

ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ: ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΣΕ ΜΙΚΡΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥ ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ: ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΣΕ ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΨΗ ΜΕ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ: ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΣΕ ΜΙΚΡΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥ ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ: ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση διδακτορικού τίτλου σπουδών στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις σε Συνεπίβλεψη με το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Ιούνιος 2021

© Παναγιωτίδου Ελευθερία, 2021

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ

Υποψήφιος Διδάκτορας: Παναγιωτίδου Ελευθερία

Τίτλος Διατριβής: ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΣΕ ΜΙΚΡΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥ ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ: ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ

Η παρούσα Διδακτορική Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για απόκτηση Διδακτορικού Διπλώματος στο Γνωστικό Πεδίο Λογιστική και Χρηματοοικονομικά και εγκρίθηκε στις 23/06/2021 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος Συνεπιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος):

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΤΖΗΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Νεάπολις Πάφου

Δεύτερος Συνεπιβλέπων (Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου):

ΠΥΡΡΟΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΙΛΟΣ, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΜΑΝΔΗΛΑΣ, Καθηγητής Διεθνούς Πανεπιστημίου της Ελλάδος

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

ΜΙΧΑΗΛΙΝΑ ΣΙΑΚΑΛΛΗ, Λέκτορας Πανεπιστημίου Νεάπολις Πάφου

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Υπεύθυνη Δήλωση Υποψήφιου Διδάκτορα (Declaration of Doctoral Candidate):

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία είναι εξ ολοκλήρου δικό μου έργο και κανένα μέρος της δεν είναι αντιγραμμένο από έντυπες ή ηλεκτρονικές πηγές, μετάφραση από ξενόγλωσσες πηγές και αναπαραγωγή από εργασίες άλλων ερευνητών ή φοιτητών. Όπου έχω βασιστεί σε ιδέες ή κείμενα άλλων, έχω προσπαθήσει με όλες μου τις δυνάμεις να το προσδιορίσω σαφώς μέσα από την καλή χρήση αναφορών ακολουθώντας την ακαδημαϊκή δεοντολογία.»

Παναγιωτίδου Ελευθερία

Περίληψη

Η παρούσα διατριβή επιχειρεί να διερευνήσει σε θεωρητικό και εμπειρικό πλαίσιο το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης των μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων που εδρεύουν στον Νομό Καβάλας. Με το μερίδιο κατανομής των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων να αντιστοιχεί στο 98,9% του συνόλου της επιχειρηματικής κοινότητας, σε χώρες όπως η Ελλάδα το ζήτημα της οικονομικής ανάπτυξης αυτών των επιχειρήσεων αποτελεί ζωτική σημασία για την ίδια την επιβίωση του κράτους. Τα προβλήματα βιωσιμότητας του χρέους της σε συνδυασμό με τον μειωμένο αριθμό Δημοσίων εσόδων κρίνουν επιτακτική την ανάγκη ενίσχυσης της φορολογικής συμπεριφοράς και την μείωση των φαινομένων φοροδιαφυγής. Η δυσκολία αντιμετώπισης του φαινομένου αυτού συνθέτει και το ερευνητικό πρόβλημα που πραγματεύεται η παρούσα έρευνα.

Ο ερευνητικός στόχος της μελέτης εστιάζεται στην αναζήτηση των βασικών παραγόντων που επιδρούν καθοριστικά στην φορολογική συμμόρφωση και κατ' επέκταση στα υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής ενώ παράλληλα παρουσιάζεται ένα μοντέλο παλινδρόμησης ειδικά προσαρμοσμένο για το συγκεκριμένο δείγμα ελέγχου, δηλαδή τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις.

Μελετώντας το θεωρητικό υπόβαθρο της επιστημονικής κοινότητας αναφορικά με την φορολογική συμμόρφωση προκύπτουν τα καθοριστικά αυτά στοιχεία που διαμορφώνουν την φορολογική συμπεριφορά. Διασταυρώνοντας τα παραπάνω στοιχεία με την Ελληνική επικράτεια προκύπτει η ανάγκη επιμέτρησης και νέων στοιχείων πέραν των οικονομικών, πολιτικών, ελεγκτικών και ηθικών παραγόντων. Το δείγμα που επιλέχθηκε ανέρχεται σε 218 επιχειρήσεις όπου εξετάζεται για το χρονικό διάστημα 2010-2019, ενώ το βασικό του πλεονέκτημα είναι η αμεροληψία του καθώς διατηρεί μια σχέση εμπιστοσύνης με τον ερευνητή.

Με την ανάπτυξη του μεθοδολογικού πλαισίου και την ανάλυση των αποτελεσμάτων, στηριζόμενοι στα ερευνητικά ερωτήματα, εξήχθησαν ασφαλείς συμπεράσματα αναφορικά με τους παράγοντες προσδιορισμού της φορολογικής συμμόρφωσης για τα εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα των μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων του δείγματος. Η υιοθέτηση των συμπερασμάτων της μελέτης θα μπορέσει άμεσα να ενισχύσει τα Δημόσια έσοδα και να προσφέρει μια δίκαιη κατανομή στα φορολογητέα βάρη. Επιπρόσθετα, τονίζεται η γενικότερη συνεισφορά της διατριβής στο γνωστικό πεδίο καλύπτοντας ένα ερευνητικό κενό που μέχρι σήμερα υπήρχε και αφορούσε τον έλεγχο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των μικρότερων επιχειρήσεων.

Λέξεις κλειδιά: Φορολογική συμμόρφωση, Φοροδιαφυγή, Μικρές και πολύ μικρές οντότητες

Abstract

This thesis attempts to investigate in a theoretical and empirical context, the issue of tax compliance of small and micro entities based in the Prefecture of Kavala. With the share of small and micro enterprises corresponding to 98.9% of the total business community, in countries like Greece the issue of economic development, of these enterprises, plays a vital role for the survival of the state. The problems of debt sustainability in combination with the reduced number of Public Revenues compose with urgent the need to strengthen tax behavior and reduce tax evasion. The difficulty of dealing with this phenomenon composes the research problem that the present study deals with.

The aim of this study focuses on the search for the key factors that have a decisive influence on tax compliance and consequently on the high levels of tax evasion while presenting a regression model specifically tailored to the specific control sample, which are small and micro businesses.

Studying the theoretical background of the scientific community regarding tax compliance reveals the crucial elements that determine tax behavior. Crossing the above facts with the Greek territory, the need arises for the measurement of new causes in addition to the economic, political, control and ethical factors. The selected sample includes 218 companies which have been examined for the period 2010-2019, while its main advantage is its impartiality, as it maintains a relationship of trust with the researcher.

With the development of the methodological framework and the analysis of the study, based on the research questions, safe conclusions were drawn regarding the factors of determining the tax compliance for the income from business activity of the small and micro entities of the sample. The adaption of the conclusions of the study will be able to directly enhance public revenues and provide a fair distribution of taxable burdens. In addition, the general contribution of the dissertation to the field of knowledge is emphasized, covering a research gap that existed until today and concerned the control of the business activities of smaller companies.

Keywords: Tax compliance, Tax evasion, Small and micro entities

Ευχαριστίες

Η εκπόνηση μιας διδακτορικής διατριβής αποτελεί, ομολογούμενος, μια επίπονη προσπάθεια για τον ερευνητή με σκοπό την συνεισφορά στην επιστημονική γνώση. Κατά την πορεία αυτή υπήρχαν άτομα που με την παρουσία τους εξομάλυναν τις όποιες δυσκολίες παρουσιάστηκαν. Για τον λόγο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την οικογένειά μου για την ανοχή και αγάπη που επέδειξαν όλο αυτό το διάστημα καθώς επίσης και την συνεισφορά τους, σε όλους τους τομείς, προκειμένου να υλοποιηθεί η παρούσα διατριβή. Οι ευχαριστίες και η αφιέρωση της παρούσας επιστημονικής μελέτης αποτελεί την ελάχιστη πράξη σεβασμού προς το πρόσωπό τους.

Πρωταρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή του Πανεπιστημίου Νεάπολις τον κ. Ανδρέα Χατζηξενοφώντος, αναπληρωτή καθηγητή και πρόεδρο του τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικών, για την αρωγή του σε όλη αυτή τη προσπάθεια. Η άριστη συνεργασία μας, η επίβλεψη και το ενδιαφέρον του αποτέλεσαν βασικά στοιχεία για την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης. Παράλληλα η υπομονή του και η άμεση ανταπόκριση σε οποιεσδήποτε δυσκολίες παρουσιάστηκαν κατά την διάρκεια αυτής της προσπάθειας αποδείχτηκαν καθοριστικές για την επιτυχείς έκβαση του συγκεκριμένου εγχειρήματος. Επιπρόσθετα θα ήθελα να ευχαριστήσω και τα υπόλοιπα μέλη της τετραμελούς επιτροπής μου, τον κ. Πύρρο Παπαδημητρίου, συνεπιβλέποντα καθηγητή από το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, για την άψογη συνεργασία και την άμεση ανταπόκριση σε κάθε αίτημά μου και την κ. Μιχαηλίνα Σιακαλλή για την συμμετοχή της στην επιτροπή, κατά τον τελευταίο χρόνο διάρκειας του διδακτορικού μου, που ανταποκρίθηκε και εκείνη άμεσα σε κάθε μου ερώτημα. Ολοκληρώνοντας τις ευχαριστίες μου θα ήθελα να σταθώ στην συνεισφορά και του κ. Αθανάσιου Μανδήλα, μέλος της τετραμελούς επιτροπής και καθηγητή στο τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Διεθνούς Πανεπιστημίου της Ελλάδος, και μέντορά μου στην επιστημονική και εκπαιδευτική κοινότητα. Η συνεργασία μας, πέραν την παρούσας διατριβής, αποτέλεσε το έναυσμα για την ακαδημαϊκή μου πορεία και η βοήθειά του λειτούργησε ως κατασταλτικός παράγοντας για να ασχοληθώ σε ακαδημαϊκό επίπεδο με την επιστήμη της λογιστικής. Τέλος οφείλω να δώσω θερμές ευχαριστίες στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις της Πάφου και στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου που μέσω του προγράμματος διδακτορικής διατριβής με Συνεπίβλεψη μου έδωσαν την δυνατότητα να πραγματοποιήσω την παρούσα μελέτη και να εισαχθώ στον χώρο της ακαδημαϊκής κοινότητας.

Στην οικογένειά μου

Πίνακας Περιεχομένων (Table of Contents)

Πρώτο Μέρος

Κατάλογος Γραφικών Παραστάσεων/Εικόνων/Διαγραμμάτων (List of Figures) xvi
Κατάλογος Πινάκων (List of Tables)..... xvii
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ..... xix
Κεφάλαιο1: Εισαγωγή 1
1.1 Εισαγωγή.....1
1.2 Το εννοιολογικό πλαίσιο.....2
1.2.1 Η ερμηνεία της Φοροδιαφυγής 2
1.2.2 Η ερμηνεία της Φορολογικής συμμόρφωσης.....2
1.2.3 Η ερμηνεία της Φοροαποφυγής 3
1.2.4 Η ερμηνεία της Παραοικονομίας 4
1.3 Η παρουσίαση του ερευνητικού προβλήματος της έρευνας 4
1.4 Οι στόχοι και ο σκοπός της έρευνας 7
1.5 Η σημαντικότητα της μελέτης 8
1.6 Ο τρόπος διάρθρωσης της παρούσας διατριβής.....10
Κεφάλαιο 2: Η φορολογική συμμόρφωση.....12
2.1 Εισαγωγή.....12
2.2 Οι αρχές και ο ορισμός της φορολογικής συμμόρφωσης 12
2.2.1 Φορολογική ηθική.....16
2.2.2 Θεωρίες φορολογικής συμμόρφωσης 17
2.2.3 Παραδείγματα Χωρών με προτεινόμενα μέτρα φορολογικής συμμόρφωσης 18
2.2.4 Το κόστος φορολογικής συμμόρφωσης 20
2.3 Η σχέση φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής με την φορολογική συμμόρφωση.....23
2.4 Φορολογική γνώση και φορολογική συμμόρφωση.....27
2.5 Βασικοί παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης.....31
2.5.1 Οικονομικοί παράγοντες.....32
2.5.1.1 Φορολογικοί Συντελεστές 33
2.5.1.2 Φορολογικοί Έλεγχοι 34
2.5.1.3 Αντιλήψεις έναντι των Κρατικών Δαπανών 38
2.5.2 Θεσμικοί παράγοντες.....40
2.5.2.1 Ο ρόλος των Φορολογικών Αρχών 40
2.5.2.2 Η απλοποίηση συμπλήρωσης και διαχείρισης των φορολογικών δηλώσεων.....41
2.5.2.3 Η πιθανότητα ανίχνευσης 44
2.5.3 Κοινωνικοί παράγοντες.....46

2.5.3.1 Ηθική και συμπεριφορά 46
2.5.3.2 Αντίληψη ισότητας και δικαιοσύνης 48
2.5.3.3 Αλλαγή των Κυβερνητικών πολιτικών 50
2.5.3.4 Κοινωνικό περιβάλλον 51
2.5.4 Ατομικοί παράγοντες 52
2.5.4.1 Προσωπικοί οικονομικοί περιορισμοί 52
2.5.4.2 Συνειδητοποίηση τέλεσης αδικημάτων και ποινών 53
2.5.5 Άλλοι (δημογραφικοί) παράγοντες 54
2.5.5.1 Ηλικία 55
2.5.5.2 Φύλο 56
2.5.5.3 Πολιτισμός 57
2.5.5.4 Εκπαίδευση 58
2.5.5.5 Επίπεδο Εισοδήματος 59
2.6 Η σχέση φορολογικής συμμόρφωσης και αυτοελέγχου 60
2.7 Ο σκοπός και οι στόχοι του αυτοελέγχου σε χώρες εφαρμογής 61
2.7.1 Σρι Λάνκα 62
2.7.2 Καναδάς 63
2.7.3 Αυστραλία 63
2.7.4 Ηνωμένο Βασίλειο 63
2.7.5 Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής 66
2.7.6 Ιαπωνία 67
2.7.7 Καμπότζη 69
2.7.8 Μαλαισία 70
2.8 Οι βασικές αρχές που διέπουν τον αυτοέλεγχο 71
2.9 Βασικοί παράγοντες του αυτοελέγχου 72
2.9.1 Η φορολογική εκπαίδευση 73
2.9.2 Η απλοποίηση του φορολογικού συστήματος 74
2.9.3 Φορολογικοί έλεγχοι και πιθανότητα εφαρμογής τους 76
2.9.4 Πρόστιμα και κυρώσεις 76
2.10 Σύνοψη και Συμπεράσματα 79
Κεφάλαιο 3: Μικρομεσαίες επιχειρήσεις και Φοροδιαφυγή 81
3.1 Εισαγωγή 81
3.2 Η έννοια και ο ορισμός των ΜΜΕ 81
3.3 Η σπουδαιότητα των ΜΜΕ στην Ελλάδα 86
3.4 Φορολογία και Φοροδιαφυγή 89
3.4.1 Φοροδιαφυγή και δεοντολογία 89

3.4.2 Φοροδιαφυγή και Φόρος Εισοδήματος....98
3.4.3 Φοροδιαφυγή και Φόρος Προστιθέμενης Αξίας....104
3.4.4 Φοροδιαφυγή και Ασφαλιστικές Εισφορές....109
3.4.5 Η περίπτωση των Φορολογικών Παραδείσων....113
3.4.6 Παραδείγματα Φοροδιαφυγής....115
3.5 Μέτρηση της φοροδιαφυγής....119
3.5.1 Τρόποι μέτρησης της φοροαποφυγής....120
3.5.1.1 Πραγματικός φορολογικός συντελεστής (effective tax rate).....121
3.5.1.2 Δείκτης μέτρησης με βάση την λογιστική – φορολογική διαφορά (BTD)....122
3.5.1.3 Δείκτης μέτρησης με βάση τις εταιρίες φορολογικών καταφυγίων (Tax shelter firms)....122
3.5.1.4 Δείκτης μέτρησης με βάση τα μη αναγνωρισμένα φορολογικά οφέλη (UTB)....123
3.5.1.5 Δείκτης μέτρησης με βάση διακριτικά ή «ασυνήθιστα» μέτρα φοροαποφυγής (DTAX)....123
3.5.2 Τρόποι μέτρησης της φοροδιαφυγής....124
3.5.2.1 Η νομισματική προσέγγιση....124
3.5.2.2 Η φυσική προσέγγιση....125
3.5.2.3 Η προσέγγιση της αγοράς εργασίας....125
3.5.2.4 Το φορολογικό χάσμα....125
3.5.2.5 Η νόμιμη φορολογική προσέγγιση....126
3.5.2.6 Η προσέγγιση της έρευνας....126
3.5.2.7 Η προσέγγιση του σταθερού συντελεστή φόρου....126
3.5.2.8 Προσέγγιση ειδικής αμνηστίας....127
3.5.2.9 Προσέγγιση ειδικών ελέγχων....127
3.6 Σύνοψη - Συμπεράσματα....127
Κεφάλαιο 4: Ελληνική Φορολογία....129
4.1 Εισαγωγή....129
4.2 Οι επιδόσεις της Φορολογίας Εισοδήματος....129
4.2.1 Η διαχρονική εξέλιξη του ΑΕΠ και των Δημοσίων Εσόδων της Ελλάδας....130
4.2.2 Σύγκριση Δημοσίων Εσόδων με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης....137
4.2.3 Σύγκριση των φορολογικών συντελεστών σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης....144
4.3 Φορολογία από Επιχειρηματική Δραστηριότητα στην Ελλάδα....150
4.3.1 Η πολυπλοκότητα του Ελληνικού Φορολογικού συστήματος....151
4.3.1.1 Μέτρα ενίσχυσης της φορολογικής διοίκησης στην Ελλάδα....153
4.3.1.2 Οι Δημοσιοοικονομικές εξελίξεις στην Ελληνική οικονομία....154
4.3.2 Η εξέλιξη της Φορολογικής Νομοθεσίας....162
4.3.2.1 Η περίοδος 1974 έως 1980.....162
4.3.2.2 Η περίοδος 1981 έως 1989.....164

4.3.2.3 Η περίοδος 1990 έως 1993. 164
4.3.2.4 Η περίοδος 1994 έως 2004. 165
4.3.2.5 Η περίοδος 2004 έως 2009. 167
4.3.2.6 Η περίοδος 2010 έως 2011. 170
4.3.2.7 Η περίοδος 2011 έως 2012. 173
4.3.2.8 Η περίοδος 2012 έως 2015. 175
4.3.2.9 Η περίοδος 2015 έως και σήμερα. 177
4.3.3 Ανάλυση της παρούσας Φορολογικής Νομοθεσίας 181
4.3.4 Ανάλυση Φορολογικών Συντελεστών 194
4.3.4.1 Περίπτωση Ατομικών Επιχειρήσεων 195
4.3.4.2 Περίπτωση Εταιρικών Μορφών 198
4.4 Αυτοέλεγχος από επιχειρηματική δραστηριότητα 201
4.4.1 Οι λόγοι εφαρμογής του αυτοελέγχου 203
4.4.2 Η ιστορική εξέλιξη του αυτοελέγχου στην Ελλάδα 205
4.4.2.1 Ο νόμος 3296/2004 205
4.4.2.2 Ο νόμος 3842/2010 211
4.4.3 Τρόπος υπολογισμού του αυτοελέγχου 215
4.5 Σύνοψη - Συμπεράσματα 217
Κεφάλαιο 5: Φορολογικοί Έλεγχοι 219
5.1 Εισαγωγή 219
5.2 Το πλαίσιο δράσης του φορολογικού ελέγχου 219
5.2.1 Ο σκοπός και η έννοια του φορολογικού ελέγχου 220
5.2.2 Η σπουδαιότητα του φορολογικού ελέγχου 220
5.2.3 Είδη των φορολογικών ελέγχων 222
5.2.4 Χρονική διάρκεια και τρόπος διεξαγωγής των ελέγχων 224
5.3 Τα συστήματα των φορολογικών ελέγχων 225
5.3.1 Παράμετροι μέτρησης των φορολογικών ελέγχων 228
5.3.1.1 Τα κριτήρια των ελέγχων για φορολογικές υποθέσεις των επιχειρήσεων 234
5.3.1.2 Η συχνότητα των φορολογικών ελέγχων 236
5.3.2 Το πλήθος των φορολογικών ελεγκτών 241
5.3.3 Η ικανότητα των ελεγκτών 242
5.4 Η παρουσία των φορολογικών ελέγχων στην Ελλάδα κατά την τελευταία πενταετία 244
5.4.1 Τα κριτήρια επιλογής του δείγματος ελέγχου στην Ελλάδα 245
5.4.2 Η διαδικασία λειτουργίας των άμεσων φορολογικών ελέγχων 246
5.5 Η ύπαρξη και η σημασία των έμμεσων ελέγχων 249
5.5.1 Η αρχή ανάλυσης της ρευστότητας του φορολογούμενου 250

5.5.2 Η αρχή της καθαρής θέσης του φορολογούμενου 250
5.5.3 Η αρχή του ύψους των τραπεζικών καταθέσεων και των δαπανών σε μετρητά.....251
5.5.4 Τα στάδια ελέγχου στις έμμεσες τεχνικές.....251
5.6 Ποινολόγιο.....252
5.6.1 Διοικητικές κυρώσεις βάσει του Ν.4174/2013 «Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας» 253
5.6.1.1 Τόκοι εκπρόθεσμης καταβολής (άρθρο 53).....253
5.6.1.2 Διαδικαστικές παραβάσεις (άρθρο 54).....253
5.6.1.3 Παραβάσεις φοροδιαφυγής (άρθρο 55) 260
5.6.1.4 Πρόστιμο εκπρόθεσμης υποβολής ή μη υποβολής ή ανακριβούς/ατελούς Συνοπτικού Πίνακα Πληροφοριών ή Φακέλου Τεκμηρίωσης ενδοομιλικών συναλλαγών (άρθρο 56).....260
5.6.1.5 Πρόστιμα ανακριβούς δήλωσης ή μη υποβολής δήλωσης (άρθρο 58).....261
5.6.1.6 Πρόστιμα για παραβάσεις σχετικές με το Φ.Π.Α. (άρθρο 58 Α).....261
5.6.1.7 Πρόστιμα για παραβάσεις σχετικές με παρακρατούμενους φόρους (άρθρο 59).....262
5.6.2 Ποινικές κυρώσεις για εγκλήματα φοροδιαφυγής 262
5.6.2.1 Παραπομπή εγκλημάτων φοροδιαφυγής σε ποινική δίκη (55Α) 263
5.6.2.2 Εγκλήματα φοροδιαφυγής (άρθρο 66).....263
5.6.2.3 Αυτουργοί και συνεργοί (άρθρο 67) 266
5.6.2.4 Δικονομικά θέματα, παραγραφή εγκλημάτων, μετατροπές -αναστολές ποινών, μεταβατικές και καταργούμενες διατάξεις (άρθρα 68-71).....267
5.7 Σύνοψη - Συμπεράσματα 268

Δεύτερο Μέρος

Κεφάλαιο 6: Μεθοδολογία Έρευνας.....270
6.1 Εισαγωγή.....270
6.2 Ερευνητικές φιλοσοφίες και προσεγγίσεις.....270
6.2.1 Ερευνητικές φιλοσοφίες.....271
6.2.2 Ερευνητικές προσεγγίσεις.....273
6.2.3 Επιλογή ερευνητικού σχεδιασμού.....274
6.2.4 Στρατηγικές μιας έρευνας 276
6.2.5 Ο χρονικός ορίζοντας μιας έρευνας.....279
6.3 Βασικοί επιστημονικοί κανόνες κατά την διάρκεια μιας έρευνας 280
6.3.1 Προβλήματα ενάντια στην αξιοπιστία της έρευνας.....280
6.3.2 Η εγκυρότητα της έρευνας.....281
6.3.3 Ο ρόλος του ερευνητή 282
6.3.4 Ζητήματα δεοντολογίας για την ανάλυση των δεδομένων 283
6.3.5 Αρχές προστασίας και διαχείρισης δεδομένων.....283
6.4 Σχεδιασμός και μεθοδολογία της έρευνας 284

6.4.1 Διατύπωση ερευνητικών υποθέσεων 285
6.4.2 Το δείγμα ελέγχου και ο τρόπος συλλογής του 286
6.4.3 Καθορισμός του απαιτούμενου μεγέθους του δείγματος 287
6.5 Επιλογή τεχνικής δειγματοληψίας της έρευνας 288
6.5.1 Τύπος δεδομένων και τρόποι συλλογής που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα 293
6.5.2 Σχεδιασμός του ερωτηματολογίου 295
6.5.3 Έρευνα με δευτερογενή δεδομένα 304
6.6 Μεθοδολογία στατικής ανάλυσης 305
6.6.1 Η αξιολόγηση των παραγόντων του μοντέλου και η Παραγοντική ανάλυση 308
6.6.2 Το υπόδειγμα της στατιστικής ανάλυσης 313
6.6.3 Ανάλυση Παλινδρόμησης και τα ερευνητικά ερωτήματα 314
6.7 Σύνοψη - Συμπεράσματα 321
Κεφάλαιο 7: Ανάλυση Αποτελεσμάτων 322
7.1 Εισαγωγή 322
7.2 Ανάλυση περιγραφικής στατιστικής των δεδομένων 322
7.3 Η εξέταση των διερευνητικών ερωτημάτων 329
7.3.1 Τα δημογραφικά στοιχεία των επιχειρήσεων 330
7.3.1.1 Τα δημογραφικά στοιχεία των ιδιοκτητών 331
7.3.1.1.1 Το φύλο 331
7.3.1.1.2 Η ηλικία 332
7.3.1.1.3 Το επίπεδο εκπαίδευσης 334
7.3.1.1.4 Το επίπεδο εισοδήματος 335
7.3.1.2 Τα δημογραφικά στοιχεία των επιχειρήσεων 336
7.3.1.2.1 Τα έτη λειτουργίας μιας επιχείρησης 337
7.3.1.2.2 Η εταιρική μορφή 338
7.3.1.2.3 Το είδος επιχειρηματική δραστηριότητας 340
7.3.2 Οι ηθικοί παράγοντες 341
7.3.3 Οικονομικοί και φορολογικοί παράγοντες 347
7.3.3.1 Φορολογικοί συντελεστές 348
7.3.3.3.1 Φορολογικός συντελεστής άμεσης φορολογίας 349
7.3.3.3.2 Φορολογικός συντελεστής έμμεσης φορολογίας 350
7.3.3.2 Οικονομική συγκυρία 350
7.3.3.2 Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος 351
7.3.4 Πολιτικοί παράγοντες 352
7.3.4.1 Πολιτικές στρατηγικές 353
7.3.4.2 Αποτελεσματικότητα φορολογικού συστήματος 354

7.3.4.3 Ανταποδοτικότητα κρατικών παροχών.....355
7.3.5 Διοικητικοί και Ελεγκτικοί παράγοντες.....355
7.3.5.1 Πιθανότητα διενέργειας φορολογικών ελέγχων.....357
7.3.5.2 Ελλιπής στελέχωση των φορολογικών ελεγκτικών μηχανισμών.....358
7.3.5.3 Αναποτελεσματικότητα των φορολογικών προστίμων.....358
7.3.6 Συμπληρωματικοί παράγοντες.....359
7.3.6.1 Ύψος ασφαλιστικών εισφορών.....361
7.3.6.2 Προβλήματα οργάνωσης των φορολογικών ελεγκτικών μηχανισμών.....361
7.3.6.3 Ύπαρξη γειτονικών χωρών με ευνοϊκότερα φορολογικά συστήματα.....362
7.3.6.4 Η χρήση του αυτοελέγχου.....363
7.3.6.5 Το κόστος χρήσης τραπεζικών υπηρεσιών και προϊόντων.....364
7.3.6.6 Το λειτουργικό κόστος ανά επιχείρηση.....364
7.3.7 Γενικά συμπεράσματα παραγόντων.....365
7.4 Η γραμμική παλινδρόμηση.....366
7.4.1 Οι μεταβλητές του μοντέλου.....367
7.4.2 Το μοντέλο της γραμμικής παλινδρόμησης.....368
7.5 Τρόποι χειραγώγησης οικονομικών αποτελεσμάτων.....375
Κεφάλαιο 8: Συμπεράσματα.....381
8.1 Συμπεράσματα της έρευνας.....381
8.2 Συνεισφορά της διατριβής.....394
8.3 Περιορισμοί της έρευνας.....397
8.4 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....398
Βιβλιογραφία (References).....400
Παραρτήματα (Appendices).....437

Κατάλογος Γραφικών Παραστάσεων/Εικόνων/Διαγραμμάτων (List of Figures)

Σχήμα 2. 1: Μορφές κόστους φορολογικής συμμόρφωσης επιχειρήσεων 22
Σχήμα 2. 2: Ορισμός της μη φορολογικής συμμόρφωσης 25

Διάγραμμα 3. 1: Η ποσοστιαία εξέλιξη στον αριθμό των επιχειρήσεων, στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία στην ΕΕ-28, για το χρονικό διάστημα 2008 έως 2019 83
Διάγραμμα 3. 2: Συμμετοχή των ΜΜΕ (ΕΕ-28) στην αύξηση της προστιθέμενης αξίας για το 2017.....84
Διάγραμμα 3. 3: Συμμετοχή των ΜΜΕ (ΕΕ-28) στην αύξηση της απασχόλησης για το 2017 85
Διάγραμμα 3. 4: Επίπεδα εργασίας στις ΜΜΕ, 2005-2011.....86

Διάγραμμα 4. 1: Εξέλιξη εσόδων ΤΠ 2008-2018.....135
Διάγραμμα 4. 2: Λόγος έμμεσων/άμεσων φόρων 2008-2018 135
Διάγραμμα 4. 3: Έσοδα Τακτικού Προϋπολογισμού Από Φόρους Εισοδήματος Ανά Κατηγορία, 2007- 2018 137
Διάγραμμα 4. 4: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ελλάδος 2001-2017 (ως ποσοστό του προηγούμενου έτος).....140
Διάγραμμα 4. 5: Συνολικά Δημόσια Έσοδα της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2010-2019 (ως ποσοστό του ΑΕΠ) 141
Διάγραμμα 4. 6: Αναλογία φόρων από φυσικά πρόσωπα χωρών Ε.Ε. 2010-2019 (ως ποσοστό του ΑΕΠ) 142
Διάγραμμα 4. 7: Αναλογία φόρων από νομικά πρόσωπα χωρών Ε.Ε. 2007-2017 (ως ποσοστό του ΑΕΠ) 144
Διάγραμμα 4. 8: Ανώτατοι συντελεστές φορολογίας εισοδήματος Φυσικών Προσώπων και πρόσθετες επιβαρύνσεις στην Ε.Ε. για το έτος 2019 147
Διάγραμμα 4. 9: Εξέλιξη των ανώτατων συντελεστών φόρου Εισοδήματος Φυσικών Προσώπων (και πρόσθετων επιβαρύνσεων) στην Ελλάδα 2000- 2019 149
Διάγραμμα 4. 10: Θεσμοθετημένοι φορολογικοί συντελεστές για Νομικά Πρόσωπα σε χώρες της Ευρώπης 2018.....150
Διάγραμμα 4. 11: Έσοδα από φόρους για τα φορολογικά έτη 2018- 2019.....193
Διάγραμμα 4. 12: Συντελεστές φορολογίας εισοδήματος Νομικών Προσώπων για τα φορολογικά έτη 2000 έως 2019.....199

Διάγραμμα 6. 1: Το «κρεμμύδι» της έρευνας 271

Διάγραμμα 7. 1: Ποσοστά χειραγώγησης ανά κλάδο δραστηριότητας.....377

Κατάλογος Πινάκων (List of Tables)

Πίνακας 2. 1: Προσεγγίσεις της φορολογικής συμμόρφωσης.....14
Πίνακας 2. 2: Αποτελέσματα φορολογικής συμμόρφωσης ανά χώρα.....18
Πίνακας 2. 3: Η φορολογική συμμόρφωση σε μεταβατικές χώρες για την περίοδο 1995-1997 20
Πίνακας 2. 4: Επίπεδα φοροδιαφυγής ανά χώρα ελέγχου 26
Πίνακας 2. 5: Έτος εισαγωγής του συστήματος αυτοελέγχου για τις επιχείρησες σε χώρες του κόσμου...61

Πίνακας 3. 1: Τα κριτήρια διαχωρισμού των επιχειρήσεων 82
Πίνακας 3. 2: Στοιχεία ΜΜΕ στην Ελλάδα σύγκριση με Ε.Ε., εκτιμήσεις για το 2017 87

Πίνακας 4. 1: Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε τρέχουσες τιμές, 2010 - 2019 132
Πίνακας 4. 2: Έσοδα Κρατικού Προϋπολογισμού (σε εκατ. ευρώ) 134
Πίνακας 4. 8: Εισόδημα που δηλώθηκε για το φορολογικό έτος 2018 ανά πηγή προέλευσης 182
Πίνακας 4. 9: Ανάλυση επιβάρυνσης φόρου αποδείξεων ανά κατηγορία εισοδήματος 183
Πίνακας 4. 10: Επιβάρυνση του τέλους επιτηδεύματος για το φορολογικό έτος 2017-2018 183
Πίνακας 4. 11: Επιβάρυνση της εισφορά αλληλεγγύης για το φορολογικό έτος 2017-2018.....184
Πίνακας 4. 12: Επιβάρυνση προκαταβολής φόρου για το φορολογικό έτος 2017-2018.....184
Πίνακας 4. 13: Δηλωτέα εισοδήματα για φυσικά πρόσωπα για το φορολογικό έτος 2018.....185
Πίνακας 4. 14: Δηλωτέα εισοδήματα από ακίνητη περιουσία για το φορολογικό έτος 2018.....186
Πίνακας 4. 16: Δηλωτέο φορολογικό εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα για το φορολογικό έτος 2018.....187
Πίνακας 4. 17: Δηλωθέν εισόδημα από αγροτική δραστηριότητα για το φορολογικό έτος 2018.....187
Πίνακας 4. 18: Ποσοστό προκαταβολής φόρου ανά κατηγορία νομικού προσώπου για το φορολογικό έτος 2017- 2018 192
Πίνακας 4. 19: Φορολογικοί συντελεστές από επιχειρηματική δραστηριότητα για το φορολογικό έτος 2010 195
Πίνακας 4. 20: Φορολογικοί συντελεστές από επιχειρηματική δραστηριότητα για τα φορολογικά έτη 2011 και 2012 196
Πίνακας 4. 21: Φορολογικοί συντελεστές από επιχειρηματική δραστηριότητα για τα φορολογικά έτη 2013 έως 2015.....197
Πίνακας 4. 22: Φορολογικοί συντελεστές από επιχειρηματική δραστηριότητα για τα φορολογικά έτη 2016 έως 2019.....197
Πίνακας 4. 23: Φορολογικοί συντελεστές νομικών προσώπων για τα φορολογικά έτη 2013 έως 2015.200
Πίνακας 4. 3: Σύνθεση φορολογικών εσόδων κατά κατηγορία.....437
Πίνακας 4. 4: Έσοδα Κρατικού Προϋπολογισμού (σε εκατ. ευρώ) 438
Πίνακας 4. 5: Έσοδα από φόρους Φυσικών Προσώπων (ως ποσοστό του ΑΕΠ).....439
Πίνακας 4. 6: Έσοδα από φόρους Νομικών Προσώπων (ως ποσοστό του ΑΕΠ).....440
Πίνακας 4. 7: Ανώτατοι Συντελεστές φόρου Εισοδήματος Φυσικών Προσώπων Χωρών της Ε.Ε. 2010-2020.....441
Πίνακας 4. 15: Εισοδήματα από μερίσματα, τόκους και δικαιώματα για το φορολογικό έτος 2018 442

Πίνακας 5. 1: Άρθρο 54 Διαδικαστικές παραβάσεις στηριζόμενες στον Ν.4174/2013.....255
Πίνακας 5. 2: Πίνακας προστίμων σε μη έκδοση ή ανακριβή έκδοση στοιχείων με βάση τις διατάξεις του Ν.4174/2013 (Κ.Φ.Δ.) 259
Πίνακας 5. 3: Προσδιορισμός των εννοιών των πλαστών και εικονικών στοιχείων 264

Πίνακας 6. 1: Σύγκριση τεσσάρων φιλοσοφιών της έρευνας 272
Πίνακας 6. 2: Σύγκριση τεσσάρων φιλοσοφιών της έρευνας 274
Πίνακας 6. 3: Τύποι μεταβλητών 276
Πίνακας 6. 4: Κατανομή επιχειρήσεων ανά κλάδο δραστηριότητες 289
Πίνακας 6. 5: Κατανομή των επιχειρήσεων της Περιφερειακής ενότητας Καβάλας ανά κλάδο δραστηριότητες 291
Πίνακας 6. 6: Κατανομή του δείγματος ανά κλάδο δραστηριότητες 292
Πίνακας 6. 7: Δομή ερωτηματολογίου: Μέρος 1 299
Πίνακας 6. 8: Δομή ερωτηματολογίου: Μέρος 2 303
Πίνακας 6. 9: Έλεγχος αξιοπιστίας ερωτήσεων Φορολογικής Ηθικής 310
Πίνακας 6. 10: Αποτελέσματα Παραγοντικής Ανάλυσης 312
Πίνακας 6. 11: Έλεγχος Διακριτικής Εγκυρότητας ανά παράγοντα 313

Πίνακας 7 1: Δείκτης ETR έναντι Γενικών Χαρακτηριστικών 330
Πίνακας 7 2: Ανάλυση Διακύμανσης έναντι του Χαρακτηριστικού της ηλικίας 332
Πίνακας 7 3: Ηλικία Ιδιοκτήτη και Δείκτης συμμόρφωσης 333
Πίνακας 7.4: Επίπεδο εκπαίδευσης και Δείκτης συμμόρφωσης 334
Πίνακας 7.5: Περιγραφικά στοιχεία φορολογικής συμμόρφωσης και εισοδηματικής κατάστασης 336
Πίνακας 7.6: Έτη λειτουργίας των επιχειρήσεων και Δείκτης Φορολογικής συμμόρφωσης 337
Πίνακας 7.7: Εταιρική μορφή των επιχειρήσεων και Δείκτης Φορολογικής συμμόρφωσης 338
Πίνακας 7.8: Περιγραφικά στοιχεία φορολογικής συμμόρφωσης και είδος δραστηριότητας 340
Πίνακας 7. 9: Ποσοστιαία κατανομή των ερωτήσεων της φορολογικής ηθικής 342
Πίνακας 7 10: Ποσοστιαία κατανομή της φορολογικής ηθικής σε συμπτυγμένη κλίμακα 343
Πίνακας 7. 11: Βασικά Στατιστικά Μέτρα Φορολογικής Ηθικής 344
Πίνακας 7. 12: Φορολογική Ηθική έναντι Γενικών Χαρακτηριστικών 345
Πίνακας 7.13 Ανάλυση συσχέτισης μεταξύ φορολογικής συμμόρφωσης και φορολογικής ηθικής 346
Πίνακας 7. 14: Βασικά Στατιστικά Μέτρα Οικονομικού και Φορολογικού χαρακτήρα 347
Πίνακας 7. 15: Ποσοστιαία κατανομή των ερωτήσεων οικονομικού και φορολογικού χαρακτήρα 347
Πίνακας 7. 16: Συσχετίσεις μεταβλητών Οικονομικού – Φορολογικού χαρακτήρα και Φορολογικής Συμμόρφωσης 348
Πίνακας 7. 17: Βασικά Στατιστικά Μέτρα Πολιτικού χαρακτήρα 352
Πίνακας 7. 18: Ποσοστιαία κατανομή των ερωτήσεων Πολιτικού χαρακτήρα 353
Πίνακας 7. 19: Συσχετίσεις μεταβλητών Πολιτικού χαρακτήρα και Φορολογικής Συμμόρφωσης 353
Πίνακας 7. 20: Βασικά Στατιστικά Μέτρα Διοικητικού - Ελεγκτικού χαρακτήρα 356
Πίνακας 7. 21: Ποσοστιαία κατανομή των ερωτήσεων Πολιτικού χαρακτήρα 356
Πίνακας 7. 22: Συσχετίσεις μεταβλητών Ελεγκτικού και Διοικητικού χαρακτήρα και Φορολογικής Συμμόρφωσης 357
Πίνακας 7. 23: Βασικά Στατιστικά Μέτρα Συμπληρωματικών στοιχείων 359
Πίνακας 7. 24: Ποσοστιαία κατανομή των ερωτήσεων Συμπληρωματικού χαρακτήρα 360
Πίνακας 7. 25: Συσχετίσεις επιμέρους μεταβλητών και Φορολογικής Συμμόρφωσης 360
Πίνακας 7. 26: Βασικά Στατιστικά Μέτρα 365
Πίνακας 7. 27: Έλεγχος Γραμμικότητας 370
Πίνακας 7. 28: Έλεγχος Πολυσυγραμμικότητας 370
Πίνακας 7. 29: Έλεγχος Κανονικότητας 371
Πίνακας 7. 30: Έλεγχος Ομοσκεδαστικότητας 371
Πίνακας 7. 31: ANOVA 372
Πίνακας 7. 32: Model Summary 372
Πίνακας 7. 33: Coefficients 373

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΕ	Ανώνυμη Εταιρεία
ΑΑΔΕ	Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
Γ.Ε.ΜΗ.	Γενικό Εμπορικό Μητρώο
Γ.Σ.Ε.Ε.	Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕ	Ετερόρρυθμη Εταιρεία
ΕΛΠ	Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα
ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
ΕΟΠΥΥ	Εθνικό Οργανισμό Παροχής Υπηρεσιών Υγείας
ΕΠΕ	Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΙΟΒΕ	Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών
ΙΚΕ	Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρία
ΚΒΣ	Κώδικας Βιβλίων και Στοιχείων
ΜΣΚΚ	Μοναδικός Συντελεστής Καθαρού Κέρδους
ΟΕ	Ομόρρυθμη Εταιρεία
ΟΕΕ	Οικονομικό Επιμελητήριο της Ελλάδας
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΠΟΛ	Πολυγραφημένη διαταγή της διοίκησης
ΕΥΚΑ	Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
ΦΠΑ	Φόρος Προστιθέμενης Αξίας
ANOVA	Analysis of Variance
ATO	Australian Taxation Office
CRA	Canada Revenue Agency

IRS	Internal Revenue Service
NTA	National Tax Administration (Japan)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
SPSS	Statistical Package for Social Sciences
TCMP	Taxpayer Compliance Measurement Program
VIF	Variance Inflation Factor
WEF	World Economic Forum

Πρώτο Μέρος

Κεφάλαιο1: Εισαγωγή

1.1 Εισαγωγή

Αναμφίβολα τα ζητήματα αναφορικά με την φοροδιαφυγή και τον τρόπο διαχείρισής της από τους πολίτες αποτελεί ένα διαχρονικό ζήτημα υψίστης σπουδαιότητας για όλες τις οικονομίες. Έχει αποτελέσει σημείο έντονης αντιπαράθεσης απόψεις αναφορικά με τις επιπτώσεις τόσο σε βραχυπρόθεσμο όσο και σε μακροπρόθεσμο επίπεδο μιας οικονομίας. Όταν αναφερόμαστε στο ζήτημα της φοροδιαφυγής και εξετάζοντας τους τρόπους αντιμετώπισης, στην πραγματικότητα αναφερόμαστε στον τρόπο διαχείρισης της φορολογικής συμμόρφωσης. Ο τρόπος με τον οποίο ρυθμίζεται η παραπάνω συμπεριφορά των φορολογούμενων έχει αποτελέσει πεδίο ερευνών στην επιστημονική κοινότητα. Οι επιπτώσεις της φορολογικής συμμόρφωσης στην οικονομία μιας χώρας γίνεται άμεσα κατανοητή από την διακύμανση που προκαλείται στα Δημόσια οικονομικά στοιχεία αλλά και στους δείκτες οικονομικής ανάπτυξης. Ιδιαίτερα σε χώρες όπως η Ελλάδα όπου η οικονομία της χαρακτηρίζεται από χρόνιες διακυμάνσεις και παθογένειες, ο περιορισμός της φοροδιαφυγής μέσω της ενίσχυσης της φορολογικής συμμόρφωσης αποτελεί μονόδρομο στον σχεδιασμό της χώρας για αύξηση των Δημοσίων εσόδων της. Τα μνημονιακά χρόνια και τα μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα εγκλώβισαν την χώρα σε μια δίνη οικονομικής κατάρρευσης της επιχειρηματικότητας.

Επομένως η έλλειψη φορολογικής συμμόρφωσης δημιουργεί πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις. Η ύπαρξή της επηρεάζει όχι μόνο την αξιοπιστία των επίσημων δεδομένων και τους διάφορους κοινωνικοοικονομικούς δείκτες αλλά σχεδόν όλους τους κύριους στόχους της οικονομικής πολιτικής. Όσον αφορά τη δημοσιονομική πολιτική, η ύπαρξη μη φορολογικής συμμόρφωσης μειώνει δραματικά τα δημόσια έσοδα (κυρίως άμεσους και έμμεσους φόρους) και αυξάνει τις δημόσιες δαπάνες με αποτέλεσμα την αύξηση του δημόσιου ελλείμματος και του χρέους. Σε μια χώρα όπως η Ελλάδα που αντιμετωπίζει προβλήματα βιωσιμότητας του χρέους της και όπου η δημοσιονομική προσαρμογή αναγνωρίζεται γενικά ως πρωταρχικός στόχος της, το παραπάνω ζήτημα καθιστά αναγκαία την υιοθέτηση πολιτικών μέτρων για τη μείωση του φαινομένου αυτού.

Στην διεθνή βιβλιογραφία ο τρόπος αντιμετώπισης των φαινομένων μη φορολογικής συμμόρφωσης εστιάζεται σε πέντε βασικές κατηγορίες, αντιπροσωπεύοντας μια ευρύτερη προσέγγιση επί των βασικών παραγόντων καθορισμού της φορολογικής συμμόρφωσης. Οι οικονομικοί παράγοντες περιλαμβάνουν τους φορολογικούς συντελεστές, τους φορολογικούς ελέγχους και τις αντιλήψεις για τις Δημόσιες δαπάνες. Οι θεσμικοί παράγοντες περιλαμβάνουν τον ρόλο της φορολογικής αρχής, την απλοποίηση του φορολογικού συστήματος και την πιθανότητα ανίχνευσης. Οι κοινωνικοί παράγοντες περιλαμβάνουν την ηθική συμμόρφωση, τις αντιλήψεις για ισότητα και δικαιοσύνη, την πολιτική συσχέτιση και τις

αλλαγές στις κυβερνητικές πολιτικές και τις ομάδες αναφοράς. Οι επιμέρους παράγοντες περιλαμβάνουν τους προσωπικούς οικονομικούς περιορισμούς και την συνειδητοποίηση τέλεσης αδικημάτων και ποινών. Και τέλος υπάρχουν και οι λοιποί παράγοντες όπως η ηλικία, το εισόδημα, ο πολιτισμός, η εκπαίδευση και το φύλο.

1.2 Το εννοιολογικό πλαίσιο

Στο σημείο αυτό παρουσιάζεται οι ορισμοί των βασικών θεωρητικών εννοιών οι οποίοι θα απασχολήσουν την παρούσα μελέτη.

1.2.1 Η ερμηνεία της Φοροδιαφυγής

Η έννοια της φοροδιαφυγής συχνά παρουσιάζεται ως η κατάσταση όπου ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο που είναι ένοχο για πράξεις φοροδιαφυγής χαρακτηρίζεται ως αφερέγγυο. Τις περισσότερες φορές μιλάμε για εικονικές εταιρείες οι οποίες δεν έχουν στην πραγματικότητα εμπορική δραστηριότητα, οι οποίες δεν έχουν εισροές ή εκροές αγαθών, δεν έχουν προσωπικό για την εκτέλεση των υπηρεσιών και των οποίων οι νόμιμοι διαχειριστές είναι είτε άτομα που δεν διαθέτουν στην κατοχή τους κανένα περιουσιακό στοιχείο ή σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να είναι ονόματα αποθανόντων. Προφανώς, το έργο τους εκτελείται από άλλα άτομα που συνήθως ενεργούν για λογαριασμό της εικονικής εταιρείας βάσει μιας συμβατικής εντολής. Επίσης, δεν διαθέτουν συνήθως αγαθά που θα μπορούσαν να καλύψουν τις ζημιές (Coman, 2018).

Με δεδομένο ότι η φοροδιαφυγή οδηγεί σε απώλεια οικονομικής ευημερίας (Yitzhaki, 1987), οι ερευνητικές προσπάθειες ελαχιστοποίηση της έκτασης του φαινομένου αυτού. Έρευνες, όπως αυτή του Weiss (1976) αμφισβήτησε την παραπάνω άποψη, υποδηλώνοντας ότι οι κοινωνίες μπορούν πραγματικά να επωφεληθούν διατηρώντας έναν χαμηλό βαθμό φοροδιαφυγής. Οι επιπτώσεις που προκαλούνται εξαιτίας της φοροδιαφυγής στον κρατικό προϋπολογισμό, καθώς και ο κοινωνικός κίνδυνος του φαινομένου αυτού οδηγούν πολλά κράτη να υιοθετήσουν αυστηρά ποινικά μέτρα για την πρόληψη και την καταπολέμηση του.

1.2.2 Η ερμηνεία της Φορολογικής συμμόρφωσης

Αναφορικά με τον ορισμό περί φορολογικής συμμόρφωσης, οι ορισμοί που έχουν δοθεί ποικίλουν καθώς πολλοί ερευνητές μέχρι σήμερα έχουν ασχοληθεί με το συγκεκριμένο ζήτημα, που πάντα φαντάζει επίκαιρο καθώς επηρεάζει έμμεσα τα δημόσια έσοδα ενός κράτους. Σε μια από τις παλαιότερες μελέτες για την φορολογική συμμόρφωση που πραγματοποιήθηκε το 1978 από τους Song και

Yarbrough, η οποία εστίασε την προσοχή της στον τρόπο λειτουργίας του φορολογικού συστήματος στις Ηνωμένες Πολιτείες, αναφέρθηκε ένας γενικός ορισμός της συμμόρφωσης βασιζόμενος στις έννοιες του αυτοελέγχου και της εθελοντικής συμμόρφωσης. Έτσι η ικανότητα και η προθυμία ενός φορολογούμενου να υπακούει στους νόμους σε έναν δεδομένο χρόνο και τόπο αποτέλεσε έναν από τους πρώτους ορισμούς της συμμόρφωσης. Σε έρευνες των Alm (1991) και των Jackson και Milliron (1986) όρισαν τη φορολογική συμμόρφωση ως την σχέση μεταξύ των εισοδημάτων και πληρωμών των φόρων και της τήρησης των διατάξεων των νόμων, των κανονισμών και των δικαστικών αποφάσεων. Αργότερα, οι Andreoni et al (1998) υποστήριξαν ότι η φορολογική συμμόρφωση μπορεί να οριστεί ως η βούληση του φορολογούμενου να συμμορφώνεται με τους φορολογικούς νόμους προκειμένου να επιτευχθεί η οικονομική ισορροπία μιας χώρας. Ο Kirchler (2007) αντιλήφθηκε έναν απλούστερο ορισμό στον οποίο η φορολογική συμμόρφωση ορίζεται ως η προθυμία ενός φορολογούμενου να πληρώνει τους φόρους του.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως στο κομμάτι της φορολογικής συμμόρφωσης οι πρώτοι που ασχολήθηκαν με συγκεκριμένο πεδίο ήταν οι Allingham και Sandmo (1972) οι οποίοι υποστήριξαν ότι οι φορολογούμενοι θα πρέπει να εξαναγκαστούν ώστε να διασφαλιστεί μια συμμόρφωση και να μπορούν να θεωρηθούν ως ορθολογικά όντα με ένα υψηλό επίπεδο προσωπικού ενδιαφέροντος.

Οι Ho, Loo και Lim (2006) εστιάζοντας στο κομμάτι της φορολογικής συμμόρφωσης υποστήριξαν ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά μπορεί να χαρακτηριστεί είτε ως μια ορθολογική οικονομική διαδικασία λήψης μιας απόφασης είτε ως μια αντίδραση έναντι της αντίληψης περί δικαιοσύνης είτε μπορεί να αποτελεί μια πράξη που υποδηλώνει μια ηθική συμπεριφορά ή να λειτουργεί και συνδυαστικά στην τελική συμπεριφορά ενός ατόμου ως προς την φορολογική του συμμόρφωση.

1.2.3 Η ερμηνεία της Φοροαποφυγής

Οι James και Alley (2004) ορίζουν τη φοροαποφυγή ως «μείωση της φορολογίας με νομικά μέσα». Γενικότερα υπάρχει η παραδοχή πως η φοροαποφυγή αποτελεί κάθε νόμιμη μέθοδο μείωσης του φορολογικού του ποσού. Αντίστοιχα σε άλλες μελέτες (Kasipillai et al., 2003) η φοροαποφυγή υποδηλώνει τη δημιουργικότητα που καταδεικνύουν οι φορολογούμενοι προκειμένου να οργανώσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις με τον κατάλληλο τρόπο ώστε να μην παραβιάζουν οποιαδήποτε διάταξη και να μειώσουν εν τέλει τον φόρο τους.

Συμπερασματικά η εννοιολογική διάκριση μεταξύ φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής εξαρτάται από τη νομιμότητα των πράξεων του φορολογούμενου. Στην φοροδιαφυγή, υπάρχει ανησυχία για τη δυνατότητα ανίχνευσης των ενεργειών του. Ωστόσο, η φοροαποφυγή εμπίπτει στο νομικό πλαίσιο του φορολογικού νόμου. Συνίσταται στην εκμετάλλευση των κενών στο φορολογικό δίκαιο προκειμένου να

μειωθεί η φορολογική υποχρέωση του ατόμου. Η μετατροπή του εισοδήματος της εργασίας σε εισόδημα κεφαλαίου που φορολογείται με χαμηλότερο συντελεστή παρέχει μια τάξη παραδειγμάτων φοροαποφυγής. Κατά τη φοροδιαφυγή, ο φορολογούμενος δεν έχει λόγο να διερωτηθεί για πιθανή ανίχνευση. Αντίθετα, είναι συχνά επιτακτικό να κάνει μια λεπτομερή δήλωση σχετικά με τις συναλλαγές του, προκειμένου να διασφαλίσει ότι θα πάρει τη φορολογική μείωση που επιθυμεί.

1.2.4 Η ερμηνεία της Παραοικονομίας

Η "παραοικονομία" αποτελείται από εγκληματικές δραστηριότητες, όπως πωλήσεις ναρκωτικών, λαθρεμπόριο, πορνεία, στοιχηματισμός, τυχερά παιχνίδια και άλλες παράνομες ενέργειες, καθώς και άλλες νομικές συναλλαγές που διεξάγονται κυρίως σε μετρητά και δεν αναφέρονται σε φορολογικές ή άλλες αρμόδιες αρχές.

Η έρευνα του Katsios (2015) παρουσιάζει την αλληλεπίδραση μεταξύ της παραοικονομίας και της διαφθοράς, εστιάζοντας στις περιφερειακές διαστάσεις του προβλήματος στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Στην παραπάνω έρευνα υποστηρίζεται ότι η ισχυρή σχέση μεταξύ της παραοικονομίας και της διαφθοράς στην Ελλάδα συνδέεται στενά με τα αντανακλαστικά εκείνων που δεν επιθυμούν ή δεν έχουν τη δυνατότητα να δωροδοκούν τους γραφειοκράτες της κεντρικής ή τοπικής κυβέρνησης και επιλέγουν συστηματικά τη σκοτεινή (σκιασμένη) πλευρά της οικονομίας, γνωστή και με τον όρο της παραοικονομίας, ως υποκατάστατο της δωροδοκίας.

Η παραοικονομία έχει πολλές πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις. Η ύπαρξή της επηρεάζει όχι μόνο την αξιοπιστία των επίσημων δεδομένων και τους διάφορους κοινωνικοοικονομικούς δείκτες αλλά σχεδόν όλους τους κύριους στόχους της οικονομικής πολιτικής. Όσον αφορά τη δημοσιονομική πολιτική, η ύπαρξη παραοικονομίας μειώνει δραματικά τα δημόσια έσοδα (κυρίως άμεσους και έμμεσους φόρους) και αυξάνει τις δημόσιες δαπάνες με αποτέλεσμα το δημόσιο έλλειμμα και το χρέος. Σε μια χώρα όπως η Ελλάδα που αντιμετωπίζει προβλήματα βιωσιμότητας του χρέους της και όπου η δημοσιονομική προσαρμογή αναγνωρίζεται γενικά ως πρωταρχικός στόχος της, το παραπάνω ζήτημα καθιστά αναγκαία την υιοθέτηση πολιτικών μέτρων για τη μείωση του φαινομένου αυτού.

1.3 Η παρουσίαση του ερευνητικού προβλήματος της έρευνας

Η παρούσα μελέτη ερευνά τη φορολογική συμμόρφωση των φορολογούμενων που προκύπτει από την φορολογία εισοδήματος των επιχειρήσεων. Αποτελεί την πρώτη μελέτη αναφορικά με την συμμόρφωση προς την φορολογία των επιχειρήσεων στην Ελλάδα για πολύ μικρές και μικρές οντότητες και με τον τρόπο αυτό παρέχονται επιπρόσθετα ερευνητικά στοιχεία σε μια αρκετά περιορισμένη διεθνή

βιβλιογραφία στον τομέα της φορολογίας των επιχειρήσεων. Σε αυτή την έρευνα εξετάζονται οι καθοριστικοί παράγοντες που επηρεάζουν την φορολογική συμμόρφωση των επιχειρήσεων.

Πληθώρα μελετών μέχρι σήμερα έχει ασχοληθεί με το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης υπό το πρίσμα ελέγχου των μεμονωμένων φορολογούμενων (Andreoni et al., 1998; Hasseldine και Hite, 2003; McKerchar, 2005; Hyun, 2006; Slemrod, 2007; Doran, 2009; Heinemann και Kocher, 2013), ενώ στον αντίποδα λίγες είναι οι αναφορές που έχουν υποπέσει στην ανάλυση του ερευνητή αναφορικά με την διερεύνηση των καθοριστικών παραγόντων που επιδρούν στην φορολογική συμμόρφωση των επιχειρήσεων τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο (Marrelli και Martina, 1988; Wang και Conant 1988; Rice, 1990; Kamdar, 1997; Lacko, 2000; Evans et al., 2005; Hanlon et al., 2005; Tedds, 2010; Doerrenberg και Schmitz, 2015; Oladipupo και Obazee, 2016). Οι περισσότερες έρευνες περιορίζονται κυρίως στις ΗΠΑ, ενώ υπάρχουν μεμονωμένες αναφορές για χώρες όπως η Αυστραλία και αναπτυσσόμενες χώρες της Αφρικής. Η παρούσα λοιπόν μελέτη αποτελεί την πρώτη έρευνα που διεξάγεται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και ασχολείται με το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων.

Η έρευνα εστιάζει την προσοχή της σε ένα πολύ συγκεκριμένο πεδίο έρευνας καθώς μέχρι και σήμερα είναι πολύ δύσκολο να ελεγχθεί για ποικίλους λόγους. Ο τομέας των επιχειρήσεων και συγκεκριμένα της φορολογίας από επιχειρηματική δραστηριότητα έχει αποτελέσει ένα μικρό πεδίο έρευνας καθώς διακρίνεται μια έντονη δυσκολία συλλογής δεδομένων. Ακόμη και σε επίπεδο συλλογής χρηματοοικονομικών καταστάσεων, υπάρχει αδυναμία από τις υπάρχουσες βάσεις δεδομένων να διατηρήσουν στοιχεία των επιχειρήσεων σε διάστημα συνεχιζόμενων ετών, κυρίως λόγω της τυχαίας δειγματοληψίας που διενεργείται κάθε χρόνο, και επομένως από τα υπάρχοντα δεδομένα είναι δύσκολη η πραγματοποίηση ερευνών με την αποτύπωση της συμπεριφοράς ενός καθορισμένου δείγματος για μια μακρά περίοδο. Παράλληλα η επιλογή χειραγώγησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων στις μικρές οντότητες είναι ευκολότερη καθώς δεν υπάρχει το ίδιο ρυθμιστικό πλαίσιο ελέγχου, όπως αυτό χρησιμοποιείται για τις μεγάλες επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα ο χειρισμός αυτών των δεδομένων να καθίσταται δύσκολος από την πλευρά ενός ερευνητή προκειμένου να εξάγει ασφαλή συμπεράσματα. Τέλος η αξιοπιστία των συλλεγόμενων στοιχείων και κυρίως των στοιχείων που είναι βασισμένα σε πρωτογενή δεδομένα αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα σε μια έρευνα. Όπως προκύπτει και στην έρευνα των Drogalas et al. (2018) που ασχολείται με το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα το πρόβλημα που προκύπτει αφορά την αξιοπιστία του δείγματος και άρα των συμπερασμάτων της μελέτης.

Σε όσες μελέτες έχουν εξεταστεί έως σήμερα παρατηρείται ότι επικεντρώνονται στο ζήτημα της φορολογικής αντιμετώπισης των επιχειρήσεων, εξετάζοντας κατά βάση το συγκεκριμένο παράγοντα. Αυτό που επιχειρείται στην παρούσα μελέτη είναι η μελέτη του φαινομένου αυτού εξετάζοντας όλους

τους δυνητικούς παράγοντες επηρεασμού, όπως αυτοί προκύπτουν από την γενικότερη μελέτη της έννοιας περί την φορολογική συμμόρφωση. Πέραν των διεθνών αναφορών σε μεμονωμένους παράγοντες επηρεασμού της φορολογικής συμμόρφωσης (Kamdar, 1997; Lacko 2000; Evans et al., 2005; Weichenrieder 2007; Lumumba et al., 2010; Tedds, 2010) τίθεται η ανάγκη εξέτασης της ανάλυσης των διάφορων παραγόντων στο σύνολό τους και η εξακρίβωση του τρόπου αλληλεπίδρασης των μεταβλητών αυτών μεταξύ τους.

Κατά την ενασχόληση της έρευνας με το ζήτημα της οικονομικής ανάκαμψης της Ελληνικής οικονομίας τέθηκε η ανάγκη εξέτασης των συνθηκών που δημιουργούν μια αδυναμία στο κράτος να χειριστεί με αποτελεσματικό τρόπο τα Δημόσια έσοδά του. Η αναποτελεσματικότητα επίτευξης των προσδοκώμενων οικονομικών στόχων θέτει υπο διερεύνηση επιμέρους στοιχεία αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας των φορολογικών αρχών. Κατά την μελέτη αυτή παρουσιάστηκε έντονη η αδυναμία του Κράτους να χειριστεί ζητήματα εκτεταμένης φοροδιαφυγής. Η ύπαρξή της άλλωστε αποτελεί ένα πρόβλημα διαχρονικό αλλά και συνεχιζόμενο. Ακόμα και στην περίπτωση όπου αναφερόμαστε σε επιθυμητά επίπεδα συμμόρφωσης το κομμάτι απόκρυψης ενός μικρού τμήματος των πραγματικών εισοδημάτων παραμένει. Στην προσπάθεια επομένως να αμβλυνθεί αυτή η στρέβλωση που παρατηρείται επί των Κρατικών εσόδων οι εκάστοτε Κυβερνήσεις αναζητούν τρόπους ενδυνάμωσης της φορολογικής συμμόρφωσης των πολιτών της.

Η φορολογική συμμόρφωση των επιχειρήσεων αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για τις φορολογικές αρχές. Υπάρχουν μελέτες που παρουσιάζουν το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης ως ένα θέμα που αναπτύσσεται διαρκώς εξαιτίας της πολυπλοκότητας των φορολογικών νόμων οι οποίοι προκαλούν μεγαλύτερη ανασφάλεια στο κοινό και άρα μεγαλύτερη αποτροπή (James και Alley, 2004). Στην Ελλάδα η ύπαρξη της πολυνομίας στο φορολογικό σύστημα έχει αποτελέσει πεδίο έντονων συζητήσεων. Η πολυνομία και η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος (διαΝΕΟσις, 2016) αποτελούν βασικούς παράγοντες ως προς την εξέλιξη της φοροδιαφυγής στην χώρα.

Μέσα σε όλο αυτό το δυσοίωνο σκηνικό καλείται η παρούσα μελέτη να εντοπίσει και να ερευνήσει το φαινόμενο της φορολογικής συμμόρφωσης των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων προκειμένου να διαπιστωθεί η συσχέτιση των βασικών παραγόντων που μέχρι σήμερα χρησιμοποιούνται στην ευρύτερη κοινότητα κατά πόσο σχετίζεται με τις επιχειρήσεις που απαρτίζουν των πυλώνα των εθνικών οικονομιών. Παράλληλα εστιάζοντας στο κομμάτι του Ελληνικού φορολογικού συστήματος διαπιστώνεται η έλλειψη συγκροτημένων κινήσεων αναφορικά με την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης και της ενίσχυσης των Δημοσίων εσόδων. Στο πρόβλημα αυτό καλείται η παρούσα διατριβή να προσφέρει έναν συντεταγμένο τρόπο οργάνωσης των κινήσεων των Ελληνικών αρχών προκειμένου να επιτευχθεί η εξασφάλιση ύπαρξης επιχειρήσεων που θα παρουσιάζουν ενισχυμένη φορολογική συμμόρφωση. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται για πρώτη φορά η εξέταση ενός

συγκεκριμένου είδους επιχειρήσεων, οι οποίες αποτελούν τον μεγαλύτερο αριθμό των υφιστάμενων επιχειρήσεων, εξετάζοντας παράλληλα επιπρόσθετους παράγοντες οι οποίοι μέχρι σήμερα δεν είχαν εξεταστεί. Οι επιπρόσθετοι παράγοντες αφορούν στοιχεία τα οποία εξειδικεύονται στις συγκεκριμένες κατηγορίες επιχειρήσεων όπως λόγου χάρη η χρήση του τεχνάσματος του αυτοελέγχου που λειτούργησε μέχρι το 2013. Συμπερασματικά, επιχειρείται να αναδειχθούν οι παράγοντες επηρεασμού της φορολογικής συμμόρφωσης για τις πολύ μικρές και μικρές οντότητες την περιφερειακής ενότητας του νομού Καβάλας, να αποτυπωθούν και να εξεταστούν νέοι παράγοντες που συμβάλουν στην συγκεκριμένη ομάδα πληθυσμού καθώς επίσης και να δοθούν χρήσιμα συμπεράσματα προς τις Ελληνικές φορολογικές αρχές αναφορικά με τον τρόπο επίτευξης υψηλών επιπέδων φορολογικής συμμόρφωσης των συγκεκριμένων επιχειρηματικών οντοτήτων.

1.4 Οι στόχοι και ο σκοπός της έρευνας

Θέτοντας υπο διερεύνηση το ερευνητικό πρόβλημα, που αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα και αφορά τον έλεγχο της φορολογικής συμμόρφωσης των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων, καλείται η παρούσα διατριβή, με δεδομένο τον τρόπο διαχείρισης της υφιστάμενης κατάστασης από τις Ελληνικές κυβερνήσεις, να ερευνήσει και να παρουσιάσει το κατάλληλο σύνολο ενεργειών που θα ενισχύσουν το επίπεδο της φορολογικής συμμόρφωσης και κατ' επέκταση θα οδηγήσουν σε μείωση των επιπέδων φοροδιαφυγής για την συγκεκριμένη κατηγορία επιχειρήσεων. Με δεδομένο ότι τα συγκεκριμένα είδη επιχειρήσεων διακρίνονται για τα μειωμένα δημοσιευμένα στοιχεία που διαθέτουν, είναι αναγκαία η εξέταση συγκεκριμένων παραγόντων που εμφανίζονται στις συγκεκριμένες επιχειρήσεις, όπως λόγου χάρη το στοιχείο του αυτοελέγχου που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα και αφορούσε το συγκεκριμένο τμήμα της Ελληνικής οικονομίας.

Πρόθεση της παρούσας διατριβής είναι η συνεισφορά όχι μόνο στη γνώση αναφορικά με τα ζητήματα φοροδιαφυγής αλλά συγκεκριμένα η κατανόηση του τρόπου συμπεριφοράς μιας ιδιαίτερης ομάδας επιχειρήσεων που μέχρι σήμερα δεν έχουν λάβει σε ερευνητικό επίπεδο την σημασία που τους αξίζει. Τα αποτελέσματα αφορούν όχι σε γενικές διαπιστώσεις για την λειτουργία της οικονομίας, που συχνά αναφέρεται ως ένας γενικός όρος, αλλά στην πραγματική οικονομία που είναι η ίδια αγορά. Αναφερόμαστε λοιπόν σε επιχειρήσεις που δεν μας είναι άγνωστες ή απρόσωπες ή μεγάλες πολυεθνικές που έχουν συγκεκριμένες νόρμες ως προς την λειτουργία τους αλλά σε επιχειρήσεις που καθένας μας συναντά στην καθημερινότητά του και συναλλάσσεται. Σκοπός μας λοιπόν είναι να αναδείξουμε και να συγκεράσουμε την θεωρητική ανάλυση και τις προσεγγίσεις της με την πράξη και την πραγματική οικονομία.

Η παρούσα μελέτη χρησιμοποιεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού της περιοχής του Νομού Καβάλας και απαρτίζεται από μικρές και πολύ μικρές οντότητες με σκοπό να αποτυπώσει τους βασικούς

παράγοντες που καθορίζουν την φορολογική συμμόρφωση. Το αποτέλεσμα της έρευνας στοχεύει στην ενίσχυση της γνώσης περί των προσδιοριστικών παραγόντων που λαμβάνουν υπόψη οι επιτηδευματίες προκειμένου να πράξουν μια μη νόμιμη φορολογικά πράξη. Επομένως τα αποτελέσματα αυτής μπορούν να κατευθύνουν τις Οικονομικές αρχές ώστε να προβούν σε στοχευμένες κινήσεις οι οποίες θα προσδώσουν άμεσα αποτελέσματα.

Σκοπός της παρούσας έρευνας, στα πλαίσια της διδακτορικής διατριβής που εκπονήθηκε, είναι η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν τα επίπεδα φοροδιαφυγής στον επιχειρηματικό τομέα. Με την ανάλυση των παραγόντων που επιδρούν στο φαινόμενο αυτό επιτυγχάνεται όχι μόνο η αποτύπωση των στοιχείων που χρήζουν διόρθωσης, προκειμένου να επιτευχθεί μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση, αλλά παράλληλα δίνονται προτάσεις προς την φορολογική διοίκηση προκειμένου να κινηθεί με συντεταγμένο τρόπο ως προς την ενίσχυση των δημοσίων εσόδων. Παράλληλα βασική επιδίωξη αποτελεί η κατανόηση και η προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου της μη φορολογικής συμμόρφωσης καθώς αποτελεί ένα πολυδιάστατο πρόβλημα στο οποίο θα πρέπει οι φορολογικές αρχές να μεριμνήσουν ώστε να μειωθούν περαιτέρω οι φορολογικές απώλειες που παρουσιάζει το κράτος από τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις. Επιπρόσθετα με την χρήση του ερευνητικού μοντέλου που παρουσιάζεται στην παρούσα διατριβή παρέχεται η δυνατότητα διαρκούς ανατροφοδότησής του προκειμένου να εξασφαλιστεί η διαρκείς επικαιροποίηση των αποτελεσμάτων. Με τον τρόπο αυτό και με την επέκταση της έρευνας και σε άλλες γεωγραφικές περιοχές της χώρας μπορεί να επιτευχθεί η περαιτέρω μείωση της φοροδιαφυγής.

1.5 Η σημαντικότητα της μελέτης

Η φορολογική συμμόρφωση θεωρείται κατά βάση ένα ζήτημα που το μέγεθός της δημιουργείται από καταστάσεις φοροδιαφυγής. Η φορολογική συμμόρφωση και η φοροδιαφυγή είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο που διαταράσσει τόσο τις αναπτυγμένες όσο και τις αναπτυσσόμενες χώρες. Τα επίπεδα φοροδιαφυγής, όπως αυτά προκύπτουν από μετρήσεις σε έρευνα του Kim (2008), κυμαίνονται στην Ευρώπη σε σχετικά υψηλά ποσοστά. Πέραν των σκανδιναβικών χωρών που παρουσιάζουν τα χαμηλότερα επίπεδα (μέτρηση η οποία βασίζεται στις αναλύσεις του World Economic Forum), οι υπόλοιπες χώρες παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής με την Ελλάδα να κατατάσσεται στις Ευρωπαϊκές χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό φοροδιαφυγής (στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι χώρες με υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής αποτελούν οι πρώην Σοβιετικές χώρες όπως Ρωσία και Ουκρανία). Επομένως η προσπάθεια νομιμοποίησης των εσόδων τείνει να είναι ένα διαχρονικό ζήτημα.

Αναλογιζόμενοι το ζήτημα της φοροδιαφυγής πηγάζει το ερώτημα αναφορικά με την πηγή εισοδημάτων που καταφέρνουν να αποκρυφθούν μέσω αναληθών φορολογικών δηλώσεων. Κατά το 2015 το 88% των

εσόδων που λάμβανε το Ελληνικό Δημόσιο προέρχονταν από την φορολογία (Διανέοσις, 2016). Το στοιχείο που παρατηρείται στις διάφορες κατηγορίες των φορολογούμενων είναι πως η φοροδιαφυγή για τις κατηγορίες των μισθωτών και των συνταξιούχων είναι περιορισμένη κυρίως λόγο της μεγαλύτερης ανίχνευσης που παρουσιάζει, καθώς με την προσθήκη του ηλεκτρονικού τρόπου καταγραφής των βεβαιώσεων αποδοχών, συντάξιμων και μη, η καταγραφή του δηλωτέου εισοδήματος πραγματοποιείται με αυτόματο τρόπο (Matsaganis και Flevotomou, 2010). Υπό αυτή τη σκέψη και εξετάζοντας την περίπτωση της Ελλάδας γίνεται άμεσα αντιληπτή η ανάγκη μελέτης ζητημάτων που αφορούν την επιχειρηματική κοινότητα.

Επόμενο ζήτημα τίθεται προς εξακρίβωση είναι η διάρθρωση των Ελληνικών επιχειρήσεων. Όπως αναγράφουν τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής επιτροπής οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα αντιστοιχούν περίπου στο 99% (European Commission, 2019). Επομένως μια μελέτη εστιασμένη σε αυτήν την κατηγορία επιχειρήσεων είναι αναγκαία καθώς όποιες κινήσεις λαμβάνονται από τις φορολογικές αρχές θα πρέπει να εστιάζονται στην πλειονότητα των υπαρχόντων οντοτήτων.

Υπό αυτή την πρώτη σκέψη αναπτύχθηκε και το βασικό ερευνητικό πρόβλημα που καλείται η παρούσα διατριβή να διαχειριστεί. Όπως τονίστηκε και παραπάνω (ενότητα 1.3) βασικό μέλημα της έρευνας αποτελεί η διερεύνηση των παραγόντων επηρεασμού της φορολογικής συμμόρφωσης, και κατ' επέκταση της φοροδιαφυγής, για εισοδήματα που απορρέουν από την επιχειρηματική δραστηριότητα των μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων.

Στην διεθνή βιβλιογραφία η προσπάθεια εξέτασης αυτής της κατηγορίας επιχειρήσεων είναι περιορισμένη καθώς και στην Ελλάδα, μελέτες που έχουν υποπέσει στην προσοχή του αναλυτή και παρουσιάζουν το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης των ΜΜΕ εστιάζονται σε μια ανάλυση που διατηρεί έντονο το στοιχείο της υποκειμενικότητας των πληροφοριών που επεξεργάζεται (Bitzenis et al., 2015; Kaplanoglou et al., 2016; Drogalas et al., 2018). Με αυτόν τον προβληματισμό και με δεδομένο πως στις έρευνες αυτές κατά το στάδιο της μεθοδολογίας δεν λαμβάνονται στοιχεία που να περιγράφουν με ακριβή τρόπο το σύνολο των αδήλωτων εισοδημάτων και των εισοδημάτων που αποτελούν προϊόν φοροδιαφυγής παρουσιάζεται η συμβολή της παρούσας μελέτης. Τα στοιχεία που έχουν ληφθεί από το δείγμα, στην παρούσα μελέτη, αποδεικνύονται ως πλήρως αξιόπιστα καθώς ο ίδιος ο αναλυτής συμμετέχει στην κατάρτιση των χρηματοοικονομικών τους καταστάσεων. Η διπλή ιδιότητα του ερευνητή και ως επαγγελματίας λογιστής – φοροτεχνικός παρέχει την δυνατότητα παρουσίασης της πραγματικής εικόνας και της ποσοτικοποίησης της φοροδιαφυγής.

Επιπρόσθετα η παρούσα μελέτη διαχωρίζεται ως προς τις μέχρι σήμερα μελέτες καθώς χρησιμοποιεί μια διαφορετική μεθοδολογική προσέγγιση για την εξαγωγή των αποτελεσμάτων της. Το γραμμικό μοντέλο παλινδρόμησης έχει κατασκευαστεί στηριζόμενο στον τρόπο μέτρησης της φορολογικής συμμόρφωσης (όπως αυτό αναλύεται στην ενότητα 6.6). Έχοντας την πληροφόρηση αναφορικά με το

συνολικό πραγματικό εισόδημα και πραγματικού ποσού που αποτελεί αποτέλεσμα φοροδιαφυγής η εξαρτημένη μεταβλητή του ελέγχου αποτυπώνει για πρώτη φορά μια πλήρως αξιόπιστη μέτρηση.

Επιπρόσθετα, κατά την μελέτη των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων επιχειρείται για πρώτη φορά η προσθήκη παραγόντων που λόγω της φύσης των επιχειρήσεων δεν είχαν διατυπωθεί ως σήμερα. Παράγοντες όπως η φορολογική αντιμετώπιση γειτονικών χωρών, τα κόστη χρήσης του ηλεκτρονικού συστήματος πληρωμών και η εφαρμογή του συστήματος του αυτοελέγχου αποτελούν νέα στοιχεία που επιχειρείται να διερευνηθούν αναφορικά με τον βαθμό επιρροής που προσφέρουν προς την φορολογική συμμόρφωση και την μείωση της φοροδιαφυγής.

1.6 Ο τρόπος διάρθρωσης της παρούσας διατριβής

Η παρούσα διατριβή χωρίζεται σε δύο μέρη και σε οκτώ κεφάλαια. Το πρώτο μέρος απαρτίζει την θεωρητική βάσει της μελέτης και αποτελείται από πέντε κεφάλαια και το δεύτερο μέρος που περιλαμβάνει τον τρόπο δομής του μεθοδολογικού μοντέλου και περιέχει τρία κεφάλαια. Κατά το πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια εισαγωγή στο πλαίσιο κατανόησης του σχεδιασμού της έρευνας επεξηγώντας ορισμένους εννοιολογικούς προσδιορισμούς των ζητημάτων που εξετάζονται στην μελέτη. Παράλληλα καθορίζεται το ερευνητικό πρόβλημα που καλείται να αντιμετωπίσει η έρευνα αλλά και τους στόχους που θέτονται. Τέλος καταλήγει στην παρούσα ενότητα όπου παρουσιάζεται η δομή της διατριβής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο της φορολογικής συμμόρφωσης. Γίνεται αναφορά στην έννοια που διέπει την συμμόρφωση ενώ αναλύονται και οι βασικές αρχές. Εξετάζεται η σχέση μεταξύ της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής εξηγώντας την διαφοροποίηση που υπάρχει με την φορολογική συμμόρφωση και την σύνδεσή τους. Παράλληλα εξετάζεται η συμβολή των βασικών παραγόντων επηρεασμού όπως αυτές παρατηρούνται από τη διεθνή βιβλιογραφία. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αυτής της ενότητας βασίζεται σε διεθνείς μελέτες προσπαθώντας να προσδώσει την εικόνα που υπάρχει στην ξενόγλωσση επιστημονική κοινότητα το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης. Παράλληλα πραγματοποιείται αναφορά σε ένα στοιχείο μελέτης το οποίο παρουσιάζεται από την διεθνή βιβλιογραφία ως ένα φορολογικό μέτρο το οποίο συντέλεσε στην ραγδαία μείωση της φοροδιαφυγής και στην ενίσχυση τόσο της φορολογικής συμμόρφωσης όσο και της εθελοντικής συμμόρφωσης και δεν είναι άλλο από το σύστημα του αυτοελέγχου. Το σύστημα αυτό αποτελεί ένα καινοτόμο σχέδιο το οποίο αποτέλεσε σημείο αναφοράς τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Εν συνεχεία η έρευνα πραγματεύεται ζητήματα τα οποία δείχνουν την κατεύθυνση που έχει η έρευνα και δεν είναι άλλη από την μελέτη των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων. Σε πρώτο βήμα λοιπόν παρουσιάζεται η έννοια των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και το πώς αυτές δραστηριοποιούνται σε

Ευρωπαϊκό και Ελληνικό επίπεδο. Πραγματοποιείται εκτενής αναφορά στον τρόπο κατηγοριοποίησής τους αλλά και στην σπουδαιότητα που παρουσιάζουν στην εθνική οικονομία. Παράλληλα στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά και στο κομμάτι της φοροδιαφυγής. Αναλύονται οι βασικοί παράγοντες που επιφορτίζουν το συγκεκριμένο πρόβλημα ενώ γίνεται αναφορά και στον τρόπο μέτρησής της, στοιχείο που προσδίδει πληροφόρηση αναφορικά με τον τρόπο υπολογισμού του συγκεκριμένου παράγοντα στην παρούσα μελέτη.

Ολοκληρώνοντας το πρώτο μέρος της ερευνητικής μελέτης παρουσιάζεται η Ελληνική διάσταση του προβλήματος αναφορικά με την φορολογία. Σκοπός του τέταρτου κεφαλαίου είναι η παρουσίαση της φορολογικής κατάστασης που επικρατεί στην Ελλάδα. Για τον λόγο αυτό πραγματοποιείται εκτενής αναφορά στον τρόπο εξέλιξης της φορολογίας από το διάστημα 2010 έως το 2019 όπου αποτελεί και το χρονικό διάστημα πραγματοποίησης της παρούσας έρευνας. Αναλύονται λοιπόν οι φορολογικοί νόμοι και η διακύμανση των φορολογικών συντελεστών ανά νομική μορφή για την περίοδο αναφοράς.

Συνεχίζοντας με την μελέτη αναφορικά με την Ελληνική επικράτεια παρουσιάζεται στο κεφάλαιο πέντε η ανάλυση του ελεγκτικού μηχανισμού στην Ελλάδα. Ως ένα στοιχείο που χαρακτηρίζεται από την βιβλιογραφική ανασκόπηση ως βασικός προσδιοριστικός παράγοντας κρίνεται σκόπιμη η αναφορά σε αυτόν μέσω του τρόπου πραγματοποίησής τους αλλά και των ειδών που υπάρχουν. Τέλος γίνεται αναφορά στο κομμάτι των φορολογικών κυρώσεων παρουσιάζοντας το ισχύον πλαίσιο που εξετάζει το ποινολόγιο.

Ολοκληρώνοντας το θεωρητικό κομμάτι της έρευνας μεταφέρουμε το ενδιαφέρον μας στην μεθοδολογία της έρευνας. Στο έκτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η ανάλυση του ερευνητικού πλαισίου που διέπει την παρούσα διατριβή. Αναλύεται ο σχεδιασμός της έρευνας ενώ θέτονται προς συζήτηση τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης. Παράλληλα πραγματοποιείται επεξήγηση του τρόπου συλλογής των δεδομένων αλλά και του δείγματος ενώ τέλος γίνεται αναφορά στο στατιστικό μοντέλο που ακολουθείται.

Στο έβδομο κεφάλαιο παρατίθενται τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης. Η ανάλυση περιλαμβάνει σε πρώτο στάδιο την εξέταση του κάθε παράγοντα ξεχωριστά και στην συνέχεια, αφού έχουν ομαδοποιηθεί οι μεταβλητές σε βασικούς παράγοντες εξάρτησης, ενσωματώνονται στο γραμμικό μοντέλο παλινδρόμησης όπου ελέγχεται η αλληλεπίδρασή τους.

Στο όγδοο και τελευταίο κεφάλαιο πραγματοποιείται η σύνοψη των συμπερασμάτων της έρευνας. Παράλληλα πραγματοποιείται αναφορά στην συνεισφορά που προσφέρει η έρευνα στο επιστημονικό πεδίο. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε πως το κεφάλαιο αυτό συμπληρώνεται από τους περιορισμούς που συνοδεύουν την έρευνα αλλά και τις προτάσεις που τίθενται προς διαβούλευση για μελλοντική έρευνα.

Κεφάλαιο 2: Η φορολογική συμμόρφωση

2.1 Εισαγωγή

Στο παρόν τμήμα γίνεται εκτενής αναφορά στο σύστημα της φορολογικής συμμόρφωσης. Συγκεκριμένα, και τη καλύτερη ανάλυση του θέματος πραγματοποιείται διαχωρισμός σε τρεις βασικές κατηγορίες. Στην πρώτη ενότητα γίνεται αναφορά στις έννοιες και στους ορισμούς που διέπουν την φορολογική συμμόρφωση, ενώ παράλληλα εξετάζονται και θέματα φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής. Στην συνέχεια η ανάλυση εστιάζει την προσοχή της στο κομμάτι της φορολογικής γνώσης και της συσχέτισης με την φορολογική συμμόρφωση παρουσιάζοντας ευρήματα μελετών που καταδεικνύουν την ύπαρξη σχέσης μεταξύ των δύο παραγόντων. Στο τρίτο τμήμα του κεφαλαίου, γίνεται αναφορά στους βασικούς παράγοντες, όπως αυτοί προέκυψαν ύστερα από εκτεταμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Πιο αναλυτικά, μελετάμε την επίδραση των οικονομικών παραγόντων όπως αυτοί αναλύονται μέσω των φορολογικών νόμων, των επιπτώσεων των φορολογικών συντελεστών, των φορολογικών ελέγχων και του γενικότερου οικονομικού περιβάλλοντος. Επιπρόσθετα, εξετάζεται η επίδραση και θεσμικών παραγόντων που αφορούν τον τρόπο οργάνωσης της φορολογικής αρχής και την λειτουργία του φορολογικού συστήματος. Ακόμη, πολλοί ερευνητές εγείρουν το ενδιαφέρον τους σε κοινωνικούς παράγοντες όπως είναι οι αλλαγές στις κυβερνητικές πολιτικές αλλά και το αίσθημα δικαιοσύνης και ισότητας, ενώ εξετάζονται και μεμονωμένοι παράγοντες όπως είναι τα επίπεδα ποινών και φορολογικών γνώσεων. Τέλος μελετιούνται και παράγοντες όπως το φύλο και η ηλικία ενός πληθυσμού παρατηρούμαι και πως αυτές συνδέονται με την φορολογική συμμόρφωση.

2.2 Οι αρχές και ο ορισμός της φορολογικής συμμόρφωσης

Η φορολογική συμμόρφωση μπορεί να οριστεί ως ο βαθμός στον οποίο ο φορολογούμενος συμμορφώνεται (ή δεν συμμορφώνεται) με τους φορολογικούς κανόνες της χώρας του. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι ο στόχος μιας αποτελεσματικής φορολογικής διοίκησης είναι να προωθήσει την εθελοντική φορολογική συμμόρφωση χρησιμοποιώντας όλες τις πιθανές μεθόδους, συμπεριλαμβανομένων των κυρώσεων (Sarker, 2003).

Ασχολούμενοι με το ευρύτερο πεδίο της λογιστικής και συγκεκριμένα με την φορολογία δεν μπορούμε παρά να σταθούμε στην έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης. Σχεδόν όλες οι φορολογικές αρχές θέτουν το ζήτημα της συμμόρφωσης των φορολογούμενων ως το σημαντικότερο παράγοντα επιτυχίας ενός φορολογικού συστήματος. Επομένως η ανάγκη να πεισθούν οι φορολογούμενοι αναφορικά με τις ευθύνες τους προς τις φορολογικές αρχές είναι μεγάλη και συχνά βρίσκει εμπόδια στους φορολογικούς νόμους και στην πολυπλοκότητα αυτών (James και Alley, 2004).

Αναφορικά με τον ορισμό περί φορολογικής συμμόρφωσης, οι ορισμοί που έχουν δοθεί ποικίλουν καθώς πολλοί ερευνητές μέχρι σήμερα έχουν ασχοληθεί με το συγκεκριμένο ζήτημα, που πάντα φαντάζει επίκαιρο καθώς επηρεάζει έμμεσα τα δημόσια έσοδα ενός κράτους. Σε μια από τις παλαιότερες μελέτες για την φορολογική συμμόρφωση που πραγματοποιήθηκε το 1978 από τους Song και Yarbrough, η οποία εστίασε την προσοχή της στον τρόπο λειτουργίας του φορολογικού συστήματος στις Ηνωμένες Πολιτείες, αναφέρθηκε ένας γενικός ορισμός της συμμόρφωσης βασιζόμενος στις έννοιες του αυτοελέγχου και της εθελοντικής συμμόρφωσης. Έτσι η ικανότητα και η προθυμία ενός φορολογούμενου να υπακούει στους νόμους σε έναν δεδομένο χρόνο και τόπο αποτέλεσε έναν από τους πρώτους ορισμούς της συμμόρφωσης. Σε έρευνες των Alm (1991) και των Jackson και Milliron (1986) όρισαν τη φορολογική συμμόρφωση ως την σχέση μεταξύ των εισοδημάτων και πληρωμών των φόρων και της τήρησης των διατάξεων των νόμων, των κανονισμών και των δικαστικών αποφάσεων. Αργότερα, οι Andreoni et al. (1998) υποστήριξαν ότι η φορολογική συμμόρφωση μπορεί να οριστεί ως η βούληση του φορολογούμενου να συμμορφώνεται με τους φορολογικούς νόμους προκειμένου να επιτευχθεί η οικονομική ισορροπία μιας χώρας. Ο Kirchler (2007) αντιλήφθηκε έναν απλούστερο ορισμό στον οποίο η φορολογική συμμόρφωση ορίζεται ως η προθυμία ενός φορολογούμενου να πληρώνει τους φόρους του.

Παράλληλα, σε μια προσπάθεια να ορίσουμε την συμμόρφωσης σε πρακτική βάση μπορούμε να αναφερθούμε, όπως η έρευνα των Ming Ling et al. (2005), στο σύνολο των ενεργειών που περιλαμβάνουν την καταχώριση και υποβολή της φορολογικής δήλωσης κάθε χρόνο και τη τήρηση των απαιτούμενων προθεσμιών πληρωμής. Στις περισσότερες έρευνες η ορισμοί αναφορικά με την φορολογική συμμόρφωση συμπεριλαμβάνει χαρακτηριστικά για τους φορολογούμενους όπως την ύπαρξη ενός βαθμού τιμιότητας, επάρκειας φορολογικών γνώσεων και ικανότητα χρήσης αυτών, ακρίβεια και ύπαρξη επαρκών στοιχείων ώστε να συμπληρωθούν οι φορολογικές δηλώσεις και τα σχετικά φορολογικά έγγραφα (Singh και Bhupalan, 2001) .

Ορισμένοι συγγραφείς εξέτασαν τη φορολογική συμμόρφωση με διαφορετικό τρόπο και ανέφεραν πως η πράξη της φορολογικής συμμόρφωσης επηρεάζεται όταν οι φορολογούμενοι πρέπει να αποφασίσουν εάν θέλουν να επωφεληθούν από τα χρήματα που δεν έχουν δηλώσει μέσω της φορολογικής τους δήλωσης ή εάν θα επιλέξουν να είναι συνεπής στις φορολογικές αρχές και να καταβάλουν το επιπρόσθετο ποσό του φόρου, το οποίο δεν δηλώθηκε στον χρόνο που έπρεπε, προσαυξημένο με το ύψος της ποινής που θα τους επιβληθεί (Clotfelter, 1983).

Βεβαίως υπήρξαν και αναλυτές, όπως οι Spicer και Lundstedt (1976), οι οποίοι αντιμετώπισαν τον βαθμό φορολογικής συμμόρφωσης ως ένα είδος «παιγνίου» στο οποίο περιλαμβάνονται οι έννοιες της ανίχνευσης και των κυρώσεων. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει οι φορολογικές αρχές, με δεδομένη την ύπαρξη ορθολογικών φορολογούμενων όπως ορίζει η θεωρία παιγνίων, να εντοπίσουν και να

μεταβάλουν εκείνους τους παράγοντες που επηρεάζουν περισσότερο την απόφαση για συμμόρφωση με τους φορολογικούς νόμους.

Το 2019, στην ανάλυσή του ο McBarnet πρότεινε πως η φορολογική συμμόρφωση μπορεί να γίνει αντιληπτή με τους ακόλουθους τρόπους:

- Η δεσμευτική συμμόρφωση, όπου οι φορολογούμενοι δέχονται πρόθυμα να πληρώσουν τους φόρους τους
- Η κεφαλαιοποιητική συμμόρφωση, όπου γίνεται η καταβολή των φόρων χωρίς την συναίνεση και
- Η δημιουργική συμμόρφωση, όπου υπάρχει δέσμευση με το κράτος να υπάρξει μείωση των φόρων και παράλληλα γίνεται επαναπροσδιορισμός του εισοδήματος.

Ωστόσο, πέραν της συζήτησης αναφορικά με την έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης, πολλοί αναλυτές, σε μια προσπάθεια εξήγησης του φαινομένου, αναζητούν την ερμηνεία του όρου περί μη φορολογικής συμμόρφωσης. Έτσι σε αρκετές μελέτες ο όρος μη συμμόρφωσης ορίζεται ως η αδυναμία για καταβολή του φόρου του από την μεριά του φορολογούμενου, θέτοντας κυρίως ζητήματα όπως είναι αυτά της πολυπλοκότητας που προκαλεί η φορολογική νομοθεσία ή ακόμα και ο τρόπος λειτουργίας των φορολογικών διοικήσεων (Jackson και Milliron, 1986; Kesselman, 1994; Kasipillai και Jabbar, 2003). Παράλληλα υπάρχει και η πεποίθηση περί αποτυχίας του φορολογούμενου να παρουσιάσει το πραγματικό του εισόδημα και να αποδώσει το πραγματικό ποσό του φόρου που εκρέει από την οφειλή του προς τις αντίστοιχες φορολογικές αρχές (Kirchler, 2007). Οι πράξεις αυτές μπορούν να αποδοθούν είτε ως σκόπιμες ενέργειες είτε όχι (Loo 2006; Mohani, 2001; Kesselman, 1994; Allingham και Sandmo, 1972). Εν κατακλείδι, η μη συμμόρφωση γίνεται αντιληπτή ως μη τήρηση των φορολογικών νόμων και η απόδοση προς τις αρχές ποσού, έναντι του φόρου, μη ακριβές σε σχέση και με τον προκαθορισμένο χρόνο (Jackson και Milliron, 1986; Kesselman 1994; Kasipillai και Jabbar, 2003).

Στην συνέχεια της μελέτης παρατίθενται οι δύο προσεγγίσεις των James και ο Alley (2004) σχετικά με τη φορολογική συμμόρφωση και τον τρόπο καθορισμού αυτής της έννοιας (Πίνακας 2.1).

Πίνακας 2. 1: Προσεγγίσεις της φορολογικής συμμόρφωσης

Φορολογική συμμόρφωση	*Παραδοσιακό Μοντέλο*	*Συμπεριφορικό Μοντέλο*
Η ιδέα της προσέγγισης:	Φορολογικό χάσμα, 100% συμμόρφωση με λιγότερα πραγματικά έσοδα	Εθελοντική προθυμία να ενεργεί σύμφωνα με το πνεύμα και το γράμμα του νόμου.
Ορισμός	Στενότερη	Ευρύτερη
Φορολογική συμμόρφωση	Οικονομικός ορθολογισμός	Συμπεριφορική συνεργασία
Παραδείγματα:	Συναλλαγή: 1. Αναμενόμενο όφελος από την φοροδιαφυγή. 2. Κίνδυνος εντοπισμού και εφαρμογής κυρώσεων.	Τα άτομα δεν είναι απλώς ανεξάρτητα με εγωιστική μεγιστοποίηση της χρησιμότητας. Αλληλοεπιδρούν ανάλογα με

	3. Μεγιστοποίηση του ατομικού εισοδήματος και του πλούτου	τις διαφορετικές συμπεριφορές, πεποιθήσεις, κανόνες και ρόλους. Η επιτυχία εξαρτάται από τη συνεργασία
Θέματα:	Αποτελεσματικότητα στην κατανομή των πόρων	Επιείκεια, δικαιοσύνη και συχνότητα εμφάνισης
Οπτική των φορολογούμενων	Εγωιστικός υπολογισμός ζημιών και κερδών	«Καλοί πολίτες»
Ορισμός της προσέγγισης:	Οικονομική προσέγγιση	Συμπεριφορική προσέγγιση

Πηγή: James and Alley (2004), p. 33.

Αναφορικά με το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης, αρκετοί ερευνητές δέχονται την ύπαρξη δυο βασικών προσεγγίσεων. Στη πρώτη περίπτωση η ανάλυση πραγματοποιείται σε όρους οικονομικών αποφάσεων και στηρίζεται στην ύπαρξη πιθανών οικονομικών κινήτρων και κόστους συμμόρφωσης. Παράλληλα, δίνεται βάση στην έννοια του οικονομικού ορθολογισμού και η προσέγγιση αναπτύσσεται χρησιμοποιώντας την οικονομική ανάλυση. Στην δεύτερη προσέγγιση εξετάζονται τα αποτελέσματα άλλων παραγόντων που επιδρούν στις αποφάσεις συμμόρφωσης, ιδίως επειδή σχετίζονται με την συμπεριφορά του φορολογούμενου και μερικές φορές με τη συμπεριφορά της φορολογικής υπηρεσίας. Πρόκειται για ευρύτερα ζητήματα συμπεριφοράς και βαραίνουν τις έννοιες και την έρευνα από κλάδους όπως η ψυχολογία και η κοινωνιολογία. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αυτές οι δύο προσεγγίσεις συνδέονται με τις στενές και ευρύτερες έννοιες της φορολογικής συμμόρφωσης αντίστοιχα.

Στην περίπτωση που η φορολογική συμμόρφωση θεωρείται κυρίως ως πρόβλημα της φοροδιαφυγής, η νομιμοποίηση των εσόδων φαίνεται να είναι το κύριο ζήτημα. Εδώ, η οικονομική προσέγγιση έχει ιδιαίτερη σημασία και είναι η κατάλληλη για την εξέταση των σχέσεων μεταξύ των αναμενόμενων οφελών, από την μη πληρωμή του σωστού φόρου, και της ανίχνευσης και επιβολής κυρώσεων. Αντίθετα, στην περίπτωση που η συμμόρφωση είναι ευρύτερα καθορισμένη, θέτοντας ως επίκεντρο της προσοχής την επιλογή του κοινού για νόμιμη αποφυγή του φόρου ή την επιμέλεια εκπλήρωσης των υποχρεώσεών τους, η συμπεριφορική προσέγγιση φαίνεται να αποτελεί την πιο ορθή επιλογή ανάλυσης.

Η οικονομική προσέγγιση βασίζεται στην αντανάκλαση της οικονομικής ορθολογικότητας, σύμφωνα με την οποία τα άτομα επιθυμούν να μεγιστοποιήσουν το προσωπικό τους εισόδημα και πλούτο. Για τον λόγο αυτό, δεν συμμορφώνονται με το φορολογικό σύστημα, εκτός εάν τα οφέλη από αυτό υπερβαίνουν το κόστος της μη συμμόρφωσης, μέσω της χρήσης προστίμων και κυρώσεις. Ο Bergman (1998) ανέφερε την έννοια της φοροδιαφυγής ως ένα παιχνίδι, όπου υπάρχουν τα κέρδη, τα οποία πραγματοποιούνται εφόσον η φοροδιαφυγή είναι επιτυχής, και το κόστος από την επιβολή ποινών εφόσον η πράξη αυτή αποτύχει. Η συγκεκριμένη προσέγγιση προσθέτει τον όρο της αναμενόμενης χρησιμότητας σε οικονομικούς όρους για κάθε απόφαση συμμόρφωσης ή όχι με τις απαιτήσεις του φορολογικού συστήματος. Η στενή οικονομική προσέγγιση προϋποθέτει, εμμέσως ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, ότι τα άτομα είναι ανήθικα και λειτουργούν σε ένα είδος κοινωνικού κενού. Η φοροδιαφυγή εξηγείται

έχοντας ως βάση παράγοντες όπως το επίπεδο των φορολογικών συντελεστών, η πιθανότητα οι πράξεις φοροδιαφυγής να πιαστούν, οι κυρώσεις που θα επιβληθούν και ο βαθμός κινδύνου για την φοροδιαφυγή. Ένα πρώιμο μοντέλο στις γραμμές αυτές δημοσιεύθηκε από τον Allingham και Sandmo (1972). Από τότε, η προσέγγιση αυτή έχει κυριαρχήσει στην ακαδημαϊκή κοινότητα και έχουν γίνει πολλές βελτιώσεις τεχνικού χαρακτήρα. Αυτό οδήγησε στη διερεύνηση μιας ολόκληρης σειράς διαφορετικών πτυχών της οικονομικής συμμόρφωσης.

Αντίθετα, η συμπεριφορική προσέγγιση βασίζεται σε άλλους ακαδημαϊκούς κλάδους υποδεικνύοντας ότι ενδέχεται να υπάρχουν πρόσθετοι παράγοντες που είναι εξίσου σημαντικοί για την παρακίνηση των φορολογουμένων σχετικά με την συμμόρφωση. Για παράδειγμα, οι κοινωνιολογικές μελέτες έχουν εντοπίσει έναν αριθμό πιθανών παραγόντων, όπως η κοινωνική υποστήριξη, η κοινωνική επιρροή, οι συμπεριφορές και ορισμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα όπως η ηλικία, το φύλο, η φυλή και η κουλτούρα (Meier και Johnson, 1977; Jackson και Milliron 1986). Η ψυχολογία ενίσχυσε αυτή την προσέγγιση και δημιούργησε τον κλάδο της «δημοσιονομικής ψυχολογίας» (Schmölders, 1970; Lewis, 1982). Οι στάσεις έναντι των φορολογικών αρχών είναι σημαντικές, όπως και οι αντιλήψεις για την ισότητα. Οι κοινωνικοί ρόλοι των ατόμων και οι αποδεκτοί κανόνες συμπεριφοράς είναι επίσης σημαντικοί. Η σπουδαιότητα αυτής της προσέγγισης στηρίζεται στην αντίληψη πως τα άτομα δεν είναι απλά ανεξάρτητα, εγωιστές, μεγιστοποιητές χρησιμότητας (αν και αυτό μπορεί εν μέρει να ισχύει). Επίσης αλληλοεπιδρούν με άλλους ανθρώπους που μπορεί να έχουν διαφορετικές συμπεριφορές, πεποιθήσεις, κανόνες και ρόλους. Το αποτέλεσμα είναι ότι η φορολογική συμμόρφωση μπορεί να θεωρηθεί, όπως υποδηλώνει ο Schmölders (1970), ως «πρόβλημα συμπεριφοράς» και ότι «η επιτυχία ενός φόρου εισοδήματος εξαρτάται από τη συνεργασία».

2.2.1 Φορολογική ηθική

Η έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης και κατ' επέκταση συνείδησης, συνδέεται άρρηκτα με το κομμάτι της ηθικής. Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε χώρες με έντονη επιρροή από ηθικά και φιλοσοφικά συστήματα κατέδειξαν πως η επίδραση των πολιτών στην φορολογική συμμόρφωση συνδέεται άμεσα με τις ηθικές τους πεποιθήσεις. Έρευνα των Young, Lei, Wong και Kwok (2016) που πραγματοποιήθηκε στην Κίνα έδειξε πως η επιρροή του Κουνφουκιανισμού ήταν τόσο έντονη που ομάδες ατόμων οι οποίες βασίζονταν στα συγκεκριμένα ιδεώδη παρουσίαζαν έναν κοινό τρόπο συμπεριφοράς απέναντι σε πληθώρα ζητημάτων, συμπεριλαμβανομένης και της φορολογικής συμμόρφωσης. Επομένως, οι κυβερνήσεις σε μια προσπάθεια ενδυνάμωσης της φορολογικής συνείδησης θα πρέπει να αναζητήσουν την λύση στις ηθικές αξίες που περικλείει μια ομάδα πολιτών. Οι περισσότερες μελέτες έως σήμερα (Alm 1991; Al-Khatib et al., 2004; Alm και Torgler 2011; McGee et al., 2012) καταλήγουν στην πεποίθηση πως ο παράγοντας της φορολογικής συμμόρφωσης

καθορίζεται από τα προσωπικά στοιχεία ηθικής του κάθε ατόμου. Υπάρχει επομένως ένας ατομικός κώδικας δεοντολογίας που ωθεί τους ανθρώπους προς την φορολογική συμμόρφωση. Παράλληλα στις περιπτώσεις όπου κυριαρχεί από μεριά πολιτών το αίσθημα της αδικίας και ανομίας τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής τείνουν να ενισχύονται.

2.2.2 Θεωρίες φορολογικής συμμόρφωσης

Υπάρχουν διάφορες απόψεις σχετικά με τους καλύτερους τρόπους βελτίωσης της φορολογικής συμμόρφωσης. Ορισμένοι πιστεύουν ότι ο καλύτερος τρόπος είναι να αυξηθούν τα φορολογικά κίνητρα, ενώ άλλοι υποστηρίζουν την αύξηση των φορολογικών κυρώσεων (Riahi-Belkaoui, 2004). Έτσι, οι θεωρίες φορολογικής συμμόρφωσης ταξινομούνται ευρέως σε δύο κατηγορίες, τη θεωρία που βασίζεται στην αποτροπή και η θεωρία που βασίζεται στην ψυχολογία.

Θεωρία της αποτροπής

Αυτή η θεωρία προσδίδει το ενδιαφέρον της στα κίνητρα υποδηλώνοντας ότι οι φορολογούμενοι επηρεάζονται από οικονομικά κίνητρα όπως για παράδειγμα είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους και η πιθανότητα ανίχνευσης. Επομένως, οι αποφάσεις συμμόρφωσης που λαμβάνουν οι φορολογούμενοι εξαρτάται από την κίνηση που έχει η κάθε απόφαση ώστε να μεγιστοποιήσει την χρησιμότητά τους. Ως επακόλουθο, προκειμένου να βελτιωθεί η συμμόρφωση, θα πρέπει να αυξηθούν οι κυρώσεις για τη μη συμμόρφωση. Έτσι, δημιουργείται μια θετική σχέση μεταξύ των φορολογικών κυρώσεων και της φορολογικής συμμόρφωσης.

Θεωρία της Ψυχολογίας

Η θεωρία της ψυχολογίας υποστηρίζει ότι οι φορολογούμενοι επηρεάζονται ως προς την συμμόρφωσή τους από ψυχολογικούς παράγοντες. Η θεωρία αυτή επικεντρώνεται στην ηθική των φορολογουμένων ενώ υποστηρίζει πως η πράξεις φορολογικής συμμόρφωσης μπορούν να επέλθουν ακόμα και όταν η πιθανότητα ανίχνευσης είναι μικρή. Σε αντίθεση με τη παραπάνω θεωρία που υπογραμμίζει την ύπαρξη πολλών κυρώσεων ως λύση των ζητημάτων συμμόρφωσης, η θεωρία της ψυχολογίας επικεντρώνεται στα ατομικά χαρακτηριστικά των φορολογούμενων έναντι των συστημάτων. Για τον λόγο αυτό η φορολογική εκπαίδευση αποτελεί μέσο για την αλλαγή της στάσης των φορολογουμένων απέναντι σε φορολογικά ζητήματα. Η βελτίωση επομένως της φορολογικής εκπαίδευσης δύναται να αυξήσει τη φορολογική συμμόρφωση και αντίστροφα (Oladipupo και Obazee, 2016).

2.2.3 Παραδείγματα Χωρών με προτεινόμενα μέτρα φορολογικής συμμόρφωσης

Στην συνέχεια της ανάλυσης παρουσιάζονται διάφορα προτεινόμενα μέτρα φορολογικής συμμόρφωσης που προέκυψαν ύστερα από μελέτες ερευνητών. Μεγάλος αριθμός μελετών όπως οι Riahi-Belkaoui (2004), Torgler και Schneider (2005) και Torgler (2007), εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στους δείκτες φορολογικής συμμόρφωσης με σκοπό να εξετάσουν τον βαθμό των προβλημάτων που εντοπίζονται σε κάθε χώρα.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ινδία με σκοπό την εξέταση του δείκτη φορολογικής συμμόρφωσης για την χρονική περίοδο 1965 έως 1993, κατασκευάστηκε από τους Das Gupta et al. (1995) ένας δείκτης που προέρχεται από το λόγο μεταξύ των εσόδων που προκύπτουν από τους φόρους και των αντίστοιχων ποσών που οφείλονταν προς το Δημόσιο. Διαπιστώθηκε πως ο δείκτης παρουσίαζε μια διαρκείς πτωτική τάση, με εξαίρεση τα διαστήματα 1975-1977 και το 1985, υποδηλώνοντας πως τόσο τα εισπραχθέντα έσοδα όσο και η συμμόρφωση επηρεάστηκαν σημαντικά από τις φορολογικές πολιτικές. Επιπλέον, ο πληθωρισμός καθώς και η μείωση της αξιολόγησης είχαν σημαντικό αρνητικό αποτέλεσμα, ενώ τα μέσα επιβολής που λειτουργούν ανασταλτικά, όπως οι κυρώσεις και τα πρόστιμα, είχαν περιορισμένη επιρροή. Παράλληλα, πολιτικές που βασίζονταν στην ενίσχυση των συστημάτων επιβολών και στην ενίσχυση της φορολογικής αξιολόγησης από τους φορολογούμενους θα μπορούσαν να αυξήσουν τα έσοδα μέχρι και 90%.

Σε νεότερη έρευνα του Riahi-Belkaoui (2004) έγινε προσπάθεια σύγκρισης του επιπέδου συμμόρφωσης σε τριάντα χώρες παγκοσμίως. Στη μελέτη αυτή, η φορολογική συμμόρφωση σε κάθε χώρα μετρήθηκε με βάση τέσσερις μεταβλητές, την κατάσταση της υψηλής οικονομικής ελευθερίας, τη σημασία των κεφαλαιαγορών (το βαθμό που η χρηματοδότηση κάθε χώρας εξαρτάται από τα ίδια κεφάλαια), τους ισχύοντες νόμους περί ανταγωνισμού (οι οποίοι μετρούνται με την χρήση ερωτηματολογίων) και τα υψηλά ηθικά πρότυπα. Ο ερευνητής χρησιμοποίησε μια εξίσωση παλινδρόμησης για να εξετάσει αυτούς τους καθοριστικούς παράγοντες φορολογικής συμμόρφωσης.

Πίνακας 2. 2: Αποτελέσματα φορολογικής συμμόρφωσης ανά χώρα

Name of country	**Tax compliance**
Singapore	5.05
New Zealand	5.00
Australia	4.58
UK	4.67
Hong Kong	4.56
Switzerland	4.49
USA	4.47
Malaysia	4.34
Chile	4.20
Japan	4.41
Norway	3.96
France	3.86
Canada	3,77

Denmark	3.70
Austria	3.60
Finland	3.53
Germany	3.41
Thailand	3.41
Philippines	3.83
Netherlands	3.40
Spain	3.29
Taiwan	3.25
Cambodia	3.12
Indonesia	2.53
Mexico	2.46
Argentina	2.41
Poland	2.19
Portugal	2.18
Turkey	2.07
Sweden	1.91
Italy	1.77

Πηγή: Riahi-Belkaoui (2004) p. 138.

Ο Πίνακας 2.2 παρουσιάζει τα αποτελέσματα φορολογικής συμμόρφωσης. Σύμφωνα με τον πίνακα, φαίνεται ότι το υψηλότερο ποσοστό συμμόρφωσης προέρχεται από αναπτυγμένες χώρες όπως η Σιγκαπούρη, η Νέα Ζηλανδία, η Αυστραλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και το Χονγκ Κονγκ, με δεδομένο ότι η τελευταία χώρα λειτουργεί ως φορολογικός παράδεισος και δεν εφαρμόζεται το σύστημα του αυτοελέγχου. Αντιθέτως, μεταξύ των χαμηλότερων δεικτών συμμόρφωσης προέρχονται ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ιταλία, η Σουηδία, η Τουρκία, η Πορτογαλία και η Πολωνία. Αν και τα αποτελέσματα της μελέτης του Riahi-Belkaoui προκαλούν μεγάλη εντύπωση, εντούτοις η αξιοπιστία τους επιδέχεται συζήτησης καθώς οι μετρήσεις παρουσιάζουν υποκειμενικότητα και δείκτες προκαλούν διαφορετικές επιπτώσεις σε κάθε χώρα.

Εν συνεχεία, οι Torgler και Schneider (2005), σε μια προσπάθεια συνέχισης της έρευνας του Riahi-Belkaoui, εστίασαν το ενδιαφέρον τους στην Αυστρία και στην στάση των φορολογούμενων απέναντι φορολογία της πληρωμής των φόρων και στην φορολογική ηθική. Δεδομένου του υψηλού βαθμού φορολογικής συμμόρφωσης που έχει η χώρα η μελέτη έδειξε ότι η φορολογική ηθική των αυστριακών φορολογουμένων μειώθηκε μεταξύ του 1990 και του 1999, αν και παρόλα αυτά συνεχίζει να είναι σε υψηλό επίπεδο σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Επιπρόσθετα, η φορολογική ηθική στην Αυστρία επηρεάστηκε από κοινωνικές μεταβλητές όπως η εμπιστοσύνη, η εθνική υπερηφάνεια και η θρησκευτικότητα. Τέλος, διαπίστωσαν πως παρόλο που οι φορολογούμενοι αντιλαμβάνονται ότι η φοροδιαφυγή είναι ένα κοινό φαινόμενο, το εγγενές κίνητρό τους να συμβάλλουν στην η κοινωνία μειώνεται.

Σε μεταγενέστερη έρευνα του Torgler (2007) πραγματοποιήθηκε προσπάθεια ανάλυσης του επιπέδου της φορολογικής ηθικής σε ορισμένες χώρες, κατά την περίοδο 1995-1997, όπου βρίσκονταν σε μεταβατικό στάδιο. Όπως δείχνει και ο πίνακας 2.3, διαπιστώθηκε ότι η έννοια της ηθικής στην

Ανατολική Γερμανία ήταν αρκετά υψηλή, υπερβαίνοντας το αντίστοιχο ποσοστό της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Πίνακας 2. 3: Η φορολογική συμμόρφωση σε μεταβατικές χώρες για την περίοδο 1995-1997

Countries	***Mean***
East Germany	1.919
Former Soviet Union	
Armenia	1.508
Azerbaijan	1.634
Belarus	1.518
Estonia	1.560
Georgia	1.760
Latvia	1.379
Lithuania	1.687
Moldova	1.426
Russia	1.663
Ukraine	1.558
Average	*1.576*
Central and Eastern Europe	
Bulgaria	2.240
Bosnia	2.172
Croatia	1.309
Hungary	
North Macedonia	2.109
Montenegro	1.749
Poland	2.001
Romania	
Slovenia	1.913
Serbia	1.969
Average	*1.718*

Πηγή: Torgler (2007) p. 220.

Συμπερασματικά οι προαναφερόμενες μελέτες υποδεικνύουν ότι οι δείκτες φορολογικής συμμόρφωσης ποικίλλουν μεταξύ των χωρών. Αν και οι μελέτες παρουσιάζουν διαφορετικές προσεγγίσεις, μεταβλητές, διαφορετικούς φορολογικούς νόμους και μετρήσεις, ο συντελεστής που παρέχεται από αυτές τις μελέτες είναι σχετικά σημαντικός για μελλοντικές έρευνες.

2.2.4 Το κόστος φορολογικής συμμόρφωσης

Έντονο ενδιαφέρον παρατηρείται αναφορικά με το κόστος της εφαρμογής του συστήματος συμμόρφωσης σε χώρες που εφαρμόζουν τον αυτοέλεγχο. Σε έρευνα των Kasipillai και Sapiei (2014) που πραγματοποιήθηκε στην Μαλαισία υπήρξε προσπάθεια συσχέτισης του κόστους φορολογικής συμμόρφωσης σε σχέση με τον υπολογιζόμενο φόρο εισοδήματος των επιχειρήσεων. Η έρευνα δείχνει ότι στην Μαλαισία το κόστος συμμόρφωσης είναι σχετικά χαμηλό σε σχέση με άλλες αναδυόμενες χώρες πράγμα που ως έναν βαθμό εξηγείται από το μικρό επίπεδο φορολογικής πολυπλοκότητας, έναντι

των υπόλοιπων χωρών. Παράγοντες όπως τα φορολογικά κίνητρα αντιστοιχούν στο 7% επί των συνολικών δαπανών για την φορολογική συμμόρφωση των μεγάλων επιχειρήσεων. Παράλληλα ο όγκος του κόστους φορολογικής συμμόρφωσης εξαρτάται από το μέγεθος της εκάστοτε επιχείρησης. Ενώ οι μεγάλες επιχειρήσεις επιβαρύνονται με μεγαλύτερο κόστος συμμόρφωσης έναντι των μικρότερων επιχειρήσεων, εάν αυτό συγκριθεί ως ποσοστό επί του ετήσιου κύκλου εργασιών τότε παρατηρείται πως η επιβάρυνση των μικρών επιχειρήσεων είναι μεγαλύτερη και άρα επηρεάζονται τόσο η κερδοφορία όσο και η ανταγωνιστικότητά τους.

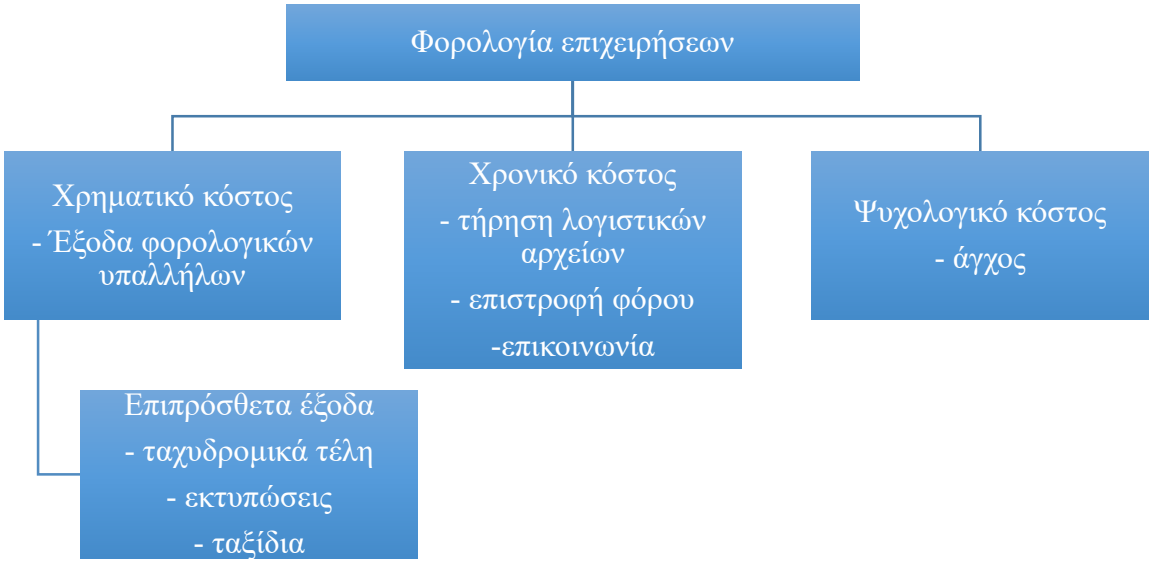
Οι μεταρρυθμίσεις και οι αλλαγές στους φορολογικούς νόμους επηρεάζουν το επίπεδο πολυπλοκότητας του φορολογικού συστήματος. Επιπρόσθετα, ο αυτοέλεγχος χαρακτηρίζεται από ένα μεγάλο επίπεδο απαιτήσεων. Πιο συγκεκριμένα ο φορολογούμενος υποχρεούται στον σωστό υπολογισμό και στην αρχειοθέτηση των απαραίτητων εγγράφων προς τις φορολογικές αρχές. Βεβαίως αυτή η υποχρέωση υπονοεί και την συνεχιζόμενη φορολογική εκπαίδευση προκειμένου να είναι ενήμεροι έναντι των απαιτήσεων από τις φορολογικές αρχές αλλά και την προσφυγή σε εξωτερικούς συνεργάτες που ασχολούνται με ζητήματα φορολογίας ώστε να έχουν μια μεγαλύτερη δυνατότητα ελέγχου. Ωστόσο η ενέργεια των φορολογούμενων, φυσικών προσώπων και όχι επιχειρήσεων, να χρησιμοποιούν φοροτεχνικούς και λογιστές αυξάνει το κόστος συμμόρφωσης. Εμπειρικά διαπιστώνεται ότι σε χώρες που εφαρμόζεται ο αυτοέλεγχος το κόστος συμμόρφωσης των φορολογούμενων είναι μεγαλύτερο (Sandford, 1994).

Βασικός σκοπός του κράτους μέσω της φορολογίας είναι η συγκέντρωση των απαιτούμενων εσόδων ώστε να χρηματοδοτούνται οι κρατικές δαπάνες. Η επιβολή όμως οποιουδήποτε επιπρόσθετου φόρου συνεπάγεται ένα επιπλέον κόστος για την κοινωνία. Αυτό το κόστος μπορεί να χωριστεί σε τρεις κατηγορίες:

- Το διοικητικό κόστος, το οποίο αφορά το κόστος της κυβέρνησης για την διαχείριση και την είσπραξη των φόρων.
- Το κόστος απόδοσης, το οποίο οφείλεται στο γεγονός πως οι φόροι μπορούν να προκαλέσουν αλλαγές στις σχετικές τιμές και κατ' επέκταση στις επιλογές και στην σχέση των καταναλωτών και των παραγωγών και σαν επακόλουθο να υπάρξουν απώλειες στη συνολική παραγωγή.
- Το κόστος συμμόρφωσης, το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία για τους φορολογούμενους καθώς αποτελεί το σύνολο των ποσών που δαπανώνται για την συμμόρφωση έναντι των φορολογικών τους υποχρεώσεων (Tran-Nam et al., 2000).

Συνοψίζοντας, οι βασικές μορφές που μπορεί να έχει το κόστος της φορολογικής συμμόρφωσης για τις επιχειρήσεις αναλύεται στον παρακάτω πίνακα:

Σχήμα 2. 1: Μορφές κόστους φορολογικής συμμόρφωσης επιχειρήσεων

Πηγή: Tran-Nam et al., 2000.

Οι δραστηριότητες για την φορολογική συμμόρφωση των επιχειρήσεων περιλαμβάνουν την συμπλήρωση του φόρου εισοδήματος, την τήρηση των απαραίτητων λογιστικών αρχείων και την διεξαγωγή του φορολογικού σχεδιασμού, με την ύπαρξη των απαραίτητων λογιστικών γνώσεων, προκειμένου να υπολογιστεί έγκυρα το φορολογητέο ποσό. Στην περίπτωση που η εταιρία επιλεγεί προκειμένου να ελεγχθεί πραγματοποιούνται επιπρόσθετες χρονοβόρες δαπάνες για την επίλυση των διαφορών που προκύπτουν σε σχέση με την φορολογική αρχή. Επιπλέον οι επιχειρήσεις που επιλέγουν την ανάθεση εξωτερικών συνεργατών για τα λογιστικά ζητήματα επιβαρύνονται με επιπρόσθετα έξοδα. Βεβαίως σε όλα αυτά δεν θα πρέπει να αγνοούμε και τον ψυχολογικό παράγοντα και συγκεκριμένα το άγχος που καλείται να διαχειριστή ο φορολογούμενος κατά την προσπάθεια συμμόρφωσής του με την φορολογική νομοθεσία (Abdul-Jabbar και Pope, 2008).

Στα πλαίσια της θεωρητικής προσέγγισης του κόστους φορολογικής συμμόρφωσης θα πρέπει να δώσουμε έμφαση στα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Τα εσωτερικά έξοδα, που αποτελούν την αξία του χρόνου που ξοδεύεται από τα μέλη της εταιρίας για φορολογικά θέματα.
- Τις εξωτερικές δαπάνες, που αφορούν αμοιβές που καταβάλλονται σε εξωτερικούς συνεργάτες (λογιστές).

- Τα επιπρόσθετα έξοδα, που εντάσσονται όλα τα έξοδα που απορρέουν από τις άνω κατηγορίες και αφορούν τα έξοδα γραφικών υλών, υπολογιστών, τηλεφώνων και δικαστικών διαφορών που μπορεί να προκύψουν.
- Το ψυχολογικό κόστος, που αναφέρεται στην ψυχολογική επιβάρυνση του φορολογούμενου από την προσπάθεια συμμόρφωσης με την φορολογική νομοθεσία.

Στο συνολικό κόστος που απορρέει από την εισαγωγή του αυτοελέγχου δεν θα πρέπει να λησμονούμε και την ανάγκη ύπαρξης των απαιτούμενων φορολογικών γνώσεων τόσο από τις επιχειρήσεις όσο και από τους επαγγελματίες λογιστές καθώς και την ανάγκη ύπαρξης καλύτερων πρακτικών τήρησης των λογιστικών αρχείων, προκειμένου οι φορολογούμενοι να είναι προετοιμασμένοι να αντιμετωπίσουν έναν φορολογικό έλεγχο στο μέλλον (Clemens, 2008).

Επιπρόσθετα, προβληματισμός επικρατεί στις οικονομικές αρχές αναφορικά με το κόστος εφαρμογής των διάφορων φορολογικών προγραμμάτων. Αναφορικά με το σύστημα του αυτοελέγχου, πληθώρα είναι η διεθνής αρθρογραφία που προσπαθεί να προσδιορίσει το μέγεθος μιας τέτοιας προσαρμογής. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον James (1997) παρατηρήθηκε ότι οι χώρες που εφαρμόζουν ένα σύστημα αυτοελέγχου παρουσιάζουν μεγαλύτερο κόστος συμμόρφωσης σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες. Αυτή η αύξηση του κόστους περιλαμβάνει και την προσπάθεια των φορολογουμένων να αναζητήσουν την βοήθεια επαγγελματιών λογιστών προκειμένου να διαχειριστούν καλύτερα την νέα κατάσταση. Βεβαίως το μέγεθος του κόστους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από την πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος που θα εφαρμοστεί. Από την άλλη μεριά οι οικονομική αρχή δημοσίων εσόδων θα πρέπει να είναι σε κάθε περίπτωση προετοιμασμένη μέσω εκπαίδευσης στις νέες συνθήκες και ενήμερη για τους νέους φορολογικούς νόμους (James, 1997).

2.3 Η σχέση φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής με την φορολογική συμμόρφωση

Η έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης αποτελεί ένα βασικό παράγοντα επιλογής του φορολογούμενου αναφορικά με την φοροδιαφυγή και την φοροαπαλλαγή. Με άλλα λόγια, η επιλογή ενός ατόμου να διαπράξει κινήσεις με σκοπό την αποφυγή της φορολόγησής του βασίζεται στην επιλογή της μη φορολογικής του συμμόρφωσης. Αναπόφευκτα, οι πράξεις φοροδιαφυγής αποτελούν παραδείγματα φορολογικής μη συμμόρφωσης και προκαλούν αρνητικές επιπτώσεις τόσο στη συλλογή φόρων όσο και στους δείκτες συμμόρφωσης.

Η φορολογική συμμόρφωση ορίζεται ως αναφορά της φορολογικής υποχρέωσης στην αρμόδια αρχή σύμφωνα με τους ισχύοντες φορολογικούς νόμους, κανονισμούς και δικαστικές αρχές (Jackson και Milliron, 1986). Ωστόσο, η φορολογική συμμόρφωση μπορεί να έχει δύο μορφές: διοικητικής και ορθολογικής συμμόρφωσης. Η διοικητική συμμόρφωση αφορά τη συμμόρφωση με τους ισχύοντες

φορολογικούς νόμους όπως ορίζονται από τους σχετικούς κανονισμούς, ενώ η ορθολογική συμμόρφωση αναφέρεται στην ακρίβεια της συμπλήρωσης των εντύπων φορολογικής δήλωσης (Chow, 2004).

Η φορολογική συμμόρφωση και η φοροδιαφυγή είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο που διαταράσσει τόσο τις αναπτυγμένες όσο και τις αναπτυσσόμενες χώρες, παρόλο που το επίπεδο φοροδιαφυγής και μη συμμόρφωσης είναι κατά μέσο όρο πολύ περισσότερο στις αναπτυσσόμενες χώρες και στις χώρες που βρίσκονται σε μετάβαση από τις ανεπτυγμένες χώρες. Αναφορικά με τις αφρικανικές χώρες, τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία για τα αποτελέσματα φοροδιαφυγής είναι περιορισμένα. Στην έρευνα του Kim (2008) έγινε προσπάθεια σύγκρισης των αποτελεσμάτων φοροδιαφυγής των αναπτυσσόμενων αφρικανικών χωρών με εκείνα των αναπτυγμένων χωρών και των χωρών που βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν ότι η φοροδιαφυγή είναι χειρότερη στις αναπτυσσόμενες χώρες της Αφρικής.

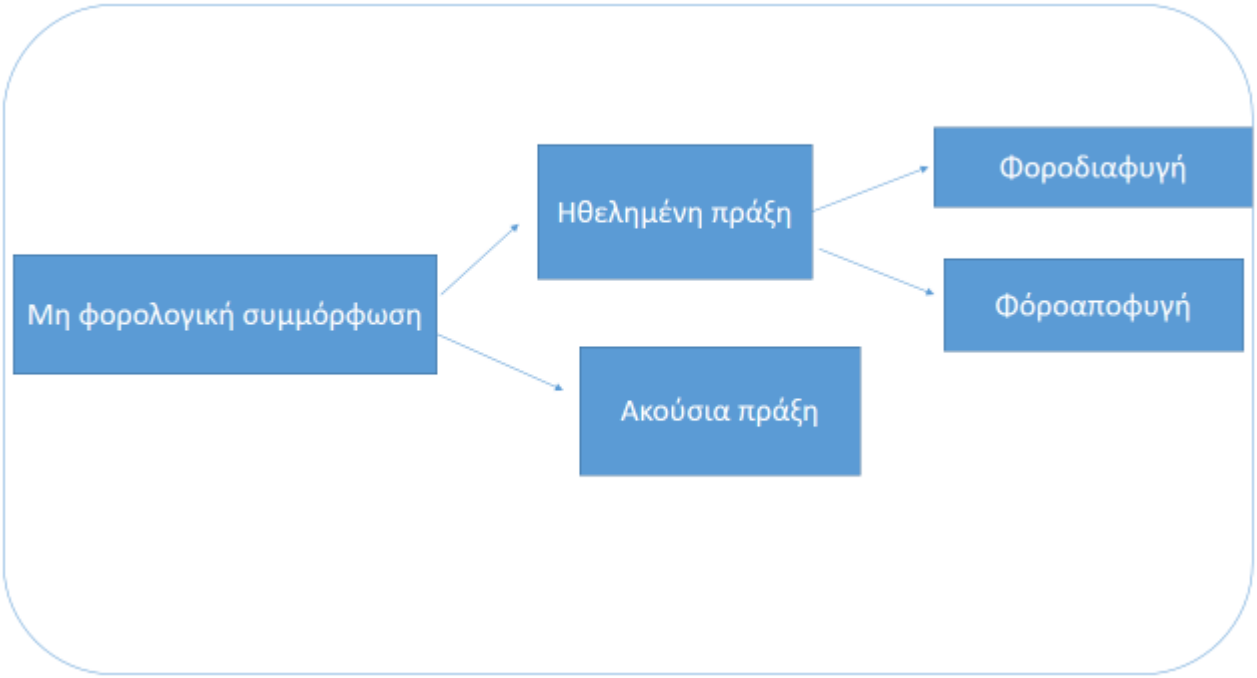
Αναφερόμενοι λοιπόν στη μη συμμόρφωση εστιάζουμε την προσοχή μας όχι μόνο στο κομμάτι της φοροδιαφυγής αλλά και σε ορισμένες πτυχές της φοροαποφυγής. Οι James και Alley (2004) ορίζουν τη φοροδιαφυγή ως «προσπάθεια μείωσης των φορολογικών υποχρεώσεων με παράνομο τρόπο» ενώ η φοροαποφυγή ορίζεται ως «μείωση της φορολογίας με νομικά μέσα». Ενώ ο Lewis (1982) αντιλαμβανόταν τη φοροαποφυγή ως «κάθε νόμιμη μέθοδο μείωσης του φορολογικού του ποσού» και η φοροδιαφυγή είναι «παράνομη φοροαποφυγή». Ομοίως, οι Kasipillai et al (2003) αντιλαμβάνονται τη φοροδιαφυγή ως πράξη που οδηγεί στην ύπαρξη χαμηλότερων φόρων από τους οφειλόμενους, ενώ η φοροαποφυγή υποδηλώνει τη δημιουργικότητα που καταδεικνύουν οι φορολογούμενοι προκειμένου να οργανώσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις με τον κατάλληλο τρόπο ώστε να μην παραβιάζουν οποιαδήποτε διάταξη και να μειώσουν εν τέλει τον φόρο τους.

Παράλληλα, η έννοια της μη φορολογικής συμμόρφωσης περιλαμβάνει ενέργειες που γίνονται είτε με πρόθεση είτε ακούσια καθώς στην πλειονότητά τους προκύπτουν από σφάλματα υπολογισμού και ανεπαρκείς γνώσεις (Webley, 2004; Elffers et al., 1987). Σε έρευνα του Lewis (1982) έγινε περιγραφή δύο σημαντικών διαφορών που αφορούν την πράξη φοροδιαφυγής με πρόθεση. Συγκεκριμένα, μια ηθελημένη πράξη φοροδιαφυγής μπορεί να έχει τις εξής μορφές:

- Την φοροδιαφυγή με προμήθεια. Σε αυτή τη περίπτωση ο φορολογούμενος ισχυρίζεται για παράδειγμα την διεκδίκηση κρατήσεων ή εκπτώσεων και επομένως εφόσον προβεί σε ψευδή δήλωση στοιχείων θα επιτύχει την είσπραξη επιπρόσθετων ποσών πέραν των παράνομων πράξεων του.
- Την φοροδιαφυγή λόγο παράλειψης. Αντίστοιχα, σε αυτό το είδος φοροδιαφυγής απαιτείται από τους φορολογούμενους να παραλείψουν σκόπιμα την δήλωση κάποιας πηγής εισοδήματος.

Με βάση τους άνω ορισμούς και την επεξήγηση της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής, ο Lewis (1982) υποστηρίζει ότι η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στη φοροδιαφυγή και την φοροαποφυγή παραμένει ασαφής. Στο Σχήμα 2.2 παρουσιάζεται ο ορισμός της μη συμμόρφωσης φορολογικής.

Σχήμα 2. 2: Ορισμός της μη φορολογικής συμμόρφωσης

Πηγή: Lewis 1982.

Σε ερευνητικό επίπεδο ο έλεγχος των ποσοστών φοροδιαφυγής αποτελεί ένα ενδιαφέρον πεδίο. Διαρκώς γίνεται λόγος για τον βαθμό μέτρησης της φοροδιαφυγής. Σε παλαιότερη έρευνα του Kim (2008) έγινε προσπάθεια καταγραφής του βαθμού φοροδιαφυγής 59 χωρών βάσει δύο εκθέσεων, η μια προέρχεται από το World Economic Forum (WEF) και περιλαμβάνει 59 χώρες με κλίμακα μέτρησης από το 1 έως το 7, και η άλλη έκθεση προέρχεται από το International Management Development (IMD) όπου εξετάζει 47 χώρες και η μέτρησή του κυμαίνεται από 0 έως το 10. Και στις δυο περιπτώσεις ο υψηλός αριθμός της κλίμακας υποδηλώνει χαμηλό επίπεδο φοροδιαφυγής. Στο σύνολό τους χρησιμοποιήθηκαν έντεκα μεταβλητές προκειμένου να μετρηθεί η φοροδιαφυγή και αυτοί περιλαμβάνουν: ελέγχους τιμών, δημόσιες υπηρεσίες, δικαστικές διαφορές κατά κυβέρνησης, εισπρακτέος φόρος εισοδήματος από φυσικά πρόσωπα, εισπρακτέος εταιρικός φόρος, διοικητικοί κανονισμοί, κατά κεφαλήν ΑΕΠ, φορολογικό σύστημα, σύνθεση των κυβερνητικών δαπανών, πραγματικός φορολογικός συντελεστής ατομικού εισοδήματος και μέσος φορολογικός συντελεστής επιχειρήσεων. Πραγματοποιώντας μια ανάλυση παλινδρόμησης παρατηρήθηκε πως μεταξύ των μεταβλητών έξι μεταβλητές, όπως ο έλεγχος τιμών, οι δημόσιες υπηρεσίες, ο εισπρακτέος εταιρικός φόρος, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το φορολογικό

σύστημα και τη σύνθεση των κρατικών δαπανών, τείνουν να επηρεάζουν περισσότερο το βαθμό φοροδιαφυγής. Εν συνεχεία ο Πίνακας 2.4 συνοψίζει τα ευρήματα της έρευνας του Kim (2008).

Πίνακας 2. 4: Επίπεδα φοροδιαφυγής ανά χώρα ελέγχου

Countries	**Tax evasion (WEF)**	**Tax evasion (IMD)**
Argentina	2.35	2.02
Australia	3.93	4.76
Austria	4.49	5.47
Belgium	2.30	2.45
Bolivia	2.24	
Brazil	2.34	2.52
Bulgaria	2.64	
Canada	5.37	6.64
Chile	5.38	7.00
China	2.84	3.56
Colombia	2.40	1.85
Costa Rica	2.53	
Czech	2.79	2.54
Denmark	4.19	5.43
Ecuador	2.00	
Egypt	2.84	
El Salvador	3.37	
Finland	4.53	7.02
France	3.29	5.44
Germany	3.25	4.66
Greece	2.30	2.09
Hong Kong	5.19	7.68
Hungary	2.68	3.06
Iceland	3.59	4.19
India	2.39	2.50
Indonesia	2.85	2.70
Ireland	3.88	4.84
Israel	3.86	4.96
Italy	2.35	2.67
Japan	4.59	6.15
Jordan	3.98	
Korea	2.88	3.06
Luxembourg	4.78	6.57
Malaysia	4.34	5.94
Mauritius	3.84	
Mexico	2.41	2.50
Netherlands	4.89	5.67
New Zealand	5.27	7.18
Norway	4.02	5.67
Peru	2.96	
Philippines	1.95	2.39
Poland	3.24	3.23
Portugal	2.75	2.92
Russia	1.74	0.66
Singapore	6.00	8.18

Slovakia	2.62	2.94
South Africa	2.54	2.53
Spain	4.04	5.09
Sweden	3.23	4.40
Switzerland	5.02	6.66
Taiwan	3.62	4.56
Thailand	2.92	3.77
Turkey	2.41	2.44
Ukraine	1.99	
United Kingdom	5.52	6.03
United States	4.96	6.22
Venezuela	2.23	2.04
Vietnam	2.50	
Zimbabwe	3.00	

Πηγή: Kim (2008) p. 407.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 2.4, φαίνεται πως οι συντελεστές φοροδιαφυγής στις ασιατικές χώρες είναι παρόμοιοι με εκείνους στις ανεπτυγμένες χώρες και συγκεκριμένα στην Ευρώπη. Για παράδειγμα, η Μαλαισία, η Σιγκαπούρη, η Ιαπωνία, το Χονγκ Κονγκ, το Ηνωμένο Βασίλειο, οι Κάτω Χώρες και η Δανία έχουν δείκτες φοροδιαφυγής περίπου 5,00 (WEF). Ο χαμηλότερος δείκτης φοροδιαφυγής (και άρα η ύπαρξη μεγάλης φοροδιαφυγής) παρατηρείται στη Ρωσία (1,74 WEF), ενώ ο υψηλότερος δείκτης φοροδιαφυγής (και άρα η χαμηλότερη φοροδιαφυγή) ανήκει στη Σιγκαπούρη (6,00 WEF).

Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση όπου αναφερθήκαμε στην έρευνα του Riahi-Belkaoui (2004) για τον βαθμό φορολογικής συμμόρφωσης των χωρών έτσι και στην έρευνα του Kim γίνεται χρήση μεταβλητών που εξετάζουν την οικονομική κατάσταση των χωρών ώστε να προβούν σε ένα συμπέρασμα. Για τον λόγο αυτό ενισχύεται η πεποίθηση πως η φοροδιαφυγή μεταξύ των χωρών συσχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την πολιτική και τη φορολογική διοίκηση.

Συμπερασματικά, εξετάσαμε με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία την σχέση με την οποία μπορεί να μετρηθεί η φορολογική συμμόρφωση σε μια χώρα και την σύνδεση που υπάρχει με το κομμάτι τόσο της φοροδιαφυγής όσο και της φοροαποφυγής.

2.4 Φορολογική γνώση και φορολογική συμμόρφωση

Σε συνέχεια της ανάλυσής μας θα εξετάσουμε τη σημασία και τον ρόλο των φορολογικών γνώσεων αναφορικά με τον προσδιορισμό της στάσης των φορολογουμένων απέναντι στη φορολογική συμμόρφωση. Πολλές είναι οι αναφορές της βιβλιογραφίας από διάφορες χώρες όπου εξετάζουν αυτή τη μεταβλητή ως έναν βασικό ρυθμιστή τόσο στην συμμόρφωση όσο και στην δράση των πολιτών.

Η φορολογική γνώση αποτελεί μια μεταβλητή που επηρεάζει σημαντικά τη συμπεριφορά συμμόρφωσης. Έτσι οι φορολογικές γνώσεις που έχουν οι επιχειρήσεις είναι πολύ σημαντικές τόσο για

την διαχείριση του φόρου του όσο και για τις ίδιες τις φορολογικές αρχές (Palil 2010; Sapiei και Kasipillai 2014). Σύμφωνα με τους Yahaya et al. (2011) η εκπαίδευση των φορολογουμένων αποτελεί το θεμέλιο της κατανόησης των φορολογικών νόμων που στην συνέχεια εξασφαλίζουν την ταχεία υποβολή των φορολογικών δηλώσεων και των πληρωμών. Η φορολογική γνώση ενισχύει τη φορολογική συμμόρφωση και συντάσσεται υπέρ της φορολογικής αρχής ώστε να σχεδιάσει φορολογικά εκπαιδευτικά προγράμματα και να κατανοήσει των τρόπο συμπεριφοράς των φορολογουμένων (Palil και Mustapha, 2011; Okello 2014). Οι Lai et al. (2013) υποστήριξαν ότι οι μελέτες φορολογικής εκπαίδευσης στις αναδυόμενες οικονομίες είναι σπάνιες. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η φορολογική συνείδηση στις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες ενδέχεται να είναι κάτω του μέσου όρου. Οι Akintoye και Tashie (2013) τόνισαν πως η φορολογική εκπαίδευση συνδέεται σημαντικά με τη φορολογικής συμμόρφωσης στη Νιγηρία. Οι φορολογικές αρχές επομένως θα πρέπει να κατανοήσουν ότι οι φορολογούμενοι που έχουν φορολογικές γνώσεις είναι πιο εύκολο να συμμορφωθούν αποτελεσματικά. Στην έρευνα των Hasseldinea et al. (2011) διαπιστώθηκε ότι οι φορολογικές αρχές και οι φορολογούμενοι στο Ηνωμένο Βασίλειο έχουν σχέση με τις γνώσεις για τις φορολογικές αρχές που διέπουν την αγορά και άρα θα πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη από τις αρχές προκειμένου να σχεδιάζουν συνεχή προγράμματα εκπαίδευσης των φορολογουμένων. Ο Tan και Fatt (2000) υποστήριξε ότι οι περισσότερες (πλέον των βασικών) φορολογικές γνώσεις δεν επηρεάζουν σημαντικά την αντίληψη αναφορικά με την φορολογική δικαιοσύνη.

Η σπουδαιότητα της επίδρασης του επιπέδου φορολογικών γνώσεων στην φορολογική συμμόρφωση έχει αποδειχθεί σε πολλές έρευνες. Ο Harris (1990) ανέλυσε τη φορολογική γνώση σε δύο κατηγορίες, τη γνώση μέσω της κοινής εκπαίδευσης που έλαβαν οι πολίτες στην σχολική τους ηλικία, και την γνώση που εξειδικεύεται σε πιθανές ευκαιρίες φοροδιαφυγής. Στην πρώτη περίπτωση, το επίπεδο εκπαίδευσης που λαμβάνουν οι φορολογούμενοι αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα που συμβάλλει στη γενική κατανόηση της φορολογίας, ιδίως όσον αφορά τους νόμους και τους κανονισμούς της φορολογίας (Eriksen και Fallan, 1996). Προηγούμενες μελέτες κατέδειξαν ότι η γενική φορολογική γνώση έχει πολύ στενή σχέση με την ικανότητα των φορολογουμένων να κατανοούν τους νόμους και τους κανονισμούς της φορολογίας και την ικανότητά τους να συμμορφώνονται με αυτές (Palil, 2016). Δεδομένου ότι οι φορολογικές γνώσεις επηρεάζουν την κατανόηση των φορολογουμένων, το ερώτημα που τίθεται από πολλούς ερευνητές (Palil, 2016; Eriksen και Fallan, 1996; Harris, 1989) είναι εάν η ενίσχυση των φορολογικών γνώσεων θα αυξήσει τη φορολογική συμμόρφωση.

Οι γνώσεις των φορολογούμενων για το φορολογικό δίκαιο θεωρούνται σημαντικές για τις προτιμήσεις και τις στάσεις τους απέναντι στη φορολογία. Η έρευνα που πραγματοποίησαν οι Eriksen και Fallan (1996) επισήμανε τη σημασία της φορολογικής γνώσης σε ένα φορολογικό σύστημα που εφαρμόζει τον αυτοέλεγχο. Υποστήριξαν ότι οι δημοσιονομικές γνώσεις συσχετίζονται με τη στάση απέναντι στη φορολογία και ότι η φορολογική συμπεριφορά μπορεί να βελτιωθεί με την καλύτερη κατανόηση των

φορολογικών νόμων. Παράλληλα, σε αυτή την έρευνα γίνεται αναφορά στους φορολογικούς παράγοντες που προσδιορίζουν τη συμπεριφορά των φορολογουμένων, εξεταζόμενοι υπό το καθεστώς του αυτοελέγχου όπου θεωρείται ότι εμπλέκονται και φορολογικοί πράκτορες, φοροτεχνικοί και λογιστές, καθώς η συμβολή τους είναι αναγκαία (περισσότερο σε σχέση με άλλα φορολογικά συστήματα) κατά την προετοιμασία, τη δήλωση και τον υπολογισμό της φορολογικής υποχρέωσης για λογαριασμό μεμονωμένων φορολογούμενων. Το αποτέλεσμα της μελέτης κατέδειξε πως η φορολογική γνώση παρουσιάζει μια θετική συσχέτιση με τις αντιλήψεις περί δικαιοσύνης, της φορολογικής δεοντολογίας και της στάσης των πολιτών έναντι πράξεων φοροδιαφυγής. Συμπερασματικά, ένα επιτυχές μέσο για τη μείωση της φοροδιαφυγής αποτελεί η παροχή φορολογικών γνώσεων σε όλο και περισσότερους φορολογούμενους, προκειμένου να βελτιωθεί η φορολογική τους δεοντολογία και οι αντιλήψεις περί δικαιοσύνης και ισότητας.

Αυτό το αποτέλεσμα είναι σύμφωνο με προηγούμενες μελέτες όπως αυτή του Lewis (1982), όπου η χαμηλή φορολογική γνώση συσχετίζεται με την αρνητική στάση των πολιτών απέναντι στη φορολογία. Ο Lewis (1982) προσπάθησε να προσδιορίσει εάν υπάρχει σχέση μεταξύ συγκεκριμένων γνώσεων σχετικά με τη φορολογία και συμπεριφορών κατά τη συμπλήρωση της φορολογικής τους δήλωσης. Στόχος του ήταν να μελετήσει τυχόν αλλαγές στη στάση απέναντι στη φορολογία που προκύπτουν από την αύξηση των γνώσεων σχετικά με τη φορολογία, οι οποίες ενδέχεται να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη φορολογική συμμόρφωση. Υποστηρίχθηκε πως δεν υπάρχουν επαρκείς γνώσεις σχετικά με τους φορολογικούς κανονισμούς και ότι η κατάσταση αυτή προκαλεί αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις και επομένως αύξηση του φορολογικού χάσματος.

Στην έρευνά του ο Yahaya (2015) προσπαθεί να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ των γνώσεων των εταιρειών σχετικά με το σύστημα του αυτοελέγχου και τη συμπεριφορά συμμόρφωσης στην Νιγηρία. Τα ευρήματα της μελέτης δείχνουν ότι υπάρχει μια θετική σχέση μεταξύ της γνώσης σχετικά με το σύστημα αυτοελέγχου και της συμμόρφωσης. Η φορολογική αρχή θα πρέπει να αυξήσει τα εκπαιδευτικά της προγράμματα, προκειμένου να δώσει στους φορολογούμενους μεγαλύτερη γνώση γύρω από τον αυτοέλεγχο. Το σύστημα αυτοελέγχου ενθαρρύνει την εθελοντική συμμόρφωση. Πρόκειται για ένα σύστημα που επιτρέπει στους φορολογούμενους να υπολογίζουν τις φορολογικές υποχρεώσεις τους προκειμένου οι φορολογούμενοι να καταβάλουν ακριβείς φορολογικές δηλώσεις για το σχετικό έτος αξιολόγησης. Ωστόσο, η φορολογική πολυπλοκότητα των διαδικασιών αξιολόγησης του φόρου δεν μπορεί να επιτευχθεί εκτός από την κατάλληλη γνώση σχετικά με τον τρόπο επίτευξής της.

Στις έρευνα των Choong και Lai (2009), Hansford και McKerchar (2004) και των Vos και Mihail (2006) διαπιστώθηκε ότι τα οφέλη ενός συστήματος αυτοελέγχου είναι περισσότερα για τις διοικητικές αρχές παρά για τους φορολογούμενους, οι οποίοι επωμίζονται και μεγάλο κόστος φορολογικής συμμόρφωσης.

Παράλληλα τίθεται η αναγκαιότητα από τις φορολογικές αρχές να εκπαιδεύσουν κατάλληλα το προσωπικό τους με τεχνικές γνώσεις ώστε να μπορούν να επιλύουν πολύπλοκα επιχειρηματικά θέματα.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ο προβληματισμός που υπάρχει σε ορισμένες έρευνες αναφορικά με τις σημαντικές διαφορές που παρουσιάζονται στο επίπεδο της γνώσης και παρόλο που το επίπεδο εκπαίδευσης παραμένει το ίδιο. Επιπλέον, όπως αναφέρεται από τον Alm (1991), δεν υπάρχουν συγκρίσιμα αποτελέσματα που να επικεντρώνονται στο πώς οι καλύτερης ποιότητας φορολογικές γνώσεις επηρεάζουν τη στάση απέναντι στη φορολογία.

Το ιδιαίτερο γνώρισμα του αυτοελέγχου εστιάζεται στην ανάγκη που έχει το σύστημα από τους φορολογούμενους προκειμένου να έχουν ένα δεδομένο επίπεδο φορολογικών γνώσεων που να καλύπτει ορισμένες πτυχές του φορολογικού κώδικα, όπως είναι η φορολογική δεοντολογία και οι αντιλήψεις για τη δικαιοσύνη του φορολογικού συστήματος που και αυτές με την σειρά τους επηρεάζουν την τάση για φοροδιαφυγή (Jackson και Milliron, 1986). Συνεπώς, είναι σημαντικό να λαμβάνουμε πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζονται αυτές οι συμπεριφορές. Παράλληλα, υπάρχουν μελέτες που αναγνωρίζουν πως η φορολογική γνώση δεν έχει μια σαφή δομή, αλλά και η στάση απέναντι στη φορολογία δημιουργεί ακόμη περισσότερα προβλήματα (Eriksen και Fallan, 1996).

Προκειμένου οι φορολογούμενοι να συμμορφώνονται φορολογικά θα πρέπει να διαθέτουν κάποιες βασικές γνώσεις φορολογίας. Ακόμη, και οι ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων θα πρέπει να έχουν ως έναν βαθμό κατανόηση της φορολογικής επιβάρυνσης των εσόδων από επιχειρηματικές και μη πηγές. Ως εκ τούτου, λόγω της πολυπλοκότητας των φορολογικών νόμων και της ανάγκης συμμόρφωσης με τις αρχές, οι περισσότεροι επιχειρηματίες εκχωρούν αυτήν την υποχρέωση σε εξωτερικούς συνεργάτες. Έρευνα, που πραγματοποιήθηκε στις ΗΠΑ, των Klepper και Nagin (1989) διαπίστωσε πως τα συμπεράσματα αναφορικά με την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης που προσφέρουν οι επαγγελματίες φοροτεχνικοί είναι διφορούμενα. Παρόμοια ο Erard (1993) ισχυρίστηκε ότι οι εξωτερικοί λογιστές είναι σε θέση να ασκήσουν μεγάλη επιρροή στη διαδικασία της φορολογικής συμμόρφωσης. Έρευνα των Marshall et al. (1997), στην Αυστραλία, διαπίστωσε ότι διάφοροι παράγοντες επηρεάζουν την ηθική κρίση και επομένως τη συμπεριφορά των φορολογουμένων. Μεταξύ αυτών των παραγόντων βρίσκεται η πιθανότητα πραγματοποίησης ενός φορολογικού ελέγχου καθώς και η πίεση του πελάτη για διενέργεια ανήθικων φορολογικών πρακτικών.

Συμπερασματικά, λαμβάνοντας υπόψη τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών, γίνεται σαφές ότι η ανάπτυξη φορολογικών γνώσεων στους φορολογούμενους είναι ένα σημαντικό στοιχείο για τη λειτουργία ενός επιτυχημένου φορολογικού συστήματος, πόσο μάλλον ενός συστήματος που βασίζεται στην αυτοαξιολόγηση. Η επίτευξη κατάλληλου εθελοντικού επιπέδου συμμόρφωσης (ο οποίος αποτελεί έναν από τους κύριους στόχους του αυτοελέγχου) θα μπορούσε να επιτευχθεί εάν οι φορολογούμενοι μπορούσαν να συντάξουν σωστά τις φορολογικές δηλώσεις και να πληρώσουν το αντίστοιχο ποσό του

φόρου. Έτσι, για να υλοποιηθούν οι στόχοι του αυτοελέγχου, οι φορολογούμενοι πρέπει να ενημερώνονται, να είναι καλά μορφωμένοι, ιδιαίτερα σε φορολογικά θέματα, και το επίπεδο της φορολογικής τους παιδείας πρέπει να βελτιώνεται σε τακτική βάση για να διατηρούν τις γνώσεις τους ενημερωμένες.

Στην συνέχεια της παρούσας ενότητας περιγράφονται ορισμένοι από τους καθοριστικούς παράγοντες της συμπεριφοράς των ατόμων προς την φορολογικής συμμόρφωσης, όπως αυτές προέκυψαν βάσει ερευνών.

2.5 Βασικοί παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης

Στην παρούσα ενότητα περιγράφονται οι παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν τη φορολογική συμμόρφωση σύμφωνα με τη βιβλιογραφία. Οι παράγοντες χωρίζονται σε πέντε βασικές κατηγορίες:

1) Οικονομικοί παράγοντες που περιλαμβάνουν τους φορολογικούς συντελεστές, τους φορολογικούς ελέγχους και τις αντιλήψεις για τις Δημόσιες δαπάνες.

2) Θεσμικοί παράγοντες που περιλαμβάνουν τον ρόλο της φορολογικής αρχής, την απλότητα συμπλήρωσης των φορολογικών δηλώσεων και την πιθανότητα ανίχνευσης.

3) Κοινωνικοί παράγοντες που περιλαμβάνουν την ηθική, τις αντιλήψεις για ισότητα και δικαιοσύνη, την πολιτική συσχέτιση και τις αλλαγές στις κυβερνητικές πολιτικές και τις ομάδες αναφοράς.

4) Επιμέρους παράγοντες που περιλαμβάνουν τους προσωπικούς οικονομικούς περιορισμούς και την συνειδητοποίηση τέλεσης αδικημάτων και ποινών.

5) Και άλλοι παράγοντες όπως η ηλικία, το εισόδημα, ο πολιτισμός, η εκπαίδευση και το φύλο.

Η κατανομή στις άνω κατηγορίες βασίζεται σε επιμέρους μελέτες όπου προσεγγίστηκε η έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης από διεπιστημονική άποψη και αντιπροσωπεύει μια ευρύτερη προσέγγιση των βασικών παραγόντων καθορισμού της φορολογικής συμμόρφωσης.

Από τις πρώτες έρευνες που ασχολήθηκαν επισταμένως με την διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την φορολογική συμμόρφωση ήταν αυτή των Allingham και Sandmo (1972) οι οποίοι υποστήριξαν ότι οι φορολογούμενοι θα πρέπει να εξαναγκαστούν ώστε να διασφαλιστεί μια συμμόρφωση και να μπορούν να θεωρηθούν ως ορθολογικά όντα με ένα υψηλό επίπεδο προσωπικού ενδιαφέροντος. Επιπρόσθετα η φορολογική συμμόρφωση εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τα αποτρεπτικά φορολογικά μέτρα όπως είναι οι φορολογικοί έλεγχοι, τα πρόστιμα και οι κυρώσεις.

Οι Ho, Loo και Lim (2006) εστιάζοντας στο κομμάτι της φορολογικής συμμόρφωσης υποστήριξαν ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά μπορεί να χαρακτηριστεί με καθένα από τους παρακάτω παράγοντες:

- ως μια ορθολογική οικονομική διαδικασία λήψης μιας απόφασης
- ως μια αντίδραση έναντι της αντίληψης περί δικαιοσύνης
- ως μια πράξη που υποδηλώνει μια ηθική συμπεριφορά
- ως μια ενέργεια άγνοιας.

Βεβαίως καθένας από τους παραπάνω παράγοντες μπορεί να λειτουργεί και συνδυαστικά στην τελική συμπεριφορά ενός ατόμου ως προς την φορολογική του συμμόρφωση.

Ο Kirchler (2007) διαιρούσε τους καθοριστικούς παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης σε πέντε κατηγορίες και επιπλέον βασίστηκε στις πολιτικές προοπτικές, στις κοινωνικές ψυχολογικές προοπτικές, στις προοπτικές λήψης αποφάσεων, στην αυτοαπασχόληση και στην αλληλεπίδραση μεταξύ φορολογικών αρχών και τους φορολογούμενους.

Από την άλλη μεριά, οι Kiow et al. (2017) παρατήρησαν πως η φορολογική συμπεριφορά και συμμόρφωση μπορεί να επηρεαστεί από πολλούς παράγοντες πέραν της ηθικής. Έτσι, οι πολιτιστικοί, θρησκευτικοί και κοινωνικοί παράγοντες επιδρούν κατασταλτικά ενώ συμπεριλαμβάνονται και στοιχεία που αφορούν την εκπαίδευση, το φύλο, το επίπεδο εισοδήματος καθώς και την ποιότητα και απόδοση που παρουσιάζουν οι φορολογικές υπηρεσίες.

2.5.1 Οικονομικοί παράγοντες

Σε αυτή την υποενότητα εξετάζονται οι οικονομικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη φορολογική συμμόρφωση, παραθέτοντας τα αποτελέσματα προηγούμενων μελετών που υποδηλώνουν ότι οι φορολογικοί συντελεστές, οι φορολογικοί έλεγχοι και οι αντιλήψεις για τις κυβερνητικές δαπάνες επηρέασαν τη συμπεριφορά των φορολογουμένων.

Δεδομένου ότι τα φορολογικά συστήματα εισήχθησαν στις ασιατικές χώρες αρκετούς αιώνες πριν, διαπιστώθηκε ότι οι καθοριστικοί παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης διαφέρουν μεταξύ των χωρών. Σε έρευνα των Palil et al. (2013) αναλύονται τέσσερις καθοριστικοί παράγοντες φορολογικής συμμόρφωσης: η πιθανότητα ελέγχου, η αντίληψη επί των κρατικών δαπανών, οι φορολογικοί συντελεστές και ο ρόλος της φορολογικής αρχής. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι η φορολογική συμμόρφωση επηρεάζεται από την πιθανότητα από την εφαρμογή του ελέγχου, τις αντιλήψεις για τις κρατικές δαπάνες, τους φορολογικούς συντελεστές και τον ρόλο της φορολογικής αρχής. Είναι ενδιαφέρον ότι οι φορολογικοί συντελεστές αποτελούν τον σημαντικότερο καθοριστικό παράγοντα για την φορολογική συμμόρφωση, ενώ παρατηρείται πως η υψηλή πιθανότητα ελέγχου ενθαρρύνει τη συμμόρφωση με τη φορολογία. Επιπλέον, οι θετικές αντιλήψεις για τον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση δαπανά τα χρήματα των φορολογουμένων λειτουργούν θετικά προς τη φορολογική συμμόρφωση. Η κυβέρνηση επίσης θα πρέπει να προσδώσει μεγάλη προσοχή στον τρόπο που δαπανά

τα χρήματα των φορολογουμένων και στην εκπλήρωση των βασικών αναγκών των πολιτών, προκειμένου να αυξηθεί η εμπιστοσύνη των φορολογουμένων στην κυβέρνηση.

Οι οικονομικοί παράγοντες σε σχέση με τη φορολογική συμμόρφωση αφορούν πράξεις που σχετίζονται με το κόστος και τα οφέλη από την εκτέλεση αυτών των πράξεων (Loo, 2006). Οι Hasseldine (1993), οι Song και Yarbrough (1978) και οι Torgler και Schneider (2005) υποθέτουν ότι οι φορολογούμενοι συμπεριφέρονται ως ορθολογικοί οικονομικοί παραβάτες που πιθανόν εκτιμούν το κόστος ή / και τα οφέλη, όπως για παράδειγμα η εξοικονόμηση φόρων, από πράξεις φοροδιαφυγής.

Η προσπάθειά τους να ελαχιστοποιήσουν τη φορολογική τους υποχρέωση, μη δηλώνοντας για παράδειγμα τα πραγματικά τους εισοδήματα, θα τους προσέφερε οικονομικά οφέλη στην περίπτωση που δεν ανιχνευθούν από τις φορολογικές αρχές. Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη φορολογική συμμόρφωση, όπως οι φορολογικοί συντελεστές, οι φορολογικοί έλεγχοι και οι αντιλήψεις για τις κρατικές δαπάνες, αναλύονται στην συνέχεια της παρούσας ενότητας.

2.5.1.1 Φορολογικοί Συντελεστές

Στην συνέχεια της ανάλυσής μας θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι φορολογικοί συντελεστές επηρεάζουν την απόφαση των φορολογουμένων να συμμορφώνονται στις ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις. Ο Clotfelter (1983) ισχυρίστηκε ότι "η μείωση των φορολογικών συντελεστών δεν είναι η μόνη πολιτική που μπορεί να αποθαρρύνει τη φοροδιαφυγή" (σελ. 363). Προτείνει επιπρόσθετα πως υπάρχει μια σημαντική σχέση ανάμεσα στους φορολογικούς συντελεστές και τη φοροδιαφυγή λόγω του ότι οι φορολογικοί συντελεστές χρησιμοποιούνται ως μέσο χειρισμού από τις φορολογικές αρχές προκειμένου να επιδιωχθούν οι στόχοι των εκάστοτε κυβερνήσεων. Βεβαίως οι φορολογικοί συντελεστές αποτελούν έναν σημαντικό παράγοντα για τον προσδιορισμό της φορολογικής συμμόρφωσης, αν και το ακριβές μέγεθος της επιρροής είναι ακόμα ασαφής (Kirchler, 2007).

Πληθώρα ερευνών εξετάζουν την περίπτωση κατά την οποία μια αύξηση των οριακών φορολογικών συντελεστών είναι πιθανό να ενθαρρύνει τους φορολογούμενους να προβαίνουν σε παράνομες ενέργειες με στόχο την μείωση του φόρου τους (Reese, 1985; Ali et al., 2001; Torgler, 2007). Από την άλλη μεριά, έρευνες δείχνουν πως η μείωση των φορολογικών συντελεστών δεν αυξάνει κατ' ανάγκη τη φορολογική συμμόρφωση (Trivedi et al., 2003; Kirchler, 2007). Η ύπαρξη αντικρουόμενων στοιχείων για το συγκεκριμένο ζήτημα έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον της ερευνητικής κοινότητας θέτοντας ως στόχο να παρουσιάσουν πιο συγκεκριμένα αποτελέσματα αναφορικά με τον αντίκτυπο των φορολογικών συντελεστών στη φοροδιαφυγή.

Οι Allingham και Sandmo (1972) ήταν, ορισμένοι, από τους πρώτους ερευνητές που επιχείρησαν να εξετάσουν τη σχέση που συνδέει παράγοντες όπως το πραγματικό εισόδημα, το επίπεδο των

φορολογικών συντελεστών, τις κυρώσεις και τα επίπεδα φοροδιαφυγής, χρησιμοποιώντας τη στατιστική μοντελοποίηση. Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξαν οι ερευνητές αναδεικνύει το γεγονός ότι οι φορολογούμενοι μπορούν να επιλέξουν είτε να δηλώσουν πλήρως το εισόδημά τους είτε να αναφέρουν λιγότερα ποσά, ανεξάρτητα από τους φορολογικούς συντελεστές. Οι φορολογικοί συντελεστές φαίνεται ότι είναι ασήμαντοι για τον προσδιορισμό της φοροδιαφυγής. Ωστόσο, σε αντίθετη γραμμή, μια μεταγενέστερη μελέτη από τον Tanzi (1980) χρησιμοποίησε ένα οικονομετρικό μοντέλο για να εξηγήσει τη σχέση μεταξύ των οριακών φορολογικών συντελεστών και της φοροδιαφυγής. Χρησιμοποιώντας συγκεντρωτικά στοιχεία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, επεσήμανε ότι οι φορολογικοί συντελεστές συσχετίζονταν θετικά με τη φοροδιαφυγή.

Ενώ αντίστοιχα μελέτη των Kirchler et al. (2008) χρησιμοποιώντας άλλα οικονομικά μοντέλα και στηριζόμενοι σε αποφάσεις ορθολογικής συμμόρφωσης εντόπισαν ότι οι φορολογικοί συντελεστές έχουν μεικτό αντίκτυπο στη φορολογική συμμόρφωση προβλέποντας σε ορισμένες περιπτώσεις πως η αύξηση των φορολογικών συντελεστών θα αυξήσει τη συμπεριφορά συμμόρφωσης. Αντίστοιχη ήταν και η έρευνα του Porcano (1988), ο οποίος ισχυρίστηκε ότι οι φορολογικοί συντελεστές δεν έχουν καμία επίδραση στη φορολογική συμμόρφωση, ενώ οι περισσότερες πειραματικές μελέτες διαπίστωσαν ότι η αύξηση των φορολογικών συντελεστών οδηγεί σε φοροδιαφυγή (Alm et al., 1992; Friedland et al., 1978; Pommerehne και Wech-Hannemann, 1996; Park και Hyun, 2003).

Δεδομένου ότι ο αντίκτυπος των φορολογικών συντελεστών είναι αμφισβητήσιμος (θετικός, αρνητικός ή καθόλου αντίκτυπος στη φοροδιαφυγή), ορισμένοι αναλυτές οι McKerchar και Evans (2009) πρότειναν ότι ο βαθμός εμπιστοσύνης μεταξύ των φορολογουμένων και της κυβέρνησης έχει σημαντικό ρόλο για τον προσδιορισμό των επιπτώσεων των φόρων στα ποσοστά συμμόρφωσης. Όταν η εμπιστοσύνη είναι χαμηλή, ένας υψηλός φορολογικός συντελεστής μπορεί να θεωρηθεί ως αθέμιτη μεταχείριση των φορολογουμένων και όταν η εμπιστοσύνη είναι υψηλή, το ίδιο επίπεδο φορολογικού συντελεστή θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως μια συνεισφορά προς την κοινότητα (Kirchler et al., 2008).

Συμπερασματικά, τα στοιχεία από τις μελέτες δείχνουν ότι οι φορολογικοί συντελεστές έχουν μικτό αντίκτυπο στη φορολογική συμμόρφωση, δηλαδή οι μειωμένοι φορολογικοί συντελεστές δεν αυξάνουν πάντα τη συμμόρφωση (Kirchler et al., 2008) και οι αυξημένοι φορολογικοί συντελεστές δεν θα μειώνουν πάντοτε πάντα τη συμμόρφωση (Allingham και Sandmo, 1972).

2.5.1.2 Φορολογικοί Έλεγχοι

Ένα βασικό στοιχείο του αυτοελέγχου είναι ο φορολογικός έλεγχος, ο οποίος μπορεί λειτουργεί θετικά στην φορολογική συμμόρφωση των φορολογουμένων. Οι φορολογικοί έλεγχοι πραγματοποιούνται ως μια προσπάθεια διασφάλισης της συμμόρφωσης των φορολογουμένων με τις ισχύουσες φορολογικές

νομοθεσίες και κανονισμούς. Η φορολογική συμμόρφωση υπό το πλαίσιο του αυτοελέγχου βασίζεται στην εκούσια συμμόρφωση και επομένως στην ειλικρίνεια των φορολογουμένων αναφορικά με τον υπολογισμό του οφειλόμενου φόρου δίχως την εφαρμογή κάποιου μηχανισμού επιβολής.

Η φορολογική συμμόρφωση συνιστά:

- Την υποβολή της φορολογικής δήλωσης βάσει της υποχρέωσης που υπάρχει έναντι της δημόσιας αρχής
- Την γνωστοποίηση των φορολογικών εσόδων για την δήλωση του φόρου εισοδήματος
- Την δήλωση για την απαιτούμενη μείωση του φόρου εισοδήματος
- Την εκκαθάριση του εκτιμώμενου φόρου βάσει των καθορισμένων προθεσμιών

Οι φορολογικοί έλεγχοι πραγματοποιούνται είτε μέσω επιτόπιων ελέγχων είτε μέσω κλήσης των φορολογούμενων να προσέλθουν προς τις φορολογικές αρχές. Έρευνες, όπως αυτές των Allingham και Sandmo (1972) και του Hasseldine (1993) έχουν δείξει πως οι φορολογικοί έλεγχοι τείνουν να έχουν αποτρεπτικό χαρακτήρα ως προς την φοροδιαφυγή και ενισχύουν την φορολογική συμμόρφωση. Παράλληλα μέσω των ελέγχων πραγματοποιείται διασταύρωση της ορθής συμπλήρωσης και καταβολής του δηλωμένου φορολογητέου ποσού και σε περιπτώσεις απόκλισης επιβάλλονται κυρώσεις (Alm και McKee, 2004). Οι φορολογικοί έλεγχοι διενεργούνται με σκοπό την βελτίωση της διαχείρισης του φορολογικού συστήματος. Οι ρόλοι που περιλαμβάνουν βάσει του ΟΟΣΑ (2006) είναι οι ακόλουθοι:

- Να προωθηθεί η εθελοντική συμμόρφωση των φορολογουμένων και να δημιουργηθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης στην ευρύτερη κοινότητα, δίνοντας παράλληλα έμφαση στους κινδύνους που ενέχουν οι πράξεις μη συμμόρφωσης και οι σοβαρές συνέπειες που εφαρμόζονται στους παραβάτες.
- Να προσδιοριστούν εκείνα τα τμήματα των νόμων που χρήζουν περαιτέρω διευκρινήσεων προκειμένου να μην υπάρχει σύγχυση στο φορολογούμενο κοινό.
- Να προσδιοριστούν οι βελτιώσεις που πρέπει να γίνουν στην τήρηση των λογιστικών βιβλίων ώστε να ενισχυθεί η μελλοντική φορολογική συμμόρφωση των φορολογούμενων.
- Οι φορολογικού ελεγκτές να αντιπροσωπεύουν την δημόσια εικόνα του αντίστοιχου φορέα εισοδήματος που θα αλληλοεπιδρά με του φορολογούμενους μέσω των πολλαπλών ελέγχων.

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (2006) το αποτέλεσμα των φορολογικών ελέγχων αποσκοπεί στην ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης καθώς οι συνεχείς έλεγχοι προσφέρουν πολλαπλές δυνατότητες. Σε πρώτη φάση ελέγχεται η συμμόρφωση των φορολογούμενων με τους ισχύοντες φορολογικούς νόμους και κανονισμούς. Σε δεύτερο βήμα, οι ελεγκτές εκπαιδεύουν τους φορολογούμενους ώστε να εφαρμόζουν την νομοθεσία και να βελτιώσουν τον τρόπο τήρησης των λογιστικών βιβλίων υποστηρίζοντας παράλληλα την βελτίωση των φορολογικών νόμων.

Αναφορικά με την ποιότητα του φορολογικού ελέγχου έρευνες, όπως αυτή των Ho και Lau (1999), έδειξαν ότι σε μια περίοδο εξαετίας στην περιοχή του Χονγκ Κονγκ οι έλεγχοι για περιπτώσεις φοροδιαφυγής που είχαν πραγματοποιηθεί δεν εξήγαγαν σημαντικά αποτελέσματα. Συγκεκριμένα δεν υπήρξαν μέτρα επιβολή ή ποινικές κυρώσεις σε πράξεις φοροδιαφυγής γεγονός που ενίσχυσε φαινόμενα φοροδιαφυγής. Η πρόταση των αρθρογράφων, τις οποίες ενστερνίστηκε το Υπουργείο Δημοσίων Εσόδων του Χονγκ Κονγκ, εστιάστηκε στο γεγονός ότι θα πρέπει και το σώμα των ελεγκτών να τίθεται κάτω από ποινικές κυρώσεις στις περιπτώσεις που δεν καταφέρνουν να εντοπίζουν πράξεις αποδεδειγμένης φοροδιαφυγής.

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Khadijah και Pope (2011) φανέρωσε πως η συνεχής φορολογική εκπαίδευσης των ελεγκτών στα πλαίσια του συστήματος του αυτοελέγχου αποτελεί αναγκαιότητα προκειμένου να διασφαλιστεί η θετική αντίληψη του φορολογούμενου σχετικά με την συμμόρφωση. Επιπλέον η συνεχής κατάρτιση και η ενίσχυση των επιχειρηματικών γνώσεων, των επικοινωνιακών και ελεγκτικών δεξιοτήτων κρίνεται αναγκαία. Παράλληλα διαπιστώθηκε πως ορισμένα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων όπως το μέγεθος, η επιχειρηματική βιομηχανία και η χρήση φοροτεχνικών επιδρούν στην ενίσχυση της ελεγκτικής τους εμπειρίας.

Έρευνες (όπως αυτές των Jackson και Jaouen, 1989, Shanmugam, 2003 και Dubin, 2004) υποστήριξαν ότι οι έλεγχοι έχουν θετικό αντίκτυπο στη φοροδιαφυγή. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζοντας τα συστήματα αυτοελέγχου διαφαίνεται πως οι φορολογικοί έλεγχοι μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο και ο βασικός τους σκοπός είναι η αύξηση της εθελοντικής συμμόρφωσης. Τα ποσοστά ελέγχου και η διεξοδική διενέργεια των ελέγχων θα μπορούσαν να ενθαρρύνουν τους φορολογούμενους να είναι πιο προσεκτικοί κατά τη συμπλήρωση των φορολογικών δηλώσεών τους, να αναφέρουν όλα τα έσοδά τους και να ορίσουν με ορθό τρόπο τις υπολογιζόμενες εκπτώσεις για να βεβαιώσουν τη φορολογική τους υποχρέωση. Παράλληλα, το ενδιαφέρον μας τίθεται και προς τον τρόπο συμπεριφοράς των φορολογούμενων που δεν έχουν ποτέ υποβληθεί σε έλεγχο, καθώς ενδέχεται να μπουν στον πειρασμό να μην αναφέρουν το πραγματικό τους εισόδημα και να συμπληρώσουν, ηθελημένα, μεγαλύτερο ποσό εκπιπτώμενων δαπανών από το αληθινό.

Σε παλαιότερες μελέτες, όπως αυτές των Reese (1985), Beron et al., (1988) και Modugu και Anyaduba (2014), διαπιστώθηκε πως οι φορολογικοί έλεγχοι μπορούν να αλλάξουν συμπεριφορά συμμόρφωσης από αρνητική σε θετική. Σε μελέτη επί των μικρών ιδιοκτητών παρατηρήθηκε ότι οι φορολογικοί έλεγχοι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη φορολογική συμμόρφωση. Ωστόσο, η έρευνα των Beron et al. (1988) κατέληξε σε ένα αντιφατικό αποτέλεσμα καθώς ανέφεραν ότι οι έλεγχοι δεν συσχετίζονται σημαντικά με τη φοροδιαφυγή για όλες τις ομάδες φορολογούμενων που εξέτασαν. Οι φορολογικοί έλεγχοι επομένως είναι αποτελεσματικότεροι για την παρακίνηση των φορολογουμένων να μην

υπερβάλουν στην συμπλήρωση των εκπιπτώμενων δαπανών τους παρά να τους ενθαρρύνουν να αναφέρουν τα πραγματικά τους εισοδήματα.

Οι Dubin et al. (1987) σε έρευνά τους αναφορικά με τους παράγοντες επηρεασμού του φόρου εισοδήματος για τις ΗΠΑ κατά το χρονικό διάστημα 1977-1985 διαπίστωσαν ότι τα υψηλότερα ποσοστά ελέγχου συχνά έχουν θετικό αντίκτυπο στην ορθή καταγραφή του φόρου εισοδήματος και πως υπάρχει ένα φαινόμενο επιρροής μέσω των ελέγχων, καθώς οι φορολογούμενοι που δεν ελέγχονται όταν παρατηρούν πως τα ποσοστά ελέγχων αυξάνονται τείνουν να ακολουθούν μια πιο συνετή φορολογική στάση και να δηλώνουν από μόνοι τους περισσότερους φόρους.

Ο αυτοέλεγχος βασίζεται στην πλήρη συνεργασία των φορολογουμένων προς το Δημόσιο με την έγκαιρη και ορθή γνωστοποίηση του φορολογητέου εισοδήματος. Βασικό στοιχείο για να επιτύχει η χρήση του αυτοελέγχου είναι η ενθάρρυνση της εθελοντικής φορολογικής συμμόρφωσης μέσω των φορολογικών ελέγχων (που προσδίδουν μια αίσθηση ασφάλειας και δικαιοσύνης) που πραγματοποιούνται είτε επιτόπια στην έδρα των επιχειρήσεων είτε μέσω επίσκεψης στα γραφεία της φορολογικής διοίκησης. Με τον τρόπο αυτό εξετάζεται το μέγεθος της συμμόρφωσης των πολιτών έναντι των αποφάσεων των φορολογικών αρχών. Ωστόσο υπό το καθεστώς του αυτοελέγχου η έννοια του εξωτερικού ελέγχου από την δημόσια αρχή έχει διαφορετικό χαρακτήρα. Σύμφωνα με ένα παραδοσιακό σύστημα προσδιορισμού του φορολογητέου ποσού ο έλεγχος πραγματοποιείται ύστερα από την υποψία των αρχών για πράξης φοροδιαφυγής καθώς επίσης και στην περίπτωση που υπάρχουν βάσιμες ενδείξεις πως ο φορολογούμενος έχει εσφαλμένη φορολογική δήλωση. Στην πράξη όμως υπό την λειτουργία του αυτοελέγχου οι ελεγκτικές αρχές δεν έχουν λόγο δράσης ενώ παράλληλα πολλές έρευνες συνηγορούν στο υψηλό κόστος που δημιουργούν στους κρατικούς φορείς. Πέραν του υψηλού κόστους των ελέγχων και η λειτουργία τους μπορεί να θεωρηθεί «προβληματική» καθώς ο ατελής έλεγχος μπορεί να παράσχει ψευδή αποτελέσματα και να ενισχύσει το οικονομικό βάρος των φορολογούμενων που συμμορφώνονται εθελοντικά. (Kent, 2005; Rhoades, 1997; Alm και Mckee, 2006; Turner et al., 1998)

Στον αντίποδα των φορολογικών ελέγχων μεγάλο πρόβλημα εντοπίζεται στις αρμοδιότητες και στην νοοτροπία που έχουν οι κυβερνήσεις. Σε έρευνα των Fatt και Khin (2012) στην Μαλαισία αναφορικά με τους ελεγκτικούς μηχανισμούς που δρουν στον βιομηχανικό τομέα και συγκεκριμένα στην γεωργία παρατηρήθηκε πως οι φορολογικοί ελεγκτές θεωρούσαν εκ των προτέρων τους φορολογούμενους ως παραβάτες του νόμου και ένοχους για πράξεις φοροδιαφυγής. Η έρευνα λοιπόν τονίζει πως θα πρέπει να υπάρξει τόσο ενδυνάμωση του φορολογικού δικαίου όσο και οι ίδιοι οι ελεγκτές να ενισχύσουν τις λογιστικές, ελεγκτικές και τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες προκειμένου να καθιερώσουν μια φορολογική ευθύνη έναντι του κοινού.

Έρευνα του Lin (2000) σε περιοχές της Ταϊβάν αναφορικά με την φορολογική συμμόρφωση διαπίστωσε την ανάγκη ενίσχυσης τόσο των φορολογικών ελέγχων όσο και της χρήσης, από το κοινό, των πιστοποιημένων λογιστών. Συγκεκριμένα, εξήγαγε το συμπέρασμα ότι οι πιστοποιημένοι λογιστές τείνουν να συμμορφώνονται με τις φορολογικές αρχές σε αντίθεση με αυτούς που επιλέγουν να φτιάξουν την φορολογική τους δήλωση μόνοι τους ή με την βοήθεια μη πιστοποιημένων λογιστών. Έτσι η ενίσχυση ελέγχων σε φορολογικές δηλώσεις που δεν υποβάλλονται πιστοποιημένα μέλη θα ενίσχυε της προσπάθειες του κράτους για μεγαλύτερα επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης και μειωμένα κρούσματα φοροδιαφυγής. Ενώ οι Sen και Bala (2002) διαπιστώνουν ότι στις περιοχές του Μπαγκλαντές, οι φορολογικοί έλεγχοι υπό το καθεστώς του αυτοελέγχου ενισχύουν την εθελοντική φορολογική συμμόρφωση.

Στο κομμάτι των ελέγχων σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις η έρευνα των Evans et al. (2005) προσπάθησε να εξετάσει τη σχέση μεταξύ των πρακτικών τήρησης των φορολογικών αρχείων των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) και της πιθανής έκθεσης σε προβλήματα φορολογικής συμμόρφωσης. Η μελέτη είχε ως πεδίο αναφοράς τη φορολογική συμμόρφωση των ΜΜΕ στην Αυστραλία. Το αποτέλεσμα που προέκυψε επισήμανε πως η χαμηλή φορολογία μεταξύ των ΜΜΕ ενδέχεται να ενθαρρύνει καλύτερα τη φορολογική αρχή να αυξήσει τους ελέγχους και τις έρευνες, οι οποίοι με την σειρά τους παρουσιάζουν ένα σημαντικό έμμεσο αντίκτυπο στη φορολογική συμμόρφωση, όσον αφορά την τήρηση των λογιστικών αρχείων. Επιπρόσθετα, παρατηρήθηκε ότι ο πρωταρχικός στόχος των ιδιοκτητών των μικρών επιχειρήσεων που τηρούν λογιστικά βιβλία είναι η φορολογική συμμόρφωση και λιγότερο ασχολούνται με θέματα διαχείρισης της επιχείρησής τους. Έτσι, καθώς οι φορολογικοί έλεγχοι αυξάνονται, πολλές ΜΜΕ θα κάνουν μεγαλύτερη προσπάθεια για σωστή τήρηση των βιβλίων τους.

Συνοπτικά, προηγούμενες μελέτες κατέδειξαν ότι οι φορολογικοί έλεγχοι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αύξηση της εθελοντικής συμμόρφωσης. Τα ποσοστά των ελέγχων και η διεξοδική διενέργειά τους θα μπορούσαν ενδεχομένως να ενθαρρύνουν τους φορολογούμενους να είναι πιο προσεκτικοί κατά την συμπλήρωση και αποστολή των φορολογικών τους δηλώσεων.

2.5.1.3 Αντιλήψεις έναντι των Κρατικών Δαπανών

Οι μελέτες που σχετίζονται με την σύνδεση των κυβερνητικών δαπανών και της φορολογικής συμμόρφωσης, αναφορικά με το κομμάτι της φοροδιαφυγής, είναι πολύ περιορισμένες. Η αντίληψη που κυριαρχεί στη διεθνή βιβλιογραφία είναι ότι οι φορολογούμενοι, και ειδικά όσοι πληρώνουν υψηλά ποσά φόρου, έχουν μεγαλύτερη ευαισθησία στον τρόπο με τον οποίο η εκάστοτε κυβέρνηση ξοδεύει τα χρήματά τους. Παρόλο που υπάρχουν περιορισμένα εμπειρικά στοιχεία, είναι λογικό να υποθέσουμε ότι

οι φορολογούμενοι τείνουν να αποφεύγουν τον φόρο εάν αντιληφθούν ότι η κυβέρνηση ξοδεύει τα λεφτά αυτά με αναποτελεσματικό τρόπο.

Οι μελέτες σχετικά με τη σχέση μεταξύ των κυβερνητικών δαπανών και της φορολογικής συμμόρφωσης, ιδίως όσον αφορά τη φοροδιαφυγή, είναι πολύ περιορισμένες. Οι φορολογούμενοι, και ειδικά εκείνοι που πληρώνουν υψηλά ποσά φόρου, ενδιαφέρονται σε μεγάλο βαθμό για τις κρατικές δαπάνες. Υπάρχουν εμπειρικά στοιχεία τα οποία υποθέτουν ότι οι φορολογούμενοι τείνουν να αποφύγουν τον φόρο εάν αντιληφθούν ότι η κυβέρνηση ξοδεύει τα λεφτά των φόρων ανεύθυνα. Ωστόσο, στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο έχει εφαρμόσει ένα σύστημα που επιτρέπει στους φορολογούμενους να πληρώνουν όσο κερδίζουν εισόδημα (PAYE), είναι αρκετά δύσκολο να αποφύγουν τη φορολογική υποχρέωση επειδή οι κρατήσεις γίνονται στην πηγή του εισοδήματος για την πλειοψηφία των φορολογουμένων. Σε αντίθεση με το Ηνωμένο Βασίλειο, οι φορολογούμενοι έχουν περισσότερες ευκαιρίες να αναφέρουν το εισόδημά τους και, ως εκ τούτου, πληρώνουν λιγότερο φόρο σε χώρες (για παράδειγμα Μαλαισία και Σιγκαπούρη) όπου το σύστημα αυτό δεν χρησιμοποιείται σε ευρεία κλίμακα. Επομένως, η κυβέρνηση πρέπει να δαπανήσει με σύνεση τα χρήματα που αντλεί από τους φορολογούμενους, επειδή ο τρόπος που δαπανούνται τα χρήματα μπορεί να παράγει διαφορετικά επίπεδα συμμόρφωσης. Έτσι, οι αντιλήψεις των φορολογουμένων είναι δυνητικά σημαντικές για τον προσδιορισμό της συμμόρφωσής τους (Palil και Hanafiah, 2013).

Ο Lewis (1982) υποδεικνύει ότι οι στάσεις των πολιτών θα πρέπει να εξετάζονται με βάση το βαθμό στον οποίο μια πράξη είναι αποτέλεσμα εσφαλμένης αντίληψης. Υποστήριξε λοιπόν πως όταν οι εσφαλμένες αντιλήψεις αντικαθίστανται από τη γνώση, αλλάζει η στάση των φορολογούμενων απέναντι στη φορολογία, ακόμη και αν η βασική ιδεολογία και οι αξίες των φορολογουμένων παραμείνουν αμετάβλητες όπως και ο φορολογικός νόμος. Επιπρόσθετα η εσφαλμένη αντίληψη πιθανότατα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση κρίσεων έναντι της δικαιοσύνης.

Εν τω μεταξύ, οι Roberts et al. (1994) υποδεικνύουν επίσης ότι η στάση των πολιτών απέναντι σε πρακτικές φοροδιαφυγής που πράττονται τόσο από τους ίδιους όσο και από άλλους είναι σημαντική. Εάν η κυβέρνηση δαπανήσει σοφά τα δημόσια έσοδα, για παράδειγμα για βασικές ανάγκες όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η ασφάλεια και τα μέσα μαζικής μεταφοράς, είναι πιθανό ότι η εθελοντική συμμόρφωση θα αυξηθεί. Αντίθετα, εάν οι φορολογούμενοι αντιληφθούν ότι η κυβέρνηση δαπανά μεγάλα ποσά σε πράγματα που θεωρούνται περιττά και μη αναγκαία τότε θα αισθανθούν προδομένοι και θα προσπαθήσουν να φοροδιαφύγουν καθώς νιώθουν να χάνουν το αίσθημα δικαιοσύνης.

Συνοπτικά, η κυβέρνηση πρέπει να δαπανήσει με σύνεση τα χρήματα των φορολογουμένων επειδή ο τρόπος με τον οποίο η κυβέρνηση δρα μπορεί να επιφέρει διαφορετικά επίπεδα συμμόρφωσης. Ενώ τέλος, οι αντιλήψεις του φορολογούμενου είναι δυνητικά σημαντικές για τον προσδιορισμό της συμμόρφωσής τους.

2.5.2 Θεσμικοί παράγοντες

Ενώ οι έρευνες καταδεικνύουν πως οι φορολογούμενοι επηρεάζονται από την οικονομική τους αντίληψη προκειμένου είτε να φοροδιαφύγουν είτε όχι, τα στοιχεία δείχνουν ότι οι θεσμικοί παράγοντες διαδραματίζουν επίσης σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις τους για συμμόρφωση. Οι θεσμικοί παράγοντες που συζητούνται σε αυτό το τμήμα περιλαμβάνουν τις αντιλήψεις των φορολογουμένων για την αποτελεσματικότητα της φορολογικής αρχής, την απλότητα του φορολογικού συστήματος και του τρόπου συμπλήρωσης των φορολογικών δηλώσεων καθώς και την πιθανότητα ανίχνευσης.

2.5.2.1 Ο ρόλος των Φορολογικών Αρχών

Αναφερόμενοι στο κομμάτι της φορολογικής συμμόρφωσης, τίθεται διαρκώς στο προσκήνιο η συζήτηση αναφορικά με την αποτελεσματική λειτουργία του φορολογικού συστήματος από τις φορολογικές αρχές και πως επηρεάζει τη συμπεριφορά των φορολογουμένων, καθώς έρευνες ανά τον κόσμο εκφράζουν διαφορετικά αποτελέσματα.

Ως εκ τούτου, διαφορετικές χώρες πρότειναν και ανέπτυξαν διαφορετική λύση στη σχέση μεταξύ της συμμόρφωσης των φορολογουμένων και της λειτουργίας του φορολογικού συστήματος. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, το IRS θεωρεί τη μη συμμόρφωση στη φορολογία ως μια μεγάλη πρόκληση καθώς το φορολογικό χάσμα έχει αυξηθεί τρομακτικά τις τελευταίες δεκαετίες. Το 1976, μια έκθεση της εσωτερικής υπηρεσίας εσόδων υπολόγισε πως ετησίως περίπου το 7% έως 9% των πραγματικών εισοδημάτων παρέμενε αδήλωτο. Ενώ ο Guttman (1994) αποκάλυψε ότι το 1993 το φορολογικό χάσμα στις ΗΠΑ παρουσίασε αύξηση σε σχέση με αυτό την περιόδου 1976 κατά 70 με 126% αύξηση.

Στο Βέλγιο, το συνολικό ποσό φοροδιαφυγής υπολογίζεται περίπου στο 20% του φόρου εισοδήματος, ενώ στις ΗΠΑ, την Αυστραλία, τις Κάτω Χώρες και τη Σουηδία, οι έρευνες αποκάλυψαν ότι το ένα τέταρτο του δείγματος της έρευνας προσφεύγουν σκόπιμα σε χειραγώγηση των δηλωθέντων εισοδημάτων τους (Hasseldine, 1993).

Ο ρόλος της φορολογικής αρχής στην ελαχιστοποίηση του φορολογικού χάσματος και στην αύξηση της εθελοντικής συμμόρφωσης είναι σαφώς πολύ σημαντική. Οι Hasseldine και Li (1999) υποστήριξαν πως η ελαχιστοποίηση της φοροδιαφυγής μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αποτελεσματικής διαχείρισης του φορολογικού συστήματος από την αντίστοιχη φορολογική αρχή. Η κυβέρνηση διαδραματίζει κεντρικό ρόλο τόσο στο σχεδιασμό των φορολογικών συστημάτων όσο και στον χειρισμό των ειδικών μηχανισμών επιβολής και συλλογής του φόρου. Επιπλέον, οι Roth et. al. (1989) πρότειναν πως για να αυξηθεί η συμμόρφωση και να μεγιστοποιηθούν τα φορολογικά έσοδα, μια κυβέρνηση πρέπει πρώτα να έχει ένα σωστά οργανωμένο οικονομικό φορολογικό σύστημα, στο οποίο θα αποθαρρύνονται πράξεις

φοροδιαφυγής και ατιμωρησίας. Παράλληλα όμως θα πρέπει οι αρχές να αποφύγουν την υπερεκμετάλλευση των πηγών του φόρου (μέσω της υπερφορολόγησης) αλλά και τις συγκρούσεις ταξικών ομάδων που μπορεί να προκαλέσουν πολιτικές διαμάχες. Τέλος θα πρέπει να υπάρχει μια καλή σχέση με το διεθνές φορολογικό καθεστώς.

Οι Paddock και Oates (2003) χρησιμοποιώντας στοιχεία από την Αυστραλιανή Φορολογική Υπηρεσία, προσπαθεί να αξιολογήσει τον υπολογισμό των εταιρικών φόρων στη Μεγάλη Βρετανία υπό το καθεστώς του αυτοελέγχου. Παρά το γεγονός ότι οι ελεγκτικές εταιρίες κατέχουν σημαντικές εξουσίες αναφορικά με τον αυτοέλεγχο και μπορούν να επιβάλλουν ακόμη και κυρώσεις, όπως για παράδειγμα μπορούν να επιβληθούν κυρώσεις ύψους έως και 25% όταν ο φορολογούμενος δεν υπολογίζει υπεύθυνα τον φόρο εισοδήματος, παρατηρήθηκε ότι η φορολογική αρχή δεν διενήργησε τον αριθμό των ελέγχων που είχε αρχικά ορίσει.

Σε μελέτη του Richardson (2008) υποστηρίζεται πως ο ρόλος μιας κυβέρνησης έχει σημαντικό θετικό αντίκτυπο στον προσδιορισμό των στάσεων έναντι του φόρου. Η μελέτη στην προσπάθειά της να προσδιορίσει τους καθοριστικούς παράγοντες της φοροδιαφυγής σε 47 χώρες, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, του Ηνωμένου Βασιλείου και του Καναδά. Παρατηρείται ότι η κυβέρνηση πρέπει να αυξήσει τη φήμη και την αξιοπιστία της, προκειμένου να αποκτήσει την εμπιστοσύνη των φορολογούμενων.

Παρόλο που οι προηγούμενες μελέτες δεν μπόρεσαν να παράσχουν τεκμηριωμένα αποτελέσματα όσον αφορά τον μετρήσιμο αντίκτυπο της αποτελεσματικότητας της κυβερνητικής πολιτικής στη συμμόρφωση, οι ερευνητές περιγράφουν τον ρόλο των φορολογικών αρχών ιδιαιτέρως σημαντικό σε σχέση με τα συστήματα αυτοελέγχου (Richardson, 2008; Hasseldine και Li, 1999).

2.5.2.2 Η απλοποίηση συμπλήρωσης και διαχείρισης των φορολογικών δηλώσεων

Καθώς τα φορολογικά συστήματα καθίστανται όλο και πιο πολύπλοκα με την πάροδο του χρόνου σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες, η πολυπλοκότητα έχει καταστεί ένας σημαντικός καθοριστικός παράγοντας της συμπεριφοράς των φορολογικών αρχών. Το κύριο χαρακτηριστικό του αυτοελέγχου είναι η αυτοτέλεια των φορολογικών δηλώσεων που απαιτούν τουλάχιστον ένα ελάχιστο επίπεδο απλότητας, επειδή οι φορολογούμενοι προέρχονται από διάφορα υπόβαθρα, με διαφορετικά επίπεδα εισοδημάτων και εκπαίδευσης, και ιδιαίτερα επιπέδου φορολογικών γνώσεων. Προκειμένου να βοηθηθούν οι φορολογούμενοι να συμπληρώσουν με ακρίβεια τις φορολογικές δηλώσεις, η φορολογική αρχή θα έπρεπε να έχει καταλήξει σε έναν απλό τρόπο συμπλήρωσης των δηλώσεων αυτών. Αντίστοιχα οι πληροφορίες που απαιτούνται κατά την σύνταξη θα πρέπει είναι όσο πιο απλές γίνεται και να μπορούν να βρεθούν εύκολα από το κοινό μέσω των επαγγελματικών και προσωπικών τους αρχείων.

Η φορολογική συμμόρφωση αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για τις φορολογικές αρχές. Πέραν της δυσκολίας που υπάρχει, η πολυπλοκότητα των νόμων δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την κατάσταση (James και Alley, 2004). Οι φορολογούμενοι είναι διατεθειμένοι, εφόσον τους δοθεί η δυνατότητα, να μειώσουν τη φορολογική τους υποχρέωση είτε με την φοροδιαφυγή είτε με την φοροαποφυγή. Αυτό μπορεί να οδηγήσει τις φορολογικές αρχές σε απώλεια εσόδων. Παράλληλα, το περίπλοκο ρυθμιστικό σύστημα και η επιβολή του καθιστά την φορολογική εναρμόνιση δύσκολη και συχνά έχει στρεβλωτική επίδραση στην ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) καθώς μπαίνουν στον πειρασμό να φοροδιαφύγουν. Επιπρόσθετα, μια τέτοια κίνηση μπορεί να επιφέρει υψηλό κόστος στην κοινωνία τόσο από άποψη χρήματος όσο και χρόνου των φορολογουμένων (Masato, 2009; Farzbod, 2000). Το πρόβλημα που εντοπίζεται στις ΜΜΕ αφορά τον τρόπο λειτουργίας τους σε ένα περιβάλλον όπου κυριαρχούν πολλοί ρυθμιστικοί κανόνες που στις περισσότερες φορές δυσχεραίνουν την δραστηριότητά τους. Εμπειρικές μελέτες δείχνουν σαφώς ότι οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις επηρεάζονται δυσανάλογα από το κόστος που προκύπτει μέσα από τις πωλήσεις ή τα περιουσιακά στοιχεία. Το κόστος συμμόρφωσης των ΜΜΕ είναι υψηλότερο από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις (Lumumba et al., 2010; Weichenrieder, 2007). Πολλοί παράγοντες επηρεάζουν το χαμηλό επίπεδο φορολογικής συμμόρφωσης στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η συμπεριφορά, οι κυρώσεις, το εισόδημα, η εκπαίδευση, η γνώση, το φύλο και η ηλικία των φορολογουμένων, η διαφθορά, οι υψηλοί οριακοί φορολογικοί συντελεστές, η έλλειψη πληροφοριών και λογιστικών συστημάτων, ένας μεγάλος άτυπος τομέας, τα αδύναμα ρυθμιστικά συστήματα, οι ασάφειες στο φορολογικό δίκαιο, η ύπαρξη μη προσκολλημένης κουλτούρας και η αναποτελεσματικότητα της φορολογικής διοίκησης (James και Alley, 2004).

Στη διεθνή βιβλιογραφία παρατηρείται πως παραδείγματα χωρών που έχουν εισάγει ένα απλοποιημένο σύστημα συμπλήρωσης των φορολογικών δηλώσεων είναι η Δανία, ο Καναδάς και η Νέα Ζηλανδία. Στις συγκεκριμένες χώρες έχει επιλεγεί, από τις αρχές, ο μειωμένος αριθμός εντύπων προς συμπλήρωση καθώς με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται η αύξηση της εθελοντικής συμμόρφωσης (Mohani, 2001; Mohani και Sheehan, 2004). Συνεχίζοντας την αναφορά σε χώρες με απλοποιημένα φορολογικά συστήματα δεν μπορούμε να παραλείψουμε την περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου. Τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται η προσπάθεια απλούστευσης των φορολογικών δηλώσεων με σκοπό την διαχείρισή τους και από πολίτες με λίγες φορολογικές γνώσεις. Η μορφή και ο συμβουλευτικός οδηγός που δίνεται από το κράτος έχουν πλέον απλουστευθεί για να διευκολύνουν τους φορολογούμενους, ιδίως μέσω της χρήσης της ψηφιακής πλατφόρμας. Αυτό απλοποίησε σημαντικά το εύρος καθοδήγησης στον οποίο εκτίθεται ο φορολογούμενος, διατηρώντας το στο ελάχιστο αναγκαίο επίπεδο.

Οι Baer και Silvani (1997) τόνισαν την ανάγκη ύπαρξης ενός απλοποιημένου τρόπου σύνταξης των φορολογικών δηλώσεων από τις αρχές. Βεβαίως η έννοια της ύπαρξης ενός απλοποιημένου συστήματος είναι δύσκολο να υποστηριχθεί από όλους τους φορολογούμενους, ο βασικός σκοπός είναι η αντίληψη αυτή να επικρατήσει από την πλειονότητα του κοινού. Προκειμένου λοιπόν να υλοποιηθεί μια τέτοια

προσπάθεια δεν αρκεί η απλή σύνταξη ενός διαφορετικού τρόπου σύνταξης των φορολογικών δηλώσεων, αλλά θα πρέπει αυτός ο τρόπος να δοθεί πρώτα σε πιλοτική μορφή στο κοινό ώστε να ελεγχθεί η αποδοτικότητά του. Επιπλέον, η απλούστευση της διαδικασίας μπορεί να ενθαρρύνει τους φορολογούμενους να συμπληρώνουν τη φορολογική δήλωση από μόνοι τους παρά να ανατρέξουν σε κάποιον φοροτεχνικό έχοντας ως αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους συμμόρφωσης.

Σε προηγούμενες μελέτες παρατηρήθηκε ότι η πολυπλοκότητα των απαιτήσεων για την υποβολή δηλώσεων συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τα σφάλματα που εντοπίστηκαν κατά την διάρκεια ελέγχων (De Long 1988). Έτσι, εφόσον εντοπιστούν πολλά λάθη στις φορολογικές δηλώσεις και τα αντίστοιχα σφάλματα συμβαίνουν σε μεγάλη χρονική διάρκεια και από διαφορετικούς φορολογούμενους, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει οι φορολογικές αρχές να αναζητήσουν τροποποιήσεις αυτών των ζητημάτων. Ο Slemrod (1989) με παρόμοιο τρόπο θεωρεί πως μια απλή φορολογική δήλωση και εξίσου απλοί κανονισμοί θα μπορέσουν να αυξήσουν τη φορολογική συμμόρφωση, ειδικά σε ένα σύστημα αυτοελέγχου όπου οι φορολογούμενοι επωμίζονται τον ρόλο της συμπλήρωσης και απόδοσης του φόρου.

Σε έρευνα του Sarker (2003) και με προσπάθεια να εξεταστεί το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης για τις αναπτυσσόμενες χώρες, αναλύεται η περίπτωση που ισχύει στο Μπαγκλαντές. Με βασικό πρόβλημα αυτό της στενής φορολογικής βάσης, της έντονης φοροδιαφυγής και της ανεπάρκειας της φορολογικής αρχής η ανάγκη για ύπαρξη ενός απλούστερου και καλύτερου φορολογικού συστήματος ήταν επιτακτική. Ο αυτοέλεγχος εισήλθε σε ευρεία κλίμακα στο Μπαγκλαντές το 1991. Σε αντίθεση με άλλες χώρες που ως στόχο του αυτοελέγχου θέτουν την συμμόρφωση των φορολογουμένων, στο Μπαγκλαντές ο στόχος φαίνεται να είναι η αύξηση του αριθμού των φορολογουμένων που λειτουργούν εντός του συστήματος. Επιπλέον παρατηρείται πως το σύστημα του αυτοελέγχου ενθαρρύνει φαινόμενα φοροδιαφυγής καθώς δεν υπάρχει συνέπεια στην εφαρμογή των ποινικών διατάξεων και τα επίπεδα ελέγχου είναι αρκετά μικρά.

Καθώς οι φορολογικές ρυθμίσεις και οι νόμοι στις περισσότερες χώρες τροποποιούνται σχεδόν κάθε χρόνο στο πλαίσιο της ετήσιας διαδικασίας του προϋπολογισμού, οι ισχύοντες κανονισμοί ενδέχεται να μην είναι πλέον σημαντικοί στο μέλλον. Για παράδειγμα, οι φορολογικοί συντελεστές, τα προσωπικά επιδόματα, οι εκπτώσεις, οι εκπτώσεις και το φορολογητέο εισόδημα διαφέρουν συνήθως κάθε χρόνο. Η κατάσταση αυτή θα ενθαρρύνει τους φορολογούμενους να κάνουν λάθη. Η απλούστευση της φορολογικής διοίκησης είναι σημαντική επειδή μπορεί να διευκολύνει αποτελεσματική και ενισχυμένη διοίκηση και να μειώσει το κόστος (Mohani, 2001; Bird, 1998; Baer και Silvani, 1997). Επομένως, η μη συμμόρφωση με όρους ανακριβών φορολογικών δηλώσεων δεν προκαλείται μόνο από φορολογούμενους (ή εκ προθέσεως ή ακούσιας συμπεριφοράς), αλλά μπορεί επίσης να οφείλεται σε λάθη ή αδυναμίες της φορολογικής αρχής στην ανάπτυξη και το σχεδιασμό των συστημάτων.

Τέλος στις έρευνες των Richardson (2008), Riahi-Belkaoui (2004) και των Jackson και Milliron (1986), έγινε προσπάθεια εξέτασης εκείνων των παραγόντων, ανάμεσα σε 17 μεταβλητές από 45 χώρες, που επηρεάζουν περισσότερο την φοροδιαφυγή. Το συμπέρασμα έδειχνε πως η πολυπλοκότητα ενός φορολογικού συστήματος επιδρά κατασταλτικά στην απόφαση των φορολογούμενων. Με δεδομένο λοιπόν ότι το κύριο χαρακτηριστικό στον αυτοέλεγχο είναι η συμπλήρωση αυτοτελών φορολογικών δηλώσεων και οι φορολογούμενοι προέρχονται από διάφορα υπόβαθρα, η απλούστευση του συστήματος ενδέχεται να βοηθήσει τους φορολογούμενους να ολοκληρώσουν με επιτυχία τις υποχρεώσεις τους προς τις αρχές.

2.5.2.3 Η πιθανότητα ανίχνευσης

Η συμμόρφωση σε σχέση με την πιθανότητα ανίχνευσης έχει λάβει την προσοχή πολλών ερευνητών. Οι Allingham και Sandmo (1972) ισχυρίστηκαν ότι οι φορολογούμενοι θα δήλωναν το πραγματικό τους εισόδημα στην περίπτωση που η πιθανότητα ανίχνευσης ήταν υψηλή. Αυτή λοιπόν η πιθανότητα θα μας απασχολήσει στην παρούσα ενότητα καθώς μελέτες όπως αυτή των Blumenthal et al. (1998) εξέτασαν αυτή τη σχέση και συμπέραναν πως η συμπεριφορά των φορολογουμένων ήταν διαφορετική σε σχέση με το επίπεδο του εισοδήματος και η πιθανότητα ελέγχου ήταν σημαντική για τον προσδιορισμό της συμπεριφοράς των φορολογουμένων από τη φοροδιαφυγή.

Σε κοινή γραμμή και η μελέτη των Andreoni et al. (1998), οι οποίοι διαπίστωσαν πως η ενίσχυση της σχέσης των ελεγκτών με τις φορολογικές αρχές επηρέασαν και αύξησαν τη συμμόρφωση των φορολογουμένων. Αντιστρόφως, οι Young (1994) και Slemrod et al. (2001) παρατήρησαν ότι η πιθανότητα να ελεγχθεί και πάλι ένας φορολογούμενος συσχετίζεται αρνητικά με τη συμπεριφορά συμμόρφωσης.

Αρκετές σύγχρονες μελέτες έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα της επιρροής της φορολογικής συμμόρφωσης από τα αποτρεπτικά φορολογικά μέτρα. Συγκεκριμένα έρευνες των Aronmwan et al. (2015) και Van Rooij (2016) έδειξαν πως οι ψυχολογικοί παράγοντες, που λειτουργούν επηρεασμένοι από τον φόβο των κυρώσεων, λειτουργούν κατασταλτικά στην φορολογική συμμόρφωση των ατόμων και ενδεχομένως να επηρεάζουν περισσότερο από τα ίδια τα αποτρεπτικά μέτρα.

Η χρήση των αποτρεπτικών φορολογικών μεθόδων με σκοπό την φορολογική συμμόρφωση παρουσιάζει ιδιαίτερη δυσκολία στην εφαρμογή του. Συγκεκριμένα, η αύξηση της εποπτείας μέσω φορολογικών ελέγχων είναι ιδιαίτερα δαπανηρή. Ωστόσο τέτοιες κινήσεις κρίνονται αναγκαίες καθώς σε περιπτώσεις χωρών χαμηλά επίπεδα ελέγχων και κυρώσεων εγείρονται ερωτήματα αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των εκάστοτε φορολογικών αρχών και δημιουργούνται αμφιβολίες αναφορικά με την αξιοπιστία της φορολογικής αρχής (Muehlbacher και Kirchler, 2010). Αντίθετα η χρήση ελεγκτικών

μηχανισμών και η χρήση κατασταλτικών μέτρων όταν δεν εφαρμόζονται με αυστηρό και παραδειγματικό τρόπο ωθούν τους φορολογούμενους στην ενίσχυση μιας αντίληψης αντίθετης προς την φορολογική συμμόρφωση, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στην Νιγηρία (Okoye et al., 2012). Έρευνες αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των αποτρεπτικών φορολογικών μέτρων καταδεικνύει ότι σε περιπτώσεις έλλειψης της απαιτούμενης φορολογικής εκπαίδευσης από την μεριά των πολιτών αλλά και αρνητικής στάσης απέναντι στους φορολογικούς υπαλλήλους τα μέτρα ελέγχουν δεν δείχνουν να επιδρούν σημαντικά ως προς την φορολογική συμμόρφωση. Επιπλέον άτομα που εκ των προτέρων παρουσιάσουν ισχυρή φορολογική συμμόρφωση δεν επηρεάζονται από την ενίσχυση ή μη των φορολογικών ελέγχων και κυρώσεων (Badara, 2012; Mohdali και Yusoff, 2014).

Σε έρευνα του Bergman (1998), εστιασμένη στην Αργεντινή, προσπάθησε να αναλύσει τις επιπτώσεις που προκαλούνται από τους εκτεταμένους φορολογικούς ελέγχους στην πιθανότητα ανίχνευσης των φορολογουμένων που προβαίνουν σε εσφαλμένες δηλώσεις. Τα αποτελέσματα υποδηλώνουν ότι καθώς αυξάνεται ο αριθμός των ελέγχων και η πιθανότητα ανίχνευσης, οι φορολογούμενοι ενθαρρύνονται να συμμορφώνονται με τους φορολογικούς νόμους και να αναφέρουν με ακρίβεια το εισόδημά τους. Αυτό υποδηλώνει ότι μπορεί να υπάρξει ακούσια απάτη και όχι εσκεμμένη φοροδιαφυγή. Παράλληλα η έλλειψη ελέγχων και ερευνών που πραγματοποιήθηκαν από τις φορολογικές αρχές στη δεκαετία του 1980 στην Αργεντινή είχε οδηγήσει τους φορολογούμενους να συμπεριφερθούν ανεξέλεγκτα. Καθώς λοιπόν οι φορολογούμενοι γνωρίζουν ότι δεν θα εντοπιστούν λόγω έλλειψης ερευνών, ενσωμάτωσαν πιο περίπλοκες στρατηγικές φοροδιαφυγής έτσι ώστε να πληρώνουν λιγότερους φόρους. Ο φόβος της ανίχνευσης επηρεάζει το επίπεδο συμμόρφωσης, υποδηλώνοντας ότι οι φοροφυγάδες λαμβάνουν προληπτικά μέτρα όταν ο αντιληπτός κίνδυνος ανίχνευσης είναι υψηλός.

Η έρευνα των Oladipupo και Obazee (2016) εξέτασε τις επιπτώσεις των γνώσεων και των κυρώσεων των φορολογουμένων στη φορολογική συμμόρφωση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στη Νιγηρία. Η μελέτη δείχνει ότι οι φορολογικές γνώσεις έχουν την τάση να προωθούν τη συμμόρφωση σε αντίθεση με τις φορολογικές κυρώσεις. Συνεπώς, οι φορολογικές αρχές θα πρέπει να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να αυξήσουν τις γνώσεις του κοινού και των επιχειρήσεων σχετικά με τα φορολογικά θέματα και να προστεθεί η φορολογική εκπαίδευση στα σχολικά προγράμματα.

Ο Eisenhauer (2008) διερεύνησε τους καθοριστικούς παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης, ιδίως όσον αφορά τις ηθικές προτιμήσεις και την αποστροφή των κινδύνων για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η μελέτη κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα αυτοαπασχολούμενα άτομα έχουν περισσότερες ευκαιρίες να φοροδιαφύγουν σε σχέση με άλλες ομάδες, ενισχύοντας την πράξη αυτή η ύπαρξη χαμηλής πιθανότητας ελέγχων. Στις ΗΠΑ λόγω της αυξημένης φοροδιαφυγής, οι φορολογικοί έλεγχοι έχουν γίνει ένας τρόπος ενίσχυσης της φορολογικής συμμόρφωσης με τις υποδείξεις των αρχών.

Το συμπέρασμα που προκύπτει δείχνει πως τα διαφορετικά επίπεδα πιθανότητας ανίχνευσης της φοροδιαφυγής παρέχουν και διαφορετικούς βαθμούς συμμόρφωσης. Για παράδειγμα, μια μεγάλη πιθανότητα ανίχνευσης δυνητικά αυξάνει τη συμμόρφωση, αν και ορισμένοι συγγραφείς βρήκαν αντιφατικά αποτελέσματα σε αντίστοιχες μελέτες (Young, 1994; Slemrod et al., 2001).

2.5.3 Κοινωνικοί παράγοντες

Οι καθοριστικοί παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης από κοινωνική άποψη σχετίζονται με την προθυμία των φορολογουμένων να συμμορφώνονται με τους φορολογικούς νόμους σε σχέση με τη συμπεριφορά των άλλων ανθρώπων και το κοινωνικό τους περιβάλλον, δηλαδή την κυβέρνηση, τους φίλους και τα μέλη της οικογένειας (Torgler, 2007). Οι παράγοντες που συζητούνται σε αυτό το κεφάλαιο είναι κατά βάση η ηθική και η στάση απέναντι στη φορολογική συμμόρφωση, οι αντιλήψεις για ισότητα και δικαιοσύνη, αλλαγές στην τρέχουσα κυβερνητική πολιτική και οι ομάδες αναφοράς.

2.5.3.1 Ηθική και συμπεριφορά

Η έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης αντικατοπτρίζει τον βαθμό κατά τον οποίο ένας φορολογούμενος συμμορφώνεται και ακολουθεί τους φορολογικούς κανόνες που ορίζει η χώρα του. Για τον λόγο αυτό κάθε ορθολογική φορολογική διοίκηση έχει ως στόχο την ενίσχυση της εθελοντικής συμμόρφωσης χρησιμοποιώντας στην προσπάθειά της κάθε δυνατή επιλογή, ακόμα και την χρήση κυρώσεων. Βεβαίως η επιλογή της συμμόρφωσης είναι δύσκολη να εφαρμοστεί και οι φορολογούμενοι να ακολουθήσουν τις απαιτήσεις της φορολογικής αρχής. Η φορολογική συμμόρφωση συνδέεται άρρηκτα με την φορολογική ηθική. Η έννοια της φορολογικής ηθικής βασίζεται στην κυρίαρχη ιδέα ότι ο πολίτης έχει ως αντίληψη πως η πληρωμή των φόρων αποτελεί μια ορθολογική κίνηση. Σε έρευνα των Ortega et al. (2016) τονίζεται ότι τα άτομα που παρουσιάζουν υψηλό επίπεδο φορολογικής ηθικής διακατέχονται από την αντίληψη της φορολογικής συμμόρφωσης ανεξάρτητα από τον τρόπο δράσης των εκάστοτε κυβερνήσεων και την φορολογική συμπεριφορά των υπόλοιπων ατόμων. Μέχρι σήμερα πληθώρα μελετών (Cummings et al, 2009; Halla, 2012; Molero και Pujol, 2012) έχει καταδείξει την θετική συσχέτιση που υπάρχει μεταξύ της φορολογικής ηθικής και της απόφασης του πληθυσμού για φορολογική συμμόρφωση.

Σε ένα φορολογικό σύστημα που βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην εθελοντική συμμόρφωση (όπως αυτό του αυτοελέγχου), το επίπεδο δεοντολογίας των φορολογουμένων είναι ένας σημαντικός παράγοντας. Ο Song και ο Yarbrough (1978) διεξήγαγαν έρευνα στις Ηνωμένες Πολιτείες με στόχο τη διερεύνηση της φορολογικής δεοντολογίας των φορολογουμένων, αναλύοντας τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- Πόσο υψηλό ή χαμηλό είναι το επίπεδο της ηθικής των φορολογουμένων.

- Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη φορολογική δεοντολογία.

Η έρευνα διεξήχθη στην Βόρεια Καρολίνα χαρακτηριζόμενη ως μια περιοχή με έντονο συντηρητικό και αγροτικό χαρακτήρα. Οι ερευνητές πρότειναν επίσης ότι λόγω της αξιοσημείωτης πτυχής της λειτουργίας του φορολογικού συστήματος στις Ηνωμένες Πολιτείες, που βασίζεται στον αυτοέλεγχο και την εθελοντική συμμόρφωση, η προθυμία συμμόρφωσης με τους φορολογικούς νόμους καθορίζεται από το αίσθημα ηθικής, από το νομικό περιβάλλον και από άλλους παράγοντες που συντελούνται σε δεδομένο χρόνο και τόπο. Παρατηρήθηκε λοιπόν πως το 21% των φορολογουμένων είχε ένα αρνητικό επίπεδο φορολογικής δεοντολογίας όσον αφορά τη φορολογία. Η μελέτη έδωσε επίσης προσοχή στο γεγονός ότι η επιδείνωση της φορολογικής δεοντολογίας στο μέλλον μπορεί να συμβεί λόγω της αύξησης της φορολογικής επιβάρυνσης, εάν ο φορολογικός νόμος δεν γίνει απλούστερος και δικαιότερος.

Σε έρευνα του Shafer (2015) αναφορικά με την σχέση που παρατηρούν οι εσωτερικοί λογιστές μιας εταιρίας μεταξύ της εταιρικής ηθικής και της κοινωνικής ευθύνης και πως αυτή καθορίζει τις αποφάσεις για την διαχείριση των κερδών. Η έρευνα αυτή διεξάχθηκε στο Χονγκ Κονγκ και επισήμανε την θετική συσχέτιση που υπάρχει μεταξύ του ηθικού κλίματος μιας εταιρίας και της εταιρικής δεοντολογίας που κατέχει. Ως αποτέλεσμα της ισχυρής σχέσης των λογιστών με ζητήματα εταιρικής ηθικής παρατηρήθηκε πως οι κρίσεις και οι προθέσεις των λογιστών, αναφορικά με την χειραγώγηση των εταιρικών αποτελεσμάτων, ακολουθούν την ίδια πορεία. Αντίστοιχα, σε έρευνα με σκοπό την σύγκριση της συμπεριφοράς της φορολογικής συμμόρφωσης μεταξύ του Χονγκ Κονγκ και της Αμερικής, παρατηρήθηκε ότι οι Αμερικάνοι φορολογούμενοι συνδέουν την ηλικία και την ηθική συμπεριφορά που είχαν καθ' όλη την διάρκεια της ανάπτυξής τους, με την φορολογική τους συμμόρφωση σε αντίθεση με τους κατοίκους του Χονγκ Κονγκ οι οποίοι παρουσίαζαν μια αρνητική σχέση μεταξύ της ηθικής ανάπτυξης και της συμμόρφωσης στις φορολογικές αρχές (Chan et al., 2000).

Οι έρευνες που διεξήχθησαν στη Γερμανία (Schmolders, 1970) ανέφεραν ότι η φοροδιαφυγή διαπράχθηκε περίπου από το μισό δείγμα μελέτης. Από την άλλη πλευρά, μόνο το ένα τρίτο αντιλαμβάνονται φορολογικούς αποκλεισμούς ως εγκληματικές πράξεις. Οι Orviska και Hudson (2003) και οι Trivedi et al. (2004) βρήκαν μια σημαντική σχέση μεταξύ της φοροδιαφυγής και της ηθικής. Ενώ οι Elffers et al. (1987) διαπίστωσαν ότι η ηθική συμπεριφορά και οι ηθικές πεποιθήσεις επηρέασαν τη συμπεριφορά φορολογικής συμμόρφωσης.

Τα αποδεικτικά στοιχεία δείχνουν σαφώς διάφορες στάσεις απέναντι στη φορολογία, όπως η φορολογική δεοντολογία και η δικαιοσύνη του φορολογικού συστήματος, και ότι αυτές επηρεάζουν την τάση για φοροδιαφυγή (Jackson και Milliron, 1986). Είναι επομένως σημαντικό να αποκτήσουμε περισσότερες γνώσεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζονται αυτές οι συμπεριφορές. Οι Roth

et al. (1989) εντόπισαν δύο πρωταρχικούς παράγοντες στη συμμόρφωση των φορολογουμένων, δηλαδή το οικονομικό συμφέρον και την ηθική δέσμευση.

Τα άτομα συμμορφώνονται με τους φορολογικούς νόμους, επειδή είναι προς το συμφέρον των οικονομικών τους, αλλά και λόγω της ηθικής τους υποχρέωσης να τηρούν τους φορολογικούς νόμους. Οι Roth et al. (1989) επιβεβαίωσαν την ύπαρξη μιας θετικής σχέσης μεταξύ της ηθικής δέσμευσης και της συμπεριφοράς συμμόρφωσης. Οι Fishbein και Ajzen (1977) υποστήριξαν ότι ο καλύτερος προγνωστικός δείκτης της συμπεριφοράς ενός ατόμου είναι η ηθική, αλλά ισχυρίστηκε ότι αυτός ο σύνδεσμος μπορεί να διαταραχθεί από το πέρασμα του χρόνου, λόγω απρόβλεπτων γεγονότων ή νέων πληροφοριών.

Βεβαίως, έννοια της ηθικής παρουσιάζει διακυμάνσεις ανά ομάδες ατόμων. Συγκεκριμένα, παρατηρείται πως ακόμα και στην ίδια ομάδα ατόμων με κοινές ηθικές επιρροές ο τρόπος δράσης έναντι διάφορων ζητημάτων δύναται να διαφέρει μεταξύ τους. Παράγοντες όπως ο χρόνος δείχνει να λειτουργεί κατασταλτικά στον τρόπο λήψης μιας απόφασης καθώς τείνει να μεταβάλει τις περιβαλλοντικές συνθήκες στις οποίες λειτουργεί το άτομο. Έτσι αλλαγές σε επιμέρους ζητήματα όπως για παράδειγμα το επίπεδο ανταμοιβών και τιμωρίας μπορεί να λειτουργήσει ενθαρρυντικά και ενισχυτικά σε μια προσπάθεια επιρροής δεοντολογικής λήψης αποφάσεων (Guffey και McCartney, 2008).

Παράλληλα, έρευνες (Karlinsky et al, 2004) συσχέτισαν την φοροδιαφυγή με την φορολογική ηθική αποδεικνύοντας ότι στις περιπτώσεις όπου η φοροδιαφυγή αντιμετωπίζεται ως ένα μη σοβαρό παράπτωμα ωθεί τους πολίτες στην ανομία και επομένως ένας σωστός συνδυασμός πολιτικών που αποτρέπουν την φοροδιαφυγή μπορεί να ενισχύσει την φορολογική ηθική και κατ' επέκταση την συμμόρφωση.

Συμπερασματικά, όλες οι μελέτες που αναφέρθηκαν σε αυτή την υποενότητα συνηγορούν πως οι στάσεις και η δεοντολογία των φορολογούμενων παραμένουν ως καθοριστικοί παράγοντες φοροδιαφυγής. Η στάση του πολίτη απέναντι στη φορολογική αρχή είναι σημαντική καθώς οι φορολογικές συμπεριφορές και η δεοντολογία εξαρτώνται φορολογία που εφαρμόζει η κυβέρνηση (Kirchler et al., 2008).

2.5.3.2 Αντίληψη ισότητας και δικαιοσύνης

Μια από τις βασικές αρχές του σχεδιασμού του φορολογικού συστήματος είναι η ισότητα και η δικαιοσύνη, που μπορεί να γίνει αντιληπτή μέσω των δύο διαστάσεων:

- Της οριζόντιας ισότητας όπου οι άνθρωποι με το ίδιο εισόδημα ή πλούτο θα πληρώσουν το ίδιο ποσό φόρου

- Της κάθετης ισότητας όπου οι φόροι που καταβάλλονται αυξάνονται με το πλήθος της φορολογικής βάσης.

Η αρχή που κρύβεται πίσω από την κάθετη ισότητα είναι η αντίληψη ότι όσοι είναι πιο ικανοί να πληρώνουν φόρους θα πρέπει να συνεισφέρουν περισσότερο από όσους είναι λιγότερο ικανοί (Smith, 1776). Ο Wenzel (2003) πρότεινε τρεις τομείς δικαιοσύνης από την μεριά των φορολογουμένων, γνωστή και ως κοινωνική ψυχολογία:

1. διανεμητική δικαιοσύνη, που θεωρείται ως ανταλλαγή πόρων, δηλαδή όφελος και κόστος.
2. διαδικαστική δικαιοσύνη, που γίνεται αντιληπτή ως η διαδικασία της αναδιανομής των πόρων.
3. αποζημιωτική δικαιοσύνη, που θεωρείται ως η διαχείριση των κυρώσεων όταν υπάρξει κάποια παράνομη πράξη.

Στη διανεμητική δικαιοσύνη, ένα άτομο ανησυχεί για τη ορθότητα των πράξεων του και θέλει να αντιμετωπιστεί με βάση τις προσπάθειες και τις ανάγκες του (Kirchler et al., 2008). Εάν αισθάνεται ότι η φορολογική επιβάρυνσή του είναι υψηλότερη από ό, τι άλλα άτομα, της ίδιας ομάδας εισοδήματος, η φορολογική συμμόρφωσή του πιθανότατα μειώνεται. Οι φορολογούμενοι θέλουν μια δίκαιη μεταχείριση της ομάδας τους σε σχέση με άλλες ομάδες εισοδήματος. Εάν μια συγκεκριμένη ομάδα αντιληφθεί ότι η φορολογική υποχρέωση είναι υψηλότερη από άλλες ομάδες, τότε μπορεί να υπάρξει φοροδιαφυγή μεταξύ των μελών της ομάδας (Spicer και Becker, 1980). Στο επίπεδο της κοινωνίας, η φορολογική συμμόρφωση είναι λιγότερο πιθανή εάν θεωρηθεί ότι το φορολογικό σύστημα είναι άδικο και τότε είναι πιθανό να συμβεί η φοροδιαφυγή σε ευρεία κλίμακα (Allingham και Sandmo, 1972; Barjoyai, 1987). Αντιθέτως, αν η κοινωνία αντιληφθεί ότι το φορολογικό σύστημα είναι δίκαιο και ίσο προς όλους, η εθελοντική συμμόρφωση αναμένεται να αυξηθεί.

Τα βασικά στοιχεία για την αντιληπτή δικαιοσύνη είναι η ουδετερότητα των χρησιμοποιούμενων διαδικασιών, η αξιοπιστία των φορολογικών αρχών και η ευγενής, αξιοπρεπής και σεβαστή μεταχείριση των φορολογουμένων ως άτομα ή ομάδες (Tyler and Lind, 1992).

Οι φορολογούμενοι αναμένουν ότι οι φορολογικές αρχές θα παρέχουν επαρκείς πληροφορίες σχετικά με τον φορολογικό νόμο και τους κανονισμούς ώστε να μπορούν να ολοκληρώσουν τη φορολογική τους δήλωση με ακρίβεια. Συνεπώς, υποστηρίζεται ότι η αύξηση των πληροφοριών σχετικά με τη φορολογική νομοθεσία και τους κανονισμούς μπορεί να αυξήσει την αντίληψη περί δικαιοσύνης και συμμόρφωσης (Wartick, 1994). Οι αδικαιολόγητοι και ενοχλητικοί έλεγχοι και οι αθέμιτες κυρώσεις οδηγούν σε αγχωτικούς και δυσαρεστημένους φορολογούμενους (Spicer and Lundsted, 1976). Οι δυσμενείς αντιλήψεις για τη δικαιοσύνη θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μη συμμορφούμενη συμπεριφορά και κατά συνέπεια στην αύξηση της φοροδιαφυγής και στη διόγκωση του φορολογικού χάσματος.

Οι Spicer και Becker (1980) εξέτασαν τη σχέση μεταξύ της φορολογικής ανισότητας και της φοροδιαφυγής. Το πείραμά τους έδειξε πως οι ομάδες υψηλού εισοδήματος είχαν το υψηλότερο ποσοστό

περιπτώσεων φοροδιαφυγής σε σύγκριση με άλλες ομάδες. Μεταβλητές όπως οι φορολογικοί συντελεστές, το φύλο, την ηλικία και το εισόδημα έδειξαν να συσχετίζονται σημαντικά με τη φοροδιαφυγή. Επιπλέον, πρότειναν ότι η φοροδιαφυγή αυξάνεται όταν οι φορολογούμενοι αντιλαμβάνονται τη φορολογική ανισότητα επειδή αισθάνονται ότι είναι θύματα μιας ανισορροπίας στην αναδιανομή των εισοδημάτων.

Αναφορικά με έρευνες που εξέτασαν την φορολογική συμμόρφωση στις αναπτυσσόμενες χώρες αξίζει να εστιάσουμε την προσοχή μας σε αυτή των Roth et al (1989) όπου διαπιστώνεται η θετική συσχέτιση μεταξύ του αισθήματος δικαιοσύνης που διακατέχει το κοινό και των φορολογικών γνώσεων με την φορολογική συμμόρφωση. Το αίσθημα δικαιοσύνης λοιπόν τόσο απέναντι στο φορολογικό σύστημα όσο και στην δράση της εκάστοτε κυβέρνησης και της φορολογικής διοίκησης θα πρέπει να ενισχυθεί προκειμένου να επιτευχθεί μεγαλύτερη συμμόρφωση.

2.5.3.3 Αλλαγή των Κυβερνητικών πολιτικών

Η πολιτική σταθερότητα σε μια χώρα μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό της συμπεριφοράς έναντι της φοροδιαφυγής. Για παράδειγμα, εάν ένα άτομο ευνοείται από το σημερινό κυρίαρχο κυβερνητικό κόμμα, μπορεί να επιλέξει να συμμορφωθεί, επειδή πιστεύει ότι η κυβέρνηση είναι αξιόπιστη, αποτελεσματική και δίκαιη. Αντίστροφα, ένας φορολογούμενος που ανήκει στο κόμμα της αντιπολίτευσης μπορεί να μην συμμορφώνεται επειδή αντιλαμβάνεται ότι η κυβέρνηση δεν είναι με το μέρος του.

Οι αλλαγές στις τρέχουσες κυβερνητικές πολιτικές ενδέχεται να επηρεάσουν τη συμπεριφορά της φορολογικής συμμόρφωσης. Για παράδειγμα, σε αντίθεση με το Ηνωμένο Βασίλειο, στη Μαλαισία, οι τιμές της βενζίνης και ορισμένες βασικές ανάγκες όπως η ζάχαρη, το αλεύρι σίτου, το ρύζι και τα μαγειρικά έλαια ελέγχονται από την κυβέρνηση και οι τιμές αυξάνονται τακτικά ανάλογα με τις παγκόσμιες οικονομικές και κυβερνητικές καταστάσεις. Έτσι, η αύξηση αυτών των τιμών προκαλεί αρνητικό αντίκτυπο στην αγοραστική δύναμη των φορολογουμένων και, τέλος, μπορεί να ενθαρρύνει τους φορολογούμενους να αποφύγουν τον φόρο. Ο Kim (2008) στη μελέτη του για τη φοροδιαφυγή σε 50 χώρες κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η φοροδιαφυγή επηρεάζεται θετικά από τον έλεγχο των τιμών, από τις δημόσιες υπηρεσίες, το φορολογικό σύστημα και τη σύνθεση των κρατικών δαπανών.

Οι Hasseldine και Hite (2003) εξέτασαν αν οι στάσεις απέναντι στο ομοσπονδιακό σύστημα φορολογίας ποικίλλουν ανάλογα με την υπαγωγή των πολιτικών κομμάτων στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η μελέτη εξέτασε δυο πιθανές επιδράσεις στις στάσεις των φορολογουμένων, δηλαδή την υπαγωγή των πολιτικών κομμάτων και τη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών. Ο McGowan (2000) πρότεινε ότι οι

φορολογούμενοι που υποστηρίζουν το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα ήταν πιθανότερο να προτιμούν τα συστήματα φόρου επί των φόρων και των πωλήσεων από ό, τι οι Δημοκρατικοί και οι Ανεξάρτητες.

Οι Hasseldine και Hite (2003) διαπίστωσαν επίσης ότι η ηλικία, το εισόδημα και οι επιστροφές φόρου σχετίζονταν σημαντικά με την υπαγωγή των πολιτικών κομμάτων. Κατέληξαν λοιπόν στο συμπέρασμα ότι, η συμμετοχή των πολιτικών κομμάτων έχει σημαντικό αντίκτυπο στη συμπεριφορά των φορολογουμένων, επιπλέον όσο πιο συγκεκριμένα προσδιορίζεται η φορολογική πρόβλεψη σε ένα συγκεκριμένο μέρος, τόσο ευκολότερα θα γίνονται δεκτά από τα μέλη αυτού του μέρους σε σχέση με τους φορολογούμενους από άλλες πολιτικές πλευρές.

Ανακεφαλαιώνοντας, οι προηγούμενες μελέτες έχουν καταδείξει ότι η κυβερνητική απόφαση και οι αλλαγές στις πολιτικές σύμφωνα με την οικονομική και πολιτική κατάσταση έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη συμμόρφωση. Για παράδειγμα, μια θετική κίνηση της κυβέρνησης, όπως η αύξηση της φορολογικής έκπτωσης, είναι πιθανό να αυξήσει τη συμμόρφωση των φορολογουμένων.

2.5.3.4 Κοινωνικό περιβάλλον

Η έρευνα για την εξακρίβωση της σημασίας των ομάδων αναφοράς, δηλαδή των μελών της οικογένειας και των φίλων στη φορολογική συμμόρφωση, είναι περιορισμένη. Ο William (1999) διερεύνησε τη συμπεριφορά των ασφαλιστικών αγορών και διαπίστωσε ότι η συμπεριφορά των ασφαλιστικών αγορών φαίνεται να είναι προσωπική απόφαση και επηρεάστηκε μόνο από τους άμεσους οικογενειακούς ή κλειστούς φίλους. Οι υποκειμενικοί κανόνες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον καθορισμό της πρόθεσης για την αγορά ασφάλισης. Οι Crosby και Muehling (1983) εξέτασαν τη φοιτητική φοίτηση σε ένα πανεπιστήμιο στις ΗΠΑ και διαπίστωσαν πως η απόφαση συμμετοχής των μαθητών επηρεάστηκε επίσης από στενούς φίλους.

Όσον αφορά την πειθαρχία φοροδιαφυγής, οι αποφάσεις είτε για να φοροδιαφύγουν είτε όχι ορισμένες φορές επηρεάζονται από τα μέλη της οικογένειας ή τους φίλους (Allingham και Sandmo, 1972).

Οι Spicer και Lundstedt (1976) περιέλαβαν στην έρευνά τους τη σημασία των ομάδων αναφοράς σε μια ευρύτερη εκδοχή όπου χρησιμοποίησαν τον επικεφαλής της κάθε οικογένειας ως παράγοντα. Αν και δεν αναφέρεται ρητά, ο επικεφαλής του νοικοκυριού εξάγεται ως συμπέρασμα πως θα έχει την εξουσία να επηρεάζει άλλα μέλη της οικογένειας σε φορολογικά θέματα.

Ο Clotfelter (1983) υποστήριξε ότι οι ομάδες αναφοράς διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη φοροδιαφυγή, αν και δεν συζητήθηκε σαφώς ποιο ήταν ισχυρότερο, τα μέλη της οικογένειας ή φίλοι. Ως εκ τούτου τεκμαίρεται πως η επιρροή των ομάδων αναφοράς είναι φαινομενικά σημαντική για τη λήψη

απόφασης, ιδίως όσον αφορά τις οικονομικές πτυχές και την υπακοή στους νόμους, δηλαδή τη φορολογική συμμόρφωση.

2.5.4 Ατομικοί παράγοντες

Οι αποφάσεις σχετικά με την επιλογή φοροδιαφυγή ή μη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την προσωπική κρίση των φορολογουμένων (Barrand et al., 2004). Επιρροές όπως αυτή των συνομηλίκων, μπορεί επίσης να επηρεάσουν την απόφαση, αλλά η τελική κρίση λαμβάνεται από το ίδιο το άτομο. Ως εκ τούτου, οι ατομικοί παράγοντες, όπως οι προσωπικοί οικονομικοί περιορισμοί και η επίγνωση των κυρώσεων και των αδικημάτων, ενδέχεται να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη συμπεριφορά φορολογική συμμόρφωσης των φορολογουμένων.

Στην συνέχεια της ανάλυσής μας θα εξετάσουμε τις άνω περιπτώσεις με σκοπό να βρούμε τον βαθμό επιρροής αυτών των μεταβλητών. Άνθρωποι που δεν έχουν οικονομικούς περιορισμούς τείνουν επίσης να αποφεύγουν τον φόρο αν και είναι ικανοί να πληρώσουν τις φορολογικές υποχρεώσεις (Vogel, 1974; Warneryd και Walerud, 1982). Η ευαισθητοποίηση των φορολογουμένων σχετικά με τις κυρώσεις και τα αδικήματα είναι επίσης ένας παράγοντας που πιστεύεται ότι ενθαρρύνει τη συμμόρφωση, προκειμένου να αποφευχθούν οι κυρώσεις.

2.5.4.1 Προσωπικοί οικονομικοί περιορισμοί

Οι προσωπικοί οικονομικοί περιορισμοί πιστεύεται ότι έχουν αντίκτυπο στη φοροδιαφυγή καθώς η οικονομική δυσπραγία που αντιμετωπίζει ένα άτομο μπορεί να τον ενθαρρύνει να βάλει ως προτεραιότητά του την κάλυψη πρώτα των βασικών αναγκών επιβίωσης, όπως είναι η σίτιση, η ένδυση και η στέγαση, ή σε περιπτώσεις όπου υπάρχει έντονη απαίτηση καταβολής χρημάτων όπως για παράδειγμα σε δανειακές συμβάσεις που καθίστανται απαιτητές, έχοντας ως αποτέλεσμα η κάλυψη των φορολογικών υποχρεώσεων να καθυστερεί. Οι άνθρωποι που αντιμετωπίζουν προσωπικά οικονομικά προβλήματα είναι πιθανότερο να είναι πιο επιρρεπείς στην αποφυγή του φόρου σε σύγκριση με άτομα που έχουν λιγότερες οικονομικές δυσχέρειες (Mohani και Sheehan, 2004; Mohani, 2001).

Σε διαφορετική γραμμή, οι Vogel (1974) και Warneryd και Walerud (1982) καταδεικνύουν ότι άτομα χωρίς οικονομικές δυσχέρειες προβαίνουν επίσης σε πράξεις φοροδιαφυγής και με έκπληξη παρατηρείται πως το επίπεδο της φοροδιαφυγής που εκδηλώνεται μπορεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, να είναι μεγαλύτερο από αυτό που παρουσιάζουν οι άνθρωποι που αντιμετωπίζουν μια οικονομική δυσπραγία. Ο Vogel υπολόγισε ότι αυτή η συμπεριφορά σχετίζεται περισσότερο με την οικονομική κατάσταση παρά με τις ατομικές συνθήκες που ισχύουν στην εκάστοτε περίπτωση. Ομοίως, οι Webley και Halstead (1986) ανέφεραν ότι η αντίληψη της οικονομικής δυσχέρειας αποτελεί μόνον ένα

παράγοντα επηρεασμού που μπορεί να γίνει αντιληπτός, ενώ οι Besley et al. (1997) σε έρευνά τους στην Αγγλία, αναφέρουν ότι η οικονομική ύφεση μπορεί να είναι παράγοντας που ωθεί τα άτομα στη μη συμμόρφωση με τη φορολογία.

Επιπρόσθετα συμπεραίνουμε ότι όσοι έχουν μεγαλύτερη οικονομική δυνατότητα ανησυχούν λιγότερο για τις ποινικές κυρώσεις που αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα στα συστήματα αυτοελέγχου, δεδομένου ότι διαθέτουν τους πόρους για να τις πληρώσουν εφόσον ανιχνευθούν, κάτι που δεν φαίνεται να ισχύει στην περίπτωση εκείνων που έχουν μεγαλύτερα οικονομικά προβλήματα.

Ως εκ τούτου, βάσει των αναφερόμενων μελετών, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η προσωπική οικονομική δυσπραγία φαίνεται να αποτελεί σημαντικό παράγοντα φοροδιαφυγής, αλλά ο βαθμός του αντίκτυπου είναι αβέβαιος. Η εφαρμογή του αυτοελέγχου σε μια χώρα κάνει άμεσα απαιτητή την υποβολή της φορολογικής δήλωσης και παράλληλα τη καταβολή του φόρου, επηρεάζοντας έτσι την απόφαση συμμόρφωσης μεταξύ των φορολογουμένων, ιδίως όσων αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα.

Τέλος, αν και ορισμένοι συγγραφείς δηλώνουν ότι οι φορολογούμενοι που αντιμετωπίζουν οικονομικούς περιορισμούς κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης τείνουν να είναι λιγότερο ικανοποιημένοι, άλλες έρευνες διαπιστώνουν ότι οι οικονομικοί περιορισμοί φαίνεται να επηρεάζουν εξίσου και τα κανονικά εισοδήματα.

2.5.4.2 Συνειδητοποίηση τέλεσης αδικημάτων και ποινών

Ένα μεγάλο κομμάτι της ξένης βιβλιογραφίας αναφερόμενο στους παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης εξετάζει με ιδιαίτερη προσοχή την σπουδαιότητα των κυρώσεων. Στο μοντέλο που εισήγαγε ο Allingham και ο Sandmo (1972) αποδεικνύεται ότι οι κυρώσεις καθώς και η πιθανότητα ελέγχου έχουν αντίκτυπο στη φορολογική συμμόρφωση. Όσο μεγαλύτερη είναι η ποινή και πιθανή πιθανότητα ελέγχου, τόσο μεγαλύτερη είναι η αποθάρρυνση για πιθανή φοροδιαφυγή.

Ωστόσο, στα πιο σύνθετα μοντέλα, όπως η θεωρία παιγνίων, υποδηλώνουν ότι οι ποινές και η πιθανότητα ελέγχου είναι δύσκολο να απεικονιστούν σε μοντέλα συμμόρφωσης, καθώς τα αποτελέσματα καθορίζονται ενδογενώς με την φορολογική εξαπάτηση. Οι Andreoni et al. (1998) πρότειναν πως για να ξεπεραστεί η ενδογένεια είναι απαραίτητο να ελέγχεται τεχνητά το περιβάλλον εφαρμογής. Αυτό αποδεικνύεται από τους Beck et al. (1991) και τους Becker et al. (1987) μέσω των πειραμάτων στα οποία διαπίστωσαν ότι τα ποσοστά ποινής επηρεάζουν τη φορολογική συμμόρφωση σύμφωνα με τη θεωρία. Ωστόσο, μια πειραματική προσέγγιση περιορίζει το περιβάλλον σε μια στενή προοπτική σε σύγκριση με τον πραγματικό κόσμο.

Οι Bryman και Bell (2003) πρότειναν ότι μια πειραματική προσέγγιση είναι κατάλληλη μόνο για μια μελέτη που μπορεί να αντιμετωπιστεί με υψηλό βαθμό πειραματικής διευθέτησης και ελέγχου. Παρόλα αυτά, μια πειραματική προσέγγιση για μια μελέτη φορολογικής συμμόρφωσης μπορεί να παρουσιάσει μικρότερη επίδραση ή επιρροή από ό, τι για την άμεση παρατήρηση (Alm et al., 1992). Επιπλέον, οι Marrelli (1984), Wang και Conant (1988), Gordon (1990) και Marrelli και Martina (1988) διαπίστωσαν ότι τα ποσοστά ποινής έχουν αρνητική σχέση με τη φοροδιαφυγή. Αντίθετα όμως, ο Virmani (1989) έδειξε τα αντίστροφα αποτελέσματα, στα οποία τα ποσοστά ποινών είχαν μια θετική σχέση με τη φοροδιαφυγή, πράγμα που σημαίνει ότι οι υψηλότεροι ρυθμοί πράγματι ενθάρρυναν τους ανθρώπους να εξαπατούν.

Συνοπτικά, δεδομένου ότι οι προηγούμενες μελέτες δείχνουν ότι οι κυρώσεις έχουν αντίκτυπο στη συμπεριφορά της φορολογικής συμμόρφωσης, θεωρήθηκε ότι η συνειδητοποίηση των αδικημάτων έχει επίσης σημαντική επίδραση. Εάν οι φορολογούμενοι γνωρίζουν τα αδικήματα που διαπράττουν όταν παραβιάζουν τον νόμο και τις συνέπειες της μη συμμόρφωσης, ενδέχεται να μειώσουν την τάση τους να τελέσουν μη νόμιμες πράξεις. Από την άλλη πλευρά, αν δεν γνωρίζουν τις συνέπειές των πράξεων τους, μπορεί να είναι διατεθειμένοι να φοροδιαφύγουν επειδή υποθέτουν ότι δεν θα εντοπιστούν και θα μπορούσαν να «γλιτώσουν» τα χρήματά τους. Έτσι, η εκπαίδευση των φορολογουμένων και η γνώση των κυρώσεων μπορεί να είναι σημαντική, καθώς μπορεί να λειτουργήσει ως μέτρο πρόληψης.

2.5.5 Άλλοι (δημογραφικοί) παράγοντες

Αυτή η ενότητα περιγράφει τους δημογραφικούς παράγοντες που έχουν υποδείξει και προηγούμενες μελέτες πως ενδέχεται να επηρεάσουν τη συμπεριφορά της φορολογικής συμμόρφωσης. Στην συνέχεια της ανάλυσης θα περιγράψουμε τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: την ηλικία, το φύλο, το γενικό επίπεδο εκπαίδευσης, το πολιτιστικό επίπεδο και το επίπεδο εισοδήματος. Αυτές είναι και οι πιο κοινές μεταβλητές που χρησιμοποιούνται στην έρευνα φορολογικής συμμόρφωσης (Devos, 2005).

Εστιάζοντας στο κομμάτι της φοροδιαφυγής παρατηρούμαι πως πολλοί ερευνητές προσπαθούν να αναζητήσουν πιθανά αίτια μιας τέτοιας συμπεριφοράς. Μεγάλος αριθμός ερευνητών αναζητά την βασική αιτία στην αντίληψη που έχουν οι φορολογούμενοι αναφορικά με την συμπεριφορά των άλλων. Έτσι παρατηρείται πως ορισμένοι άνθρωποι βλέποντας διάσημα και πλούσια άτομα, θεωρεί πως σε έναν βαθμό αυτό επιτυγχάνεται με την ανοχή του κράτους και οικονομική ελάφρυνση που γίνεται στα άτομα αυτά. Δεδομένης λοιπόν αυτής της αντίληψης επιλέγουν να φοροδιαφύγουν υποδηλώνοντας έτσι ότι οι ηθικές αξίες και η στάση ζωής του φορολογούμενου αλλά και των γύρων του επηρεάζουν την φορολογική του συμμόρφωση (Keenan, 1980; Spicer και Lurdstedt, 1976; Song και Yarbrough, 1978).

Παράλληλα έρευνες (Jackson και Milliron, 1986; Suryanto 2016; Keenan και Dean 1980; Song και Yarbrough 1978) που πραγματοποιήθηκαν με σκοπό την συσχέτιση της φορολογικής συμμόρφωσης με παράγοντες όπως το φύλο, τη συμπεριφορά, το επάγγελμα και το επίπεδο κινδύνου έδειξαν ποικίλα συμπεράσματα. Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με το φύλο παρατηρείται πως οι γυναίκες τείνουν να έχουν έντονους ηθικούς περιορισμούς που λειτουργεί ενισχυτικά ως προς την φορολογική συμμόρφωση. Επιπλέον η συμπεριφορά ενός ατόμου υπερισχύει στην τελική λήψη απόφασης σε σχέση με τις ευκαιρίες που μπορεί να βρει ώστε να φοροδιαφύγει ενώ επιπρόσθετα τα άτομα που είναι μεγαλύτερα σε ηλικία και λιγότερο μορφωμένοι ακολουθούν κατά κανόνα την φορολογική συμμόρφωση καθώς η πιθανότητα λήψης μιας απόφασης με έντονο κίνδυνο είναι πολύ μικρή. Βέβαια μέσα σε όλο αυτό δεν θα πρέπει να αγνοούμε και τις αντιλήψεις ορισμένων φορολογούμενων οι οποίοι πιστεύοντας ότι το φορολογικό σύστημα είναι άδικο και κατανοώντας πως η φοροδιαφυγή δεν είναι ηθικά σωστή, αποτελεί όμως, σύμφωνα με αυτούς, έναν τρόπο ώστε να αντισταθμίσουν την παράνομη σπατάλη των φόρων που πράττει το ίδιο το κράτος. Όλα τα παραπάνω συνηγορούν στην πεποίθηση πως η φορολογική συμμόρφωση καθορίζεται από παράγοντες όπως το νομικό και φορολογικό περιβάλλον, την δεοντολογία του πολίτη αλλά και προσωπικά χαρακτηριστικά όπως είναι το επίπεδο εισοδήματος και το ποσοστό ανεργίας που λειτουργούν σε δεδομένη στιγμή και χρόνο.

2.5.5.1 Ηλικία

Οι δημογραφικοί παράγοντες όπως η ηλικία έχουν μελετηθεί εδώ και καιρό από τους ερευνητές. Ωστόσο, τα ευρήματα από διαφορετικές μελέτες παραμένουν ασαφή. Για παράδειγμα, ο Tittle (1980), οι Warneryd και Walerud (1982) και ο Wahlund (1992) θέτουν αρνητική συσχέτιση, δηλαδή οι ηλικιωμένοι είναι λιγότερο ικανοποιημένοι με το φορολογικό σύστημα και άρα αρκετοί επιλέγουν να μη συμμορφωθούν πλήρως. Αντίθετα μεταγενέστερες έρευνες, όπως αυτές των Clotfelter (1983), Dubin και Wilde (1988) και Beron et. al. (1992) υποστήριξαν ότι η ηλικία σχετίζεται θετικά με τη συμμόρφωση. Ωστόσο, υπάρχουν και μελέτες που δεν εμφανίζουν κάποια έντονη επιρροή που να συνηγορεί στην ύπαρξη συσχέτισης, σε αυτή τη περίπτωση ανήκουν τα αποτελέσματα των ερευνών των Spicer και Lundstedt, (1976), των Spicer και Becker, (1980) και του Porcano, (1988).

Αναλυτικότερα ας εξετάσουμε τα ανωτέρω αποτελέσματα ανά γεωγραφική μελέτη. Στις ΗΠΑ πρώτοι οι Spicer και Lundstedt (1976) εξέτασαν το παράγοντα της ηλικίας συγκρίνοντας μεσαία και υψηλά εισοδήματα και συμπέραναν πως προκύπτει μια απροσδιόριστη σχέση με την συμμόρφωση, βεβαίως το δείγμα της έρευνας αποτελούταν από 130 νοικοκυριά γεγονός που ίσως δεν ευνοεί στην εξαγωγή στατιστικά σημαντικών συμπερασμάτων. Εν συνεχεία, οι Spicer και Becker (1980) στο ίδιο μήκος κύματος σε έρευνα μεταξύ φοιτητών κατέληξαν σε παρόμοιο αποτέλεσμα. Ώσπου ο Clotfelter (1983) ελέγχοντας τα ποσά του φόρου από τις Δημόσιες φορολογικές υπηρεσίες των ΗΠΑ παρατήρησε πως η

ηλικία έχει θετική συσχέτιση με την φοροδιαφυγή ενώ παράλληλα οι φορολογούμενοι που ήταν μεγαλύτεροι σε ηλικία παρουσίαζαν μικρότερη επιθυμία συμμόρφωσης. Τέλος σε μια μελέτη των Chan et al. (2000) που επικεντρώθηκε επίσης στη συμπεριφορά ως προς την ηλικία και τη συμμόρφωση, υποστήριξε ότι η ηλικία είχε άμεση, θετική επίπτωση στο εισόδημα και άμεση, θετική επίδραση στην εκπαίδευση στις ΗΠΑ. Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε και στο Χονγκ Κονγκ δείχνοντας αντίθετα αποτελέσματα για την επίδραση στην εκπαίδευση.

Στην Σουηδία οι Warneryd και Walerud (1982) ερεύνησαν, σε δείγμα 426 ατόμων, την συσχέτιση του παράγοντα ηλικία και διαπίστωσαν πως υπάρχει αρνητική σχέση με την συμμόρφωση ενώ τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας δεν συμμορφώνονται πλήρως προς τις φορολογικές αρχές. Λίγα χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το 1992 ο Wahlund παρατήρησε τα ίδια αποτελέσματα.

Στην Αυστραλία ο Wallschutzky (1984) υποστήριξε πως στο κομμάτι της φοροδιαφυγής εμπλέκονται περισσότερο άτομα μεγαλύτερης ηλικίας ενώ λίγα χρόνια αργότερα οι Wearing και Headey (1997) ενίσχυσαν αυτές τις παρατηρήσεις και πρόσθεσαν πως υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας και την μη συμμόρφωσης.

Στην Μαλαισία οι έρευνες του Mohani (2001) και Loo (2006) συγκλίνουν στο γεγονός ότι τόσο τα άτομα που βρίσκονται σε μεγάλη ηλικία όσο και αυτοί των μεσαίων ηλικιών τείνουν να συμμορφώνονται λιγότερο στις φορολογικές αρχές. Αυτά τα ασυνεπή συμπεράσματα εξηγούνται από τον Torgler (2007) καθώς υποστηρίζει ότι η ηλικία δεν επηρεάζει τη συμμόρφωση σε όλους τους φορολογούμενους και πως η επίδραση στη συμμόρφωση των φορολογουμένων ελαττώνεται όταν η ηλικία συνδέεται με μια σειρά άλλων μεταβλητών που επιδρούν συσσωρευτικά στο άτομο.

Συνοπτικά, προηγούμενες μελέτες έχουν δείξει ότι η ηλικία θα μπορούσε να έχει διάφορες επιπτώσεις στη συμμόρφωση, είτε θετικές είτε αρνητικές δημιουργώντας ένα ασαφές πεδίο ερμηνείας.

2.5.5.2 Φύλο

Η συσχέτιση μεταξύ της φορολογικής συμμόρφωσης και του φύλου έχει τραβήξει τα βλέμματα των ερευνητών, ωστόσο τα ευρήματα ποικίλλουν. Μερικές μελέτες διαπίστωσαν ότι οι άνδρες συμμορφώνονται σε μεγαλύτερο ποσοστό από τις γυναίκες, ενώ άλλες μελέτες παρουσιάζουν αντίθετα αποτελέσματα. Αν και τα αποτελέσματα μοιάζουν να είναι αντιφατικά σε πολλές περιπτώσεις υπό το πρίσμα της λειτουργίας του αυτοελέγχου είναι αναγκαία η εύρεση εκείνων των μεταβλητών που επιδρούν κατασταλτικά στην φορολογική συμμόρφωση προκειμένου οι αρχές να σχεδιάσουν ένα αποτελεσματικό πλαίσιο λειτουργίας του συστήματος.

Σε αρκετές έρευνες, Vogel (1974), Mason και Calvin (1978), Tittle (1980), Kinsey και Grasmick (1993) και Roshidi et al. (2007) που πραγματοποιήθηκαν με σκοπό τον έλεγχο του παράγοντα φύλου παρατηρήθηκε πως οι άνδρες παρουσιάζουν μικρότερο βαθμό συμμόρφωσης και εκτελούν με μεγαλύτερη πιθανότητα πράξεις φοροδιαφυγής. Στον αντίποδα έρευνα των Friedland et al. (1978) υποστήριξε πως οι γυναίκες παρουσίαζαν μικρότερο βαθμό συμμόρφωσης, ενώ οι Jackson και Milliron (1986), Grasmick et al. (1984) και ο Richardson (2008) παρατήρησαν πως η διαφορά μεταξύ των δύο φύλων διαρκώς μειώνεται και ένας λόγος μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός ότι οι γυναίκες κατά την διάρκεια των δεκαετιών παρουσιάζουν μια εξέλιξη καθώς ανεξαρτητοποιούνται και αποχωρίζονται την εικόνα της «παραδοσιακής» γυναίκας.

Οι Hite (1997) και Hasseldine και Hite (2003) διαπίστωσαν ότι οι γυναίκες φορολογούμενοι συμμορφώνονταν σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τους άνδρες. Από την άλλη πλευρά, η μελέτη έδειξε ότι τα αρσενικά συμμορφώνονταν περισσότερο όταν δέχονταν αρνητικά μηνύματα ενώ οι γυναίκες όταν εκθέτονταν σε μηνύματα με θετικό πλαίσιο. Παράλληλα, τα κορίτσια χωρίς κάποιο απολυτήριο κολλεγίου συμμορφώνονταν σε μεγαλύτερο βαθμό από την αντίστοιχη κατάσταση των ανδρών. Αντίθετα, οι γυναίκες με πτυχία κολλεγίων δεν συμμορφώνονται στον ίδιο βαθμό με τους άνδρες.

Ανακεφαλαιώνοντας, ο αντίκτυπος του φύλου στη φορολογική συμμόρφωση είναι ασυνεπής και δεν μπορεί να καταλήξει σε ασφαλή συμπεράσματα. Ενώ μια διαχρονική έμφαση θα μπορούσε να δοθεί για να εξεταστεί ο αντίκτυπος του φύλου καθώς και άλλες σημαντικές μεταβλητές στις αλλαγές που συντελούνται στα διάφορα επίπεδα φοροδιαφυγής.

2.5.5.3 Πολιτισμός

Οι Chan et al. (2000) εξέτασαν κατά πόσο η συμμόρφωση των φορολογουμένων επηρεάζεται από τους πολιτισμούς και διερεύνησαν τις ομοιότητες και τις διαφορές στη συμπεριφορά συμμόρφωσης των φορολογουμένων μεταξύ των ΗΠΑ και του Χονγκ Κονγκ. Ο λόγος για τον οποίο η μελέτη προέβη σε σύγκριση μεταξύ των ΗΠΑ και του Χονγκ Κονγκ οφειλόταν σε ορισμένες διαρθρωτικές διαφορές μεταξύ των φορολογικών συστημάτων των δύο χωρών. Αναλυτικότερα το Χονγκ Κονγκ χρησιμοποιούσε μια δομή αναλογικού φορολογικού συντελεστή, χωρίς κάποια περιοδική παρακράτηση, με υποχρεωτικό προσωρινό φόρο, κανένα φόρο επί των κεφαλαιουχικών κερδών και κανένα μηχανισμό αυτοελέγχου, ενώ οι ΗΠΑ χρησιμοποιούσαν μια προοδευτική δομή φορολογικού συντελεστή, με περιοδική παρακράτηση και προσωρινό φόρο, με φόρο κεφαλαιουχικών κερδών και έναν μηχανισμό αυτοελέγχου. Και οι δύο χώρες παρουσιάζουν σημαντικά προβλήματα με τη μη συμμόρφωση των φορολογουμένων. Στον έλεγχό τους λοιπόν, αποκάλυψαν ότι οι πολιτισμικές διαφορές και στις δύο χώρες είχαν μεταβάλει σημαντικά τη στάση των φορολογουμένων απέναντι στη φορολογία, γεγονός

που σήμαινε ότι ο πολιτισμός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό της συμπεριφοράς της φορολογικής συμμόρφωσης.

Ο Richardson (2008) μελέτησε τη σχέση μεταξύ του πολιτισμού και της φοροδιαφυγής σε 47 χώρες, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Αργεντινής και της Ιαπωνίας. Σκοπός της μελέτης ήταν να εξετάσει τη σχέση μεταξύ των πολιτιστικών διαστάσεων και της φοροδιαφυγής μεταξύ χωρών, χρησιμοποιώντας διάφορα μέτρα φοροδιαφυγής. Ο Richardson διαπίστωσε ότι η αποφυγή της αβεβαιότητας και ο ατομικισμός είχαν σημαντικό αντίκτυπο στη φοροδιαφυγή μεταξύ των χωρών, πράγμα που σημαίνει ότι όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο αποφυγής της αβεβαιότητας και όσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο ατομικισμού, τόσο υψηλότερο είναι το επίπεδο φοροδιαφυγής μεταξύ των χωρών. Η μελέτη έδειξε επίσης ότι ο πολιτισμός παρέμεινε μια σημαντική μεταβλητή για τον προσδιορισμό των αποφάσεων φοροδιαφυγής μεταξύ των χωρών (ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες), γεγονός που υποδηλώνει ότι οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής πρέπει να εξετάζουν τις πολιτιστικές μεταβλητές παράλληλα με τις νομικές, πολιτικές και θρησκευτικές μεταβλητές.

Συνοψίζοντας, ο πολιτισμός έχει σημαντικό αντίκτυπο στη συμμόρφωση και οι διαφορετικοί πολιτισμοί σε διάφορες χώρες παρέχουν διαφορετικά επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης.

2.5.5.4 Εκπαίδευση

Οι Chan et al. (2000) διερευνήσαν τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις του εκπαιδευτικού και του εισοδηματικού επιπέδου ως προς την φορολογική συμμόρφωση. Η έρευνα έδειξε πως η μεγαλύτερη εκπαίδευση συνδέεται άμεσα με την πιθανότητα συμμόρφωσης. Υποστηρίζουν ότι οι εκπαιδευμένοι φορολογούμενοι μπορεί να γνωρίζουν τις ευκαιρίες μη συμμόρφωσης, αλλά η δυνητικά καλύτερη κατανόησή τους για το φορολογικό σύστημα και το υψηλότερο επίπεδο ηθικής ανάπτυξής τους προάγουν μια ευνοϊκότερη στάση των φορολογουμένων και επομένως μεγαλύτερη συμμόρφωση. Επιπλέον πρότειναν πως τα άτομα με επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι πιο πιθανό να έχουν υψηλότερο επίπεδο ηθικής ανάπτυξης απέναντι στη συμμόρφωση και έτσι τείνουν να συμμορφώνονται περισσότερο.

Οι Hite και Hasseldine (2001) ανέφεραν στην έρευνά τους, που πραγματοποιήθηκε στις ΗΠΑ, πως οι ακαδημαϊκοί στον λογιστικό τομέα πρέπει να δώσουν έμφαση στη διδασκαλία και την ανάπτυξη. Σε άλλες χώρες, η φορολογική εκπαίδευση, καθώς και η φορολογική ανάπτυξη δεν είναι αναπτυγμένη στον ίδιο βαθμό. Η μελέτη τους αναμενόταν να είναι σε θέση να βοηθήσει τους ακαδημαϊκούς σε άλλες χώρες να προσαρμόσουν τις σπουδές που έχουν γίνει στις ΗΠΑ, ιδιαίτερα στη διδακτική μεθοδολογία των φορολογικών μαθημάτων ώστε οι άλλες χώρες να μπορούν να μάθουν πώς να εκπαιδεύουν τους φορολογούμενους ταχύτερα και αποτελεσματικότερα.

Παραδοσιακά, τα μαθήματα φορολογίας των ΗΠΑ διδάσκονται μόνο στα λογιστικά τμήματα. Εκεί τα μαθήματα ξεκινούσαν εισάγοντας τους φοιτητές στην έννοια της προσωπικής φορολογίας και μέχρι το τέλος των μαθημάτων ήταν σε θέση να προετοιμάσουν τη φορολογική δήλωσή τους. Οι αδυναμίες αυτής της μεθόδου σχολιάστηκαν από τους Jones και Duncan (1995). Σημείωσαν ότι αυτή η στενή προσέγγιση μακροπρόθεσμα δεν ικανοποιεί τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών, επειδή οι περισσότεροι φοιτητές δεν επιδιώκουν να γίνουν λογιστές ή φοροτεχνικοί. Οι Jones και Duncan πρόσθεσαν ότι ένα πρώτο μάθημα φορολογίας θα πρέπει να είναι ευρύτερης φύσης έτσι ώστε οι σπουδαστές να μπορούν να συνδέουν τις φορολογικές πτυχές με άλλους συναφείς τομείς όπως η λογιστική, η οικονομική οικονομία και ίσως η νομοθεσία. Το σενάριο αυτό συνέβη και σε άλλες χώρες, όταν τα ίδια τα εκπαιδευτικά συστήματα μείωσαν έμμεσα τη νοοτροπία των φοιτητών ώστε να επικεντρωθούν μόνο σε έναν τομέα φορολογίας χωρίς να συνδέονται με άλλους τομείς (Craner and Lymer, 1999). Μια επίσημη φορολογική εκπαίδευση διδάσκεται μόνο σε φοιτητές λογιστικής σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Εκτός από αυτό, δεν μπορούσαν εύκολα να βρουν μαθήματα σχετικά με τον φόρο αλλά σε άλλες χώρες, όπως στις ΗΠΑ, υπάρχουν πολλά λογιστικά εκπαιδευτικά προγράμματα που προσφέρονται στο κοινό.

Ενώ τα επίπεδα εκπαίδευσης αυξάνονται σημαντικά για την αύξηση της φορολογικής συμμόρφωσης μεταξύ των χωρών, ο Mohani (2001) πρότεινε ότι ένα από τα μέτρα για την αύξηση της εθελοντικής συμμόρφωσης είναι να διασφαλιστεί ότι οι φορολογούμενοι έχουν ένα ορισμένο επίπεδο προσόντων, ικανότητας και εμπιστοσύνης για να ασκήσουν τη φορολογική τους υποχρέωση. Αντίθετα, η πιο πρόσφατη μελέτη, από τον Richardson (2008), αποκάλυψε επίσης ότι υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ της εκπαίδευσης και της συμμόρφωσης.

Συνοπτικά, η αυξημένη εκπαίδευση ενδεχομένως αυξάνει τη συμμόρφωση, καθώς οι εκπαιδευμένοι φορολογούμενοι μπορεί να γνωρίζουν καλύτερα τις υποχρεώσεις τους καθώς και τις κυρώσεις που θα επιβληθούν εάν δεν συμμορφώνονται με τους φορολογικούς νόμους.

2.5.5.5 Επίπεδο Εισοδήματος

Οι Jackson και Milliron (1986) διαπίστωσαν ότι το επίπεδο εισοδήματος έχει μικτό και ασαφές αντίκτυπο στη συμμόρφωση, μια θεωρία που υποστηρίζεται επίσης από τους Christian και Gupta (1993) και Hite (1997). Παρόλο που οι Jackson και Milliron δεν ανέπτυξαν σαφώς τους λόγους για αυτό το εύρημα, τεκμαίρεται ότι οι ενδογενείς φορολογικοί κανονισμοί μεταξύ των χωρών θα μπορούσαν να συμβάλουν σε ασυνεπή ευρήματα. Για παράδειγμα, οι προοδευτικοί φορολογικοί συντελεστές θα μπορούσαν να ενθαρρύνουν τις ομάδες υψηλού εισοδήματος να φοροδιαφύγουν σε αντίθεση με τις ομάδες χαμηλού εισοδήματος, επειδή όταν οι φορολογικοί συντελεστές και τα φορολογητέα εισοδήματά

τους είναι υψηλά, το ίδιο συμβαίνει και με τις φορολογικές υποχρεώσεις που είναι πολύ υψηλότερες από αυτές της ομάδας με χαμηλότερο εισόδημα.

Σε μελέτες των Wallschutzky (1984) και Loo (2006) διαπιστώθηκε ότι οι υψηλόμισθοι ήταν λιγότερο συμμορφωμένοι πολίτες. Το επίπεδο εισοδήματος έχει σημαντικό αντίκτυπο στη συμμόρφωση. Αντίθετα, τα άτομα με υψηλό εισόδημα είναι πιθανότερο να είναι πιο συμμορφωμένα όπως πρότειναν οι Wearing και Heady (1997) και Torgler (2007). Σε μια χώρα όπου η αναδιανομή του εισοδήματος δεν ικανοποιεί τους φορολογούμενους, οι ομάδες υψηλότερου εισοδήματος τείνουν να φοροδιαφεύγουν περισσότερο (Mohani, 2001), επειδή ένας φορολογούμενος με υψηλό εισόδημα μπορεί να αισθανθεί ότι το φορολογικό σύστημα δεν τον αντιμετωπίζει δίκαια.

Βεβαίως υπάρχουν και μελέτες που διαπίστωσαν ασήμαντα αποτελέσματα για αυτή τη συσχέτιση, όπως για παράδειγμα, οι Park και Hyun (2003) στη Νότια Κορέα που διαπίστωσαν ότι τα επίπεδα εισοδήματος δεν είχαν σημαντική επίπτωση στη φορολογική συμμόρφωση. Αντίστοιχα οι Chan et al. (2001) κατέληξαν στο ίδιο συμπέρασμα.

Επομένως, ενώ σε ορισμένες έρευνες, τα επίπεδα εισοδήματος είναι ο σημαντικότερος καθοριστικός παράγοντας συμμόρφωσης (Kirchler, 2008), άλλες μελέτες έχουν δείξει ότι οι επιπτώσεις του εισοδήματος στη συμμόρφωση εξακολουθούν να είναι ασαφείς και η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών πρέπει να είναι να διερευνηθεί περαιτέρω (Kirchler, 2007). Οι φορολογικοί παραβάτες θα πρέπει να έχουν κίνητρο να αναφέρουν το πραγματικό εισόδημά τους, ενώ οι έντιμοι φορολογούμενοι θα πρέπει να αναφέρουν το εισόδημά τους, ανεξάρτητα από το αν εμπίπτουν ή όχι σε μια φορολογική κλίμακα (Kirchler 2007). Ένα υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης, ίσως, θα οδηγούσε σε ένα καλύτερο επίπεδο εισοδήματος και θα βελτίωνε τις φορολογικές γνώσεις ενός ατόμου. Κατά συνέπεια, αυτό θα μπορούσε τελικά να αλλάξει τη στάση ενός ατόμου απέναντι στη συμμόρφωση (Loo, 2006).

2.6 Η σχέση φορολογικής συμμόρφωσης και αυτοελέγχου

Η φορολογική συμμόρφωση αποτελεί μια σημαντική πτυχή της φορολογικής πολιτικής, καθώς παρατηρούμαι πως ενώ ορισμένα προβλήματα παραμένουν, εμφανίζονται νέα δεδομένα που την ενισχύουν όπως για παράδειγμα το σύστημα αυτοελέγχου, η εμφάνιση της παγκόσμιας οικονομίας και το ηλεκτρονικό εμπόριο. Αυτοί οι παράγοντες έχουν επιπτώσεις στην πολιτική σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης του φορολογικού συστήματος. Συγκεκριμένα, ένας κίνδυνος με την αυτοαξιολόγηση είναι ο πειρασμός να βασιστεί κανείς σε ένα σκληρότερο καθεστώς κυρώσεων. Υποστηρίχθηκε, για παράδειγμα, ότι η Υπηρεσία Δημοσίων Εσόδων (IRS) στις ΗΠΑ έχει ορισμένες φορές στηριχθεί σε υπερβολικές κυρώσεις ή σε άλλες κατασταλτικές μεθόδους προκειμένου να εξασφαλίσει την συμμόρφωση με το σύστημα φορολογίας εισοδήματος (Payne, 1993).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η συμμόρφωση αποτελεί σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν όλες οι φορολογικές αρχές. Για παράδειγμα, στις ΗΠΑ, η Υπηρεσία Δημοσίων Εσόδων (IRS) έχει αντιμετωπίσει σημαντικά προβλήματα στην προσπάθειά της να εκτιμήσει τα ποσά των φορολογικών εσόδων που δεν εισπράττονται βάσει του συστήματος του αυτοελέγχου. Ένα μέτρο εκτίμησης αποτελεί το «καθαρό φορολογικό κενό», όπου το εκτιμώμενο ποσό προκύπτει από τη διαφορά μεταξύ των πραγματικών εσόδων που εισπράχθηκαν και του τελικού ποσού που θα έπρεπε να εισπραχθεί εάν υπήρχε πλήρης φορολογική συμμόρφωση από όλους τους φορολογούμενους. Σύμφωνα με την Υπηρεσία (IRS) για το 1992 υπολογίστηκε ότι το εκτιμώμενο ποσό βρισκόταν μεταξύ των 78,3 και 80,4 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ ή του 14,2 έως 15 τοις εκατό της φορολογίας φυσικών προσώπων των ΗΠΑ (Internal Revenue Service, 1996). Η πλειοψηφία αυτών των διαφορών προκύπτει από την υποτίμηση των εσόδων και την υπερεκτίμηση των φορολογικών εκπτώσεων. Σύμφωνα με το σύστημα αυτοελέγχου, είναι ευθύνη του φορολογούμενου και όχι της φορολογικής αρχής να υπολογίζει τη σχετική φορολογική υποχρέωση και να διασφαλίζει ότι πληρούνται οι υποχρεώσεις που προκύπτουν (Barr et al, 1977).

2.7 Ο σκοπός και οι στόχοι του αυτοελέγχου σε χώρες εφαρμογής

Υπό το καθεστώς του αυτοελέγχου ο φορολογούμενος αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρουσιάσει την ορθή φορολογική του κατάσταση δίνοντας τα αληθινά του στοιχεία στις δημόσιες αρχές. Βασικός σκοπός του αυτοελέγχου είναι η ενίσχυση της εθελοντικής συμμόρφωσης (Kasipillai και Hanefah, 2000). Βασική αρχή στην οποία στηρίζεται η έννοια του αυτοελέγχου αποτελεί η πεποίθηση πως οι φορολογούμενοι αναμένεται να συμμορφωθούν με τις υποχρεώσεις του αντίστοιχου φορολογικού νόμου (Barr et al., 1977).

Το σύστημα του αυτοελέγχου έχει εφαρμοστεί σε αρκετές χώρες τόσο για τα εισοδήματα των μισθωτών όσο και για τις επιχειρήσεις. Πολλές φορολογικές διοικήσεις στις αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες όπως οι ΗΠΑ (1913), η Ιαπωνία (1947), η Σρι Λάνκα (1972), η Ινδονησία (1982), η Αυστραλία (1986-87), η Νέα Ζηλανδία (1988) και το Ηνωμένο Βασίλειο (1999) έχουν υιοθετήσει το καθεστώς του αυτοελέγχου. Στον ακόλουθο πίνακα 2.5 παρουσιάζονται πιο αναλυτικά τα έτη εφαρμογής του αυτοελέγχου των επιχειρήσεων σε κάθε χώρα.

Πίνακας 2. 5: Έτος εισαγωγής του συστήματος αυτοελέγχου για τις επιχείρησες σε χώρες του κόσμου

Χώρες	*Έτος εισαγωγής*
Σρι Λάγκα	1972
Πακιστάν	1979
Καναδάς	1985

Ινδονησία	1982
Αυστραλία	1986-1987
Ιρλανδία	1988
Νέα Ζηλανδία	1988
Ηνωμένο Βασίλειο	1999
Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής	1913
Ιαπωνία	1947
Καμπότζη	1994
Μαλαισία	2001

2.7.1 Σρι Λάνκα

Παρόλο που ο αυτοέλεγχος λειτουργεί από το 1972 στη Σρι Λάνκα, ο Dissanayake (2009) ισχυρίστηκε ότι το σύστημα ήταν κατάλληλο για εφαρμογή μόνο στις ανεπτυγμένες χώρες αλλά όχι στη Σρι Λάνκα. Ισχυρίστηκε επίσης ότι μόνο 3% από περίπου 250.000 φορολογικές δηλώσεις ελέγχθηκαν κάθε χρόνο και ότι το 97% των φορολογικών δηλώσεων παρέμειναν ανέλεγκτοι. Ως εκ τούτου, η φορολογική αρχή της Σρι Λάνκα υφίσταται αύξηση της αδυναμίας είσπραξης των φόρων λόγω των αναποτελεσματικών φορολογικών ελέγχων. Το τμήμα Δημοσίων Εσόδων της Σρι Λάνκα παραδέχεται ότι το κύριο πρόβλημα για την επιτυχή εφαρμογή του αυτοελέγχου αποτελεί η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού. Κατά συνέπεια, η φορολογική αρχή πρέπει να εκπαιδεύει νέους φορολογικούς υπαλλήλους πιο συχνά, γεγονός που είναι δαπανηρό (Dissanayake, 2009).

Στο πλαίσιο του αυτοελέγχου, οι φορολογούμενοι ενθαρρύνονται να συμμορφωθούν με τη φορολογική τους υποχρέωση, δηλώνοντας το ακριβές εισόδημά τους και αποδίδοντας το ποσό του φόρου στις προβλεπόμενες ημερομηνίες. Προκειμένου να ενισχυθεί η συμμόρφωση επιβάλλονται υψηλότερες κυρώσεις και γίνονται επιθετικότεροι φορολογικοί έλεγχοι (Inland Revenue Sri Lanka, 2008).

Ο αυτοέλεγχος στη Σρι Λάνκα φαίνεται ότι απέχει πολύ από το να θεωρηθεί επιτυχημένος, εκτός εάν ληφθούν κάποια μέτρα από τη φορολογική αρχή. Θα πρέπει να εφαρμοστεί ένα πρόγραμμα συνεχούς εκπαίδευσης για την καλλιέργεια και την ευαισθητοποίηση των φορολογουμένων δίνοντας έμφαση στις ευθύνες που καλούνται να διαχειριστούν (Central Bank of Sri Lanka Annual Report, 2008). Επιπλέον, η κυβέρνηση θα πρέπει να επικεντρωθεί στην ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων και να προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες στους φορολογικούς υπαλλήλους, ώστε να έχουν περισσότερο κίνητρο για εργασία. Τέλος, μια φιλική προς τον χρήστη ιστοσελίδα, όπως έχει εισαχθεί σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες (π.χ. το Ηνωμένο Βασίλειο, τις ΗΠΑ και την Αυστραλία) θα πρέπει να αναπτυχθεί για να προσφέρει πληροφορίες που σχετίζονται με φορολογικά θέματα ή ως πλατφόρμα για τους φορολογούμενους προκειμένου να υποβάλλουν τις φορολογικές δηλώσεις τους και να πραγματοποιούν τις ηλεκτρονικές τους πληρωμές.

2.7.2 Καναδάς

Στον Καναδά ο αυτοέλεγχος εισήχθη για πρώτη φορά το 1985, καθώς θεωρήθηκε ως ένας από τους πιο αποτελεσματικούς και ταυτόχρονα οικονομικούς τρόπους ώστε να εισπράττονται οι φόροι εισοδήματος. Στα πρώτα στάδια της εισαγωγής του SAS, οι φορολογούμενοι θεώρησαν ότι το φορολογικό σύστημα ήταν υπερβολικά πολύπλοκο και αυτό λειτουργούσε κατασταλτικά στην εθελοντική συμμόρφωση (Loo, 2006). Παρόλο που στις αρχές λειτουργίας του συστήματος, όπως και σε πολλές άλλες χώρες, υπήρχε έντονος προβληματισμός σε ζητήματα αναφορικά με το αίσθημα δικαιοσύνης που παρουσιάζει το σύστημα του αυτοελέγχου, καθώς το επίπεδο των φορολογικών ελέγχων ήταν ιδιαίτερα μικρό και υπήρχε έλλειψη λογιστικών γνώσεων, σταδιακά όλα αυτά λύθηκαν (CRA, 2009).

2.7.3 Αυστραλία

Σύμφωνα με την Αυστραλιανή κυβέρνηση ο στόχος με την εισαγωγή ενός συστήματος αυτοελέγχου είναι να δώσουν στους φορολογούμενους μεγαλύτερη δικαιοσύνη, αυξημένη βεβαιότητα και απλότητα. Η εισαγωγή του αυτοελέγχου στην Αυστραλία έθεσε μεγαλύτερη ευθύνη στον φορολογούμενο ώστε να αξιολογήσει το δικό του φορολογικό ποσό. Προηγουμένως, οι φορολογούμενοι υπέβαλαν δήλωση φόρου εισοδήματος που περιείχε πληροφορίες από τις οποίες η φορολογική υπηρεσία προέβαινε σε εκτίμηση του φορολογητέου εισοδήματος του φορολογούμενου και του καταβλητέου φόρου (Australian Tax Office, 2009).

Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στην Αυστραλία με σκοπό την εύρεση των παραγόντων που επιδρούν στην διαμόρφωση της φορολογικής συμπεριφοράς παρατηρήθηκε ότι πεποίθηση για την σοβαρότητα που ενέχει μια πράξη παραβίασης του φορολογικού νόμου αποτελεί βασικό παράγοντα επηρεασμού της ηθικής κρίσης ενώ ο κίνδυνος που παρουσιάζει ο έλεγχος αλλά και το ύψος του φορολογητέου ποσού αν και αποτελούν σημαντικό παράγοντα δεν δείχνουν να επιδρούν σε μεγάλο βαθμό στους Αυστραλούς φορολογούμενους. Παράλληλα στην Αυστραλία, όπως έχει παρατηρηθεί και σε άλλες χώρες, διαπιστώνεται πως η πολυπλοκότητα υπολογισμού του φόρου εισοδήματος υπό την εφαρμογή του αυτοελέγχου δημιουργεί ένα τεράστιο πρόβλημα στους επαγγελματίες λογιστές- φοροτεχνικούς, λόγω του όγκου εργασίας, καθώς ενισχύεται ο ρόλος τους όσον αφορά την φορολογική συμμόρφωση και τους ελέγχους (Marshall 2006; McKerchar 2005).

2.7.4 Ηνωμένο Βασίλειο

Για το Ηνωμένο Βασίλειο η έννοια του αυτοελέγχου των επιχειρήσεων εφαρμόστηκε για τη λογιστική περίοδο που έληγε μετά τον Ιούλιο του 1999, ενώ για τους ιδιώτες ξεκίνησε από το φορολογικό έτος 1996/97 (Lymer και Oats, 2008). Ο στόχος του συστήματος, όπως και σε άλλες αναπτυγμένες και

αναπτυσσόμενες χώρες, ήταν να καταστεί το φορολογικό σύστημα απλούστερο, ευκολότερο και δικαιότερο για τους φορολογούμενους, ώστε να επιτρέψει στους φορολογούμενους να πληρώνουν το σωστό ποσό των φόρων εγκαίρως και χωρίς την παρέμβαση των φορολογικών αρχών (Loo, 2006). Επιπλέον, στόχο αποτελεί και η προσπάθεια εκπαίδευσης των φορολογούμενων ώστε να κατανοούν και να αποκτούν μεγαλύτερο έλεγχο στα φορολογικά τους θέματα και να συνεργάζονται με τις αρχές πιο αποτελεσματικά (James, 1996; Brodie, 1999).

Η εισαγωγή του αυτοελέγχου στο Ηνωμένο Βασίλειο προήλθε από δυο κύριους λόγους (Barr et al., 1977):

Πρώτον, το κόστος της διοίκησης παρουσίαζε αυξητική πορεία κατά τη διάρκεια των ετών από τη δεκαετία του '70. Το διοικητικό συμβούλιο των δημοσίων εσόδων ανέφερε ότι το κόστος είσπραξης φόρων κατά την περίοδο 1974-75 ήταν περίπου 200 εκατομμύρια λίρες στερλίνες και το μεγαλύτερο μέρος αυτού χρησιμοποιήθηκε για τους μισθούς του προσωπικού. Επιπλέον, το κόστος διαχείρισης των ατομικών φόρων ήταν κατά μέσο όρο 1,75% επί των εισπραχθέντων καθαρών εσόδων και το ποσοστό αυτό ήταν υψηλό σε σύγκριση με αυτό των ΗΠΑ. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι το φορολογικό σύστημα των ΗΠΑ είναι περισσότερο απλοποιημένο και επιπρόσθετα γίνεται εκτεταμένη χρήση των υπολογιστών. Αντίθετα, στην Βρετανία δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στην ισότητα μεταξύ φορολογουμένων και αυτό είχε ως επακόλουθο την χρήση ενός περίπλοκου συστήματος.

Δεύτερον, η συζήτηση για τις φορολογικές χρεώσεις οδήγησαν στην εφαρμογή του συστήματος αυτοελέγχου. Η ύπαρξη μειωμένου συντελεστή για άτομα με χαμηλό εισόδημα είχε ως αποτέλεσμα στο τέλος του έτους να γίνονται αναπροσαρμογές στα ποσά που είχαν παρακρατηθεί. Συνεπώς, η φορολογική διοίκηση δεν μπορούσε εύκολα να αντιμετωπίσει πολλές προσαρμογές στο τέλος του έτους και, ως εκ τούτου, το καθεστώς αυτό δημιουργούσε πολλά προβλήματα (Barr et al., 1977).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο οι φορολογικοί έλεγχοι διενεργούνται με τέτοιο τρόπο όπου, όπως υποστηρίζουν οι έρευνες των Golding και Hansford (2002) και των Hasseldine και Hansford (2003), πολλοί επαγγελματίες, στον λογιστικό τομέα, θεωρούν πως δεν εξάγουν σημαντικά αποτελέσματα καθώς πραγματοποιούνται για τυπικούς και όχι ουσιαστικούς λόγους. Παράλληλα υποστηρίζουν ότι η ποιότητα των φορολογικών ελέγχων έχει μειωθεί σημαντικά με την εφαρμογή του συστήματος του αυτοελέγχου στην Βρετανία. Ακόμη και έρευνες στον τρόπο που πραγματοποιούνταν οι έλεγχοι κατέδειξαν ότι περισσότερος ήταν ο όγκος δουλειάς που έπρεπε να κάνουν οι λογιστές, ώστε να συγκεντρωθούν τα απαραίτητα έγγραφα, αλλά και το άγχος των φορολογουμένων παρά το αποτέλεσμα που προέκυψε από αυτές.

Έτσι, τα ζητήματα συμμόρφωσης παραμένουν σημαντικά στο φορολογικό σύστημα του Ηνωμένου Βασιλείου. Οι φορολογικές αρχές λοιπόν σύμφωνα με τους φοροτεχνικούς αντιμετωπίζουν ορισμένες

δυσκολίες στην εφαρμογή του συστήματος. Επιγραμματικά τα προβλήματα που ανακύπτουν μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως ακολούθως:

i) Υπάρχει έντονη ανάγκη από την μεριά των φορολογικών αρχών ώστε γίνουν βελτιώσεις στο σύστημα καθώς παρουσιάζονται αρκετές δυσκολίες στην κατανόηση (Smith D., 1999).
ii) Ο αυτοέλεγχος περιορίζει την πρόσβαση των φοροτεχνικών ως εκπαιδευμένο προσωπικό για τις φορολογικές αρχές (Hansford, 1999; William, 1999).
iii) Η αναδιοργάνωση των δημόσιων υπηρεσιών προκάλεσε τη μείωση του προσωπικού και την ασυνεπή κατάρτιση του.
iv) Τα προβλήματα που ανακύπτουν από την εισαγωγή της ηλεκτρονικής υποβολής φορολογικών δηλώσεων
v) Η δυσκολία των φοροτεχνικών να υποβάλλουν ηλεκτρονικές δηλώσεις καθώς χρειάζονται ψηφιακή υπογραφή από τους πελάτες τους και άρα αύξηση του κόστους των επαγγελματιών.

Από το 2000, ο αριθμός των φορολογουμένων που χρησιμοποιούν την ηλεκτρονική υποβολή έχει αυξηθεί και η Υπηρεσία Φόρων και Δασμών ξεκίνησε μέτρα για την αύξηση της εμπιστοσύνης των φορολογουμένων και την ευκολία της διοίκηση (Lymer και Oats, 2008). Από τις φορολογικές αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου έχει υποστηριχθεί πως παρά τα πολυάριθμα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φοροτεχνικοί και οι φορολογούμενοι, οι στόχοι του αυτοελέγχου έχουν επιτευχθεί σε σημαντικό βαθμό (Brodie, 1999). Η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου επωφελήθηκε από το σύστημα με την βελτίωση της διαχείρισης του φόρου εισοδήματος, καθιστώντας πιο απλοϊκή και αποτελεσματική, ενθαρρύνοντας τους φορολογούμενους να δηλώσουν οικειοθελώς όλα τα έσοδά τους και να ενημερώσουν τις φορολογικές αρχές. Παράλληλα, η εισαγωγή της τεχνολογικής καινοτομίας (e-filing), η ενθάρρυνση της ευαισθητοποίησης του κοινού μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων και η διαφήμιση ενίσχυσαν σημαντικά τα επίπεδα συμμόρφωσης (Hinks, 2000; HMRC, 2009).

Για να συμμορφωθούν οικειοθελώς στον αυτοέλεγχο, οι φορολογούμενοι πρέπει να έχουν καλή γνώση της φορολογικής νομοθεσίας, ιδίως για τους νόμους περί φόρου εισοδήματος και των αλλαγών τους. Σε αναπτυγμένες χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η εφαρμογή του αυτοελέγχου στην αρχή της λειτουργίας του δέχτηκε έντονες επικρίσεις. Συγκεκριμένα στο Ηνωμένο Βασίλειο, η Ένωση Πιστοποιημένων Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών (ACCA) διαπίστωσε ότι το 36% των μελών της εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν προβλήματα με το νέο σύστημα και περίπου το 9% δήλωσαν ότι το πρόβλημα συνεχίζει να μεγάλο ακόμη και με την πάροδο των πρώτων τεσσάρων ετών (ACCA, 2002).

Σε έρευνα του Sandford (1978) αναφορικά με τα οφέλη της μετάβασης του φορολογικού συστήματος της Μ. Βρετανίας σε ένα σύστημα αυτοελέγχου, παρουσιάζει τρία βασικά πλεονεκτήματα. Πρώτον, το

στοιχείο που κυριαρχεί σε αυτό το σύστημα είναι η παραγωγικότητα και η οικονομική απόδοση. Ο αυτοέλεγχος εξοικονομεί ποσά τόσο από την φορολογική διοίκηση για τον υπολογισμού του φόρου εισοδήματος αλλά και από οποιαδήποτε άλλη μορφή εξουσία, τοπική ή περιφερειακή, που αναφέρεται στον υπολογισμό του φόρου. Δεύτερο στοιχείο αποτελεί η αυξημένη ευελιξία που δίνεται στην διοίκηση ώστε να προωθήσει άλλους στόχους πολιτικής. Τέλος, προσφέρεται η δυνατότητα μεγαλύτερης κατανόησης της συμπεριφοράς των φορολογουμένων εξετάζοντας ιδιαίτερα στοιχεία όπως για παράδειγμα αυτό της ιθαγένειας.

Ωστόσο, δεδομένων των ωφελειών δεν θα πρέπει να ξεχνάμε και τα υψηλά αρχικά κόστη μεταβολής του συστήματος. Η αύξηση του κόστους συμμόρφωσης του ιδιωτικού τομέα και προβλήματα προσαρμογών στο τέλος του έτους ενδεχομένως να μείωση το επιπέδου της φορολογικής διοίκησης τόσο ως προς το ποσοστό των εισπραχθέντων φόρων όσο και ως προς την αυξημένη διακύμανση του φόρου που εισπράττεται από τους φορολογούμενους (Sandford, 1978).

2.7.5 Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Η εφαρμογή του αυτοελέγχου στην Αμερική εφαρμόστηκε από πολύ νωρίς και συγκεκριμένα το 1913 τόσο για εισοδήματα από μισθωτή όσο και από επιχειρηματική δραστηριότητα. Η εισαγωγή του πραγματοποιήθηκε μέσω της 16ης τροποποίησης του Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών και με την οποία κατέστησε τον φόρο εισοδήματος ως κύρια πηγή χρηματοδότησης της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και έκτοτε στηρίζεται στην λογική της εθελοντικής συμμόρφωσης (Ando et al, 1985). Ο βασικός στόχος της εφαρμογής του συστήματος αποτελεί η ενθάρρυνση της ευαισθητοποίησης των πολιτών προκειμένου να χρηματοδοτήσουν τις ομοσπονδιακές δαπάνες (Eissa, 1996).

Σύμφωνα με την Υπηρεσία Δημοσίων Εσόδων (IRS) η φορολογική πολιτική της χώρας έχει επικεντρωθεί σε τρεις κύριους στόχους:

- Την αναζήτηση ερμηνειών στην φορολογική νομοθεσία ώστε να γίνεται εύκολα αντιληπτή στο κοινό.
- Την παροχή καλύτερης ποιότητας υπηρεσιών στους Αμερικανούς φορολογούμενους.
- Την ενίσχυση του προγράμματος επιβολής του νόμου ώστε να αποτραπεί η φοροδιαφυγή (IRS, 2008).

Πέραν αυτών των στόχων, η Υπηρεσία Δημοσίων Εσόδων στην προσπάθειά της να ενισχύσει την συμμόρφωση των πολιτών με το σύστημα του αυτοελέγχου εισήγαγε, τον Μάιο του 2000, το «Εθνικό Πρόγραμμα Έρευνας» (NRP). Οι στόχοι του προγράμματος περιλάμβαναν την παροχή δεδομένων συμμόρφωσης, τον προσδιορισμό του ποσοστού συμμόρφωσης σε εθελούσια μορφή και τη βελτίωση

των πράξεων της φορολογικής αρχής με την παροχή ειδικών πληροφοριών σχετικά με τη μη συμμόρφωση (Mills, 2004).

Στο τμήμα της φορολογικής εκπαίδευσης εισήχθησαν προγράμματα όπως: το «Πρόγραμμα Δημόσιας Πληροφόρησης», το «Πρόγραμμα Εθελοντικής Βοήθειας του Φορολογικού Εισοδήματος (VITA)», η «Φορολογική Συμβουλευτική για Ηλικιωμένους (TCE)» κ.α.. Επιπλέον οι φορολογικές δηλώσεις και οδηγίες τους απλοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό ώστε να λύσουν τυχών προβλήματα των φορολογουμένων (IRS, 2008).

Επιπρόσθετα, στις ΗΠΑ διαπιστώνεται ότι η εκ προθέσεως επιλογή των φορολογούμενων να φοροδιαφεύγουν είναι ιδιαίτερα μεγάλη όταν υπάρχουν χαμηλά επίπεδα ηθικής και μειωμένη πιθανότητα φορολογικού ελέγχου (Ghosh και Crain, 1996). Ένα ενδιαφέρον παράδειγμα παρουσιάζεται στην συνέχεια σχετικά με την επίδραση της αυξημένης πιθανότητας ελέγχου στο επίπεδο φορολογικής συμμόρφωσης. Η έρευνα των Slemrod et al (2001) εστιάζεται στην περιοχή της Μινεσότα των ΗΠΑ και σε ένα τυχαίο δείγμα φορολογούμενων που επιλέχθηκαν να ελεγχθούν από τις φορολογικές αρχές της συγκεκριμένης Πολιτείας αναφορικά με την ορθότητα των φορολογικών τους δηλώσεων. Αυτό που παρατηρήθηκε ήταν πως για τους φορολογούμενους με χαμηλό ή/και μεσαίο εισόδημα, η υψηλή πιθανότητα φορολογικού ελέγχου αυξάνει την συμμόρφωσή τους.

2.7.6 Ιαπωνία

Η αυτοαξιολόγηση τόσο για τις εταιρείες όσο και για τους μεμονωμένους φορολογούμενους εισήχθη για πρώτη φορά στην Ιαπωνία το 1947 (Kimura, 2006). Η ανάγκη ύπαρξης μιας τέτοιας νομοθετικής παρέμβασης στην Ιαπωνία εμφανίστηκε γύρω στα τέλη της δεκαετίας του 1940 όταν εμφανίστηκαν έντονοι προβληματισμοί στις σχέσης τις φορολογικής αρχής με τους φορολογούμενους, οι οποίοι είχαν διαφορετικές αντιλήψεις περί δικαιοσύνης και ισότητας καθώς το φορολογικό σύστημα παρουσίαζε σημάδια αναποτελεσματικής λειτουργίας (Shoven, 1989). Οι στόχοι του συστήματος στην Ιαπωνία είναι η εδραίωση μιας σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ των φορολογουμένων και της φορολογικής αρχής και η ύπαρξη αποτελεσματικής φορολογικής διοίκησης (Kimura, 2006). Βεβαίως ένας από τους δεδομένους στόχους της Ιαπωνικής κυβέρνησης, μέσω αυτού του συστήματος, αποτελεί η αύξηση του ποσοστού των δηλωμένων φόρων εισοδήματος μέσω της καλύτερης συνεργασίας των αρχών με τους φορολογούμενους. Όλα όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως βασίζονται στο πρόβλημα που αντιμετώπιζε η φορολογική αρχή αναφορικά με το χαμηλό επίπεδο φορολογικής εκπαίδευσης που είχαν οι φορολογούμενοι σε συνδυασμό με την κακή διαχείριση του φορολογικού συστήματος (Ishi, 2001). Για τον λόγο αυτό, μέτρα όπως η εθελοντική συμμόρφωση και ο φορολογικός έλεγχος αποτελούν βασικά εργαλεία για την επίτευξη των στόχων του αυτοελέγχου (Kimura, 2006).

Στην Ιαπωνία, όπως και στις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο, η διασφάλιση της συμμόρφωσης μέσω φορολογικών ελέγχων και προστίμων είναι μια κοινή προσέγγιση για τη βελτίωση της είσπραξης των φόρων. Προκειμένου να διατηρηθεί η εμπιστοσύνη των φορολογούμενων στο σύστημα, η πεποίθησή τους περί δικαιοσύνης και η διατήρηση του κινήτρου σωστής κατάθεσης και πληρωμής του φόρου, θα πρέπει οι ενέργειες αυτών που αντιτίθενται στο σύστημα να αντιμετωπίζονται με αποφασιστικότητα και σε ορισμένες φορές οι πραγματοποίηση των φορολογικών ελέγχων να εστιάζεται σε αυτούς με προτεραιότητα.

Για να διασφαλιστεί ότι οι φορολογούμενοι είναι σε θέση να εκπληρώσουν τις φορολογικές τους δηλώσεις, οι αρχές εφάρμοσαν διάφορα μέτρα όπως αυτό της φορολογικής εκπαίδευσης. Διάφορα προγράμματα φορολογικής εκπαίδευσης σχεδιάστηκαν συμπεριλαμβανομένων των διαλέξεων για την φορολογία, την προετοιμασία και τη διανομή υλικού φορολογικής καθοδήγησης καθώς και τη διοργάνωση γραπτών διαγωνισμών για παιδιά σχολικής ηλικίας (Ετήσια Έκθεση ΝΤΑ, 2008).

Σε έρευνα του Sarker (2003) σχετικά με την Ιαπωνική φορολογική εκπαίδευση παρατηρήθηκε ότι η Ιαπωνική Κυβέρνηση με σκοπό την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης εισήγαγε την φορολογική παιδεία ακόμη και σε επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η Ιαπωνία εισήγαγε το σύστημα του αυτοελέγχου το 1947 και μέσα σε αυτά τα χρόνια κατάφερε να δημιουργήσει ένα σταθερό φορολογικό πλαίσιο. Το σύστημα αυτοελέγχου που εφαρμόζεται στην Ιαπωνία βασίζεται στην συνεργασία της φορολογικής αρχής με τους πολίτες. Προκειμένου να διασφαλιστεί η συνεργασία των φορολογουμένων, η φορολογική διοίκηση προσπαθεί να διασφαλίζει ανά πάσα στιγμή δίκαιη φορολογία και να εντοπίζει με ακρίβεια εκείνους που υποβάλλουν εσφαλμένες δηλώσεις. Με αυτή την έννοια, οι φορολογικοί έλεγχοι αποτελούν ουσιαστικό μέρος της διοίκησης. Η εξέταση των φορολογικών δηλώσεων επικεντρώνεται σε μεγάλο βαθμό στους φορολογούμενους για τους οποίους υπάρχει υποψία ότι φοροδιαφεύγουν σε μεγάλο βαθμό.

Οι βασικές αρχές και στόχοι του αυτοελέγχου στην Ιαπωνία παρέμειναν αμετάβλητες. Ωστόσο, καθώς το σύστημα μετατοπίζεται στον 21ο αιώνα, υπάρχουν πολλές εξελίξεις στο περιβάλλον όπως η έκρηξη της τεχνολογίας των πληροφοριών (ΙΤ), η παγκοσμιοποίηση, η πτώση των γεννήσεων και η γήρανση του πληθυσμού. Ο αριθμός των φορολογουμένων έχει αυξηθεί και οι περιπτώσεις φορολογικής εκτίμησης και είσπραξης γίνονται όλο και πιο δύσκολες. Για να ξεπεραστούν αυτά τα προβλήματα, η Ιαπωνική φορολογική αρχή έχει δημιουργήσει πέντε βασικά θέματα φορολογικής διοίκησης που είναι οι υπηρεσίες φορολογουμένων, η διασφάλιση της φορολογικής συμμόρφωσης, η χρήση πληροφοριακών συστημάτων και ο ρόλος του λογιστή και η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού (Kimura, 2006).

2.7.7 Καμπότζη

Στην Καμπότζη το 1994 εισήχθη ένα νέο σύστημα, ο αυτοέλεγχος. Η υλοποίηση του συστήματος στην Καμπότζη πραγματοποιήθηκε σταδιακά. Το φορολογικό σύστημα μεταρρυθμίστηκε για να συμβαδίζει με τη μετάβαση της χώρας σε ανταγωνιστική οικονομία (Eang και Seiha, 2006). Προκειμένου να επιτευχθεί η αύξηση των εσόδων, η κυβέρνηση ενήργησε σε δύο μέτωπα: εγκαθιστώντας τα διαρθρωτικά στοιχεία ενός σύγχρονου φορολογικού συστήματος και ενισχύοντας τη διοικητική ικανότητα συλλογής των φόρων (Asian Development Bank, 2008).

Ο κύριος στόχος του συστήματος στην Καμπότζη είναι να αυξήσει την αποτελεσματικότητα της είσπραξης των φόρων (Eang and Seiha, 2006). Για τον σκοπό αυτό έχουν ληφθεί ποίκιλα μέτρα όπως η ενίσχυση της συλλογής φόρων, ο έλεγχος μεγάλων φορολογουμένων, η παροχή ποιοτικών υπηρεσιών μεταξύ φορολογουμένων και ελέγχων, η εισαγωγή της τεχνολογίας κατά τον αυτοέλεγχο και η πρόσληψη άρτια καταρτισμένου προσωπικού.

Όπως και άλλες χώρες με παρόμοιο σύστημα, η εθελοντική συμμόρφωση παραμένει το θέμα αναφοράς. Τα ποσοστά συμμόρφωσης είναι σχετικά χαμηλά στην Καμπότζη. Έχουν σχεδιαστεί διάφορα μέτρα από τη φορολογική αρχή για την ελαχιστοποίηση τέτοιων συμπεριφορών. Η ενίσχυση του φορολογικού ελέγχου για την ανίχνευση των φορολογουμένων που δεν συμμορφώνονται εφαρμόστηκε επιθετικά και αποτέλεσε ένα μέτρο στο οποίο οι φορολογικοί υπάλληλοι διενεργούσαν γενικούς ελέγχους σε επιλεγμένους φορολογούμενους σε όλη τη χώρα (Eang and Seiha, 2006). Παράλληλα η συνεχής κατάρτιση του προσωπικού βοήθησε ώστε να ενισχυθεί η αξιοπιστία και η απόδοση των φορολογικών υπαλλήλων και, με τον τρόπο αυτό, να αναπτυχθεί η εμπιστοσύνη και η συμμόρφωση των φορολογουμένων στους ισχύοντες φορολογικούς νόμους (PriceWaterhouseCoopers, 2008).

Συμπερασματικά, αν και η Καμπότζη είναι μια λιγότερο ανεπτυγμένη χώρα, επιδεικνύει την απαραίτητη θέληση για να υπερέχει στη φορολογική της διοίκηση. Η εισαγωγή ηλεκτρονικών υπηρεσιών, διαδικτύου, η παραγωγή και η παροχή περισσότερων φορολογικών οδηγών και ενημερωτικών φυλλαδίων, η βελτίωση της διαδικασίας ανταπόκρισης στις ερωτήσεις των φορολογούμενων, η παροχή περισσότερων σεμιναρίων καθώς και οι σχέσεις με τους λογιστές είναι μερικά σημαντικά βήματα που οδηγούν στην αύξηση της αποτελεσματικότητας (Chandararot και Ballard, 2003; Eang and Seiha, 2006; Penh, 2009).

Το κόστος φορολογίας και συμμόρφωσης εξακολουθεί να αποτελεί βασικό εμπόδιο για ένα σύγχρονο φορολογικό σύστημα (Vanderbruggen, 2008) και η ενθάρρυνση της συμμόρφωσης αποτελεί σημαντικό στοιχείο που επιτρέπει στους φορολογούμενους να επιτύχουν έναν βαθμό ικανοποίησης σε σχέση με αυτό που πληρώνουν. Στην Καμπότζη, η διαφάνεια του φορολογικού συστήματος ενισχύεται σε μεγάλο βαθμό από εκπαιδευτικά προγράμματα σχετικά με τους φορολογικούς κανονισμούς, την αποσαφήνιση και τη καθιέρωση των επίσημων διοικήσεων.

2.7.8 Μαλαισία

Ο αυτοέλεγχος για τα εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα εισήχθη στην Μαλαισία το 2001. Βασική προσδοκία των νομοθετών είναι πως η εφαρμογή του μπορεί να βελτιώσει τα επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης, ενισχύει τα επίπεδα εκτίμησης και διευκολύνει την συλλογή των εσόδων καθώς ελαχιστοποιεί τα κόστη συμμόρφωσης. Η μέθοδος αυτή αποτελεί έναν τρόπο ώστε μια κυβέρνηση να καταφέρει να μειώσει τον ελλειμματικό προϋπολογισμό χωρίς να αυξήσει τους φορολογικούς συντελεστές. Το πρόβλημα που εντοπίζεται στην Μαλαισία αφορά την αδυναμία του συστήματος να ελέγξει τα φορολογικά κενά που υπάρχουν. Το σύστημα φορολόγησης βάσει της διαφοράς μεταξύ εσόδων και εξόδων τείνει να ωθεί τους φορολογούμενους στην υπερεκτίμηση των εξόδων τους και στην ελαχιστοποίηση των δηλωμένων εισοδημάτων τους, βεβαίως αξίζει να σημειωθεί πως σε αυτήν την περίπτωση παρατηρούνται μεγάλες αποκλίσεις στα δηλωθέντα εισοδήματα που αγγίζουν το 25%. Με την λειτουργία του συστήματος του αυτοελέγχου και με σκοπό τον περιορισμό των αποκλίσεων και την διασφάλιση της ορθής λειτουργίας του συστήματος είναι απαραίτητη η ενισχυμένη δράση του ελεγκτικού μηχανισμού προκειμένου να προλαμβάνει τα φορολογικά λάθη και να εφαρμόζει διαφόρων ειδών ποινές, αναλογικές της έκτασης των αδικημάτων (Kiow et al., 2017).

Επιπρόσθετα βασική αποστολή που έχει θέσει η Μαλαισιανή κυβέρνηση αποτελεί η είσπραξη των φόρων με το μικρότερο δυνατό κόστος, η βελτίωση της συμμόρφωσης και η αποτελεσματικότερη λειτουργία του συστήματος (Kasipillai, 2000; Ετήσια Έκθεση IRB, 2001; Loo, 2006). Προκειμένου να επιτευχθεί αυτή η αποστολή, δημιουργήθηκε ένας τριπλός στόχος:

1) να οριστεί και να συλλέγει το κατάλληλο ποσό των εσόδων, όπως προβλέπεται από τη νομοθεσία, με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο και με το ελάχιστο κόστος.

2) να αυξηθεί η εμπιστοσύνη του κοινού στην ακεραιότητα που πρεσβεύει το σύστημα του αυτοελέγχου

3) να ενθαρρυνθεί η εθελοντική συμμόρφωση.

Οι λόγοι πίσω από την εφαρμογή του συστήματος του αυτοελέγχου στις περισσότερες χώρες είναι να βελτιωθεί το σύστημα φορολογικής διοίκησης και να εξαλειφθούν οι διαφορές καθώς επίσης και να μειωθεί ο φόρτος εργασίας που περιλαμβάνεται στο επίσημο σύστημα αξιολόγησης (CATA, 2003; Okello 2014; Terrefe 2016). Ωστόσο, το σύστημα αυτό παρακινεί τους φορολογούμενους ώστε να διατηρούν τα φορολογικά τους στοιχεία, μειώνοντας έτσι το διοικητικό κόστος και βελτιώνοντας τη συλλογή εσόδων. (Doran, 2009). Σε χώρες όπου λειτουργεί ο αυτοέλεγχος, χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από την ενίσχυση της πλήρους συμμόρφωσης με τους φορολογικούς νόμους και την αύξηση της λειτουργικής αποτελεσματικότητας με την έγκαιρη είσπραξη των φορολογικών εσόδων, τον εξορθολογισμό του συστήματος (Choong et al., 2009; Michelle et al., 2015).

2.8 Οι βασικές αρχές που διέπουν τον αυτοέλεγχο

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να ξεχωρίσουμε την έννοια της εθελοντικής συμμόρφωσης με την εξαναγκαστική συμμόρφωση. Όπως υποστηρίζουν πολλές έρευνες (Kirchler et al, 2008; Kogler et al, 2013; Wahl et al, 2010) το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα συντελείται όταν η φορολογική συμμόρφωση βασίζεται στην εμπιστοσύνη που υπάρχει έναντι των πολιτικών αρχών και επομένως στην περίπτωση αυτή αναφερόμαστε στην εθελοντική συμμόρφωση. Αντίθετα όταν η διάθεση για φορολογική συμμόρφωση βασίζεται στην εξουσία που φέρουν οι πολιτικές αρχές, τότε αναφερόμαστε στην επιβολή της φορολογικής συμμόρφωσης. Η περίπτωση του αυτοελέγχου βασίζεται στις αρχές της εθελοντικής φορολογικής συμμόρφωσης. Βεβαίως η επιλογή του αυτοελέγχου υπονοεί ότι οι φορολογούμενοι υπολογίζουν και αποδίδουν τον φόρο τους χωρίς να τους επιβληθούν άλλα μέτρα, και διαθέτουν τις απαραίτητες φορολογικές γνώσεις (σε ένα μη περίπλοκο φορολογικό σύστημα) ώστε να υπολογίσουν μόνοι τους το φορολογητέο ποσό. Επομένως, προκειμένου να μετατραπεί αυτό το σύστημα σε έναν ουσιαστικό φορολογικό μηχανισμό, σε σύγκριση με το προηγούμενο σύστημα που εφαρμοζόταν και αφορούσε την άμεση εκτίμηση, θα πρέπει να δημιουργηθούν και να εφαρμοστούν εκείνες οι αρχές που συντελούν στην αποτελεσματική λειτουργία του αυτοελέγχου.

Από την μετατροπή του συστήματος της άμεσης αξιολόγησης σε αυτό του αυτοελέγχου, ένας μεγάλος διοικητικό φόρτος μετατοπίστηκε από την φορολογική αρχή στους φορολογούμενους. Βεβαίως αυτό από την μια μεριά ενθαρρύνει τους φορολογούμενους να γίνουν πιο υπεύθυνοι, ειλικρινείς και να ενημερώνονται αναφορικά με τους ισχύοντες φορολογικούς κανονισμούς, με αποτέλεσμα να υπολογίζεται με άμεσο τρόπο ο φόρος εισοδήματος. Από την άλλη μεριά, υπάρχουν και ορισμένοι φορολογούμενοι οι οποίοι αντιτίθενται στην φύση του νέου συστήματος και επομένως είναι πιθανόν να χειραγωγήσουν τις φορολογικές τους δηλώσεις και άρα να μειωθεί η εθελοντική συμμόρφωση (James, 1996; Hasseldine και Hansford, 2003).

Δεδομένης λοιπόν της ανάγκης για μείωση του φαινομένου της χειραγώγησης των φορολογικών δηλώσεων από τους φορολογούμενους, οι φορολογικές αρχές εφαρμόζουν πολιτικές όπως η αύξηση των φορολογικών ελέγχων και εκτιμήσεων, οι οποίες ωστόσο ελλοχεύουν τον κίνδυνο αν εφαρμοστούν εκτεταμένα να μετατρέψουν το σύστημα του αυτοελέγχου στο παλιό σύστημα της άμεσης αξιολόγησης. Επομένως, οι φορολογικές αρχές πρέπει να εφαρμόσουν τις αρχές του αυτοελέγχου διασφαλίζοντας ότι οι ευθύνες των φορολογούμενων και των φορολογικών αρχών είναι αμοιβαίες και να επιδιώξουν από κοινού την μείωση του κόστους της φορολογικής συμμόρφωσης και την ενίσχυση της εθελοντικής συμμόρφωσης. Οι βασικές αρχές της φορολογίας που σχετίζονται με τον αυτοέλεγχο είναι η ισότητα, η βεβαιότητα, η ευκολία και η αποτελεσματικότητα (Samson, 2002; Lymer και Oats, 2008).

2.9 Βασικοί παράγοντες του αυτοελέγχου

Σε ένα σύστημα αυτοελέγχου, ο φορολογούμενος υποχρεούται να υπολογίσει τη φορολογική του δήλωση χρησιμοποιώντας το αντίστοιχο φορολογικό έντυπο στο οποίο δηλώνει το ακαθάριστο εισόδημά του, τις επιτρεπόμενες εκπτώσεις κλπ. Η φορολογική αυτή δήλωση πρέπει στη συνέχεια να κατατεθεί στη φορολογική αρχή και να πληρωθεί το ποσό που έχει εξαχθεί βάσει της δήλωσης. Το βασικό χαρακτηριστικό ενός τέτοιου συστήματος είναι ότι ο υπεύθυνος για την εκτίμηση της φορολογικής υποχρέωσης είναι ο φορολογούμενος και όχι η φορολογική αρχή. Επιπρόσθετα, το σύστημα αυτοελέγχου παρουσιάζει ορισμένα πλεονεκτήματα σε σύγκριση με ένα απλό σύστημα αξιολόγησης. Τα κύρια πλεονεκτήματα είναι: (i) ο αυτοέλεγχος «προσφέρεται» έναντι μικρότερου κόστους, καθώς επιλέγονται ορισμένες δηλώσεις για περαιτέρω έλεγχο, (ii) εξαλείφεται ο διοικητικός χαρακτήρας των εργασιών αξιολόγησης, (iii) ενθαρρύνεται η έγκαιρη είσπραξη των φόρων και, iv) μειώνεται η διαφθορά. Για να υλοποιηθεί αποτελεσματικά ο αυτοέλεγχος, υπάρχουν ορισμένοι κρίσιμοι παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη: (i) η διαδικασία απόφασης σχετικά με τον αριθμό των φορολογικών δηλώσεων που θα ελεγχθούν καθώς υπάρχει η τάση σε φορολογούμενους, οι οποίοι γνωρίζουν πως δεν θα ελεγχθούν, να επιλέξουν να φοροδιαφύγουν και άρα να μειωθεί η συμμόρφωση. (ii) η επιλογή των φορολογουμένων για μη συμμόρφωση θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με δίκαιο και γρήγορο τρόπο ώστε να ενθαρρύνει την πλειοψηφία των φορολογουμένων να συμμορφωθούν. (iii) το επίπεδο εκπαίδευσης των φορολογουμένων καθορίζει απόλυτα την αποτελεσματική λειτουργία του αυτοελέγχου. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει να υπάρχει τήρηση των κατάλληλων λογιστικών προτύπων για τις επιχειρήσεις διότι με την απουσία των λογιστικών προτύπων ο φορολογούμενος δεν θα είναι σε θέση να δηλώσει με ακρίβεια το εισόδημά του ούτε να επιτρέψει στη φορολογική αρχή να διεξάγει έναν αξιόπιστο έλεγχο (Sarker, 2003).

Σε αυτήν την ενότητα παρουσιάζονται ορισμένα ζητήματα αναφορικά με την λειτουργία του αυτοελέγχου. Παράγοντες όπως η φορολογική εκπαίδευση, η απλοποίηση του συστήματος, οι φορολογικοί έλεγχοι και η πιθανότητα εφαρμογής τους καθώς και η λειτουργία των προστίμων και των κυρώσεων αποτελούν τους βασικούς παράγοντες, σύμφωνα με την βιβλιογραφία, που επηρεάζουν τον αυτοέλεγχο. Το σύστημα του αυτοελέγχου παρουσιάζεται τα τελευταία χρόνια σε όλο και περισσότερες χώρες του κόσμου. Βεβαίως κάθε χώρα αποτελείται από διαφορετικούς νόμους, κανονισμούς και κουλτούρα, πράγμα που ίσως διαφοροποιεί τον τρόπο αφομοίωσης του συστήματος σε κάθε χώρα. Για παράδειγμα υπάρχουν χώρες όπως είναι το Ηνωμένο Βασίλειο και η Μαλαισία όπου ο τρόπος αρχειοθέτησης των φορολογικών εγγράφων γίνεται ηλεκτρονικά, λόγω και της τεχνολογικής ανάπτυξης, μειώνοντας αισθητά το κόστος.

Δεδομένων των ιδιαιτεροτήτων που υπάρχουν σε κάθε χώρα εφαρμογής του συστήματος αυτοελέγχου, υπάρχουν κάποια κοινά ζητήματα, τα οποία σε πολλές περιπτώσεις συμβαδίζουν με αυτά της

φορολογικής συμμόρφωσης που αναφέρθηκαν σε προγενέστερο κεφάλαιο, που χρήζουν συνεχούς παρακολούθησης προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του συστήματος.

2.9.1 Η φορολογική εκπαίδευση

Όπως έχει και προηγούμενα τονιστεί η σπουδαιότητα της φορολογικής εκπαίδευσης και του ελέγχου είναι πολύ σημαντική για την επιτυχή λειτουργεία του συστήματος του αυτοελέγχου. Όπως τονίζει και η μελέτη του Hanefah (1998), η ενίσχυση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση των δικαιωμάτων των φορολογούμενων θα πρέπει ωστόσο να συνδυάζονται και με στοχευμένους φορολογικούς ελέγχους οι οποίοι ενισχύουν την εθελοντική συμμόρφωση.

Με σκοπό την υποβοήθηση και την ενίσχυση εφαρμογής του συστήματος του αυτοελέγχου οι φορολογικές αρχές δίνουν μεγάλη σημασία στην φορολογική εκπαίδευση των φορολογούμενων. Για τον λόγο αυτό σε πολλές χώρες εφαρμογής του αυτοελέγχου, όπως είναι οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και ο Καναδάς, δημιουργούνται ειδικά προγράμματα φορολογικής εκπαίδευσης. Η φορολογική εκπαίδευση μπορεί να αποτελείτε από οποιοδήποτε ανεπίσημο ή επίσημο πρόγραμμα που οργανώνεται από τη φορολογική αρχή ή από ανεξάρτητους οργανισμούς για τη διευκόλυνση των φορολογουμένων ώστε να συμπληρώνουν σωστά τις φορολογικές δηλώσεις και να ευαισθητοποιούν το κοινό αναφορικά με τις ευθύνες που έχουν ως προς το φορολογικό σύστημα (Eriksen και Fallan, 1996; McKerchar, 2007).

Διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα στις ΗΠΑ, συμπεριλαμβανομένου του Προγράμματος Δημόσιας Πληροφόρησης, εισήχθησαν στα σχολεία προκειμένου να εκπαιδευτούν τόσο τα παιδιά, όσο και οι απλοί πολίτες όπως οι ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων και οι αυτοαπασχολούμενοι. Με την χρήση λοιπόν φορολογικών μαθημάτων, οι εκπαιδευτές παρείχαν κατάρτιση για την υποβολή φορολογικών δηλώσεων αλλά και λειτουργίες αναφορικά με την λογιστική διαχείριση μιας επιχείρησης όπως για παράδειγμα τον τρόπο έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας, την τήρηση φορολογικών αρχείων και την προετοιμασία φορολογικών δηλώσεων από επιχειρηματική, και όχι μόνο, δραστηριότητα. Παράλληλα εισήχθη η υπηρεσία προστασίας του πολίτη (Taxpayers Advocate Service) που αποτελεί έναν ανεξάρτητο οργανισμό, στα πλαίσια δράσης της υπηρεσίας δημοσίων εσόδων (IRS) ώστε να βοηθήσει φορολογούμενους που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες και οι οποίοι αναζητούν βοήθεια για την επίλυση φορολογικών προβλημάτων (IRS, 2009).

Στην Αυστραλία από το 1998 ξεκίνησε ένα φορολογικό πρόγραμμα εκπαίδευσης των παιδιών σχολικής ηλικίας 9-12 ετών. Στόχος αυτών των προγραμμάτων αποτελεί η εκπαίδευση των μαθητών προκειμένου γνωρίσουν βασικά χαρακτηριστικά της φορολογίας όπως είναι οι ευθύνες των φορολογουμένων έναντι της δημόσια αρχής και η κατανόηση του ρόλου της φορολογίας στην κοινωνία και κατ’ επέκταση στην κοινωνική πολιτική (ATO, 2009).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι Βρετανικές υπηρεσίες φόρων και δασμών εισήγαγε εκπαιδευτικά προγράμματα που διεξάγονται όλο το χρόνο κατά τα Σαββατοκύριακα και τις σχολικές διακοπές. Αυτά περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων θεμάτων και την εκμάθηση των φορολογικών αρχών δίνοντας έμφαση στην φορολογική ηθική (HMRC, 2009).

Υπάρχουν επομένως χώρες όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Ιαπωνία, η Νέα Ζηλανδία, η Αυστραλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Μαλαισία που εφαρμόζουν την μέθοδο της συνεχής φορολογικής εκπαίδευσης των πολιτών και των παιδιών τους, ως μελλοντικοί φορολογούμενοι. Βεβαίως στην περίπτωση χωρών όπως είναι οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Αυστραλία οι τρόποι εκπαίδευσης δεν σταματούν απλώς στα φορολογικού τύπου σεμινάρια αλλά έχουν αναπτυχθεί και διαδραστικές ιστοσελίδες, τηλεφωνικά κέντρα και διαφημίσεις/ υπενθυμίσεις μέσω των τηλεοράσεων και του ραδιοφώνου αναφορικά με την υπενθύμιση των προθεσμιών υποβολής των φορολογικών δηλώσεων και γενικότερα των φορολογικών υποχρεώσεων των πολιτών. Εκτός από τη φορολογική εκπαίδευση, η γνώση σχετικά με τους φορολογικούς νόμους διαδραματίζει επίσης σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό της συμμόρφωσης των φορολογουμένων (Eriksen and Fallan, 1996). Συνεπώς, οι φορολογικές αρχές πρέπει να πραγματοποιούν προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης προκειμένου να βεβαιωθούν ότι οι φορολογούμενοι λειτουργούν έναντι καλής πίστης στα φορολογικά τους θέματα.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί πως η σύνδεση μεταξύ φορολογικών γνώσεων και συμμόρφωσης δεν υπονοεί και φορολογική συμμόρφωση με το σύστημα του αυτοελέγχου. Έρευνες δείχνουν πως οι φορολογικές γνώσεις εστιασμένες στο πλαίσιο του αυτοελέγχου των εταιρειών θα μπορούσαν να επηρεάσουν ενδεχομένως τη φορολογική συμμόρφωση. Αυτό σημαίνει ότι οι φορολογούμενοι πρέπει να έχουν γνώση του συστήματος αυτού ώστε να συμμορφώνονται πλήρως (Okello 2014; Michelle 2015; Terrefe 2016; Sapiei και Kasipillai, 2014). Αυτό συμβαίνει επειδή το σύστημα του αυτοελέγχου επιτρέπει στους φορολογούμενους να εκτιμήσουν μόνοι τους τον φόρο, και για να υπάρξει αποτελεσματική αυτοαξιολόγηση θα πρέπει οι φορολογούμενοι να έχουν τις κατάλληλες γνώσεις.

2.9.2 Η απλοποίηση του φορολογικού συστήματος

Πέραν της φορολογικής εκπαίδευσης, βασικός παράγοντας επιτυχούς εφαρμογής του συστήματος του αυτοελέγχου αποτελεί το ζήτημα της απλοποίησης του φορολογικού συστήματος. Βεβαίως δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως επειδή το σύστημα του αυτοελέγχου στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην φορολογική συμμόρφωση, η έννοια ενός απλοποιημένου φορολογικού συστήματος είναι επίσης ζητούμενο της φορολογικής συμμόρφωσης. Οι Silvani και Baer (1997) υπογράμμισαν τη σημασία που παρουσιάζει σε μια φορολογική αρχή, η ύπαρξη ενός απλού συστήματος φορολογίας. Ωστόσο, όλοι κατανοούν την δυσκολία που υπάρχει σε αυτό το εγχείρημα. Συγκεκριμένα, με την δημιουργία φορολογικών νομοθετημάτων προκειμένου να απλουστευτεί η διαδικασία υποβολής μιας φορολογικής δήλωσης παρουσιάζεται αρχικά το πρόβλημα επίτευξης αυτού του στόχου. Το ερώτημα λοιπόν που

τίθεται αφορά το πώς οι φορολογούμενοι έχουν ελεγχθεί, από τις αρχές, ότι αυτός ο τρόπο είναι πιο βατός για τους ίδιους. Έτσι πολλές κυβερνήσεις με την εμφάνιση τέτοιων διατάξεων θέτουν την διαδικασία αρχικά σε «πιλοτικό» επίπεδο, έτσι ώστε λαμβάνοντας τις αναγκαίες ανταποκρίσεις από το κοινό να επιβεβαιώσει τις αρχικές προσδοκίες.

Παρόλο που οι φορολογικές γνώσεις και η απλότητα συμπλήρωσης των φορολογικών δηλώσεων έχουν διαφορετικό αντίκτυπο στη συμμόρφωση, ένας φορολογούμενος με χαμηλή φορολογική γνώση μπορεί εντούτοις να καταθέσει τις φορολογικές του δηλώσεις με ακρίβεια υπό τον όρο ότι αυτές είναι απλές και πως ο ίδιος χαρακτηρίζεται ως συνεπής πολίτης (Kirchler, 2007). Τα τελευταία χρόνια πολλές έρευνες έχουν επικεντρώσει το ενδιαφέρον τους στην πολυπλοκότητα ενός φορολογικού συστήματος που βασίζεται στον αυτοέλεγχο παρουσιάζοντας πως η σχέση μεταξύ πολυπλοκότητας και συμμόρφωσης παραμένει αβέβαιη. Ορισμένες έρευνες παρουσιάζουν μια θετική συσχέτιση μεταξύ της πολυπλοκότητας και της μη συμμόρφωσης, που είτε μπορεί να χαρακτηριστεί ως σκόπιμη είτε όχι (McKerchar, 2002; Ritsema et al, 2003; Blanthorne και Kaplan, 2008) ενώ ερευνητές όπως ο Slemrod (1988) διαπίστωσαν ότι ο αντίκτυπος της πολυπλοκότητας στη συμμόρφωση, δεδομένων των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που έχουν οι φορολογούμενοι όπως είναι το επίπεδο του εισοδήματος, το επίπεδο εκπαίδευσης, οι αντιλήψεις περί δικαιοσύνης και ισότητας και η δυνατότητα φοροδιαφυγής. Τέλος, ο Clotfelter (1983) απέδειξε ότι όταν αυξάνεται το επίπεδο πολυπλοκότητας, αυξήθηκε σημαντικά η μη συμμόρφωση των φορολογουμένων. Ο λόγος πίσω από αυτό το συμπέρασμα προκύπτει καθώς οι επιχειρηματίες - φορολογούμενοι παρουσιάζουν μεγαλύτερες πιθανότητες να ζητήσουν συμβουλές από λογιστές καθώς η πολυπλοκότητα του συστήματος έχει αυξηθεί.

Παράλληλα, με την απλούστευση των φορολογικών νόμων, υπό το πρίσμα του αυτοελέγχου, είναι δυνατό να υποστηριχθεί η άποψη πως ενθαρρύνεται η συμμόρφωση των φορολογουμένων, καθώς μπορούν να ερμηνεύσουν και να κατανοήσουν ευκολότερα τον νόμο και τη φορολογική διαδικασία προκειμένου να εκπληρώνουν ευκολότερα τις φορολογικές τους υποχρεώσεις (Baldry, 1999). Ωστόσο, οι Forest και Sheffrin (2002) ισχυρίζονται ότι η απλοποίηση του φορολογικού συστήματος (και κατά συνέπεια η απλούστευση των φορολογικών δηλώσεων) μπορεί να μην μειώνει ουσιαστικά το επίπεδο της φοροδιαφυγής, διότι οι φορολογούμενοι ενδέχεται να μην χρησιμοποιούν το κριτήριο της πολυπλοκότητας του συστήματος ως βασικό παράγοντα φοροδιαφυγής, αλλά την δίκαιη εικόνα ή μη του συστήματος που εφαρμόζεται. Για τον λόγο αυτό δεν μπόρεσαν να ορίσουν με σαφήνεια την ύπαρξη σχέσης μεταξύ της πολυπλοκότητας και της αντίληψης περί φοροδιαφυγής.

Παρόλο που η επίδραση της απλότητας των φορολογικών συστημάτων του αυτοελέγχου είναι ασήμαντη, το κύριο χαρακτηριστικό του συστήματος βασίζεται στην απλότητα διότι οι φορολογούμενοι προέρχονται από διάφορα επίπεδα εκπαίδευσης, εισοδήματος και κυρίως επιπέδων φορολογικών γνώσεων. Προκειμένου να βοηθήσει τους φορολογούμενους να συμπληρώσουν και να υποβάλλουν με

ακρίβεια τις φορολογικές δηλώσεις τους, η φορολογική αρχή θα πρέπει να παρέχει επαρκή φορολογικά συστήματα.

2.9.3 Φορολογικοί έλεγχοι και πιθανότητα εφαρμογής τους

Καθοριστικός παράγοντας της φορολογικής συμμόρφωσης και ακόμη περισσότερο και του αυτοελέγχου αποτελεί το ζήτημα των φορολογικών ελέγχων. Ο φορολογικός έλεγχος είναι μια έρευνα που διεξάγεται από τη φορολογική αρχή προκειμένου να εξακριβωθεί η ακρίβεια των φορολογικών δηλώσεων και να επιχειρηθεί η ανίχνευση συμπεριφοράς και δραστηριοτήτων μη συμμόρφωσης. Η πιθανότητα ελέγχου ορίζεται ως ο αριθμός των φορολογικών δηλώσεων που έχουν εκτιμηθεί (ελεγχθεί) διαιρούμενο με τον αριθμό των φορολογικών δηλώσεων που ελήφθησαν (Shanmugam, 2003; Kirchler, 2007). Στο κομμάτι του αυτοελέγχου δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο βαθμό που θα πρέπει να εφαρμόζονται οι φορολογικοί έλεγχοι. Σε αντίθεση με το σύστημα της άμεσης αξιολόγησης, που εφαρμοζόταν στις χώρες πριν την εφαρμογή του αυτοελέγχου, εκεί η συχνότητα φορολογικών ελέγχων δεν ήταν αρκετά σημαντική καθώς οι δηλώσεις εισοδήματος υποβάλλονταν σε άμεση αξιολόγηση ενώ στην περίπτωση του αυτοελέγχου η ευθύνη μεταφέρεται στους φορολογούμενους και άρα οι εκτιμήσεις τους πρέπει να ελεγχθούν (Adbul, 2001).

Η σημασία των φορολογικών ελέγχων για τη φορολογική διοίκηση και τη συμμόρφωση, που έχει αναφερθεί και στο προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε κεφάλαιο 2), παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον καθώς οι φορολογικοί έλεγχοι είναι αρκετά σημαντικοί για τα συστήματα του αυτοελέγχου. Σε έρευνά τους οι Kirchler et al. (2008) διαπίστωσαν πως η πιθανότητα πραγματοποίησης φορολογικού ελέγχου από τις διοικητικές αρχές επηρεάζει σε μικρό βαθμό τη συμμόρφωση. Αντίστοιχα οι Slemrod et al (2001) αποκάλυψαν πως η πιθανότητα οι φορολογούμενοι να ελεγχθούν αύξησε τη φορολογική συμμόρφωση κυρίως όμως των ατόμων με χαμηλό και μεσαίο εισόδημα. Επιπρόσθετα, οι φορολογικοί έλεγχοι παρουσιάζουν μια μικρή αρνητική σχέση με τους ελέγχους για φοροδιαφυγή, ειδικά όταν το δείγμα είχε ακριβής πληροφόρηση σχετικά με τις πιθανότητες ελέγχου (Spicer και Thomas, 1982).

Κρίνοντας από προηγούμενες μελέτες (Kirchler et al., 2008; Andreoni et.al., 1998; Song και Yarbrough, 1978; Spicer και Lundsted, 1976), αν και οι φορολογικοί έλεγχοι είχαν μικρό αντίκτυπο στη συμμόρφωση, παραμένουν να είναι ζωτικής σημασίας για τον προσδιορισμό της συμπεριφοράς της φορολογικής συμμόρφωσης.

2.9.4 Πρόστιμα και κυρώσεις

Ολοκληρώνοντας την ανάλυση των βασικών παραγόντων που διέπει το σύστημα του αυτοελέγχου θα εξετάσουμε και την περίπτωση των προστίμων και των κυρώσεων. Οι φόροι αν και είναι υποχρεωτικοί,

όταν δεν λειτουργούν όπως πρέπει, δηλαδή δεν υπολογίζονται ή- και αποδίδονται με σωστό τρόπο, μπορούν να συνδυαστούν με την επιβολή προστίμων. Όπως και με τους φορολογικούς ελέγχους, οι κυρώσεις και τα πρόστιμα φαίνεται ότι παίζουν σημαντικό ρόλο στην επιτυχία του εκάστοτε φορολογικού συστήματος. Δεδομένου λοιπόν ότι ο αυτοέλεγχος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ειλικρίνεια των φορολογουμένων και πραγματοποίηση ελέγχου είναι μικρή, η επιβολή κυρώσεων είναι σημαντική. Μια πιθανή εξήγηση σε αυτό αποτελεί το γεγονός ότι λίγοι φορολογούμενοι είναι πιθανό να εμπλακούν σε φορολογικούς ελέγχους και έτσι οι κυρώσεις και τα πρόστιμα αποτελούν έναν κρίσιμο παράγοντα που επηρεάζει τη συμπεριφορά τους, συμβάλλοντας στη βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης.

Ανακύπτουν ωστόσο διάφορα ζητήματα σχετικά με τον αντίκτυπο των προστίμων και των κυρώσεων στη συμμόρφωση με το φορολογικό καθεστώς του αυτοελέγχου, καθώς έρευνες υποδηλώνουν ότι δεν υπάρχουν σαφής επιπτώσεις των δυο μεταβλητών. Για παράδειγμα, πολύ χαμηλά πρόστιμα θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ένδειξη ότι οι αρχές είναι αδύναμες και αδυνατούν να ελέγξουν αυτούς που δεν συμμορφώνονται, υπονομεύοντας έτσι την εμπιστοσύνη των έντιμων φορολογουμένων και οδηγώντας τους στην έλλειψη ενθάρρυνσης για τη συμμόρφωση.

Το σύστημα του αυτοελέγχου συνδέεται με ένα σύστημα κυρώσεων για όσους δεν μπορούν να αξιολογήσουν σωστά τα εισοδήματά τους και να καταβάλουν τον φόρο που απαιτείται. Στο Ηνωμένο Βασίλειο την περίοδο 1996-1997 εισήχθη ένα νέο σύστημα κυρώσεων. Στη Ν. Ζηλανδία, οι νέοι κανόνες συμμόρφωσης και κυρώσεων έγιναν νόμοι το 1996 εν μέρει για να ληφθούν υπόψη οι «εκσυγχρονισμοί της φορολογικής διοίκησης» και «η αυξανόμενη ευθύνη των φορολογουμένων να εκτιμήσουν σωστά τα εισοδήματά τους» (Inland Revenue Department, 1996). Βεβαίως δεν θα πρέπει να αγνοούμε το κίνδυνο που μπορεί να προκαλέσει η ύπαρξη ενός υπερβολικά σκληρού καθεστώτος το οποίο μπορεί να αποδειχθεί αντιπαραγωγικό στην προσπάθεια ενίσχυσης της συμμόρφωσης ορισμένων φορολογουμένων.

Το άρθρο του Doran (2009) εξετάζει τη σχέση μεταξύ των φορολογικών κυρώσεων και φορολογικής συμμόρφωσης. Υποστηρίζεται λοιπόν ότι η φορολογική συμμόρφωση σε ένα σύστημα αυτοελέγχου θα πρέπει να υποχρεώνει τον φορολογούμενο να αναφέρει τα φορολογικά του εισοδήματα βάσει του φορολογικού πλαισίου οι οποίες εύλογα και καλόπιστα θεωρούνται ορθές.

Το φορολογικό σύστημα του αυτοελέγχου εξετάζει κατά πρώτο λόγο τους φορολογούμενους για να καθορίσει τις φορολογικές τους δυνατότητες. Οι φορολογικές κυρώσεις θέτουν τα όρια βάσει των οποίον καθορίζεται η συμπεριφορά των φορολογούμενων, υπό το καθεστώς του αυτοελέγχου, έτσι ώστε εκείνοι που θέλουν να συμμορφωθούν να γνωρίζουν πως θα το πράξουν. Προκειμένου να διαμορφωθεί η δομή των φορολογικών κυρώσεων θα πρέπει να δοθεί έμφαση στους κανόνες συμπεριφοράς των βασικών αρχών που διέπουν το σύστημα του αυτοελέγχου. Ωστόσο οι ισχύουσες κυρώσεις προβλέπουν πολλαπλά

πρότυπα συμπεριφοράς, κανένα από τα οποία δεν συνάδει με τη δέσμευση της πολιτικής του φορολογικού συστήματος του αυτοελέγχου.

Αν ο φορολογούμενος βρεθεί να δηλώνει ανακριβείς στοιχεία στην φορολογική του δήλωση, τότε εκτίθεται σε ποινές για αστική απάτη, με υπολογισμό προστίμου έναντι ενός ποσοστού, επί του ποσού που υπέκρυψε και ελέγχεται η πιθανότητα άλλων ποινικών κυρώσεων. Ο φόρος του αυτοελέγχου συνεπάγεται κάτι περισσότερο από απλώς να αποφεύγεται η ατιμωρησία, απαιτεί και κάποιο επίπεδο ακρίβειας. Αυτό παρουσιάζει δυσκολίες όταν η εφαρμογή του φορολογικού νόμου είναι αβέβαιη. Στις περιπτώσεις αυτές, οι κανόνες συμπεριφοράς που απαιτούνται από τον φορολογούμενο καθορίζονται από τα επίπεδα των ποινών. Η ποινή διακρίνει μεταξύ συναλλαγών που είτε μπορεί να έχουν ως πιθανή έκβαση μια φορολογική απάτη είτε όχι.

Οι φορολογικές κυρώσεις εξυπηρετούν δύο βασικές λειτουργίες:

- Πρώτον, εξυπηρετούν τη λειτουργική λειτουργία της προώθησης της φορολογικής συμμόρφωσης. Αυτό αν και αναγνωρίζεται από πολλούς ακαδημαϊκούς, εντούτοις παρατηρείται πως υπάρχει ελάχιστη συναίνεση ως προς τον τρόπο με τον οποίο οι κυρώσεις αυτές προάγουν τη συμμόρφωση πέραν ενός βασικού σημείου, καθώς ενδέχεται διαφορετικές κυρώσεις να επηρεάσουν διαφορετικά και τη συμμόρφωση.

- Δεύτερον, οι φορολογικές κυρώσεις εξυπηρετούν τη λειτουργία του καθορισμού της φορολογικής συμμόρφωσης. Η πολιτική δέσμευση για ένα φορολογικό σύστημα που βασίζεται στον αυτοέλεγχο συνεπάγεται και μια συγκεκριμένη αντίληψη για την φορολογική συμμόρφωση και επομένως οι κυρώσεις για τους φορολογούμενους αλλά και τους υπαλλήλους της κυβέρνησης θα πρέπει να μεταγράψουν την λογική των κυρώσεων στην δημιουργία κατάλληλων προτύπων συμπεριφοράς. Εάν οι φορολογικές κυρώσεις προβλέπουν μια εσφαλμένη αντίληψη περί φορολογικής συμμόρφωσης, οι κυρώσεις αυτές - ακόμη και αν έχουν σχεδιαστεί για οργανικούς σκοπούς - δεν θα επιφέρουν την επιδιωκόμενη συμπεριφορά που συνάδει με την αντίληψη περί φορολογικής συμμόρφωσης.

Οι φορολογικές κυρώσεις ορίζουν τη φορολογική συμμόρφωση και πιο συγκεκριμένα, οι νομικές προϋποθέσεις που απαγορεύουν την επιβολή φορολογικών κυρώσεων στον φορολογούμενο καθορίζουν τους κανόνες συμπεριφοράς που συνιστούν την τήρηση των υποχρεώσεων του φορολογουμένου. Το επιχείρημα για το συμπέρασμα κρύβεται πίσω από την λογική ότι ο φορολογικός νόμος ορίζει ότι ένας φορολογούμενος ο οποίος δεν τηρεί τις υποχρεώσεις του, πληροί τις νομικές προϋποθέσεις για την επιβολή μιας φορολογικής ποινής. Συνεπάγεται επομένως πως οι φορολογικές κυρώσεις ορίζουν τα όρια της φορολογικής συμμόρφωσης.

Ένα σύστημα αυτοελέγχου εξετάζει κατά πρώτο λόγο τους φορολογούμενους για τον προσδιορισμό των φορολογικών υποχρεώσεών τους και την αναφορά αυτών στις φορολογικές αρχές. Επιπλέον, οι φορολογούμενοι πρέπει να λειτουργούν σύμφωνα με ένα πρότυπο ευθύνης το οποίο ωστόσο, ακόμα και στις καλύτερες συνθήκες, δεν είναι επαρκές. Η ευθύνη υπονομεύει την υπόθεση ότι η κυβέρνηση μπορεί να εμπιστεύεται τους φορολογούμενους προκειμένου να εκτιμούν τους φόρους τους με ακεραιότητα και πως μπορούν να εμπιστεύονται τις αρχές για να ελέγξουν την ακεραιότητά τους.

Οι φορολογικές κυρώσεις όχι μόνο υποστηρίζουν τη φορολογική συμμόρφωση, αλλά ως έναν βαθμό την καθορίζουν καθώς θέτουν τους κανόνες συμπεριφοράς που επιβάλλει ο νόμος στους φορολογούμενους. Είναι σημαντικό ότι η ιδέα της φορολογικής συμμόρφωσης σε ένα σύστημα αυτοελέγχου συνίσταται στο ότι ο φορολογούμενος καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια για να αυτοαξιολογηθεί και να αναφέρει τις σωστές φορολογικές του υποχρεώσεις. Η ύπαρξη ενός φορολογικού συστήματος αυτοελέγχου προϋποθέτει ότι οι φορολογούμενοι μπορούν και πρέπει να έχουν εμπιστοσύνη προς τις φορολογικές αρχές, διαφορετικά η αποτελεσματικότητα του συστήματος χάνεται (Doran, 2009).

2.10 Σύνοψη και Συμπεράσματα

Στην παρούσα ενότητα πραγματοποιήθηκε μια εκτενής βιβλιογραφική ανασκόπηση στο πεδίο της φορολογικής συμμόρφωσης παρέχοντας την δυνατότητα πλήρους κατανόησης των παραγόντων που επιδρούν στην εν δυνάμει απόφαση για τέλεση πράξεων φοροδιαφυγής. Με τον τόπο αυτό παρέχεται μια εκτεταμένης πηγή προηγούμενων εμπειρικών μελετών που μας επιτρέπουν να αναπτύξουμε στην συνέχεια των κεφαλαίων αυτών (κεφάλαιο 6) τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης.

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύθηκαν οι βασικότεροι παράγοντες φορολογικής συμμόρφωσης. Από την παραπάνω μελέτη προέκυψε πως σημαντικό ρόλο στην υιοθέτηση φορολογικής συμμόρφωσης, και επομένως καταστολής πράξεων φοροδιαφυγής, κατέχουν: οι οικονομικοί παράγοντες (Friedland et al., 1978; Spicer και Becker, 1980; Warneryd και Walerud, 1982; Clotfelter, 1983; Pommerehne και Wech-Hannemann, 1996; Besley et al., 1997; Mohani, 2001; Park και Hyun, 2003; Mohani και Sheehan, 2004; James και Alley, 2004; Riahi-Belkaoui, 2004; Kirchler, 2007; Richardson, 2008), οι θεσμικοί παράγοντες υπό την εξέταση του τρόπου λειτουργίας των ελεγκτικών αρχών και της επιβολής των ποινών (Allingham και Sandmo, 1972; Spicer and Lundsted, 1976; Marrelli, 1984; Reese, 1985; Marrelli και Martina, 1988; Virmani, 1989; Gordon, 1990; Beck et al., 1991; Payne, 1993; Hasseldine, 1993; Young, 1994; Andreoni et al., 1998; Slemrod et al., 2001; James και Alley, 2004; Kent, 2005; Evans et al., 2005; Guffey και McCartney, 2008; Khadijah και Pope, 2011; Okoye et al., 2012; Badara, 2012; Mohdali και Yusoff, 2014; Modugu και Anyaduba, 2014; Oladipupo και Obazee, 2016), οι κοινωνικοί παράγοντες μελετώντας την αποφασιστικότητα των κυβερνητικών αρχών και την συμπεριφορική

προσέγγιση των ατόμων (Allingham και Sandmo, 1972; Lewis, 1982; Roth et. al., 1989; Tyler and Lind, 1992; Roberts et al., 1994; Wartick, 1994; Hasseldine και Li, 1999; McGowan, 2000; Mohani, 2001; Hasseldine και Hite, 2003; Mohani και Sheehan, 2004; Richardson, 2008; Guffey και McCartney, 2008; Muehlbacher και Kirchler, 2010; Fatt και Khin, 2012) και τα ατομικά - δημογραφικά στοιχεία των ατόμων (Song και Yarbrough 1978; Spicer και Becker, 1980; Clotfelter, 1983; Jackson και Milliron, 1986; Porcano, 1988; Beron et. al., 1992; Wahlund, 1992; Grasmick, 1993; Chan et al., 2000; Hasseldine, 2001; Devos, 2005; Loo, 2006; Richardson, 2008; Kirchler, 2008; Suryanto 2016). Αναλύοντας τους παραπάνω παράγοντες αναφορικά με την φορολογική συμμόρφωση δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στις διεθνείς μελέτες που εξετάζουν τις παραπάνω συνθήκες υπό το πρίσμα ελέγχου των επιχειρήσεων. Παράλληλα πραγματοποιήθηκε εκτενής αναφορά στον ορισμό και στις αρχές που διέπουν την φορολογική συμμόρφωση ενώ δόθηκε έμφαση στους παράγοντες που έχουν εξεταστεί από άλλους ερευνητές και αποτελέσματα αυτών. Από την παραπάνω ανάλυση αξίζει να σημειωθεί και η συνεισφορά της έρευνας των Das Gupta et al. (1995) οι οποίοι για την εξέταση της φορολογικής συμμόρφωσης χρησιμοποίησαν έναν δείκτη που προκύπτει από την συσχέτιση μεταξύ των φόρων που αποδίδονται και των πραγματικών εισοδημάτων, στοιχείο το οποίο αποτέλεσε την εξαρτημένη μεταβλητή της παρούσας διατριβής (οι λόγοι επιλογής της μεθόδου αυτής αναλύονται στο δεύτερο μέρος της έρευνας και συγκεκριμένα στην ενότητα 6.6).

Ανακεφαλαιώνοντας με το παρόν κεφάλαιο αποδόθηκαν με κατανοητό τρόπο οι εξεταζόμενοι παράγοντες επηρεασμού της φορολογικής συμμόρφωσης και κατ' επέκταση των επιπέδων φοροδιαφυγής. Με τη διερεύνηση των παραπάνω παραγόντων μελετήθηκαν και σχεδιάστηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας μελέτης. Πραγματοποιώντας μια καταγραφή του συνόλου των παραγόντων αποτυπώθηκαν οι βασικές κατηγορίες εξέτασης που παρουσιάζονται στο δεύτερο μέρος της διατριβής (βλέπε κεφάλαιο 6).

Κεφάλαιο 3: Μικρομεσαίες επιχειρήσεις και Φοροδιαφυγή

3.1 Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας ενότητας αποτελεί η ανάλυση του κλάδου των Μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) και η μελάτη του φαινομένου της φοροδιαφυγής τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Αναλυτικότερα, θα εξετάσουμε τη προσέγγιση της διεθνής και εγχώριας βιβλιογραφίας σε ζητήματα που αφορούν την ερμηνεία, κατηγοριοποίηση και την αντιμετώπιση αυτών των επιχειρήσεων.

Αναλυτικότερα, σε αυτό το κεφάλαιο δίνεται ο ορισμός της έννοιας της Μικρομεσαίας επιχείρησης προκειμένου να γίνουν κατανοητά τα χαρακτηριστικά εκείνα βάσει των οποίων σχεδιάστηκε η έρευνα της παρούσας διατριβής. Παράλληλα, εξετάζεται η σπουδαιότητα ύπαρξης των ΜΜΕ παρέχοντας στοιχεία που καταδεικνύουν το ύψος των δραστηριοτήτων στην Ελλάδα.

Στην συνέχεια εξετάζεται το φαινόμενο της φοροδιαφυγής και την επίδραση που προκαλείται σε διάφορες κατηγορίες φόρων. Τέλος πραγματοποιείται αναφορά στην περίπτωση της Ελλάδας παρέχοντας παραδείγματα τέτοιων τεχνικών.

3.2 Η έννοια και ο ορισμός των ΜΜΕ

Η έννοια της μικρομεσαίας επιχειρήσεις (ΜΜΕ) έχει προκαλέσει αρκετούς προβληματισμούς τα τελευταία χρόνια. Ο ακριβής ορισμός της αποτελεί σύνηθες πρόβλημα μεταξύ των κρατών εξαιτίας της ιδιαιτερότητας των χαρακτηριστικών (οικονομικοί, κοινωνικοί και πολιτιστικοί) που κάθε χώρα έχει προκειμένου να κατατάξει τις επιχειρήσεις της. Παράλληλα και οι ίδιες οι επιχειρήσεις διαφέρουν αισθητά μεταξύ τους με αποτέλεσμα η κοινή κατηγοριοποίηση να είναι πολλές φορές ιδιαίτερα δύσκολη.

Για τον λόγο αυτό η Ευρωπαϊκή Ένωση χρησιμοποιεί ορισμένα κριτήρια με σκοπό να κατατάξει τις επιχειρήσεις. Ο ορισμός επικεντρώνεται στο μερίδιο αγοράς (μέσω του ετησίου κύκλου εργασιών), το μέγεθός της (με την βοήθεια της απεικόνισης του προσωπικού εργασίας) και με τα συνολικά της έσοδα (μέσου του ετήσιου ισολογισμού). Καθένα από τα ανωτέρω κριτήρια χρησιμοποιούνται (προσδίδοντας έμφαση) ανάλογα με τον κλάδο ένταξης της επιχείρησης. Από τα τρία κριτήρια το πιο σύνηθες χρησιμοποιούμενο είναι αυτό του μεγέθους της επιχείρησης. Σύμφωνα επομένως με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ο διαχωρισμός των εταιριών σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις εξαρτάται από τους ακόλουθους παράγοντες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2003):

- Κύκλος εργασιών
- Αριθμός εργαζομένων
- Σύνολο ενεργητικού

Πέραν των βασικών κατηγοριών, η Επιτροπή προχώρησε στην δημιουργία υποκατηγοριών προκειμένου να βοηθήσει τις χώρες σε ορθότερο διαχωρισμό. Η διάκριση γίνεται όπως καταδεικνύει ο ακόλουθος πίνακας:

Πίνακας 3. 1: Τα κριτήρια διαχωρισμού των επιχειρήσεων

Κατηγορία επιχείρησης	Υπάλληλοι	Κύκλος εργασιών	ή	Σύνολο ισολογισμού
Μεσαία	< 250	≤ 50 εκατ. ευρώ		≤ 43 εκατ. ευρώ
Μικρή	< 50	≤ 10 εκατ. ευρώ		≤ 10 εκατ. ευρώ
Πολύ μικρή	< 10	≤ 2 εκατ. ευρώ		≤ 2 εκατ. ευρώ

Πηγή: European Commission

Βάση του πίνακα 3.1 διαπιστώνουμε ότι ο διαχωρισμός των επιχειρήσεων γίνεται σε τρείς κύριες κατηγορίες: τις πολύ μικρές, τις μικρές και τις μεσαίες επιχειρήσεις. Καθεμία εκ των οποίων ταξινομείται βάσει των τριών κριτηρίων που προαναφέρθηκαν (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2015).

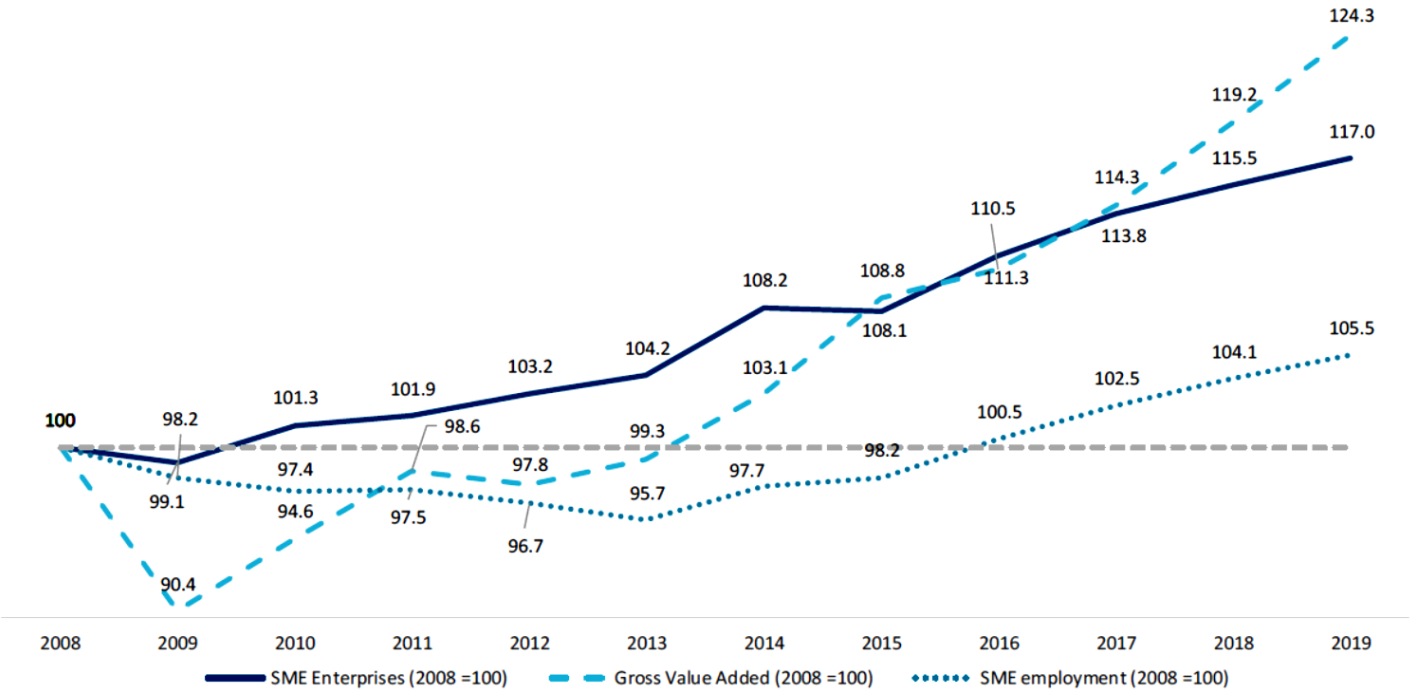
Για πολλά χρόνια η εξέλιξη των ΜΜΕ στην Ελλάδα υστερούσε αρκετά σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Ως επί των πλείστων οι κρατικές ενισχύσεις και οι δημόσιες συμβάσεις υπερβαίνουν τα αντίστοιχα ποσοστά της Ε.Ε.. για το λόγο αυτό η Ελλάδα συγκαταλέγεται στις αδύναμες χώρες όσον αφορά τον τρόπο πρόσβασης στη χρηματοδότηση, το περιβάλλον και τη διεθνοποίηση. Από το 2017 και μετά υιοθετήθηκαν στην χώρα μας πολλά νέα μέτρα πολιτικής τα οποία καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό τις αρχές της Ε.Ε. για την λειτουργία των ΜΜΕ. Υπενθυμίζουμε ότι ο νόμος που ισχύει στην Ευρώπη για τις μικρές επιχειρήσεις αποτελεί βασικό σημείο στήριξης των ΜΜΕ. Αποτελείται από δέκα βασικές αρχές οι οποίες στηρίζονται στην επιχειρηματικότητα και στην διεθνοποίηση.

Η πρόσβαση προς την χρηματοδότηση συνεχίζει να αποτελεί μια δύσκολη κατάσταση για τις Ελληνικές επιχειρήσεις. Δεδομένης της οικονομικής κρίσης πολλές ΜΜΕ στην Ελλάδα στην προσπάθειά τους να αναζητήσουν χρηματοδότηση και άρα την απαιτούμενη ρευστότητα μη μπορώντας να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους διακόπτουν την λειτουργία τους. Η οικονομική ανάπτυξη στην χώρα μας σε συνδυασμό με μια ισχυρή πολιτική βούληση προς αυτό το τομέα μπορεί να ενισχύσει το επιχειρηματικό περιβάλλον προσφέροντας απλοποιημένες διοικητικές διαδικασίες οι οποίες θα ενισχύουν την διαφάνεια. Παράλληλα δεδομένου ότι η ελληνική οικονομία είναι σχετικά μικρή, υπάρχουν μέτρα τα οποία λειτουργούν υποστηρικτικά στην λειτουργεία των ΜΜΕ και βοηθούν να αυξηθούν οι εξαγωγές τους, συμμετέχοντας έτσι όλο και περισσότερο σε διεθνοποιημένες δραστηριότητες.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι ΜΜΕ διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) των κρατών μελών της καθώς αποτελούν κινητήρια δύναμη ανάπτυξης και καινοτομίας. Συγκρίνοντας τα ποσοστά εξέλιξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, διάγραμμα 3.1, στην ΕΕ-28

παρατηρούμαι μια ανάκαμψη στη προστιθέμενης αξίας των ΜΜΕ σε σχέση με την ύφεση που ξεκίνησε το 2010. Αντίθετα, η ανάκαμψη της απασχόλησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην ΕΕ-28 καθυστέρησε σημαντικά καθώς μέχρι το 2013 παρατηρήθηκε μια σημαντική υφεσιακή τάση, η οποία στην συνέχεια παρουσίασε σταδιακές τάσεις ανόδου, και από το 2016 κατάφερε να αυξηθεί πέραν του αντίστοιχου ποσού του 2010. Τέλος ως αναφορά τον αριθμό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ευρώπη διαπιστώνουμε την συνεχιζόμενη άνοδο από το 2010, η οποία σε συνάρτηση με τις ενισχυτικές πολιτικές δημιουργεί ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον για την ανάπτυξή τους (Hope, 2018). Παράλληλα για τα έτη 2018 και 2019 παρατηρείται μια συνεχιζόμενη άνοδος που οφείλεται στις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για αύξηση των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών (Muller et al., 2018).

Διάγραμμα 3. 1: Η ποσοστιαία εξέλιξη στον αριθμό των επιχειρήσεων, στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία στην ΕΕ-28, για το χρονικό διάστημα 2008 έως 2019

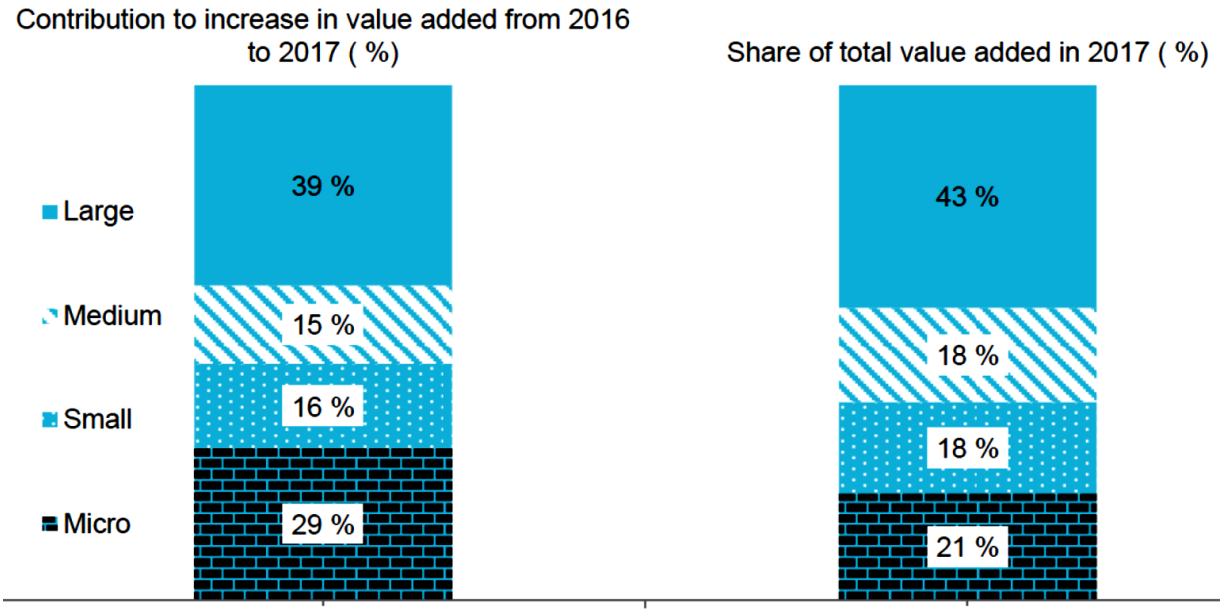

Πηγή: Eurostat, National Statistical Offices, DIW Econ

Δεδομένης της οικονομικής συγκυρίας οι ΜΜΕ στην Ε.Ε. προσπαθούν να ανακάμψουν, με το ποσοστό της προστιθέμενης αξίας να εκτιμάται ότι θα αγγίξει τα ποσοστά του 2008, πριν δηλαδή ξεσπάσει οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη. Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία τείνει να αυξάνεται διαδοχικά από το 2009 και μετά, δείχνοντας ότι η οικονομία της Ευρώπης έχει την τάση να ανακάμπτει από την οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008-2009 (Barker et al., 2012). Σύμφωνα με το διάγραμμα 3.2 που παρουσιάζεται από τις ετήσιες αναφορές της Κομισιόν, παρατηρούμε ότι για το 2017 οι μικρές επιχειρήσεις έχουν παρουσιάσει ένα εντυπωσιακά μεγάλο ποσοστό συνεισφοράς στην προστιθέμενης

αξίας ως αύξηση έναντι της προηγούμενης χρονιάς, για την Ε.Ε. των 28 χωρών (εξαιρουμένου του χρηματοοικονομικού τομέα), που αγγίζει το 29% ενώ η προσφορά τους στην συνολική προστιθέμενη αξία αγγίζει το 21% και για το 2017. Παράλληλα η συνεισφορά των πολύ μικρών επιχειρήσεων παρουσιάζει ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρων παρατηρώντας την αντίστοιχη συνεισφορά των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων που παρουσιάζεται πολύ μικρότερη με 16% και 15% αντίστοιχα (Muller et al., 2018).

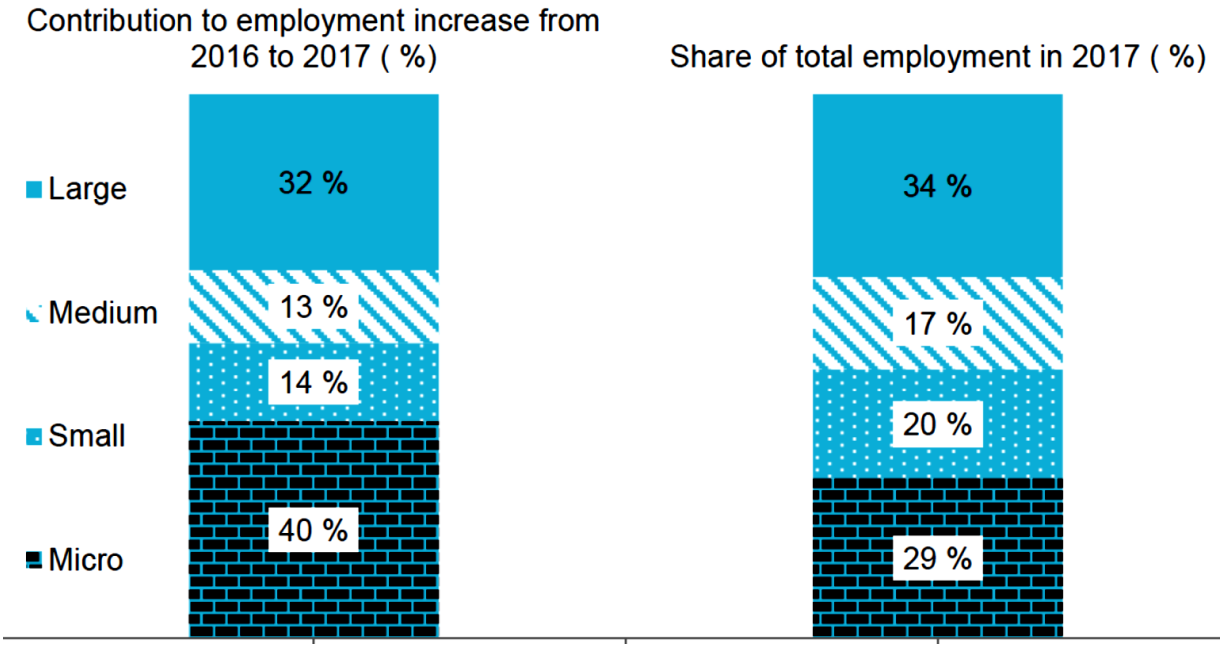
Διάγραμμα 3. 2: Συμμετοχή των ΜΜΕ (ΕΕ-28) στην αύξηση της προστιθέμενης αξίας για το 2017

Πηγή: Eurostat, National Statistical Offices, DIW Econ

Παράλληλα σε επίπεδο εργασίας, όπως καταδεικνύει και το διάγραμμα 3.3, παρατηρούμαι την εξαιρετικά μεγάλη συνεισφορά των πολύ μικρών επιχειρήσεων στην συνολική διάρθρωση του εργατικού δυναμικού της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ενίσχυση στην απασχόληση σε σχέση με το 2016 ανήλθε στο 40% όταν για το 2017 η συμμετοχή που κατέχει είναι 29% υποδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό το σημαντικό προβάδισμα που κατέχει έναντι των υπόλοιπων επιχειρήσεων (Muller et al., 2018).

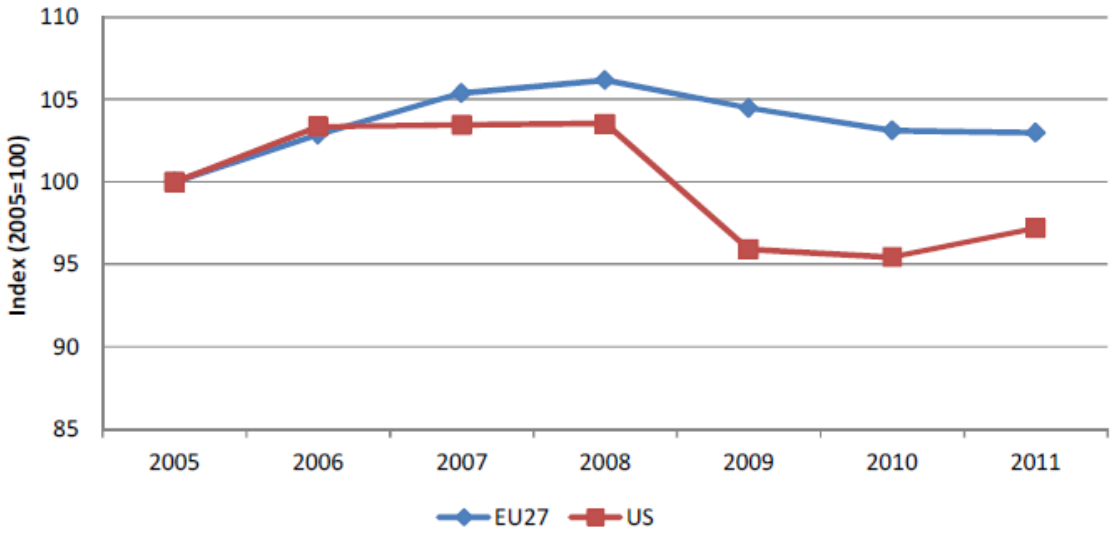
Διάγραμμα 3. 3: Συμμετοχή των ΜΜΕ (ΕΕ-28) στην αύξηση της απασχόλησης για το 2017

Πηγή: Eurostat, National Statistical Offices, DIW Econ

Ωστόσο κάνοντας μια σύγκριση της Ε.Ε. με τις Η.Π.Α. μπορούμε να εξηγήσουμε την σημαντικότητα που έχουν οι ΜΜΕ στην Ευρωζώνη. Στατιστικά ο αριθμός των ΜΜΕ στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μεγαλύτερος, ωστόσο το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στον επηρεασμό τους από την οικονομική κρίση. Βάσει του διαγράμματος 4.4 παρατηρούμαι ότι στις Η.Π.Α. τόσο ο αριθμός των επιχειρήσεων, όσο και το επίπεδο εργασίας παρουσιάζει θεαματική πτώση επηρεάζοντας άμεσα τις ΜΜΕ, γεγονός που συμβαίνει σε μικρότερη εμβέλεια στην Ε.Ε.. Παράλληλα όμως η επανεκκίνηση των επιχειρήσεων στις Η.Π.Α. ξεκινά το 2010 όπου παρουσιάζεται οικονομική ανάπτυξη, ενώ αντίθετα η Ε.Ε. φαίνεται διχασμένη σε ένα μοτίβο έντονων πολιτικών στρατηγικών που ωστόσο διαφαίνεται αδύνατο να αντιμετωπίσει την κρίσιμη κατάσταση (Barker et al., 2012).

Διάγραμμα 3. 4: Επίπεδα εργασίας στις ΜΜΕ, 2005-2011

Πηγή: Barker et al., 2012

Ενδεικτικά αξίζει να αναφέρουμε ότι την Ε.Ε. δραστηριοποιούνται γύρω στα 23 εκατομμύρια ΜΜΕ ενώ παράλληλα αποτελούν το 99% των επιχειρήσεων συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη, την καινοτομία και την απασχόληση. Επιπλέον 9 στις 10 μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποτελούν στην πραγματικότητα τις λεγόμενες μικρές επιχειρήσεις όπου διαθέτουν προσωπικό μικρότερο των 10 ατόμων. Η σημασία ύπαρξής τους είναι ζωτική για την Ευρωζώνη και επομένως ο ρόλος της Ε.Ε. εστιάζεται στην ενίσχυσή τους θεωρώντας ότι η σωστή αξιοποίησή τους θα ενισχύσει την Ευρώπη στην παγκόσμια αγορά (Ντζανάτος, 2008).

3.3 Η σπουδαιότητα των ΜΜΕ στην Ελλάδα

Αδιαμφισβήτητα λοιπόν οι ΜΜΕ διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην Ελλάδα. Ενδεικτικά είναι τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πίνακας 3.2, που υποδεικνύουν πως το 63,6% της προστιθέμενης αξίας και το 85,2% της απασχόλησης της συνολικής οικονομίας στην Ελλάδα στηρίζονται στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, όταν ο μέσος όρος στην ΕΕ βρίσκεται στο 56,8% και 66,4% αντίστοιχα. Έτσι στην Ελλάδα οι μικροεπιχειρήσεις αντιπροσωπεύουν σχεδόν έξι από τις 10 θέσεις εργασίας, ενώ η απασχόληση αυξήθηκε κατά 10,7% στο διάστημα 2015 έως 2017 χάρη στην ανάπτυξη των μικροεπιχειρήσεων, οι οποίες αύξησαν την απασχόληση κατά 18,2%. Απασχολούν κατά μέσο όρο 2,4 άτομα σε σχέση με την Ε.Ε. που το αντίστοιχο ποσό ανέρχεται στα 3,8 άτομα. Παράλληλα, ίδιας μορφής αύξηση, της τάξης του 8%, αναμένεται να εμφανιστεί και για το διάστημα 2017 έως 2019 για την συνεισφορά των ΜΜΕ στα έσοδα από την προστιθέμενη αξία.

Πίνακας 3. 2: Στοιχεία ΜΜΕ στην Ελλάδα σύγκριση με Ε.Ε., εκτιμήσεις για το 2017

Μέγεθος επιχειρήσεων	Αριθμός επιχειρήσεων			Αριθμός εργαζομένων			Προστιθέμενη Αξία		
	Ελλάδα		Ε.Ε.- 28	Ελλάδα		Ε.Ε.- 28	Ελλάδα		Ε.Ε.- 28
	Αριθμός	**Μερίδιο**	**Μερίδιο**	**Αριθμός**	**Μερίδιο**	**Μερίδιο**	**Δις. €**	**Μερίδιο**	**Μερίδιο**
Πολύ Μικρές	807.666	97.3 %	*93.1 %*	1.337.320	57.1 %	*29.4 %*	10.9	22.7 %	*20.7 %*
Μικρές	19.662	2.4 %	*5.8 %*	402.493	17.2 %	*20.0 %*	9.2	19.0 %	*17.8 %*
Μεσαίες	2.349	0.3 %	*0.9 %*	256.483	11.0 %	*17.0 %*	10.6	21.9 %	*18.3 %*
ΜΜΕ	**829.677**	**100.0 %**	***99.8 %***	**1.996.296**	**85.2 %**	***66.4 %***	**30.6**	**63.6 %**	***56.8 %***
Μεγάλες	376	0.0 %	*0.2 %*	345.406	14.8 %	*33.6 %*	17.5	36.4 %	*43.2 %*
Σύνολο	**830.053**	**100.0 %**	**100.0 %**	**2.341.702**	**100.0 %**	**100.0 %**	**48.1**	**100.0 %**	**100.0 %**

Πηγή: Eurostat, National Statistical Offices, DIW Econ

Οι ΜΜΕ στην Ελλάδα έχουν σημειώσει μικτή πρόοδο τα τελευταία χρόνια. Η απασχόληση των ΜΜΕ αυξήθηκε κατά 10,7% το διάστημα 2015-2017. Γεγονός που οφείλεται στην έντονη ανάπτυξη που παρουσίασαν οι πολύ μικρές επιχειρήσεις. Και ενώ οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις υπέστησαν κάμψη της τάξης του 2,3% και 1,2% αντίστοιχα (European Commission, 2019).

Στο διάστημα 2015 έως 2017 η αύξηση της απασχόλησης στις πολύ μικρές επιχειρήσεις ανήλθε στο 20,4%, εστιαζόμενοι κυρίως στους τομείς των μεταφορών και αποθήκευσης, όταν για το ίδιο διάστημα η ανάπτυξη στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις βρίσκονταν στο 3,8% και 2,4% αντίστοιχα. Οι τομείς που αναπτύχθηκαν στην Ελλάδα την περίοδο αυτή αφορούν την αναβάθμιση της ποιότητας της ελληνικής εφοδιαστικής αλυσίδας μέσω της ταχείας μεταφοράς εμπορευμάτων (Ενική Τράπεζα της Ελλάδος, 2012). Η ανάπτυξη αυτή στον τομέα της μεταφοράς προκλήθηκε και λόγο της ύπαρξης μεγάλων επενδυτικών σχεδίων όπως για παράδειγμα τη μίσθωση του μεγαλύτερο εμπορικού λιμανιού της χώρας, του Πειραιά, σε Κινεζική Ναυτιλιακή Εταιρεία, την COSCO. Οι ευκαιρίες λοιπόν για την περαιτέρω ανάπτυξη των ΜΜΕ μέσω επενδυτικών σχεδίων είναι έκδηλη και ενισχύεται μέσω της υψηλότερης παραγωγικής ικανότητας των επιχειρήσεων. Βεβαίως υπάρχει ακόμη περιθώριο μεγαλύτερης ανάπτυξης καθώς μέχρι σήμερα από την επένδυση στον Πειραιά μόλις 27% των ΜΜΕ φαίνεται να έχει επωφεληθεί (Enterprise Greece, 2018).

Στο κομμάτι της μεταποίησης οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην Ελλάδα ενισχύουν την ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, η άνοδος των εξαγωγών προϊόντων διατροφής κατά 46%, την τελευταία εξαετία, συνέβαλαν στην ανάπτυξη των ΜΜΕ (ΙΟΒΕ, 2017). Ως αποτέλεσμα, η απασχόληση των ΜΜΕ αυξήθηκε κατά 10,8% και η προστιθέμενη αξία αυξήθηκε κατά 15,0% το διάστημα 2015 έως 2017. Βεβαίως, η εξαγωγή προϊόντων διατροφής υστερεί στην Ελλάδα καθώς τα προϊόντα που εξάγονται είναι σε χύμα μορφή, με σχετικά χαμηλό βαθμό επεξεργασίας και άρα μικρή προστιθέμενη αξία από την παραγωγή. Για παράδειγμα στην περίπτωση του ελληνικού ελαιόλαδου, μόλις το 27% των εξαγωγών φέρουν εμπορικό σήμα πριν εγκαταλείψουν τη χώρα, σε σύγκριση με το 50% των εξαγωγών από την Ισπανία και το 80% από την Ιταλία (Ενική Τράπεζα της Ελλάδος, 2015).

Παράλληλα, την αντίστοιχη άνοδο στην οικονομία της Ελλάδας υποστηρίζει και το Γενικό Εμπορικό Μητρώο (Γ.Ε.ΜΗ.), σύμφωνα με το οποίο κατά το έτος 2017 πραγματοποιήθηκαν 31.271 εγγραφές επιχειρήσεων, σημειώνοντας άνοδο κατά 4,1% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Παράλληλα ο αριθμός των επιχειρήσεων που διαγράφηκαν από τα μητρώα μειώθηκε κατά 27,1% το 2017. Αντίστοιχα, οι αφερέγγυες επιχειρήσεις μειώθηκαν σε 111 το 2016, δηλαδή μειώθηκαν κατά 46,2% σε σχέση με το παρελθόν έτος αναφοράς (Γενικό Εμπορικό Μητρώο, 2018).

Συνεχίζοντας την μελέτη μας στις ΜΜΕ, εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας στις νεοφυής επιχειρήσεις, γνωστές και ως startup companies, που βασίζονται στο διαδίκτυο και στην τεχνολογία. Σύμφωνα με την European Startup Monitor (Steigertahl et al., 2018), οι νεοφυείς επιχειρήσεις στην Ελλάδα έχουν

παρουσιάσει ραγδαία ανάπτυξη τα τελευταία πέντε χρόνια. Στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, αυτές οι επιχειρήσεις, έχουν ως ιδρυτικά μέλη άνδρες, σε ποσοστό 82,9%, ενώ παράλληλα οι κάτοχοι πανεπιστημιακού τίτλου, από επίπεδο προπτυχιακού τίτλου έως διδακτορικού τίτλου, ανέρχονται στο 95,1%. Αξίζει να σημειώσουμε πως αυτό το ποσοστό που παρουσιάζεται για το επίπεδο σπουδών είναι ιδιαιτέρως υψηλό σε σχέση με την Ε.Ε., καθώς στην Ελλάδα οι κάτοχοι προπτυχιακού τίτλου αγγίζουν το 27% όταν στην Ε.Ε. ο αντίστοιχος μέσος όρος είναι στο 19%. Στον τομέα της απασχόλησης, οι επιχειρήσεις αυτές απασχολούν κατά μέσο όρο 9 άτομα παρουσιάζοντας την τάση αύξησης των απασχολούμενων κατά 5,5 θέσης ετησίως. Άλλωστε ο «ανοικτός» τρόπος δράσης και κουλτούρας τους είναι γνωστός. Αναφερόμενοι στα έσοδα, στην Ελλάδα το 72,7% προέρχεται κυρίως από την επιχειρηματική δραστηριότητα, με το αντίστοιχο ποσοστό για την Ευρώπη να αγγίζει το 78%. Επιπρόσθετα αξίζει να σημειωθεί πως μεγάλη ενίσχυση στην προσπάθειά τους οι νεοφυείς επιχειρήσεις στην Ελλάδα έχουν βρει μέσω της χρηματοδότησής τους από επενδυτές της Ε.Ε. σε ποσοστό που ξεπερνά το 82% (Steigertahl et al., 2018).

3.4 Φορολογία και Φοροδιαφυγή

Αδιαμφισβήτητα η επίδραση του φαινομένου της φοροδιαφυγής αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στην εύρυθμη λειτουργία μιας φορολογικής πολιτικής. Στην συνέχεια παρουσιάζονται μελέτες επιστημόνων που τεκμηριώνουν την συσχέτιση αυτή και παρουσιάζουν την έκταση του μεγέθους αυτού.

3.4.1 Φοροδιαφυγή και δεοντολογία

Παρόλο που έχουν γίνει πολλές μελέτες σχετικά με τη συμμόρφωση με τη φορολογία, πολύ λίγοι έχουν εξετάσει τη συμμόρφωση ή καλύτερα τη μη συμμόρφωση, κυρίως από την άποψη της δεοντολογίας. Οι περισσότερες μελέτες σχετικά με τη φοροδιαφυγή εξετάζουν το ζήτημα από τη σκοπιά των δημόσιων οικονομικών ή της οικονομίας, μολονότι τα θέματα δεοντολογίας μπορούν να αναφερθούν εν συντομία.

Στην περίπτωση της ηλικίας, φαίνεται ότι οι άνθρωποι τείνουν να αντιτίθενται περισσότερο στη φοροδιαφυγή καθώς μεγαλώνουν. Σε λίγες περιπτώσεις διαπιστώνονται σημαντικές διαφορές ανά φύλο, όπου οι γυναίκες φαίνεται να αντιτίθενται κάπως περισσότερο στη φοροδιαφυγή από ό, τι οι άνδρες, αλλά δεν υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο φύλων (McGee και López Paláu, 2007).

Σε έρευνα αναφορικά με τις αντιλήψεις για τη δεοντολογία της φοροδιαφυγής στην Ταϊβάν αποκαλύπτονται πολλά πράγματα σχετικά με τις αντιλήψεις για τη δεοντολογία της φοροδιαφυγής. Η έρευνα διαπίστωσε ότι υπάρχει μια ευρέως διαδεδομένη πεποίθηση ότι η φοροδιαφυγή μπορεί να δικαιολογείται από ηθική άποψη σε ορισμένες περιπτώσεις, αν και ορισμένα επιχειρήματα είναι

ισχυρότερα από άλλα. Οι γυναίκες φαίνεται να αντιτίθενται σθεναρότερα στη φοροδιαφυγή από ό, τι οι άνδρες, τουλάχιστον σε ορισμένες περιπτώσεις.

Πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι η φοροδιαφυγή είναι πάντα ή σχεδόν πάντοτε ανήθικη. Υπάρχουν βασικά δύο λόγοι για αυτήν την πίστη. Ένας λόγος είναι η πεποίθηση ότι τα άτομα έχουν καθήκον να πληρώνουν τους φόρους που απαιτεί το κράτος. Ο δεύτερος λόγος είναι το ηθικό καθήκον του κάθε πολίτη στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας (McGee και Vittadini, 2007).

Σε αντίστοιχη έρευνα για την δεοντολογία της φοροδιαφυγής στην Κίνα τα ευρήματα έδειξαν ότι υπάρχει ευρεία αποδοχή της φοροδιαφυγής για ηθικούς λόγους, αν και ορισμένα επιχειρήματα υπέρ της φοροδιαφυγής ήταν ισχυρότερα από άλλα. Οι άνδρες και οι γυναίκες παρουσιάζουν την ίδια τάση προς την φοροδιαφυγή ενώ αντίστοιχα οι φοιτητές των οικονομικών σχολών ήταν πιο ευνοϊκά διακείμενοι στη φοροδιαφυγή από ό, τι οι φοιτητές της νομικής και της φιλοσοφίας.

Στην προσπάθεια τεκμηρίωσης για την ηθική μορφή της φοροδιαφυγής υπήρξαν διάφορες σκέψεις. Η φοροδιαφυγή υπάρχει στην Κίνα και οι φορολογούμενοι δεν έχουν κανέναν ενδοιασμό στο να μην πληρώνουν φόρους και ειδικά τον φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων. Η λογική που επικρατεί στον φορολογούμενο πληθυσμό της Κίνας είναι πως όταν το ατομικό εισόδημα ήταν χαμηλό και αφορολόγητο, η κυβέρνηση παρείχε όλες τις ανάγκες των πολιτών της. Επομένως συμπεραίνεται ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν να αισθανθούν το άμεσο όφελος από τις δημόσιες δαπάνες. Επιπρόσθετα οι περισσότεροι φόροι σπαταλούνται, επειδή πολλές δημόσιες επενδύσεις χρησιμοποιούνται για τη στήριξη αναποτελεσματικών έργων. Επιπλέον υπάρχει η πεποίθηση ότι οι επιχειρηματίες μπορούν πάντα να δωροδοκούν τις φορολογικές αρχές για να μειώσουν τους φόρους τους, ενώ οι υπόλοιποι φορολογούμενοι επιβαρύνονται με φόρους. Η είσπραξη των φόρων αυξάνεται ταχύτερα από την αύξηση του ΑΕΠ. Ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων που τέθηκε σε ισχύ τη δεκαετία του 1980 παραμένει αμετάβλητος μετά από 20 χρόνια ενώ το εισόδημα αυξήθηκε με τον πληθωρισμό.

Σε αντιδιαστολή των προηγούμενων υπάρχουν και ορισμένοι που θεωρούν ότι η φοροδιαφυγή κρύβει το στοιχείο της ανηθικότητας. Η πληρωμή των φόρων είναι υποχρέωση του πολίτη έναντι του κράτους και η φοροδιαφυγή δεν είναι ηθική σε καμία περίπτωση. Παράλληλα οι τοπικές κυβερνήσεις πρέπει να χρησιμοποιούν τα χρήματα των φορολογουμένων πιο αποτελεσματικά και οι φορολογούμενοι πρέπει να γνωρίζουν ότι η πληρωμή των φόρων είναι μια ηθική ευθύνη. Οι φτωχοί άνθρωποι με χαμηλότερη κοινωνική θέση, όπως οι αγρότες, οι κοινοί εργαζόμενοι και οι δημόσιοι υπάλληλοι, δεν έχουν κανένα τρόπο να ξεφύγουν από το φόρο στο πλαίσιο του σημερινού συστήματος. Όσοι αποφεύγουν τους φόρους είναι κατά βάση πλούσιοι, όπως επιχειρηματίες ή ιδιοκτήτες επιχειρήσεων. Έτσι αυτοί μπορούν να απολαύσουν περισσότερες κυβερνητικές δαπάνες. Η κυβέρνηση έχει δαπανήσει πολλά για τις υποδομές τα τελευταία χρόνια. Οι πολίτες στις αγροτικές περιοχές πληρώνουν περισσότερους φόρους από τους αστικούς, αλλά οι φτωχοί φαίνεται να μην μπορούν να απολαμβάνουν τα ίδια οφέλη με τους ανθρώπους

των μεγαλουπόλεων. Με μια λέξη, όσοι πληρώνουν περισσότερους φόρους απολαμβάνουν λιγότερα. Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η φοροδιαφυγή είναι ιδιαίτερα ανήθικη στην Κίνα. Ωστόσο, η κυβέρνηση πρέπει να βελτιώσει το φορολογικό σύστημα για να παρακινήσει τους ανθρώπους να πληρώνουν φόρους. Ένας τρόπος για να γίνει αυτό είναι να επιτρέψει στους ανθρώπους να γνωρίζουν πού χρησιμοποιούνται τα χρήματα και ποια οφέλη μπορούν να απολαύσουν οι φορολογούμενοι.

Συνοψίζοντας τα ισχυρότερα επιχειρήματα που δικαιολογούν τη φοροδιαφυγή συμβαίνουν σε περιπτώσεις όπου η κυβέρνηση θεωρείται διεφθαρμένη ή όταν το φορολογικό σύστημα θεωρείται άδικο ή όταν τα φορολογικά κεφάλαια που δαπανώνται για έργα τα οποία ο λαός δεν εγκρίνει (McGee και Guo, 2007).

Έρευνα αναφορικά με την φοροδιαφυγή στην Τουρκία έδειξε πως η άρνηση για φοροδιαφυγή είναι πιο αδύναμη σε περιπτώσεις όπου η κυβέρνηση είναι διεφθαρμένη ή καταπιεστική ή όπου το σύστημα θεωρείται άδικο ή σπάταλο. Έτσι, μπορεί να είναι δυνατό να μειωθεί η έκταση της φοροδιαφυγής μειώνοντας τη διαφθορά και την καταπίεση της κυβέρνησης και μειώνοντας την αντιληπτή αδικία του φορολογικού συστήματος. Ένα ενδιαφέρον συμπέρασμα αποτελεί ο παράγοντας φύλο ως προς την επιλογή φοροδιαφυγής καθώς διαπιστώθηκε ότι οι Τούρκοι λογιστές ήταν κατά πολύ πιο αντίθετοι στη φοροδιαφυγή από ό, τι οι Τούρκοι γυναίκες λογιστές (McGee et al., 2011).

Τα κίνητρα των πολιτικών παραγόντων για την επιβολή της είσπραξης των φόρων αποτελούν βασικούς καθοριστικούς παράγοντες των επιπέδων συμμόρφωσης. Μελετάμε την εκλογική απάντηση στο πρόγραμμα Ghost Buildings, μια εθνική πολιτική καταπολέμησης της φοροδιαφυγής στην Ιταλία, η οποία χρησιμοποίησε καινοτόμες τεχνολογίες παρακολούθησης για να στοχεύσει κτίρια κρυμμένα από τις φορολογικές αρχές.

Τα μέτρα για τη μείωση της φοροδιαφυγής δημιουργούν σύγκρουση μεταξύ των ψηφοφόρων. Τα μέτρα βλάπτουν τους φοροδιαφυγόντες, συνήθως μια μειοψηφία των ψηφοφόρων, ενώ η πλειοψηφία του πληθυσμού ενδέχεται να επωφεληθεί από πρόσθετες κυβερνητικές δαπάνες ή χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές. Για παράδειγμα, μια έρευνα που διοργάνωσε η Τράπεζα της Ιταλίας διαπιστώνει ότι περίπου το 76% των ερωτηθέντων πιστεύουν ότι η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής πρέπει να συγκαταλέγεται στις προτεραιότητες για την ιταλική δημόσια πολιτική.

Η υποκείμενη φορολογική κουλτούρα, που γενικά ορίζεται ως η ατομική τάση και οι κοινωνικοί κανόνες που καθορίζουν τη φοροδιαφυγή για ένα δεδομένο επίπεδο τεχνολογίας, είναι ένας άλλος σημαντικός καθοριστικός παράγοντας της φορολογικής συμμόρφωσης. Η αύξηση των πιθανών πιθανοτήτων επανεκλογής ως απάντηση στο πρόγραμμα Ghost Buildings είναι μεγαλύτερη σε περιοχές με χαμηλότερη αυτοαναφερόμενη ανοχή για φοροδιαφυγή (Casaburi και Troiano, 2016).

Για την εξέταση των καθοριστικών παραγόντων που επηρεάζουν το μέγεθος της παραοικονομίας αντλούμαι στοιχεία από την έρευνα των Manolas et al (2013) που μελέτησε 19 χώρες του ΟΟΣΑ για την περίοδο 2003-2008.

Οι σημαντικότεροι καθοριστικοί παράγοντες της παραοικονομίας είναι οι εξής:

- Η φορολογική επιβάρυνση. Αφορά την επιβάρυνση που συνεπάγεται η επιβολή φόρων και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Είναι γενικά αποδεκτό ότι η αύξηση των φόρων και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης είναι ένας από τους κύριους παράγοντες και ίσως ο πιο σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την αύξηση της παραοικονομίας
- Η ύπαρξη μεγάλου αριθμού νόμων στην οικονομία. Όπου πέραν της μορφής νόμων μπορεί να περιλαμβάνουν και κανονισμούς και αφορούν κυρίως την αγορά εργασίας, την απασχόληση, τους περιορισμούς για το ελεύθερο εμπόριο κλπ. Ως εκ τούτου, περιορίζουν τις επιλογές των ατόμων στα πλαίσια μιας σωστής οικονομίας.
- Ο ρόλος του κράτους. Το ίδιο το κράτος επηρεάζει κυρίως το μέγεθος της παραοικονομίας μέσω της ικανότητας αποτροπής και καταστολής της φοροδιαφυγής και του βαθμού αποδοχής της εξουσίας της. Πιο συγκεκριμένα, η ικανότητα ενός κράτους να μειώσει την τάση για φοροδιαφυγή εξαρτάται από την οργανωτική αποτελεσματικότητα των φορολογικών υπηρεσιών, τη δομή του υφιστάμενου φορολογικού συστήματος και τον βαθμό λογιστικής οργάνωσης των επιχειρήσεων.

Η παραοικονομία έχει πολλές πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις. Η ύπαρξή της επηρεάζει όχι μόνο την αξιοπιστία των επίσημων δεδομένων και τους διάφορους κοινωνικοοικονομικούς δείκτες αλλά σχεδόν όλους τους κύριους στόχους της οικονομικής πολιτικής. Όσον αφορά τη δημοσιονομική πολιτική, η ύπαρξη παραοικονομίας μειώνει δραματικά τα δημόσια έσοδα (κυρίως άμεσους και έμμεσους φόρους) και αυξάνει τις δημόσιες δαπάνες με αποτέλεσμα το δημόσιο έλλειμμα και το χρέος. Σε μια χώρα όπως η Ελλάδα που αντιμετωπίζει προβλήματα βιωσιμότητας του χρέους της και όπου η δημοσιονομική προσαρμογή αναγνωρίζεται γενικά ως πρωταρχικός στόχος της, το παραπάνω ζήτημα καθιστά αναγκαία την υιοθέτηση πολιτικών μέτρων για τη μείωση του φαινομένου αυτού.

Άλλες σχετικές πολιτικές περιλαμβάνουν τη βελτίωση της διαφάνειας του φορολογικού συστήματος και τον συστηματικό έλεγχο των στοιχείων που παρέχουν οι φορολογούμενοι. Όσον αφορά την καταστολή, είναι πολύ σημαντικό οι κυρώσεις να επιβάλλονται με αποτελεσματικό τρόπο, ώστε να είναι αξιόπιστα και εφαρμόσιμα, προωθώντας την έννοια της φορολογικής δικαιοσύνης. Μέσω αυτών των πολιτικών, η φορολογική ηθική θα βελτιωθεί επίσης, συμβάλλοντας έτσι στον περιορισμό της παραοικονομίας μακροπρόθεσμα.

Η αύξηση της παραγωγικότητας του συνόλου του δημόσιου τομέα είναι απαραίτητη, βελτιώνοντας τις μεθόδους οργάνωσης και διοίκησης σε συνδυασμό με τη βελτίωση της ποιότητας χρήσης των υφιστάμενων πόρων. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα τη συγκράτηση των δημόσιων δαπανών, οι οποίες με τη σειρά τους θα μειώσουν τη φορολογική επιβάρυνση και θα ενισχύσουν την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, περιορίζοντας έτσι το μέγεθος της παραοικονομίας. Τέλος, λόγω της στενής σχέσης μεταξύ της διαφθοράς και της παραοικονομίας, ο αποτελεσματικός περιορισμός της διαφθοράς του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα αναμένεται να έχει σημαντικό αντίκτυπο στη μείωσή της (Manolas et al., 2013).

Η έρευνα αναφορικά με την επιτυχία του TAXIS, ενός ηλεκτρονικού τρόπου αποτύπωσης των φορολογικών στοιχείων των πολιτών, έδειξε πως το στοιχείο αυτό αποτέλεσε ένα βασικό όργανο της φορολογικής αρχής έναντι της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα (Floropoulos et al., 2010).

Η φοροδιαφυγή συνιστά, μεταξύ άλλων, τον οριακό φορολογικό συντελεστή μόνον εάν η πιθανότητα να αλιεύεται είναι συνάρτηση του αδήλωτου εισοδήματος. Η φοροδιαφυγή εισάγει αβεβαιότητα, η οποία προκαλεί απώλεια χρησιμότητας.

Δεδομένου ότι είναι γενικά αποδεκτό ότι η φοροδιαφυγή οδηγεί σε απώλεια ευημερίας, οι οικονομολόγοι δεν έχουν προσπαθήσει να επισημοποιήσουν αυτό το υπερβολικό βάρος. Ο Weiss (1976) πρόσφατα αμφισβήτησε τη λαϊκή άποψη, υποδηλώνοντας ότι οι κοινωνίες μπορούν πραγματικά να επωφεληθούν από το να επιτρέψουν στον φορολογούμενο να εξαπατήσει.

Τα βασικά συμπεράσματα από ένα απλό μοντέλο εξέτασης της φοροδιαφυγής είναι πως: (1) Ο οριακός φορολογικός συντελεστής δεν επηρεάζει την ύπαρξη φοροδιαφυγής, αλλά (2) επηρεάζει την έκταση της φοροδιαφυγής μέσω του εισοδηματικού αποτελέσματος (Yitzhaki, 1987).

Οι μεταβολές της υποχρέωσης και της ειλικρίνειας μπορούν να εξηγήσουν μερικές από τις ετερογένειες της φοροδιαφυγής μεταξύ ατόμων και, ενδεχομένως, από χώρα σε χώρα. Όμως, οι έντονες διαφορές στα ποσοστά συμμόρφωσης σε φορολογητέα στοιχεία που συνδέονται στενά με τα ποσοστά ανίχνευσης υποδηλώνουν έντονα ότι η αποτροπή είναι ένας ισχυρός παράγοντας στις αποφάσεις φοροδιαφυγής (Slemrod, 2007).

Η σημαντική ζημία που προκαλεί η φοροδιαφυγή στον κρατικό προϋπολογισμό, καθώς και ο κοινωνικός κίνδυνος του φαινομένου της φοροδιαφυγής οδηγούν πολλά κράτη να υιοθετήσουν αυστηρά ποινικά μέτρα για την πρόληψη και την καταπολέμηση του.

Συχνά παρουσιάζεται η κατάσταση όπου ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο που είναι ένοχο για πράξεις φοροδιαφυγής χαρακτηρίζεται ως αφερέγγυο. Τις περισσότερες φορές μιλάμε για εικονικές εταιρείες οι οποίες δεν έχουν στην πραγματικότητα εμπορική δραστηριότητα, οι οποίες δεν έχουν εισροές ή εκροές αγαθών, δεν έχουν προσωπικό για την εκτέλεση των υπηρεσιών και των οποίων οι νόμιμοι διαχειριστές

είναι είτε άτομα που δεν διαθέτουν στην κατοχή τους κανένα περιουσιακό στοιχείο ή σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να είναι ονόματα αποθανόντων. Προφανώς, το έργο τους εκτελείται από άλλα άτομα που συνήθως ενεργούν για λογαριασμό της εικονικής εταιρείας βάσει μιας συμβατικής εντολής. Επίσης, δεν διαθέτουν συνήθως αγαθά που θα μπορούσαν να καλύψουν τις ζημιές (Coman, 2018).

Για αρκετό καιρό, η φοροδιαφυγή έχει προσελκύσει την προσοχή πολλών ερευνητών στον τομέα των δημόσιων οικονομικών. Ωστόσο, δεν δόθηκε αρκετή προσοχή στις επιπτώσεις των πολιτικών παραγόντων στη φοροδιαφυγή.

Λαμβάνοντας υπόψη τους καθοριστικοί παράγοντες, φαίνεται ότι η φοροδιαφυγή επηρεάζεται από την πρόθεση της κυριαρχικής κυβέρνησης να ελέγξει την οικονομία. Τα εμπειρικά στοιχεία υποστηρίζουν την ιδέα ότι η πολιτική πρόθεση επηρεάζει τη φοροδιαφυγή. Μια κυβέρνηση έχει κίνητρα να επηρεάσει την οικονομία και επομένως να χρησιμοποιήσει φορολογικούς ελέγχους για να επιτύχει αυτό το σκοπό (Kim, 2008).

Με δεδομένη την πεποίθηση πως κανείς δεν αρέσει να πληρώνει φόρους, το πιο δημοφιλές μέσο για τον εξαναγκασμό των ανθρώπων να πληρώνουν τους φόρους τους είναι η πολιτική της επιβολής. Διαπιστώνεται από αναλυτές μια υψηλή συσχέτιση μεταξύ της αντίληψης για φοροδιαφυγή και της φορολογικής ηθικής. Με βάση το πλαίσιο της φορολογικής συμμόρφωσης, η αμοιβαιότητα σημαίνει ότι εάν όλοι οι πολίτες πληρώνουν τους φόρους τους, τότε ο κάθε πολίτης θα αισθάνεται επίσης υποχρεωμένος να συνεισφέρει και να πληρώνει φόρους. Εναλλακτικά, αν πολλά άτομα αποφύγουν του φόρους τους, τότε ο κάθε μεμονωμένος φορολογούμενος δεν θα αισθάνεται υποχρεωμένος να πληρώσει φόρους.

Η λογική πως η φορολογία αποτελεί κοινωνική πράξη αποτελεί έναν επιπρόσθετο καθοριστικό παράγοντα για την έκταση της φορολογικής ηθικής και της φοροδιαφυγής. Ο φορολογούμενος επηρεάζεται έντονα από την αντίληψη του για τη συμπεριφορά των υπολοίπων. Εάν οι φορολογούμενοι θεωρούν ότι η φοροδιαφυγή είναι κοινό φαινόμενο τότε η φορολογική ηθική μειώνεται. Εναλλακτικά, αν πιστεύουν ότι άλλοι είναι ειλικρινείς τότε αυξάνεται.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 30 χώρες της Δύσης και της Ανατολικής Ευρώπης διαπιστώθηκε ότι οι φορολογούμενοι στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, δηλαδή η Ρωσία, η Λευκορωσία, η Ουκρανία, η Λιθουανία, η Εσθονία και η Λετονία, παρουσιάζουν χαμηλότερη φορολογική ηθική από τους φορολογούμενους στις χώρες της Κεντρικής Ανατολικής Ευρώπης, τη Σλοβενία, τη Βουλγαρία, την Κροατία και την Πολωνία. Τα αποτελέσματα δείχνουν επίσης ότι η ποιότητα των πολιτικών θεσμών έχει έντονη επίδραση στη φορολογική ηθική (Frey και Torgler, 2007).

Η έρευνα του Katsios (2015) παρουσιάζει την αλληλεπίδραση μεταξύ της παραοικονομίας και της διαφθοράς, εστιάζοντας στις περιφερειακές διαστάσεις του προβλήματος στη νοτιοανατολική Ευρώπη.

Το έγγραφο υποστηρίζει ότι η ισχυρή σχέση μεταξύ της παραοικονομίας και της διαφθοράς στην Ελλάδα συνδέεται στενά με τα αντανακλαστικά εκείνων που δεν επιθυμούν ή δεν έχουν τη δυνατότητα να δωροδοκούν τους γραφειοκράτες της κεντρικής ή τοπικής κυβέρνησης και επιλέγουν συστηματικά τη σκοτεινή (σκιασμένη) πλευρά της οικονομίας ως υποκατάστατο της δωροδοκίας.

Η "παραοικονομία" αποτελείται από εγκληματικές δραστηριότητες, όπως πωλήσεις ναρκωτικών, λαθρεμπόριο, πορνεία, στοιχηματισμός, τυχερά παιχνίδια και άλλες παράνομες ενέργειες, καθώς και άλλες νομικές συναλλαγές που διεξάγονται κυρίως σε μετρητά και δεν αναφέρονται σε φορολογικές ή άλλες αρμόδιες αρχές.

Το πρόβλημα της διαφθοράς στην Ελλάδα συνδέεται με ένα ευρύ φάσμα κυβερνητικών δραστηριοτήτων που διαστρεβλώνουν και αποδυναμώνουν τον κατανεμητικό, αναδιανεμητικό και σταθεροποιητικό ρόλο τους με διάφορους τρόπους και έχουν σοβαρές οικονομικές συνέπειες όπως η έλλειψη ενός ουδέτερου πεδίου του φορολογικού συστήματος, ευνοώντας τους φορολογούμενους που μπορούν να μειώσουν ή να αποφύγουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις και προσφέροντάς τους ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών τους. Μια ακόμα συνέπεια είναι η χορήγηση αδειών για ορισμένες δραστηριότητες (κατασκευές, ταξί, επιχειρήσεις ή κατάστημα, λειτουργία εργοστασίων κλπ.) όπου κατά την ύπαρξη προτιμήσεων σε ορισμένα άτομα έναντι άλλων δημιουργείται μια ανισότητα. Η πρόσβαση σε δημόσια αγαθά και υπηρεσίες (ηλεκτρική ενέργεια, υγειονομικές υπηρεσίες, έκδοση πιστοποιητικών κ.λπ.), οι ·φορολογικοί διακανονισμοί και τα φορολογικά κίνητρα καθώς επίσης και η πρόσληψη και προώθηση στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, αποτελούν παραδείγματα τέτοιων επιπτώσεων (Κάτσιος, 2015).

Έχουν υπάρξει πολλές προσεγγίσεις για τη μέτρηση, οι οποίες μπορούν να χαρακτηριστούν ευρέως ως παραδοσιακές και σύγχρονες. Μεταξύ των παραδοσιακών προσεγγίσεων, η ακριβέστερη πηγή πληροφοριών για την ατομική συμμόρφωση βασίζεται στην "άμεση" μέτρηση της φοροδιαφυγής μέσω πραγματικών ελέγχων των ατομικών εισοδημάτων. Για παράδειγμα, από το 1965 έως το 1988, η υπηρεσία εσωτερικών εσόδων των ΗΠΑ διεξήγαγε λεπτομερείς ελέγχους ενός τυχαίου δείγματος περίπου 50.000 ατομικών φορολογικών δηλώσεων σε έναν κύκλο τριών ετών μέσω του προγράμματος μέτρησης της συμμόρφωσης του φορολογούμενου. Μια άλλη άμεση προσέγγιση βασίζεται σε αποδείξεις των ερευνών, στις οποίες ερωτώνται οι ιδιώτες για τη συμπεριφορά τους στη φοροδιαφυγή. Ακόμη άλλη άμεση προσέγγιση χρησιμοποιεί στοιχεία φορολογικής αμνηστίας, στα οποία οι δηλώσεις εισοδήματος από τους συμμετέχοντες στην αμνηστία χρησιμοποιούνται ως ακριβές μέτρο της φοροδιαφυγής. Οι περισσότερες "έμμεσες" μέθοδοι αναζητούν ίχνη συμπεριφοράς φοροδιαφυγής που αφήνονται σε διάφορους δείκτες που μπορούν να προσδιοριστούν, έτσι ώστε η φοροδιαφυγή να μην μετριέται άμεσα αλλά μάλλον έμμεσα μέσω αυτών των μετρήσιμων ιχνών.

Οι αντιλήψεις για τα ποσοστά ελέγχου επηρεάζουν τη συμμόρφωση. Τα άτομα φαίνεται ότι παραβαίνουν ουσιαστικά τα ποσοστά ελέγχου, συνήθως υποθέτοντας την ύπαρξη μιας χαμηλής πιθανότητα ελέγχου. Επομένως η έννοια της ψυχολογίας έχει μεγάλη σημασία. Επιπλέον, τα πρόστιμα επηρεάζουν επίσης τη συμμόρφωση, αλλά το αποτρεπτικό αποτέλεσμα των προστίμων είναι πολύ μικρό και οι έλεγχοι έχουν σημαντικά μεγαλύτερο αποτρεπτικό αποτέλεσμα. Εκτός από τους παράγοντες επιβολής, τα θετικά οφέλη βελτιώνουν τη συμμόρφωση, ανεξάρτητα από το εάν πρόκειται για ατομικά (π.χ. λαχειοφόρες αγορές, παροχές κοινωνικής ασφάλισης) ή αθροιστικά (π.χ. δημόσια αγαθά).

Σε συνέχεια των προηγούμενων, οι φορολογικοί συντελεστές επηρεάζουν τη συμμόρφωση, αλλά με τρόπους που υπερβαίνουν τα απλά κίνητρα τους. Το ύψος των φορολογικών συντελεστών έχει σημασία για την απόφαση συμμόρφωσης ενός ατόμου, αν και το μέγεθος του αντίκτυπου είναι ασαφές. Ο φορολογικός συντελεστής σε σχέση με τους άλλους παράγοντες (π.χ. "φορολογική ανισότητα") είναι κρίσιμος. Η χρήση των φόρων επηρεάζει τη συμμόρφωση, ειδικά όταν τα υποκείμενα του φόρου μπορούν να επιλέξουν τη χρήση. Παράλληλα η απλότητα έναντι της πολυπλοκότητας επηρεάζει τη συμμόρφωση (π.χ., αύξηση της πολυπλοκότητας αυξάνει την πιθανότητα για ένα άτομο να χρησιμοποιήσει της γνώσεις ενός φοροτεχνικού), αλλά ο αντίκτυπος ενός περίπλοκου φορολογικού συστήματος στο επίπεδο της συμμόρφωσης δεν έχει επιλυθεί. Παρόλα αυτά, υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι οι καλύτερες διοικητικές υπηρεσίες μπορούν να βελτιώσουν τη συμμόρφωση (Alm, 2012).

Πέραν των υπόλοιπων καθοριστικών παραγόντων που επηρεάζουν την φοροδιαφυγή σημαντική είναι και η εξέταση της επιρροής που έχει μια προεκλογική περίοδος. Στην Ελλάδα κυρίως λόγω των τελευταίων δημοσιονομικών προβλημάτων υπάρχει έντονος προβληματισμός και αυτό αποτυπώνεται στις συνεχιζόμενες προεκλογικές περιόδους, απόρροια των τριών μνημονιακών συμβάσεων με την ΕΕ. Σε πρόσφατη έρευνα των Σκούρα και Χριστοδουλάκη (2010) εξετάζεται το πως σε περιόδους εκλογών στην Ελλάδα, η κακοδιαχείριση οδηγεί σε σημαντική αύξηση της φοροδιαφυγής. Εμπειρικές μελέτες για τους εκλογικούς κύκλους δείχνουν πως κατά την διάρκεια αυτών η φοροδιαφυγή αυξάνονται δραματικά. Πιο συγκεκριμένα η φοροδιαφυγή αυξάνεται περίπου κατά 0,2% βάσει του ετήσιου ΑΕΠ στους δύο μήνες πριν την επίσημη ελληνική προεκλογική περίοδο. Διαπιστώνουμε ότι η φοροδιαφυγή συνδέεται με μειωμένους ελέγχους από τους εισπρακτικούς φορείς και επιδιώκεται από ιδιώτες και επιχειρήσεις που μπορούν να ανταποκριθούν σε χαλαρότερη παρακολούθηση με την άμεση υποβολή εκθέσεων σχετικά με τις πραγματικές πωλήσεις.

Η φοροδιαφυγή είναι ευρέως διαδεδομένη και εμφανίζεται τόσο στην άμεση όσο και στην έμμεση φορολογία. Υπάρχουν αρκετοί αδιαφανείς μηχανισμοί μέσω των οποίων μια κυβέρνηση μπορεί να χειριστεί κίνητρα για συγκεκριμένες ομάδες συμφερόντων να αποφύγουν τους φόρους χωρίς να το αντιληφθούν οι πολίτες. Ο πιο προφανής μηχανισμός είναι η ένταση με την οποία ελέγχει συγκεκριμένους τύπους επιχειρήσεων. Ένας τύπος στοχοθετημένων ελέγχων, η ένταση των οποίων

μπορεί να αλλάξει πολύ εύκολα χωρίς να παρατηρηθεί, είναι η συχνότητα των επιτόπιων ελέγχων των πωλήσεων και των υπηρεσιών, οι οποίοι καθορίζουν τα μηνιαία έσοδα από τον ΦΠΑ. Ομοίως, η ένταση του αναδρομικού ελέγχου των φορολογικών δηλώσεων, των προστίμων για φοροδιαφυγή και της ταχύτητας είσπραξης είναι σε κάποιο βαθμό υπό τον έλεγχο των εκλεγμένων αξιωματούχων. Οι παρατηρούμενες καθυστερήσεις στη συλλογή μπορούν να προκαλέσουν σημαντικές δημοσιονομικές ζημίες.

Τα φορολογικά έσοδα σε προεκλογικές περιόδους δεν είναι ποτέ μεγαλύτερα από όλες τις συλλογές των τεσσάρων ετών που περιβάλλουν κάθε εκλογικό έτος (για το ίδιο δίμηνο). Σε όλες τις εκλογές που διεξήχθησαν μεταξύ του 1974 και του 2009, τα έσοδα εκφρασμένα ως ποσοστό του ΑΕΠ, ήταν χαμηλότερα από τον μέσο όρο των αντίστοιχων στοιχείων στα δύο επόμενα έτη.

Καταλήγουμε επομένως στο συμπέρασμα ότι η φοροδιαφυγή προκαλείται από τον χαλαρότερο έλεγχο των συναλλαγών για τις επιχειρήσεις, οι οποίες ενδέχεται να αφορούν ομάδες ειδικού ενδιαφέροντος (π.χ., η μείωση των ελέγχων για τους αυτοαπασχολούμενους μπορεί να προτιμηθεί έναντι της μείωσης των ελέγχων σε εισηγμένες εταιρείες) (Σκούρας και Χριστοδουλάκης, 2010).

Τα ευρήματα υποδηλώνουν ότι πέρα από κάποιο φορολογικό συντελεστή, το ποσό του εισοδήματος που αποκτάται είναι πολύ ελαστικό σε σχέση με το φορολογικό συντελεστή και ότι η σχέση κατώτερης αναφοράς και ο φορολογικός συντελεστής μπορούν να προσδιοριστούν πειραματικά. Παράλληλα τα μεγάλα πρόστιμα τείνουν να είναι περισσότερο αποτρεπτικά από τους συχνότερους ελέγχους. Τέλος, πιστεύεται συνήθως ότι η φοροδιαφυγή στις μεσογειακές χώρες είναι περισσότερο αποδεκτή από ό, τι στις αγγλοσαξονικές χώρες (Feinstein, 1991).

Οι πρωτογενείς κλάδοι της φοροδιαφυγής είναι επαγγελματικές υπηρεσίες όπως οι ιατροί, οι δικηγόροι, οι μηχανικοί, οι εκπαιδευτικοί και τα μέσα ενημέρωσης. Παρατηρείται επομένως ένα υψηλό ποσοστό φοροδιαφυγής για τους γιατρούς, τους μηχανικούς, τους εκπαιδευτικούς, τα μέσα ενημέρωσης και τους δικηγόρους. Αυτά τα επαγγέλματα διακατέχονται από υψηλό επίπεδο μόρφωσης και συνήθως έχουν ισχυρούς συλλόγους και άρα ισχυρή κυβερνητική εκπροσώπηση. Επιπλέον, δεν θα πρέπει να λοιδορούμε πως η φοροδιαφυγή είναι διαδεδομένη τόσο στις αστικές όσο και στις αγροτικές περιοχές αλλά και σε όλη την έκταση του πλούτου.

Σε πολλές έρευνες αναφορικά με την Ελλάδα αναφέρεται ότι από τα δεδομένα των φορολογικών ελέγχων, παρατηρείται πως οι αξιωματούχοι της διοίκησης γνωρίζουν τη συχνότητα της φοροδιαφυγής, αλλά δεν έχουν την ικανότητα ή τη βούληση να συλλέγουν τα έσοδα, πιθανώς λόγω μιας πληθώρας θεσμικών τριβών, συμπεριλαμβανομένης της κρατικής αδυναμίες να πραγματοποιήσει ελέγχους και να αποδείξει παραβιάσεις (Artavanis et al., 2016).

3.4.2 Φοροδιαφυγή και Φόρος Εισοδήματος

Η έρευνα των Baranova et al (2012) έχει ως στόχο να επαληθεύσει την αναμενόμενη αρνητική σχέση μεταξύ της φορολογίας των επιχειρήσεων και της μακροπρόθεσμης οικονομικής ανάπτυξης στα κράτη μέλη της ΕΕ στο χρονικό πλαίσιο 1998 - 2010. Οι Johansson et αl. (2008) καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι το πιο επιβλαβές για την οικονομική ανάπτυξη είναι ο φόρος των εταιρειών που ακολουθείται από τον φόρο εισοδήματος και τον φόρο κατανάλωσης. Είναι σαφέστατη η ύπαρξη σχέσης μεταξύ της φορολογικής επιβάρυνσης του φόρου εισοδήματος και της οικονομικής ανάπτυξης. Μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η φορολογική πολιτική των επιχειρήσεων μπορεί να επηρεάσει σε κάποιο βαθμό την κατανάλωση, την επενδυτική δραστηριότητα και την απασχόληση. Ένα κατάλληλο φορολογικό σύστημα μπορεί να οδηγήσει στη βέλτιστη κατανομή των πόρων και στην αύξηση της οικονομικής ανάπτυξης. Οι περισσότερες μελέτες χρησιμοποιούν μόνο τους φορολογικούς συντελεστές που έχουν περιορισμένη πληροφοριακή αξία για την πραγματική φορολογική επιβάρυνση.

Η φορολογική πολιτική καθορίζει κυρίως τη μέθοδο χρηματοδότησης εταιρειών. Τα κεφάλαια για περαιτέρω επενδύσεις μπορούν να αποκτηθούν είτε με νέα κεφάλαια είτε με διαφυγόντα κέρδη. Οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές μειώνουν τα εταιρικά κέρδη και συνεπώς τη δυνατότητα επανεπένδυσης. Η διεθνής κίνηση κεφαλαίων επιτρέπει την απλή επιλογή της κατανομής των επενδύσεων. Για τις μικρές ανοικτές οικονομίες, οι οποίες είναι κυρίως επενδυτές, η υψηλή φορολογία μπορεί να αποτελέσει ανταγωνιστικό πρόβλημα.

Οι αναλύσεις των Buettner και Wamser (2009) δείχνουν ότι οι εταιρικοί φόροι επηρεάζουν τόσο την έκταση όσο και τη θέση των διεθνών επενδύσεων. Ενώ οι Lanaspa et al. (2008) υπογραμμίζουν ότι οι κυβερνήσεις μπορούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις για την εγκατάσταση των άμεσων ξένων επενδύσεων μέσω των φόρων του κεφαλαίου. Επιβεβαιώνοντας το γενικό συμπέρασμα ότι χώρες με χαμηλότερες φορολογικές επιβαρύνσεις είναι αποδέκτες άμεσων ξένων επενδύσεων.

Η πολυπλοκότητα είναι ο σημαντικότερος καθοριστικός παράγοντας της φοροδιαφυγής. Άλλοι σημαντικοί καθοριστικοί παράγοντες της φοροδιαφυγής είναι η εκπαίδευση, η πηγή εισοδήματος, η δικαιοσύνη και η φορολογική ηθική. Από γενικές εκτιμήσεις παρατηρείται ότι όσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο της πολυπλοκότητας και όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της γενικής εκπαίδευσης, η πηγή εσόδων, η δικαιοσύνη και η φορολογική ηθική, τόσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο φοροδιαφυγής μεταξύ των χωρών.

Ο Riahi-Belkaoiu (2004) εξέτασε τη σχέση μεταξύ επιλεγμένων καθοριστικών παραγόντων του φορολογικού ηθικού και της φοροδιαφυγής, χρησιμοποιώντας δεδομένα από 30 χώρες. Βρίσκει εμπειρικά στοιχεία που δείχνουν ότι η φοροδιαφυγή μεταξύ των χωρών συνδέεται αρνητικά με το επίπεδο της οικονομικής ελευθερίας, το επίπεδο σπουδαιότητας της αγοράς, την αποτελεσματικότητα των νόμων περί ανταγωνισμού και τα υψηλά ηθικά πρότυπα.

Γιατί οι φορολογούμενοι σε ορισμένες χώρες αποφεύγουν να καταβάλλουν φόρους εισοδήματος πιο συχνά από τους φορολογούμενους σε άλλες χώρες; Το ερώτημα αυτό μπορεί να απαντηθεί εξετάζοντας τους βασικούς καθοριστικούς παράγοντες της φοροδιαφυγής. Σύμφωνα με μελέτες, οι ηλικιωμένοι φορολογούμενοι είναι κατά κανόνα πιο συμβατοί με τους νεότερους φορολογούμενους. Ο Tittle (1980) εξηγεί τη σχέση μεταξύ ηλικιακής και φορολογικής αποκλίσεως που οφείλεται στις διακυμάνσεις του κύκλου ζωής και στις γενετικές διαφορές. Οι μικρότεροι φορολογούμενοι αναζητούν περισσότερο κίνδυνο, είναι λιγότερο ευαίσθητοι σε κυρώσεις και αντανακλούν τις κοινωνικές και ψυχολογικές διαφορές που σχετίζονται με την περίοδο κατά την οποία αυξάνονται ηλικιακά. Το φύλο του φορολογούμενου έχει αποκαλυφθεί ότι είναι εξίσου σημαντικό.

Το μορφωτικό επίπεδο είναι ένας άλλος καθοριστικός παράγοντας της φοροδιαφυγής. Συνήθως σχετίζεται με την ικανότητα του φορολογούμενου να κατανοεί και να συμμορφώνεται ή να μην τηρεί τους νόμους περί φόρου εισοδήματος (Jackson και Milliron, 1986, σελ. 132). Έχει υποστηριχθεί από τον Jackson και Milliron (1986, σελ. 132) ότι η εκπαίδευση έχει δύο στοιχεία: τον γενικό βαθμό των δημοσιονομικών γνώσεων και τον συγκεκριμένο βαθμό γνώσης σχετικά με τις ευκαιρίες φοροδιαφυγής.

Το επίπεδο εισοδήματος αντιπροσωπεύει έναν επιπλέον καθοριστικό παράγοντα. Συνήθως αναφέρεται στο προσαρμοσμένο ακαθάριστο εισόδημα ή στο συνολικό θετικό εισόδημα ενός φορολογούμενου (Jackson και Milliron, 1986, σελ. 133). Οι Mason και Lowry (1981) και οι Witte και Woodbury (1983) θεωρούν ότι οι φορολογούμενοι μεσαίου εισοδήματος είναι γενικά σύμφωνοι με τους φορολογικούς νόμους, ενώ οι φορολογούμενοι χαμηλού εισοδήματος και οι φορολογούμενοι υψηλού εισοδήματος είναι σχετικά μη συμμορφούμενοι με τους φορολογικούς νόμους.

Οι οριακοί φορολογικοί συντελεστές είναι ένας άλλος καθοριστικός παράγοντας φοροδιαφυγής, αλλά τα εμπειρικά αποτελέσματα είναι μικτά. Ο Clotfelter (1983) και ο Mason και ο Calvin (1984) βρίσκουν μια θετική συσχέτιση μεταξύ των οριακών φορολογικών συντελεστών και της φοροδιαφυγής, ενώ οι Feinstein (1991) και Christian και Gupta (1993) παρουσιάζουν αρνητική συσχέτιση μεταξύ τους.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι οι αντιλήψεις σχετικά με τη δικαιοσύνη και τη φοροδιαφυγή σχετίζονται (Jackson & Milliron, 1986, σελ. 127-129). Δεν πρέπει να υποτιμάται η σημασία της αντίληψης των φορολογουμένων για δικαιοσύνη. Μολονότι η φοροδιαφυγή υπήρξε από καιρό δημοφιλές ακαδημαϊκό ερευνητικό θέμα στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες, δεν υπήρξε λεπτομερής εξέταση των κυριότερων καθοριστικών παραγόντων της φοροδιαφυγής σε διασυνοριακή βάση (Richardson, 2006).

Η εννοιολογική διάκριση μεταξύ φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής εξαρτάται από τη νομιμότητα των πράξεων του φορολογούμενου. Η φοροδιαφυγή αποτελεί παραβίαση του νόμου: Όταν ο φορολογούμενος αποφεύγει να δηλώνει εισόδημα από εργασία ή κεφάλαιο που είναι καταρχήν

φορολογητέος, ασκεί παράνομη δραστηριότητα που τον καθιστά υπεύθυνο για διοικητικές ή νομικές ενέργειες των αρχών. Στην φοροδιαφυγή, ανησυχεί για τη δυνατότητα ανίχνευσης των ενεργειών του. Ωστόσο, η φοροαποφυγή εμπίπτει στο νομικό πλαίσιο του φορολογικού νόμου. Συνίσταται στην εκμετάλλευση των κενών στο φορολογικό δίκαιο προκειμένου να μειωθεί η φορολογική υποχρέωση του ατόμου. Η μετατροπή του εισοδήματος της εργασίας σε εισόδημα κεφαλαίου που φορολογείται με χαμηλότερο συντελεστή παρέχει μια τάξη παραδειγμάτων φοροαποφυγής. Κατά τη φοροδιαφυγή, ο φορολογούμενος δεν έχει λόγο να διερωτηθεί για πιθανή ανίχνευση. Αντίθετα, είναι συχνά επιτακτικό να κάνει μια λεπτομερή δήλωση σχετικά με τις συναλλαγές του, προκειμένου να διασφαλίσει ότι θα πάρει τη φορολογική μείωση που επιθυμεί.

Υπάρχει η αντίληψη ότι η πιθανότητα ανίχνευσης (η συχνότητα των ελέγχων) και η ποινή για τη φοροδιαφυγή είναι υποκατάστατα πολιτικής. Εάν κάποιος επιθυμεί να επιτύχει ένα ορισμένο βαθμό απόκρυψης στοιχείων, αυτό μπορεί να επιτευχθεί με υψηλές πιθανότητες και χαμηλές ποινές ή με χαμηλές πιθανότητες και υψηλές ποινές. Η ανησυχία για το χαμηλό κόστος της φορολογικής διοίκησης οδηγεί στο να ευνοηθεί η δεύτερη εναλλακτική λύση. Αυτό ήταν το επιχείρημα του Becker (1968) στη γενική του ανάλυση των οικονομικών του εγκλήματος. Ωστόσο, μια τέτοια πολιτική θα μπορούσε να οδηγήσει σε απαράδεκτες υψηλές ποινές για μερικές παραβιάσεις που διαπράττονται από πολλούς. Ένα αντεπιχειρηματικό περιστατικό θα μπορούσε να είναι ο ορισμός των ποινών σε τόσο υψηλό σημείο ώστε κανείς να μην απέφευγε τους φόρους. Αλλά για να είναι κοινωνικά αποδεκτές οι ποινές, πρέπει πιθανώς να τεθούν έτσι ώστε στα μάτια του ευρέος κοινού να «ταιριάζουν με το έγκλημα». Από την άποψη αυτή, η βέλτιστη φορολογική ανάλυση του τμήματος μπορεί να είναι κάπως απλοϊκή, υποθέτοντας ότι η βέλτιστη ποινή μπορεί να καθοριστεί ανεξάρτητα από τον κανονικό φορολογικό συντελεστή (Sandmo, 2005).

Η κρατική δημοσιονομική πολιτική επικεντρώνεται συχνά στην τόνωση ενός υγιούς επιχειρηματικού περιβάλλοντος με την παραδοχή ότι αυτό συνδέεται με τη μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη. Γενική πεποίθηση είναι πως οι φορολογικοί συντελεστές ενός κράτους συσχετίζονται αρνητικά με την οικονομική ανάπτυξη, ωθώντας τα κράτη να μειώσουν τους φόρους με στόχο τις επιχειρήσεις προκειμένου να τονώσουν την οικονομία. Έτσι στην έρευνα των Prillaman και Meier (2014) διαπιστώνεται ότι οι κρατικές φορολογικές περικοπές των επιχειρήσεων δεν έχουν θετική επίδραση στο ακαθάριστο κρατικό προϊόν, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, το προσωπικό εισόδημα, τα ποσοστά φτώχειας και τις επιχειρήσεις.

Οι πολιτικές που στοχεύουν στις επιχειρήσεις αποσκοπούν στην τόνωση της κρατικής οικονομίας μέσω της επέκτασης και της ανάπτυξης των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, η μείωση των φόρων επιχειρήσεων συνδέεται με λιγότερες απομακρύνσεις επιχειρήσεων, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι επιχειρήσεις είναι ευαίσθητες στην κρατική δημοσιονομική πολιτική.

Οι αποφάσεις των υπευθύνων χάραξης πολιτικής μπορούν να έχουν εκτεταμένες συνέπειες για την οικονομική ανάπτυξη του κράτους. Στην περίπτωση των φορολογικών πολιτικών που στοχεύουν στις επιχειρήσεις, τα εν λόγω κίνητρα αποδειχθούν άχρηστα στην τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης και ενδέχεται να είναι επιβλαβή. Οι εκτιμήσεις ερευνητών διαπιστώνουν ότι οι κρατικές φορολογικές πολιτικές που αποσκοπούν στην παροχή κινήτρων στις επιχειρηματικές επενδύσεις δεν έχουν θετικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη. Η εμπειρική επίδραση της φορολογικής πολιτικής των επιχειρήσεων στην οικονομική ανάπτυξη διαφέρει σαφώς από την οικονομική θεωρία. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, ο αντίκτυπος της φορολογίας των επιχειρήσεων είναι, στην καλύτερη περίπτωση, αμελητέος.

Το επίπεδο των φόρων που δεν συνδέονται με τις επιχειρήσεις παρουσιάζει πιο ενθαρρυντικά αλλά αντιφατικά αποτελέσματα. Σε αντίθεση με τους φόρους των επιχειρήσεων, οι περικοπές των υπόλοιπων φόρων συνδέονται με την αύξηση του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος, του ατομικού εισοδήματος και της μείωση του ποσοστού φτώχειας. Αυτό υποδηλώνει ότι οι φόροι που αντιμετωπίζουν οι καταναλωτές οδηγούν στην οικονομική ανάπτυξη περισσότερο από τους φόρους που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις. Το μέγεθος των επιπτώσεων αυτών των φόρων, ωστόσο, είναι μικρό γεγονός που υποδηλώνει μόνο οριακές οικονομικές επιπτώσεις (Prillaman και Meier, 2014).

Πιστεύεται ευρέως ότι οι υψηλοί συντελεστές φορολογίας φυσικών προσώπων ευθύνονται εν μέρει για υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής, ειδικά στις αναδυόμενες αγορές. Οι υψηλοί συντελεστές στους φόρους εισοδήματος φυσικών προσώπων συνδέονται συχνά με αρνητικές επιπτώσεις στην πραγματική πλευρά της οικονομίας. Οι σημαντικές αλλαγές στη φοροδιαφυγή μετά την υιοθέτηση του ενιαίου φόρου δεν μπορούν να εξηγηθούν από τις ταυτόχρονες αλλαγές στις πολιτικές επιβολής του φόρου.

Η μεταρρύθμιση του ενιαίου φορολογικού συντελεστή εισοδήματος της Ρωσίας το 2001 προκάλεσε αυξήσεις στα φορολογικά έσοδα και βελτίωσε το επιχειρηματικό κλίμα. Η ενιαία φορολογική μεταρρύθμιση συνέβαλε στη μείωση της φοροδιαφυγής, μέσω της αυξημένης εθελοντικής φορολογικής συμμόρφωσης και υποβολής εκθέσεων, και ως κάποιο βαθμό, σε μεγαλύτερα δημοσιονομικά έσοδα. Επίσης η ανταπόκριση της παραγωγικότητας των φορολογουμένων στην ενιαία φορολογική μεταρρύθμιση ήταν μικρή σε σχέση με την αντίδραση προς την φοροδιαφυγή. Η ισχυρή αυτή αντίδραση προκάλεσε αύξηση της αποτελεσματικότητας έναντι της συμβατικής προσέγγισης. Εμφανίζονται λοιπόν ισχυρές ενδείξεις θετικής σχέσης μεταξύ (χαμηλότερων) φορολογικών συντελεστών και (χαμηλότερης) φοροδιαφυγής (Gorodnichenko et al., 2009).

Στην έρευνα των Carfì και Musolino (2015) αναφορικά με την φοροδιαφυγή συμπεραίνουν ότι σύμφωνα με τη συντηρητική συμπεριφορά, ο φορολογούμενος δεν έχει ευκολία ώστε να δηλώσει ένα εισόδημα κατώτερο από το πραγματικό. Το κράτος μπορεί να εμποδίσει την ύπαρξη φοροδιαφυγάδων χρησιμοποιώντας την ισορροπία Nash και δημιουργώντας ένα παίγνιο όπου υπάρχει το ποσοστό του

φορολογικού συντελεστή από την μια μεριά και από την άλλη ένας συντελεστής ποινής στην περίπτωση που οι φορολογικές αρχές αντιληφθούν την παράνομη πράξη. Έτσι υποστηρίζεται πως αν το κράτος αυξήσει τον συντελεστή ποινής τότε θα υπάρξει αποφυγή του φαινομένου της φοροδιαφυγής (Carfì και Musolino, 2015).

Τα φορολογικά έσοδα είναι σημαντικές πηγές εισοδήματος για τις κυβερνήσεις στις περισσότερες χώρες. Σκοπός της μελέτης των Oz Yalama και Gumus (2013) είναι η διερεύνηση των παραγόντων που σχετίζονται με τη συμπεριφορά της φοροδιαφυγής στην Τουρκία. Τα αποτελέσματα λοιπόν δείχνουν ότι φορολογικοί και δημοσιονομικοί παράγοντες, δημογραφικοί, διοικητικοί παράγοντες και άλλοι παράγοντες έχουν στατιστικά σημαντικές επιπτώσεις στη συμπεριφορά της φοροδιαφυγής.

Τα δυνητικά φορολογικά έσοδα μιας χώρας βάσει του νομικού ή φορολογικού νόμου είναι πολύ μεγαλύτερα από τα φορολογικά έσοδα που εισπράττονται πραγματικά. Οι οργανισμοί είσπραξης φόρων μπορούν να επιδείξουν θεσμικές ανεπάρκειες τόσο στην είσπραξης φόρων και όσο και σε θέματα διαχείρισης.

Σε πολλές χώρες, υπάρχει ένα τεράστιο χάσμα μεταξύ του ποσού των φόρων που οφείλονται νομίμως και του ποσού των φόρων που οι φορολογούμενοι αναφέρουν και εν τέλη πληρώνουν. Ένας από τους λόγους αυτής της απόκλισης μπορεί να είναι οι διαφορετικές τάσεις στη φοροδιαφυγή των φορολογουμένων. Τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης δείχνουν ότι οι φορολογικοί και δημοσιονομικοί παράγοντες, οι οικονομικοί παράγοντες, οι δημογραφικοί παράγοντες, οι διοικητικοί παράγοντες και οι πρόσθετοι παράγοντες είναι στατιστικά σημαντικοί για τη φοροδιαφυγή των ατόμων (Oz Yalama και Gumus, 2013).

Παρόλο που υπάρχουν κυρώσεις και έλεγχοι, η φοροδιαφυγή συνεχίζει να αποτελεί σημαντική απειλή για τις οικονομίες των χωρών, ασκώντας πίεση στα κονδύλια μιας χώρας μέσω απώλειας εσόδων. Σε διεθνές επίπεδο παρατηρείται ότι η υψηλότερη (χαμηλότερη) αποφυγή αβεβαιότητας και η απόσταση εξουσίας συνδέονται με υψηλότερα (χαμηλότερα) επίπεδα φοροδιαφυγής μεταξύ των χωρών.

Παράλληλα η απόφαση μιας εξωτερικής ανάθεσης (δηλαδή ανάθεση άλλη χώρα) για τη λογιστική και τη φορολογική εργασία επηρεάζει διάφορες παράγοντες. Εάν για παράδειγμα η εργασία αυτή ανατίθεται σε χώρες με χαμηλή συμμόρφωση, χώρες στις οποίες είναι αποδεκτό από πολιτιστική άποψη να αποφύγουν τους φόρους, τότε η ποιότητα της ετοιμασμένης φορολογικής δήλωσης μπορεί να αντικατοπτρίζει τις προδιαθέσεις του παρασκευαστή και συνεπώς να απαιτεί συμπληρωματικό έλεγχο μετά την ολοκλήρωση από την εξωτερική εταιρεία (Tsakumis et al., 2007).

Τα τελευταία χρόνια γίνεται ολοένα και πιο σαφές ότι η μη συμμόρφωση με τους κανονισμούς για τον ατομικό φόρο εισοδήματος υπονομεύει σοβαρά την ικανότητα της κυβέρνησης να αυξάνει τα δημόσια έσοδα. Οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι περίπου το 7,5% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος της Βρετανίας

διαφεύγει από τη νόμιμη φορολογία και ότι το 17% του φορολογητέου εισοδήματος στο Βέλγιο παραμένει αδήλωτο κάθε χρόνο. Μεταξύ των προσώπων που υποβάλλουν δηλώσεις φόρου εισοδήματος, η εξαπάτηση εμφανίζεται συνήθως επειδή οι φορολογούμενοι είτε δεν καταγράφουν εισόδημα είτε υπερβάλλουν στα δηλωμένα έξοδά τους.

Η έρευνα σχετικά με τη Θεωρία Προοπτικών (π.χ. Kahneman και Tversky 1979; Tversky and Kahneman 1981) έδειξε ότι οι άνθρωποι παίρνουν διαφορετικές αποφάσεις ανάλογα με το πώς διαμορφώνονται οι επιλογές τους. Με άλλα λόγια, όταν υπήρχαν σίγουρα κέρδη, οι άνθρωποι τείνουν να αποφεύγουν τους κινδύνους, αλλά οι άνθρωποι θα ήταν πιο πρόθυμοι να αναλάβουν κινδύνους για να αποφύγουν τις απώλειες (Robben et al., 1990).

Στην συνέχεια ας εξετάσουμε τις επιπτώσεις των μεταβλητών της άτυπης οικονομίας στις επιχειρήσεις και στις εργασιακές σχέσεις στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Τα στοιχεία δείχνουν ότι όχι μόνο ένας μεγάλος άτυπος τομέας μειώνει τα επίπεδα των μισθών, αλλά επίσης ότι υπάρχουν σημαντικές χωρικές διαφορές στις δυσμενείς επιπτώσεις της άτυπης οικονομίας στην ευρωπαϊκή αυτή περιοχή. Οι μικρές, αγροτικές και εγχώριες επιχειρήσεις που παράγουν για την εγχώρια αγορά και οι τομείς των μεταφορών, των κατασκευών, του ενδύματος και του χονδρικού εμπορίου είναι πιθανότατα να επηρεαστούν αρνητικά από την παραοικονομία.

Κατά τη διάρκεια της προηγούμενης χιλιετίας λόγω των χρηματοπιστωτικών κρίσεων στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, όπως η Ελλάδα, το ζήτημα της καταπολέμησης της παραοικονομίας προχώρησε στην ατζέντα της δημόσιας πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση και πέρα από αυτήν. Είναι πλέον ευρέως γνωστό ότι η παραοικονομία αναπτύσσεται (Bonnet et al., 2019; Schneider 2008; Schneider και Enste, 2013), ότι οδηγεί σε αθέμιτο ανταγωνισμό και σε έναν αγώνα δρόμου προς τα κάτω όσον αφορά τις συνθήκες εργασίας και ότι εμποδίζει την επίτευξη ευρύτερων κοινωνικών στόχων όπως η πληρέστερη απασχόληση και η κοινωνική συνοχή.

Η Ελλάδα, σύμφωνα με το ΔΝΤ, εκτιμάται πως κατέχει τις υψηλότερες θέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναφορικά με την φοροδιαφυγή. Σύμφωνα με την μελέτη των Medina και Schneider (2018), στην Ελλάδα για το 2017 το ποσοστό της αδήλωτης οικονομίας (δηλαδή των πράξεων της φοροδιαφυγής) ανερχόταν μεταξύ του 14 και του 21,5% επί του ΑΕΠ της χώρας. Το στοιχείο αυτό έρχεται σε αντίθεση προς τα ευρήματα οργανισμών όπως το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (ΣΕΠΕ) το οποίο εντός του πρώτου οκταμήνου του 2017 ένα ύψος αδήλωτης εργασίας της τάξης του 15% επί των ελεγμένων εταιριών και το οποίο επί του συνόλου των εργαζομένων ανερχόταν μόλις στο 5,9% (International Monetary Fund, 2019, σελ. 29-30).

Οι περισσότερες εμπειρικές μελέτες υποδεικνύουν πως σχεδόν τα μισά εισοδήματα που προέρχονται από την επιχειρηματική δραστηριότητα των αυτοαπασχολούμενων πριν την κρίση ήταν αδήλωτα. Κατά

την περίοδο 2003-2009 και παρατηρώντας δεδομένα των νοικοκυριών μέσω του τραπεζικού συστήματος διαπιστώθηκε πως οι αυτοαπασχολούμενοι ξοδεύουν το 78% του μηνιαίου εισοδήματος σε χρέη ενώ για τους κλάδους όπως την μεταποίηση, την εκπαίδευση, την παροχή υπηρεσιών και το λιανικό εμπόριο τα ποσά αυτά αυξάνονταν ακόμη και στο 100% (Artavanis et al., 2016). Τα στοιχεία αυτά υπέδειξαν πως περίπου το 43 με 45% του εισοδήματος των αυτοαπασχολούμενων ήταν αδήλωτο βασιζόμενο κυρίως σε υπηρεσίες παροχής υπηρεσιών.

Η έρευνα του Ευρωβαρόμετρου του 2007 αποκαλύπτει ότι στις πέντε χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης που ερευνήθηκαν, δηλαδή στη Βουλγαρία, την Κύπρο, την Ελλάδα, τη Ρουμανία και τη Σλοβενία, το 16% του συνόλου των μισθωτών λαμβάνει μισθούς κονδυλίων και ότι η αδήλωτη μισθολογική συνιστώσα αντιστοιχεί κατά μέσο όρο στο 60% συνολικής αμοιβής.

Εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά των επιμέρους επιχειρήσεων που λειτουργούν στην παραοικονομία, παρατηρούμαι πως η συνάφεια της συμμετοχής συνδέονται με: το μέγεθος των επιχειρήσεων (Tedds, 2010; Williams, 2006) και την ηλικία της επιχείρησης, όπου οι νεότερες επιχειρήσεις είναι πιο πιθανό να συμμετάσχουν σε φαινόμενα φοροδιαφυγής σε σχέση με τις εδραιωμένες επιχειρήσεις.

Τα στοιχεία σχετικά με τον αντίκτυπο της φορολογίας είναι μικτά. Ορισμένοι ισχυρίζονται ότι οι υψηλότεροι φορολογικοί συντελεστές ωθούν τις επιχειρήσεις στην παραοικονομία (Kamdar 1997; Tedds 2010; Lacko 2000), αλλά άλλοι διαπιστώσει ότι η άτυπη οικονομία είναι γενικά υψηλότερη στις φτωχότερες χώρες με χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα όπου οι φορολογικοί συντελεστές είναι μικρότεροι και είναι χαμηλότερος σε σχέση με τις εύπορες χώρες, με υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα και όπου οι φορολογικοί συντελεστές είναι υψηλότεροι (Bird και Zolt, 2008; Friedman et al., 2000). Επιπλέον, τα ευρήματα δείχνουν ότι όσο περισσότερο αναπτυγμένο είναι το χρηματοπιστωτικό σύστημα, συμπεριλαμβανομένων των κεφαλαιαγορών και του τραπεζικού τομέα, τόσο μικρότερο είναι το συνολικό μέγεθος της άτυπης οικονομίας (Dabla-Norris και Feltenstein 2005; Eilat και Zinnes 2002; Straub 2005), καθώς αυξάνει το κόστος ευκαιρίας να αποκλειστεί από αυτό το σύστημα. Μια τελική βασική κινητήρια δύναμη των επιχειρήσεων στην παραοικονομία που εντοπίζεται στη βιβλιογραφία είναι η διαφθορά (Friedman et al., 2000; Dreher και Schneider 2010; Buehn και Schneider 2010) και η επιθυμία των επιχειρήσεων να αποφύγουν διεφθαρμένες κυβερνήσεις (Hudson et al., 2012).

3.4.3 Φοροδιαφυγή και Φόρος Προστιθέμενης Αξίας

Μεταξύ του 2010 και του 2013, η ελληνική κυβέρνηση πραγματοποίησε σειρά δημοσιονομικών προσαρμογών (προγράμματα λιτότητας, από τα οποία έλειπαν ουσιαστικά οι στόχοι και προκάλεσαν δραματικές συνέπειες ύφεσης. Υποστηρίζεται ότι και τα δύο αποτελέσματα σχετίζονται με την ανταπόκριση των επιχειρήσεων στις διαφορές στις φορολογικές αυξήσεις. Όταν αντιμετωπίζουν

υψηλότερους φόρους, οι επιχειρήσεις όχι μόνο μειώνουν τη δραστηριότητά τους λόγω των χαμηλότερων αναμενόμενων αποδόσεων, αλλά και κρύβουν περισσότερα έσοδα, με αποτέλεσμα να καταστέλλουν ακόμη περισσότερο τις επενδύσεις.

Υπάρχουν δύο βασικές απάτες που χρησιμοποιούνται από τις επιχειρήσεις για να αποφύγουν τους έμμεσους φόρους, και ειδικότερα τον ΦΠΑ:

- οι επιχειρήσεις αποκρύπτουν ή υποεκτιμούν τις πωλήσεις τους. Η αναφορά μόνο μέρους των εσόδων που προκύπτουν από την δραστηριότητάς τους ή, σε ακραίες περιπτώσεις, η αποφυγή επίσημης λογιστικής εγγραφής επιτρέπει στις επιχειρήσεις να αποφύγουν τον φόρο επί των κερδών αλλά και τον ΦΠΑ. Στην Ελλάδα, οι περισσότεροι αυτοαπασχολούμενοι (δικηγόροι, γιατροί, υδραυλικοί, ηλεκτρολόγοι κτλ.) και οι μικρές επιχειρήσεις (καταστήματα λιανικής πώλησης, εστιατόρια κτλ.) που υπόκεινται σε τήρηση λογιστικών βιβλίων δεν συμμορφώνονται στους κανόνες που επιβάλουν οι φορολογικές αρχές .

- οι επιχειρήσεις επίσης αυξάνου εικονικά τις λειτουργικές τους δαπάνες, οι οποίες μειώνουν το εισόδημα από το οποίο αφαιρείται ο φόρος. Τυπικά, το αποτέλεσμα αυτό επιτυγχάνεται με την υπερβολική καταγραφή πληρωμών για ενδιάμεσα αγαθά ή με την υπερεκτίμηση των μισθών.

Και στις δύο περιπτώσεις, η φοροδιαφυγή συνδέεται με χαμηλές αναλογίες πωλήσεων έναντι του συνολικού κόστους, δηλαδή στην κερδοφορία της επιχείρησης. Το μέτρο αυτό χρησιμοποιείται από τις φορολογικές αρχές για τον εντοπισμό τυχόν απάτης. Οι αιφνίδιες μειώσεις της κερδοφορίας της επιχείρησης ή οι μόνιμα δηλωμένες ζημιές χωρίς την πτώχευση δείχνουν τέτοιες απάτες.

Όταν οι επιχειρήσεις προσαρμόζουν τον βαθμό στον οποίο δηλώνουν τα έσοδα τη δραστηριότητά τους, η αύξηση των φόρων προκαλεί συρρίκνωσης της παραγωγής. Δεδομένου ότι η διαφάνεια των επιχειρήσεων εγγυάται καλύτερη πρόσβαση στην πιστωτική αγορά, η μείωσή της επιδεινώνει την κατάσταση αυτή. Στην Ελλάδα, ο χαμηλός φορολογικός έλεγχος και η μικρή χρηματοοικονομική ανάπτυξη συμβάλλουν στην ύπαρξη αρκετά μεγάλων και πολυάριθμων μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, για τις οποίες η διαφάνεια στη φορολογία είναι σημαντική (Pappadà και Zylberberg, 2015).

Η έρευνα των Alm και Martinez-Vazquez (2007) εξετάζει τη φορολογική συμμόρφωση στις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα έδειξαν ότι οι φορολογικές επιδόσεις στις χώρες αυτές πολλές φορές κρίνεται ανεπαρκείς. Τα σχετικά χαμηλά επίπεδα φορολογίας στις περισσότερες χώρες της Λατινικής Αμερικής δεν είναι ένα πρόσφατο φαινόμενο. Τις τελευταίες δεκαετίες οι φόροι δεν αυξήθηκαν στις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Παρόλο που έχουν αυξηθεί ορισμένα επιτόκια, κυρίως για τον ΦΠΑ, άλλα επιτόκια (κυρίως για τους φόρους εισοδήματος) έχουν μειωθεί, γεγονός που οδηγεί σε μικρές αλλαγές στη φορολογική μεταρρύθμιση. Τα εθνικά πρότυπα

φορολογίας είναι αμετάβλητα με την πάροδο του χρόνου. Οι χώρες που είχαν σχετικά υψηλούς φόρους στα τέλη της δεκαετίας του '70 εξακολουθούσαν να είναι πάνω από τον μέσο όρο στη δεκαετία του 1990 και του 2000 και οι χώρες που εξαρτώνται περισσότερο από τους φόρους κατανάλωσης συνέχισαν συνολικά να το πράττουν εδώ και δεκαετίες. Παρά τη σχετική σταθερότητα τόσο των φορολογικών επιπέδων όσο και της σύνθεσης των φορολογικών δομών σε ολόκληρη την επικράτεια και εντός των χωρών, πολλές αλλαγές έχουν επέλθει στη φορολογική πολιτική μεταξύ των χωρών της Λατινικής Αμερικής κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Οι οικονομικές και πολιτικές συνθήκες έχουν αλλάξει δραματικά κατά καιρούς σε ορισμένες χώρες, και μερικές φορές τα φορολογικά συστήματα έχουν αλλάξει μαζί τους.

Η φοροδιαφυγή είναι ένα από τα πιο ενοχλητικά προβλήματα στις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Το γενικό συμπέρασμα σχετικά με αυτό τη φοροδιαφυγή είναι απλό και βασικό. Τα θεσμικά όργανα έχουν σημασία παντού, αλλά είναι ιδιαίτερα καθοριστικά στις αναπτυσσόμενες χώρες όπου η ποιότητα τους είναι γενικά χαμηλότερη από ό, τι στις ανεπτυγμένες χώρες. Η βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης απαιτείται να επικεντρωθεί κυρίως στη βελτίωση των κοινωνικών θεσμών, ιδίως του κοινωνικού κανόνα συμμόρφωσης και της ίδιας της φορολογικής διοίκησης. Εν ολίγοις, πιστεύουμε ότι οι κοινωνικοί θεσμοί και η ύπαρξη αποτελεσματικής φορολογικής διοίκησης, είναι καθοριστικής σημασίας για την κατανόηση των ζητημάτων της φορολογικής συμμόρφωσης στις χώρες της Λατινικής Αμερικής αλλά και πέραν αυτής. Από πολιτική άποψη, φαίνεται ότι μπορεί να είναι σημαντικό να ενισχυθούν τα κοινωνικά πρότυπα συμμόρφωσης για τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό μιας υπηρεσιακής φορολογικής διοίκησης (Alm και Martinez-Vazquez, 2007).

Ας δούμε για παράδειγμα με ποιους τρόπους μπορεί να φοροδιαφύγει. Στην περίπτωση λοιπόν αυτή οι επιχειρήσεις μπορούν να δηλώνου μικρότερο εισόδημα προ φορολογίας προς τις φορολογικές αρχές, να παρουσιάσουν υπερβάλλουσες αποσβέσεις ή ακόμα και να μην καταθέσουν φορολογικές δηλώσεις, όπως δηλαδή μπορεί να συμβεί και στην περίπτωση των ιδιωτών με την ατομική φορολογία εισοδήματος. Ομοίως, οι έμμεσοι φόροι όπως είναι ο φόρος προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) παρουσιάζει πολλές ευκαιρίες για φοροδιαφυγή. Πράγματι, σε πολλές επιχειρήσεις είτε δεν γίνονται, σκοπίμως, οι ορθές λογιστικές εγγραφές των γεγονότων που περιλαμβάνουν ΦΠΑ, είτε δεν καταγράφονται οι πωλήσεις είτε παρουσιάζονται ψευδή τιμολόγια που τους επιτρέπουν να υποτιμούν τις φορολογικές υποχρεώσεις τους. Ωστόσο, με ορισμένες εξαιρέσεις, το μοντέλο που χρησιμοποιείται σχεδόν σε όλες τις έρευνες σχετικά με τη φορολογική συμμόρφωση έχει επικεντρωθεί στα ατομικά χαρακτηριστικά και όχι στην επιχείρηση.

Ενώ η διαφθορά και η φοροδιαφυγή μπορούν να υπάρχουν ξεχωριστά, μπορούν εύκολα και να συμβαδίσουν. Η δωροδοκία επιτρέπει τη φοροδιαφυγή, διευκολύνοντας τους φορολογούμενους να κρύβουν το εισόδημά τους, ενώ η φοροδιαφυγή μπορεί να συμβάλει στη διαφθορά δημιουργώντας

πρόσθετες ευκαιρίες για την ανάπτυξη της δεύτερης. Η διαφθορά είναι η κινητήρια δύναμη της φοροδιαφυγής. Η διαφθορά των φορολογικών υπαλλήλων αποτελεί στατιστικά αλλά και οικονομικά σημαντικό παράγοντα της φοροδιαφυγής. Οι φορολογικοί επιθεωρητές που δωροδοκούνται οδηγούν σε μείωση των πωλήσεων, και κατ' επέκταση των δηλωθέντων εσόδων, από τέσσερις έως και δέκα ποσοστιαίες μονάδες. Επιπλέον, οι μεγαλύτερες δωροδοκίες οδηγούν σε υψηλότερα επίπεδα φοροδιαφυγής. Γίνεται επομένως σαφές πως η φορολογική συμμόρφωση εξαρτάται από την ποιότητα των φορολογικών αρχών.

Έτσι οι κυβερνήσεις που επιδιώκουν να αυξήσουν τα φορολογικά τους έσοδα θα πρέπει πρώτα να διασφαλίσουν ότι η φορολογική διάρθρωση διακατέχεται από πνεύμα ηθικής. Οι αλλοιωμένες φορολογικές διοικήσεις όχι μόνο προκαλούν φοροαπαλλαγές μέσω της αυξημένης φοροδιαφυγής ενός μέρους των φορολογουμένων, αλλά ζημιώνουν και τις κυβερνήσεις καθώς δεν καταβάλουν ένα μέρος των πραγματικών φόρων (Alm et al., 2016).

Σε ελέγχους αναφορικά με την σχέση μεταξύ του ΦΠΑ και της φοροδιαφυγής, διαπιστώνεται ότι η επιδείνωση (βελτίωση) της αποδοτικότητας του ΦΠΑ οφείλεται στις μεταβολές των καταναλωτικών προτύπων και στις αλλαγές στη φοροδιαφυγή κατά τη διάρκεια περιόδων περικοπών (επέκτασης) της οικονομίας. Μια βασική συνέπεια είναι ότι, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια σημαντικών οικονομικών βραχυχρόνιων και οικονομικών περιθωρίων, οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής θα πρέπει να εξετάσουν πέρα από τις μακροπρόθεσμες ελαστικότητες των εσόδων και τις επιπτώσεις του οικονομικού κύκλου στην αποτελεσματικότητα των φορολογικών εσόδων.

Διαπιστώνουμε συμπερασματικά ότι οι μετατοπίσεις των καταναλωτικών προτύπων προς αγαθά και υπηρεσίες με χαμηλότερους (υψηλότερους) συντελεστές ΦΠΑ και υψηλότερη (χαμηλότερη) φοροδιαφυγή κατά τις οικονομικές περικοπές (επεκτάσεις) αποτελούν καίριους διαύλους μέσω των οποίων το παραγωγικό χάσμα επηρεάζει την αποδοτικότητα του ΦΠΑ. Κατά τη διάρκεια των περικοπών (επεκτάσεις), τα νοικοκυριά καταναλώνουν υψηλότερο (χαμηλότερο) μερίδιο του εισοδήματός τους σε αγαθά και υπηρεσίες αναγκών, τα οποία σε πολλές χώρες δεν φορολογούνται είτε φορολογούνται με χαμηλότερο συντελεστή ΦΠΑ (Sancak et al., 2010).

Ο στόχος της φορολογικής διοίκησης όσον αφορά τον φόρο προστιθέμενης αξίας είναι η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της απάτης. Είναι πολύ σημαντικό να καταπολεμηθεί η φοροδιαφυγή στον τομέα του ΦΠΑ, διότι αντιπροσωπεύει τον έμμεσο φόρο του μεγαλύτερου μεριδίου στον γενικό προϋπολογισμό. Η φοροδιαφυγή με βάση τον ΦΠΑ αντιπροσωπεύει την πρόθεση μη καταβολής του φόρου, παρακράτησης ή μη δήλωσης, ή ζητώντας την επιστροφή του που δεν ήταν κατάλληλη λόγω της υπερβολής του εκπιπτόμενου ποσού του ΦΠΑ. Ο βασικός στόχος του φορολογικού επιθεωρητή είναι να επαληθεύσει την ακρίβεια του δηλωθέντος ποσού του φόρου προστιθέμενης αξίας. Πρέπει επίσης να

παρατηρηθεί κατά πόσον το εσφαλμένο ποσό είναι σκόπιμο ή αν οφείλεται σε παρεξήγηση, απροσεξία ή αμέλεια του πληρωτή (Eugen et al., 2011).

Λαμβάνοντας υπόψη την έμμεση φορολογία και την αυτοαπασχόληση ως κινητήρια δύναμη της φοροδιαφυγής παρατηρούμε μια πτωτική τάση φοροδιαφυγής μεταξύ 1999 και 2010, αλλά βρίσκουμε σημαντικά στοιχεία για τις περισσότερες από τις 38 χώρες του ΟΟΣΑ. Συγκεκριμένα, έχουμε τα ακόλουθα εμπειρικά αποτελέσματα:

Βρίσκουμε μια φθίνουσα τάση για το μέγεθος και την εξέλιξη της φοροδιαφυγής κατά την περίοδο 1999-2010. Το μέσο μέγεθος της φοροδιαφυγής κυμαίνεται μεταξύ 6,8% για το Μεξικό (υψηλότερη τιμή) και 0,5% για τις Ηνωμένες Πολιτείες (χαμηλότερη τιμή). Στις περισσότερες χώρες παρατηρούμε μικρή αύξηση από το 2009 έως το 2010 (Buehn και Schneider, 2012).

Σε έρευνα αναφορικά με το μέγεθος της παραοικονομίας σε 28 ευρωπαϊκές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την περίοδο 2003-2014 (ποσοστό του ΑΕΠ), διαπιστώθηκε πως το μέσο μέγεθος της παραοικονομίας ήταν στο 22,6% το 2003 και μειώθηκε στο 18,6% του ΑΕΠ το 2014. Οι σημαντικότερες κινητήριες δυνάμεις της παραοικονομίας είναι με 14,6% η ανεργία και η αυτοαπασχόληση, ακολουθούμενη από την φορολογική ηθική με 14,5% και την αύξηση του ΑΕΠ με 14,3%. Το ποσοστό φοροδιαφυγής (που αντιστοιχεί στην έμμεση φορολογία και τις δραστηριότητες της αυτοαπασχόλησης) είναι κατά μέσο όρο στο 4,2% στην Πολωνία, στο 1,9% στη Γερμανία και στο 2,9% στην Τσεχική Δημοκρατία.

• Οι κύριες κινητήριες δυνάμεις της παραοικονομίας είναι οι έμμεσοι φόροι, ενώ ακολουθούν η αυτοαπασχόληση και η ανεργία. Ως εκ τούτου, αυτές είναι οι πιο αποτελεσματικές επιλογές πολιτικής για τη μείωση της παραοικονομίας.

• Η μαζική απάτη του φόρου προστιθέμενης αξίας στο ενδοκοινοτικό εμπόριο εντός της ΕΕ προϋποθέτει πραγματική συνεργασία. Χωρίς αυτό οι φορολογικές διοικήσεις θα αποφάσιζαν μόνοι τους εάν προστατεύουν την εθνική τους οικονομία ή τον αθέμιτο ανταγωνισμό. Τότε, η υπερβολική παρέμβαση στην πολιτική του προϋπολογισμού ενός συγκεκριμένου κράτους μέλους θα μπορούσε να είναι εξαιρετικά επικίνδυνη και να χρησιμοποιηθεί για διάφορους σκοπούς σε περίπτωση «υπερβολικής» διακυβέρνησης.

• Η μέση συρρίκνωση που επιδεικνύεται στο πεδίο της παραοικονομίας της ΕΕ το 2014 σε 18,6% του ΑΕΠ καταδεικνύει μια τάση στο πλαίσιο πολλών εσωτερικών παραγόντων του ίδιου του οικονομικού κύκλου εργασιών και του εξωτερικού περιβάλλοντος (Schneider et al., 2015).

Η φοροδιαφυγή είναι μια από τις βασικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές αρχές στις προσπάθειές τους να επιτύχουν δημοσιονομική εξυγίανση. Αν και ο αρνητικός αντίκτυπός του στα

δημόσια έσοδα είναι κατανοητός από το ευρύ κοινό, οι άλλες οικονομικές αλλά και κοινωνικές επιπτώσεις του είναι λιγότερο σαφείς. Η φοροδιαφυγή είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο διαρθρωτικής φύσης, καθώς μειώνει την αποτελεσματικότητα της οικονομίας και αυξάνει την κοινωνική ανισότητα, διαστρεβλώνοντας την αναδιανομή των πόρων τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα.

Ο ορισμός και η μέτρηση της φοροδιαφυγής υπόκεινται σε θεωρητικούς και πρακτικούς περιορισμούς, οι οποίοι προέρχονται από την πολυπλοκότητα της οικονομίας, το φορολογικό πλαίσιο και τον μηχανισμό είσπραξης των φόρων. Η φοροδιαφυγή μπορεί να συμβεί στο πλαίσιο οποιασδήποτε οικονομικής δραστηριότητας. Σε γενικές γραμμές μπορεί να οριστεί ως η παράνομη πρακτική της σκόπιμης απόκρυψης εισοδήματος και άλλων φορολογητέων πράξεων και της αποφυγής πληρωμής φόρου (ΦΠΑ, άλλοι φόροι παρακράτησης, δασμοί, εισφορές κ.λπ.).

Δεδομένης της σχέσης μεταξύ της φοροδιαφυγής και της άτυπης οικονομίας μεγάλο πλήθος ερευνών έχει επικεντρωθεί γύρω από το φαινόμενο της παραοικονομίας. Στην Ελλάδα, η παραοικονομία έχει εκτιμηθεί κατά μέσο όρο στο 30% του ΑΕΠ. Σε σύγκριση με άλλες χώρες του ΟΟΣΑ εκτιμάται ότι η χώρα έχει ένα από τα υψηλότερα μερίδια παραοικονομίας. Αντίστοιχα το μέγεθος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα βρίσκεται περίπου γύρω στο 4% του ΑΕΠ. Πρόσφατες μελέτες σχετικά με τον φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων, εκτιμούν ότι το εισόδημα που δεν φανερώνεται αντιστοιχεί στο 10% του συνολικού πληθυσμού των φορολογουμένων, προκαλώντας απώλειες εσόδων ύψους 26% (λόγω προοδευτικής φορολογίας). Λόγω της πολύπλευρης φύσης του προβλήματος και των βαθύτερων αιτιών, οι προσπάθειες κατά της φοροδιαφυγής πρέπει να είναι συλλογικές, συστηματικές και πολυεπίπεδες, στους ακόλουθους τρεις άξονες: την απλούστευση της νομοθεσίας, τη βελτίωση της είσπραξημότητας και ελέγχου των φόρων και την ενίσχυση της φορολογικής ηθικής. Έχουν καταβληθεί σημαντικές προσπάθειες από τις ελληνικές αρχές κατά τα τελευταία έτη για τη θέσπιση ενός αποτελεσματικού φορολογικού πλαισίου ικανό να αποφέρει τα αναμενόμενα έσοδα και να εξασφαλίζει με διαφανή και δίκαιη κατανομή την φορολογική επιβάρυνση (Varsadani, 2011).

3.4.4 Φοροδιαφυγή και Ασφαλιστικές Εισφορές

Σε έρευνα αναφορικά με τα στοιχεία της παραοικονομίας που παρουσιάζουν χώρες όπως η Γαλλία, η Ισπανία και η Ελλάδα, τα ευρήματα επιβεβαίωσαν ότι η ανεργία, η δημοσιονομική επιβάρυνση και η αυτοαπασχόληση είναι οι κύριες αιτίες της παραοικονομίας στις χώρες αυτές ενώ παράλληλα υπάρχει αντίστροφη σχέση μεταξύ του επίσημου ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ και εκείνου της ανεπίσημης οικονομίας.

Οι επιπτώσεις της παραοικονομίας είναι πολλές και σημαντικές. Πέραν της μείωσης των εσόδων της κυβέρνησης και την στρέβλωση των επίσημων δεικτών (ανάπτυξη, ανεργία, κατανομή εισοδημάτων

κλπ.), επηρεάζει και τις αποφάσεις του δημόσιου τομέα, προκαλώντας αλλαγές στα ατομικά κίνητρα και τους συντελεστές αμοιβής. Ως εκ τούτου, πολιτικά συμφέροντα στην ΕΕ έχουν αυξηθεί σημαντικά στις χώρες του ΟΟΣΑ τα τελευταία χρόνια. Η σύγκριση ανάμεσα σε αυτές τις χώρες προσφέρει την δυνατότητα να προσδιοριστεί εάν υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ του επιπέδου κατά κεφαλήν εισοδήματος και της ανάπτυξης της παραοικονομίας.

Οι μέθοδοι που συνήθως εφαρμόζονται για την εκτίμηση της παραοικονομίας είναι χωρισμένες σε άμεσες και έμμεσες προσεγγίσεις. Οι άμεσες μέθοδοι βασίζονται σε επαφές ή παρατηρήσεις ατόμων ή επιχειρήσεων για τη συγκέντρωση άμεσων πληροφοριών σχετικά με το αδήλωτο εισόδημα. Υπάρχουν δύο τύποι ελέγχων: ο έλεγχος των φορολογικών δηλώσεων και η διενέργεια επιτόπιων ερευνών. Οι έμμεσες μέθοδοι προσπαθούν να προσδιορίσουν το μέγεθος της «κρυμμένης» οικονομίας μετρώντας τα «ίχνη» που αφήνει στα επίσημα στατιστικά στοιχεία. Τέτοιες μέθοδοι μπορούν να είναι η απόκλιση μεταξύ των εθνικών στατιστικών δαπανών και εσόδων, η διαφορά μεταξύ των επίσημων και πραγματικών στατιστικών του εργατικού δυναμικού, η προσέγγιση της συναλλαγής και η προσέγγιση της ζήτησης συναλλάγματος.

Ενώ στη γαλλική περίπτωση η παραοικονομία μειώνεται, η βυθισμένη οικονομία στην Ισπανία και την Ελλάδα αυξάνεται. Η διαφορά αυτή μπορεί να οφείλεται στο επίπεδο ανάπτυξης αυτών των οικονομιών, καθώς οι πλουσιότερες οικονομίες ενδέχεται να έχουν λιγότερα κίνητρα ή δυνατότητες για φοροδιαφυγή από ό, τι οι λιγότερο ανεπτυγμένες. Παρόλο που έχουμε επικεντρωθεί στη φορολογική επιβάρυνση ως μία από τις κύριες αιτίες της παραοικονομίας, οι οικονομικοί παράγοντες σε μια σχετικά ανεπαρκώς ανεπτυγμένη χώρα με φθίνουσα φορολογία και μη επιβαλλόμενους κανονισμούς θα μπορούσαν επίσης να έχουν ισχυρότερα κίνητρα για να ενισχύσουν την παραοικονομία.

Παράλληλα στην περίπτωση της Ισπανίας, οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης θα πρέπει να μεταρρυθμιστούν προκειμένου να καταστεί η αγορά εργασίας πιο ευέλικτη και να καταπολεμηθεί η φοροδιαφυγή, ενώ παράλληλα η υπερβολική γραφειοκρατία πρέπει να μειωθεί. Σε αντίθεση με τη γαλλική και την ισπανική υπόθεση, η φορολογική επιβάρυνση, γενικά, δεν είναι σημαντική στην περίπτωση της Ελλάδας. Έτσι, στην περίπτωση της Ελλάδας, υπάρχει έντονος προβλήματος αναφορικά με την λειτουργία της αγοράς εργασίας και του φορολογικού συστήματος. Η αγορά εργασίας πρέπει να είναι πιο ευέλικτη προκειμένου να μειωθεί η ανεργία ενώ παρατηρείται και μη αποτελεσματική λειτουργία του φορολογικού συστήματος. Ενώ θα πρέπει να τονιστεί πως υπάρχουν ενδείξεις πως υπάρχει μια θετική σχέση μεταξύ του μεγέθους της παραοικονομίας και του δείκτη αυτοαπασχόλησης, πράγμα που αποδεικνύει ότι αυτή η μεταβλητή είναι ένας από τους κύριους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της παραοικονομίας, ανεξάρτητα από το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης (Dell'Anno et al., 2007).

Παρόλο που η φοροδιαφυγή αποτελεί το επίκεντρο ενός αυξανόμενου όγκου έρευνας τα τελευταία χρόνια, το ζήτημα των επιπτώσεων της διανομής εξακολουθεί να παραμένει σχετικά παραμελημένο. Παρόλο που το ενδιαφέρον για τη φοροδιαφυγή έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, ο μεγάλος όγκος της έρευνας που παράγεται περιλαμβάνει λίγες προσπάθειες να μελετηθεί ο αντίκτυπός της στη διανομή. Η φοροδιαφυγή παραβιάζει τις έννοιες της δικαιοσύνης και της ίσης μεταχείρισης και υπονομεύει την ιδέα της αμοιβαιότητας που βρίσκεται στο επίκεντρο της σχέσης μεταξύ των φορολογουμένων και του κράτους.

Από την άλλη πλευρά, η φοροδιαφυγή εγείρει σημαντικά ζητήματα για την αποτελεσματικότητα. Τα χαμηλότερα φορολογικά έσοδα μπορεί τελικά να οδηγήσουν σε υψηλότερες φορολογικές επιβαρύνσεις για όσους πληρώνουν. Επιπλέον, στο βαθμό που οι ευκαιρίες για φοροδιαφυγή διαφέρουν ανάλογα με το επάγγελμα ή τον τομέα της οικονομίας (Frederiksen et al., 2005), η φοροδιαφυγή θα διαστρεβλώνει επίσης τις αποφάσεις για την προσφορά εργασίας, αν και είναι δύσκολο να επιβεβαιωθεί ως υπόθεση.

Μελέτη δείχνει ότι οι επιπτώσεις της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα, την Ουγγαρία και την Ιταλία φαίνεται να είναι η υψηλή εισοδηματική ανισότητα, η χαμηλή φορολογική προοδευτικότητα καθώς και η σημαντική απώλεια φορολογικών εισπράξεων. Μια αιτία αυτών των συμπερασμάτων αφορά τη διάκριση μεταξύ στατικών και δυναμικών αποτελεσμάτων του φόρου που γίνεται η παραποίηση. Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι η φορολογία (και, συνεπώς, η φοροδιαφυγή) δεν περιορίζει απλώς το διαθέσιμο εισόδημα αλλά επηρεάζει και τις αποφάσεις σχετικά με την προσφορά και τη ζήτηση εργασίας, την κατανομή του διαθέσιμου εισοδήματος μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης, την κατανομή της κατανάλωσης μεταξύ διαφορετικών αγαθών και υπηρεσιών κλπ. (Slemrod και Yitzhaki 2002; Sandmo 2005).

Πέραν της μελέτης γύρω από τον αντίκτυπο που προκαλεί το φαινόμενο της φοροδιαφυγής στους φόρους εισοδήματος αξίζει να παρατηρήσουμε και την λειτουργία κοινωνικών εισφορών. Αφενός λοιπόν, οι κοινωνικές εισφορές καταβάλλονται κατ' αποκοπή στην περίπτωση που αναφερόμαστε σε μισθωτή εργασία και άρα έχουμε τις εισφορές του εργοδότη και του εργαζομένου, αφετέρου στην περίπτωση που αναφερόμαστε στις εισφορές των αυτοαπασχολούμενων, τότε αυτές καταβάλλονται από το πρώτο εισπραχθέν ευρώ. Ως εκ τούτου, ο διανεμητικός αντίκτυπος της φοροδιαφυγής ενδέχεται να είναι λιγότερο επιβραδυντικός για τις κοινωνικές εισφορές από ό, τι για τον φόρο εισοδήματος. Από την άλλη πλευρά, οι εργοδοτικές εισφορές κοινωνικής ασφάλισης είναι τυπικά υψηλότερες από τις εισφορές των εργαζομένων (δύο φορές υψηλότερες στην Ελλάδα, τρεις φορές υψηλότερες στην Ουγγαρία και την Ιταλία), με αποτέλεσμα η ανασφάλιστη εργασία και άρα η ελλιπής αναφορά μισθών στο κράτος να μειώνουν το κόστος εργασίας των εργοδοτών περισσότερο από ό, τι θα αυξήσει τα εισοδήματα των εργαζομένων (Matsaganis et al., 2010).

Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή είναι και οι δύο ευρέως διαδεδομένες στην Ελλάδα. Αυτό έχει δυσμενείς επιπτώσεις όσον αφορά την οριζόντια και κάθετη ισότητα, καθώς και από την άποψη της αποτελεσματικότητας. Οι επιπτώσεις της φοροδιαφυγής είναι η υψηλότερη ανισότητα του εισοδήματος και της φτώχειας, καθώς και η χαμηλότερη προοδευτικότητα του συστήματος φορολογίας για το εισόδημα.

Η φοροδιαφυγή του εισοδήματος δημιουργεί σημαντικά ζητήματα από την άποψη της αποτελεσματικότητας. Τα χαμηλότερα φορολογικά έσοδα μπορεί τελικά να οδηγήσουν σε υψηλότερες φορολογικές επιβαρύνσεις για όσους πληρώνουν. Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα αποδείχθηκε ότι αυξάνει την ανισότητα και τη φτώχεια και μειώνει τη φορολογική προοδευτικότητα, υποδηλώνοντας επίσης σημαντική απώλεια φορολογικών εισπράξεων. Από την άλλη πλευρά, η φοροδιαφυγή έχει σοβαρές επιπτώσεις στην ανάλυση της διανομής.

Στην Ουγγαρία, οι Krekó και Kiss (2007) τόνισαν τις ευκαιρίες για (νομική) φοροαποφυγή και (παράνομη) φοροδιαφυγή που διατίθενται στους αυτοαπασχολούμενους. Στην Ελλάδα, ο Tatsos (2001) διαπίστωσε ότι οι αυτοαπασχολούμενοι είναι πιο πιθανό να φοροδιαφύγουν υποκρύπτοντας στοιχεία προς τις φορολογικές αρχές.

Στην πραγματικότητα, οι εμπειρικές ενδείξεις υποδηλώνουν την ύπαρξη μιας μεγάλης παραοικονομίας που επικεντρώνεται σε «μαύρες» θέσεις εργασίας. Η Υπηρεσία Επιθεώρησης του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ) εκτιμά ότι οι εργοδότες στο 10% όλων των επιχειρήσεων που επιθεωρήθηκαν το 2008 δεν πληρώνουν κοινωνικές εισφορές, ενώ το 27% όλων των εργαζομένων παρέμεινε μη εγγεγραμμένο (δελτίο τύπου, 25 Ιανουαρίου 2009). Τέτοιες πρακτικές είναι ιδιαίτερα διαδεδομένες στο λιανικό εμπόριο, στον κατασκευαστικό τομέα, στον τουρισμό, στις υπηρεσίες που παρέχονται με συμβόλαιο, όπως ο καθαρισμός και η τροφοδοσία κ.λπ.(Matsaganis και Flevotomou, 2010).

Στο κομμάτι της συσχέτισης της φοροδιαφυγής και των ασφαλιστικών εισφορών οι μελέτες στην Ελλάδα δείχνουν πως η πλειονότητα των δηλωθέντων οικονομικών στοιχείων που σχετίζονται με τις υποχρεώσεις έναντι της κοινωνικής ασφάλισης στα εισοδήματα μη μισθωτών/ μισθωτών είναι πολύ χαμηλότερα από το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Για το 2017 το ΔΝΤ καταγράφει πως περίπου το 85% των εισοδημάτων από επιχειρηματική δραστηριότητα είναι χαμηλότερο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και ανήλθε σε 16.736 ευρώ (International Monetary Fund, 2019, σελ. 30). Αντίστοιχη είναι και η παρατήρηση του Vasardani (2011), ο οποίος παρατηρώντας τα δεδομένα του 2009 σημείωση ότι το 83% των μη μισθωτών/ μισθωτών και μη συνταξιούχων δήλωναν εισόδημα μικρότερο των 10.000 ευρώ και το 47% μηδενικό εισόδημα. Με την αλλαγή του τρόπου υπολογισμού των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης που έγινε το 2017 και αφορούσε την σύνδεση του ποσού εισφοράς με τα δηλωτέα εισοδήματα παρατηρήθηκε

μια εντυπωσιακή πτώση των δηλωτέων εισοδημάτων των επιχειρήσεων κατά 50.000 όταν συνολικά η οικονομία για το έτος εκείνο παρουσίαζε ανάπτυξη.

3.4.5 Η περίπτωση των Φορολογικών Παραδείσων

Η διεθνής φοροδιαφυγή υφίσταται από την αρχαιότητα. Στην αρχαία Ελλάδα, τα νησιά στην περιοχή της Αθήνας χρησιμοποιήθηκαν από τους εμπόρους για την αποθήκευση αγαθών έτσι ώστε να αποφευχθεί ένας φόρος 2% που επιβαλλόταν στις εισαγωγές και τις εξαγωγές της πόλης. Κατά το δέκατο έκτο και δέκατο έβδομο αιώνα, η Φλάνδρα έγινε φορολογικός παράδεισος, ενώ το εμπόριο που διεξαγόταν μέσω των λιμανιών της υπόκειτανε σε φόρους με μικρούς περιορισμούς. Μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου σηματοδοτείται η αυξανόμενη ύπαρξη των φορολογικών παραδείσων. Χρησιμοποιήθηκαν αρχικά για την επέκταση των μητρικών εταιρειών στο εξωτερικό, κατά βάση από Αμερικάνικες εταιρίες που αποφάσισαν να αποκεντρώσουν τα κέντρα παραγωγής σε άλλες χώρες, και αργότερα άρχισαν αυτές οι θυγατρικές εταιρείες να χρησιμοποιούνται ως μέσο φοροδιαφυγής με την εμφύτευσή τους σε χώρες με σταθερό νόμισμα, οι οποίες δεν ασκούσαν έλεγχο επί του εμπορίου, είχαν αξιόπιστο τραπεζικό σύστημα και κυβέρνηση που ενθάρρυνε τις αλλοδαπές επενδύσεις στην επικράτειά τους. Σε διεθνές ωστόσο επίπεδο, παρατηρούμαι πως τα τελευταία χρόνια ορισμένες χώρες επικαλούμενες ως φορολογικοί παράδεισοι έχουν χάσει αυτήν την ιδιότητα.

Η χρήση ενός «παράδεισου» απαιτεί εξίσου κατάλληλη εμπορική και χρηματοπιστωτική νομοθεσία, η οποία προβλέπει, μεταξύ άλλων, το τραπεζικό απόρρητο, που επιτρέπει εύκολα τη δημιουργία νομικών οντοτήτων. Συνολικά, φαίνεται ότι οι παλιοί φορολογικοί παράδεισοι υποφέρουν από πολλές ατέλειες. Φαίνεται πιθανό ότι το προνομιούχο καθεστώς επεκτείνεται στις επιχειρήσεις γενικά, ανεξάρτητα από τη φύση της εργασίας τους. Ωστόσο για τις εγχώριες επιχειρήσεις παρατηρείται μεγάλη επιβάρυνση και φορολογική ανισότητα. Η πρώτη γενιά φορολογικών παραδείσων χαρακτηρίζεται από γεωγραφική εγγύτητα προς μία ή περισσότερες αναπτυγμένες χώρες και γενικά μπορούμε να πούμε πως βρίσκεται στη διασταύρωση δύο νομισματικών ζωνών. Για να μειωθεί η απάτη και η φοροδιαφυγή, πρέπει να δοθεί προσοχή τόσο στην ακρίβεια, η οποία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνική και την πολιτική αποδοχή των οικονομικών μεταρρυθμίσεων (φόρων), όσο και την αναγκαία συμμετοχή των φορολογούμενων στην χρηματοδότηση των κρατικών λειτουργιών. Παράλληλα θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι η φορολογική επιβάρυνση κατανέμεται λαμβάνοντας υπόψη την ικανότητα πληρωμής, ανεξάρτητα από την πηγή εισοδήματος, τη φύση της επιχείρησης και το εύρος της.

Τα φορολογικά πλεονεκτήματα δεν είναι πάντοτε επαρκή, εκτός αν συνοδεύονται από βέλτιστη πολιτική ασφαλείας και κανόνες εμπιστοσύνης. Οι Βερμούδες, οι Μπαχάμες και τα νησιά Κέυμαν έχουν μακρά παράδοση σταθερών και σαφώς καθορισμένων φορολογικών παραδείσων, ως τοπική κληρονομιά. Ωστόσο, η παράδοση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας κρίνεται μερικές φορές ανεπαρκής για να

προσελκύσει μαζική χρηματοδότηση που προορίζεται να επενδυθεί σε μακροπρόθεσμα προγράμματα όπως η σύσταση μιας ασφαλιστικής εταιρείας. Μερικές φορές είναι δυνατή η εξασφάλιση εγγύησης από την τοπική αυτοδιοίκηση για απαλλαγή από τους άμεσους φόρους για ορισμένο χρονικό διάστημα. Αυτές οι οντότητες έχουν εσωτερική νομοθεσία που διασφαλίζει την εμπιστευτικότητα των πράξεων και υπάρχει σκληρή νομοθεσία σχετικά με τους παραβάτες (Constantin και Constanta, 2015).

Οι Μπαχάμες υπέγραψαν με τις ΗΠΑ μια συνθήκη αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής επιτρέποντας στις αρχές των ΗΠΑ να αποκτήσουν πληροφορίες σχετικά με συγκεκριμένες αξιόποινες πράξεις. Αλλά αυτό το δικαίωμα στην πληροφόρηση δεν αφορά αδικήματα φορολογικού χαρακτήρα. Τα νησιά Κέυμαν έχουν ένα σύστημα ανάλογο με αυτό που έχουν οι Μπαχάμες. Το 1986 οι αρχές υπέγραψαν συμφωνία με τις ΗΠΑ αμοιβαίας συνδρομής για όλα τα εγκλήματα, παραπτώματα ή εγκλήματα που τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους. Ωστόσο, οι αρχές των νήσων έχουν την ευκαιρία να αρνηθούν τη συνεργασία αυτή, εφόσον τα αδικήματα αυτά είναι απλώς φορολογικά. Οι αρχές των Βερμούδων ήταν λιγότερο εξειδικευμένες στο θέμα αυτό καθώς το 1989 υπέγραψαν με τη συνθήκη με τις ΗΠΑ αναφορικά με την ανταλλαγή πληροφοριών σε φορολογικά θέματα.

Στο σημείο αυτό ας εξετάσουμε ορισμένες περιπτώσεις «οικονομικών παραδείσων» (Constantin και Constanta, 2015):

• Στις Βερμούδες υπάρχουν δύο κατηγορίες εταιρειών: τις εταιρείες κοινής νομοθεσίας που πρέπει να ανήκουν τουλάχιστον στο 60% από ημεδαπούς πολίτες και τις απαλλασσόμενες εταιρείες. Οι απαλλασσόμενες εταιρείες δεν μπορούν να ασκήσουν επιχειρηματικές δραστηριότητες στη Βερμούδα. Απαιτεί διοικητική εξουσιοδότηση για τη σύσταση της εταιρείας, ανεξάρτητα από το καθεστώς της. Τα απαιτούμενα στοιχεία περιλάμβαναν λεπτομέρειες συμμετοχής και τραπεζικές αναφορές στον μέτοχο.

• Οι Νήσοι Κέυμαν όπου παρουσιάζονται οι ίδιες μορφές εταιριών με την περίπτωση των Βερμούδων. Οι εταιρείες που δημιουργούνται δεν απαιτείται να έχουν κάποιο κεφάλαιο και για την σύστασή τους υποβάλλεται μόνο μια ετήσια δήλωση που βεβαιώνει ότι η εταιρεία λειτουργεί σύμφωνα με την τοπική νομοθεσία.

Η έννοια του φορολογικού καταφυγίου συνδέεται ενστικτωδώς με την απουσία φόρων, εισφορών και όλων των άλλων τύπων φορολογικών πιέσεων. Αυτονόητα, ένα τέτοιο σύστημα αποδεικνύεται εξαιρετικά σπάνιο και αντιμετωπίζεται συχνότερα σε χώρες όπου το φορολογικό τους σύστημα φορολογείται σε μέτριο επίπεδο.

Ενώ στη Γαλλία, τα φορολογικά οφέλη των εταιρειών είναι σχετικά υψηλά, άλλες χώρες επέλεξαν ένα σύστημα εισφορών λιγότερο σκληρό, με σκοπό την προσέλκυση ξένων επενδυτών, οι οποίες ενδέχεται να συμβάλουν στην οικονομική τους ανάπτυξη. Όποιο κι αν είναι το κίνητρό τους, αυτές οι χώρες παρέχουν σε κάθε περίπτωση μια προνομιακή υποδοχή στις εταιρείες που επιθυμούν να εγκατασταθούν

και να λειτουργήσουν. Τα κέρδη που κερδίζουν νομικά πρόσωπα από τις Νήσους της Μάγχης (ιδίως από το Τζέρσεϋ και το Γκέρνσεϊ), τη Νήσο Μαν και τις Βρετανικές Παρθένους Νήσους δεν επιβάλλονται φόροι αντιστοίχως κατά 20% και 15%, επειδή θεωρούνται κάτοικοι, επομένως χρήζουν μιας ευνοϊκότερης διαχείρισης.

Οι φορολογικές νομοθεσίες πολλών χωρών δεν παρέχουν φορολογικά οφέλη από τις εταιρείες. Στις περισσότερες περιπτώσεις, μια φορολογική αντικατάσταση έρχεται να καλύψει αυτό το κενό επιφέροντας μια μειωμένη φορολογία. Ο φόρος αυτός λαμβάνει διάφορες μορφές, από τον φόρο επί του κεφαλαίου με 0,2% ετησίως στα κεφάλαια και τα αποθεματικά της εταιρείας που λειτουργεί στο Lichtenstein, το δικαίωμα ετήσιας αδειοδότησης που συλλέγεται ετησίως στις Μπαχάμες (βάσει του κύκλου εργασιών και του ακαθάριστου κέρδους) ή την εκμετάλλευση μιας επιχείρησης στην επικράτεια. Στις Βερμούδες ισχύει το σύνθετο σύστημα όπου οι τοπικές εταιρείες υπόκεινται σε συνδυασμό ετήσιου φόρου επί του κεφαλαίου και του δικαιώματος ετήσιας απαλλαγής, ενώ στο Nauru, το μικροσκοπικό νησί του Ειρηνικού, η ετήσια υποχρέωση του φόρου αυτού ανέρχεται στο σταθερό ποσό είναι $ 250 και ισχύει για όλες τις εταιρείες. Η κατ' αποκοπή φύση των φόρων αυτών ή η μειωμένη εισφορά είναι αναμφισβήτητα ελκυστική για τις επιχειρήσεις που σκοπεύουν να διαθέσουν αυτά τα έσοδα (Constantin και Constanta, 2015).

3.4.6 Παραδείγματα Φοροδιαφυγής

Το 2012, η ΕΥΚΑ (Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης) καθιέρωσε μια διαδικασία συνεργασίας με Κράτη μέλη της ΕΕ για την ανταλλαγή εμπειριών και ορθών πρακτικών μεταξύ των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σύμφωνα με τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα, η πρωταρχική ευθύνη για την πρόληψη και την ανίχνευση της απάτης ανήκει τόσο στην ανώτατη διοίκηση όσο και στους υπεύθυνους για τη διακυβέρνηση της οντότητας. Από την άλλη πλευρά, οι ελεγκτές παίζουν επίσης ρόλο στην καταπολέμηση της απάτης και πρέπει να βοηθήσουν τα κράτη μέλη να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους για την πρόληψη, τον εντοπισμό και τη διόρθωση παρατυπιών και απάτης. Σκοπός της ΕΥΚΑ είναι η ενίσχυση των ελεγκτών ώστε να εμπλουτίσουν τις θεωρητικές και πρακτικές γνώσεις τους που είναι απαραίτητες για να συμβάλουν αποτελεσματικότερα στην καταπολέμηση της απάτης.

Το Ινστιτούτο κατά της απάτης (ACFE) διαιρεί την απάτη που μπορεί να συντελεστεί σε έναν οργανισμό σε τρεις μορφές:

1. Την εσκεμμένη χειραγώγηση των οικονομικών καταστάσεων (π.χ. εσφαλμένη αναφορά εσόδων)

2. Οποιαδήποτε μορφή υπεξαίρεσης ενσώματων ή άυλων περιουσιακών στοιχείων

3. Την διαφθορά (π.χ. δωροδοκία, υπεξαίρεση κεφαλαίων κτλ.).

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε στο επικαλούμενο «τρίγωνο της απάτης» το οποίο δηλώνει τα τρία στοιχεία που υποστηρίζουν τη διάπραξη μιας απάτης (Cendrowski et al., 2007):

- Η ευκαιρία, όπου γίνεται αναφορά στα περιθώρια που υπάρχουν για να διαπραχθεί μια απάτη
- Τον εξορθολογισμό με τον οποίο γίνεται προσπάθεια εκλογίκευσης της απάτης
- Η οικονομική πίεση η οποία μεγαλύτερη νιώθουν οι φορολογούμενη πως είναι τόσο ωθούνται στην διάπραξη μιας απάτης

Παράγοντες που φαίνεται να δημιουργούν και ευνοούν το φαινόμενο της φοροδιαφυγής μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- Ψυχοκοινωνικοί παράγοντες, αφορούν τις παρορμήσεις και πεποιθήσεις του φορολογούμενου επηρεαζόμενοι από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ανήκει.
- Οικονομικοί παράγοντες, που σχετίζονται με την αντίληψη του φορολογούμενου για το ύψος του εισοδήματος που απομένει μετά την πληρωμή των φόρων και την ικανότητά του να ικανοποιεί τις ατομικές ανάγκες του φορολογούμενου.
- Νομικούς και διοικητικούς παράγοντες που σχετίζονται, αφενός, με την αντίληψη του τρόπου με τον οποίο αποφασίζονται οι φόροι, με την ισότητα του φορολογικού συστήματος και με την αντίληψη σχετικά με τους στόχους που θέτει μια κυβέρνηση για τα εισπραχθέντα έσοδα.

Η φοροδιαφυγή είναι το λογικό αποτέλεσμα των ατελειών και ασυνεπειών μιας ατελούς νομοθεσίας, των ελαττωματικών μεθόδων εφαρμογής και της ανικανότητας του νομοθέτη των οποίων η υπερβολική φορολογία ωθεί προς την ενίσχυση της φοροδιαφυγής. Η φοροδιαφυγή επομένως αποτελεί τη μη εκπλήρωση των φορολογικών υποχρεώσεων από τους φορολογούμενους με κακή πίστη.

Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι η υπάρχει και η νόμιμη φοροδιαφυγή που παρατηρείται μέσω της ύπαρξης φορολογικών παραδείσων. Χαρακτηριστικό των χωρών αυτών είναι η πολυάριθμη παροχή που χορηγείται σε ξένους επενδυτές σε διάφορους τομείς, όχι μόνο της φορολογίας. Ο στόχος των φορολογικών παραδείσων είναι να προσελκύσουν ξένους επενδυτές οι οποίοι, επωφελούμενοι από μεγάλες διευκολύνσεις που χορηγούνται από αυτές τις χώρες, θα επενδύσουν τεράστιους οικονομικούς πόρους αποφέροντας σημαντικά οφέλη στο επίπεδο της χώρας και εξασφαλίζοντας εν γένει την ανάπτυξή της.

Προκειμένου μια περιοχή να θεωρηθεί ως φορολογικός παράδεισος, πρέπει να παρουσιάζει πολλά κοινά χαρακτηριστικά: εμπιστευτικότητα, προστασία χρηματοπιστωτικών ή εμπορικών συναλλαγών και διανομής αγαθών, χρηματοπιστωτικά συστήματα χωρίς περιοριστικούς κανονισμούς, έλλειψη ελέγχου συναλλαγών εμπορικών συναλλαγών ή χρηματοπιστωτικών συναλλαγών που σε ορισμένες χώρες ,

ρυθμίζονται αυστηρά και επομένως παρακολουθούνται και ελέγχονται ενώ τέλος χρειάζεται να υπάρχει και ένα άψογο σύστημα επικοινωνίας (Spătărelu, 2016).

Ο André Beauchamp (1983), στο βιβλίο του «Ο παγκόσμιος οδηγός των φορολογικών παραδείσων», κατατάσσει τους σημαντικότερους φορολογικούς παραδείσους σε σχέση με το υφιστάμενο φορολογικό καθεστώς στις εξής ομάδες:

- Χώρες στις οποίες το εισόδημα και η αύξηση κεφαλαίου των ατόμων δεν φορολογούνται (Μπαχάμες, Βερμούδες, Μονακό, Νήσοι Κέυμαν).

- Χώρες όπου ο φόρος εταιρειών καθορίζεται σε εδαφική βάση, όπου οι φορολογούμενοι τυγχάνουν φορολογικής απαλλαγής για κέρδη από συναλλαγές που πραγματοποιήθηκαν εκτός της επικράτειας (Κόστα Ρίκα, Χονγκ Κονγκ, Μαλαισία, Παναμάς, Φιλιππίνες, Βενεζουέλα).

- Χώρες που προσφέρουν ειδικά οφέλη στις εταιρείες χαρτοφυλακίου (Λουξεμβούργο, Σιγκαπούρη).

- Χώρες που παρέχουν φορολογικές απαλλαγές για επενδύσεις που δημιουργούνται για την αύξηση των εξαγωγών (όπως η Ιρλανδία για τις εταιρείες που δημιουργήθηκαν πριν από το 1981).

- Άλλες χώρες που προσφέρουν συγκεκριμένα πλεονεκτήματα σε ορισμένες εταιρείες (Τζαμάικα, Μπαρμπάντος).

Εκτός βέβαια από τους βασικούς φορολογικούς παραδείσους, υπάρχουν χώρες που έχουν χαλαρά φορολογικά συστήματα ή προσφέρουν απαλλαγές και φορολογικές ελαφρύνσεις για την προσέλκυση ξένων επενδυτών και την αύξηση των εξαγωγών όπως: Παρθένοι Νήσοι, Τζαμάικα, Ταϊβάν, Ελβετία, ΗΠΑ, Γαλλία και Βέλγιο κλπ.(Spătărelu, 2016).

Στην Ελληνική επικράτεια ποικίλες είναι μορφές πρακτικών φοροδιαφυγής που ακολουθούνται. Ενδεικτικά στην συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένες περιπτώσεις τέτοιων πρακτικών που προέκυψαν κατόπιν εμπειρικής μελέτης.

Συγκεκριμένα οι επιχειρήσεις στην προσπάθειά τους να δηλώσουν όσο λιγότερα κέρδη, προ φορολογίας, μπορούν καταφεύγουν σε μη νόμιμες μεθόδους. Έτσι πολλές επιχειρήσεις εφαρμόζουν το τέχνασμα της εσκεμμένης παραποίησης των αποσβέσεών τους. Με την αλόγιστη χρήση ποσών για αποσβέσεις παγίων επιτυγχάνουν την αύξηση των δαπανών της εταιρίας τους. Παράλληλα στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και η προσπάθεια παραποίησης των ποσών της αποθήκης. Στην Ελλάδα και στην περίπτωση των ατομικών επιχειρήσεων ένας επιχειρηματίας μη έχοντας την υποχρέωση τήρησης θεωρημένης αποθήκης μπορεί άμεσα να προβεί σε υπερεκτίμηση της απογραφής των αποθεμάτων με αποτέλεσμα να υποχωρεί το φορολογητέο ποσό. Βεβαίως στην ίδια γραμμή, για υπερεκτίμηση των δαπανών, βρίσκεται και η προσπάθεια πολλών εταιριών να παρουσιάσουν μέσω εικονικών στοιχείων αυξημένα έξοδα. Έτσι

παρατηρούνται περιπτώσεις όπου επιχειρήσεις αποκτούν με μεγάλη ασυδοσία πάγια περιουσιακά στοιχεία, τα οποία κατά βάση αποτελούν τμήμα του λοιπού εξοπλισμού, χωρίς στην πραγματικότητα να υπάρχει φυσική τους παρουσία στην επιχείρηση. Κύρια τέτοια παραδείγματα αφορά ως επί των πλείστων αγορές ηλεκτρονικών υπολογιστών και περιφερειακών συσκευών όπως κινητά, tablets και λοιπά αξεσουάρ που στην πραγματικότητα χρησιμοποιούνται για ιδία χρήση.

Σε κοινή κατεύθυνση ακολουθεί και η προσπάθεια άλλων επιχειρήσεων να υποεκτιμήσουν τα έσοδά τους. Σε αυτή τη περίπτωση η κίνηση είναι τις περισσότερες φορές γνωστή και κρύβεται πίσω από την μη έκδοση νόμιμων παραστατικών. Με αυτόν τον τρόπο, και κυρίως στις επιχειρήσεις εστίασης, επιτυγχάνεται η όχι μόνο η μείωση των φορολογητέων κερδών αλλά και η παράνομη είσπραξη της έμμεσης φορολογίας (ΦΠΑ) το οποίο ενώ εισπράττεται από τον πελάτη δεν αποδίδεται. Εμφανές παράδειγμα αυτών αποτελεί στις υπηρεσίες εστίασης η παράδοση ενός εντύπου παραγγελίας όπου αναγράφονται τα προϊόντα που καταναλώθηκαν αλλά δεν αποτελεί και το νόμιμο παραστατικό που πρέπει να εκδίδεται σύμφωνα με τις φορολογικές αρχές. Επιπρόσθετα, σε αυτήν την περίπτωση έρχεται να συμβάλει και η απόφαση της φορολογικής αρχής για κατάργηση της θεώρησης των νόμιμων παραστατικών βάσει του Ν.4172/2013. Σε πολλές λοιπόν περιπτώσεις παρατηρείται η χρήση διπλών παραστατικών τα οποία και δεν δηλώνονται στο κράτος αλλά διακινούνται παράτυπα.

Επιπρόσθετα πολλοί επιχειρηματίες στην προσπάθειά τους να αποφύγουν την υψηλή καταβολή φόρων επιλέγουν κάποιες άλλες πρακτικές που δεν μπορούν εύκολα σε έναν έλεγχο των φορολογικών αρχών να παρατηρηθούν. Έτσι υπάρχουν επιχειρηματίες που στην προσπάθειά τους να μην υπερβούν το ποσό του εισοδήματος που θα τους εντάξει σε νέο φορολογικό συντελεστή επιλέγουν την ίδρυση μιας ακόμα, παρόμοιας, επιχείρησης στο όνομα συγγενικούς τους ατόμου την οποία διαχειρίζονται οι ίδιοι. Έτσι εποπτεύουν την πορεία των εσόδων τους και διαμορφώνουν το επίπεδο φορολογίας που επιθυμούν. Σε παρόμοια περίπτωση, υπάρχουν επιχειρήσεις που θέτουν τους υπαλλήλους τους μετόχους στις εταιρίες τους με σκοπό την μείωση του κόστους καθώς μειώνουν το ποσό των ασφαλιστικών εισφορών, μιας και το ποσοστό των εργοδοτών είναι ιδιαίτερα αυξημένο. Πέραν λοιπόν της αδήλωτης εργασίας που μπορεί να επιφέρει μεγάλη χρηματική ζημιά η αποκάλυψή της, πολλοί είναι αυτοί που επιλέγουν έναν τέτοιο τρόπο συγκάλυψης.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι ακόμη και η πρόθεση των κυβερνήσεων να αμβλύνουν ορισμένα προβλήματα, σε αρκετές περιπτώσεις ενισχύουν φαινόμενα φοροδιαφυγής. Συγκεκριμένα, οι κυβερνήσεις στην προσπάθεια να μετριάσουν τον αρνητικό αντίκτυπο της αδήλωτης εργασίας έχουν δημιουργήσει τα τελευταία χρόνια χρηματοδοτούμενα προγράμματα εργασίας για ανέργους στην προσπάθεια να μειώσουν το ποσοστό ανεργίας και να ενισχύσουν την παραγωγικότητα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία δύο σοβαρών ζητημάτων. Σε πρώτο βαθμό, υπάρχουν επιχειρήσεις, αλλά και εργαζόμενοι, οι οποίοι δίχως να έχουν ανάγκη πρόσληψης νέου προσωπικού εισέρχονται σε αυτά τα

προγράμματα με σκοπό την οικονομική ενίσχυση. Αντίστοιχα, οι εν δυνάμει εργαζόμενοι που έχουν την ανάγκη συμπλήρωσης των αναγκαίων ενσήμων δέχονται να προσληφθούν ακόμη και αν δεν έχουν φυσική παρουσία στην έδρα της επιχείρησης. Βεβαίως, στο σημείο αυτό αξίζει να τονίσουμε πως οι έλεγχοι που πραγματοποιούνται είναι αρκετά χαλαροί δίνοντας το δικαίωμα εξαπάτησης από την μεριά των εργοδοτών προς το Δημόσιο. Σε δεύτερο βαθμό, τα στοιχεία που παρουσιάζει η στατιστική υπηρεσία είναι εσφαλμένα καθώς με παρόμοιες πρακτικές ενώ ο αριθμός των ανέργων δεν μεταβάλλεται, παρατηρείται «εικονική» μείωση.

Τέλος, και αναφερόμενοι σε παράνομες πρακτικές, δεν θα πρέπει να αγνοούμε την ύπαρξη και τον εικονικών επιχειρήσεων. Πέραν της ύπαρξης επιχειρήσεων σε φορολογικούς παραδείσους, υπάρχουν επιχειρήσεις που επιλέγουν την εικονική επέκτασή τους σε χώρες με ευνοϊκά φορολογικά καθεστώτα. Παρατηρούνται λοιπόν επιχειρήσεις που ιδρύονται σε τρίτες χώρες διατηρώντας βέβαια την υπόστασή τους και στην Ελλάδα. Έτσι ενώ η αγορά των πρώτων υλών γίνεται στην ελληνική επιχείρηση στην συνέχεια το εμπόρευμα με παράτυπο τρόπο μεταφέρεται στην εικονική επιχείρηση, η οποία στις περισσότερες περιπτώσεις δεν έχει ούτε έδρα, και εκεί μεταφέρεται εκ νέου στην Ελληνική επικράτεια με την έκδοση νόμιμων παραστατικών. Με τον τρόπο αυτό οι επιχειρήσεις επιλέγουν την φορολόγηση σε μια άλλη χώρα με χαμηλότερο φορολογικό συντελεστή χωρίς όμως να αλλάζουν οι επιχειρηματίες χώρα ύπαρξης.

3.5 Μέτρηση της φοροδιαφυγής

Παρόλο που το φαινόμενο της φοροδιαφυγής εγείρει το ενδιαφέρον της διεθνής κοινότητας και αποτελεί ένα έντονο πεδίο αντιπαράθεσης. Η ποσοτικοποίηση της φοροδιαφυγής και η προσπάθεια μέτρησής της αποτελεί ένα δύσκολο στοιχείο διεθνώς (Hindriks και Myles, 2004; Hanlon και Heitzman, 2010; Waegenaere et al, 2013). Αυτή η δυσκολία πηγάζει από το γεγονός της έλλειψης των αξιόπιστων πληροφοριών και ως εκ τούτου τα αποτελέσματα των μετρήσεων σε πολλές περιπτώσεις είναι παραπλανητικά και άρα ανάξια όποιας περαιτέρω επεξεργασίας. Όπως εξηγήθηκε και παραπάνω (βλέπε ενότητα 3.4.6) το πλήθος των παράνομων πράξεων με σκοπό την απόκρυψη εισοδημάτων από επιχειρηματική δραστηριότητα είναι μεγάλο καθώς τόσο τα κίνητρα όσο και οι μειωμένοι έλεγχοι ενισχύουν τέτοιες πράξεις.

Οι βασικές μελέτες μέτρησης της φοροδιαφυγής, όπως παρουσιάζονται από τον Alm (2012), κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες: τις «παραδοσιακές» και τις «σύγχρονες».

«Παραδοσιακές» μέθοδοι μέτρησης της φοροδιαφυγής

Σε αυτήν την κατηγορία οι προσεγγίζεις υποδιαιρούνται στις άμεσες, έμμεσες και στις προσεγγίσεις «μοντέλου». Οι μετρήσεις που πραγματοποιούνται με την άμεση μέθοδο παρουσιάζουν την πιο ακριβή

πηγή πληροφοριών καθώς τα στοιχεία λαμβάνονται μέσω ελέγχων που πραγματοποιούν οι φορολογικές αρχές. Ο τρόπος συλλογής των δεδομένων μπορεί να γίνει και μέσω απευθείας ερωτήσεων προς τους φορολογούμενους αναφορικά με τα επίπεδα φοροδιαφυγής που πραγματοποιούν. Τέλος σε αυτήν την κατηγορία συμπεριλαμβάνεται και η περίπτωση της φορολογική αμνηστίας σύμφωνα με την οποία τα άτομα που λαμβάνουν το «ευεργέτημα» της φορολογικής ασυλίας αποκαλύπτουν το πραγματικό τους εισόδημα.

Στην κατηγορία των έμμεσων μεθόδων αναζητούνται μέσω διάφορων δεικτών τα στοιχεία εκείνα που μπορούν να αποκαλύψουν ίχνη φοροδιαφυγής. Ένας τέτοιος δείκτης μπορεί να είναι το χάσμα που μπορεί να δημιουργηθεί μεταξύ των δηλωτέων εισοδημάτων διαμέσου των φορολογικών δηλώσεων και των εισοδημάτων που καταγράφονται στους εθνικούς λογαριασμούς. Επιπρόσθετα μια σύνηθες τεχνική μέτρησης αποτελεί και η αναζήτηση στοιχείων από συναλλαγές που πραγματοποιήθηκαν με χρήμα αναπτύσσοντας μια σχέση μεταξύ του χρήματος και της ταχύτητας ρευστοποίησής του. Με τον τρόπο αυτό προβλέπονται τα επίπεδα της παραοικονομίας και το μέγεθος της φοροδιαφυγής. Τέλος ένας άλλος τρόπος έμμεσης προσέγγισης ορίζει πως υπάρχει μια σταθερή σχέση μεταξύ κάποιων εισροών, όπως είναι η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, και των «πραγματικών» οικονομικών δραστηριοτήτων. Μετρώντας το χάσμα που παρατηρείται μεταξύ των δύο μεγεθών προκύπτει το ύψος της φοροδιαφυγής. Αντίστοιχα η προσέγγιση του «μοντέλου» ενσωματώνει διάφορους παράγοντες που επιδρούν στην φοροδιαφυγή καθώς και τις επιπτώσεις που παρουσιάζουν στην οικονομία με το πέρασμα των ετών. Το μοντέλο αυτό συνδέει τις μη παρατηρήσιμες μεταβλητές με τους παρατηρήσιμους παράγοντες.

«Σύγχρονες» μέθοδοι μέτρησης της φοροδιαφυγής

Οι σύγχρονες μέθοδοι μέτρησης της φοροδιαφυγής βασίζονται σε νέες μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν κατά την διάρκεια ερευνών. Παραδείγματα τέτοιων μεθόδων, όπως αναφέρει ο Alm (2012), μπορεί να είναι η χρησιμοποίηση μέτρων που στηρίζονται στην κατανάλωση ή και στις φορολογικές εκπτώσεις ως στοιχείο μέτρησης του βαθμού φοροδιαφυγής. Βεβαίως το στοιχείο που τονίζεται σε αυτήν την μέθοδο είναι πως στερούνται άμεσων μετρήσεων.

3.5.1 Τρόποι μέτρησης της φοροαποφυγής

Διατηρώντας την ανάγκη μέτρησης του φαινομένου της φοροδιαφυγής, η δυσκολία του φαντάζει αρκετά δύσκολη και αυτό λόγω της αντικειμενικής δυσκολίας που παρουσιάζει η καταγραφή των πραγματικών εισοδημάτων. Η δυσκολία αυτή γίνεται ακόμα μεγαλύτερη όταν το εξεταζόμενο δείγμα είναι τα εισοδήματα που προέρχονται από την επιχειρηματική δραστηριότητα. Ο λόγος είναι προφανής και δεν είναι άλλος από το γεγονός πως οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις πριν την κατάθεσή τους στις αρχές είναι ως έναν βαθμό παραποιημένες. Η ένταση αυτής της απόκρυψης στοιχείων εξαρτάται ως έναν βαθμό και από τα όρια φορολογικής συμμόρφωσης που διαθέτουν οι επιχειρήσεις.

Αναφερόμενοι στα είδη μέτρησης της φοροαποφυγής θα εστιάσουμε την προσοχή μας στην έρευνα των Hanlon και Heitzman (2010) που αναλύουν δώδεκα διαφορετικές μετρήσεις.

3.5.1.1 Πραγματικός φορολογικός συντελεστής (effective tax rate).

Η μέτρηση του συγκεκριμένου τύπου ορίζεται ως η διαίρεση μεταξύ των εκτιμώμενων φορολογικών υποχρεώσεων προς τα κέρδη προ φόρου ή την ταμειακή ροή. Με αυτόν τον τρόπο παρατηρούμαι τον μέσο συντελεστή φόρου για κάθε ένα ευρώ εσόδου ή ταμειακής ροής.

Στην κατηγορία αυτή υπάρχουν διάφοροι τύποι υπολογισμού με πιο σύνηθες αυτόν του *GAAP ETR* (General Accepted Accounting Principles). Ο δείκτης αυτός παρουσιάζει τα συνολικά φορολογικά έξοδα σε σχέση με το αποτέλεσμα προ φόρων που παρουσιάζεται στα λογιστικά έσοδα. Στην περίπτωση που η στρατηγική της επιχείρησης είναι η αποφυγή φόρων π.χ. με την χρήση μεγαλύτερων αποσβέσεων προκειμένου να μειωθούν οι φόροι, η κίνηση αυτή δεν θα επηρεάσει τον συγκεκριμένο δείκτη. Ωστόσο αλλαγές που δεν αφορούν τον φορολογικό σχεδιασμό αλλά επιφέρουν αλλαγές στην αποτίμηση ή στα αποθεματικά έκτακτης ανάγκης, μπορούν να επηρεάσουν τον συγκεκριμένο δείκτη. Επομένως ο συγκεκριμένος δείκτης επηρεάζει τα λογιστικά κέρδη, ενώ αγνοεί στρατηγικές αναβαλλόμενης φορολογίας.

Μια άλλη μέτρηση αντιστοιχεί στο *Cash ETR* το οποίο χρησιμοποιεί στην μέτρησή του τα χρήματα που έχουν δοθεί (με μετρητά) σε φόρους σε σχέση με το λογιστικό αποτέλεσμα προ φόρων. Ο συγκεκριμένος δείκτης επηρεάζεται από στρατηγικές αναβαλλόμενης φορολογίας ενώ δεν λαμβάνει υπόψη τις αλλαγές που προκύπτουν από τις δεδουλευμένες απαιτήσεις. Στην περίπτωση που αναφερόμαστε στον ετήσιο δείκτη ενδεχομένως να παρουσιαστεί πρόβλημα κατά τον υπολογισμό στην περίπτωση όπου οι καταβληθέντες φόροι με την μορφή μετρητών περιλαμβάνουν και πληρωμή ποσών που αφορούν τα κέρδη που πραγματοποιήθηκαν σε διαφορετική λογιστική χρήση. Με δεδομένο πως προσμετράται το ποσό αποπληρωμής των κερδών της τρέχουσας περιόδου, μια τέτοια κίνηση θα οδηγούσε σε εσφαλμένα συμπεράσματα.

Στην ίδια κατηγορία βασίζεται και ο *τρέχων πραγματικός φορολογικός συντελεστής (Current ETR)* ο οποίος βασίζεται στον τρέχοντα φόρο εισοδήματος που καταβάλλεται έναντι του λογιστικού αποτελέσματος προ φόρου. Σε σύγκριση με τον GAAP ETR, ο τρέχων ETR μελετά στρατηγικές που αφορούν την αναβαλλόμενη φορολογία αλλά και οι δύο δείκτες αδυνατούν να λάβουν υπόψη τους πράξεις φοροαποφυγής. Επομένως και οι δύο δείκτες δεν μπορούν να καθορίσουν μια μακροπρόθεσμη τάση προς της φοροαποφυγή.

Τέλος στην μελέτη των πραγματικών φορολογικών συντελεστών υπάρχει και ο *Long- run ETR*. Ο συγκεκριμένος δείκτης παρουσιάζει το άθροισμα των φόρων που καταβλήθηκαν σε n έτη με το

άθροισμα του λογιστικού αποτελέσματος προ φόρου για τα συγκεκριμένα χρόνια μελέτης. Ο μακροπρόθεσμος αυτός συντελεστής μπορεί να αντλήσει πληροφορίες για μια δεδομένη χρονική περίοδο ελαχιστοποιώντας τη μεταβλητότητα και τις μεγάλες διακυμάνσεις που μπορούν να παρατηρηθούν σε κάποιες χρονιές λόγω διαφορών μεταξύ λογιστικής και φορολογικής βάσης. Παρουσιάζοντας μια μακροπρόθεσμη φορολογική αποφυγή από τις επιχειρήσεις προσδίδεται μεγαλύτερη ακρίβεια στο συμπέρασμα που μπορεί να προκύψει για την συμπεριφορά που επιδεικνύει η οικονομική οντότητα έναντι των φορολογικών αρχών.

Όπως αναφέρουν και οι ερευνητές Hanlon και Heitzman (2010), ανάλογα με το ερευνητικό ερώτημα που τίθεται σε κάθε μελέτη είναι σημαντικό να επιλέξουμε τον κατάλληλο δείκτη αποτελεσματικού φορολογικού συντελεστή (ETR), καθώς μια λανθασμένη επιλογή μέτρησης μπορεί να οδηγήσει σε εσφαλμένα συμπεράσματα.

3.5.1.2 Δείκτης μέτρησης με βάση την λογιστική – φορολογική διαφορά (BTD)

Με δεδομένο πως οι διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ φορολογικής και λογιστικής βάσης μπορούν να παράσχουν χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με την συμπεριφορά των επιχειρήσεων ως προς την φοροαποφυγή, η χρήση τους σε μοντέλα εύρεσης του επιπέδου φοροαποφυγής αποτελεί ένα μεγάλο πλεονέκτημα. Ο υπολογισμός του δείκτη *Total BTD* εμφανίζεται διαιρώντας τα τρέχοντα φορολογικά έξοδα με το νόμιμο φορολογικό συντελεστή και κατόπιν αφαιρώντας τα από τα λογιστικά έσοδα προ φόρων.

Ωστόσο αυτό που παρατηρείται για τις λογιστικές διαφορές είναι πως η ύπαρξη εταιριών που τις διατηρούν σε υψηλά μεγέθη, παρατηρούμενες μέσω των φορολογικών δηλώσεων από την χρήση της αναβαλλόμενης φορολογίας, μπορούν να προσελκύσουν ευκολότερα τους ελέγχους και επομένως να έχουν προτάσεις από τους ελεγκτές για μεγαλύτερες προσαρμογές. Όπως τονίζουν και οι ερευνητές Hanlon και Heitzman (2010), οι διαφορές λογιστικής και φορολογικής βάσης εξ ορισμού παρουσιάζουν τη μη συμμορφούμενη φοροαποφυγή. Ωστόσο το μέτρο αυτό δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για σύγκριση μεταξύ των επιχειρήσεων καθώς διαθέτουν διαφορετικά επίπεδα σημαντικότητας αναφορικά με τα λογιστικά κέρδη.

3.5.1.3 Δείκτης μέτρησης με βάση τις εταιρίες φορολογικών καταφυγίων (Tax shelter firms)

Η συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση χρησιμοποιείται από τους ερευνητές στην περίπτωση που επιλέγουν την διερεύνηση διεθνών φορολογικών στρατηγικών σε υψηλό επίπεδο με σκοπό την φοροαποφυγή. Βεβαίως η παρούσα μέτρηση διακατέχεται από πολλές επιφυλάξεις ως προς την χρήση του. Ο τρόπος

μέτρησης του συγκεκριμένου δείκτη βασίζεται στην κατηγοριοποίηση των εταιριών με βάση την διασύνδεσή τους με κάποιο φορολογικό καταφύγιο (tax shelter).

Όπως δείχνει και ο ορισμός της μέτρησης του δείκτη αυτού οι επιχειρήσεις που αποτελούν δείγμα της μελέτης είναι αυτές που είτε αποκαλύφθηκαν πως υπέκυψαν σε αυτή τη πράξη είτε υποχρεώθηκαν να αποκαλύψουν την δράση τους. Επιπρόσθετα η πράξη αυτή δεν απορρίπτει την πιθανότητα μιας εταιρίας να επιλέξει άλλες μεθόδους φοροαποφυγής. Ως εκ τούτου ο συγκεκριμένος δείκτης εξετάζει μόνο μια περίπτωση φοροαποφυγής και άρα δεν μπορεί να οδηγήσει σε γενικότερα συμπεράσματα.

3.5.1.4 Δείκτης μέτρησης με βάση τα μη αναγνωρισμένα φορολογικά οφέλη (UTB)

Ο τρόπος μέτρησης του συγκεκριμένου δείκτη βασίζεται στο επίπεδο των μη αναγνωρισμένων φορολογικών οφελών μέσω των αποθεματικών για μελλοντικές χρήσεις. Όπως και τα προηγούμενα είδη μετρήσεων έτσι και σε αυτή την περίπτωση υπάρχουν παράγοντες που μπορεί να αποτελέσουν εμπόδιο σε μια ερευνητική προσέγγιση. Το πρώτο σημείο προβληματισμού είναι η ύπαρξη φόρων. Πιο συγκεκριμένα η ύπαρξη ενός υψηλού ποσού των μη αναγνωρισμένων οικονομικών οφελών μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη αβεβαιότητα αναφορικά με φορολογική επιβάρυνση της επιχείρησης και επομένως του βαθμού φοροαποφυγής.

Ένας εξίσου σημαντικός προβληματισμός, που είναι απόρροια των φόρων, είναι τα κίνητρα χρηματοοικονομικής αναφοράς. Το ποσό των μη αναγνωρισμένων φορολογικών οφελών που παρουσιάζεται στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις, μέσω των δεδουλευμένων ποσών που εναποθέτονται για μελλοντική φορολογική εκτίμηση, αποτελεί ένα λογιστικό γεγονός που υπόκειται στην κρίση της διοίκησης. Υπο αυτήν την ερμηνεία ο τρόπος με τον εξετάζεται ο συγκεκριμένος δείκτης από τους ερευνητές θα πρέπει να είναι προσεκτικός καθώς θα πρέπει πρώτα να ερμηνευθούν οι κινήσεις και οι προσπάθειες των ιδιοκτητών να χειραγωγήσουν τα χρηματοοικονομικά αποτελέσματα.

3.5.1.5 Δείκτης μέτρησης με βάση διακριτικά ή «ασυνήθιστα» μέτρα φοροαποφυγής (DTAX)

Ένας ακόμη δείκτης μέτρησης για τους ερευνητές είναι αυτός του DTAX. Ο υπολογισμός του προκύπτει από τη διαφορά μεταξύ του νόμιμου και του πραγματικού φορολογικού συντελεστή μιας εταιρίας που επιλέγει να φοροδιαφύγει. Ο συγκεκριμένος δείκτης χρησιμοποιείται με σκοπό να αναζητηθούν εκείνοι οι παράγοντες που μπορούν να μειώσουν τη διαφορά του πραγματικού φορολογικού συντελεστή. Βεβαίως και σε αυτή τη μέθοδο οι ερευνητές ανατρέχουν στην χρήση των πραγματικών φορολογικών συντελεστών προκειμένου να στηριχθούν τα συμπεράσματα που θα προκύψουν.

3.5.2 Τρόποι μέτρησης της φοροδιαφυγής

Στις επιχειρήσεις, τα οικονομικά στοιχεία που συλλέγονται εμφανίζονται τόσο στις φορολογικές δηλώσεις όσο και στις Χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Έτσι λοιπόν γίνονται εκτιμήσεις με βάση το δηλωθέν εισόδημα και το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων και των υποχρεώσεων που απορρέουν από την επιχειρηματική δραστηριότητα. Σε επίπεδο έρευνας, η συλλογή πληροφοριών γίνεται ως επί των πλείστων από τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις καθώς η πρόσβαση σε δεδομένα φορολογικών δηλώσεων είναι περιορισμένη για τους ερευνητές. Πέραν της πρόσβασης σε δεδομένα, ένας εξίσου σημαντικός περιορισμός στις μετρήσεις αποτελεί και η ορθότητα των αποτελεσμάτων που λαμβάνονται από τις συγκεκριμένες καταστάσεις. Το ερώτημα που γεννάται είναι κατά πόσο μπορεί να γίνει χρήση των οικονομικών στοιχείων όταν δεν υπάρχει επαρκής αποκάλυψη των πραγματικών εισοδημάτων. Θα πρέπει επομένως να είμαστε προσεκτικοί στα δεδομένα που λαμβάνουμε προκυμμένου τα αποτελέσματα να αντιστοιχούν σε πραγματικά στοιχεία.

Αναφερόμενοι στα είδη μέτρησης της φοροδιαφυγής θα εστιάσουμε την προσοχή μας στις τεχνικές μέτρησης της φοροδιαφυγής, όπως αυτές αποτυπώνονται από Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Όπως τονίζεται στο άρθρο τα όρια μεταξύ φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής είναι αρκετά στενά κυρίως όσον αφορά τον τρόπο επιμέτρησης. Αυτό συμβαίνει κυρίως λόγο του γεγονότος πως και οι δύο παρουσιάζουν επιπτώσεις στα κρατικά έσοδα μέσω διαφορών στα εισοδήματα μετά φόρων (International Monetary Fund, 1984).

3.5.2.1 Η νομισματική προσέγγιση

Η προσέγγιση αυτή προσπαθεί να προσδιορίσει το μέγεθος της φοροδιαφυγής με τρεις παραλλαγές: την σταθερή αναλογία, την νομισματική αξία και την νομισματική εξίσωση. Κατά την σταθερή αναλογία συγκρίνεται ο λόγος μεταξύ της ισοτιμίας και της ζήτησης για καταθέσεις σε ένα βάθος χρόνου όπου πραγματοποιείται αναφορά με την «χρυσή» περίοδο όπου ο λόγος αυτός ήταν σταθερός καθώς δεν υπήρχαν ενδείξεις παραοικονομίας. Έτσι οι όποιες μεταβολές στον δείκτη αυτό υποδηλώνουν στοιχεία φοροδιαφυγής. Βεβαίως η συγκεκριμένη παραλλαγή στηρίζεται στην μη ρεαλιστική υπόθεση ότι τα επίπεδα φοροδιαφυγής παρουσιάζουν την ίδια ταχύτητα με αυτή της πραγματικής οικονομίας στοιχείο που δεν επιβεβαιώνεται πάντα.

Η δεύτερη παραλλαγή αυτής της προσέγγισης ότι η παραοικονομία σχετίζεται κατά βάση με της χρήση λογαριασμών σε καθορισμένες ονομαστικές αξίες. Έτσι η όποια μεταβολή αυτών των λογαριασμών προκαλεί την εκτίμηση της φοροδιαφυγής. Και σε αυτή την περίπτωση υπάρχει ένας περιορισμός που αφορά την εσφαλμένη αποτύπωση των ποσοστών φοροδιαφυγής. Στην πρώτη περίπτωση μια αύξηση της ανάπτυξης σε συνδυασμό με υψηλό ποσοστό πληθωρισμού θα μπορούσε να οδηγήσει σε εσφαλμένο συμπέρασμα ότι αυξάνεται και η φοροδιαφυγή.

Κατά την τρίτη παραλλαγή αυτής της προσέγγισης υπάρχει η πεποίθηση πως η φοροδιαφυγή γιγαντώνεται από τους υψηλούς φόρους και πως η νομισματική αξία χρησιμοποιείται για την αποπληρωμή των φόρων ή την αποθήκευση του πλούτου που πηγάζει από αυτές τις συναλλαγές. Η βασική ιδέα στηρίζεται στην προσπάθεια ορισμού ενός επιπέδου του συγκεκριμένου δείκτη όπου όποιες μεταβολές παρατηρηθούν πέραν αυτού του ορίου καταμετρώνται στα επίπεδα φοροδιαφυγής. Το πρόβλημα που εντοπίζεται και στην συγκεκριμένη παραλλαγή αφορά το γεγονός ότι δεν μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητή η διαφορά μεταξύ του παράνομου και του νόμιμου χρήματος που διακινείται στην αγορά καθώς υπάρχουν αρκετές μορφές φοροδιαφυγής που δεν αποτυπώνονται με την χρήση νομίσματος.

3.5.2.2 Η φυσική προσέγγιση

Η συγκεκριμένη προσέγγιση υποθέτει την ύπαρξη μιας σταθερής σχέσης ανάμεσα σε μια φυσική εισροή η οποία χρησιμοποιείται σε ευρεία κλίμακα στην οικονομία και στην εθνική παραγωγή. Η διαφορά που προκύπτει από την σύγκριση του δείκτη αυτού με το ΑΕΠ της χώρας υπολογίζει το επίπεδο φοροδιαφυγής. Στην περίπτωση αυτή η δυσκολία εύρεσης ενός τέτοιου δείκτη που θα υποδηλώνει μια σταθερή σχέση είναι κάτι αρκετά δύσκολο να συμβεί.

3.5.2.3 Η προσέγγιση της αγοράς εργασίας

Η προσέγγιση αυτή βασίζεται σε μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε στην Ιταλία στα τέλη του 1950 και η εκτίμηση της έκτασης της φοροδιαφυγής προσδιοριζόταν από τις μετρήσεις αναφορικά με το ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στην συνολική παραγωγικότητα. Έτσι η διαφορά που προκύπτει από την μέση παραγωγικότητα της εργασίας αποτελεί τα επίπεδα φοροδιαφυγής. Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό το πρόβλημα που προκύπτει στην παρούσα μέτρηση δεν είναι άλλο από το εισόδημα που καταμετρείται και αφορά αποκλειστικά το ποσό που εισέρχεται από την εργασία και όχι το κεφάλαιο.

3.5.2.4 Το φορολογικό χάσμα

Ίσως ένας από τους πιο διαδεδομένους τρόπους μέτρησης είναι αυτός του φορολογικού χάσματος. Στην συγκεκριμένη προσέγγιση συγκρίνονται τα έσοδα που καταγράφονται στις φορολογικές δηλώσεις και αυτά των εθνικών λογαριασμών. Η διαφορά που προκύπτει αποτυπώνει την έκταση της φοροδιαφυγής. Ο τρόπος με τον οποίο θα υπολογιστεί το ποσό των εθνικών λογαριασμών αποτελεί ένα ερώτημα καθώς σε αρκετές χώρες τα εισοδήματα των εθνικών λογαριασμών προέρχονται από τα ίδια τα φορολογικά στοιχεία. Παράλληλα ένα τμήμα αυτού του χάσματος μπορεί να οφείλεται και σε πράξεις φοροαποφυγής γεγονός που δυσχεραίνει την ακριβή μέτρηση.

3.5.2.5 Η νόμιμη φορολογική προσέγγιση

Στηριζόμενοι στο επίσημο εθνικό εισόδημα και στην δυνατότητά του να υπολογίζουμε τον φόρο εισοδήματος, η προσέγγιση αυτή εξάγει το ποσό της φοροδιαφυγής από την διαφορά μεταξύ του εσόδου που παραμένει μετά την πληρωμή όλων των νόμιμων φόρων και του πραγματικού φόρου που συλλέχθηκε. Με τον τρόπο αυτό υπολογίζεται η νόμιμη φορολογική δυνατότητα η οποία προσαρμόζεται από το εκτιμώμενο εθνικό εισόδημα για μειώσεις φόρου που προέρχονται από απαλλαγές, αποζημιώσεις κ.α. προκειμένου να οριστεί η φορολογητέα βάση. Ωστόσο η συγκεκριμένη μέθοδος μετρά περισσότερο τα επίπεδα μη φορολογικής συμμόρφωσης ενώ υποθέτει ότι η εκτίμηση για το εθνικό εισόδημα είναι σωστή.

3.5.2.6 Η προσέγγιση της έρευνας

Η βασική ιδέα που κρύβεται στην παρούσα προσέγγιση είναι αρκετά απλή. Ο στόχος του ερευνητή είναι η απόκτηση πληροφοριών αναφορικά με το πραγματικό εισόδημα των φορολογούμενων. Ο τρόπος επίτευξής του γίνεται μέσω μιας έρευνας ή μιας πηγής που να προσφέρει ασφαλείς πληροφορίες αναφορικά με το πραγματικό εισόδημα ανεξάρτητα από το δηλωτέο ποσό. Η σύγκριση λοιπόν του εισοδήματος με αυτό που δηλώνεται στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις αποκαλύπτει και το ποσό της μη φορολογικής συμμόρφωσης. Ο βασικότερος περιορισμός στην συγκεκριμένη τεχνική δεν είναι άλλος από τον προβληματισμό για το ίδιο το δείγμα και την ειλικρίνεια που θα καταδείξει στην αποκάλυψη των πραγματικών του στοιχείων.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι η συγκεκριμένη μέθοδος έχει αποτελέσει τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται η εξαρτημένη μεταβλητή της παρούσας μελέτης, όπως αυτή αναλύεται σε επόμενα κεφάλαια (βλέπε ενότητα 6.6).

3.5.2.7 Η προσέγγιση του σταθερού συντελεστή φόρου

Σε αυτή τη προσέγγιση γίνεται προσπάθεια αναλογίας του φόρου ως προς το ΑΕΠ ενός έτους αναφοράς προς το ΑΕΠ του έτους που είναι υπό μελέτη. Ως έτος αναφοράς λαμβάνεται χρόνος κατά τον οποίο παρατηρήθηκε ένα μικρό ποσοστό φοροδιαφυγής και η διαφορά μεταξύ του εκτιμώμενου και του πραγματικού φόρου αποτελεί το ποσό της φοροδιαφυγής. Η αβεβαιότητα της μέτρησης στηρίζεται στην κρίσιμη υπόθεση περί σταθερού λόγου μεταξύ του φόρου και του ΑΕΠ.

3.5.2.8 Προσέγγιση ειδικής αμνηστίας

Αναφερόμενοι σε τρόπους μέτρησης της φοροδιαφυγής μέσω πληροφοριών ή χρήση πηγών από τους φορολογούμενους προκύπτει και η συγκεκριμένη προσέγγιση. Προκειμένου να καλυφθεί η αβεβαιότητα που υπάρχει στην προσέγγιση της έρευνας, οι φορολογούμενοι καλούνται να υποδείξουν το πραγματικό τους εισόδημα και ως αντάλλαγμα της πληροφορίας τους θα δεχθούν ευνοϊκής φορολογικής μεταχείρισης που μπορεί να αφορά σε απαλλαγή προστίμων ή άλλων κυρώσεων ακόμα και σε έναν χαμηλό φορολογικό συντελεστή. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να μετρηθεί η φοροδιαφυγή για την περίοδο αμνηστίας ωστόσο και σε αυτή την περίπτωση ελλοχεύει ο κίνδυνος αντιπαραγωγικών αποτελεσμάτων όταν η περίοδος αμνηστίας διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα.

3.5.2.9 Προσέγγιση ειδικών ελέγχων

Τελευταία περίπτωση είναι αυτή των ειδικών ελέγχων. Η τεχνική αυτή συντονίζεται από κράτη και ειδικά προγράμματα (Taxpayer Compliance Measurement Program, TCMP) που αναπτύσσονται με σκοπό την μέτρηση της φορολογικής συμμόρφωσης. Έχοντας ως πεδίο βάσης έναν προκαθορισμένο αριθμό συμμετεχόντων διενεργούνται έλεγχοι σε ένα τυχαίο δείγμα φορολογούμενων και ελέγχεται η συνέπεια των δηλώσεων και το ύψος της εθελοντικής συμμόρφωσης. Η αδυναμία αυτού του συστήματος είναι πως ο έλεγχος πραγματοποιείται σε άτομα που καταθέτουν τις φορολογικές τους δηλώσεις αγνοώντας εκείνη την κατηγορία πολιτών που δεν υποβάλει.

3.6 Σύνοψη - Συμπεράσματα

Ανακεφαλαιώνοντας, στην παρούσα ενότητα πραγματοποιήθηκε μια πλήρης περιγραφή των Μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Η αναγκαιότητα περιγραφής και ανάλυσης της συγκεκριμένης κατηγορίας επιχειρήσεων στην βιβλιογραφική ανασκόπηση της παρούσας διατριβής κρίνεται σημαντική καθώς υποδηλώνει την σημασία που παρουσιάζει η συγκεκριμένη ομάδα στην παγκόσμια οικονομία. Αναμφίβολα λοιπόν η σπουδαιότητα που παρουσιάζουν οι Μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποτέλεσαν και το πεδίο ελέγχου αυτής της μελέτης. Αναδεικνύοντας την σημασία που παρουσιάζουν αυτές οι επιχειρήσεις τίθεται ως στόχος της παρούσας έρευνας η μελέτη αυτής της συγκεκριμένης κατηγορίας με τον τρόπο που παρουσιάζεται στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας (κεφάλαιο 6).

Παράλληλα, η προσοχή μας επικεντρώνεται και στο κομμάτι της φοροδιαφυγής και της σύνδεσης που παρουσιάζεται με την φορολογία στοιχείο που έχει επιλεχθεί να εξεταστεί στην έρευνα αυτή. Άλλωστε τα παραδείγματα φοροδιαφυγής όπως αυτά παρουσιάζονται στην ενότητα 3.4.6 αποτέλεσαν γεγονότα που έχουν καταγραφεί στο παρόν δείγμα που εξετάστηκε. Τέλος, ανάλυση του τρόπου μέτρησης της φοροδιαφυγής και της φοροαπαλλαγής προσφέρει χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με τις

υπάρχουσες τεχνικές ελέγχου ενώ επιπρόσθετα τονίζεται και ο τρόπος που επιλέχθηκε στην παρούσα μελέτη να εξεταστεί το ποσοστό της φοροδιαφυγής (βλέπε ενότητα 3.5.2.6).

Κατανοώντας την σημαντικότητα του συγκεκριμένου δείγματος, δηλαδή των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και πιο συγκεκριμένα των μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων, και παρουσιάζοντας τις προκλήσεις που δημιουργεί η φοροδιαφυγή διαμέσου της φορολογίας παρέχεται ένα επαρκές βιβλιογραφικό υλικό προκειμένου να υποδείξει την χρησιμότητα του ελέγχου που θα πραγματοποιηθεί στα επόμενα στάδια.

Κεφάλαιο 4: Ελληνική Φορολογία

4.1 Εισαγωγή

Στην παρούσα ενότητα θα εξετάσουμε ζητήματα αναφορικά με την Ελληνική φορολογία. Στις πρώτες ενότητες της θεωρητικής αυτής προσέγγισης θα εξετάσουμε την κατάσταση που υπάρχει στην Ελλάδα σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρωπαϊκή Ένωση. Θα συγκριθεί η διαχρονική εξέλιξη του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος καθώς επίσης και των Δημοσίων Εσόδων. Στην συνέχεια πραγματοποιείται σύγκριση των φορολογικών συντελεστών που εφαρμόζονται στην Ευρώπη σε σχέση με την χώρα μας.

Ακολούθως, παρουσιάζεται η εξέλιξη της Ελληνικής Οικονομίας. Ως επίκεντρο της μελέτης της παρούσας διατριβής, θα αναφερθούμε στα ζητήματα που εγείρουν το ενδιαφέρον γύρω από την οικονομία και θα σταθούμε στο ζήτημα της πολυπλοκότητας της φορολογικής νομοθεσίας ενώ θα αναφερθούμε και στα μέτρα που έχουν πάρει οι οικονομικές αρχές προκειμένου να ενισχύσουν την φορολογική διοίκηση και κατ' επέκταση τα έσοδα. Βεβαίως δεδομένης της ανάλυσης που ακολουθεί αναφορικά με την Ελληνική πραγματικότητα δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε στις επιπτώσεις που συνεχίζουν να προκαλούνται από την παρατεταμένη ύφεση που έχει βρεθεί η χώρα μετά την κρίση του 2009. Επομένως, μεγάλη σημασία θα δοθεί στα δημοσιονομικά μέτρα που κλήθηκε η χώρα να πάρει ύστερα από την σύναψη των τριών Προγραμμάτων Δημοσιονομικής Σταθερότητας.

Εν συνεχεία εξετάζουμε το ζήτημα της Ελληνικής φορολογίας σε δύο φάσεις. Στην πρώτη αναφερόμαστε σε όλα τα φορολογικά μέτρα που εφαρμόστηκαν στην χώρα από το 1974 έως και το 2018 και στη δεύτερη φάση γίνεται αναφορά της φορολογικής κατάστασης που ισχύει σήμερα. Παράλληλα, εξετάζουμε την διαχρονική εξέλιξη των φορολογικών συντελεστών με έτη αναφορά την τελευταία δεκαετία.

Ολοκληρώνοντας το παρόν κεφάλαιο, θα αναφερθούμε στο σύστημα του αυτοελέγχου. Θα γίνει εκτενής αναφορά στο τελευταίο σύστημα που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα με ισχύει μέχρι το 2013. Για τον λόγο αυτό θα πραγματοποιηθεί η ανάλυση του Ν.3296/2004 που εξ' αρχής όριζε τον τρόπο και την διαδικασία αυτού του υπολογισμού, και στην συνέχεια ο Ν.3842/2010 ο οποίος τροποποίησε ορισμένες διατάξεις του προηγούμενου νόμου και αποτέλεσε τον οδηγό λειτουργίας του αυτοελέγχου.

4.2 Οι επιδόσεις της Φορολογίας Εισοδήματος

Δεδομένης της συνεχής προσπάθειας των κυβερνητικών αρχών της χώρας να ορίσουν ένα κατάλληλο φορολογικό σύστημα που θα ανταποκρίνεται στις οικονομικές απαιτήσεις τους, κρίνεται αναγκαία η αξιολόγησή τους βασισμένη στους οικονομικούς δείκτες της οικονομίας. Έτσι, οι επιδόσεις του φορολογικού συστήματος μπορεί να αξιολογηθούν με διάφορα κριτήρια, όπως είναι το επίπεδο των

εσόδων που εισπράττει το κράτος σε σχέση με το επίπεδο του ΑΕΠ, με τις δημόσιες δαπάνες, τους φορολογικούς συντελεστές, την κατανομή του φορολογικού βάρους ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες αναφοράς, το βαθμό με τον οποίο ενισχύεται το αίσθημα δικαιοσύνης και ισότητας των φορολογούμενων και την απλότητα του φορολογικού συστήματος.

Σκοπός αυτού του τμήματος αποτελεί η παρουσίαση των επιδόσεων του συστήματος φορολογίας εισοδήματος στην Ελλάδα, εξετάζοντάς την διαχρονικά και η σύγκρισή της με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΟΟΣΑ. Η ανάλυση προσπαθεί να τονίσει και να εντοπίσει τις πιθανές αδυναμίες που παρουσιάζει το Ελληνικό σύστημα με σκοπό την ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς του.

4.2.1 Η διαχρονική εξέλιξη του ΑΕΠ και των Δημοσίων Εσόδων της Ελλάδας

Ένα φορολογικό σύστημα βασίζεται στην λογική συγκέντρωσης του μέγιστου επιθυμητού (εισπρακτέου) ποσού με την μικρότερη δυνατή οικονομική στρέβλωση. Έτσι η προσπάθεια κάθε κυβερνητικής πολιτικής έχει ως σκοπό την μικρότερη δυνατή παρέμβαση στην δομή του συστήματος προκειμένου να μην διαταραχθεί αυτή η ισορροπία.

Βασικό θέμα συζήτησης τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο αποτελεί η έννοια του κρατικού προϋπολογισμού. Στην ανάλυσή του ο προϋπολογισμός αποτελεί ένα ποσοτικοποιημένο σχέδιο για την απόκτηση οικονομικών πόρων (Garrison et al., 2003). Έτσι δεδομένης της κρατικής ανάγκης (και όχι μόνο) τόσο για την παροχή δημοσίων αγαθών όσο και για την λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, δημιουργείται η υποχρέωση αντιστάθμισης των ποσών αυτών μέσω των δημοσίων εσόδων. Η επιβολή επομένως φόρων είναι ένας τρόπος από την μεριά του κράτους να εξασφαλίσει τα απαιτούμενα έσοδα. Με αυτήν την έννοια φροντίζει να στελεχώσει κατάλληλα το φορολογικό της σύστημα προκειμένου να εκπληρώσει τους στόχους της.

Η εξέλιξη και η σύνθεση των εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού αντανακλούν τις επιλογές της φορολογικής αρχής στην προσπάθειά τους να ενισχύσουν την αποδοτικότητα του φορολογικού συστήματος και να καλύψουν τις κρατικές δαπάνες. Ο πίνακας 4.1 απεικονίζει το διαμορφωμένο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της Ελλάδος σε τρέχουσες τιμές για τα έτη 2010-2019. Βασιζόμενοι στα ετήσια στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) για το 2020, το ΑΕΠ της χώρας για το 2019 παρουσίασε άνοδο κατά 3,7 δις. ευρώ σε σχέση με το προηγούμενο έτος του 2018 όπου ανέρχονταν στα 179.727 δισ. ευρώ (επί των προσωρινών στοιχείων). Βεβαίως δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως το 2011 αποτέλεσε μια χρονιά ραγδαίας επιδείνωσης όλων των μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας. Τα μέτρα οικονομικής πολιτικής που υιοθετήθηκαν ώθησαν το κράτος στην

δημιουργία μιας κατάστασης «εσωτερικής υποτίμησης» προκειμένου να επιτευχθούν οι δημοσιονομικοί στόχοι να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2019).

Πίνακας 4. 1: Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε τρέχουσες τιμές, 2010 - 2019

	Τρέχουσες τιμές, σε εκατ. €	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018*	2019*
	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	**224.124**	**203.308**	**188.389**	**179.616**	**177.349**	**176.110**	**174.237**	**177.152**	**179.727**	**183.413**
P.1	Παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών (σε βασικές τιμές)	355.758	323.282	306.800	298.638	293.673	287.504	277.616	287.749	295.638	299.125
P.2	Ενδιάμεση ανάλωση (σε αγοραίες τιμές) (-)	158.029	145.102	140.641	139.439	137.067	131.927	125.677	133.156	139.857	140.088
B.1*g	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (σε βασικές τιμές)	197.729	178.181	166.159	159.199	156.606	155.577	151.939	154.593	155.780	159.037
D.21	Φόροι επί των προϊόντων	26.920	25.796	23.320	22.263	22.235	22.136	23.973	24.210	25.476	25.979
D.31	Επιδοτήσεις επί των προϊόντων (-)	525	668	1.090	1.845	1.492	1.603	1.676	1.651	1.529	1.603
	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΔΑΠΑΝΗΣ	**224.124**	**203.308**	**188.389**	**179.616**	**177.349**	**176.110**	**174.237**	**177.152**	**179.727**	**183.413**
P.3	Τελική καταναλωτική δαπάνη (Σύνολο)	200.848	186.685	174.169	162.560	158.997	156.612	154.421	157.836	159.569	163.180
P.3	*Τελική καταναλωτική δαπάνη Νοικοκυριών*	148.020	139.166	129.966	122.983	119.953	117.927	115.945	118.878	121.538	124.138
P.3	*Τελική καταναλωτική δαπάνη ΜΚΙΕΝ (**)*	2.721	2.595	2.443	2.550	2.578	2.674	2.959	2.800	2.892	2.892
P.3	*Τελική καταναλωτική δαπάνη Γενικής Κυβέρνησης*	50.107	44.924	41.760	37.027	36.466	36.011	35.517	36.157	35.140	36.150
P.5	Ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου	40.312	28.525	22.840	21.485	21.109	21.303	22.336	21.989	23.971	23.273
P.51g	*Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου*	37.113	27.805	21.720	20.141	19.202	18.997	19.209	20.784	19.482	18.589
P.52/P.53	*Μεταβολή αποθεμάτων/Αποκτήσεις μείον διαθέσεις τιμαλφών*	3.198	721	1.121	1.344	1.907	2.307	3.128	1.204	4.489	4.684
P.6	Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	48.855	51.823	54.145	54.338	57.576	56.662	54.595	61.976	70.015	73.516
P.7	Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (-)	65.891	63.725	62.766	58.767	60.332	58.467	57.115	64.649	73.827	76.556
	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ	**224.124**	**203.308**	**188.389**	**179.616**	**177.349**	**176.110**	**174.237**	**177.152**	**179.727**	**183.413**
D.1	Αμοιβές εξαρτημένης εργασίας	80.474	74.331	67.853	62.263	62.539	61.774	62.988	63.830	66.044	68.156
B.2	Ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα/μικτό εισόδημα	118.391	105.111	98.255	96.121	91.028	90.004	85.085	86.753	86.193	87.938
D.2	Φόροι επί της παραγωγής και των εισαγωγών	28.734	28.159	26.694	26.110	28.250	28.760	30.570	30.948	31.658	32.159
D.3	Επιδοτήσεις (-)	3.475	4.293	4.414	4.878	4.467	4.428	4.406	4.379	4.168	4.840

(*) Προσωρινά στοιχεία

(**) Μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2020

Με δεδομένη την ετήσια εισηγητική έκθεση του προϋπολογισμού για το 2018 παρατηρούμαι ορισμένα στατιστικά στοιχεία για την πορεία των κρατικών εσόδων. Με βάση τα δημοσιευμένα στοιχεία, όπως αυτά απεικονίζονται στον πίνακα 4.2, παρατηρούμε μια σταδιακή μείωση των φορολογικών εσόδων εκφρασμένους σε απόλυτους αριθμούς ενώ αντίθετα τα έσοδα εκφρασμένα ως ποσοστό του ΑΕΠ παρουσιάζουν άνοδο (από το 21,1% που βρισκόταν το 2008, παρατηρείται μια αύξηση 6% έως το 2018). Αυτή η ανισότητα μπορεί ως έναν βαθμό να εξηγηθεί λόγω της οικονομικής κρίσης η οποία συρρίκνωσε σε μεγάλο βαθμό την οικονομική δραστηριότητα της χώρας. Παράλληλα, η Ελληνική οικονομία και συγκεκριμένα ο τακτικός προϋπολογισμός, στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από τα φορολογικά έσοδα. Ως απόρροια αυτού του γεγονότος παρατηρούμαι (πίνακας 4.2) πως κατά την τελευταία δεκαετία η πηγή χρηματοδότησης του κράτους από τα φορολογικά έσοδα ξεπερνά το 90%. Τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής παρατηρούνται τα έτη 2009 και 2013 με τα ποσοστά επί των συνολικών εσόδων να βρίσκονται στο 93% και 94,6% αντίστοιχα. Σε αντίθετη πορεία κινήθηκε η συλλογή εσόδων κατά το έτος 2011 με ποσοστό 88,3% το οποίο μπορεί να εξηγηθεί λόγω της σημαντικής αύξησης που παρουσίασαν το συγκεκριμένο έτος τα μη φορολογικά έσοδα (Υπουργείο Οικονομικών, 2017).

Πίνακας 4. 2: Έσοδα Κρατικού Προϋπολογισμού (σε εκατ. ευρώ)

Έτος	Άμεσοι φόροι	Έμμεσοι φόροι	Σύνολο φορολογικών εσόδων	Έσοδα από ΕΕ	Λοιπά μη φορολογικά έσοδα	Σύνολο μη φορολογικών εσόδων	Σύνολο εσόδων ΤΠ
2008	20.863	30.222	**51.085**	579	3.670	**4.249**	**55.334**
2009	21.432	28.293	**49.725**	264	3.454	**3.718**	**53.443**
2010	20.224	31.042	**51.266**	320	4.592	**4.912**	**56.178**
2011	20.318	28.632	**48.951**	274	6.217	**6.491**	**55.441**
2012	21.096	26.083	**47.179**	246	4.072	**4.318**	**51.497**
2013	20.058	24.556	**44.614**	183	2.367	**2.550**	**47.164**
2014	20.664	23.784	**44.448**	196	3.373	**3.569**	**48.017**
2015	19.936	23.781	**43.718**	428	3.646	**4.074**	**47.792**
2016	21.839	25.680	**47.519**	415	4.400	**4.814**	**52.334**
2017*	20.288	26.917	**47.205**	510	4.340	**4.850**	**52.055**
2018**	20.766	27.390	**48.156**	331	3.942	**4.273**	**52.429**
Συμμετοχή στο σύνολο ανά κατηγορία (%)							
2008	37,7	54,6	**92,3**	1,0	6,6	**7,7**	**100,0**
2009	40,1	52,9	**93,0**	0,5	6,5	**7,0**	**100,0**
2010	36,0	55,3	**91,3**	0,6	8,2	**8,7**	**100,0**
2011	36,6	51,6	**88,3**	0,5	11,2	**11,7**	**100,0**
2012	41,0	50,6	**91,6**	0,5	7,9	**8,4**	**100,0**
2013	42,5	52,1	**94,6**	0,4	5,0	**5,4**	**100,0**
2014	43,0	49,5	**92,6**	0,4	7,0	**7,4**	**100,0**
2015	41,7	49,8	**91,5**	0,9	7,6	**8,5**	**100,0**
2016	41,7	49,1	**90,8**	0,8	8,4	**9,2**	**100,0**
2017*	39,0	51,7	**90,7**	1,0	8,3	**9,3**	**100,0**
2018**	39,6	52,2	**91,8**	0,6	7,5	**8,2**	**100,0**
Ως ποσοστό του ΑΕΠ (%)							
2008	8,6	12,5	**21,1**	0,2	1,5	**1,8**	**22,9**
2009	9,0	11,9	**20,9**	0,1	1,5	**1,6**	**22,5**
2010	8,9	13,7	**22,7**	0,1	2,0	**2,2**	**24,9**
2011	9,8	13,8	**23,6**	0,1	3,0	**3,1**	**26,8**
2012	11,0	13,6	**24,7**	0,1	2,1	**2,3**	**26,9**
2013	11,1	13,6	**24,7**	0,1	1,3	**1,4**	**26,1**
2014	11,6	13,4	**25,0**	0,1	1,9	**2,0**	**27,0**
2015	11,3	13,5	**24,9**	0,2	2,1	**2,3**	**27,2**
2016	12,5	14,7	**27,3**	0,2	2,5	**2,8**	**30,0**
2017*	11,4	15,1	**26,4**	0,3	2,4	**2,7**	**29,1**
2018**	11,2	14,8	**26,1**	0,2	2,1	**2,3**	**28,4**

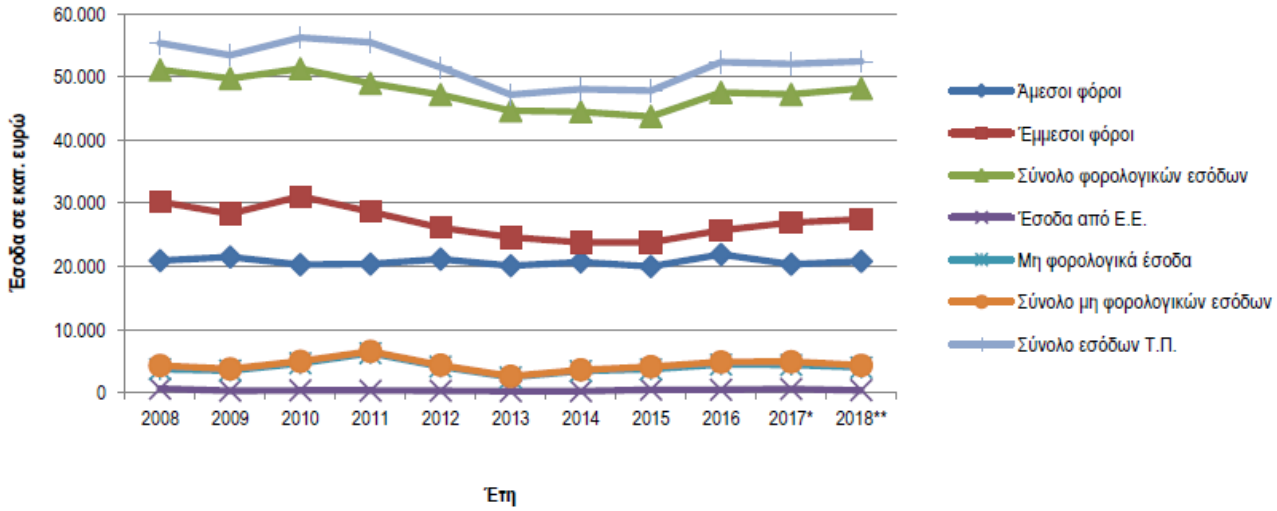
* Εκτιμήσεις
** Προβλέψεις

Πηγή: Κρατικός Προϋπολογισμός 2018

Επιπρόσθετα το ενδιαφέρον μας αποσπά και η παρουσίαση της διακύμανσης των εσόδων από άμεσους και έμμεσους φόρους. Έτσι, καθώς παρατηρούμαι το διάγραμμα 4.1 διαπιστώνουμε ότι η γραμμή των συνολικών εσόδων ακολουθεί γραφικά την ίδια πορεία με αυτή των εμμέσων φόρων, κάτι που υποδηλώνει ότι διαχρονικά τα έσοδα από έμμεσους φόρους είναι μεγαλύτερα από αυτά των άμεσων φόρων καθορίζοντας με αυτό τον τρόπο την διακύμανση των συνολικών δημοσίων εσόδων. Παράλληλα κατά τα έτη 2013 έως 2015 παρατηρούμαι μια στασιμότητα των εσόδων τόσο από άμεσους όσο και από έμμεσους φόρους, πράγμα που παρουσιάζεται τόσο στον πίνακα 4.2 όσο και στα διαγράμματα 5.1 και 5.2 που απεικονίζεται ο λόγος μεταξύ των ειδών φόρου (πίνακας 4.3, βλέπε παράρτημα). Ανατρέχοντας λοιπόν στις φορολογικές συνθήκες που ίσχυαν εκείνη την περίοδο, ένα τέτοιο αποτέλεσμα μπορεί να εξηγηθεί, φορολογικά τουλάχιστον, από την κατάργηση του αφορολογήτου ορίου (Ν. 4110/2013, ΦΕΚ Α΄17/23.1.2013), που ισχύει μέχρι σήμερα, για τις επιχειρήσεις με την ταυτόχρονη κατάργηση πολλών

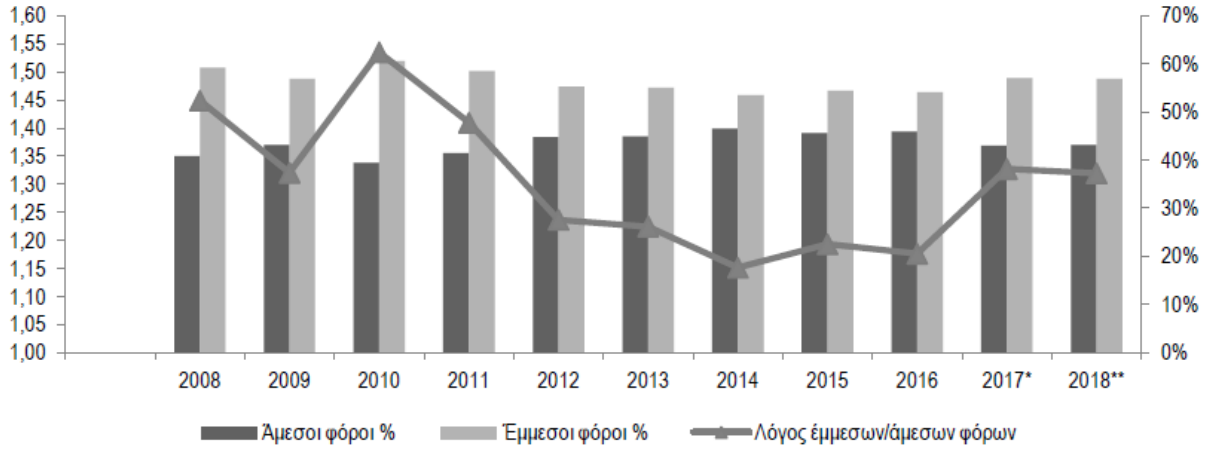
φοροαπαλλαγών, εκπτώσεων και την κατάργηση των διαδικασιών της περαίωσης, όπως αυτή εφαρμοζόταν βάσει των άρθρων 1-3 του Ν. 3888/2010, αλλά και την αύξηση των φορολογικών συντελεστών στην φορολογία εισοδήματος των νομικών προσώπων. Όπως γίνεται εμφανές αυτές οι αλλαγές επηρέασαν τα έσοδα από άμεσους φόρους, διατηρώντας τα σε σταθερά επίπεδα, ενώ συνεχίστηκε η πτώση των εσόδων από έμμεσους φόρους, κατά κύριο λόγο εξαιτίας της μείωσης που προκλήθηκε στην κατανάλωση (Υπουργείο Οικονομικών, 2017).

Διάγραμμα 4. 1: Εξέλιξη εσόδων ΤΠ 2008-2018

Πηγή: Κρατικός Προϋπολογισμός 2018

Διάγραμμα 4. 2: Λόγος έμμεσων/άμεσων φόρων 2008-2018

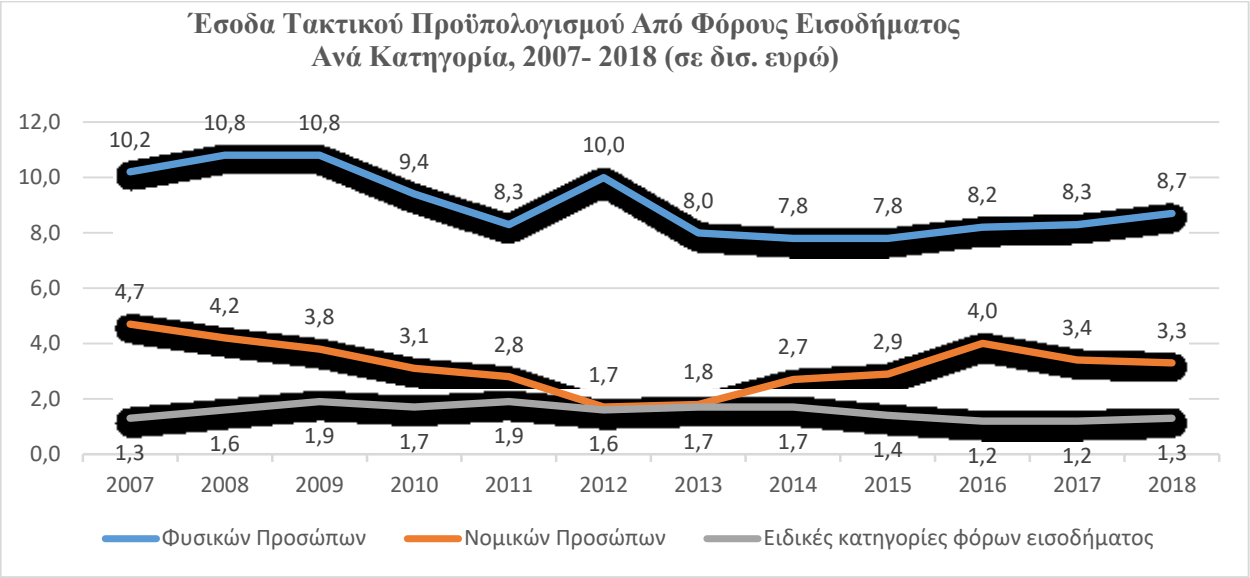

Πηγή: Κρατικός Προϋπολογισμός 2018

Στο σημείο αυτό και έπειτα από την προηγούμενη αναφορά στην εξέλιξη των Δημοσίων Εσόδων, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε και στα επιμέρους ποσά των κρατικών εσόδων που προέρχονται από τους φόρους εισοδήματος των φυσικών και νομικών προσώπων, δεδομένου του ενδιαφέροντος που

προκύπτει για την ανάλυση της παρούσας διατριβής. Στο διάγραμμα 4.3 παρατηρούμαι αυτήν την εξέλιξη, όπου τα έσοδα από τους φόρους εισοδήματος φυσικών προσώπων παρουσιάζουν μια σταθερή πορεία από το 2013 που κυμαίνεται γύρω στα 8 δις. ευρώ. Κατά το προηγούμενο διάστημα και συγκεκριμένα από το 2009 έως το 2013 λόγω της μεγάλης ύφεσης που προκλήθηκε από τα μνημονιακά προγράμματα στήριξης της Ελλάδος, τα οποία θέσπισαν αλλαγές τόσο στις επιστροφές φόρων όσο και στην φορολόγηση των ελευθέρων επαγγελματιών, παρατηρούμαι μεταπτώσεις στα έσοδα. Αντίστοιχη είναι και η πορεία των εσόδων από την φορολογία νομικών προσώπων η οποία παρουσιάζει την μεγαλύτερη πτώση της κατά τα έτη 2012 και 2013. Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί, ως ένα σημαντικό βαθμό, από το φορολογικό περιβάλλον που ίσχυε εκείνη την περίοδο όπου η αλλαγή του φορολογικού καθεστώτος προκάλεσε αλυσιδωτές επιπτώσεις. Από την μια μεριά ο τρόπος φορολόγησης μέχρι τότε για τις νομικές μορφές παρέμενε σε έναν αμετάβλητο συντελεστή 20% ανεξαρτήτου ορίου, ενώ κατά το έτος 2013 αυξήθηκε ο φορολογικός συντελεστής και το σύστημα φορολογίας έγινε προοδευτικό, ακολουθώντας κοινή πορεία με αυτό των ατομικών επιχειρήσεων. Δεδομένων λοιπόν των αποτελεσμάτων αυτών προκλήθηκαν αλλαγές στον επιχειρηματικό χάρτη καθώς πολλές επιχειρήσεις μετέφεραν την έδρα τους εκτός Ελληνικού εδάφους μειώνοντας σημαντικά τα έσοδα από αυτή τη πηγή. Από την άλλη μεριά η αλλαγή που προκλήθηκε στη φορολογία ώθησε πολλές επιχειρήσεις, οι οποίες από άποψη μεγέθους ήταν μικρές εταιρίες, να μετατραπούν σε ατομικές επιχειρήσεις καθώς πλέον δεν είχαν ευνοϊκότερη, φορολογική, αντιμετώπιση σε σχέση με το παρελθόν. Αντίθετα, από το 2013 και μετά παρατηρείται μια συνεχιζόμενη άνοδο των εσόδων γεγονός που προκύπτει από ένα συνδυασμό παραγόντων όπως για παράδειγμα η επιστροφή αρκετών επιχειρήσεων στην κερδοφορία, η αύξηση των συντελεστών (στο 29%), η αύξηση του συντελεστή παρακράτησης φόρου (στο 100% επί του υπολογιζόμενου φόρου) και η αύξηση της διείσδυσης των ηλεκτρονικών μέσων πληρωμών (Υπουργείο Οικονομικών, 2017).

Διάγραμμα 4. 3: Έσοδα Τακτικού Προϋπολογισμού Από Φόρους Εισοδήματος Ανά Κατηγορία, 2007-2018

Πηγή: Κρατικός Προϋπολογισμός 2018

4.2.2 Σύγκριση Δημοσίων Εσόδων με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στην συνέχεια της ανάλυσης θα εξετάσουμε ορισμένους δείκτες επικεντρωμένους στα Δημόσια έσοδα και στην αναλογία των φόρων που προέρχονται από φυσικά και νομικά πρόσωπα τόσο για την Ελλάδα, που εξετάσαμε στην προηγούμενη ενότητα, όσο και σε σύγκριση με χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τα στοιχεία της ανάλυσης προήλθαν από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) και αποτυπώνονται με βάση τους κανόνες του Συστήματος Εθνικών Λογαριασμών, το οποίο ταξινομεί τους φόρους ανάλογα με την πηγή τους καλύπτοντας όλα τα επίπεδα διοίκησης (την κεντρική κυβέρνηση και τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης). Βεβαίως τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην συνέχεια θα πρέπει να τονιστεί ότι διαφέρουν από τα αντίστοιχα στοιχεία εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού, χωρίς ωστόσο να αλλάζει η ουσία των μεγεθών και των τάσεων που παρουσιάστηκε στην προηγούμενη ενότητα. Για τον λόγο αυτό, ο τρόπος παρουσίασης είναι ιδιαίτερα χρήσιμος για τη διενέργεια συγκρίσεων με άλλες χώρες, έχοντας ως δεδομένο ότι ο υπολογισμός των μεγεθών γίνεται με βάση τους κοινούς κανόνες και τα πρότυπα.

Στο διάγραμμα 4.4 παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη του ΑΕΠ, εκφρασμένο ως ποσοστό έναντι του προηγούμενου έτους. Το ενδιαφέρον στοιχείο του συγκεκριμένου διαγράμματος εστιάζεται στο γεγονός πως τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση με την Ευρωζώνη όσο και η Γερμανία, ως μια εκ των ισχυρότερων χωρών αυτής της Ένωσης, ακολουθούν μια κοινή πορεία, η Ελλάδα, όπως άλλωστε είναι αναμενόμενο ως έναν βαθμό, ακολουθεί μια διαφορετική κατεύθυνση που χαρακτηρίζονται από αυξομειώσεις, οι

οποίες συντελέστηκαν λόγω οικονομικών και πολιτικών ζητημάτων. Από το 2008 και μετά ενώ οι ρυθμοί μεταβολής της Ευρωζώνης μένουν στάσιμοι και κινούνται στο 0,5% της προηγούμενης χρονιάς, η Γερμανία ακολουθεί επίσης με ποσοστό 1,1%, η Ελλάδα ξεκινάει την αρνητική της πορεία με -0,3% και συνεχίζει με την ίδια αρνητική μεταβολή μέχρι το 2013 (Eurostat, 2018).

Στην πραγματικότητα αυτή η εικόνα που παρατηρείται στην Ευρώπη, δηλαδή της διαφορετικής αναπτυξιακής πορείας, είναι απόρροια των δύο αντίρροπων δυνάμεων που υπάρχουν μέσα στην Ένωση. Από την μία μεριά υπάρχουν χώρες στην ευρωζώνη, όπως είναι η Γερμανία, που μετά την κρίση του 2009, παρουσιάζουν έντονη οικονομική ανάκαμψη, με μείωση των ποσοστών ανεργίας, αύξηση των επενδύσεων και της ανταγωνιστικότητας, και από την άλλη μεριά βρίσκονται χώρες, όπως είναι η Ελλάδα, που βυθίζονται στην ύφεση, την οικονομική αβεβαιότητα και την έλλειψη αναπτυξιακών μέτρων. Παράλληλα η παραδοχή της μεγάλης απόκλισης των χωρών και η μεταστροφή, ως ένα βαθμό, της Ευρωπαϊκής Ένωσης ώστε να ενδυναμώσει τις λιγότερες αναπτυγμένες χώρες βοήθησε ώστε πολλές χώρες να ανακτήσουν το κατά κεφαλήν ΑΕΠ τους σε μεγέθη προ κρίσης.

Παρατηρώντας την πορεία της Γερμανίας και της Ελλάδας, δύο οικονομιών με διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης, διαπιστώνουμε ότι η ελληνική οικονομία μέχρι το 2008 ακολουθούσε μια συγκλίνουσα πορεία με την υπόλοιπη Ευρωζώνη, έχοντας παράλληλα ρυθμούς ανάπτυξης μεγαλύτερους έναντι του μέσου όρου των χωρών της ζώνης του ευρώ, αλλά και την ίδια την Γερμανία. Με την εμφάνιση στην Ευρώπη της οικονομικής κρίσης, της μεγαλύτερης ύφεσης που σημειώθηκε για πρώτη φορά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το σύνολο των Ευρωπαϊκών χωρών έπεσε σε βαθιά ύφεση. Οι κυριότεροι λόγοι αυτής της οικονομικής επιβράδυνσης ήταν η εκτεταμένη κρίση χρέους στην οικονομία της Ευρωζώνης που επιδείνωσε το οικονομικό κλίμα και βύθισε σε καθεστώς οικονομικής αβεβαιότητας την παγκόσμια οικονομία καθώς και έκτακτα γεγονότα που συνετέλεσαν αρνητικά στην εμβάθυνση της κρίσης όπως οι αναταραχές στις χώρες της μέσης Ανατολής και της βόρειας Αφρικής και η άνοδος της τιμής βασικών εμπορευμάτων.

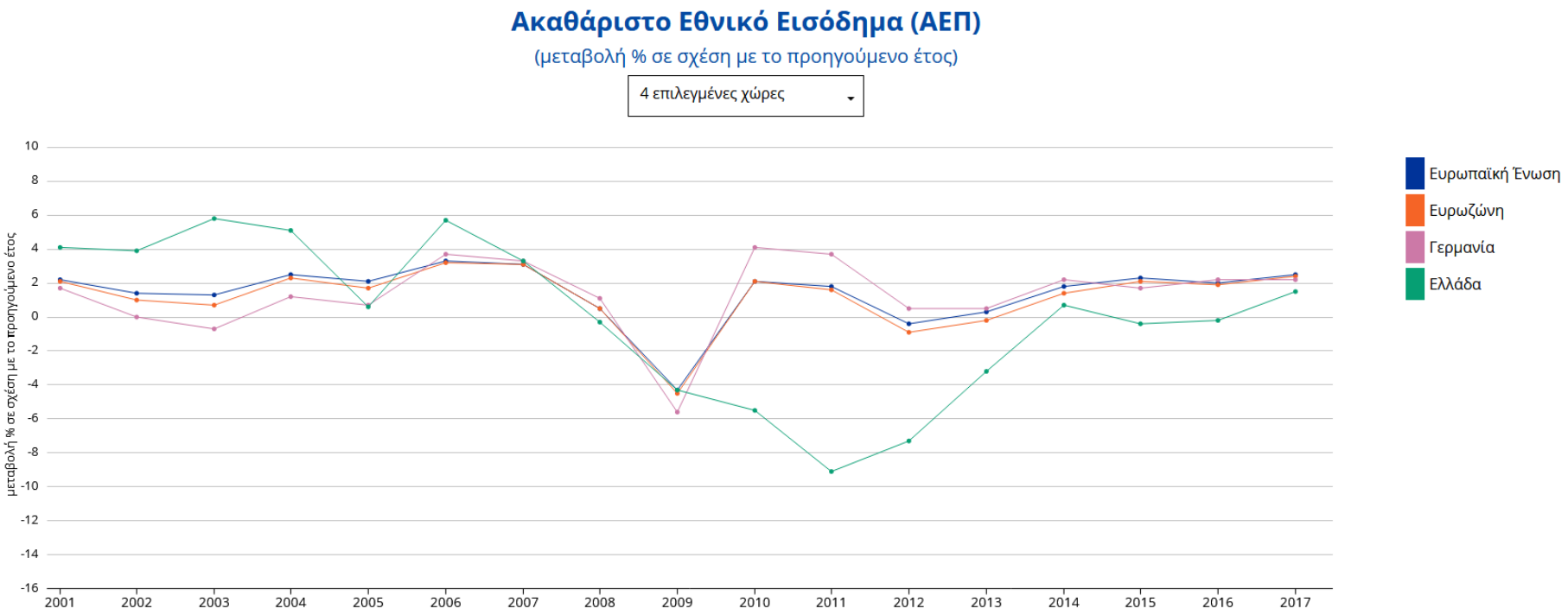
Οι προσπάθειες ανάκαμψης της Ευρωπαϊκής οικονομίας, σε διάστημα δύο ετών, φαίνεται να αποδίδει για χώρες όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Σουηδία κ.α., οι οποίες βασίστηκαν στην ανάκαμψη του παγκόσμιου εμπορίου, αλλά και στην ευνοϊκή επίδραση της επεκτατικής δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής τους, ενώ στον αντίποδα η Ελλάδα, η Ισπανία, η Ιταλία κ.α. βυθίζονται περαιτέρω στην κρίση δείχνοντας ανίκανες να ακολουθήσουν την πορεία εξέλιξης των υπολοίπων χωρών οδηγώντας έτσι στην δημιουργία ενός κοινωνικού χάσματος, σε σχέση με τον μέσο όρο της ευρωζώνης.

Παράλληλα από το διάστημα του 2010 και έπειτα η εικόνα που παρουσιάζει η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι εντελώς διαφορετική. Το 2011, ο ρυθμός ανάπτυξης επιβραδύνθηκε με βασικότερη αιτία την κρίση χρέους στις χώρες του νότου, αλλά και τις ασκούμενες, πανευρωπαϊκά, πολιτικές αυστηρής

δημοσιονομικής προσαρμογής και την αδυναμία αυτών των πολιτικών να σταθεροποιήσουν την οικονομική κατάσταση των χωρών της ζώνης του ευρώ. Έτσι λοιπόν για το 2011, υπήρχαν χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που σημείωσαν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, όπως είναι η Εσθονία (7,6%), η Λιθουανία (6%), η Λετονία (6,4%), αλλά και η μεγαλύτερη οικονομία της ευρωζώνης, η Γερμανία (3,7%), ταυτόχρονα με την ύπαρξη χωρών με έντονα αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης, όπως είναι η Ελλάδα (-9,1%), η Πορτογαλία (-1,8%) ή σχεδόν μηδενική ανάπτυξη όπως είναι η Ιταλία (0,6%) (Eurostat, 2018).

Δημιουργήθηκε, επομένως, μέσα στην Ευρώπη μια ένωση δύο ταχυτήτων όπου από την μια μεριά υπάρχουν χώρες όπως η Ιρλανδία η οποία το 2015 σημείωσε αύξηση του ΑΕΠ της κατά 25,1% και από την άλλη μεριά η Ελλάδα που κατά το ίδιο διάστημα κατέγραψε μείωση κατά 0,4%, γεγονός που αντί να αμβλύνει τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες των μελών της, προκάλεσε μεγαλύτερες ανομοιομορφίες θέτοντας εν αμφιβόλω, το οικοδόμημα της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης που στηρίζεται στην αρχή της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής.

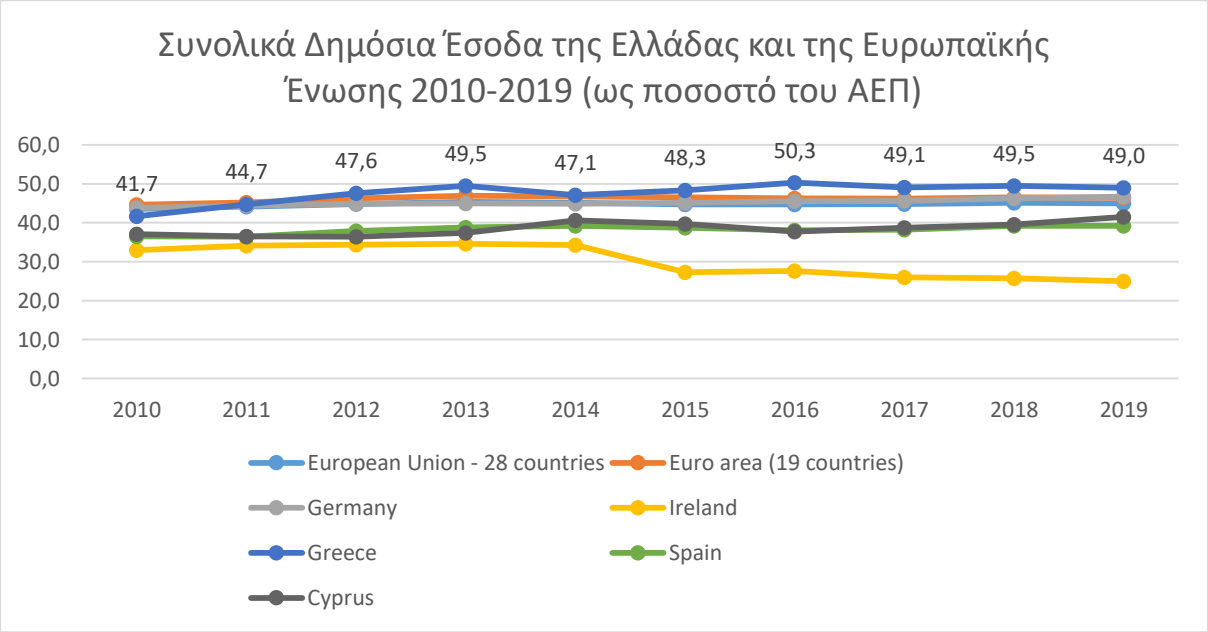
Διάγραμμα 4. 4: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ελλάδος 2001-2017 (ως ποσοστό του προηγούμενου έτος)

Πηγή: Eurostat

Στην συνέχεια της ανάλυσης βασικών χρηματοοικονομικών δεικτών για τα Δημόσια Έσοδα των χωρών της Ευρωζώνης, παρουσιάζονται ορισμένα διαχρονικά στοιχεία εξέλιξης αυτών των μεγεθών. Στο διάγραμμα 4.5 παρατηρούμαι το συνολικό ποσό των φόρων και της κοινωνικής ασφάλισης που δέχονται οι χώρες εκφρασμένο ως αναλογία του ΑΕΠ τους. Όπως και στο προηγούμενο διάγραμμα η Ελλάδα δείχνει τάσεις σύγκλισης με την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωζώνη, κυρίως από το 2010 και μετά, γεγονός που μπορεί να εξηγηθεί ως συνέπεια των μέτρων δημοσιοοικονομικής προστασίας που ακολούθησε όλο το προηγούμενο διάστημα. Το ενδιαφέρον στην συγκεκριμένη περίπτωση εμφανίζεται στις περιπτώσεις χωρών που κατά το παρελθόν αντιμετώπισαν έντονα την κρίση χρέους, λόγω διαφορετικών περιπτώσεων σε σχέση με την Ελλάδα, και υποχρεώθηκαν να καταφύγουν σε προγράμματα σταθερότητας. Χώρες όπως η Κύπρος, η Ισπανία και η Ιρλανδία φαίνεται πως το σύνολο των φόρων που δέχονται βρίσκεται κάτω από το 40% του ΑΕΠ της χώρας τους, σε αντίθεση με την Ελλάδα που ακολουθεί την πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αγγίζει μέχρι και το 50% ειδικότερα από το 2016 και μετά. Αυτό το γεγονός θα μπορούσε να εξηγηθεί τόσο από την διαφορετική κρίση χρέους που έπληξε αυτές τις χώρες, ας μην ξεχνάμε ότι η Ελλάδα χρειάστηκε την συμβολή τριών προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής έως και σήμερα, αλλά και από τον διαφορετικό τρόπο διάρθρωσης των οικονομιών τους (Eurostat, 2020).

Διάγραμμα 4. 5: Συνολικά Δημόσια Έσοδα της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2010-2019 (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

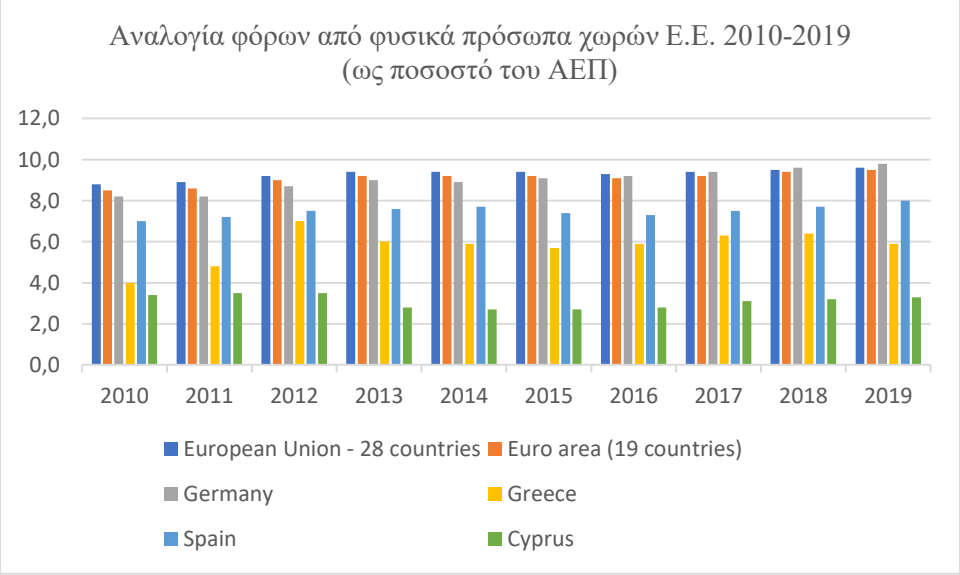
Πηγή: Eurostat

Έχοντας ως δεδομένο τον διαφορετικό τρόπο οικονομικής δράσης των χωρών παγκοσμίως, αξίζει να εξετάσουμε το ποσοστό των φόρων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που προέρχονται από τα φυσικά πρόσωπα. Στο διάγραμμα 4.6 παρατηρούμαι την εξέλιξη της φορολογίας μέχρι το 2019. Αυτό που γίνεται

εύκολα αντιληπτό είναι πως στην Ευρωζώνη το ποσοστό των φόρων αγγίζει το 9%, με την Ισπανία να ακολουθεί σε ποσοστό γύρω στο 7,5% ενώ η Ελλάδα από το 2012 και μετά ακολουθεί με ρυθμούς που αγγίζουν το 7%. Δεδομένης λοιπόν της έντονης φορολογικής αλλαγής που παρατηρήθηκε το 2012 είναι αναμενόμενο το συγκεκριμένο ποσοστό, το οποίο όπως φαίνεται κατά τα επόμενα έτη προσαρμόζεται γύρο στο 6%. Αυτό που αξίζει να παρατηρήσουμε στο συγκεκριμένο γράφημα είναι η παρουσία της Κύπρου στην φορολογία φυσικών προσώπων. Ενώ κατά το διάστημα του 2007 και 2008 τείνει να έχει κοινή πορεία με την Ελλάδα, γύρω στο 5,3 και 4,3% αντίστοιχα, από το 2010 και μετά αυτή η ομοιότητα αλλάζει. Ενώ η Ελλάδα ακολουθεί τα πρότυπα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην Κύπρο το ποσοστό αυτό μειώνεται και διατηρείται κατά μέσο όρο στο 3%, δείχνοντας την σαφή στρατηγική της χώρας να κινηθεί σε διαφορετικό πλαίσιο φορολογικής πολιτικής.

Τέλος αξίζει να σημειώσουμε ότι ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), οι βόρειες και οι σκανδιναβικές χώρες, όπως Ισλανδία, Βέλγιο, Σουηδία, Δανία και Φινλανδία, εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά φορολογικών εσόδων ως προς το ΑΕΠ από εισόδημα φυσικών προσώπων. Η Ισλανδία και η Δανία παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά 14,7% και 26,5% αντίστοιχα, για το 2019. Επιπλέον η Σουηδία εμφάνισε ποσοστό 14,7%, ενώ ακολουθούν η Φινλανδία με 12,2% και το Βέλγιο με 11,4%, πολύ πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ, που ήταν στο 9,6%. Στον αντίποδα, οι χώρες με το χαμηλότερο ποσοστό εσόδων από εισόδημα φυσικών προσώπων, ως ποσοστό του ΑΕΠ, είναι η Κύπρος με 3,3%, η Βουλγαρία με 3,3% και η Ρουμανία με 2,3% (βλέπε παράρτημα, πίνακα 4.5) (Eurostat, 2020).

Διάγραμμα 4. 6: Αναλογία φόρων από φυσικά πρόσωπα χωρών Ε.Ε. 2010-2019 (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

Πηγή: Eurostat

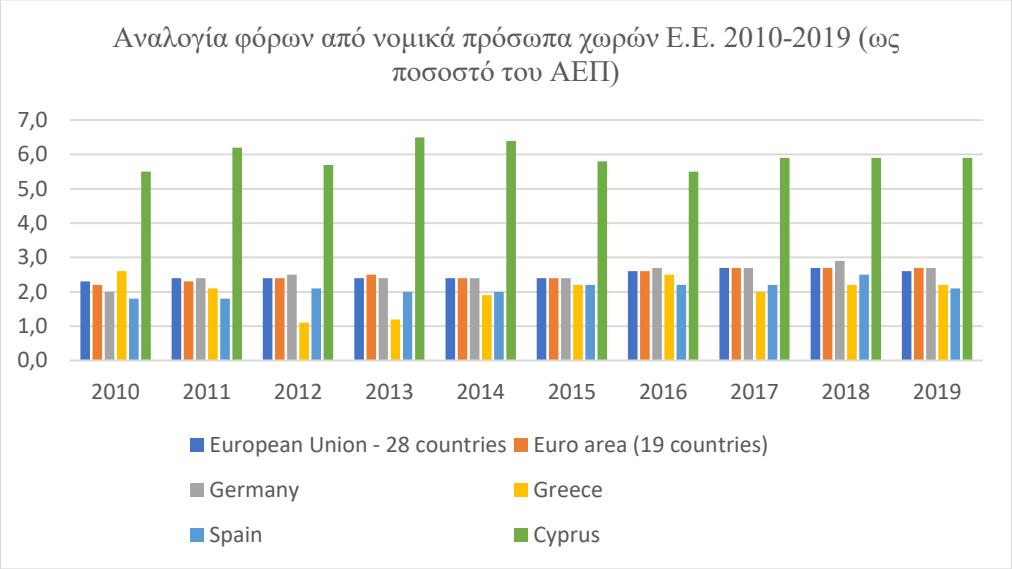
Συμπερασματικά, στην Ελλάδα οι φόροι εισοδήματος φυσικών προσώπων αντιστοιχούσαν το 2019 στο 5,9% του ΑΕΠ, έναντι 2,2% των φόρων στα νομικά πρόσωπα (Διάγραμμα 4.7). Ένα επίσης σημαντικό αποτέλεσμα είναι πως, με βάση το ποσοστό του ΑΕΠ, οι φόροι νομικών προσώπων ακολουθούν την ίδια τάση σε σύγκριση με τα στοιχεία σε απόλυτα μεγέθη, γεγονός που υποδηλώνει ότι το ύψος τους επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση.

Ενώ στους φόρους εισοδήματος φυσικών προσώπων, η εξέλιξη ως ποσοστό του ΑΕΠ έχει παρόμοια πορεία με αυτά που εμφανίζει τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ευρωζώνη όσο και οι μεγάλες οικονομίες όπως η Γερμανία, στην περίπτωση των φόρων από νομικά πρόσωπα για τα έτη 2012-2013 η κατάσταση είναι διαφορετική. Οι ρυθμοί εκείνη την περίοδο είναι ιδιαίτερα χαμηλοί, της τάξης του 1,1%, δεδομένης της μεγάλης ροής εξόδου επιχειρήσεων από την χώρα και την εγκατάστασή τους σε γειτονικές χώρες, όπως στην Βουλγαρία και την Βόρεια Μακεδονία. Ας μην ξεχνάμε άλλωστε πως εκείνη την χρονική περίοδο παρατηρείται η αλλαγή στο φορολογικό καθεστώς των νομικών προσώπων με την αύξηση του φορολογικού συντελεστή, από το 20% ανεξαρτήτου ύψους κερδών στο 26% μέχρι του ποσού των 50.000 ευρώ και 33% για το υπερβάλλον ποσό.

Συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες, το ενδιαφέρον μας εστιάζει εκ νέου στην Κύπρο η οποία παρουσιάζει μεγάλα ποσοστά φόρων που προέρχονται από τα νομικά πρόσωπα, αγγίζοντας το 6%, το οποίο συγκριτικά με την πορεία των υπολοίπων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αρκετά μεγάλο, οι χώρες της Ευρωζώνης βρίσκονται στο 2,5%, υποδηλώνοντας την φορολογική πολιτική της Κύπρου για την προσέλκυση επιχειρήσεων με εταιρικές μορφές.

Συμπερασματικά, παρατηρώντας τον πίνακα 4.6, του παραρτήματος, με τα έσοδα από φόρους στα κέρδη των νομικών προσώπων αντιλαμβανόμαστε ότι τα έσοδα από φόρους στα κέρδη επιχειρήσεων ανήλθαν στην Ελλάδα στο 2,2% του ΑΕΠ το 2019, έναντι 2,7% στην Ευρωζώνη, διατηρώντας μια σταθερή πορεία με την ΕΕ. Οι χώρες με τα υψηλότερα φορολογικά έσοδα από εταιρικά κέρδη ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν, για το 2019, η Μάλτα, η Κύπρος, το Λουξεμβούργο η Νορβηγία και το Βέλγιο, οι οποίες έχουν εγκαθιδρύσει ένα ευνοϊκό φορολογικό περιβάλλον για τις επιχειρήσεις, ενισχύοντας τον φορολογικό ανταγωνισμό. Αξιοσημείωτο είναι επίσης και το γεγονός ότι η Νορβηγία παρουσιάζει μεγάλα ποσοστά τόσο σε εισροή φόρων που προέρχονται από τα φυσικά πρόσωπα όσο και από τα νομικά πρόσωπα. Στον αντίποδα, χαμηλά φορολογικά έσοδα από νομικά πρόσωπα καταγράφονταν, για το 2019, σε Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία και Ουγγαρία με ποσοστά μικρότερα του 2% (βλέπε παράρτημα, πίνακα 4.6) (Eurostat, 2020).

Διάγραμμα 4. 7: Αναλογία φόρων από νομικά πρόσωπα χωρών Ε.Ε. 2007-2017 (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

Πηγή: Eurostat

4.2.3 Σύγκριση των φορολογικών συντελεστών σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στην συνέχεια της ανάλυσής μας θα αναφερθούμε στην κατάσταση που επικρατεί στους φορολογικούς συντελεστές των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης τόσο για τα φυσικά όσο και για τα νομικά πρόσωπα. Οι πίνακες και τα διαγράμματα που παρουσιάζονται στην συνέχεια δείχνουν την τάση που επικρατεί σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και το είδος των επιχειρήσεων που προσελκύουν οι χώρες της Ε.Ε..

Στον πίνακα 4.7 παρατηρούμαι τους ανώτερους φορολογικούς συντελεστές που ισχύουν στην φορολόγηση των φυσικών προσώπων. Προκειμένου να κατανοήσουμε την λειτουργία του ανώτερου φορολογικού συντελεστή αξίζει να εστιάσουμε την προσοχή μας σε ορισμένα δεδομένα που περικλείουν αυτήν την έννοια. Πιο συγκεκριμένα, ο συντελεστής αυτός δεν λαμβάνει υπόψη επιπρόσθετες επιβαρύνσεις και εκπτώσεις που τυχόν μπορεί να εφαρμοστούν στην πηγή του εισοδήματος και άρα δεχόμαστε την παραδοχή πως δεν μπορεί να διαφοροποιηθεί στην εκάστοτε προέλευση του εισοδήματος.

Υπό την χρήση του ανώτατου συντελεστή φορολογίας εισοδήματος Φυσικών Προσώπων ορίζεται ως πηγή του εισοδήματος οποιαδήποτε πηγή του, και δεν αφορά μόνο τα έσοδα από μισθωτή υπηρεσία, και περιλαμβάνει τον θεσμοθετημένο και νόμιμο φορολογικό συντελεστή αντί της χρήσης του κλιμακωτού φορολογικού συντελεστή.

Επιπρόσθετα, για την αποτύπωση των ποσοστών των φορολογικών συντελεστών υπάρχουν ορισμένες επιβαρύνσεις οι οποίες δεν συμπεριλαμβάνονται στο ύψος των συντελεστών είτε επειδή δεν αποτελούν

μέρος της φορολογίας εισοδήματος των φυσικών προσώπων είτε διότι δεν ορίζεται επακριβώς από την εκάστοτε νομοθεσία του κάθε κράτους. Τέλος σε ορισμένες χώρες υπάρχουν και τοπικοί ή περιφερειακοί φόροι που και αυτοί με την σειρά τους συνήθως προστίθενται.

Στην συνέχεια αναλύονται ορισμένες ιδιαιτερότητες που παρουσιάζονται σε κάποιες χώρες αναφορικά με τον υπολογισμό του ανώτερου φορολογικού συντελεστή και παρουσιάζονται στον πίνακα 4.7. Συγκεκριμένα στα ποσά που εμφανίζονται για το Βέλγιο συμπεριλαμβάνονται οι τοπικές επιβαρύνσεις, πρόκειται για τον συντελεστή φόρου που εφαρμόζεται στην περιφέρεια των Βρυξελλών και εφαρμόζεται από το 2015. Επισημαίνεται επίσης πως στην Αυστρία από το 2016 και μετά εφαρμόζεται ανώτατος συντελεστής 55% για εισοδήματα που υπερβαίνουν το 1.000.000 ευρώ. Στον φορολογικό συντελεστή, για τα φυσικά πρόσωπα, της Γαλλίας συμπεριλαμβάνονται και διάφορες άλλες εισφορές, ανάλογα με την πηγή εισοδήματος. Στο ποσό που παρουσιάζει ο πίνακας 4.7 (βλέπε παράρτημα) περιλαμβάνεται ο ανώτατος συντελεστής φόρου 45%, η κοινωνική εισφορά 7,5% και η συμμετοχή στην αποπληρωμή του κοινωνικού χρέους ύψους 0,5%. Ωστόσο, ποσοστό ύψους 1,1% επί των κοινωνικών εισφορών αφαιρούνται από τη βάση υπολογισμού του φόρου εισοδήματος. Επιπρόσθετα τονίζεται ότι η έκτακτη εισφορά που εφαρμόζεται σε εισοδήματα άνω των 250.000 ευρώ, δεν εμφανίζεται στον πίνακα.

Στην περίπτωση της Γερμανίας συμπεριλαμβάνεται στον υπολογισμό η επιπρόσθετη επιβάρυνση εισφοράς αλληλεγγύης 5,5% επί της φορολογικής οφειλής, στην ίδια κατηγορία εντάσσεται και η περίπτωση της Ελλάδας όπου από το 2017 έχει υπολογιστεί 10% εισφορά αλληλεγγύης για εισοδήματα που ξεπερνούν τις 200.000 ευρώ. Στην Δανία συμπεριλαμβάνονται τοπικοί φόροι και η εισφορά της αγοράς εργασίας, η οποία κυμαίνεται στο 8% για το 2015-2016, ενώ δεν συμπεριλαμβάνεται ο φόρος εκκλησίας. Τόσο για την Ισλανδία όσο και για την Ιταλία περιλαμβάνονται επιπρόσθετες αυξήσεις που προκύπτουν από δημοτικούς και περιφερειακούς φόρους αντίστοιχα. Αντίστοιχα και στην περίπτωση της Κροατίας λαμβάνεται υπόψη ο πρόσθετος, τοπικός, φόρος που ισχύει στην πρωτεύουσα της χώρας, Ζάγκρεμπ, που σε μέγιστο βαθμό φθάνει στο 18%.

Η Ισπανία είναι ίσως από τις λίγες χώρες της Ε.Ε. που έχουν ένα ιδιότυπο φορολογικό καθεστώς. Οι Περιφερειακές Κυβερνήσεις της μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη δική τους φορολογική κλίμακα. Μέχρι και το 2016, ακολουθούταν μια κοινή πορεία με τις κλίμακες που όριζε η Κεντρική Κυβέρνηση. Από εκεί και πέρα λαμβάνουμε υπόψη στους υπολογισμούς μας την αντίστοιχη Περιφέρεια Μαδρίτης (Comunidad Autónoma of Madrid), καθώς θεωρείται πιο αντιπροσωπευτική διότι ταιριάζει περισσότερο με τις φορολογικές κλίμακες της Κεντρικής Κυβέρνησης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, την μείωση του ανώτατου φορολογικού συντελεστή για το 2017 παρόλο που δεν έχει αλλάξει η κλίμακα των φορολογικών συντελεστών για την Ισπανία.

Για την Λετονία περιλαμβάνεται στον συντελεστή η εισφορά κοινωνικής ασφάλισης, ενώ δεν περιλαμβάνεται η εισφορά αλληλεγγύης για αποδοχές που ξεπερνούν το όριο για τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης, που ίσχυσε από τις αρχές του 2016. Στο Λουξεμβούργο συμπεριλαμβάνονται οι έκτακτοι φόροι που έχουν υιοθετηθεί λόγω της κρίσης από το 2011 καθώς επίσης και η εισφορά αλληλεγγύης για το Ταμείο Ανεργίας που βρίσκεται στο 9% για τα υψηλά εισοδήματα. Επίσης από το 2017 εφαρμόζεται το νέο ποσοστό 42%, για εισοδήματα μεγαλύτερα των 200.000 ευρώ.

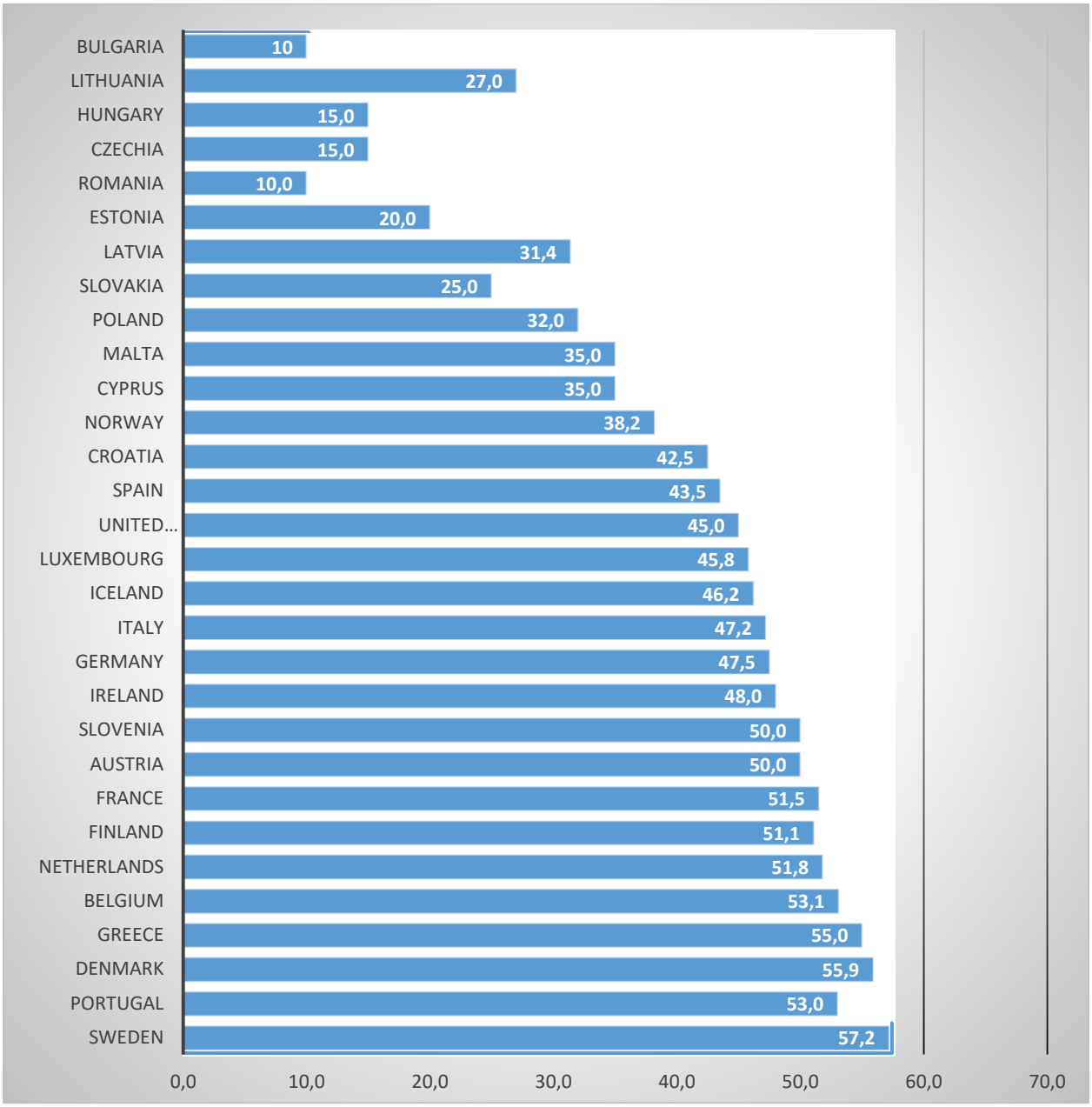
Στην περίπτωση της Νορβηγίας για το έτος 2016 από το συντελεστή 12% μεταβαίνει στο λεγόμενο βήμα (trinnskatt), όπου ο ανώτατος συντελεστής είναι 14,52% για τα υψηλά εισοδήματα. Στην Πορτογαλία ο ανώτατος συντελεστής περιλαμβάνει την πρόσθετη επιβάρυνση που επιβάλλεται σε όλες τις κατηγορίες εσόδων, στο 3,5% κατά την περίοδο 2013- 2016 και 3,21% από το 2017, ενώ υπάρχει και η εισφορά αλληλεγγύης, στο 5% από το 2013. Επισημαίνεται παράλληλα ότι στην υπολογιζόμενη τιμή δεν περιλαμβάνεται η ειδική εισφορά του 60% που εφαρμόζεται στις "αδικαιολόγητες αυξήσεις" του προσωπικού πλούτου για εισοδήματα μεγαλύτερα των 100.000 ευρώ. Για την Ουγγαρία και την Τσεχία συμπεριλαμβάνεται ο φόρος αλληλεγγύης, όπου στην πρώτη περίπτωση έχει εφαρμοστεί για τα έτη 2007-2009 και στην δεύτερη περίπτωση από το 2013 εφαρμόζεται με συντελεστή 7% στα εισοδήματα από μισθωτή εργασία και επιχειρηματική δραστηριότητα που υπερβαίνουν το τετραπλάσιο του μέσου μισθού. Τέλος στις περιπτώσεις της Φιλανδίας και της Σουηδίας συμπεριλαμβάνονται τόσο οι φόροι της γενικής κυβέρνησης όσο και μέσος όρος των δημοτικών φόρων, που προκαλούν τις διακυμάνσεις μέσα στα χρόνια αναφοράς (Taxheaven, 2018).

Από τα στοιχεία που παρατίθενται αντιλαμβανόμαστε πως ο προοδευτικός συντελεστής φορολόγησης επικρατεί σε 21 κράτη μέλη, ενώ ο ενιαίος φορολογικός συντελεστής μόλις σε 7 κράτη μέλη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι περιπτώσεις της Βουλγαρίας και της Σλοβακίας, όπου στην πρώτη περίπτωση έχουμε την μετατροπή ενός προοδευτικού συστήματος σε έναν ενιαίο φορολογικό συντελεστή από το 2008 και στην δεύτερη περίπτωση από έναν προοδευτικό συντελεστή μεταφερόμαστε το 2004 σε έναν ενιαίο και από ενιαίο ο οποίος με την σειρά του μετατρέπεται εκ νέου σε προοδευτικό συντελεστή από το 2013.

Στο διάγραμμα 4.8 παρατηρούμαι πως οι χώρες της Ε.Ε. επιβαρύνουν τα εισοδήματα Φυσικών προσώπων για το έτος 2019. Αυτό που διαφαίνεται μεταξύ των χωρών είναι πως η πλειονότητά τους έχει ανώτατους συντελεστές που ξεπερνούν το 40%. Σε αυτήν την κατηγορία η Ελλάδα βρίσκεται στην 3^{η} θέση με ποσοστό 55%. Βεβαίως το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό σε σχέση με τις χώρες που βρίσκονται πάνω από την Ελλάδα εστιάζεται στο γεγονός ότι μόνο η χώρα μας παρουσιάζει μια έντονη διακύμανση στους συντελεστές, σε αντίθεση με χώρες όπως η Σουηδία και η Δανία που οι τυχόν μικρές αλλαγές στους συντελεστές τους οφείλονται στους εκάστοτε δημοτικούς και περιφερειακούς φόρους. Ως γενικότερο συμπέρασμα, τόσο από τον πίνακα 4.7 όσο και από το διάγραμμα 4.8, μπορούμε να υποστηρίξουμε πως στις χώρες της Κεντρικής

και Βόρειας Ευρώπης υπάρχουν υψηλοί συντελεστές οι οποίοι θεωρούνται ως υποστηριχτές και χρηματοδότες του κοινωνικού κράτους.

Διάγραμμα 4. 8: Ανώτατοι συντελεστές φορολογίας εισοδήματος Φυσικών Προσώπων και πρόσθετες επιβαρύνσεις στην Ε.Ε. για το έτος 2019

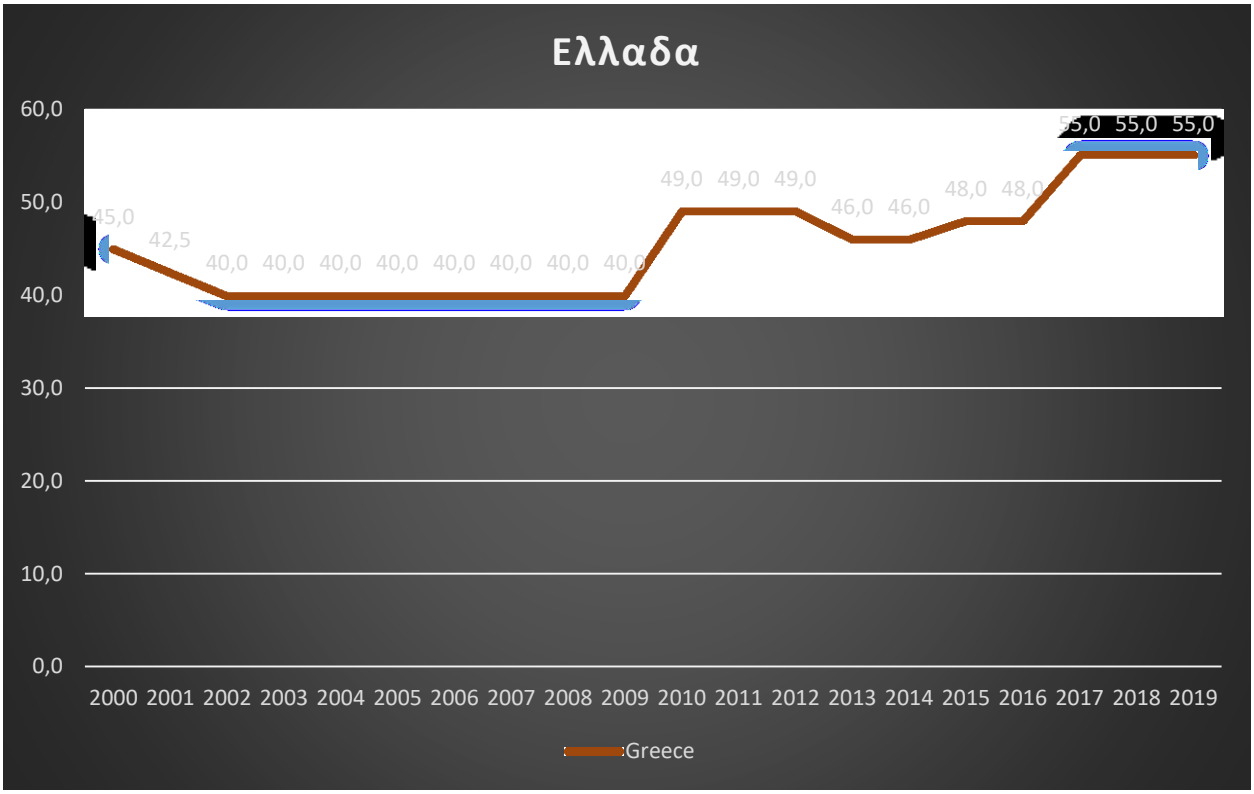
Πηγή: Eurostat

Εν συνεχεία παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη των φορολογικών συντελεστών για τα Φυσικά Πρόσωπα από το 2000 έως το 2019. Αναφορικά με τους ανώτατους φορολογικούς συντελεστές στην Ελλάδα αξίζει

να σημειώσουμε τις ακόλουθες επισημάνσεις. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στους παρουσιαζόμενους συντελεστές συμπεριλαμβάνεται η Ειδική Εισφορά Αλληλεγγύης. Για τα έτη από το 2011 έως το 2014 αυτή η εισφορά κυμαίνεται μεταξύ 1% έως 4%, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό εφαρμόζεται σε εισοδήματα άνω των 100.000 ευρώ. Επιπροσθέτως, το 2015 και 2016 οι συντελεστές αυτοί αλλάζουν σε 6% για εισοδήματα από 100.000 έως 500.000 ευρώ και 8% για τα υπερβάλλον ποσά και συμπεριλαμβάνονται στον υπολογισμό του συντελεστή. Από το 2016 υπάρχει αλλαγή του φορολογικού νόμου με αποτέλεσμα από το διπλό συντελεστή που ίσχυε μέχρι το παρελθόν, 26% για εισοδήματα έως 50.000 ευρώ και 33% για μεγαλύτερα ποσά, προστέθηκαν στο σύνολό τους 4 συντελεστής ανά κλιμάκιο εισοδήματος με τον ανώτατο φορολογικό συντελεστή να αγγίζει το 45% και την αντίστοιχη εισφορά αλληλεγγύης να φτάνει το 10% για εισοδήματα άνω των 200.000 ευρώ. Τέλος στον υπολογισμό του ανώτατου συντελεστή για το 2017 περιλαμβάνεται 10% εισφορά αλληλεγγύης για εισοδήματα από 200.000 ευρώ και πάνω (Taxheaven, 2018).

Αυτό που μπορούμε με πρώτη ματιά να διατυπώσουμε είναι η απότομη αλλαγή στη φορολογική επιβάρυνση το 2010 όπου το ποσοστό αυξήθηκε κατά 9% δεδομένης της καταφυγής της χώρας στο πρόγραμμα χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Πιο συγκεκριμένα από το 2010 μέχρι το 2016 έχουν παρθεί φορολογικά μέτρα αύξησης των εσόδων, συνολικού ύψους 37 δισ. ευρώ με τα τελικά έσοδα ωστόσο να μην καταφέρνουν να «πιάσουν» τις προσδοκίες (Καθημερινή, 2016). Τέλος αξίζει να σημειώσουμε ότι κατά την τελευταία εξεταζόμενη τριετία 2017-2019 το ποσοστό των ανώτατων συντελεστών φόρου για τα φυσικά πρόσωπα ανέρχεται στο 55% λόγω της ενιαίας φορολογικής πολιτικής που έχει ακολουθηθεί.

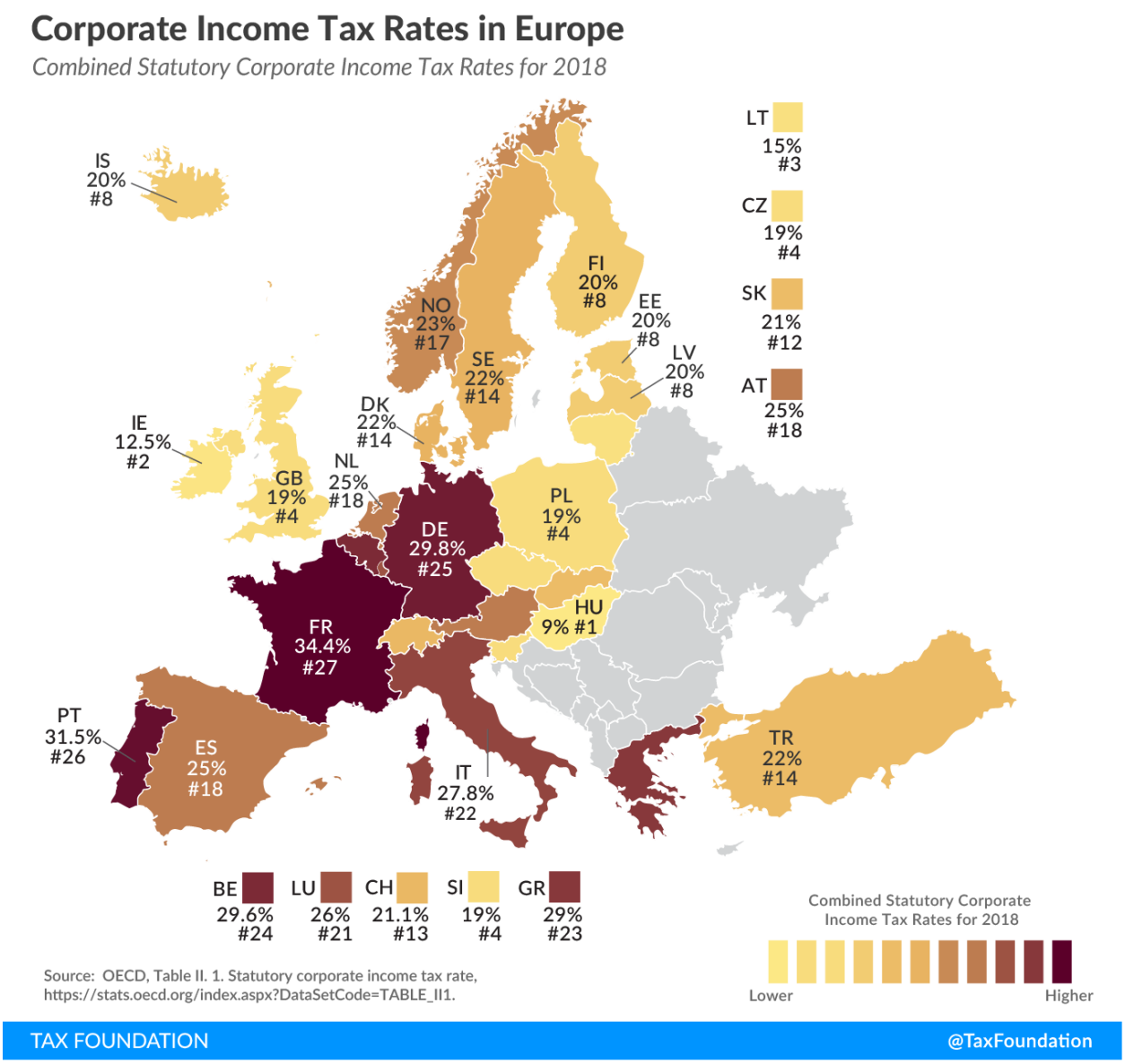
Διάγραμμα 4. 9: Εξέλιξη των ανώτατων συντελεστών φόρου Εισοδήματος Φυσικών Προσώπων (και πρόσθετων επιβαρύνσεων) στην Ελλάδα 2000- 2019

Πηγή: Eurostat

Στην συνέχεια παρουσιάζεται το γράφημα της Ευρώπης στο οποίο παρουσιάζονται οι φορολογικοί συντελεστές που έχουν θεσμοθετηθεί και ισχύουν για τα Νομικά Πρόσωπα για το 2018. Η Ελλάδα βρίσκεται στην 23η θέση της λίστας του ΟΟΣΑ με συντελεστή 29%, την ίδια ώρα που χώρες όπως το Βέλγιο, η Γερμανία, η Πορτογαλία και η Γαλλία παρουσιάζουν ακόμη υψηλότερα ποσοστά. Στην περίπτωση της Ευρώπης η Γαλλία παρουσιάζει τον μεγαλύτερο συντελεστή φόρου που αγγίζει το 34,4% ενώ στον αντίποδα οι σκανδιναβικές χώρες, η Μεγάλη Βρετανία, η Ισλανδία και η Ιρλανδία δείχνουν ένα ευνοϊκότερο προφίλ προσέλκυσης επιχειρήσεων με νομική μορφή διατηρώντας ένα χαμηλό ποσοστό φόρου (διάγραμμα 4.10) (Taxfoundation, 2019).

Διάγραμμα 4. 10: Θεσμοθετημένοι φορολογικοί συντελεστές για Νομικά Πρόσωπα σε χώρες της Ευρώπης 2018

Πηγή: OECD

4.3 Φορολογία από Επιχειρηματική Δραστηριότητα στην Ελλάδα

Στην συνέχεια της ανάλυσης θα εστιάσουμε την προσοχή μας στην Ελληνική φορολογία με έμφαση στην φορολογία από επιχειρηματική δραστηριότητα. Το ισχύον φορολογικό σύστημα της Ελλάδας στην πλειονότητά του αποτελείται από ένα σύνολο στοιχείων και κανόνων που περιλαμβάνονται στο φορολογικό Δίκαιο και αφορούν το εισόδημα, την περιουσία και τη καταναλωτική δαπάνη, στην παρούσα ανάλυση θα εστιάσουμε στην πρώτη κατηγορία.

Στις μέρες μας, οι βασικοί φορολογικοί νόμοι στους οποίους στηρίζεται η φορολογική βάση είναι οι ακόλουθοι:

- **Ο Νόμος 4174/2013: Κώδικας Φορολογικών Διαδικασιών**, ο οποίος καθορίζει τη διαδικασία προσδιορισμού και είσπραξης των εσόδων του Δημοσίου καθώς και τις διοικητικές κυρώσεις για τη μη συμμόρφωση των υπόχρεων με την κείμενη νομοθεσία
- **Ο Νόμος 4172/2013: Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος** (Κ.Φ.Ε.), που ρυθμίζει τη φορολογία εισοδήματος των φυσικών και νομικών προσώπων και οντοτήτων
- **Ο Νόμος 4223/2013: Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων**, που επιβάλλεται σε ακίνητα εντός της Ελληνικής επικράτειας που ανήκουν σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα
- **Ο Νόμος 2859/2000: Κώδικας Φόρου Προστιθέμενης Αξίας,** με τον οποίο επιβάλλεται φόρος στον κύκλο εργασιών φυσικών και νομικών προσώπων.

Αξίζει να σημειωθεί πως σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποίησε το Ινστιτούτο Οικονομικών και Φορολογικών Μελετών κατά το διάστημα 2014 έως το 2017 τόσο ο Κ.Φ.Ε όσο και ο Κώδικας Φορολογικών Διαδικασιών έχουν υποστεί τροποποιήσεις σε περισσότερες από 700 παραγράφους με συνολικά 60 νόμους, προκαλώντας ταυτόχρονα έντονο προβληματισμό αναφορικά με την αποτελεσματικότητα και την σταθερότητα του ισχύοντος φορολογικού πλαισίου που ως αποτέλεσμα περιορίζει και την φορολογική συμμόρφωση των πολιτών.

Σε αυτήν την ενότητα θα αναφερθούμε στην πολυπλοκότητα που παρουσιάζει το Ελληνικό φορολογικό σύστημα αλλά και στην αναποτελεσματικότητα διαχείρισης ζητημάτων ενώ θα τονιστούν και οι προσπάθειες που έχουν γίνει όλα αυτά τα χρόνια για την ενίσχυση του φορολογικού συστήματος. Επιπρόσθετα, θα αναλυθεί το φορολογικό έτος του 2010 και συγκεκριμένα οι δημοσιοοικονομικές εξελίξεις που οδήγησαν την χώρα στην λήψη μέτρων δημοσιοοικονομικής σταθερότητας από την Ε.Ε. και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Δ.Ν.Τ.). Σημαντική αναφορά γίνεται και στην εξέλιξη της φορολογικής νομοθεσίας από το 2007 έως και σήμερα, με έμφαση στην φορολογία της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Τέλος αναλύονται οι ισχύοντες φορολογικοί συντελεστές, όπως ισχύουν μέχρι σήμερα, τόσο για τις επιχειρήσεις ατομικής μορφής όσο και για τα νομικά πρόσωπα.

4.3.1 Η πολυπλοκότητα του Ελληνικού Φορολογικού συστήματος

Η έννοια της πολυνομίας, όπως περιγράφεται από τους Σωτηρόπουλο και Χριστόπουλο (2016) περιγράφεται ως η ύπαρξη πολλών νομικών ρυθμίσεων σε μια χώρα. Με τον όρο νομικές ρυθμίσεις παρουσιάζεται το σύνολο της ρυθμιστικής παραγωγής του κράτους, όπως είναι οι νόμοι, τα προεδρικά διατάγματα, οι υπουργικές αποφάσεις κλπ. Βεβαίως η ύπαρξη μεγάλου πλήθους νόμων αναπόφευκτα

δημιουργεί προβλήματα καθώς πολλοί είναι αντικρουόμενοι ή ασαφείς με αποτέλεσμα να προκύπτει ανάγκη νέων ρυθμιστικών κανόνων για να τους αποσαφηνίσουν οδηγώντας έτσι την οικονομία σε έναν φαύλο κύκλο.

Το πρόβλημα της πολυπλοκότητας του φορολογικού πλαισίου αποτελούσε ανέκαθεν στην Ελλάδα ένα διαχρονικό εμπόδιο, το οποίο όλες οι κυβερνήσεις προσπαθούσαν να επιλύσουν, απόδειξη αυτού είναι οι συνεχείς αλλαγές του φορολογικού νόμου από κάθε κυβέρνηση που αναλαμβάνει την εξουσία. Ωστόσο, η ανάγκη δημιουργίας ενός απλοποιημένου συστήματος έγινε πιο έντονα απαιτητό με την εμφάνιση της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα. Τόσο εξωτερικοί θεσμοί όσο και επενδυτές θέτουν επιτακτική την ανάγκη ύπαρξης ενός απλοποιημένου συστήματος που θα μπορέσει να ενισχύσει την οικονομική ανάκαμψη της χώρας. Όπως συναντήσαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε κεφάλαιο 2) η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας θέτει αλυσιδωτές συνέπειες τόσο στο κόστος συμμόρφωσης των φορολογούμενων και των επιχειρήσεων, όσο και στα διοικητικά κόστη της φορολογικής αρχής. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως σύμφωνα με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στην Ελλάδα από το 2010 έως και το 2013 ψηφίστηκαν είκοσι νόμοι για αλλαγές στη φορολογία (Ράπανος και Καπλάνογλου, 2014).

Στην Ελλάδα τα τελευταία 15 χρόνια έχουν ψηφιστεί 1.478 νόμοι με 22.800 άρθρα και έχουν περάσει και 3.452 Προεδρικά Διατάγματα. Τα ΦΕΚ που τους περιέχουν καταλαμβάνουν σχεδόν 60.000 σελίδες. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός πως τα χρόνια της κρίσης ο αριθμός των Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου που ξεπερνούν τα 67 μετά το 2010, όταν τα προηγούμενα χρόνια ήταν μόλις 13, καθώς και των πολυνομοσχεδίων. Επομένως γίνεται εύκολα κατανοητό πως το φορολογικό πλαίσιο γίνεται ιδιαίτερα πολύπλοκο, δύσκαμπτο και αδιαφανές, με αποτέλεσμα τρόπος διαχείρισής του να κοστίζει περισσότερο. Αναφερόμενοι στο κόστος της πολυπλοκότητας, μιλάμε στην πραγματικότητα για το κόστος συμμόρφωσης των φορολογούμενων και επιχειρήσεων που διαρκώς αυξάνεται. Το γεγονός αυτό ενισχύει τα φαινόμενα φοροδιαφυγής, καθώς αυξάνονται οι ευκαιρίες από την μεριά των φορολογούμενων, ενώ παράλληλα οι ελεγκτικοί μηχανισμοί και συγκεκριμένα οι φορολογικοί έλεγχοι καθίστανται πιο δύσκολοι στην εφαρμογή τους (Σωτηρόπουλος και Χριστόπουλος, 2016).

Δεδομένων των περιορισμένων ελεγκτικών μηχανισμών η ύπαρξη ενός ισχυρού νομικού συστήματος θα μπορούσε να επιλύσει ορισμένα ζητήματα, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει στην χώρα. Αναφερόμενοι σε στοιχεία του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ (2013), η Ελλάδα είναι από τις τελευταίες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με τα επίπεδα αποτελεσματικότητας του νομικού και δικαστικού της συστήματος στην επίλυση επιμέρους διαφορών (Schwab και Sala-i-Martín, 2016).

Το ζήτημα της φορολογικής διοίκησης στην Ελλάδα αποτελεί πεδίο έντονης συζήτησης. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός πως κατά την εποχή της κρίσης και της εφαρμογής των πρώτων μνημονίων ένα βασικό ζήτημα που τέθηκε από την Τρόικα ήταν η αναμόρφωσή της. Στο διάστημα αυτό έχουν πραγματοποιηθεί ορισμένες κινήσεις όπως είναι ο περιορισμός του αριθμού των εφοριών και η σύσταση της Ανεξάρτητης Γενικής Γραμματείας Εσόδων, ενέργειες κινούνται προς τον εκσυγχρονισμό και την απλοποίηση του φορολογικού συστήματος.

Σε έρευνες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον έλεγχο του κόστους συμμόρφωσης για τις επιχειρήσεις και τους πολίτες, εξετάζοντας την νομοθεσία του ΦΠΑ κατέδειξε πως στην Ελλάδα το ποσό αγγίζει το 1,45% του ΑΕΠ, για το 2010, αποτελώντας το πέμπτο υψηλότερο μέγεθος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με τον μέσο όρο του δείκτη στην Ε.Ε. να φτάνει μόλις το 0,96% του ΑΕΠ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010).

4.3.1.1 Μέτρα ενίσχυσης της φορολογικής διοίκησης στην Ελλάδα

Σε έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που δημοσιεύτηκε το 2014, αναφέρθηκε το γεγονός πως ένα από τους βασικούς στόχους, που τέθηκαν στην Ελλάδα από την Τρόικα, ήταν η απλοποίηση του φορολογικού συστήματος. Στην προσπάθεια αύξησης των δημοσίων εσόδων βασικό στοιχείο αποτελεί η βελτίωση του φορολογικού συστήματος προκειμένου να μετατραπεί σε ένα δικαιότερο μέσο κατανομής των δημοσίων επιβαρύνσεων. Κατά την διάρκεια εφαρμογής του νέου φορολογικού πλαισίου, παρατηρήθηκε σημαντική πρόοδος τόσο στην καλύτερη λειτουργία της φορολογικής διοίκησης όσο και στην εισπραξιμότητα έμμεσων φόρων, όπως ο ΦΠΑ. Παράλληλα, θετικά συνετέλεσε το γεγονός της αναθεώρησης του νομικού πλαισίου για τους έμμεσους φόρους αλλά και την αντιμετώπιση φαινομένων φοροδιαφυγής του ΦΠΑ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Ως μια προσπάθεια της φορολογικής αρχής να αξιολογήσει την αποτελεσματικότητα της φορολογικής αρχής χρησιμοποιήθηκε το Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης της Φορολογικής Διοίκησης (Tax Administration Diagnostic Assessment Tool – TADAT), το οποίο δημιουργήθηκε από διεθνείς οργανισμούς, με στόχο την ανάπτυξη περισσότερο αποτελεσματικών και δικαιότερων φορολογικών διοικήσεων παγκοσμίως. Η χρήση αυτού του εργαλείου συμβάλλει επίσης, στην αξιολόγηση της φορολογικής πολιτικής και χρησιμοποιείται από κρατικές αρχές και συμβούλους με σκοπό την ενίσχυση των παρεχόμενων δημόσιων υπηρεσιών. Πέραν αυτού, TADAT, η αποτελεσματικότητα της φορολογικής διοίκησης μπορεί να υπολογιστεί και με το εργαλείο Αξιολόγησης της Αποδοτικότητας της διαχείρισης των Δημοσίων Οικονομικών (Public Expenditure and Financial Accountability – PEFA). Η συγκεκριμένη μέθοδος πραγματοποιεί προβλέψεις μέσω δεικτών για την αποδοτικότητα του συστήματος διαχείρισης των

δημοσίων οικονομικών, τα οποία θεωρούνται καθοριστικά, προκυμμένου το κράτος να διαχειριστεί αποδοτικότερα δημόσια έσοδα (Σαββαΐδου, 2016).

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστούν οι δράσεις φορολογικής συμμόρφωσης που έχουν ως σκοπό την απόκτηση πληροφοριών από φορολογούμενους που δεν ανταποκρίνονται είτε στην υποχρέωση υποβολής των διαφόρων δηλώσεων, είτε στην υποχρέωση καταβολής των ληξιπρόθεσμων οφειλών τους, με σκοπό τη συμμόρφωσή τους ως προς την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους. Η έκθεση απολογισμού της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων (Γ.Γ.Δ.Ε.), για το έτος 2016, πραγματοποιήθηκε από την Α.Α.Δ.Ε. (Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων). Παράλληλα, οι δράσεις για την φορολογική συμμόρφωση στοχεύουν στην ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα φορολογικού ενδιαφέροντος, στην καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης και στην αύξηση της εκούσιας συμμόρφωσης (βλέπε κεφάλαιο 2) (Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων, 2017).

Τα αποτελέσματα από τον έλεγχο της φορολογικής συμμόρφωσης (όπως αυτά αναλύονται σύμφωνα από την ΑΑΔΕ) συνοψίζονται στις παρακάτω διαπιστώσεις:

- Κατά το 2019 τα συνολικά έσοδα από φόρους αυξήθηκαν κατά 0,29% έναντι του 2018 και ανήλθαν σε 51.409,15 εκ. ευρώ με επίτευξη στόχου κατά 100,55%.
- Τα αντίστοιχα έσοδα από τον φόρο εισοδήματος των Νομικών Προσώπων αυξήθηκε κατά το 2019 σε 4,94% σε αντιστοιχία με το προηγούμενο οικονομικό έτος. Με τον τρόπο αυτό επιτεύχθηκε ορχικός στόχος που είχε οριστεί κατά 102,08%.
- Παράλληλα παρατηρήθηκε υπέρβαση του ετήσιου στόχου για το 2019 ως προς τα έσοδα από Φ.Π.Α. σε προϊόντα και υπηρεσίες κατά 725,59 εκ. ευρώ (Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων, 2019).

4.3.1.2 Οι Δημοσιοοικονομικές εξελίξεις στην Ελληνική οικονομία

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε στις οικονομικές εξελίξεις που συνέβησαν στην Ελλάδα την τελευταία επταετία. Αυτή η ιστορική αναδρομή ξεκινά από την απόφαση της Ελληνικής κυβέρνησης να ανατρέξει στην βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Δ.Ν.Τ.) και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (Ε.Κ.Τ.) με σκοπό να ρυθμίσει τα δημοσιοοικονομικά της προβλήματα. Παράλληλα αυτές οι αποφάσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές στην ανάλυσή μας καθώς σε μεγάλο βαθμό καθόρισαν και το ισχύον φορολογικό σύστημα, φέρνοντας πολλές αλλαγές στην Ελληνική οικονομία.

Στις 2 Μαΐου 2010 το κοινό κλιμάκιο της Ε.Ε., του Δ.Ν.Τ. και της Ε.Κ.Τ. συμφώνησαν με την Ελληνική κυβέρνηση, σε υπηρεσιακό επίπεδο, για την παροχή χρηματοοικονομικής βοήθειας ύψους 110 δισ. ευρώ από την Ε.Ε. και το ΔΝΤ. Παράλληλα, η Ευρωομάδα (Eurogroup) αποδέχτηκε την ενεργοποίηση του

συστήματος στήριξης οικονομικής σταθερότητας στην Ελλάδα με την έκδοση διμερών δανείων που συγκεντρώνονταν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Αντίστοιχα και το ΔΝΤ ενέκρινε συμφωνία stand-by (SBA), ενώ και οι χώρες της ευρωζώνης ενέκριναν και εκταμίευσαν την πρώτη δόση του δανείου ύψους 14,5 δις. ευρώ, κατόπιν αντίστοιχης εκταμίευσης 5,5 δις. ευρώ από το ΔΝΤ.

Στην συνέχεια της ανάλυσης παρατίθεντο ορισμένα από τα βασικά ζητήματα, όπως αναφέρονται στην έκθεση της Γενικής Διεύθυνσης Οικονομικών και Νομισματικών Υποθέσεων, που αντιμετώπιζε η Ελλάδα εκείνο το διάστημα και είχαν ως αποτέλεσμα την προσφυγή της προς την Ε.Ε. και το Δ.Ν.Τ. για την παροχή βοήθειας (European Commission, 2010).

Κατά την τελευταία δεκαετία η αναπτυξιακή πορεία της Ελλάδας βασίστηκε σε ασταθείς παράγοντες.

Στο διάστημα από το 2000 έως το 2009 η Ελλάδα παρουσίαζε κατά μέσο όρο μια αύξηση του ΑΕΠ της γύρω στο 4% όταν για το ίδιο διάστημα η Ευρωζώνη κινούταν στο 2%, ενώ η εισοδηματική διαφορά από την Ευρώπη μειωνόταν προκαλώντας αύξηση της εγχώριας ζήτησης και ιδίως της κατανάλωσης και της επένδυσης στον χώρο των ακινήτων. Δεδομένων αυτών, και σε συνδυασμό με τις υψηλές τιμές των πραγματικών μισθών, την πιστωτική μεγέθυνση που παρουσίαζαν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και τα χαμηλά επιτόκια που υιοθετήθηκαν μετά την είσοδο στην νομισματική ένωση αλλά και την χαλαρή δημοσιονομική πολιτική, η έντονοι ρυθμοί ανάπτυξης ήταν δεδομένοι. Ωστόσο κατά το διάστημα 2000-2009 το εξωτερικό εμπόριο επηρέασε έντονα λόγω της κρίσης με αποτέλεσμα το ποσοστό των εξαγωγών βάσει του ΑΕΠ να μειωθεί αισθητά από το 25% στο 19% (European Commission, 2010).

Η μεγάλη αύξηση της συνολικής ζήτησης και η ταυτόχρονη μείωση της εξωτερικής ανταγωνιστικότητας προκάλεσαν πολλές αναταράξεις στην οικονομία.

Οι υψηλές αυξήσεις των μισθών, ιδιαίτερα του δημοσίου τομέα, προκάλεσε μια αλλεπάλληλη άνοδο των πραγματικών μισθών σε σχέση με τα κέρδη παραγωγικότητας. Η αύξηση του κόστους εργασίας συνετέλεσε κατασταλτικά στην εξωτερική ανταγωνιστικότητα, όπως άλλωστε συνέβη και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Επιπρόσθετα η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (REER) στην Ελλάδας μέσα στην περίοδο αυτών των εννέα ετών ανατιμήθηκε κατά περίπου 10-20%. Με όλα τα ανωτέρω να συμβαίνουν στην Ελληνική οικονομία, επιδεινώθηκε το έλλειμα των τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο κορυφώθηκε έφθασε στο 14% του ΑΕΠ για το 2008 (European Commission, 2010).

Οι μεγάλες διακυμάνσεις στα δημοσιονομικά μεγέθη, τα οποία ακολούθησαν ανοδική πορεία.

Από το πρώτο πρόγραμμα σταθερότητας που υποβλήθηκε από την Ελλάδα μετά την απόφαση για είσοδό της στην νομισματική ένωση, το 2000, θέτοντας ως μεσοπρόθεσμο στόχο την ισοσκέλιση των

δημοσιονομικών μεγεθών της, ο στόχος αυτός δεν κατάφερε να επιτευχθεί. Με δεδομένο πως το ονομαστικό ισοζύγιο δεν έφθανε τον στόχο του, γύρω στο 3%, οι δημοσιονομικοί στόχοι ήταν δύσκολο να επιτευχθούν λόγω της συνεχόμενης υπέρβασης των δαπανών, της ύπαρξης μεγάλου επιπέδου φοροδιαφυγής αλλά και των σταθερών προβλέψεων ως προς τα φορολογικά έσοδα που σχεδόν ποτέ δεν έφταναν τον στόχο τους. Επομένως ήταν εύλογο το γεγονός πως το μέγεθος του δημόσιου τομέα αυξήθηκε από το 44% του ΑΕΠ, που ήταν το 2000, στο 50% για το 2009, και στο διάστημα αυτό όχι μόνο δαπανήθηκε η διαθέσιμη εξωτερική χρηματοδότηση αλλά παράλληλα μειώθηκαν οι πόροι του ιδιωτικού τομέα εξασθενώντας την οικονομική επίδοση όλης της οικονομίας. Επιπρόσθετα, στο κομμάτι της υγείας και των συντάξεων δεν πραγματοποιήθηκαν οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις μετατρέποντας όλο το σύστημα σε μη βιώσιμη λύση (European Commission, 2010).

Παράλληλα η αύξηση του δημόσιου και του εξωτερικού χρέους συνεχιζόταν αμείωτα.

Συγκεκριμένα το δημόσιο χρέος για το 2009 εκτοξεύτηκε στο 115% του ΑΕΠ όταν το 2000 βρισκόταν στο 103%, και αντίστοιχα το εξωτερικό χρέος άγγιξε σχεδόν το 100% του ΑΕΠ, έναντι του 45% του ΑΕΠ για το 2000. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως το μεγαλύτερο τμήμα του εξωτερικού χρέους σχετιζόταν με τον δημόσιο τομές, περίπου τα τρία τέταρτα. Απόρροια όλων αυτών που αναλύθηκαν και πιο πάνω, δηλαδή το μεγάλο ύψος του δημόσιου και του εξωτερικού χρέους, η μειωμένη ανταγωνιστικότητα και το μη βιώσιμο συνταξιοδοτικό σύστημα κατέστησαν την Ελλάδα σε δυσμενή θέση που οι διεθνείς κεφαλαιαγορές αρνούνταν να χρηματοδοτήσουν (European Commission, 2010).

Παράλληλα, η Ελλάδα εμφάνισε άκαμπτες αγορές προϊόντων και εργασίας.

Ένα από τα στοιχεία που συνετέλεσαν στην κακή οικονομική επίδοση της χώρας ήταν και τα χαμηλά επίπεδα απασχόλησης και παραγωγικότητας της εργασίας, τα οποία μετριάστηκαν εν μέρει χάρη στον υψηλό αριθμό ωρών εργασίας. Ο παράγοντας αυτός τονίστηκε ιδιαίτερα από την Γενικής Διεύθυνσης Οικονομικών και Νομισματικών Υποθέσεων καθώς αποτελούσε βασικό στοιχείο της επιτυχείς έκβασης του προγράμματος (European Commission, 2010).

Με την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008-2009, η Ελλάδα παρουσίασε τα ευάλωτα σημεία της.

Με δεδομένο το «εχθρικό» κλίμα που παρουσίαζε η Ελλάδα στις διεθνείς αγορές, η εμφάνιση της κρίσης επιδείνωσε ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Οι υπερβολικές δαπάνες σε συνδυασμό με την μεγάλη μείωση των κρατικών εσόδων εκτόξευσαν το έλλειμμα της κυβέρνησης σε ποσοστό 13,6% του ΑΕΠ για το 2009. Η παράλληλη άνοδος του δημοσίου χρέους αποκάλυψε το βαθύτερο πρόβλημα της χώρας, γεγονός που άργησε να συμβεί λόγω των σοβαρών ελλείψεων στα στατιστικά μεγέθη που παρουσίασε η Ελλάδα. Έτσι τα διορθωτικά μέτρα άργησαν να εφαρμοστούν με αποτέλεσμα οι αγορές να ανησυχούν αισθητά για

την βιωσιμότητα της οικονομίας. Από το τέλος του 2009 οι κυριότεροι οίκοι αξιολόγησης άρχισαν να υποβαθμίζουν την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας και η απόδοση των κρατικών ομολόγων και τα περιθώρια των CDS αυξήθηκαν απότομα (European Commission, 2010).

Ο επηρεασμός του τραπεζικού τομέα ήταν έντονος τόσο λόγω της οικονομικής κρίσης όσο και λόγω της κρίσης εμπιστοσύνης.

Ο δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας των ελληνικών τραπεζών βελτιώθηκε στο 11,7% στα τέλη του 2009, γεγονός που συντελέστηκε χάρη στις εισφορές δημοσίων κεφαλαίων αλλά και από τις ίδιες τις τράπεζες που αύξησαν τα κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας. Ωστόσο, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, μια «πληγή» που ακόμα και σήμερα δεν έχει επουλωθεί, αυξήθηκαν από το 5% το 2008 στο 7,7% τον Δεκέμβριο 2009. Ο φόβος σχετικά με τη φερεγγυότητα της χώρας επηρέασε και το τραπεζικό σύστημα, δημιουργώντας ανησυχία στην αγορά για μια άτακτη χρεοκοπία. Εν μέσω όλων αυτών η δράση της πολιτικής ηγεσίας ήταν απαραίτητη (European Commission, 2010).

Όλα αυτά οδήγησαν την χώρα να ζητήσει, τον Απρίλιο του 2010, χρηματοδοτική συνδρομή.

Με δεδομένη την ήδη υπάρχουσα οικονομική ασφυξία που δεχόταν η Ελλάδα, αντιμετώπισε τις δημοσιονομικές ανάγκες της, για τον Απρίλιο και τον Μάιο του 2010, με την έκδοση ομολόγων, 8 δισ. ευρώ με πενταετή ομόλογα, 5 δισ. ευρώ με δεκαετή ομόλογα και 5 δισ. ευρώ με επταετή ομόλογα, έχοντας ένα υψηλό τίμημα. Συγκεκριμένα το μέσο επιτόκιο υπερέβη το 6% επιδεινώνοντας ακόμη περισσότερο την θέση της χώρας. Έτσι, η Ελληνική κυβέρνηση ζήτησε διμερή χρηματοδοτική συνδρομή από τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης και το Δ.Ν.Τ.. Η συμφωνία περιελάβανε μια δέσμη μέτρων πολιτικής για την περίοδο 2010-2013, στηριζόμενη σε επίσημη χρηματοδότηση συνολικού ύψους 110 δισ. ευρώ (European Commission, 2010).

Κατά το έτος 2011 και με δεδομένα τα μέτρα οικονομικής πολιτικής που υιοθετήθηκαν προκειμένου να δημιουργηθούν στην οικονομία συνθήκες «εσωτερικής υποτίμησης» για την επίτευξη της δημοσιονομικής προσαρμογής και την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας προκάλεσαν μεγαλύτερη ύφεση και την εκτόξευσαν τα ποσοστά ανεργίας. Παράλληλα, η οικονομική πολιτική που ακολουθήθηκε βασιζόταν αποκλειστικά στα πλαίσια της αυστηρής δημοσιονομικής πειθαρχίας.

Η Ελληνική οικονομία αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα τόσο οικονομικής ύφεσης αλλά και παραγωγικής, επενδυτικής και κοινωνικής υποβάθμισης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την συνεχόμενη αναπροσαρμογή των δημοσιονομικών στόχων που συνοδευόταν και με τη λήψη πρόσθετων μέτρων που δημιουργούσαν μια υπερβολικά επιβαρυντική θέση για την χώρα. Το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής (ΠΟΠ) που συνόδευε το Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής, τον

Μάιο του 2010, στην πράξη απέτυχε τον σκοπό του καθώς οι στόχοι που θέτονταν δεν μπορούσαν να υλοποιηθούν και έτσι αντικαταστάθηκαν από το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Προσαρμογής, τον Ιούνιο του 2011. Από τη μία μεριά η δημιουργία μη ρεαλιστικών δημοσιονομικών αποτελεσμάτων και από την άλλη η συνεχιζόμενη ύφεση είχαν ως αποτέλεσμα την ανάγκη για σύναψη νέας δανειακής σύμβασης, το ονομαζόμενο Δεύτερο Μνημόνιο που πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 2012.

Η νέα δανειακή σύμβαση ύψους 130 δισ. ευρώ είχε ως στόχο την αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους μέσω της ανταλλαγής ομολόγων και με την συμμετοχή και του ιδιωτικού τομέα, γνωστή και ως διαδικασία «Private Sector Involvement» (PSI). Βεβαίως, όπως είναι λογικό η νέα σύμβαση έφερε και επιπρόσθετα μέτρα που συνέχιζαν να έχουν υφεσιακή μορφή και δεν δημιουργούν πρωτογενή πλεονάσματα που αποτελεί προϋπόθεση για την διαχείριση του δημόσιου χρέους. Επιπλέον, ο στόχος για το έλλειμμα του κρατικού Προϋπολογισμού για το 2011 είχε οριστεί στο 7,6% του ΑΕΠ, το οποίο μετέπειτα επανακαθορίστηκε, με το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής, στο 9,3% του ΑΕΠ και κατά την εισηγητική έκθεση του Προϋπολογισμού για το 2012, τέθηκε στο 10,5% του ΑΕΠ. Σε απόλυτο μέγεθος το έλλειμμα διαμορφώθηκε στα 22.882 εκατ. ευρώ για το 2011, και παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητο από το έλλειμμα του 2010 που ήταν 22.284 εκατ. ευρώ. Η πτώση της οικονομικής δραστηριότητας σε συνδυασμό αδυναμία της οικονομικής πολιτικής να αυξήσει τα κρατικά έσοδα προκάλεσε και την αύξηση αυτή του ελλείμματος ως ποσοστό του ΑΕΠ. Στο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής ο στόχος για τα έσοδα του 2011 ήταν να αυξηθούν κατά 3%, ο οποίος στην συνέχεια αυξήθηκε κατά 0,2% στην εισηγητική έκθεση του Προϋπολογισμού του 2012 (ΓΣΕΕ, 2012).

Οι δημοσιονομικές παρεμβάσεις που αποφασίστηκαν και εφαρμόστηκαν το 2011 και στόχευαν σε αύξηση των δημοσίων εσόδων και πιο συγκεκριμένα περιλάμβαναν τα ακόλουθα μέτρα (ΓΣΕΕ, 2012):

- Την εισφορά αλληλεγγύης των δημοσίων υπαλλήλων
- Την μείωση του αφορολόγητου ορίου στα 5.000 ευρώ για τα φυσικά πρόσωπα με ηλικιακό όριο από 30 έως 65 χρόνων
- Την ειδική εισφορά αλληλεγγύης στα φυσικά πρόσωπα, με βάση το εισόδημά τους κατά το έτος 2010
- Το ειδικό τέλος επιτηδεύματος στους ελεύθερους επαγγελματίες
- Την έκτακτη εισφορά, γνωστό και ως τέλος πολυτελείας, σε οχήματα μεγάλου κυβισμού, σκάφη αναψυχής και πισίνες
- Την εναρμόνιση του φόρου πετρελαίου θέρμανσης με αυτόν του πετρελαίου κίνησης

- Την αλλαγή στη δομή του ειδικού φόρου κατανάλωσης (ΕΦΚ) στον καπνό και την μείωση του διαστήματος συλλογής του φόρου για τις εταιρείες από τις 56 στις 26 ημέρες
- Την αύξηση του συντελεστή ΦΠΑ στην εστίαση από 13% σε 23%, με ισχύ εφαρμογής από 1/9/2011
- Το ειδικό τέλος στις επιχειρήσεις που εξαιρούνται από τον αντικαπνιστικό νόμο, το οποίο στην πράξη δεν εφαρμόστηκε ή η χρήση του περιορίστηκε σε πολύ μικρό βαθμό
- Την επιβολή ΕΦΚ στο φυσικό αέριο
- Την αύξηση του υπολογισμού των τελών κυκλοφορίας των οχημάτων
- Την εγγραφή στα αρχεία της φορολογικής διοίκησης των ιδιωτικών σκαφών αναψυχής που είχαν εικονικά χαρακτηριστεί ως επαγγελματικά
- Την είσπραξη παραβόλων κατά την υποβολή αιτήσεων για ρύθμιση αυθαίρετων κτισμάτων και αλλαγών χρήσης ακινήτων
- Την επιβολή έκτακτου ειδικού τέλους ηλεκτροδοτούμενων δομημένων επιφανειών.

Παράλληλα, με τα μέτρα αυτά η κυβέρνηση ανέμενε έσοδα και από τα προηγούμενα μέτρα που είχε ήδη θεσμοθετήσει το 2010 και εφαρμόζονταν το 2011 και ήταν τα ακόλουθα (ΓΣΕΕ, 2012):

- Την αλλαγή φορολογικής κλίμακας για όλα τα φυσικά πρόσωπα
- Την αλλαγή στη φορολογία των εταιρικών οχημάτων που διατίθενται στο προσωπικό
- Την επέκταση του λογιστικού προσδιορισμού εισοδήματος σε νέες κατηγορίες επαγγελματιών
- Την εισαγωγή τεκμηρίων φορολόγησης φυσικών προσώπων
- Την φορολόγηση των κεφαλαίων που επαναπατρίζονται ή παραμένουν στο εξωτερικό
- Το νέο πλαίσιο εκδίκασης των φορολογικών διαφορών
- Το σχέδιο δράσης για την είσπραξη ληξιπρόθεσμων οφειλών
- Την περαίωση εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων
- Την ειδική εισφορά σε επιχειρήσεις με μεγάλα κέρδη για τη χρήση του 2009
- Την αλλαγή στο σύστημα φορολόγησης και διακίνησης του πετρελαίου θέρμανσης

- Τις αυξήσεις των συντελεστών ΦΠΑ, όπου πραγματοποιήθηκαν αλλαγές στα κλιμάκια του ΦΠΑ με μείωση των συντελεστών σε φάρμακα και ξενοδοχειακές υπηρεσίες
- Την επέκταση του ΦΠΑ σε νέες κατηγορίες επαγγελματιών
- Την δυνατότητα καταβολής ΦΠΑ σε δόσεις, ώστε να μειωθούν τα ληξιπρόθεσμα ποσά
- Την αύξηση στο φορολογικό συντελεστή που επιβάλλεται στις χρηματιστηριακές συναλλαγές, από το 1,5‰ στο 2‰, με ισχύει από 1/4/2011
- Την εισαγωγή ΕΦΚ στην ηλεκτρική ενέργεια
- Την αύξηση του ΕΦΚ στα καύσιμα, τα ποτά και τα τσιγάρα
- Την είσπραξη εσόδων από τη χορήγηση αδειών τυχερών παιγνίων
- Την αύξηση των δικαστικών παραβόλων
- Τα έσοδα από την έκπτωση 3% επί της τιμής των φαρμάκων που προμηθεύονται τα ασφαλιστικά ταμεία
- Την είσπραξη παραβόλων αιτήσεων αλλαγής χρήσης ημιυπαίθριων χώρων.

Έτσι τα έσοδα του τακτικού Προϋπολογισμού για το 2011, μειώθηκαν κατά 1,4% σε σχέση με το 2010, και διαμορφώθηκαν στα 55.373 εκατ. ευρώ έναντι των 56.178 εκατ. ευρώ για το 2010. Ωστόσο τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν με το έλλειμμα επί των δημοσίων εσόδων εστιάζονται στα ακόλουθα ζητήματα. Τα έσοδα από την φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων κατά το 2011 μειώθηκαν κατά 11,9% σε σχέση με το προηγούμενο έτος, παρά τα μέτρα όπως η μείωση του αφορολόγητου και η αλλαγή στην φορολογική κλίμακα. Βεβαίως ως ένα βαθμό αυτή η μείωση οφείλεται στην σημαντική μείωση της απασχόλησης, που επέφερε την μειωμένη παρακράτηση φόρου. Αντίστοιχα, τα έσοδα από την φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων ακολούθησαν την ίδια πορεία καθώς παρουσίασαν πτώση κατά 13,1% σε σχέση με το παρελθόν. Η μείωση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι η οικονομική κρίση οδήγησε το μεγαλύτερο μέρος των επιχειρήσεων να καταγράψει ζημιές, ενώ η έξαρση του φαινομένου της φοροδιαφυγής εξαιτίας της αύξησης των φορολογικών συντελεστών στις επιχειρήσεις λειτούργησε επιβαρυντικά. Το γεγονός ότι η μείωση των εσόδων από την φορολόγηση των επιχειρήσεων σε σχέση με τα φυσικά πρόσωπα είναι μεγαλύτερη λειτουργεί δυσμενέστερα προς την οικονομία της χώρας καθώς προκαλεί μεγαλύτερη υπονόμευση της κοινωνικής συνοχής.

Η αύξηση που προκλήθηκε από τις εισπράξεις του ειδικού τέλους ηλεκτροδοτούμενων επιφανειών μέσω των κληρονομιών και της ακίνητης περιουσίας καθώς επίσης και η έκτακτη εισφορά επί των κερδών των επιχειρήσεων, η ειδική εισφορά αλληλεγγύης και το τέλος επιτηδεύματος, μετέβαλαν τα κρατικά έσοδα

κατά 0,5%. Σε αντίθεση τροχιά κινήθηκαν τα έσοδα από την έμμεση φορολογία που μειώθηκαν σημαντικά κατά 7,8%. Επιπρόσθετα, οι εισπράξεις από τον Φόρο Προστιθέμενης αξίας μειώθηκαν κατά 3,2% αιτιολογώντας σε μεγάλο βαθμό και την μείωση των εσόδων από την έμμεση φορολογία. Ενώ ο χαμηλός συντελεστής αυξήθηκε από 11% σε 13% και ο πολύ χαμηλός από 5,5% σε 6%, και παράλληλα αυξήθηκε ο συντελεστή στην εστίαση συνδυαζόμενος από την άνοδο των τιμών του πετρελαίου συνετέλεσαν στον περαιτέρω περιορισμό της ζήτησης και της κατανάλωσης και επομένως στην πτώση της οικονομικής δραστηριότητας (ΓΣΕΕ, 2012).

Έχοντας ως δεδομένη την συνεχιζόμενη ανησυχία για την οικονομική και δημοσιονομική κατάσταση των χωρών του ευρωπαϊκού νότου, όπως η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιταλία, αλλά και την παραδοχή του αδιεξόδου που βρισκόταν η ελληνική οικονομία καθώς η ύφεση μεγάλωνε μαζί με τον δημοσιονομικό εκτροχιασμό του ισοζυγίου και του δημόσιου χρέους, παρά τα μέτρα αυστηρής δημοσιονομικής προσαρμογής στα πλαίσια των προγραμμάτων «στήριξης», οδήγησαν τη Συνόδου Κορυφής, τον Φεβρουάριο του 2012, να πάρει αποφάσεις για την αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους.

Η απόφαση της Συνόδου περιελάβανε την ανταλλαγή των ομολόγων, με βάση τους όρους συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα. Η απόφαση αυτή θεωρήθηκε ως η μόνη λύση προκειμένου να θέσει τέλος στην αυξανόμενη αβεβαιότητα ως προς τις οικονομικές προοπτικές της χώρας και να αποτελέσει το πρώτο βήμα ώστε να επιστραφεί η εμπιστοσύνη των αγορών όχι μόνο προς την ελληνική οικονομία αλλά και προς τις υπόλοιπες χώρες της ευρωζώνης που κλυδωνίζονταν εξαιτίας των αποτυχημένων πρακτικών που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα.

Με βάση αυτή τη συμφωνία θεωρήθηκε πως τόσο η συμμετοχή των ιδιωτών επενδυτών που ήταν κάτοχοι ελληνικών ομολόγων όσο και η χορήγηση της χρηματοδότησης ύψους 130 δισ. ευρώ από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (European Financial Stability Facility, EFSF) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο έθεταν τις βάσεις για την υπέρβαση της οικονομικής κρίσης και του ζητήματος δανεισμού και διαχείρισης του δημόσιου χρέους στην Ελλάδα. Επιπρόσθετα, αυτή η συμφωνία λειτουργούσε κατασταλτικά προς την εξάπλωση του προβλήματος αβεβαιότητας για την δημοσιονομική κατάσταση και των υπολοίπων χωρών της Ευρωζώνης που θα ήταν πλέον θωρακισμένες έναντι των κερδοσκοπικών επιθέσεων από τις διεθνείς αγορές.

Η πρώτη συμφωνία που υπογράφτηκε με την Τρόικα, τον Απρίλιο του 2010, συνοδευόταν από το πρώτο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής που κάλυπτε την περίοδο 2010 -2013 και η δεύτερη συμφωνία για χρηματοδοτική στήριξη ακολούθησε με νέο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής, το οποίο εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Δ.Ν.Τ., τον Μάιο του 2012, καλύπτοντας την περίοδο 2012 -2014. Η συνολική χρηματοδότηση από τα δύο αυτά προγράμματα ανέρχεται συνολικά σε 240 δισ. ευρώ, εκ των

οποίων 110 δισ. ευρώ προήλθαν από το πρώτο πρόγραμμα και τα υπόλοιπα 130 δισ. ευρώ από το δεύτερο (ΓΣΕΕ, 2012).

4.3.2 Η εξέλιξη της Φορολογικής Νομοθεσίας

Στην παρούσα ενότητα θα αναφερθούμε στην φορολογική νομοθεσία που ισχύει στην Ελλάδα διαχρονικά από το 1974 έως και σήμερα. Θα αναλύσουμε τους βασικούς νόμους στους οποίους βασίστηκε το Ελληνικό φορολογικό σύστημα και θα εξετάσουμε το περιεχόμενό τους, χωρίζοντας την περιγραφή μας ανά χρονικές περιόδους.

4.3.2.1 Η περίοδος 1974 έως 1980.

Κατά την διάρκεια της Μεταπολιτευτικής περιόδου στην Ελλάδα παρατηρείται και η εμφάνιση της διεθνής κρίσης, της περιόδου 1973-1979. Σε διεθνές επίπεδο, η κρίση αντιμετωπίστηκε με την προσέγγιση του κεϋνσιανού μοντέλου και με την ύπαρξη ισχυρών συνδικάτων. Παράλληλα ακολουθήθηκε και ο «χρυσός κανόνας» στα δημοσιονομικά μεγέθη εφαρμόζοντας ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς σε όλους τους τομείς της οικονομίας, πλην των δημόσιων επενδύσεων.

Στην Ελλάδα η κυβέρνηση του Καραμανλή, της περιόδου 1974-1980, ακολούθησε τη διεθνή πρακτική πραγματοποιώντας αυξανόμενη νομισματική κυκλοφορία και ενίσχυση των δημοσίων επενδύσεων προκειμένου να στηριχθεί η εγχώρια οικονομία, ενώ παράλληλα κρατικοποιούνται επιχειρήσεις στρατηγικού χαρακτήρα όπως η Ολυμπιακή (Παυλόπουλος, 2013).

Στα επόμενα χρόνια μετά την πτώση της Δικτατορίας στην Ελλάδα και εν μέσω της πετρελαϊκής κρίσης, η εθνική οικονομία έπεσε σε ύφεση. Συγκεκριμένα ο επηρεασμός της χώρας από τη μεγάλη αύξηση στην τιμή του πετρελαίου προκλήθηκε αύξηση στα επιτόκια με αποτέλεσμα οι τιμές να αυξάνονται και τα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών να παρουσιάζουν ελλείματα (Καζάκος, 2009). Η κρίση αυτή χαρακτηρίστηκε από μεγάλη συσσώρευση κεφαλαίου λόγω του υψηλού πληθωρισμού και των επιπέδων ανεργίας (Σακελλαρόπουλος, 2011). Επομένως επακόλουθο αυτής της κατάστασης ήταν τα πλεονάζοντα κεφάλαια να μην επαρκούν για προσφέρουν ανάπτυξη της οικονομίας.

Επιπρόσθετα, με την πτώση της Δικτατορίας, η χώρα συνέχισε τον ευρωπαϊκό της προσανατολισμό και τον Ιουνίου του 1975 κατέθεσε αίτημα ώστε να γίνει μέλος της Ε.Ο.Κ.. Με το πέρας των διαπραγματεύσεων, τον Ιούνιο του 1979, υπογράφηκε η Πράξη Προσχώρησης της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ., που τέθηκε σε εφαρμογή από τον Ιανουάριου του 1981. Ένας από τους λόγους που θεωρούσε η Ελληνική πλευρά πως αυτή της απόφαση ήταν κινούταν προς την σωστή κατεύθυνση ήταν η στήριξη που θα

αποκόμιζε η χώρα στην προσπάθειά της να αναπτυχθεί και να εκσυγχρονιστεί μέσα από την άσκηση της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής.

Στις αρχές της δεκαετίας του ’80 το έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου αυξήθηκε ραγδαία, όπως και τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Ένα από τα κυριότερα στοιχεία της περιόδου μετά τη Δικτατορία αποτελούσε το υψηλό ενεργειακό κόστος με τις δύο ενεργειακές κρίσεις, του 1973 και 1979, άρα και του κόστους εργασίας με αποτέλεσμα τη μείωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών αγαθών. Η διαδικασία της σταδιακής υποτίμησης της δραχμής φάνταζε ως η μόνη επικρατείς λύση για την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων (Κωστής, 2015).

Στην Ελλάδα η έννοια του φόρου εισοδήματος εισήχθη πρώτη φορά με το Νόμο ΧΚ’/1877 (ΕτΚ αρ. 42, 23/6/1877) και περιελάβανε τον φόρο των ανωνύμων εταιριών που υπολογιζόταν επί της αξίας των κερδών. Με το νόμο 1640/1919 εφαρμόστηκε ένα μικτό σύστημα φορολογίας εισοδήματος. Με το νομοσχέδιο 3323/1955, πολλά τμήματα του οποίου ίσχυσαν μέχρι το 2013, πραγματοποιήθηκε μια μεταρρυθμιστική αλλαγή του συστήματος με το οποίο καθιερώθηκε ο ενιαίος φόρος εισοδήματος και ο νόμος 3843/58 ο οποίος αναφέρονταν στη φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων. Αρκετά χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα με τον Ν. 2238/1994 που κωδικοποιήθηκαν διατάξεις της φορολογίας εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων, η οποία και εφαρμόστηκε μέχρι το φορολογικό έτος 2013, όπου και αντικαταστάθηκε από τον Ν. 4172/2013.

Σε νομοθετικό επίπεδο, το διάστημα μεταξύ 1974-1980 αποτέλεσε τη δεύτερη μακροβιότερη διάρκεια που επικράτησε στη χώρα το ίδιο φορολογικό μοντέλο, από εκεί και πέρα η φορολογική πολιτική άλλαζε ανά διετία.

Συγκεκριμένα, κατά το διάστημα 1974-1980 ακολούθησε το ακόλουθο φορολογικό κλιμάκιο:

- Κατώτατος φορολογικός συντελεστής 3%
- Ανώτατος φορολογικός συντελεστής 60%
- 19 κλιμάκια φόρου εισοδήματος

Με το νομοθετικό διάταγμα 3323/1955 *«Περί φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων»* εισήγαγε τη γενική φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων και απάλλαξε πλήρως από το φόρο τα εισοδήματα από τόκους καταθέσεων κάθε είδους σε τράπεζες και κρατικά ταμιευτήρια, καθώς και από τόκους εθνικών δανείων που εκδίδονταν με τη μορφή εντόκων γραμματίων του Δημοσίου ή ομολόγων. Επίσης, καθιερώθηκε η πλήρης απαλλαγή φόρου για μια δεκαετία για τα μερίσματα προνομιούχων μετοχών ενώ για την περίοδο αυτή, μετά την δικτατορία, η πιστωτική και επενδυτική πολιτική ανέστειλε τις προσπάθειες αναδιάρθρωσης και βιομηχανικής ανάπτυξης της προηγούμενης περιόδου.

4.3.2.2 Η περίοδος 1981 έως 1989.

Κατά την περίοδο του 1981, η Ελλάδα γίνεται μέλος της ΕΕ, ακολουθούμενη μαζί με την Ισπανία και την Πορτογαλία (Griffith et al., 2004). Το 1986 υπογράφηκε η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη που αποτέλεσε τη βάση δημιουργίας της «Ενιαίας Αγοράς». Ωστόσο, στο διάστημα που συνέβη η πτώση του Τείχους του Βερολίνου, τον Νοεμβρίου του 1989, προκλήθηκε έντονη πολιτική αναταραχή, γεγονός που καθυστέρησε τις διαδικασίες της ένωσης (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2017).

Το διάστημα από το 1981 έως και το 1992, όταν η Ελλάδα έγινε μέλος της ΕΟΚ, η εθνική οικονομία στηρίχθηκε στην λειτουργία του φιλελευθερισμού. Σε αυτή την περίοδο παρατηρείται στην Ελλάδα μείωση της παραγωγικότητας του κεφαλαίου αλλά και αύξηση του πραγματικού μισθού σε σχέση με την παραγωγικότητα της εργασίας, ενώ το ΑΕΠ ακολουθεί την ίδια μειωμένη πορεία, γεγονός που επιδείνωσε τη κρίση στη χώρα (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2017).

Συμπερασματικά, σε αυτή την περίοδο ακολουθήθηκε μια φορολογική πολιτική με στόχο την ενίσχυση της μεσαίας τάξης και των επιχειρήσεων. Τα σημαντικότερα νομοθετήματα με σκοπό την ενίσχυση των επιχειρήσεων εστιάζονται στον Ν.1386/1983 και στον Ν.1365/1983 αναφερόμενος στην κοινωνικοποίηση των επιχειρήσεων και στα εποπτικά συμβούλια. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν κρατικοποιήσεις επιχειρήσεων και σχεδιάστηκε μια φορολογική και οικονομική πολιτική με στόχο την ενίσχυση της ισότητας ανάμεσα στους πολίτες και την ενίσχυση των ασθενέστερων ομάδων.

Συγκεκριμένα, κατά το διάστημα 1980-1989 ακολούθησε το ακόλουθο φορολογικό κλιμάκιο:

- Κατώτατος συντελεστής 6-10%
- Ανώτατος συντελεστής 60-63%
- 15 έως 18 κλιμάκια εισοδήματος

4.3.2.3 Η περίοδος 1990 έως 1993.

Στις αρχές της δεκαετίας του ’90 έγινε η πρώτη προσπάθεια διαχείρισης του δημόσιου χρέους που απειλούσε την μακροπρόθεσμη λειτουργία της εθνικής οικονομίας (Devereux και Griffith, 2003). Για τον σκοπό αυτό, κρίθηκε απαραίτητη η λήψη μέτρων ώστε να περιοριστεί το χρέος με την τότε κυβέρνηση της χώρας να αναλαμβάνει το πολιτικό κόστος. Τα μέτρα που πάρθηκαν σε πρώτη φάση μετρίασαν τα επίπεδα του δημοσίου χρέους, σε συνδυασμό με την νομοθετική παρέμβαση, τον Ν. 2084/1992, αναφορικά με τον φορέα κοινωνικής ασφάλισης Σημαντικό στοιχείο που συνέβαλε σε αυτή τη σωτήρια κίνηση για τη

μετέπειτα πορεία του δημόσιου χρέους ήταν η τολμηρή κυβερνητική παρέμβαση στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης με τον Ν. 2084/92, ο οποίος έθετε τις βάσεις της κοινωνικής ασφάλισης στην χώρα.

Ωστόσο, παρά τα μέτρα δημοσιονομικού χαρακτήρα που ως στόχο είχαν την μετρίαση του δημόσιου χρέους, για το έτος 1993 παρατηρήθηκε πως αυξανόταν και άγγιξε το 111,6% του ΑΕΠ. Το γεγονός αυτό αποδίδεται τόσο στην υπερβάλλουσα ετήσια πληρωμή τόκων, η οποία από τις 1,3 τρισεκατομμύρια δρχ. για το 1990 ανήλθε σε 2,7 τρισεκατομμύρια δρχ. για το 1993, όσο και με τα χρέη που μέχρι τότε δεν είχαν συμπεριληφθεί στο δημόσιο χρέος, όπως ήταν οι συναλλαγματικές διαφορές της ΤτΕ και τα ελλείμματα σε ΔΕΚΟ (Καμάρα, 2005).

Σε μια προσπάθεια μείωσης των ελλειμμάτων η χώρα στράφηκε στην λήψη δημοσιονομικών μέτρων μέσω της μείωσης των δημοσίων δαπανών. Για τον λόγο αυτό, εφαρμόστηκε μια περιοριστική εισοδηματική πολιτική, η οποία προκάλεσε μείωση των εισοδημάτων τόσο στους συνταξιούχους όσο και στους δημοσίους υπαλλήλους αναδιαρθρώνοντας παράλληλα και το δημόσιο χρέος. Με την λήψη μέτρων σκοπός ήταν η ενίσχυση των δημόσιων εσόδων, καθώς έγινε προσπάθεια ενός αποδοτικότερου τρόπου συλλογής της φορολογητέας ύλης και διεύρυνση της φορολογικής βάσης. Επιπρόσθετα, εκποιήθηκαν, ζημιογόνες, επιχειρήσεις και διατέθηκαν κρατικά ομόλογα και μετοχές εταιριών κοινής ωφέλειας (Kneller et al., 1999).

Σε φορολογικό επίπεδο, οι μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν το 1992, είχαν ως βασικό στοιχείο τους τη μείωση των φορολογικών συντελεστών για φυσικά και νομικά πρόσωπα. Βεβαίως ένα τέτοιο μέτρο, όπως ήταν λογικό, είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των εσόδων από φόρους μετατρέποντας το ελληνικό φορολογικό σύστημα σε λιγότερο προοδευτικό. Παράλληλα, το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα λόγω της έντασης του φαινομένου της φοροδιαφυγής.

Συμπερασματικά, η τριετία 1990-1993 χαρακτηρίζεται από τις φορολογικές αλλαγές των συντελεστών για τα φυσικά και νομικά πρόσωπα, ενώ οι νομισματικές μεταβολές στην χώρα οδήγησαν στην επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης της προσφοράς χρήματος (Rajan και Zingales, 1996).

4.3.2.4 Η περίοδος 1994 έως 2004.

Η περίοδος αυτή για την χώρα χαρακτηρίζεται από πρωτογενή πλεονάσματα και υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρωζώνη, ανάλογου μεγέθους με αυτή της περιόδου 1930 και 1960. Βεβαίως μαζί με τις θετικές τάσεις, προκλήθηκε και μεγάλη πτώση του εμπορικού ισοζυγίου. Με το δημόσιο χρέος να παραμένει σε υψηλά ποσά, γύρω στο 100% του ΑΕΠ, η όποια αύξηση του ΑΕΠ δεν μπορούσε να λειτουργήσει αποδοτικά προς την Ελληνική οικονομία (Moschonas, 2013).

Συνεχίζοντας να διατηρεί η χώρα υψηλά δημόσια ελλείμματα προκλήθηκε καθυστέρηση στην υλοποίηση των διαρθρωτικών αλλαγών. Η δημοσιονομική πολιτική είχε ως στόχο την δραστική μείωση των δημόσιων δαπανών και του πληθωρισμού, προκειμένου να επιτευχθούν υψηλοί και διατηρήσιμοι ρυθμοί ανάπτυξης. Οι αποκλίσεις που παρουσιάζονταν από το 1993 σε βασικά οικονομικά μεγέθη της Ελληνικής οικονομίας παρέκκλιναν την πορεία της χώρας προς την Νομισματική Ένωση, γεγονός που συνέτεινε στην αναθεώρηση του Προγράμματος Οικονομικής Σύγκλισης. Επιδίωξη του νέου Προγράμματος ήταν να εξασφαλιστούν, μέχρι το 1998, τα κριτήρια οικονομικής σύγκλισης που έθετε η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να συμμετάσχει η Ελλάδα Νομισματική Ένωση.

Νομοθετικά, μέχρι το 1996 παρατηρήθηκε αύξηση των δημοσίων εσόδων, η οποία προήλθε από την διεύρυνση της φορολογικής βάσης, με τον Ν. 2187/1994, την αύξηση των φορολογικών συντελεστών, με τον Ν. 2198/1994, και την περιστολή της φοροδιαφυγής, με τον Ν. 2214/1994. Παράλληλα ο περιορισμός του δημοσίου χρέους βελτίωσε το δημοσιονομικό ισοζύγιο και σε συνδυασμό με την βελτίωση των υποδομών, την αύξηση των δημοσίων επενδύσεων και τα μέτρα διαρθρωτικής προσαρμογής, έθεσαν τις βάσεις για την ανάπτυξη της οικονομίας κατά την περίοδο 1997-1999 (Moschonas, 2013).

Η οικονομική πολιτική της περιόδου 1998-1999 ήταν ο περιορισμός του πληθωρισμού μέσω συμπληρωματικών μέτρων για δημοσιονομική εξυγίανση με άμεση προτεραιότητα την μείωση του ελλείμματος. Σκοπός της κυβέρνησης για την δημοσιονομική εξυγίανση και την σταδιακή μείωση του δημόσιου χρέους, ως ποσοστό του ΑΕΠ, ήταν η περαιτέρω διεύρυνση της φορολογικής βάσης με την εισαγωγή νέων μέτρων, όπως και έγινε με την επιβολή φόρου 0.3% επί των χρηματιστηριακών συναλλαγών και τον περιορισμό της φοροδιαφυγής. Η έντονη οικονομική δραστηριότητα είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων και της κατανάλωσης, γεγονός που μείωσε περαιτέρω τις δανειακές ανάγκες της χώρας. Παράλληλα, στόχος της κυβέρνησης, πέρα από την είσοδό της στην ΟΝΕ, ήταν ο περιορισμός της ανεργίας και η επαναφορά της ισορροπίας του εξωτερικού ισοζυγίου (Maduro, 1998).

Από το 1995 η ύπαρξη χαμηλής φορολογίας εισοδήματος των φυσικών προσώπων στην Ελλάδα, σε σχέση με τα κράτη της Ε.Ε., ευθυνόταν ως έναν βαθμό τη χαμηλή συλλογή εσόδων και την δημιουργία ελλειμμάτων. Επομένως η υστέρηση των φόρων εισοδήματος στην Ελλάδα συνδυασμένη με την υστέρηση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό από το ετήσιο έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού (Μανιάτης, 2011).

Στο διάστημα 2000 έως 2004 σημειώθηκε περαιτέρω χαλάρωση της δημοσιονομικής πειθαρχίας. Με την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη τα δημόσια έσοδα άργησαν εκ νέου να μειώνονται. Παρά το ευνοϊκό περιβάλλον καθώς υπήρχαν υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης που συνδυάζονταν από χαμηλά επιτόκια, οι

απαραίτητες δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις δεν εφαρμόστηκαν με αποτέλεσμα να διαφαίνεται η αρχή του τέλους για την οικονομία (Moschonas, 2013).

Συμπερασματικά, η μεγαλύτερη χρονική διάρκεια όπου διατηρήθηκε το ίδιο φορολογικό σύστημα ήταν την περίοδο 1994 – 2001, όπου ο κατώτατος συντελεστής ήταν στο 5% και ο ανώτατος στο 45%. Κατά την περίοδο 1993 τόσο οι άμεσοι όσο και έμμεσοι φόροι παρουσίασαν άνοδο, όπου το υπουργείο οικονομικών εισέπραξε περίπου 13% περισσότερους φόρους, με την πρόσκαιρη άνοδο των εσόδων, μέχρι την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, όπου στην συνέχεια ακολούθησε απότομη πτώση.

4.3.2.5 Η περίοδος 2004 έως 2009.

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την ανεξέλεγκτη πορεία του δημόσιου χρέους. Συγκεκριμένα, τον Μάρτιο του 2004 το χρέος ανήλθε στο 97,4% του ΑΕΠ. Η μεγάλη άνοδος του χρέους από το 2009 έως το 2011 προκλήθηκε από τα γεγονότα που ακολούθησε η Ελληνική κυβέρνηση. Συγκεκριμένα, όπως παρατηρεί ο Παπαθανασίου (2011) οι λόγοι αυτής της ανόδου, και παράλληλα της υστέρησης των εσόδων κατά 2 δις ευρώ, εστιάζονται στα ακόλουθα περιστατικά:

- Πραγματοποιήθηκαν επιστροφές φόρων ύψους 1,5 δις ευρώ, όταν τον Ιανουάριο του 2010 τα ποσά αυτά πάγωσαν.
- Εξόφλησε τα χρέη προς νοσοκομεία ύψους 1,2 δις χωρίς διαπραγμάτευση με τους προμηθευτές.
- Αύξησε κατά 0,7 δις ευρώ τις δαπάνες για τα εξοπλιστικά προγράμματα.
- Κατέβαλλε 0,5 δις ευρώ για την πρώτη δόση του επιδόματος αλληλεγγύης.
- Μετέθεσε για το 2010 την είσπραξη του Ενιαίου Τέλους Ακίνητης περιουσίας (Ε.Τ.ΑΚ.) που αναλογούσε στο 2009 και ανέρχονταν στα 0,6 δις ευρώ.
- Αύξησε κατά 0,2 δις ευρώ τις δαπάνες για το πρόγραμμα των Δημοσίων Επενδύσεων.
- Κατάργησε τις ρυθμίσεις για τους ημιυπαίθριους, την επιβολή φόρου στα λαχεία , το ξυστό και τα σκάφη αναψυχής χάνοντας έσοδα 2,2 δις ευρώ.
- Αύξησε τις δαπάνες για λειτουργικές δαπάνες και προμήθειες του δημοσίου κατά 0,7 δις ευρώ (Παπαθανασίου, 2011).

Παράλληλα, η πτώση του ΑΕΠ για το 2004, 3,8%, σε σχέση με το προηγούμενο έτος οδήγησε και σε μείωση του πληθωρισμού, ο οποίος παρέμεινε σε υψηλό ποσοστό. Απόρροια αυτών ήταν η αρνητική επίπτωση στην διεθνή ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής οικονομίας, ενώ το ποσοστό ανεργίας παρέμεινε

υψηλό. Βεβαίως η απασχόληση κινήθηκε σε θετικούς ρυθμούς, γεγονός που μπορεί να ερμηνευτεί λόγω της διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε σημαντικά το 2004, στο 3,9% του ΑΕΠ, γεγονός που συνδέεται με τη συνεχιζόμενη υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές (Τράπεζα της Ελλάδος, 2005).

Παράλληλα το κράτος επιχείρησε να ενισχύσει τα κρατικά έσοδα μέσω της ολοκλήρωσης εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων και την είσπραξη ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο, με στόχο να μειώσει μέρος του ελλείμματος και της φορολογικής επιβάρυνσης των επιχειρήσεων ώστε να ενισχυθούν οι ιδιωτικές επενδύσεις. Με τον Νόμο 3259/2004, που είχε ως τίτλο *"Περαίωση εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων, ρύθμιση ληξιπρόθεσμων χρεών και άλλες διατάξεις",* δόθηκε η δυνατότητα στους φορολογούμενους να κλείσουν ανέλεγκτες φορολογικές υποθέσεις που είχαν από το 2002 ή να εξοφλήσουν με ευνοϊκότερους όρους τις ληξιπρόθεσμες οφειλές τους προς το Δημόσιο. Επιπρόσθετα, με την έκδοση του Ν. 3283/2004 αυξήθηκαν τα τέλη κυκλοφορίας του 2005 γύρω στο 15%. Εν συνεχεία, το Δεκέμβριο του ίδιου έτους, υπερψηφίζονται δύο νέοι νόμοι, του φορολογικού και του αναπτυξιακού, με σκοπό την ενίσχυση του επιχειρηματικού κλίματος, την αύξηση των επενδύσεων και ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης. Ειδικότερα, με το φορολογικό Νόμο 3296/2004 προκλήθηκαν σημαντικές αλλαγές στη φορολογία εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων ενώ λήφθηκαν μέτρα για την τόνωση της αγοράς κεφαλαίων (Τράπεζα της Ελλάδος, 2004).

Στο κομμάτι της φορολογίας εισοδήματος νομικών προσώπων, προβλέφθηκε βαθμιαία μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης όλων των επιχειρήσεων την τριετία 2005 έως 2007. Παράλληλα δόθηκαν φορολογικά κίνητρα στις επιχειρήσεις για τεχνολογική ερευνά και ανάπτυξη και για την επιμόρφωση του υπάρχοντος προσωπικού, μέσω των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων ΕΣΠΑ. Ενώ ως μια επιπρόσθετη πράξη ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας αποφασίστηκε ο συντελεστής προκαταβολής φόρου για τα πρώτα τρία έτη από την έναρξη των εργασιών της επιχείρησης να μειωθεί κατά 50%. Ακόμη, προστέθηκαν διατάξεις οι οποίες προέβλεπαν ενίσχυση των φορολογικών ελέγχων, την κωδικοποίηση των εκπιπτόμενων δαπανών και τη μείωση των προστίμων για φορολογικές παραβάσεις (Τράπεζας της Ελλάδος, 2004).

Σε άλλες φορολογικές ρυθμίσεις, προβλέφθηκε μείωση κατά 50%, από 3% σε 1,5%, επί του φόρου που υπολογιζόταν στις χρηματιστηριακές συναλλαγές, με σκοπό τη μείωση του κόστους συναλλαγών και την ανάκαμψη του χρηματιστηρίου. Στο κομμάτι των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, δόθηκαν κίνητρα για συνένωση, και άρα σωτηρία των «προβληματικών» εταιριών, ενώ αναφορικά με τη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων, το κύριο μέτρο ήταν η αύξηση του αφορολόγητου ορίου κατά 1.000 ευρώ για τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους και κατά 1.100 ευρώ για τις λοιπές κατηγορίες φορολογουμένων. Τέλος ο ανώτατος φορολογικός συντελεστής ορίστηκε για τα μεγάλα εισοδήματα, ο συντελεστής ανέρχονταν στο 40%. Έχοντας ως στόχο την αύξηση των εσόδων και τη μείωση του

ελλείμματος, η κυβέρνηση εφάρμοσε δέσμη μέτρων, τα οποία τέθηκαν σε ισχύ την 1η Απριλίου, όπως η αύξηση του συντελεστή ΦΠΑ, από 18% σε 19%. Τέλος, αυξήθηκε κατά 20% ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στα οινοπνευματώδη ποτά (Τράπεζας της Ελλάδος, 2004).

Με τον Ν. 3336/2005 καλύφθηκαν νομοθετικά τα φορολογικά μέτρα τα οποία ελήφθησαν στο πλαίσιο της υποβολής του αναθεωρημένου Προγράμματος Σταθερότητας και Ανάπτυξης 2004-2007 και αποσκοπούσαν στην αύξηση των εσόδων. Παράλληλα, τον Ιούνιο του 2005 άρχισε η λειτουργία της Υπηρεσίας Ειδικών Ελέγχων (ΥΠΕΕ) που αντικατέστησε το ΣΔΟΕ. Λόγω της μη ικανοποιητικής πορείας των εσόδων το πρώτο εξάμηνο του 2005 , με τον Ν. 3371/2005 δημιουργήθηκε το νομικό πλαίσιο για τις ληξιπρόθεσμες απαιτήσεις του Δημοσίου και έγιναν προσπάθειες για την καταπολέμησης της φοροδιαφυγής στα πετρελαιοειδή. Εν συνεχεία, με τον Ν. 3427/2005 επανήλθαν ορισμένες αλλαγές στη φορολογία ακινήτων. Συγκεκριμένα, επιβλήθηκε ΦΠΑ με συντελεστή 19% στην παράδοση νεόδμητων οικοδομών. Η επιβολή του ΦΠΑ αναμενόταν να συμβάλλει στην αύξηση των εσόδων και παράλληλα να περιορίσει την φοροδιαφυγή στον κλάδο των κατασκευών.

Τον Ιανουάριο του 2006 ελήφθησαν πρόσθετα μέτρα με σκοπό την περαιτέρω ενίσχυση των εσόδων του προϋπολογισμού μέσα από την αύξηση της προκαταβολής του φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων έναντι της φορολογικής υποχρέωσης του επόμενου έτους. Το 2006 αποτελεί έτος κατά το οποίο συνεχίστηκαν οι φορολογικές ρυθμίσεις καθώς σκοπός της κυβέρνησης ήταν η μείωση του φορολογικού βάρους από την άμεση φορολογία, ο περιορισμός της φοροδιαφυγής και η αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

Τα επόμενα έτη, 2007 και 2008, κύριο περιεχόμενο των αλλαγών αποτέλεσε η προσπάθεια ενίσχυσης των εσόδων και παράλληλα η περιστολή της φοροδιαφυγής. Για τον σκοπό αυτό στις αρχές του 2008 εισήχθη το ενιαίο τέλος ακινήτων και εξομοιώθηκε ο φορολογικός συντελεστής του ειδικού φόρου κατανάλωσης πετρελαίου θέρμανσης με αυτόν του πετρελαίου κίνησης. Επίσης, λήφθηκε σειρά μέτρων με σκοπό τον περιορισμό των αποκλίσεων του προϋπολογισμού του 2008 αλλά και την ενίσχυση των εσόδων του 2009. Για τον λόγο αυτό τα μέτρα περιλάμβαναν την περαίωση εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων, την είσπραξη ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο, την αύξηση των τελών κυκλοφορίας, την αύξηση της προκαταβολής φόρου εισοδήματος για τις ΑΕ, τη φορολόγηση της υπεραξίας μετοχών, τη φορολόγηση των δικαιωμάτων προαιρέσεως κ.ά. Τέλος, αυξήθηκε περαιτέρω ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στα καπνά και τα οινοπνευματώδη ποτά και επιβλήθηκε έκτακτη εισφορά στα φυσικά πρόσωπα.

Με τον Ν. 3522/2006 μειώθηκε ο φορολογικός συντελεστής για τα εισοδήματα που αποκτώνται από φυσικά πρόσωπα για το 2009. Ο Ν. 3697/2008 περιλάμβανε σειρά φορολογικών μέτρων με σκοπό την ενίσχυση των εσόδων. Συγκεκριμένα δόθηκε εκ νέου η δυνατότητα σε επιχειρήσεις και σε ελεύθερους

επαγγελματίες για τακτοποίηση των εκκρεμών φορολογικών τους υποθέσεων για την επταετία 2000 έως 2006 με εξαιρετικά ευνοϊκούς όρους και ταυτόχρονα δόθηκε η δυνατότητα ρύθμισης οφειλών προς το Δημόσιο. Επιπρόσθετα, αυξήθηκαν τα τέλη κυκλοφορίας όλων των οχημάτων κατά 20% και καταργήθηκε το αφορολόγητο ποσό εισοδήματος. Επίσης, από την 1η Ιανουάριου 2009 φορολογούνταν αυτοτελώς τα εισοδήματα από μερίσματα με συντελεστή 10% και εισήχθη για πρώτη φορά στην Ελλάδα η φορολόγηση της υπεραξίας. Τέλος, λήφθηκε και μια σειρά έκτακτων μέτρων σχετικά με τον φόρου κατανάλωσης που επιβλήθηκε στα φθηνά τσιγάρα και αυξήθηκε κατά 20% και ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στα οινοπνευματώδη ποτά και τη μπύρα. Ακόμη, στις 18 Μαρτίου 2009 ανακοινώθηκαν νέα έκτακτα μέτρα, σύμφωνα με τα οποία επιβλήθηκε έκτακτη εισφορά στα φυσικά πρόσωπα, ανάλογα με το εισόδημα (Τράπεζα της Ελλάδος, 2009).

Το 2009 πραγματοποιήθηκαν σειρά μέτρων τα οποία εμπεριέχονται στην γενικότερη προσπάθεια του κράτους να ρυθμίσει τα δημοσιονομικά της προβλήματα. Οι νομοθετικές παρεμβάσεις αποσκοπούσαν στην αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος. Οι κύριες ρυθμίσεις που νομοθετήθηκαν περιλάμβαναν αυξήσεις των ειδικών φόρων κατανάλωσης (ΕΦΚ) καυσίμων, καπνού και οινοπνευματωδών ποτών, καθώς και αυξήσεις των συντελεστών του ΦΠΑ. Στο φορολογικό νομοσχέδιο προβλεπόταν επίσης η επιβολή ΦΠΑ και σε άλλες δραστηριότητες, αλλά και σημαντικές αλλαγές στη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων (Τράπεζα της Ελλάδος, 2009).

Συμπερασματικά, από το 2003 έως και το 2009 υπήρξε αύξηση των συνολικών φόρων. Οι φόροι το 2009, σε σχέση με το 2003, ήταν περισσότεροι κατά 65%. Ενώ κατά τη διετία 2008 – 2009 οι φόροι αυξήθηκαν κατά 13%. Από το 2010 και μετά αρχίζει η πτώση στις εισπράξεις εξαιτίας της επιβολής σκληρότερων φορολογικών μέτρων τα οποία ενισχύουν τα προβλήματα ρευστότητας και οδηγούν πολλές επιχειρήσεις στο κλείσιμο.

4.3.2.6 Η περίοδος 2010 έως 2011.

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τα μέτρα του Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής. Επιπλέον, με τους δυο κυρίους φορολογικούς νόμους του 2010 θεσμοθετήθηκε και πληθώρα μέτρων διαρθρωτικού χαρακτήρα που αποσκοπούσαν στην αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος με τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης, τη μείωση της φοροδιαφυγής και την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης.

Με τον Ν. 3842/2010 έγιναν σημαντικές αλλαγές στη φορολογία εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων αλλά και στη φορολόγηση της περιουσίας. Συγκεκριμένα, καθιερώθηκε νέα φορολογική κλίμακα για όλα τα εισοδήματα και περιορίστηκε η αυτοτελής φορολόγηση εισοδημάτων. Στο κομμάτι των συντελεστών προστέθηκε νέος συντελεστής 45% για εισοδήματα άνω των 100.000 ευρώ, ενώ το

αφορολόγητο όριο των 12.000 ευρώ έγινε ίδιο για όλους τους φορολογουμένους. Τέλος, πραγματοποιήθηκε και έκπτωση φόρου για τα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα σε περίπτωση καταβολής του συνολικού ποσού του φόρου μέσα στην προθεσμία της πρώτης δόσης.

Παράλληλα, με το νόμο αυτό θεσπίστηκε τεκμαρτός προσδιορισμός εισοδήματος με βάση τις δαπάνες του φορολογούμενου για αγαθά και υπηρεσίες, ενώ ο λογιστικός προσδιορισμός των εισοδημάτων για τα ταξί, τα περίπτερα, τις λαϊκές αγορές, τα ενοικιαζόμενα δωμάτια και διαμερίσματα, με παράλληλη αντίστοιχη επέκταση της χρήσης των ταμειακών μηχανών. Αλλαγές επήλθαν και στη φορολογία των μερισμάτων που διένειμαν τα νομικά πρόσωπα. Επίσης αλλαγές πραγματοποιήθηκαν και στη φορολογία κεφαλαίου, στις δωρεές προς ΝΠΔΔ, καθώς και στα κέρδη από λαχεία. Όσον αφορά τη φορολογία ακίνητης περιουσίας, καταργήθηκε το Ενιαίο Τέλος Ακινήτων (Ε.Τ.ΑΚ.) και επιβλήθηκε, στα φυσικά πρόσωπα, Φόρος (μεγάλης) Ακίνητης Περιουσίας (ΦΑΠ). Επίσης σημαντικό βήμα αποτέλεσε η ενθάρρυνση του επαναπατρισμού κεφαλαίων. Επιπρόσθετα, η κυβέρνηση λαμβάνει κίνητρα για τον αυτοέλεγχο των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (Τράπεζα της Ελλάδος, 2010).

Με σκοπό να μειωθεί το δημοσιονομικό έλλειμμα και να περιοριστεί η οικονομική κρίση βασική προσπάθεια του κράτους αποτέλεσε η αύξηση των εσόδων. Τον Απρίλιο του 2011 ψηφίστηκαν φορολογικές διατάξεις μέσου του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015.

Τα φορολογικά μέτρα αφορούσαν:

- Την εισαγωγή νέας κλίμακας φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων.
- Αλλαγές στη φορολογία ακίνητης περιουσίας.
- Προσαυξημένα τεκμήρια διαβίωσης.
- Την επιβολή ειδικής έκτακτης εισφοράς αλληλεγγύης στα φυσικά πρόσωπα.
- Την εισαγωγή του τέλους επιτηδεύματος στους ελεύθερους επαγγελματίες.
- Το ειδικό τέλος στους ιδιοκτήτες ηλεκτροδοτούμενων ακινήτων.
- Τη μετάταξη προϊόντων στον κανονικό συντελεστή ΦΠΑ, από τον μειωμένο.
- Αλλαγές στη φορολογία των καυσίμων και του καπνού.

Επιπλέον, θεσμοθετήθηκαν μέτρα με σκοπό τη φορολογική συμμόρφωση των φορολογουμένων όπως ήταν η εφαρμογή της περαίωσης για τις επιχειρήσεις, η ρύθμιση χωρίς κυρώσεις για την υποβολή εκπρόθεσμων δηλώσεων, η παράταση της προθεσμίας παραγραφής φορολογικών υποθέσεων, καθώς και η δημιουργία ευνοϊκότερου περιβάλλοντος για την είσπραξη ληξιπρόθεσμων οφειλών. Τέλος, έγινε προσπάθεια για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής.

Με το *"Εθνικό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Καταπολέμησης της Φοροδιαφυγής 2011-2013"* που παρουσιάστηκε το Μάιο του 2011 παρουσιάστηκαν συγκεκριμένες δράσεις για την καταπολέμηση της

φοροδιαφυγής. Σύμφωνα με τον Ν. 3943/2011, επιχειρήθηκε η δημιουργία ενός σχεδίου δράσης κατά της φοροδιαφυγής προκειμένου να υπάρξει αποτελεσματικότερος συντονισμός των φορολογικών, δικαστικών και διωκτικών αρχών. Έμφαση δόθηκε στην πραγματοποίηση ελέγχων και ηλεκτρονικών διασταυρώσεων, στην έκδοση ταχύτερων δικαστικών αποφάσεων και στον εξορθολογισμό των προστίμων, ώστε να καθίστανται εισπράξιμα.

Με τον νόμο 3986/2011 τέθηκαν σε εφαρμογή σειρά ζητημάτων όπως η αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας, η ρύθμιση φορολογικών και τελωνειακών ζητημάτων, η αλλαγή διατάξεων στην αγορά εργασίας και στο ασφαλιστικό. Παράλληλα τέθηκε σε εφαρμογή και νέα φορολογική κλίμακα για όλα τα εισοδήματα από την 1η Ιανουάριου του 2011. Στο κομμάτι της φοροδιαφυγής πραγματοποιήθηκαν προσπάθειες ενίσχυσης του ελέγχου μέσω της κατάργησης του τραπεζικού απορρήτου για όλους τους φορολογουμένους, όπου δίνονταν η δυνατότητα στις ελεγκτικές αρχές να ερευνούν υποθέσεις και λογαριασμούς φορολογούμενων χωρίς να χρειάζεται η συγκατάθεσή τους. Παράλληλα ο ηλεκτρονικός τρόπος υποβολής των φορολογικών δηλώσεων επιτάχυνε την διαδικασία ελέγχου ενώ ταυτόχρονα το Υπουργείο Οικονομικών είχε άμεση εικόνα των φορολογικών στοιχείων των πολιτών.

Τον Αύγουστο 2011 ψηφίστηκε ο νόμος 4002/2011 με σειρά ρυθμίσεων που εντάσσονται στο γενικότερο πλαίσιο της προσπάθειας για την αντιμετώπιση της κρίσης. Το πολυνομοσχέδιο παρείχε στους φορολογουμένους τη δυνατότητα να ρυθμίζουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις προς το Δημόσιο, με ευνοϊκούς όρους. Παράλληλα επιτράπηκε η χρήση ιδιωτικών ελεγκτικών εταιριών από το Δημόσιο προκειμένου να πραγματοποιούνται έλεγχοι για τα χρέη φορολογούμενων προς το Κράτος.

Με διάταξη επίσης του Ν. 4021/2011 επιβλήθηκε ειδικό τέλος στα ηλεκτροδοτούμενα ακίνητα με οικιστική ή εμπορική χρήση. Το τέλος αυτό επιβλήθηκε στα ακίνητα των ιδιωτών αλλά και όλων των επιχειρήσεων που ηλεκτροδοτούνται και ήταν εγγεγραμμένα στις καταστάσεις των προμηθευτών ηλεκτρικού ρεύματος. Αντίστοιχα στον πολυνόμο, Ν. 4024/2011 υιοθετήθηκαν εκ νέου δημοσιονομικά μέτρα για τον περαιτέρω περιορισμό των ελλειμμάτων. Παράλληλα, καθιερώθηκε, εκ νέου, νέα κλίμακα στην φορολογία εισοδήματος η οποία χαρακτηρίστηκε από λιγότερα μεν κλιμάκια αυξάνοντας δε την επιβάρυνση σε όλα τα επίπεδα φόρου. Επιπρόσθετα μειώθηκε περαιτέρω το αφορολόγητο όριο κατά 2.000 ευρώ.

Συμπερασματικά, τα βασικότερα φορολογικά μέτρα, και αφορούν την επιχειρηματική δραστηριότητα για το 2010- 2011 ήταν τα ακόλουθα:

- Η φορολόγηση μερισμάτων, με βάση τη φορολογία εισοδήματος
- Η ενιαία φορολογία για τα φυσικά πρόσωπα με αυξημένους συντελεστές, στα ανώτερα κλιμάκια
- Η χαμηλή φορολόγηση των αδιανέμητων κερδών των επιχειρήσεων και βραχυχρόνιων χρηματιστηριακών συναλλαγών, προκειμένου να δοθεί επενδυτικό κίνητρο στις επιχειρήσεις

- Η φορολόγηση των συναλλαγών με offshore εταιρείες με υψηλό συντελεστή (15%)
- Η κατάργηση μεγάλου αριθμού φοροαπαλλαγών
- Η τήρηση βιβλίου εσόδων/εξόδων, για το λογιστικό προσδιορισμό του εισοδήματος πρόσθετων κατηγοριών επιτηδευματιών
- Η κατάργηση της αυτοτελούς φορολόγησης
- Η κατάργηση του Ε.Τ.ΑΚ. (ενιαίο τέλος ακινήτων) και η εισαγωγή φόρου ακίνητης περιουσίας νομικών προσώπων με συντελεστές 0,6%, 0,3% και 0,1% ανάλογα με το είδος των νομικών προσώπων και τη δραστηριότητα που ασκούσαν
- Η θέσπιση έκτακτης εισφοράς στις επιχειρήσεις
- Η αύξηση του ΦΠΑ από 19%, 9% και 4,5% αντίστοιχα σε 23%, 11% και 5,5%, παράλληλη αύξηση του ΕΦΚ καυσίμων, αλκοόλ και καπνού και τέλος αύξηση του ΦΠΑ από 7 σε 11% στους αγρότες επί των πωλήσεων

Όπως γίνεται εύκολα κατανοητό οι περιόδους μετά από το 2010 χαρακτηρίστηκαν από πληθώρα νόμων που εκδόθηκαν από την Ελληνική κυβέρνηση με σκοπό την άμεση αύξηση των εσόδων, τόσο από άμεσου όσο και από έμμεσους φόρους (Τράπεζα της Ελλάδος, 2011).

4.3.2.7 Η περίοδος 2011 έως 2012.

Όσο πλησιάζουμε πως την σημερινή οικονομική κατάσταση της χώρας τόσο πιο σύντομο γίνεται το χρονικό ανάλυσης δεδομένων των πολλών φορολογικών αλλαγών που συντελέστηκαν τα τελευταία χρόνια. Το 2011 σε πολιτικό επίπεδο παρατηρείται η προσπάθεια σχηματισμού κυβέρνησης, που λόγω της εκτεταμένης ύφεσης οδήγησε σε πολιτική αστάθεια την χώρα. Για διάστημα 7 μηνών η χώρα διοικείται από τεχνοκράτες με πρωθυπουργό τον Λουκά Παπαδήμο.

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από πληθώρα νομοσχεδίων όπως αυτή του Ν. 4038/2012 με την οποία δόθηκε η δυνατότητα εξόφλησης των ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο σε 24 δόσεις. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν αλλαγές στη φορολογική μεταχείριση των μερισμάτων και των κερδών που διανέμουν οι ημεδαπές ανώνυμες εταιρίες και τις εταιρίες περιορισμένης ευθύνης. Με την υπ' αριθ. 2652/2012 Πράξη Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος διευρύνθηκε ο ρόλος των πιστωτικών ιδρυμάτων στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, καθώς δίνονταν η δυνατότητα στις Τράπεζες να εξετάσουν τις τραπεζικές συναλλαγές φορολογούμενων που είχαν αυξημένη πιθανότητα φοροδιαφυγής. Τέλος, οι τράπεζες υποχρεώθηκαν να συντάσσουν έκθεση σχετικά με τους πελάτες "υψηλού κινδύνου" (Τράπεζα της Ελλάδος, 2011).

Στην συνέχεια τα ανάλυσης θα αναφερθούμε σε δύο από τους βασικότερους νόμους φορολογικού χαρακτήρα. Σε αυτά τα πολυνομοσχέδια, ρυθμίστηκαν, εκ νέου, σημαντικοί παράμετροι που αφορούσαν

τη φορολογία καυσίμων πετρελαιοειδών, τη φορολογία ακίνητης περιουσίας, τη φορολογική απεικόνιση των συναλλαγών και άλλες διαρθρωτικές μεταβολές που σκοπό είχαν, όπως άλλωστε και όλες οι παρεμβάσεις από το 2009 και μετά, την αύξηση των εσόδων. Με τον Ν. 4110/2013 αναμορφώθηκε ο τρόπος φορολόγησης, μεταξύ άλλων, των ελευθέρων επαγγελματιών, των αγροτών και των επιχειρήσεων καθώς διατηρήθηκαν τα τεκμήρια διαβίωσης, αυξήθηκε το τέλος επιτηδεύματος και φορολογήθηκαν οι τόκοι των καταθέσεων. Με την Ν. 4072/2012 ελήφθησαν υπόψιν ζητήματα που αφορούσαν την αγορά πετρελαιοειδών, τη φορολογία ακίνητης περιουσίας, φυσικών και νομικών προσώπων και τα κέρδη που προέρχονται από πώληση μετοχών.

Παράλληλα, στο ίδιο διάστημα ενοποιείται ο τρόπος είσπραξης οφειλών φόρου εισοδήματος και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης ενώ επανακαθορίζεται ο τύπος και το περιεχόμενο της προσωρινής δήλωσης φόρου μισθωτών υπηρεσιών (ΦΜΥ). Αντίστοιχα επιβάλλεται αυτοτελής φορολόγηση, με συντελεστή 25%, προς τις ανώνυμες εταιρίες και τις εταιρίες περιορισμένης ευθύνης.

Οι ευνοϊκές ρυθμίσεις δεν παύουν να αποτελούν σημείο αναφοράς και έντονου ενδιαφέροντος για το κράτος καθώς στην προσπάθεια μετρίασης της κρίσης φαντάζει μονόδρομος κάθε πράξη μπορεί να αυξήσει τα εισπραξιμότητα του κράτους. Για τον λόγο αυτό σειρά έχει ο Ν. 4038/2012 με τον οποίο αλλάξει ο αριθμός των δόσεων και μπορούν να προστεθούν όλες οι ληξιπρόθεσμες οφειλές. Με τον Ν. 4079/2012 επεκτείνεται ο τεκμαρτός προσδιορισμός του φορολογητέου εισοδήματος για τους ελεύθερους επαγγελματίες, γεγονός που αποτελεί μεγάλο πρόβλημα στον τρόπο φορολόγησης της συγκεκριμένης ομάδας πολιτών μέχρι και σήμερα.

Ο Ν. 4093/2012 αποτελεί μια από τις σημαντικότερες αλλαγές στην λογιστική διαχείριση των επιχειρήσεων καθώς καταργείται ο Κώδικας Βιβλίων και Στοιχείων και αντικαθίσταται από τον Κώδικα Φορολογικής Απεικόνισης Συναλλαγών. Με το νέο κώδικα οι αλλαγές εστιάζονται στα ακόλουθα ζητήματα:

- Αλλάζουν οι κατηγορίες λογιστικών βιβλίων
- Γίνεται η χρήση ηλεκτρονικού τιμολογίου
- Καταργείται η τήρηση του βιβλίου αποθήκης και πραγματοποιείται πλέον απλώς μια πληροφόρηση περί των αγορών, πωλήσεων και διακινήσεων των αγαθών, από πλευράς της επιχείρησης
- Απλοποιούνται οι διαδικασίες για την καταγραφή των συναλλαγών των επιχειρήσεων και των ελευθέρων επαγγελματιών

- Ορίζεται στα 3.000 ευρώ, ενώ σήμερα βρίσκεται στα 500 ευρώ, το όριο πάνω από το οποίο οι συναλλαγές θα πρέπει να εξοφλούνται υποχρεωτικά μέσω τραπεζικού λογαριασμού ή με έκδοση επιταγής

Παράλληλα, σημαντικές αλλαγές επήλθαν και στην αγορά παιγνίων με σκοπό την εναρμόνιση της φορολογίας τους. Ειδικότερα, από τις αρχές του 2013, με ισχύ έως το 2020, επιβλήθηκε συμμετοχή του Ελληνικού Δημοσίου στα έσοδα της ΟΠΑΠ ΑΕ, ίση με 30% επί του μικτού κέρδους από τα παίγνια. Ενώ με τον Ν. 4110/2013 καταργήθηκαν πληθώρα φοροαπαλλαγών, αναμορφώθηκε η φορολογική κλίμακα για ελεύθερους επαγγελματίες και συνέχισαν να διατηρούνται τα τεκμήρια. Αναφορικά με τη φορολογία εισοδήματος των ελεύθερων επαγγελματιών καθιερώθηκε κλίμακα με δύο μόνο κλιμάκια και καταργήθηκε το αφορολόγητο ποσό των 5000 ευρώ, ενώ αυξήθηκε το τέλος επιτηδεύματος για τις επιχειρήσεις και τους ελεύθερους επαγγελματίες. Επιπρόσθετα, θεσμοθετήθηκε για επιτηδευματίες που ανήκουν στα τεχνικά επαγγέλματα, όπως οι υδραυλικοί και οι ηλεκτρολόγοι, οι οποίοι πληρούν το κριτήριο που τα ακαθάριστα έσοδά τους να μην έχουν υπερβεί κατά την προηγούμενη λογιστική χρήση τις 5.000 ευρώ, να απαλλαχθούν την τήρηση βιβλίων και την έκδοση αποδείξεων λιανικής. Τέλος με τον Ν. 4111/2013 πραγματοποιούνται για πολλοστή φορά αλλαγές στην φορολογία, στην εργατική νομοθεσία και στα συνταξιοδοτικά ζητήματα με σκοπό την άμεση είσπραξη μετρητών που θα δώσει στην Ελλάδα δυνατότητα να πληρώσει την πρώτη δόση της δανειακής της σύμβασης (Τράπεζα της Ελλάδος, 2012).

4.3.2.8 Η περίοδος 2012 έως 2015.

Οι πολιτικές αναταράξεις συνεχίζονται με αμείωτο ενδιαφέρον καθώς η τότε κυβέρνηση συνεργασίας όπως ονομάστηκε, με απώτερο σκοπό την σωτηρία της χώρας και την συνέχιση της λειτουργίας της χωρίς να προβεί σε στάση πληρωμών. Παρόλες τις προσπάθειες διάσωσης της χώρας το βιοτικό επίπεδο των πολιτών είχε εξασθενίσει σε τέτοιο βαθμό που η αγανάκτηση του κόσμου αποτυπώθηκε στις επικείμενες εκλογές του 2015 όπου για πρώτη φορά εκλέχθηκε στην πρωθυπουργία του κράτους κυβέρνηση με έντονα αριστερό προσανατολισμό. Βεβαίως στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί ότι η κυβέρνηση συνεργασίας έχασε την δεδηλωμένη λόγω αδυναμίας εκλογής του νέου Προέδρου της Δημοκρατίας.

Στο φορολογικό κομμάτι ωστόσο οι κινήσεις που γίνονται συνεχίζουν χωρίς παρέκκλιση από τον βασικό στόχο που είναι η συνεχόμενη άνοδος των δημοσίων εσόδων. Ο νομοθετικός οίστρος περιλαμβάνει επτά συνολικά νομοθετήματα: δυο φορολογικούς νόμους που ψηφίστηκαν το 2013 σε διάστημα έξι μόλις μηνών, στα δύο πολυνομοσχέδια του Απριλίου και του Μαΐου, στον Κώδικα Φορολογικών Διαδικασιών τον Ιούλιο του ίδιου έτους, στο νέο Ενιαίο Φόρο Ιδιοκτησίας στα Ακίνητα και στο πολυνομοσχέδιο του Δεκεμβρίου. Με αυτές τις νομοθετικές παρεμβάσεις ολοκληρώνεται και ο πρώτος γύρος των υποχρεωτικών μεταρρυθμίσεων του φορολογικού συστήματος με στόχο την δημιουργία ενός νέου,

απλοποιημένου κώδικα φορολογίας εισοδήματος. Επιπλέον, επιδιώκεται η αναδιοργάνωση της φορολογικής διοίκησης και ο εκσυγχρονισμός των διαδικασιών με την βοήθεια του νέου ποινολογίου προκειμένου να αντιμετωπιστεί η φοροδιαφυγή (Τράπεζα της Ελλάδος, 2013).

Στο τομέα της φοροδιαφυγής, με τον Ν. 4141/2013 ρυθμίζονται οι ελεγκτικοί μηχανισμοί για την είσπραξη των ληξιπρόθεσμων χρεών. Οι βασικοί άξονες του νομοσχεδίου περιλαμβάνουν τη βελτίωση του νομικού και θεσμικού πλαισίου που αφορά την ενίσχυση των εσωτερικών και εξωτερικών ελέγχων, είτε φορολογικών είτε τελωνειακών, την ενίσχυση της συνεργασίας και την ανταλλαγή πληροφοριών ώστε να ενισχυθεί η πρόληψη και η ακεραιότητας των μηχανισμών.

Με τον Ν. 4174/2013 ο οποίος θεσπίζεται κατόπιν σύστασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, περιλαμβάνονται διατάξεις του Κώδικα Φορολογικών Διαδικασιών ενώ ρυθμίζονται νομοθετικά ζητήματα που αφορούν φορολογικές διαδικασίες, όπως η σχέση μεταξύ φορολογουμένου και φορολογικής διοίκησης και οι τρόποι είσπραξης των φόρων για την μείωση της φοροαποφυγής. Επιπρόσθετα, θεσπίζονται μέτρα διασφάλισης υπέρ του Δημοσίου προκειμένου να εισπραχθούν οι φόροι, όπως για παράδειγμα η επιβολή συντηρητικής κατάσχεσης κινητών και ακινήτων χωρίς την ανάγκη έκδοσης δικαστικής απόφασης. Τέλος, προβλέπεται και η μείωση των προστίμων, προκειμένου να γίνει εφικτή η είσπραξή τους. Παράλληλα με την Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου ΦΕΚ Α' 176/9-8-2013 δίνεται η δυνατότητα στο Ελληνικό Δημόσιο να επιβάλλει κατασχέσεις εις βάρος επιχειρήσεων που φοροδιαφεύγουν, ενώ με τον Ν. 4223/2013 επιβάλλεται ο ενιαίος φόρος ιδιοκτησίας (ΕΝΦΙΑ) σε όλα τα ακίνητα, συμπεριλαμβανομένου και αυτών των νομικών προσώπων (Τράπεζα της Ελλάδος, 2013).

Κατά τη διάρκεια του 2014 συνεχίστηκε η προσπάθεια για την αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος, η οποία ξεκίνησε το 2013, προβλέποντας τροποποιήσεις του νέου κώδικα φορολογίας. Επιπρόσθετα συνέχισαν οι διαδικασίες για τον εξορθολογισμό της φορολογικής διοίκησης και τη μείωση του διοικητικού κόστους. Ενώ με επιμέρους διατάξεις ορίστηκαν ζητήματα όπως το νέο καθεστώς απόδοσης του ΦΠΑ, το νέο πλαίσιο ρύθμισης των ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο και την παράταση του μειωμένου ΦΠΑ στην εστίαση. Παράλληλα για πρώτη φορά δημοσιοποιήθηκε το Επιχειρησιακό Σχέδιο της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων (ΓΓΔΕ), για τα έτη 2013-2014, το οποίο προέβλεπε περαιτέρω αυτονομία της Γραμματείας με σκοπό την αποδοτικότερη και αποτελεσματικότερη λειτουργία της Φορολογικής και Τελωνειακής Διοίκησης. Επιπλέον αυστηροποιήθηκε το πλαίσιο και επιταχύνθηκαν οι διαδικασίες κατασχέσεων λογαριασμών, για ληξιπρόθεσμα χρέη προς το Δημόσιο, ενώ διασυνδέθηκαν οι ελεγκτικές αρχές με άλλες δημόσιες υπηρεσίες, όπως το Κτηματολόγιο, το ΙΚΑ, τον ΕΟΠΥΥ και τα δικαστήρια. Τέλος με τον Ν. 4254/2014 ρυθμίστηκαν ζητήματα που αφορούσαν τη φορολογική νομοθεσία και συγκεκριμένα τη φορολογία εισοδήματος, τον ΦΠΑ, τον Κώδικα Φορολογικής Απεικόνισης Συναλλαγών και τον Κώδικα Φορολογικών Διαδικασιών (Τράπεζα της Ελλάδος, 2014).

Συμπερασματικά, τα βασικότερα φορολογικά μέτρα που ελήφθησαν το 2013 ήταν τα ακόλουθα:

- Βελτίωση και απλοποίηση του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος με αποτέλεσμα την αύξηση της φορολογικής βάσης.
- Επαναπροσδιορισμός του πλαισίου των φοροαπαλλαγών.
- Μεταβολές στο πλαίσιο επιβολής προστίμων για φορολογικά θέματα και θέσπιση αυστηρότερης νομοθεσίας για την καταπολέμηση και τον περιορισμό της φοροδιαφυγής.
- Απόφαση για την ενεργοποίηση του ηλεκτρονικού περιουσιολογίου.
- Εισαγωγή νέας ειδικής νομοθεσίας για τις off-shore εταιρείες.
- Ειδικό σχέδιο για εντοπισμό και αντιμετώπιση των ενδοομιλικών κερδών από την Ελλάδα σε άλλα κράτη με χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές.
- Ενεργοποίηση συστημάτων εισροών – εκροών καυσίμων με σκοπό την καταπολέμηση της λαθρεμπορίας καυσίμων.
- Αντικατάσταση του ΕΕΤΗΔΕ και του ΦΜΑΠ (φόρος μεγάλης ακίνητης περιουσίας) για τα ακίνητα.
- Μεταβολή της κλίμακας του φόρου μεταβίβασης.
- Ελαχιστοποίηση της γραφειοκρατίας μέσω της επιτάχυνσης της διαδικασίας ίδρυσης νέων επιχειρήσεων.

4.3.2.9 Η περίοδος 2015 έως και σήμερα.

Από το 2015 η πολιτική κατάσταση της χώρας εξομαλύνεται καθώς οι αρχικοί προβληματισμοί των δανειστών και των διεθνών αγορών για την λειτουργία μιας κυβέρνησης αντίθετης με τις μέχρι τότε πρακτικές της Τρόικας προκαλούν μεγάλη ανησυχία για την διαχείριση του Ελληνικού χρέους. Με αποκορύφωμα την προκήρυξη δημοψηφίσματος το καλοκαίρι του 2015 προκειμένου ο λαός να αποφασίσει αν θα έπρεπε τα μέτρα που ζητούσαν οι θεσμοί να ψηφιστούν ή όχι. Η απάντηση του λαού ήταν αρνητική γεγονός που οδήγησε την χώρα με μια δεινή κατάσταση καθώς οι αναταραχές εντός της κυβέρνησης ήταν έντονες και προκάλεσαν την κήρυξη εθνικών εκλογών τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Η επανεκλογή της κυβέρνησης και η στροφή της προς τον ρεαλισμό, καθώς δεν υπήρχε η πολιτική πεποίθηση πως η χώρα θα μπορούσε να βγει αλώβητη από μια έξοδο από το ευρώ και την Ευρωζώνη, οδήγησε στην υιοθέτηση νέων δημοσιονομικών μέτρων που συνοδεύτηκαν από την εφαρμογή του Τρίτου κατά σειρά μνημονίου.

Τα φορολογικά μέτρα που ελήφθησαν κατά το 2015 διακρίνονται σε δυο βασικές κατηγορίες:

- Τις φορολογικές διατάξεις που είχαν ως στόχο την ελάφρυνση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων

- Μέτρα που εναρμονίζονταν με τις επιταγές της Σύμβασης Χρηματοοικονομικής Διευκόλυνσης και είχαν έντονο εισπρακτικό χαρακτήρα.

Πέραν τον γνωστών πλέον νόμων με σκοπό την εκ νέου δυνατότητα για αποπληρωμή των ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο, ο νέος φορολογικός νόμος ασχολήθηκε και με ζητήματα φορολόγησης των περιστασιακά αυτοαπασχολούμενων. Παράλληλα υιοθετήθηκε δέσμη φορολογικών μέτρων που, μεταξύ άλλων, περιλάμβανε:

- Την αναμόρφωση του ΦΠΑ
- Τη σταδιακή κατάργηση της έκπτωσης του 30% στα νησιά
- Την αύξηση των συντελεστών στο φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων
- Την αύξηση της προκαταβολής φόρου για τα νομικά πρόσωπα
- Την αναμόρφωση των συντελεστών στην ειδική εισφορά αλληλεγγύης, και
- Την αναδρομική αύξηση και διεύρυνση του φόρου πολυτελείας.

Ως προαπαιτούμενες δράσεις του νέου μνημονίου τέθηκαν ζητήματα όπως: η αύξηση του συντελεστή προκαταβολής για τους αγρότες, η αύξηση της προκαταβολής φόρου στους ελεύθερους επαγγελματίες, οι αυστηρότερες προϋποθέσεις για τη ρύθμιση των εκατό δόσεων, οι τροποποιήσεις στο καθεστώς ΦΠΑ καθώς και την κατάργηση της επιβολής προληπτικού φόρου 26% στις εισαγωγές. Με τον Ν. 4321/2015, μεταξύ άλλων, παρέχεται η νέα δυνατότητα ρύθμισης για την αποπληρωμή των ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο και τα ασφαλιστικά ταμεία ενώ επιβάλλεται και φόρος επί των τριγωνικών συναλλαγών. Παράλληλα ο νόμος 4328/2015 περιελάβανε ευνοϊκές διατάξεις για αγρότες και φυσικά πρόσωπα, ενώ ο Ν. 4330/2015 όριζε ζητήματα φορολόγησης των περιστασιακά απασχολουμένων με πολύ χαμηλά ετήσια εισοδήματα, αγροτών και ομογενών κατοίκων εξωτερικού. Στόχος του νόμου ήταν η αποφυγή της φορολογικής επιβάρυνσης που επέφερε ο νέος Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος του 2013 (Τράπεζα της Ελλάδος, 2015).

Η συνεχιζόμενη αύξηση των έμμεσων και άμεσων φόρων, προκάλεσε αύξηση των δημοσίων εσόδων ωστόσο η επιθυμητή οικονομική ανάπτυξη που έγκειται στις ιδιωτικές επενδύσεις, δεν παρουσιάστηκε καθώς το κομμάτι των επενδύσεων υστερούσε σημαντικά. Πιο αναλυτικά όσον αφορά το φορολογικό καθεστώς, το 2015, η Ελλάδα κατέλαβε την 14η θέση από τις 35 χώρες του ΟΟΣΑ, ενώ όσον αφορά την αναλογικά φόρων/ΑΕΠ, η Ελλάδα παρουσίαζε αναλογία 36,8% σε σύγκριση με τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ που ήταν 34,3%.

Βεβαίως η ύπαρξη τόσων φορολογικών μέτρων οδήγησαν στη συνέχιση της ύφεσης και συνδυάστηκαν με την μείωση της αγοραστικής ικανότητας των Ελλήνων πολιτών. Έτσι παρότι οι φόροι αυξήθηκαν το 2015, τα φορολογικά έσοδα μειώθηκαν κατά 1,38% σε σύγκριση με το 2014. Αναφορικά με το έτος 2016

συνεχίστηκε η εφαρμογή ρυθμίσεων φορολογικού χαρακτήρα που είχαν νομοθετηθεί το 2015 στο πλαίσιο της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης. Ταυτόχρονα λήφθηκαν και νέα μέτρα εισπρακτικού χαρακτήρα. Οι επόμενοι νόμοι που εφαρμόστηκαν για το 2016 περιλάμβαναν παρεμβάσεις που σχετίζονταν με την αναμόρφωση του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος. Συγκεκριμένα, προβλέφθηκε η σύσταση ανεξάρτητης φορολογικής αρχής και θεσπίστηκαν νέα μέτρα που αφορούσαν τους έμμεσους φόρους. Στο πλαίσιο της περιστολής κρουσμάτων φοροδιαφυγής δημιουργήθηκαν ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση του λαθρεμπορίου καπνικών προϊόντων, τη δημοσιοποίηση ονομάτων μεγαλοοφειλετών του Δημοσίου, καθώς υπήρξαν και αλλαγές στον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας αναφορικά με τα πρόστιμα. Τέλος, έγινε ιδιαίτερη μνεία για την οικειοθελή αποκάλυψη αδήλωτων εισοδημάτων και την προώθηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών (Τράπεζα της Ελλάδος, 2016).

Συγκεντρωτικά για το 2015 και 2016, σύμφωνα με τον Κρατικό Προϋπολογισμό του 2015 και του 2016 τα βασικότερα μέτρα, για την επιχειρηματική δραστηριότητα, που λήφθηκαν ήταν τα ακόλουθα:

- Η μείωση του φόρου στα μερίσματα από 25% σε 10%
- Η μείωση του φόρου υπεραξίας κεφαλαίου από 20% σε 15%
- Η αύξηση των ορίων για άσκηση ποινικής δίωξης για χρέη στο Δημόσιο
- Η έκδοση τον Ν. 4320/2015 για τη ρύθμιση των 100 δόσεων
- Η βελτίωση του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (ΚΦΕ) αναγνωρίζοντας τη μείωση φόρου μισθωτών, ώστε να μην επιβαρυνθούν με φόρο τεκμηρίων όσοι εμφάνιζαν εισόδημα έως 9.500 ευρώ από μισθωτές υπηρεσίες, κεφάλαιο ή υπεραξία μεταβίβασης κεφαλαίου
- Η διατήρηση των μειωμένων συντελεστών της Ειδικής Εισφοράς Αλληλεγγύης κατά 30% για εισοδήματα έως 30.000 ευρώ σε συνδυασμό με την αύξηση των συντελεστών στα ανώτερα εισοδήματα.

Σύνοψη των σημαντικότερων αλλαγών που επήλθαν στην φορολογία από επιχειρηματική δραστηριότητα.

Στην συνέχεια της παρουσίασης θα αναφερθούμε επιλεκτικά στις φορολογικές αλλαγές που συντελέστηκαν όλα αυτά τα χρόνια στην Ελλάδα.

Με το νομοσχέδιο Ν. 820/1978, « περί λήψεως μέτρων δια την περιστολήν της φοροδιαφυγής», καθιερώθηκαν για πρώτη φορά στην Ελλάδα τα τεκμήρια.

Ο Φ.Π.Α επιβλήθηκε στην Ελλάδα το 1987 (Ν. 1642 - ΦΕΚ 125 - 21.08.1986) που εφαρμόστηκε ως υποχρέωση της χώρας μας έναντι των Κοινοτικών επιταγών για την είσοδο της χώρας στην λειτουργία της

Κοινής Αγοράς. Η διπλή ιδιότητα που έφερε ο φόρος αυτός ήταν τόσο η ενίσχυση των φορολογικών εσόδων του Κράτους όσο και η ανάπτυξη του Λογιστικού / Φοροτεχνικού επαγγέλματος. Με τον νόμο αυτό καταργήθηκαν οι διατάξεις του Φ.Κ.Ε (Φόρος Κύκλου Εργασιών). Παράλληλα καθορίστηκαν συντελεστές:

- 18% (κανονικός)
- 3% (χαμηλός)
- 36% (υψηλός).

Με το νέο αυτό φορολογικό σύστημα δεν επιβλήθηκε κάποιος επιπρόσθετος φόρος, αλλά αντικαταστάθηκαν ένα μεγάλο πλήθος έμμεσων φόρων, με την χρήση του Φ.Π.Α., αποτελώντας μια εκ των κυριότερων φορολογικών αλλαγών που πραγματοποιήθηκαν μεταπολεμικά στη χώρα.

Οι μεταβολές στον Κώδικα Βιβλίων, από το 1077 έως το 2014 όπου και καταργήθηκε, εισήγαγαν τέσσερις κατηγορίες βιβλίων και για πρώτη φορά έγινε υποχρεωτική η υπογραφή του Ισολογισμού από πτυχιούχους Ανώτατων Οικονομικών Σχολών. Επιπλέον καθιερώθηκαν οι φορολογικές ταμειακές μηχανές και δημιουργήθηκαν τρείς κατηγορίες βιβλίων όπου διασυνδέθηκαν με το «Ενιαίο Γενικό Λογιστικό Σχέδιο (ΕΓΛΣ) ενώ για πρώτη φορά νομοθετήθηκαν ειδικές διατάξεις για τα «μηχανογραφημένα» βιβλία. Ο Κώδικας Φορολογικής Απεικόνισης Συναλλαγών (Κ.Φ.Α.Σ), που εφαρμόστηκε στη συνέχεια, προέβλεπε την συρρίκνωση των κατηγοριών των βιβλίων σε δύο, τα Απλογραφικά και τα Διπλογραφικά. Ενώ από την 1/1/2015 ο Κ.Φ.Α.Σ καταργήθηκε και την θέση του πήρε ο Ν. 4308/2014 «Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα, συναφείς ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις» που ισχύει έως και σήμερα.

Στην περίοδο 1992 έως 2012 παρατηρούνται αλλαγές στην Φορολογία Εισοδήματος, με σημαντικότερες αυτές των μεταβολών του «Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων», κατά την περίοδο αυτή που εστιάζεται:

- Στον Νόμο 2065/1992 «Αναμόρφωση της άμεσης φορολογίας και άλλες διατάξεις» όπου προβλέπεται η αναπροσαρμογή της αξίας των ακινήτων ανά τετραετία, ο υπολογισμός επιχειρηματικής αμοιβής στις προσωπικές εταιρίες και η φορολόγηση του συνόλου των κερδών, σε διανεμόμενα και μη
- Ο Νόμος 2238/1994 «Κύρωση του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος» και
- Ο Νόμος 3842/2010 «Αποκατάσταση φορολογικής δικαιοσύνης, αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και άλλες διατάξεις».

Τέλος από το 2013 και μετά, με την εφαρμογή του νέου Φορολογικού Νόμου παρατηρήθηκε σημαντική αλλαγή στην Φορολογία που έγινε μέσω:

- Του Ν. 4172/2013 «Φορολογία εισοδήματος, επείγοντα μέτρα εφαρμογής του ν. 4046/2012, του ν. 4093/2012 και του ν. 4127/2013 και άλλες διατάξεις», ο οποίος αντικατέστησε τον Ν. 2238/1994, που αφορούσε την Φορολογία Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών προσώπων
- Του Ν. 4174/2013 «Φορολογικές διαδικασίες και άλλες διατάξεις», όπου καθορίστηκε η διαδικασία προσδιορισμού και είσπραξης των εσόδων του Δημοσίου.

4.3.3 Ανάλυση της παρούσας Φορολογικής Νομοθεσίας

Στην παρούσα ενότητα θα αναφερθούμε στο ισχύον φορολογικό πλαίσιο που διέπει την επιχειρηματική δραστηριότητα. Θα εξετάσουμε τις διατάξεις που ισχύουν σήμερα καθώς επίσης και τα είδη των φόρων που εφαρμόζονται, πλην των φορολογικών συντελεστών που θα αναλυθούν στην επόμενη ενότητα. Επιπρόσθετα θα εξετάσουμε τις περιπτώσεις των ατομικών επιχειρήσεων αλλά και τον νομικών προσώπων.

Με την εισαγωγή των Ελληνικών Λογιστικών Προτύπων, εισάγεται εκ νέου η έννοια της οντότητας (άρθρο 1 Ν.4308/2014) βάσει της οποίας ανήκει κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ένωση προσώπων, με ή χωρίς νομική προσωπικότητα, επιχείρηση ή οργανισμός κερδοσκοπικού ή μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που ανήκει στον ιδιωτικό ή δημόσιο φορέα. Παράλληλα, στα Ε.Λ.Π ο ορισμός των οντοτήτων εξαρτάται από το μέγεθός τους και διακρίνονται σε πολύ μικρές, σε μικρές, σε μεσαίες και σε μεγάλες οντότητες. Για τον καθορισμό του μεγέθους τα κριτήρια που τίθενται είναι: το σύνολο του ενεργητικού, ο κύκλος εργασιών και ο μέσος όρος απασχολούμενων ατόμων (Καραγιώργος Θεοφάνης, 2016).

Η φορολογία εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων καθορίζεται με τις διατάξεις του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, όπως ισχύουν με τον Ν.4172/2013, με την ύπαρξη πλήθος τροποποιήσεων αλλά και διευκρινιστικών εγκυκλίων, η ονομαζόμενες ΠΟΛ., που έχουν εκδοθεί από την έναρξη του νόμου δηλαδή από την 1η Ιανουαρίου του 2014 και μετά.

Ο Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος, Κ.Φ.Ε., τέθηκε σε ισχύ από τις αρχές του 2014 ρυθμίζοντας τα φορολογικά εισοδήματα των φυσικών και νομικών προσώπων καθώς και κάθε είδους νομικών οντοτήτων. Παράλληλα διατυπώνεται ο τρόπος φορολόγησης διαφόρων κατηγοριών εισοδήματος και ορίζεται ο τρόπος απόδοσής τους. Σύμφωνα με τον νόμο, υποκείμενος σε φόρο είναι ο φορολογούμενος που έχει την φορολογική κατοικία του στην Ελλάδα για το φορολογητέο εισόδημα που αποκτά στην ημεδαπή και την αλλοδαπή, ήτοι το παγκόσμιο εισόδημά του για το φορολογικό έτος. Στην περίπτωση που ο φορολογούμενος που δεν έχει την φορολογική του κατοικία στην Ελλάδα, φορολογείται για το εισόδημα που απέκτησε στην Ελλάδα, για το διάστημα παραμονής του. Παράλληλα, ο φόρος επιβάλλεται σε κάθε οικονομικό έτος, στο εισόδημα που αποκτάται μέσα στο προηγούμενο οικονομικό έτος και η χρονική

διάρκεια του οικονομικού έτους αρχίζει από την 1η Ιανουαρίου και λήγει την 31η Δεκεμβρίου του ίδιου ημερολογιακού έτους (Ελληνική Δημοκρατία, 2013).

Αναφορικά με το φορολογητέο εισόδημα θα πρέπει να διευκρινίσουμε πως η έννοιά του ορίζεται ως το εισόδημα που έχει απομείνει ύστερα από την αφαίρεση που πραγματοποιείται επί των εκπιπτόμενων δαπανών από το ακαθάριστο εισόδημα. Παράλληλα, η διάκριση του εισοδήματος γίνεται ανάμεσα σε πραγματικό και τεκμαρτό εισόδημα. Η έννοια του πραγματικού εισοδήματος προκύπτει από τις βεβαιώσεις αποδοχών και τα καθαρά κέρδη από επιχειρηματική δραστηριότητα. Στον αντίποδα το τεκμαρτό εισόδημα είναι το υπολογιστικό εισόδημα, δηλαδή το εισόδημα που προκύπτει κατόπιν υπολογισμών τόσο στις αντικειμενικές δαπάνες διαβίωσης όσο και στην απόκτηση περιουσιακού στοιχείου.

Εν συνεχεία, παρουσιάζονται ορισμένα στατιστικά στοιχεία που εκδόθηκαν από την Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων (ΑΑΔΕ) και αφορούν το φορολογικό έτος 2018. Συγκεκριμένα, το εισόδημα το οποίο δηλώθηκε από όλα τα φυσικά πρόσωπα, στο φορολογικό έτος 2018, έφτασε το ποσό των 75,2 δις ευρώ, ενώ το εισόδημα βάσει του οποίου φορολογήθηκαν άγγιξε τα 81,6 δις ευρώ, εξαιτίας της προσαύξησης των τεκμηρίων.

Πίνακας 4. 3: Εισόδημα που δηλώθηκε για το φορολογικό έτος 2018 ανά πηγή προέλευσης

Ακίνητη περιουσία	**6,473,869,068**
Επιχειρηματική δραστηριότητα	3,325,593,781
Αγροτική δραστηριότητα	1,251,411,812
Μισθωτοί	61,480,835,451
Μερίσματα	2,692,814,356
Μερικό σύνολο	75,224,524,468
+ Προστιθέμενη διαφορά τεκμηρίων	6,404,770,380
Σύνολο φορολογητέου εισοδήματος	81,629,294,848

Πηγή: ΑΑΔΕ

Όπως δείχνει και ο πίνακας 4.8 ο φόρος που βεβαιώθηκε στα φυσικά πρόσωπα, συμπεριλαμβανομένου των μισθωτών, αγροτών, συνταξιούχων, και επιχειρηματιών, ανήλθε στο ποσό των 8,4 δις ευρώ. Ιδιαίτερη μνεία στα αποτελέσματα αυτά έγινε, από την ΑΑΔΕ, για την επιπρόσθετη επιβάρυνση που είχαν τα φυσικά πρόσωπα λόγω της μη συμπλήρωσης του απαιτούμενου ποσού αποδείξεων, ποσό που ανήλθες στα 22,7 εκατομμύρια ευρώ έναντι 35,5 εκατομμύρια ευρώ το 2017. Αναλυτικότερα η επιβάρυνση του φόρου από τις αποδείξεις παρουσιάζεται ανά πηγή προέλευσης στον ακόλουθο πίνακα 4.9.

Πίνακας 4. 4: Ανάλυση επιβάρυνσης φόρου αποδείξεων ανά κατηγορία εισοδήματος

	2017	**2018**
Εισοδηματίες	4,242,882	2,984,041
Επιχειρηματική δραστηριότητα	3,052,613	2,065,936
Αγροτική δραστηριότητα	1,941,203	1,204,177
Μισθωτοί	16,884,273	10,239,780
Συνταξιούχοι	9,445,337	6,231,844
Σύνολο	35,566,309	22,725,778

Πηγή: ΑΑΔΕ

Το σημαντικό στοιχείο που προκύπτει από τον παραπάνω πίνακα φανερώνει την προσαρμογή του κοινού προς την συγκεκριμένη απόφαση καθώς το 2018 διαπιστώνεται σημαντική πτώση από την επιβάρυνση των φορολογούμενων για την συλλογή αποδείξεων. Στο σημείο αυτό υπενθυμίζουμε ότι με βάση την φορολογική πολιτική οι φορολογούμενοι υποχρεούνται στην χρήση συναλλαγών με ηλεκτρονικό τρόπο προκειμένου να μην επιβαρυνθεί με επιπρόσθετο φόρο. Το ποσοστό που υποχρεούνται να παρουσιαστεί με ηλεκτρονική πληρωμή ορίζεται ως ποσοστό επί του δηλωτέου εισοδήματος και κυμαίνεται από 10% για εισοδήματα έως 10.000 ευρώ, 15% για εισοδήματα έως 30.000 ευρώ και για υπερβάλλον ποσό ορίζεται σε 20%.

Επιπρόσθετα, το τέλος επιτηδεύματος για τα φυσικά πρόσωπα ανήλθε στο ποσό των 376,6 εκ. ευρώ. Όπως είναι λογικό η μεγαλύτερη επιβάρυνση αποδίδεται στα εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα που αποτελούν τα 2/3 της επιβάρυνσης, ήτοι γύρω στα 286 εκ. ευρώ, όπως αναλυτικότερα παρουσιάζονται στον πίνακα 4.10.

Πίνακας 4. 5: Επιβάρυνση του τέλους επιτηδεύματος για το φορολογικό έτος 2017-2018

	2017	**2018**
Εισοδηματίες	20,177,217	18,346,654
Επιχειρηματική δραστηριότητα	289,962,976	285,759,044
Αγροτική δραστηριότητα	31,416,588	27,859,983
Μισθωτοί	29,824,442	29,891,170
Συνταξιούχοι	14,890,059	14,817,666
Σύνολο	386,271,281	376,674,517

Πηγή: ΑΑΔΕ

Στην περίπτωση της εισφορά αλληλεγγύης παρατηρείται μεγαλύτερη επιβάρυνση στα εισοδήματα που προέρχονται από τους εισοδηματίες. Γεγονός που ως έναν βαθμό είναι λογικό μιας και τα αντίστοιχα δηλωμένα εισοδήματα έχουν αυτοτελή φορολόγηση και υπόκεινται αυτομάτως στον υπολογισμό του φόρου αυτού. Έτσι η αντίστοιχη επιβάρυνση στο σύνολό της αγγίζει τα 610,9 εκ. ευρώ, όταν για τους εισοδηματίες παρουσιάζεται η επιβάρυνση των 209 εκ. ευρώ (πίνακας 4.11). Παράλληλα η κατηγορίες τω εισοδηματιών και των μισθωτών παρουσιάζουν αύξηση κατά το διάστημα 2018.

Πίνακας 4. 6: Επιβάρυνση της εισφορά αλληλεγγύης για το φορολογικό έτος 2017-2018

	2017	**2018**
Εισοδηματίες	203,009,052	208,801,123
Επιχειρηματική δραστηριότητα	179,048,391	170,391,187
Αγροτική δραστηριότητα	26,929,127	25,773,793
Μισθωτοί	105,985,494	111,775,376
Συνταξιούχοι	101,884,770	94,231,118
Σύνολο	616,856,834	610,972,597

Πηγή: ΑΑΔΕ

Τέλος στο κομμάτι της προκαταβολής φόρου για τα φυσικά πρόσωπα, τα πράγμα κινούνται στον ίδιο ρυθμό με το τέλος επιτηδεύματος. Η επιχειρηματική δραστηριότητα επωμίζεται το μεγαλύτερο φορτίο με συνολικά 545 εκ. ευρώ, όταν η συνολική επιβάρυνση αγγίζει το ποσό των 627,8 εκ ευρώ (πίνακας 4.12),στοιχείο που παρουσιάζει μια πτώση έναντι της προηγούμενης χρονιάς.

Πίνακας 4. 7: Επιβάρυνση προκαταβολής φόρου για το φορολογικό έτος 2017-2018

	2017	**2018**
Εισοδηματίες	6,651,162	5,720,558
Επιχειρηματική δραστηριότητα	564,316,439	545,219,374
Αγροτική δραστηριότητα	72,630,374	59,237,067
Μισθωτοί	8,590,647	7,515,363
Συνταξιούχοι	12,708,187	9,868,241
Σύνολο	664,896,809	627,560,603

Πηγή: ΑΑΔΕ

Στην συνέχεια της παρουσιάζονται ορισμένα ενδιαφέροντα στατιστικά στοιχεία των δηλωθέντων εισοδημάτων για τα φυσικά πρόσωπα. Πιο αναλυτικά ο πίνακας 4.13 παρουσιάζει τα δηλωτέα εισοδήματα

για το σύνολο των φορολογουμένων του φορολογικού έτους 2018. Αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον σε αυτόν τον πίνακα είναι πως από το σύνολο των φορολογούμενων, ποσοστό της τάξης του 51,87% των πολιτών δήλωσε εισόδημα έως 10.000 ευρώ για το 2018. Επιπρόσθετα, περίπου το 83,15% των φορολογουμένων δήλωσε ετήσια εισοδήματα έως 20.000 ευρώ, γεγονός που δημιουργεί πολλά ερωτήματα και σε μεγάλο βαθμό δείχνει μια φτωχοποίηση του λαού καθώς τα ποσά υποδηλώνουν την πτώση της μεσαίες τάξης.

Πίνακας 4. 8: Δηλωτέα εισοδήματα για φυσικά πρόσωπα για το φορολογικό έτος 2018

	Εισόδημα από μισθωτή δραστηριότητα		
	Φορολογούμενοι	Φορολογητέο Εισόδημα	Ποσοστό
έως 10.000	2.521.870	12.449.034.104	51,87%
Από 10.000 έως 15.000	899.518	11.222.356.807	18,50%
Από 15.000 έως 20.000	621.629	10.687.912.078	12,78%
Από 20.000 έως 30.000	464.597	11.208.093.399	9,56%
Από 30.000 έως 55.000	287.550	10.521.097.592	5,91%
Από 50.000 έως 70.000	40.922	2.364.032.706	0,84%
Από 70.000 έως 100.000	15.869	1.295.853.034	0,33%
Πάνω από 100.000	10.264	1.732.455.731	0,21%
	4.862.219	61.480.835.451	100%
Από 0 έως 20.000	4.043.017	34.359.302.989	83,15%
Από 20.001 έως 50.000	752.147	21.729.190.990	15,47%
Πάνω από 50.000	67.055	5.392.341.472	1,38%
	4.862.219	61.480.835.451	100%

Πηγή: ΑΑΔΕ

Μελετώντας το ύψος των δηλωτέων εισοδημάτων που προέρχονται από ακίνητη περιουσία διαπιστώνουμε ότι σε μεγάλη πλειοψηφία, 90,57%, οι φορολογητέες δηλώσεις ανέρχονται έως του ποσού των 10.000

ευρώ. Σε αντιστοιχία φορολογουμένων παρατηρούμαι ακόμη πως το 95,4% των δηλώσεων για το έτος 2018 αφορούν εισοδήματα έως 15.000 ευρώ (πίνακας 4.14).

Πίνακας 4. 9: Δηλωτέα εισοδήματα από ακίνητη περιουσία για το φορολογικό έτος 2018

	Εισόδημα από ακίνητα		
	Φορολογούμενοι	Φορολογητέο Εισόδημα	Ποσοστό
έως 10.000	1.433.182	3.494.942.440	90,57%
Από 10.000 έως 15.000	76.508	922.885.401	4,83%
Από 15.000 έως 20.000	30.267	520.810.897	1,91%
Από 20.000 έως 30.000	24.272	584.341.715	1,53%
Από 30.000 έως 55.000	12.323	460.767.112	0,78%
Από 50.000 έως 70.000	3.287	191.027.041	0,21%
Από 70.000 έως 100.000	1.540	126.493.780	0,10%
Πάνω από 100.000	1.074	172.600.683	0,07%
	1.582.453	6.473.869.068	100%
Από 0 έως 20.000	1.539.957	4.938.638.737	97,31%
Από 20.001 έως 50.000	36.595	1.045.108.827	2,31%
Πάνω από 50.000	5.901	490.121.504	0,37%
	1.582.453	6.473.869.068	100%

Πηγή: ΑΑΔΕ

Ακολούθως παρουσιάζουμε ενδεικτικούς πίνακες από τα δηλωθέντα εισοδήματα που προέκυψαν από μερίσματα, τόκους και δικαιώματα. Όπως χαρακτηριστικά δηλώνει η ΑΑΔΕ, «από το σύνολο των φορολογούμενων (δηλώσεων) με εισόδημα από μερίσματα, τόκους και δικαιώματα το 99,5% δήλωσε εισόδημα έως 10.000 ευρώ» (βλέπε παράρτημα πίνακα 4.15).

Εξετάζοντας, τα φορολογητέα εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα διαπιστώνουμε ότι το 74,52% δήλωσε εισόδημα έως 10.000 ευρώ. Αντίστοιχα η μεγαλύτερη κατηγορία φορολογουμένων παρατηρείται να δηλώνει εισοδήματα έως 20.000 ευρώ, που αποτελεί το 88.94% (πίνακας 4.16).

Πίνακας 4. 10: Δηλωτέο φορολογικό εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα για το φορολογικό έτος 2018

	Εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα		
	Φορολογούμενοι	Φορολογητέο Εισόδημα	Ποσοστό
έως 10.000	284.219	845.988.529	74,52%
Από 10.000 έως 15.000	34.621	423.226.388	9,08%
Από 15.000 έως 20.000	20.356	352.116.266	5,34%
Από 20.000 έως 30.000	20.513	497.879.768	5,38%
Από 30.000 έως 55.000	14.056	528.453.974	3,69%
Από 50.000 έως 70.000	3.964	230.679.573	1,04%
Από 70.000 έως 100.000	2.002	164.951.685	0,52%
Πάνω από 100.000	1.675	282.297.597	0,44%
	381.406	3.325.593.781	100%
Από 0 έως 20.000	339.196	1.621.331.183	88,93%
Από 20.001 έως 50.000	34.569	1.026.333.742	9,06%
Πάνω από 50.000	7.641	677.928.855	2,00%
	381.406	3.325.593.781	100%

Πηγή: ΑΑΔΕ

Ολοκληρώνοντας αυτή την μικρή ανάλυση αξίζει να σταθούμε και στα αντίστοιχα εισοδήματα από αγροτική δραστηριότητα. Όπως φαίνεται στον πίνακα 4.17 από το σύνολο των φορολογούμενων με δηλωθέν εισόδημα από αγροτική δραστηριότητα, το 95,66 % δήλωσε εισόδημα έως 10.000. Αντίστοιχα σε εισοδήματα μέχρι 20.000 ευρώ ανήκει η συντριπτική πλειοψηφία των φορολογουμένων, σε ποσοστό 99.2%.

Πίνακας 4. 11: Δηλωθέν εισόδημα από αγροτική δραστηριότητα για το φορολογικό έτος 2018

	Εισόδημα από αγροτική δραστηριότητα

	Φορολογούμενοι	Φορολογητέο Εισόδημα	Ποσοστό
έως 10.000	459.059	908.315.780	95,66%
Από 10.000 έως 15.000	12.743	152.754.942	2,66%
Από 15.000 έως 20.000	4.210	71.919.846	0,88%
Από 20.000 έως 30.000	2.644	63.243.556	0,55%
Από 30.000 έως 55.000	984	36.069.287	0,21%
Από 50.000 έως 70.000	150	8.648.450	0,03%
Από 70.000 έως 100.000	60	4.816.005	0,01%
Πάνω από 100.000	34	5.643.946	0,01%
	479.884	1.251.411.812	100%
Από 0 έως 20.000	476.012	1.132.990.568	99,19%
Από 20.001 έως 50.000	3.628	99.312.843	0,76%
Πάνω από 50.000	244	19.108.401	0,05%
	479.884	1.251.411.812	100%

Πηγή: ΑΑΔΕ

Φορολογία από Επιχειρηματική Δραστηριότητα

Βάσει του άρθρου 21 του Ν.4172/2013 το εισόδημα, κέρδος, που προκύπτει από επιχειρηματική δραστηριότητα προσδιορίζεται «*από το σύνολο των εσόδων από τις επιχειρηματικές συναλλαγές του φορολογούμενου, μετά την αφαίρεση των επιχειρηματικών δαπανών, των αποσβέσεων και των προβλέψεων για επισφαλείς απαιτήσεις».* Ο υπολογισμός των αποσβέσεων πραγματοποιείται με την ύπαρξη προκαθορισμένων συντελεστές, οι οποίοι ορίζονται από το κράτος διαφοροποιούμενα ανά κατηγορία παγίου, που κυμαίνονται από 4% έως 40% ανά φορολογικό έτος, μέχρις ότου αποσβεστεί το πάγιο και συμπληρωθεί το κόστος κτήσης του.

Αναφορικά με τις προβλέψεις για επισφαλείς απαιτήσεις ο τρόπος χειρισμού εξαρτάται από τον χρόνο υπερημερίας τους. Επιπλέον στην περίπτωση που κατά τον προσδιορισμό του εισοδήματος προκύψουν ζημιές, αυτές μπορούν να μεταφερθούν για να συμψηφιστούν με τα μελλοντικά επιχειρηματικά κέρδη για τα επόμενα 5 έτη. Παράλληλα, τα κέρδη φυσικών προσώπων, από οποιαδήποτε επιχειρηματική

δραστηριότητα, φορολογούνται από το 2017 με την κλίμακα με την οποία φορολογούνται οι μισθοί και οι συντάξεις, αλλά χωρίς την εφαρμογή των μειώσεων του φόρου εισοδήματος και την ύπαρξη αφορολογήτου ποσού.

Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το εισόδημα από ατομική αγροτική επιχείρηση, το οποίο φορολογείται αυτοτελώς με την κλίμακα των μισθωτών και συνταξιούχων, όπου τίθενται σε εφαρμογή οι αντίστοιχες μειώσεις του φόρου εισοδήματος. Στην περίπτωση αυτή τα εισοδήματα που αποκτώνται από αγροτική επιχείρηση και συνδυάζονται από μισθούς και συντάξεις, η τυχόν μείωση φόρου, που μπορεί να προκύψει, υπολογίζεται επί του συνόλου των εισοδημάτων. Σε αντίθετη περίπτωση που το εισόδημα αυτό συνδυάζεται και από άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, η μείωση του φόρου είναι ανάλογη του εισοδήματος που προκύπτει από μισθωτή εργασία και συντάξεις ή από την ατομική αγροτική επιχείρηση.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο τρόπος φορολόγησης των εισοδημάτων που προκύπτουν από φυσικά πρόσωπα που παρέχουν υπηρεσίες βάσει έγγραφων συμβάσεων παροχής υπηρεσιών ή συμβάσεων έργου, τα κοινώς ονομαζόμενα «μπλοκάκια». Σύμφωνα με τις διατάξεις της περ. στ' της παραγράφου 2 του άρθρου 12 του ν.4172/2013, η αντιμετώπιση αυτών των εισοδημάτων αντιμετωπίζεται βάσει των φορολογικών συντελεστών που εφαρμόζεται στα εισοδήματα από μισθωτή εργασία και συντάξεις, ανεξάρτητα αν είναι φορολογικοί κάτοικοι της Ελλάδος ή της Αλλοδαπής. Το επιπρόσθετο κριτήριο που πρέπει να συνηγορεί για την συγκεκριμένη φορολογική μεταχείριση είναι οι συμβάσεις να μην υπερβαίνουν ετησίως τις τρείς και στην περίπτωση που υπερβαίνουν αυτόν τον αριθμό θα πρέπει τουλάχιστον το εβδομήντα πέντε τοις εκατό (75%) του ακαθάριστου εισοδήματος από επιχειρηματική δραστηριότητα να προέρχεται από σύμβαση με ένα από τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα ή νομικές οντότητες που λαμβάνουν τις εν λόγω υπηρεσίες, με την επιπλέον προϋπόθεση να μην ασκείται άλλη εμπορική ιδιότητα ή να μην υπάρχει άλλη επαγγελματική εγκατάσταση που να είναι διαφορετική από την κατοικία του.

Φορολογία για Νομικά Πρόσωπα και Νομικές Οντότητες

Στην συνέχεια της ανάλυσης του ισχύοντος φορολογικού πλαισίου θα ασχοληθούμε με την περίπτωση των Νομικών προσώπων και οντοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, τα νομικά πρόσωπα, ανάλογα με την ιδιότητά τους διακρίνονται σε νομικά πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και σε νομικά πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου. Η έννοια του Δημοσίου Δικαίου για τα νομικά πρόσωπα περιλαμβάνει το κράτος, τους Δήμους, τις Κοινότητες, τα Πανεπιστήμια, τα Ιδρύματα Κοινωνικών Ασφαλίσεων, τους Ναούς, τις Μονές και διάφορα επιστημονικά σωματεία. Παράλληλα, ο σκοπός τους είναι να εκτελέσουν μια συγκεκριμένη κρατική λειτουργία, ενώ ο τρόπος ίδρυσής τους γίνεται από την Πολιτεία με βάση τους κανόνες του Δημοσίου Δικαίου. Στον αντίποδα

τα νομικά πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου έχουν, όπως άλλωστε είναι κατανοητό, ιδιωτικούς σκοπούς και λειτουργούν κάτω από κανόνες του Αστικού Δικαίου. Παραδείγματα τέτοιων προσώπων είναι τα Σωματεία, τα ιδρύματα, οι Επιτροπές εράνων και γενικά μη κερδοσκοπικά νομικά πρόσωπα.

Επιπρόσθετα, η διάκριση των νομικών προσώπων γίνεται με βάση το είδος της δραστηριότητάς τους. Για τον λόγο αυτό υπάρχει η έννοια των μη κερδοσκοπικών οργανισμών όπου αφορά λογιστικές οντότητες, οι οποίες λειτουργούν προς όφελος της κοινωνίας, και όχι προς όφελος ενός ιδιοκτήτη ή μιας ομάδας συνεταίρων ή μετόχων. Επομένως η έννοια του καθαρού εισοδήματος δεν έχει λόγο αναφοράς σε έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό. Για τα νομικά πρόσωπα τα οποία επιδιώκουν κερδοσκοπικούς σκοπούς και ρυθμίζονται από το εμπορικό δίκαιο σκοπός τους είναι απόκτηση κέρδους μέσω της δραστηριότητας τους. Παραδείγματα τέτοιων νομικών μορφών αποτελούν οι Ανώνυμες εταιρίες (Α.Ε.), οι Εταιρίες Περιορισμένης Ευθύνης (Ε.Π.Ε), οι Ομόρρυθμες εταιρίες (Ο.Ε.), οι Ετερόρρυθμες εταιρίες (Ε.Ε.), οι Ιδιωτικές Κεφαλαιουχικές Εταιρίες (Ι.Κ.Ε), οι Συνεταιρισμοί, η Συμπλοιοκτησία και τέλος η Συμμετοχική ή Αφανής Εταιρεία (Καραγιώργος Θεοφάνης, 2016).

Η κατηγοριοποίηση των νομικών προσώπων και οντοτήτων αναφορικά με τον φόρο εισοδήματός τους γίνεται σύμφωνα με το άρθρο 45 του Νόμου 4172/2013, όπως τροποποιήθηκε με την παρ.1 άρθρο 23 του Ν.4223/2013, ακολούθως:

α) Οι κεφαλαιουχικές εταιρείες που συστήθηκαν στην ημεδαπή ή την αλλοδαπή (όπως Α.Ε., Ε.Π.Ε, Ι.Κ.Ε).

β) Οι προσωπικές εταιρείες που συστήθηκαν στην ημεδαπή ή την αλλοδαπή, εταιρείες που βασίζονται στα προσωπικά περιουσιακά στοιχεία των εταιρειών (όπως Ο.Ε., Ε.Ε.).

γ) Τα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου που συστήθηκαν στην ημεδαπή ή την αλλοδαπή.

δ) Οι συνεταιρισμοί και οι ενώσεις αυτών.

ε) Οι κοινωνίες αστικού δικαίου, οι αστικές κερδοσκοπικές ή μη κερδοσκοπικές εταιρείες, οι συμμετοχικές ή αφανείς εφόσον ασκούν επιχείρηση ή επάγγελμα. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν αποτελεί αντικείμενο φορολόγησης οι εγγραφές των μελών, οι χορηγίες, οι δωρεές και οι συνδρομές.

στ) Οι κοινοπραξίες.

ζ) Οι νομικές οντότητες που ορίζονται στο άρθρο 2 του Κ.Φ.Ε. και δεν περιλαμβάνονται σε μια από τις προηγούμενες περιπτώσεις.

Επιπρόσθετα, για τη περίπτωση των νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων που τηρούν απλογραφικά και διπλογραφικά βιβλία εφαρμόζονται αποκλειστικά οι διατάξεις του άρθρου 112 του Ν. 4387/16, όπου ορίζονται οι τρόποι φορολόγησης των μερισμάτων, και του άρθρου 23 του Ν.4579/18, όπου ορίζονται οι φορολογικοί συντελεστές εισοδήματος. Επιπλέον, όπως ισχύει και στην περίπτωση των φυσικών προσώπων, ένα νομικό πρόσωπο ή μία νομική οντότητα φορολογείται όταν η φορολογική του κατοικία βρίσκεται στην Ελλάδα, για το παγκόσμιο εισόδημά του, ενώ παρέχεται δυνατότητα πίστωσης τυχόν καταβληθέντος φόρου στην αλλοδαπή για το ίδιο εισόδημα. Εάν η φορολογική του κατοικία είναι στην αλλοδαπή, φορολογείται στην Ελλάδα μόνο για εισοδήματα που αποκτούνται από την ελληνική πηγή.

Στην συνέχεια θα αναφερθούμε στα κύρια χαρακτηριστικά που διέπουν την φορολογία εισοδήματος των νομικών προσώπων και οντοτήτων. Η περίπτωση των αποσβέσεων, ο χειρισμός της είναι παρόμοιος με αυτόν των ατομικών επιχειρήσεων, πραγματοποιείται από τον κύριο κάτοχο ενός παγίου ή από τον μισθωτή στην περίπτωση που αναφερόμαστε σε μια χρηματοδοτική μίσθωση. Παράλληλα υπάρχει η δυνατότητα αναβολής της απόσβεσης των πάγιων στοιχείων κατά τα πρώτα φορολογικά έτη λειτουργίας των νέων επιχειρήσεων. Αναφορικά με το ύψος των συντελεστών απόσβεσης αξίζει να αναφέρουμε πως οι συντελεστές αυτοί είναι σταθεροί και κυμαίνονται από 4% έως 20%, ανάλογα με τη κατηγορία ενεργητικού, για παράδειγμα ο εξοπλισμός επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας έχει συντελεστή απόσβεσης 40%. Στην περίπτωση δηλωμένης ζημιάς κατά το τέλος της διαχειριστικής χρήσης, μπορεί αυτή να μεταφερθεί το πολύ στις επόμενες πέντε φορολογικές χρήσεις προκειμένου να συμψηφισθεί έναντι μελλοντικών κερδών.

Στο κομμάτι των εκπτιπτόμενων δαπανών συμπεριλαμβάνονται όσες δαπάνες πραγματοποιούνται προς όφελος της επιχείρησης, πλην όσων ρητώς εξαιρούνται. Ο περιορισμός στις εκπιπτόμενες δαπάνες για τόκους, πραγματοποιούνται βάσει του άρθρου 49 του Ν.4172/13, και ισχύουν μέχρι του ποσού ίσου με το 30% των κερδών προ φόρων, τόκων και αποσβέσεων (EBITDA). Αναφερόμενοι, στους κανόνες για ενδοομιλικές συναλλαγές, που ισχύουν από το άρθρο 50 του Ν.4172/13, πραγματοποιούνται ύστερα από τεκμηρίωση βάσει της αρχής των «ίσων αποστάσεων» (arm's length principle). Με την διανομή ενδοομιλικών μερισμάτων περιορίζονται οι απαλλαγές στις διανομές μερισμάτων, σε περίπτωση κατάχρησης της φορολογικής νομοθεσίας. Τέλος, στις ελεγχόμενες αλλοδαπές εταιρίες υπό προϋποθέσεις μπορεί να περιλαμβάνεται στο φορολογητέο εισόδημα της ελληνικής εταιρίας το μη διανεμηθέν εισόδημα που έχει λάβει η αλλοδαπή θυγατρική της από συναλλαγές με συνδεδεμένες εταιρίες, όπως για παράδειγμα έσοδα από μερίσματα, τόκους και δικαιώματα.

Αναφερόμενοι στο συντελεστή παρακράτησης φόρου επί των μερισμάτων, σε περίπτωση διανομής κερδών, τότε το ποσοστό αυτό ορίζεται στο 15% επί το φορολογητέου εισοδήματος. Η εφαρμογή του παρόντος ποσοστού πραγματοποιείται ανεξάρτητα από την κατηγορία τήρησης λογιστικών βιβλίων, στην

περίπτωση απλογραφικών ή διπλογραφικών βιβλίων, και εφαρμόζεται σε νομικά πρόσωπα και οντότητες όπως είναι οι Α.Ε., οι Ε.Π.Ε., οι Ι.Κ.Ε., οι Τράπεζες, οι Προσωπικές εταιρείες, αναφερόμενοι στις Ο.Ε. και Ε.Ε., οι Κοινωνίες αστικού δικαίου, αστικές κερδοσκοπικές ή μη κερδοσκοπικές εταιρείες, συμμετοχικές ή αφανείς, οι Κοινοπραξίες προσωπικών εταιρειών, οι Λοιπές κοινοπραξίες, στις οποίες δεν συμμετέχουν μόνο προσωπικές εταιρείες, και οι Λοιπές νομικές οντότητες που δεν συμπεριλαμβάνονται ανωτέρω.

Η περίπτωση της προκαταβολής φόρου για τα νομικά πρόσωπα, τις νομικές οντότητες αλλά και τα φυσικά πρόσωπα παρουσιάζει ορισμένες αποκλίσεις κατά τα τελευταία έτη. Μέχρι το 2017 η προκαταβολή αυτή ανεξάρτητα από την μορφή της επιχείρησης ανερχόταν στο 100%. Από το έτος 2018 και έπειτα η μεν προκαταβολή φόρου για τα φυσικά πρόσωπα με επιχειρηματική δραστηριότητα παρέμεινε στο ίδιο ποσοστό ενώ τα νομικά πρόσωπα και οι νομικές οντότητες μειώθηκαν στο 95%, με βάση την οδηγία Ο.ΔΕΑΦ 1173826 ΕΞ 2019. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημάνουμε πως το ίδιο καθεστώς ισχύει και για το έτος 2019 όπως και υπολογίστηκαν οι προκαταβολές της επόμενης περιόδου, ωστόσο εξαιτίας της πανδημίας η συγκεκριμένη πράξη αναθεωρήθηκε και με τροποποιητική δήλωση μειώθηκαν τα ποσοστά προκαταβολής ανάλογα της απώλειας που παρατηρήθηκε στα εισοδήματα του 2020. Λόγω λοιπόν της προσωρινότητας του μέτρου κατά την παρούσα ανάλυση θα αποτυπωθούν τα ποσοστά όπως κανονικά θα εμφανίζονταν και για το έτος 2019. Όπως φαίνεται και στον πίνακα 4.18 το ποσοστό προκαταβολής φόρου για τα έτη 2017 και 2018 παρουσιάζουν την ακόλουθη μορφή.

Πίνακας 4. 12: Ποσοστό προκαταβολής φόρου ανά κατηγορία νομικού προσώπου για το φορολογικό έτος 2017- 2018

Α/Α	**Προκαταβολή φόρου για νομικά πρόσωπα και νομικές οντότητες**	**Φορολογικό έτος 2017**	**Φορολογικό έτος 2018**
1	Φυσικά πρόσωπα με επιχειρηματική δραστηριότητα	100%	100%
2	Νομικά πρόσωπα και νομικές οντότητες	100%	95%

Πηγή: Taxheaven

Παράλληλα, εξετάζοντας την φορολογική λειτουργία των νομικών προσώπων δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε τις περιπτώσεις κατά τις οποίες, βάσει του Ν.4172/2013, παρουσιάζονται μειώσεις στην προκαταβολή φόρου. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 70 του ίδιου νόμου ορίζεται πως στην περίπτωση που μειωθεί το εισόδημα περισσότερο από το είκοσι πέντε τοις εκατό (25%), ο φορολογούμενος μπορεί να ζητήσει, κατόπιν συμπλήρωσης ειδικής αίτησης, τη μείωση της προκαταβολής του φόρου που βεβαιώθηκε, κατά τις διατάξεις του άρθρου 69 του ν.4172/2013. Οι διατάξεις

αυτές εφαρμόζονται ανάλογα και στα νομικά πρόσωπα και τις νομικές οντότητες, παρ. 7 του άρθρου 71 του ν.4172/2013. Επιπρόσθετα, με τις διατάξεις της παρ. 3 του άρθρου 71 του ν.4172/2013, ορίζεται πως τα ποσοστά προκαταβολής φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων μπορούν να μειωθούν κατά πενήντα τοις εκατό (50%) στην περίπτωση των νέο ιδρυθέντων νομικών προσώπων κατά τα τρία (3) πρώτα οικονομικά έτη από τη δήλωση έναρξης εργασιών τους. Βεβαίως στην περίπτωση που η διαμόρφωση ενός νέου νομικού προσώπου προέρχονται από μετατροπή ή συγχώνευση άλλων επιχειρήσεων με βάση τις διατάξεις οποιουδήποτε νόμου, η μείωση αυτή δεν εφαρμόζεται.

Σύμφωνα με την έκθεση της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων για την εξέλιξη των φορολογικών εσόδων στην Ελλάδα, τα έσοδα από τη φορολογία εισοδήματος τόσο των νομικών όσο και των φυσικών προσώπων παρουσίασε αύξηση για το 2019 κατά 4,94% και 1,09% αντίστοιχα (διάγραμμα 4.11).

Διάγραμμα 4. 11: Έσοδα από φόρους για τα φορολογικά έτη 2018- 2019

Έσοδα από φόρο εισοδήματος	2018	2019	Ποσοστά Συμμετοχής 2019	Ποσοστιαία Μεταβολή 2019/2018
Φόρος εισοδήματος πληρωτέος από Φυσικά Πρόσωπα (ΦΠ) (Α.Λ.Ε. 11501)	10.901,58	11.020,50	65,9%	1,09% ⇧
Φόρος εισοδήματος πληρωτέος από εταιρίες (ΝΠ) (Α.Λ.Ε. 11502)	4.299,43	4.511,95	27,0%	4,94% ⇧
Φόροι επί κερδών διακράτησης (Α.Λ.Ε. 11503)	74,76	31,41	0,2%	-57,99% ⇩
Φόροι επί κερδών από λαχεία και τυχερά παίγνια (Α.Λ.Ε. 11504)	130,39	148,82	0,9%	14,13% ⇧
Φόρος εισοδήματος κατοίκων αλλοδαπής (Α.Λ.Ε. 11505)	55,63	53,42	0,3%	-3,97% ⇩
Φόρος εισοδήματος ειδικών κατηγορικών (Α.Λ.Ε. 11506)	1.086,28	944,54	5,7%	-13,05% ⇩
Σύνολο φόρων εισοδήματος (Α.Λ.Ε. 115)	16.548,06	16.710,63	100,0%	0,98% ⇧

Πηγή: Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων

4.3.4 Ανάλυση Φορολογικών Συντελεστών

Στην παρούσα ενότητα θα εξετάσουμε την φορολογική μεταχείριση των φυσικών και νομικών προσώπων εστιάζοντας στους φορολογικούς συντελεστές που εφαρμόστηκαν κατά την τελευταία επταετία.

Οι φορολογικοί συντελεστές διακρίνονται σε δυο βασικές κατηγορίες, τους αναλογικούς και τους προοδευτικούς. Οι αναλογικοί είναι οι φόροι κατά τους οποίους ο φορολογικός συντελεστής παραμένει σταθερός ή γραμμικός (flat) ανεξάρτητα από το μέγεθος της φορολογικής βάσης. Ένα παράδειγμα ενός αναλογικού φόρου αποτελεί ο Φ.Π.Α. του οποίου ο συντελεστής έχει ορισθεί σε 24%, σε 13% και ο μειωμένος σε 6%. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα αναλογικού φόρου αποτελεί η φορολογία εισοδήματος των νομικών προσώπων για τις οποίες έχει ορισθεί ο σταθερός συντελεστής 29% ανεξαρτήτου ύψους της φορολογητέας ύλης. Αντίστοιχα, οι προοδευτικοί φόροι χαρακτηρίζονται από αυξήσεις των συντελεστών όσο αυξάνεται η φορολογική βάση και αντίστροφα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα προοδευτικής φορολογίας είναι η φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων.

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται σε παγκόσμιο επίπεδο, πως οι αναπτυγμένες χώρες παρουσιάζουν προοδευτικούς φορολογικούς συντελεστές στους φόρους εισοδήματος ενώ έμμεσοι φόροι χαρακτηρίζονται από αναλογικούς συντελεστές. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό οφείλεται στα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που έχει η κάθε κατηγορία. Στην συνέχεια της ανάλυσης παρουσιάζονται τα θετικά και αρνητικά σημεία των δύο κατηγοριών.

Αναλογικός φόρος.

Ο συγκεκριμένος φόρος δεν παρουσιάζει δυσχέρειες και είναι εύκολος στην εφαρμογή του, γεγονός που βοηθά όχι μόνο τα αρμόδια όργανα και τις ρυθμιστικές αρχές αλλά και τους φορολογούμενους στον προσδιορισμό του φόρου. Ωστόσο, η φαινομενική ισότητα με την οποία αντιμετωπίζει όλους τους φορολογούμενους οδηγεί, είτε ηθελημένα είτε ακούσια, σε προσβολή της αρχής της ισότητας εφόσον αντιμετωπίζει ανόμοιες καταστάσεις με όμοιο τρόπο. Συγχρόνως, καταπατά και την αρχή της ουσιαστικής φορολογικής ισότητας, καθώς ορίζει έναν συντελεστή φόρου χωρίς να μπορεί να κατανείμει τα φορολογικά βάρη ομοιόμορφα σε όλες τις κοινωνικές ομάδες ανάλογα της δυναμικής τους. Αναφορικά με την επιβολή του σε εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα, αξίζει να σημειωθεί πως ένας τέτοιος τρόπος φορολόγησης μπορεί να μην εξουθενώσει περαιτέρω την επιχειρηματική δραστηριότητα καθώς θέτει ένα ορισμένο φορολογικό συντελεστή (Μπάρμπας και Φινοκαλιώτης, 2011).

Προοδευτικός φόρος.

Με την εφαρμογή ενός προοδευτικού φόρου επιταχύνεται η είσπραξη των δημοσίων εσόδων και δίνεται η δυνατότητα το κράτος να καλύπτει μέρος των κοινωνικών δαπανών, που διατίθενται στις οικονομικά ασθενέστερες κοινωνικά ομάδες από τις υψηλές συνεισφορές των οικονομικά ισχυρότερων, πράγμα που συνιστά τον ορισμό του κοινωνικού κράτους αλληλεγγύης. Στον αντίποδα, αυτού του είδους οι φόροι λειτουργούν ως αποτρεπτικός παράγοντας για την πραγματοποίηση παραγωγικών επενδύσεων, καθότι το Κράτος εμφανίζεται να συμμετέχει στην διανομή των κερδών ενώ στις περιπτώσεις ζημιών δεν αναλαμβάνει κάποια υποχρέωση. Τέλος, η υστέρηση του παρόντος φόρου έγκειται στο γεγονός ότι δεν μπορεί να αμβλύνει τις βασικές οικονομικές ανισότητες μεταξύ των φορολογούμενων πολιτών (Μπάρμπας και Φινοκαλιώτης, 2011).

4.3.4.1 Περίπτωση Ατομικών Επιχειρήσεων

Στην συνέχεια της ανάλυσης θα εξετάζουμε την διαχρονική πορεία των φορολογικών συντελεστών για τα φυσικά πρόσωπα και συγκεκριμένα για τις ατομικές επιχειρήσεις και τους κατά επάγγελμα αγρότες. Από το 2010 και μετά ο τρόπος φορολόγησης των ατομικών επιχειρήσεων έχει μεταβληθεί αρκετές φορές, χωρίς ωστόσο να παρατηρείται μετάβαση από τον προοδευτικό φόρο εισοδήματος που ισχύει μέχρι και σήμερα. Οι αλλαγές παρατηρούνται κατά βάση το ύψος των φορολογικών συντελεστών καθώς επίσης και στα ποσά των εισοδημάτων που καλύπτει η κάθε κατηγορία. Ακολούθως παρατίθενται, με την μορφή πινάκων, ανά έτος οι φορολογικοί συντελεστές του φόρου εισοδήματος.

Φορολογικό έτος 2010.

Κατά το έτος 2010 χρησιμοποιείται η προοδευτική φορολογία. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα εκείνης της περιόδου ήταν πως η φορολογική αντιμετώπιση των επαγγελματιών ήταν παρόμοια με αυτή των μισθωτών. Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί πως για το ποσό εισοδήματος μέχρι 12.000 ευρώ το ποσό δεν φορολογείται. Η ύπαρξη οκτώ φορολογικών συντελεστών, πλην του μηδενικού συντελεστή, δείχνει την πρόθεση του κράτους να εφαρμόσει ένα όσο γίνεται δικαιότερο σε κατανομή επιβάρυνσης φορολογικό πλαίσιο. Αναλυτικότερα οι φορολογικοί συντελεστές και τα κλιμάκια εμφανίζονται στον πίνακα 4.19 (Taxheaven, 2018).

Πίνακας 4. 13: Φορολογικοί συντελεστές από επιχειρηματική δραστηριότητα για το φορολογικό έτος 2010

Κλιμάκιο Εισοδήματος	**Φορολ. συντελεστής %**	**Φόρος κλιμακίου**	**Σύνολο**

(ευρώ)		(ευρώ)	Εισοδήματος (ευρώ)	Φόρου (ευρώ)
12.000	0	0	12.000	0
4.000	18	720	16.000	720
6.000	24	1.440	22.000	2.160
4.000	26	1.040	26.000	3.200
6.000	32	1.920	32.000	5.120
8.000	36	2.880	40.000	8.000
20.000	38	7.600	60.000	15.600
40.000	40	16.000	100.000	31.600
Υπερβάλλον	45			

Πηγή: Taxheaven

Φορολογικό έτος 2011 και 2012.

Τα επόμενα δύο χρόνια η φορολογική επιβάρυνση για επαγγελματίες είναι ίδια. Όπως φαίνεται και από τον πίνακα 4.20 οι αλλαγές που συντελέστηκαν σε σχέση με το 2010 αφορούν την περιστολή του αφορολόγητου ποσού από τις 12.000 στις 5.000 ευρώ. Επιπλέον, παρατηρούμαι πως για αυτά τα εισοδήματα που πλέον φορολογήθηκαν, τα ποσά πάνω από 5.000 ευρώ και έως τις 12.000 ευρώ, κατανεμήθηκαν στα ανώτερα κλιμάκια έχοντας ως απώτερο σκοπό την αύξηση των δημοσίων εσόδων (Taxheaven, 2018).

Πίνακας 4. 14: Φορολογικοί συντελεστές από επιχειρηματική δραστηριότητα για τα φορολογικά έτη 2011 και 2012

Κλιμάκιο Εισοδήματος	Φορολ. συντελεστής %	Φόρος κλιμακίου	Σύνολο	
(ευρώ)		(ευρώ)	Εισοδήματος (ευρώ)	Φόρου (ευρώ)
5.000	0	0	5.000	0
7.000	10	700	12.000	700
4.000	18	720	16.000	1.420
10.000	25	2.500	26.000	3.920
14.000	35	4.900	40.000	8.820
20.000	38	7.600	60.000	16.420
40.000	40	16.000	100.000	32.420
Ανω των 100.000	45			

Πηγή: Taxheaven

Φορολογικό έτος 2013 και 2015.

Σημαντικές αλλαγές παρατηρούνται τα επόμενα έτη. Η έντονη ανάγκη για αύξηση των κρατικών εσόδων οδήγησε στην μείωση των κλιμακίων από οκτώ σε μόλις δυο, ξεκινώντας παράλληλα από τον υψηλό συντελεστή του 26%. Παράλληλα, το αφορολόγητο ποσό από την επιχειρηματική δραστηριότητα που ίσχυε μέχρι πρότινος καταργήθηκε, δημιουργώντας και την μεγαλύτερη δυσαρέσκεια στο επιχειρηματικό κοινό. Όπως δείχνει και ο πίνακας 4.21 η επιβάρυνση των εισοδημάτων ήταν αρκετά σημαντική καθώς παρότι εφαρμόστηκε ένας προοδευτικός φόρος χρησιμοποιήθηκαν μόλις δυο κλιμάκια φόρου. Τέλος αξίζει να σημειώσουμε πως κατά την περίοδο 2014 και έπειτα εισάγονται στην φορολογία με την μορφή κλιμακίων και οι αγρότες. Για τα δυο πρώτα, αναγνωριστικά, χρόνια ο φορολογικός συντελεστής ανέρχονταν στο 13% και εν συνεχεία, από το 2016, ενσωματώθηκαν με τα κλιμάκια φόρου των επιχειρήσεων (Taxheaven, 2018).

Πίνακας 4. 15: Φορολογικοί συντελεστές από επιχειρηματική δραστηριότητα για τα φορολογικά έτη 2013 έως 2015

Κλιμάκιο εισοδήματος (ευρώ)	**Φορολογικός συντελεστής %**	**Φόρος κλιμακίου (ευρώ)**	**Σύνολο**	
			Εισοδήματος (ευρώ)	Φόρου (ευρώ)
50.000	26%	13.000	50.000	13.000
Υπερβάλλον	33%			

Πηγή: Taxheaven

Φορολογικό έτος 2016 έως και 2019.

Για τα φορολογικά έτη 2016 έως και 2019 η φορολογική κλίμακα διαφοροποιήθηκε εκ νέου. Όπως παρουσιάζει και ο πίνακας 4.22 η φορολογική κλίμακα άλλαξε και δύο φορολογικοί συντελεστές, 26% και 33%, διασπάστηκαν σε τέσσερις νέους συντελεστές. Με σκοπό την άμβλυνση των αδικιών που συνέβησαν κατά τα προηγούμενα χρόνια αλλά και ως μια προσπάθεια ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, οι νέοι συντελεστές έδωσαν μια ανακούφιση στα χαμηλά εισοδήματα (Taxheaven, 2019).

Πίνακας 4. 16: Φορολογικοί συντελεστές από επιχειρηματική δραστηριότητα για τα φορολογικά έτη 2016 έως 2019

Κλιμάκιο εισοδήματος (ευρώ)	**Φορολογικός συντελεστής %**	**Φόρος κλιμακίου (ευρώ)**	**Σύνολο**	
			Εισοδήματος (ευρώ)	**Φόρου (ευρώ)**
20.000,00	**22%**	**4.400,00**	**20.000,00**	**4.400,00**
10.000,00	**29%**	**2.900,00**	**30.000,00**	**7.300,00**
10.000,00	**37%**	**3.700,00**	**40.000,00**	**11.000,00**

Υπερβάλλον	**45%**			

Πηγή: Taxheaven

4.3.4.2 Περίπτωση Εταιρικών Μορφών

Στην παρούσα υποενότητα θα αναφερθούμε στον τρόπο φορολόγησης των εισοδημάτων των νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων. Κατά την τελευταία επταετία παρατηρούνται συνεχόμενες αλλαγές όχι μόνο στους φορολογικούς συντελεστές αλλά και στον τρόπο φορολόγησης. Αναμφίβολα οι εταιρικές μορφές αποτέλεσαν μια εύκολη πηγή εσόδων για το Δημόσιο γεγονός που ενισχύεται από την χρήση, ως επί των πλείστων, αναλογικού φορολογικού συντελεστή. Τη μόνη εξαίρεση αποτελούν τα έτη 2013 έως 2015 όπου ο τρόπος φορολόγησης μετατράπηκε σε προοδευτικός και συγκεκριμένα ακολουθήθηκε η ίδια φορολόγηση με αυτή των ατομικών επιχειρήσεων.

Στο παρακάτω διάγραμμα 4.12 απεικονίζονται οι κυριότερες αλλαγές που έλαβαν χώρα στους φορολογικούς συντελεστές των νομικών προσώπων για τα έτη 2000-2016. Με την ψήφιση του Ν.4579/18, το άρθρο 58 του Ν.4172/13 τροποποιήθηκε και τα κέρδη από επιχειρηματική δραστηριότητα θα φορολογούνται με συντελεστή 28% για το έτος 2019, 27% για το έτος 2020, 26% για το έτος 2021 και 25% για το έτος 2022 (ΔιαΝΕΟσις, 2018). Αξίζει βέβαια να σημειώσουμε πως παρά την κίνηση αυτή στην πράξη οι αλλαγές στους φορολογικούς συντελεστές για το έτος 2019 παρουσιάστηκαν με ακόμη χαμηλότερο ποσοστό (της τάξης του 24%) δεδομένη της καλής οικονομικής πορείας του κράτους που επέτρεψε στην περαιτέρω μείωση του συγκεκριμένου συντελεστή.

Διάγραμμα 4. 12: Συντελεστές φορολογίας εισοδήματος Νομικών Προσώπων για τα φορολογικά έτη 2000 έως 2019

Πηγή: διαΝΕΟσις

Σύμφωνα με το άρθρο 44 του Ν.4172/2013 ορίζεται ότι φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων είναι «*ο φόρος που επιβάλλεται ετησίως στα κέρδη που πραγματοποιούν τα νομικά πρόσωπα και οι νομικές οντότητες*». Παράλληλα, για τον προσδιορισμό του εισοδήματος των νομικών προσώπων και οντοτήτων ισχύουν οι ίδιοι κανόνες με το εισόδημα φυσικών προσώπων που προκύπτει από επιχειρηματική δραστηριότητα. Το εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα φορολογείται με ενιαίο φορολογικό συντελεστή 29%, για το έτος 2018 και 24% για το έτος 2019, με βάση το άρθρο 23 Ν.4579/2018, μετά την αφαίρεση των εκπιπτόμενων δαπανών, των αποσβέσεων και των προβλέψεων για επισφαλείς απαιτήσεις (ΔιαΝΕΟσις, 2018).

Με βάση την πιο πρόσφατη αναπροσαρμογή των φορολογικών συντελεστών για τα νομικά πρόσωπα και τις νομικές οντότητες που τηρούν απλογραφικά βιβλία, σύμφωνα με την παρ.10 άρθρο 112 Ν.4387/2016 και άρθρο 23 Ν.4579/2018, τα κέρδη των εν λόγω εταιρειών θα φορολογούνται σύμφωνα με τους φορολογικούς συντελεστές που ισχύουν για τις εταιρείες που τηρούν διπλογραφικά βιβλία.

Τέλος, αναφερόμενοι στους φορολογικούς συντελεστές μπορούμε να κατατάξουμε την ανάλυσή μας στις τρείς ακόλουθες φορολογικές περιόδους:

Φορολογικό έτος 2010 και 2012.

Στα τρία αυτά έτη ο τρόπος φορολόγησης των νομικών προσώπων αντικατοπτρίζει την έννοια του αναλογικού φόρου. Συγκεκριμένα ο φορολογικός συντελεστής ανέρχονταν στο 20% ανεξαρτήτου δηλωτέου φορολογικού ποσού. Βεβαίως σε αντίθεση με την φορολόγηση των ατομικών επιχειρήσεων για το ίδιο διάστημα, στην περίπτωση των εταιριών δεν υπήρχε η πρόβλεψη αφορολογήτου ποσού, και αυτός ήταν ένας βασικός λόγος που οι επιχειρήσεις με μικρό κύκλο εργασιών επέλεγαν την ατομική μορφή επιχειρηματικότητας από την δημιουργία μιας εταιρίας (Taxheaven, 2018).

Φορολογικό έτος 2013 και 2015.

Από το 2013 και μέχρι το 2015 η κατάσταση αλλάζει. Πλέον δεν αναφερόμαστε απλώς σε μια αλλαγή των φορολογικών συντελεστών, όπως παρατηρήθηκε στις ατομικές επιχειρήσεις, αλλά την μετατροπή ολόκληρου του φορολογικού πλαισίου που διέπει τις εταιρικές μορφές. Ο φόρος γίνεται προοδευτικός με την εισαγωγή δύο κλιμακίων φόρου αναγκάζοντας τις μεγάλες επιχειρήσεις να επιβαρυνθούν ακόμη περισσότερο. Όπως δείχνει και ο πίνακας 4.23 η φορολόγηση είναι ίδια με αυτή των μισθωτών, συνταξιούχων και επιτηδευματιών (Taxheaven, 2018).

Πίνακας 4. 17: Φορολογικοί συντελεστές νομικών προσώπων για τα φορολογικά έτη 2013 έως 2015

Κλιμάκιο εισοδήματος (ευρώ)	**Φορολογικός συντελεστής %**	**Φόρος κλιμακίου (ευρώ)**	**Σύνολο**	
			Εισοδήματος (ευρώ)	Φόρου (ευρώ)
50.000	26%	13.000	50.000	13.000
Υπερβάλλον	33%			

Πηγή: Taxheaven

Φορολογικό έτος 2016 έως και 2018.

Για τα έτη 2016 έως και 2018 ο τρόπος φορολόγησης αλλάζει εκ νέου σε αναλογικό τρόπο φορολόγησης του εισοδήματος. Ο νέος φορολογικός συντελεστής ανέρχεται στο ποσοστό του 29% ανεξαρτήτου ορίου. Βεβαίως στο σημείο αυτό αξίζει να επισημάνουμε πως οι συνεχείς αλλαγές στα συστήματα φορολόγησης δείχνουν έναν προβληματικό τρόπο οικονομικής διαχείρισης. Αναμφίβολα οι συνεχείς αλλαγές στην άμεση φορολογία οδηγούν σε απομάκρυνση τόσο των ήδη υπαρχόντων επιχειρήσεων όσο και στις ξένες επενδύσεις (Taxheaven, 2018).

Φορολογικό έτος 2019.

Κλείνοντας, με την τελευταία διαχειριστική χρήση που εξετάζεται στην παρούσα μελέτη παρατηρείται εκ νέου μια αλλαγή ως προς την φορολογική αντιμετώπιση των νομικών προσώπων. Με δεδομένη την αρχική απόφαση των κυβερνητικών στελεχών να ορίσουν τον φορολογικό συντελεστή στο 28% για το 2019 προκλήθηκε εν τέλει μια ακόμα αλλαγή στα φορολογικά πλάνα. Ενώ λοιπόν με τον Ν.4579/2018 οριζόταν ως συντελεστής φορολογίας για τα νομικά πρόσωπα το 28% επήλθε ο νόμος 4646/2019 που όρισε εκ νέου τον φορολογικό συντελεστή στο 24% (Taxheaven, 2019).

4.4 Αυτοέλεγχος από επιχειρηματική δραστηριότητα

Η έννοια της περαίωσης των ανέλεγκτων και εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων είναι μία υπόθεση που απασχολεί το Υπουργείο Οικονομικών πάνω από 20 χρόνια. Η πρώτη καταγεγραμμένη προσπάθεια για την εφαρμογή της περαίωσης πραγματοποιήθηκε το 1978, υπό τον Υπουργό Οικονομικών κ. Κανελλόπουλο και εφαρμόστηκε μέχρι τις 31 Απριλίου του 1981, κατόπιν διαρκών παρατάσεων.

Αντίστοιχα, ανάλογη δυνατότητα δόθηκε και το 1988, με την εγκύκλιο ΠΟΛ.670, όπου οι επιτηδευματίες μπορούσαν να τακτοποιήσουν τις φορολογικές τους υποθέσεις προς το Δημόσιο. Εκείνη την περίοδο, με Υπουργό Οικονομικών τον κ. Τσοβόλα, η επιλογή της εφαρμογής της διαδικασίας της περαίωσης κρίθηκε απολύτως ικανοποιητική από τους οικονομικούς κύκλους καθώς κατάφερε να αυξήσει τα δημόσια ταμεία.

Λίγο αργότερα και συγκεκριμένα το Μάρτιο του 1991 με απόφαση του τότε Υπουργού Οικονομικών κ. Παλαιοκρασά, δόθηκε μαζικά η δυνατότητα της περαίωσης σε όλες τις εταιρίες, ανεξαρτήτως τζίρου, συμπεριλαμβανομένων και των τραπεζών, μέχρι τις 31 Μαΐου 1991, με την κύρωση του Ν.2008/92. Η επόμενη περαίωση έγινε σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα και συγκεκριμένα το 1994, με τον Ν.2198/1994 από τον τότε Υπουργό Οικονομικών κ. Παπαδόπουλο. Ο συγκεκριμένος νόμος είχε ορίσει ως όριο της περαίωσης τα 3 δις. Δραχμές, ενώ στην συνέχεια της εφαρμογής του και για διευκρίνιση ορισμένων θεμάτων εκδόθηκαν δυο εγκύκλιοι η ΠΟΛ.1099/1009 και η ΠΟΛ.1157/1994. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της συγκεκριμένης απόφασης περαίωσης των επιχειρήσεων, ήταν πως χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το 2005 η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας έκρινε τον νόμο αυτό αντισυνταγματικό καθώς παρατηρήθηκε ότι ορισμένες φορολογικές υποχρεώσεις συγκεκριμένων πολιτών ρυθμίζονταν με ειδικό τρόπο. Βεβαίως παρά την ακύρωση της συγκεκριμένης απόφασης για όλες οι υποθέσεις που είχαν χρησιμοποιήσει και περαιώθηκαν δεν υπήρξε κάποιος επιπρόσθετος έλεγχος αυτών των χρήσεων.

Τα επόμενα χρόνια οι επιχειρήσεις λειτουργούσαν στην χώρα χωρίς να τους δίνονται παρόμοιες τις ευνοϊκές διατάξεις, όπως είναι οι περαιώσεις. Μια ενδιάμεση λύση, στο ζήτημα αυτό, δόθηκε το 2002 με τότε Υφυπουργό Οικονομικών κ. Φωτιάδη όπου εφαρμόστηκε εκ νέου η περαίωση με την ΠΟΛ.1155. Η ιδιαιτερότητα που ίσχυσε για την συγκεκριμένη ρύθμιση ήταν πως αφορούσε μόνο τους ελεύθερους επαγγελματίες και τις εταιρίες που τηρούσαν βιβλία Α' και Β΄ κατηγορίας, δηλαδή απλογραφικά βιβλία όπως ονομάστηκαν αργότερα. Αντίστοιχα το όριο υπαγωγής στην περαίωση ήταν μόλις 75 εκατομμύρια δραχμές, σε αντίθεση με αυτό που είχε δοθεί 1994 και ως έναν βαθμό μπορεί να εξηγηθεί λόγω του ότι σε αυτή τη κατηγορία λογιστικών βιβλίων ανήκαν οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις της χώρας. Το πρόβλημα που δημιουργήθηκε κατά την συγκεκριμένη απόφαση εστιαζόταν στο γεγονός πως η εφαρμογή της περαίωσης έληγε στις 30/09/2002 και δεν εφαρμόζονταν για τις υπόλοιπες φορολογίες, αναγκάζοντας έτσι τους επιτηδευματίες που εισήλθαν σε αυτές τις διατάξεις να είναι υποχρεωμένοι να διατηρήσουν τα λογιστικά βιβλία τους σε περίπτωση προσωρινού ελέγχου.

Η επόμενη μαζική περαίωση εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων έγινε με τον ν.3259 το 2004, αυτόν που θα εξετάσουμε εκτενέστερα και εμείς, από τον Υπουργό Οικονομικών κ. Αλογοσκούφη. Επαναφέροντας το όριο υπαγωγής στην περαίωση των 8.804.000 ευρώ, που αντιστοιχούσε όπως και στο παρελθόν στα 3δις δραχμές. Με δεδομένο τον συγκεκριμένο νόμο δόθηκαν περαιτέρω διευκρινήσεις και παραδείγματα μέσω των εγκυκλίων ΠΟΛ.1027, ΠΟΛ.1105 και ΠΟΛ.1082 του 2005, ενώ η ημερομηνία λήξης της περαίωσης παρατάθηκε μέχρι και το Σεπτέμβριο του 2005.

Παρά την σύντομη διάρκεια του παραπάνω νόμου, ήρθε συμπληρωματική νομοθετική πράξη μέσω του Ν.3679/2008, με Υπουργό Οικονομικών ξανά τον κ. Αλογοσκούφη. Όπως προέκυψε ο κ. Αλογοσκούφης αποτέλεσε τον μοναδικό Υπουργό που προώθησε δυο διαδικασίες περαίωσης μέσα μία τετραετία. Αντιστοίχως με το παρελθόν, ακολούθησε η έκδοση διευκρινιστικών διατάξεων που δόθηκαν με την ΠΟΛ.1130, η οποία εξαιρούσε τις επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών άνω των 9 εκατομμυρίων ευρώ.

Παράλληλα το 2008 ήταν η πρώτη χρονιά που η χώρα ψηφιοποιήθηκε σε φορολογικό επίπεδο και η έκδοση των σημειωμάτων έγινε από τη Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων, γεγονός που διευκόλυνε σημαντικά τους επιτηδευματίες και μείωσε τον όγκο εργασιών από τις εφορίες. Επιπλέον όπως ορίζει η περαίωση *«με την ανεπιφύλακτη και αμετάκλητη αποδοχή του περιεχομένου του εκκαθαριστικού σημειώματος ο επιτηδευματίας αποδέχεται το αποτέλεσμα της περαίωσης και κλείνει οριστικά τις χρήσεις»*. Για τον λόγο αυτό η περαίωση υπογράφεται παρουσία του προϊσταμένου της ΔΟΥ και άρα δημιουργείται μία διαδικασία οριστικού συμβιβασμού με τις φορολογικές αρχές (Taxexperts, 2014).

Στην ανάλυση που ακολουθεί θα εξετάσουμε την εφαρμογή του αυτοελέγχου των υποβαλλόμενων δηλώσεων επιβλήθηκε με τον Ν.3296/2004 και τον Ν.3842/2010. Στα άρθρα 13 έως 17 του συγκεκριμένου

νόμου γίνεται αναφορά στο αντικείμενο του αυτοελέγχου, στον Ν.3296/2004 η έννοια του αυτοελέγχου ονομάζεται ως περαίωση και στην συνέχεια με τροποποίηση του νόμου από τον Ν.3842/2010 γίνεται η αλλαγή της ονομασίας του σε αυτοέλεγχο, στις προϋποθέσεις των υπαγόμενων δηλώσεων και στον τρόπο υπολογισμού των φορολογητέων ποσών. Συγκεκριμένα, η αρχική πρόβλεψη υπαγωγής όριζε την δυνατότητα για τους υπαγόμενους επιτηδευματίες να δηλώνουν τα ακαθάριστα έσοδα, τα καθαρά κέρδη και το ΦΠΑ εισροών έχοντας διαφορετικά αποτελέσματα από αυτά που προκύπτουν με βάση τα βιβλία και στοιχεία τους, έτσι ώστε οριστικοποιώντας τα στοιχεία αυτά δηλώνοντας πως είναι τα ειλικρινά τους στοιχεία να αποφεύγουν τυχόν μελλοντικές επιβαρύνσεις και φορολογικούς ελέγχους που μπορεί να τους αποφέρουν μελλοντικά πρόσθετους φόρους και πρόστιμα.

Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε πως τόσο με τον Ν.3296/2004 όσο και με τον τροποποιητικό Ν.3842/2010 η λειτουργεία του συστήματος του αυτοελέγχου συνέχισε να ισχύει μέχρι το 2013, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών στοιχείων του 2014. Έτσι λοιπόν δόθηκε η τελευταία ευκαιρία από το υπουργείο Οικονομικών στους επιτηδευματίες, συμπεριλαμβανομένου μικρομεσαίων επιχειρήσεων και ελεύθερων επαγγελματιών, να «κλείσουν» τη χρήση 2013 με αυτοέλεγχο. Για τον λόγο αυτό, υποβάλλονται πλέον σε έλεγχο όλες οι δηλώσεις φορολογίας εισοδήματος και ΦΠΑ επιχειρήσεων και ελεύθερων επαγγελματιών, και όχι μόνο αυτές που περιλαμβάνονται στο δείγμα που προέβλεπαν οι διατάξεις της παραγράφου 8 του άρθρου 17 του Ν. 3296/2004.

4.4.1 Οι λόγοι εφαρμογής του αυτοελέγχου

Σύμφωνα με τις αρμόδιες αρχές κατά διαστήματα παρέχονταν η δυνατότητα στις επιχειρήσεις να αυτοελέγχονται σε ετήσια βάση. Ο έλεγχος αυτός πραγματοποιούταν με την επιβολή της ετήσιας δήλωσης φορολογίας εισοδήματος και της εκκαθάρισης δήλωσης του ΦΠΑ. Στον Ν.3296/2004 και πιο συγκεκριμένα στα άρθρα 13 έως 17 δίνονται οι αναγκαίες πληροφορίες για τον αυτοέλεγχο. Οι αρχές θεώρησαν πως μια τέτοια κίνηση θα μπορούσε να ενισχύσει το κράτος σε πολλούς τομείς.

Αρχικά υποστηρίχθηκε πως με αυτόν τον τρόπο θα μπορεί να επιτευχθεί και να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη των σχέσεων μεταξύ των ελεγκτικών αρχών και των φορολογούμενων. Κινούμενοι σε επιλογές που μπορούν να αυξήσουν την φορολογική συμμόρφωση, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, η επιλογή της ενίσχυσης της εμπιστοσύνης μεταξύ των ομάδων λειτουργεί κατασταλτικά στην προώθηση της εθελοντικής συμμόρφωσης, που άλλωστε και το ζητούμενο σε κάθε κοινωνία (Βουλή των Ελλήνων, 2010).

Έχοντας κατά νου την συνειδητή επιλογή του κράτους να ωθήσει τους φορολογούμενους προς συμμόρφωση, εύκολα κάποιος αντιλαμβάνεται πως το κόστος αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό και λειτουργεί αποτρεπτικά. Ένα επιπρόσθετο λοιπόν προτέρημα του αυτοελέγχου είναι το μηδαμινό κόστος

καθώς οι ελεγκτικές αρχές αποδέχονται τα δηλωθέντα εισοδήματα των επιχειρήσεων χωρίς να πραγματοποιείται επιπρόσθετος έλεγχος. Ορίζοντας λοιπόν εκ των προτέρων τους συντελεστές αναγωγής βάσει των οποίων υπολογίζεται ο φόρος εισοδήματος δεν χρειάζεται η διενέργεια επιπρόσθετων μέτρων ελέγχου, παρά μόνο ο έλεγχος καταχώρησης των σωστών κωδικών στην φορολογική δήλωση.

Παράλληλα η πράξη αυτή από την μεριά του κράτους αποτελεί στην ουσία ένα μεσοπρόθεσμο μέτρο που αποφέρει άμεσα έσοδα. Τα κρατικά έσοδα αυξάνονται και μάλιστα ο τρόπος είναι άμεσος καθώς η επιλογή του κινήτρου να μην ελεγχθεί ο φορολογούμενος τον οδηγεί ώστε να δηλώσει εισοδήματα τα οποία πολλές φορές είναι μικρότερα από αυτά που εμφανίζονται βάσει των τηρούμενων λογιστικών του βιβλίων.

Κατά τα προηγούμενα χρόνια δινόταν η δυνατότητα σε έναν επαγγελματία ή μια μικρομεσαία επιχείρηση να ακολουθήσει τη διαδικασία της αυτοπεραίωσης προκειμένου να μην ελεγχθεί από την Εφορία, καθώς οι αρμόδιες ελεγκτικές αρχές θεωρούσαν ότι η συγκεκριμένη λογιστική χρήση που εντασσόταν στο σύστημα της περαίωσης είχε ελεγχθεί. Σε ελάχιστες μόνο περιπτώσεις και εφόσον κάποιος βρισκόταν στο ειδικό δείγμα ελέγχου μπορούσε να πραγματοποιηθεί έλεγχος.

Με την χρήση του συστήματος του αυτοελέγχου (περαίωση) δίνεται η δυνατότητα μείωσης των κρουσμάτων φοροδιαφυγής. Πιο συγκεκριμένα, με την επιλογή της παραδοχής των οικονομικών αποτελεσμάτων που ορίζει η κυβέρνηση δεν υπάρχει κίνητρο για κάποιον να «φουσκώσει» τις δαπάνες ή να μειώσει τα ακαθάριστα έσοδα ώστε να ενταχθεί στον νόμο της αυτοπεραίωσης. Επομένως φαινόμενα φοροδιαφυγής μετριάζονται και παράλληλα αυτό συμβάλει στον ηθικό τρόπο λειτουργίας των επιχειρήσεων (Βουλή των Ελλήνων, 2010).

Δίνεται επομένως η ευκαιρία στις επιχειρήσεις να διορθώσουν την φορολογική τους εικόνα προς το κράτος και να αποδώσουν κάποιους ελάχιστους φόρους, στην περίπτωση που φοροδιαφεύγουν συνειδητά, εξασφαλίζοντας οικονομική «ασυλία» από ελέγχους. Βεβαίως αξίζει να σημειωθεί πως όπως αναφέρεται και πιο πάνω όλα αυτά στηρίζονται στον φόβο που υπάρχει για την διενέργεια ελέγχων. Όταν όμως η αποτελεσματικότητα και η ποιότητα των προαναφερόμενων ελέγχων χαθεί τότε και ο φορολογούμενος δεν φοβάται έναντι των επιπτώσεων που μπορεί να έχει και άρα το κίνητρο της εθελοντικής συμμόρφωσης χάνεται.

Η επιλογή ενός φορολογουμένου να υπαχθεί στο καθεστώς του αυτοελέγχου είναι ένα βασικό ζήτημα. Αυτό που εξετάζει κάποιος στην απόφασή του είναι τα πλεονεκτήματα που μπορεί να έχει η επιλογή του. Ένα από τα πλεονεκτήματα που προσφέρονται είναι πως τα λογιστικά βιβλία κρίνονται ειλικρινή ανεξάρτητα από τον τρόπο που θα προκύψει ο φόρος του, δηλαδή είτε αν προκύψουν με βάση τα καθαρά κέρδη από την λογιστική βάση απεικόνισης των βιβλίων του είτε προκύψουν εξωλογιστικά. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγονται οι πρόσθετοι φορολογικοί έλεγχοι και οι τυχόν επιπλέον φόροι ή προσαυξήσεις που

μπορεί να εντοπίσει ο έλεγχος. Ένα δεύτερο σημαντικό πλεονέκτημα αφορά τους επιτηδευματίες που παρέχουν υπηρεσίες. Επειδή το εξωλογιστικό αποτέλεσμα προκύπτει από τα ακαθάριστα έσοδα των τηρούμενων βιβλίων. Καθώς ο συγκεκριμένος κλάδος τυγχάνει της μεγαλύτερης φοροδιαφυγής η πιθανότητα ελέγχου αυξάνεται (Βουλή των Ελλήνων, 2010).

4.4.2 Η ιστορική εξέλιξη του αυτοελέγχου στην Ελλάδα

Στην συνέχεια της ανάλυσης θα αναφερθούμε στους δυο σημαντικότερους, νεότερους, νόμους βάσει των οποίων στηρίχθηκε τα τελευταία χρόνια ο αυτοέλεγχος στην Ελλάδα. Θα αναλυθούν τα επιμέρους άρθρα των νόμων που αφορούν την λειτουργία της περαίωσης προκειμένου να γίνει αντιληπτός ο ρόλος της.

4.4.2.1 Ο νόμος 3296/2004

Με τις διατάξεις του νόμου 3296 καθορίζεται ο τρόπος και η διαδικασία περαίωσης των υποβαλλόμενων δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος και ΦΠΑ καθώς και των λοιπών φορολογιών ως ειλικρινών. Βάσει της εγκυκλίου θα εξετάσουμε τις κατηγορίες των επιχειρήσεων που υπάγονται καθώς επίσης και τα όρια των ακαθάριστων εσόδων που αποτελούν βασική προϋπόθεση ένταξης στην περαίωση.

Άρθρο 13: Αντικείμενο, έννοια και προϋποθέσεις περαίωσης

Στον νόμο αυτό μπορούν να υπαχθούν οι εμπορικές επιχειρήσεις και οι ελεύθεροι επαγγελματίες. Οι υποβαλλόμενες δηλώσεις, από τους ανωτέρω επιτηδευματίες, με τις οποίες δηλώνονται τα ποσά ακαθαρίστων εσόδων και καθαρών κερδών καθώς και οι τυχόν διαφορές εκροών στο ΦΠΑ, δεν υπόκεινται σε έλεγχο και με την υποβολή τους θεωρούνται ειλικρινείς, για τα ποσά των δηλωμένων εισοδημάτων από την άσκηση της επιχειρηματική δραστηριότητας.

Στην περίπτωση εισοδημάτων ή αντίστοιχων ποσών ΦΠΑ που δεν σχετίζονται με την εκμετάλλευση της συγκεκριμένης εμπορικής επιχείρησης ή του ελευθέριου επαγγέλματος που κατέχουν, τότε τα ποσά αυτά δεν αποτελούν αντικείμενο της περαίωσης και άρα υπόκεινται σε έλεγχο κατά τις κείμενες κάθε φορά διατάξεις. Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως στην περίπτωση που διαπιστωθεί πως τα αναγραφόμενα ποσά δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος ή ΦΠΑ δεν είναι αληθή και σύννομα με τις διατάξεις του νόμου, τότε οι συγκεκριμένες δηλώσεις δεν θεωρούνται περαιωμένες και επομένως μπορούν να υπαχθούν εκ νέου σε έλεγχο.

Άρθρο 14: Υπαγόμενες και εξαιρούμενες δηλώσεις

Σύμφωνα με το παρόν άρθρο ορίζονται τα είδη επιχειρήσεων που μπορούν να μετέχουν σε αυτή τη διαδικασία. Οι υποβαλλόμενες δηλώσεις μπορούν να γίνουν από επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες ανεξαρτήτως νομικής μορφής και κατηγορίας λογιστικών βιβλίων που διατηρούν, είτε απλογραφικά είτε διπλογραφικά. Η μόνη προϋπόθεση ένταξης που υπάρχει αφορά το ύψος των ακαθάριστων εσόδων βάσει των βιβλίων και στοιχείων που διατηρούν και αναλύονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

α) Εμπορικές επιχειρήσεις οι οποίες πωλούν εμπορεύματα ή παράγουν προϊόντα, και έχουν μέγιστα ακαθάριστα έσοδα μέχρι 300.000 ευρώ.
β) Εμπορικές επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες με μέγιστα ακαθάριστα έσοδα μέχρι 150.000 ευρώ.
γ) Μικτές εμπορικές επιχειρήσεις, αποτελούν επιχειρήσεις που μπορεί να συνδυάζουν τα δύο προηγούμενα είδη επιχειρήσεων, όπου για το κομμάτι της εμπορίας, παραγωγής και παροχής υπηρεσιών έχουν ακαθάριστα έσοδα έως 300.000 ευρώ και με την προϋπόθεση πως τα ακαθάριστα έσοδα που προέρχονται από την παροχή υπηρεσιών αγγίζει μέχρι τα 150.000 ευρώ.
δ) Οι ελεύθεροι επαγγελματίες που έχουν ακαθάριστες αμοιβές μέχρι 150.000 ευρώ.
ε) Οι ελεύθεροι επαγγελματίες που παράλληλα ασκούν και εμπορική δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών έχοντας για το σύνολο και των δύο δραστηριοτήτων το ποσό έως 150.000 ευρώ.
στ) Οι ελεύθεροι επαγγελματίες που παράλληλα ασκούν εμπορική δραστηριότητα, όπως στις περιπτώσεις α και β, με σύνολο ακαθαρίστων αμοιβών και εσόδων από όλες τις δραστηριότητες μέχρι 300.000 ευρώ και εφόσον οι αμοιβές από το ελευθέριο επάγγελμα μαζί με αυτά της εμπορικής δραστηριότητας παροχής υπηρεσιών είναι μέχρι του ποσού των 150.000 ευρώ.
ζ) Επιπλέον στην παρούσα διαδικασία περαίωσης υπάγονται και όσες εμπορικές επιχειρήσεις νόμιμα δεν τηρούσαν βιβλία και ασκούσαν αμιγώς ή παράλληλα δραστηριότητες πώλησης εμπορευμάτων ή παραγωγής προϊόντων ή παροχής υπηρεσιών, ανεξαρτήτως του ύψους των ακαθαρίστων εσόδων τους.

Δεδομένου ότι η διάκριση των επιχειρήσεων που υπάγονται στο καθεστώς εξετάζονται βάσει των ακαθάριστων εσόδων τους, ο νομοθέτης ξεκαθαρίζει τις περιπτώσεις υπερδωδεκάμηνης διαχειριστικής περιόδου. Σε αυτή τη περίπτωση λαμβάνονται υπόψη χωριστά τα ποσά που εμφανίζονται, σύμφωνα με τα λογιστικά βιβλία, για τη δωδεκάμηνη χρήση και για τη μικρότερη της δωδεκάμηνης περίοδο και εφόσον τα επιμέρους ακαθάριστα έσοδα τόσο της μίας όσο και της άλλης περιόδου είναι μικρότερα ή ίσα των ορίων που θέτει ο νόμος, τότε τόσο οι δηλώσεις φορολογίας εισοδήματος όσο και του ΦΠΑ της υπερδωδεκάμηνης διαχειριστικής περιόδου υπάγονται στην περαίωση. Αντίστοιχα όταν έστω μια από αυτές τις περιόδους υπερβαίνουν τα όρια τότε εξαιρούνται συνολικά της περαίωσης.

Επιπρόσθετα στην περίπτωση που τηρούνται σε επιχείρηση βιβλία περισσότερων της μίας κατηγορίας, τότε τα επιμέρους ποσά των ακαθάριστων εσόδων αθροίζονται από όλες τις κατηγορίες βιβλίων και συνολικά λαμβάνονται υπόψη για την υπαγωγή ή μη των επιχειρήσεων στη διαδικασία περαίωσης.

Παράλληλα, υπάρχουν περιπτώσεις δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος και ΦΠΑ που ενώ σε πρώτη φάση υπάγονται στη διαδικασία περαίωσης, τελικά εξαιρούνται αυτής για συγκεκριμένους λόγους. Τέτοιες περιπτώσεις είναι οι ακόλουθες:

α) Οι δηλώσεις που αφορούν χρήσεις οι οποίες βαρύνονται με παραβάσεις του Κώδικα (ΚΒΣ), ανεξαρτήτως αν οι παραβάσεις αυτές αφορούν δραστηριότητες υπαγόμενες στην διαδικασία περαίωσης. Αξίζει να σημειωθεί πως οι αναφερόμενες παραβάσεις θα πρέπει έχουν επιδοθεί στην επιχείρηση κατά το έτος που εφαρμόζεται η περαίωση, είτε αυτές προέρχονται μέσω Υπηρεσιακών Σημειωμάτων Ελέγχου (ΥΣΕ) είτε από τις ελεγκτικές υπηρεσίες (ΣΔΟΕ, Ελεγκτικά Κέντρα, ΔΟΥ).

β) Οι δηλώσεις που δεν υποβάλλονται εμπρόθεσμα για το σύνολο των τηρούμενων βιβλίων και στοιχείων, δηλαδή τόσο για τις υπαγόμενες δραστηριότητες όσο και για τις παράλληλα ασκούμενες δραστηριότητες που δεν υπάγονται σε αυτή τη διαδικασία. Επιπρόσθετα το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση που οι δηλώσεις υποβάλλονται μεν εμπρόθεσμα αλλά περιέχουν ανακριβή στοιχεία, όπως λανθασμένο προσδιορισμό καθαρών κερδών βάσει βιβλίων και στοιχείων. Αναφορικά με την περίπτωση του ΦΠΑ απαιτείται η εμπρόθεσμη υποβολή της εκκαθαριστικής δήλωσης και όχι κατ' ανάγκη και των αντίστοιχων περιοδικών δηλώσεων. Επιπλέον αν ισχύει έστω και μια εκ των δύο υποθέσεων όλη η χρήση εξαιρείται της περαίωσης.

γ) Οι δηλώσεις που αφορούν χρήσεις για τις οποίες δεν υποβάλλονται εμπροθέσμως ή υποβάλλονται εμπροθέσμως αλλά με ανακριβή στοιχεία ως προς την λοιπή φορολογία, όπως είναι οι παρακρατούμενοι φόροι και οι λοιποί ειδικοί φόροι, τέλη. Ειδικά στην περίπτωση των παρακρατούμενων φόρων των μισθωτών υπηρεσιών απαιτείται η εμπρόθεσμη υποβολή της οριστικής δήλωσης και όχι κατ' ανάγκη και των αντίστοιχων προσωρινών δηλώσεων.

δ) Οι δηλώσεις που υποβάλλονται με επιφύλαξη για την χρήση που εφαρμόζεται η περαίωση. Σημειώνεται ότι στην κατηγορία αυτή εμπίπτει η επιχείρηση όταν έστω μια εκ των δύο δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος ή ΦΠΑ υποβληθούν με επιφύλαξη.

ε) Οι δηλώσεις που αφορούν χρήσεις για τις οποίες δεν έχουν ακόμη ελεγχθεί τυχόν κατασχεθέντα ανεπίσημα βιβλία και στοιχεία.

στ) Οι δηλώσεις που αφορούν χρήσεις για τις οποίες έχει εκδοθεί εντολή τακτικού φορολογικού ελέγχου.

Άρθρο 15: Δηλούμενα ακαθάριστα έσοδα και καθαρά κέρδη- Δηλούμενες διαφορές εκροών στο ΦΠΑ

Στην συνέχεια του νόμου καθορίζεται ο τρόπος προσδιορισμού των ακαθάριστων εσόδων και των καθαρών κερδών καθώς επίσης και οι εκροές στο ΦΠΑ που πρέπει να δηλώνονται από τις επιχειρήσεις ώστε να υπαχθούν στην περαίωση. Βασική προϋπόθεση για τα εφαρμοστεί η διαδικασία της περαίωσης αποτελεί η δήλωση των ακαθάριστων εσόδων και των καθαρών κερδών, όπως επίσης και των εκροών του ΦΠΑ, από την άσκηση της εκμετάλλευσης της επιχείρησης ή του ελευθέριου επαγγέλματος.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο η διευκρίνιση ορισμού εννοιών όπως το κόστος πωληθέντων, τα έξοδα, οι δαπάνες και οι αποσβέσεις καθώς επίσης και το μικτός κέρδος.

Η έννοια του *κόστους πωληθέντων* περιλαμβάνει την αξία των αγαθών και των πρώτων και βοηθητικών υλών που αποτελούν στοιχείο του κόστους παραγωγής, που πωλήθηκαν ή αναλώθηκαν μέσα στη χρήση. Στην περίπτωση επιχειρήσεων που τηρεί απλογραφικά λογιστικά βιβλία και δεν διενεργείται απογραφή, τότε η έννοια των απογραφών έναρξης και λήξης υπολογίζονται ως το 10% των αγορών της προηγούμενης λογιστικής χρήσης και την παρούσας χρήσης αντίστοιχα. Επιπρόσθετα, η αξία των τυχόν κατεστραμμένων αγαθών ή προϊόντων, πρώτων και βοηθητικών υλών και αναλωσίμων δεν λαμβάνεται υπόψη στο κόστος, εφόσον βέβαια μπορεί να αποδειχθεί με νόμιμα παραστατικά.

Η έννοια των *εξόδων και δαπανών* περιλαμβάνει τις πραγματικές δαπάνες που αφορούν την εκμετάλλευση της δραστηριότητας πώλησης εμπορευμάτων ή παραγωγής προϊόντων, ανεξάρτητα εάν αναγνωρίζονται ή όχι ως αφαιρετικά στοιχεία από τα ακαθάριστα έσοδα, κατά τις ισχύουσες διατάξεις των άρθρων 31 και 105 του Ν.2238/1994. Επιπλέον σε περιπτώσεις επιδοτήσεων που έχουν μειωτικό χαρακτήρα επί των δαπανών, λαμβάνεται υπόψη το ποσό που προκύπτει μετά τη σχετική μείωση. Ενώ οι δαπάνες που αποτελούν μέρος της αμοιβής και της εργοδοτικής εισφοράς που βαρύνει τον εργοδότη δεν λαμβάνονται υπόψη. Ως *αποσβέσεις*, αναφερόμαστε στις αναλογούσες αποσβέσεις στην οικεία χρήση, ενώ στην περίπτωση που η επιχείρηση δεν διενεργεί αποσβέσεις ή ο υπολογισμός έχει γίνει με εσφαλμένο συντελεστή, ως συντελεστής λαμβάνεται ο κατώτερος που προβλέπεται από το οικείο προεδρικό διάταγμα 299/2003, για πάγια της ίδιας κατηγορίας. Επομένως στην περίπτωση που σε μια χρήση δεν υπάρχουν πάγια τότε δεν υπάρχει καταλογισμός αποσβέσεων. Τέλος σημειώνεται από τις διατάξεις πως στην περίπτωση όπου υπάρχουν κοινές δαπάνες αλλά και αποσβέσεις που παράλληλα με τη δραστηριότητα πώλησης εμπορευμάτων ή παραγωγής προϊόντων εξυπηρετούν και άρα βαρύνουν και άλλες ασκούμενες παράλληλα δραστηριότητες, που δεν αποτελούν αντικείμενο της περαίωσης, τότε τα ποσά αυτά επιμερίζονται μεταξύ των δραστηριοτήτων.

Η έννοια του *μικτού κέρδους* περιλαμβάνει το αποτέλεσμα που προκύπτει από την εφαρμογή επί προαναφερθέν κόστους πωληθέντων και του συντελεστή μικτού κέρδους. Ο συντελεστής μικτού κέρδους

προκύπτει από το κλάσμα του προβλεπόμενο ΜΣΚΚ (επί εσόδων) και του μέσου σταθμικού συντελεστή καθαρού κέρδους. Αναλυτικότερη ερμηνεία του τρόπου υπολογισμού πραγματοποιείται στη ενότητα 4.4.3.

Με τον όρο ακαθάριστα έσοδα, ορίζει ο νόμος τον τρόπο υπολογισμού τους ανάλογα με το είδος της επαγγελματικής δραστηριότητας. Για τον λόγο αυτό πραγματοποιείται ο ακόλουθος διαχωρισμός:

α) Για τις επιχειρήσεις πώλησης εμπορευμάτων ή παραγωγής προϊόντων, τα δηλούμενα ακαθάριστα έσοδα ανεξαρτήτως κατηγορίας τηρούμενων βιβλίων να είναι τουλάχιστον ίσα ή μεγαλύτερα του ποσού που προκύπτει από το άθροισμα του κόστους πωληθέντων (εμπορευμάτων ή προϊόντων), των εξόδων και δαπανών της οικείας χρήσης συμπεριλαμβανομένων και των αποσβέσεων που αναλογούν, καθώς και των μικτών κερδών.

β) Για τις επιχειρήσεις αμιγώς παροχής υπηρεσιών, ως ακαθάριστα έσοδα λαμβάνονται τα έσοδα από την παροχή των υπηρεσιών όπως αυτά προκύπτουν από τα τηρούμενα βιβλία και στοιχεία.

γ) Για τις μικτές επιχειρήσεις, τα ακαθάριστα έσοδα προσδιορίζονται χωριστά για κάθε δραστηριότητα και εν συνεχεία πραγματοποιείται το άθροισμα των επί μέρους τελικών ακαθαρίστων εσόδων κάθε δραστηριότητας. Εφόσον υπάρχουν κοινές δαπάνες, αυτές επιμερίζονται στις επιμέρους δραστηριότητες ανάλογα με το ποσοστό συμμετοχής τος στα έσοδα.

δ) Για τους ελεύθερους επαγγελματίες, λαμβάνονται υπόψη οι ακαθάριστες αμοιβές τους, όπως αυτές προκύπτουν από τα λογιστικά τους βιβλία.

ε) Για τους ελεύθερους επαγγελματίες με παράλληλη άσκηση εμπορικής δραστηριότητας, τα ακαθάριστα έσοδα προσδιορίζονται κατ' ανάλογο τρόπο με τις μικτές επιχειρήσεις.

στ) Για εκείνους που νόμιμα δεν τηρούν λογιστικά βιβλία ο προσδιορισμός των ακαθαρίστων εσόδων γίνεται κατά τον ίδιο τρόπο με των αντίστοιχων ομοειδών επιχειρήσεων που τηρούν λογιστικά βιβλία.

Στην περίπτωση των καθαρών κερδών ο τρόπος επιμερισμού ανά κατηγορία επιχειρήσεων είναι ο ακόλουθος:

α) Για τις επιχειρήσεις πώλησης εμπορευμάτων ή παραγωγής προϊόντων, τα καθαρά κέρδη προσδιορίζονται εξωλογιστικά με την εφαρμογή επί των ακαθαρίστων εσόδων με την χρήση του ΜΣΚΚ. Παράλληλα πρέπει να τονιστεί πως στην περίπτωση που τα καθαρά κέρδη βάσει των λογιστικών βιβλίων είναι μεγαλύτερα αυτών του εξωλογιστικού αποτελέσματος τότε λαμβάνεται υπόψη στον υπολογισμό της περαίωσης το μεγαλύτερο ποσό.

β) Για τις επιχειρήσεις αμιγώς παροχής υπηρεσιών, τα καθαρά κέρδη προσδιορίζονται κατ' αρχήν λογιστικά, με αφαίρεση των εκπιπτόμενων εξόδων και δαπανών, με βάση το άρθ. 31, 105 Ν.2238/1994, από τα ακαθάριστα έσοδα βάσει των τηρούμενων βιβλίων και στοιχείων.

Περαιτέρω, τα καθαρά κέρδη προσδιορίζονται και εξωλογιστικά με την εφαρμογή επί των ακαθαρίστων αυτών εσόδων του ΜΣΚΚ και ως τελικά καθαρά κέρδη λαμβάνονται τα μεγαλύτερα.

γ) Για τις μικτές επιχειρήσεις, τα καθαρά κέρδη προσδιορίζονται χωριστά για κάθε δραστηριότητα, και το άθροισμα κάθε δραστηριότητας αποτελεί το σύνολο των καθαρών κερδών.

δ) Για τους ελεύθερους επαγγελματίες, ο προσδιορισμός των καθαρών αμοιβών πραγματοποιείται με αφαίρεση από τις αμοιβές τους των εκπιπτόμενων δαπανών. Παράλληλα, υπάρχει η σύγκριση μεταξύ λογιστικού και εξωλογιστικού αποτελέσματος όπου τελικώς λαμβάνεται υπόψη το μεγαλύτερο ποσό.

ε) Για τους ελεύθερους επαγγελματίες με παράλληλη άσκηση εμπορικής δραστηριότητας, τα καθαρά κέρδη προσδιορίζονται κατ' ανάλογο τρόπο με τις μικτές επιχειρήσεις. Δηλαδή, τα καθαρά κέρδη προσδιορίζονται χωριστά για κάθε δραστηριότητα, και το άθροισμα των επιμέρους τελικών καθαρών κερδών κάθε δραστηριότητας αποτελεί το σύνολο των καθαρών κερδών.

στ) Για εκείνους που νόμιμα δεν τηρούν λογιστικά βιβλία, τα καθαρά κέρδη προσδιορίζονται εξωλογιστικά με την εφαρμογή όσων ισχύουν και στις αντίστοιχες δραστηριότητες που η τήρηση λογιστικών βιβλίων είναι υποχρεωτική.

Επιπρόσθετα, οι επιχειρήσεις που εμπίπτουν στις άνω κατηγορίες θα πρέπει να έχουν υποβληθεί οι εκκαθαριστικές δηλώσεις ΦΠΑ και στην περίπτωση που υπάρξουν διαφορές με βάση τα προσδιοριζόμενα ακαθάριστα έσοδα τότε οι εν λόγω διαφορές θα κατανέμονται σε εκροές φορολογητέες ανά συντελεστή ΦΠΑ, σε εκροές απαλλασσόμενες με δικαίωμα έκπτωσης και σε εκροές χωρίς δικαίωμα έκπτωσης του φόρου των αντίστοιχων εισροών. Τα ποσά που προκύπτουν από αυτή τη κατανομή αθροίζονται με τις λοιπές εκροές που υπόκεινται στο ΦΠΑ και υπολογίζεται ο αναλογών φόρος.

Άρθρο 16: Περαίωση δηλώσεων λοιπών φορολογιών

Στο κομμάτι της περαίωσης δηλώνεται από τον νόμο πως στις περιπτώσεις όπου οι δηλώσεις φορολογίας εισοδήματος και ΦΠΑ περαιώνονται ως ειλικρινείς, σύμφωνα με τα οριζόμενα εκ του νόμου άρθρα 13, 14 και 15, οι δηλώσεις αυτές δεν ελέγχονται και θεωρούνται ειλικρινείς. Τονίζεται επίσης πως η περαίωση των δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος και ΦΠΑ της ίδιας χρήσης αποτελεί υποχρέωση, ενώ, αντίθετα, η περαίωση για τις λοιπές φορολογίες είναι προαιρετική. Έτσι συνάγεται πως ο φορολογούμενος μπορεί να περαιώσει μία ή περισσότερες από τις λοιπές φορολογίες ανάλογα με την επιθυμία του.

Άρθρο 17: Μεταβατικές και άλλες διατάξεις

Επιπλέον στο παρόν άρθρο ρυθμίζονται ορισμένες ειδικές διατάξεις. Συγκεκριμένα στην περίπτωση που υποβληθούν δηλώσεις φορολογίας εισοδήματος, ειδικά σημειώματα περαίωσης ΦΠΑ, καθώς και δηλώσεις λοιπών φορολογιών, πέραν των προθεσμιών της εμπρόθεσμης υποβολής που ισχύει, τότε επί αντίστοιχων καταστάσεων επιβάλλονται πρόσθετοι φόροι ή προσαυξήσεις ή πρόστιμα κατά τις ισχύουσες για κάθε περίπτωση φορολογίας διατάξεις. Συνεπώς, δίνεται μεν η δυνατότητα για το φορολογούμενο δήλωσης των παραπάνω διαφορών και σε μεταγενέστερο χρόνο, με επιβολή βεβαίως των αντίστοιχων επιπρόσθετων φόρων, υπάρχει όμως η επιφύλαξη του ελέγχου, καθώς εάν στο μεσοδιάστημα έχει εκδοθεί εντολή τακτικού ελέγχου, τότε οι οικείες δηλώσεις δεν μπορούν πλέον να περαιωθούν για τη συγκεκριμένη χρήση και άρα εξαιρούνται εκ της διαδικασίας.

Επιπλέον γίνεται κατανοητό πως σε ενδεχόμενο έλεγχο εισέρχονται και οι δηλώσεις που υπάγονται στη διαδικασία περαίωσης, αλλά δεν δηλώνονται οι πιθανές φορολογικές διαφορές. Παράλληλα, εφόσον υποβληθούν συμπληρωματικές δηλώσεις και ειδικά σημειώματα περαίωσης ΦΠΑ και δηλωθούν οι τυχόν επιπρόσθετες διαφορές ή ακόμη και εάν δεν προκύπτουν διαφορές καθότι ενδεχομένως με τις αρχικές δηλώσεις δηλώθηκαν ήδη μεγαλύτερα ποσά ακαθαρίστων εσόδων και καθαρών κερδών καθώς και εκροών βάσει των βιβλίων και στοιχείων, τότε οι οικείες δηλώσεις για τις παραπάνω φορολογίες και για τις υπαγόμενες στη διαδικασία περαίωσης δραστηριότητες θεωρούνται ήδη περαιωθείσες και δεν θα ελέγχονται. Στις περιπτώσεις αυτές ο έλεγχος θα περιορίζεται μόνο στις τυχόν παράλληλα ασκούμενες δραστηριότητες που δεν υπάγονται στη διαδικασία περαίωσης.

Ακολούθως οι συμπληρωματικές δηλώσεις και τα ειδικά σημειώματα περαίωσης ΦΠΑ, των χρήσεων 2003 και 2004 που έληξαν, και θα υποβληθούν κατ' εφαρμογή της προηγούμενης παρ. 5 του άρθρο 17, δεν θα επιβληθούν πρόσθετοι φόροι ή προσαυξήσεις ή πρόστιμα, εφόσον πρόκειται για περιπτώσεις που κατά το χρόνο δημοσίευσης του Ν.3296/2004 είχε λήξει η προθεσμία υποβολής των αντίστοιχων αρχικών δηλώσεων.

4.4.2.2 Ο νόμος 3842/2010

Με την νομοθετική ρύθμιση του 2010, αναθεωρήθηκαν ορισμένες διατάξεις του Ν.3296/2004 που αφορούν την διαδικασία της περαίωσης. Πιο συγκεκριμένα, από το οικονομικό έτος 2007, όπου υπήρξαν ορισμένες προσθήκες στο άρθρο 17 του Ν. 3296/2004 μέσω του Ν. 3522/2006, η «περαίωση» υποβαλλόμενων φορολογικών δηλώσεων χωρίς έλεγχο, έχασε τον αμιγή χαρακτήρα της και είχε αρχίσει να προβληματίζει. Στις παρούσες διατάξεις γίνεται αναφορά στις δηλώσεις των επιτηδευματιών που επιλέγουν την περαίωση, ενδεχομένως με την καταβολή επί πλέον φόρου εισοδήματος και ΦΠΑ, χωρίς όμως να «περαιώνουν», αφού είναι δυνατόν να ελεγχθούν στην περίπτωση όπου επιλεγούν με βάση τους δειγματοληπτικούς ελέγχους.

Συνοπτικά μπορούμε να αναφέρουμε πως με τα άρθρα 79 και 80 του Ν 3842/2010, έχουμε εκτός από την αντικατάσταση της λέξης περαίωση, με την λέξη «αυτοέλεγχο», καθότι πλέον η δήλωση που υποβάλλει ο επιχειρηματίας είναι πρόταση αυτοελέγχου προς την Φορολογική Αρχή ως προς την μελλοντική ή όχι διενέργεια φορολογικού ελέγχου, έχουμε ταυτόχρονα και άλλες δομικές αλλαγές που επηρεάζουν ως ένα βαθμό, την απόφαση του επιτηδευματία να προχωρήσει στην επιλογή της διαδικασίας αυτής ή όχι.

Αν και τα όρια των ακαθαρίστων εσόδων για την υπαγωγή στον αυτοέλεγχο παρέμειναν ίδια, ο τρόπος υπολογισμού των εξωλογιστικών καθαρών κερδών διαφοροποιήθηκε. Τα νέα γεγονότα που εισήχθησαν αφορούν δυο περιπτώσεις. Στην πρώτη περίπτωση, οι επιχειρήσεις και οι ελεύθεροι επαγγελματίες δεν μπορούν πλέον να υπαχθούν στον αυτοέλεγχο όπως γίνονταν στο παρελθόν, αν υποβάλλουν εκπρόθεσμες δηλώσεις αυτοελέγχου φορολογίας εισοδήματος, ΦΠΑ και λοιπών φορολογιών, όπως ορίζει και η ΠΟΛ 1191/2010. Στην δεύτερη περίπτωση, το ειδικό σημείωμα αυτοελέγχου ΦΠΑ υποβάλλεται ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα του ΦΠΑ με τον αυτοέλεγχο, είτε αυτό είναι χρεωστικό, πιστωτικό είτε μηδενικό. Οι υποθέσεις των επιχειρήσεων και των ελευθέρων επαγγελματιών που υπάγονται στη διαδικασία του αυτοελέγχου και την εφαρμόζουν θεωρούνται ότι περαιώθηκαν εφόσον εκτός των άλλων υποβάλλεται εμπρόθεσμα από αυτούς και το ειδικό σημείωμα αυτοελέγχου ΦΠΑ.

Με το σύστημα του αυτοελέγχου δίνεται η δυνατότητα σε ορισμένες επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες να υπαχθούν προαιρετικά στη διαδικασία του αυτοελέγχου, της λεγόμενης και ως αυτορύθμισης, προκυμμένου να αποφύγουν τον φορολογικό έλεγχο, άλλοτε πληρώνοντας κάποιο επιπλέον φόρο, στη περίπτωση όπου το εξωλογιστικό αποτέλεσμα είναι μεγαλύτερο από αυτό των αντίστοιχων βιβλίων, και άλλοτε όχι.

Σύμφωνα λοιπόν με την νέα διάταξη, στην διαδικασία του αυτοελέγχου μπορούν να υπαχθούν:

α) Οι επιχειρήσεις πώλησης εμπορευμάτων με τζίρο μέχρι 300.000 ευρώ.
β) Οι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών με τζίρο μέχρι 150.000 ευρώ.
γ) Οι μικτές επιχειρήσεις με τζίρο μέχρι 300.000, εφόσον η παροχή υπηρεσίας είναι μέχρι 150.000 ευρώ.
δ) Οι ελεύθεροι επαγγελματίες με τζίρο μέχρι 150.000 ευρώ.
ε) Οι ελεύθεροι επαγγελματίες που έχουν και άλλη παροχή υπηρεσίας με τζίρο συνολικά μέχρι 150.000 ευρώ.
στ) Οι ελεύθεροι επαγγελματίες που έχουν και εμπορική δραστηριότητα πώλησης αγαθών αν έχουν τζίρο μέχρι 300.000 και εφόσον η παροχή υπηρεσίας είναι μέχρι 150.000 ευρώ.
ζ) Οι επαγγελματίες που νόμιμα δεν τήρησαν βιβλία ανεξάρτητα από τζίρο κατά χρήση.

Παράλληλα, αξίζει να τονιστεί πως στις άνω κατηγορίες μπορούν να υπαχθούν και τα νομικά πρόσωπα ανεξαρτήτως εταιρικής μορφής, κεφαλαιουχικές ή προσωπικές, αρκεί τα ακαθάριστα έσοδα να μην υπερβαίνουν τα παραπάνω όρια ανά είδος δραστηριότητας.

Επιπρόσθετα, λαμβάνεται υπόψη και η περίπτωση όπου τα αντίστοιχα φορολογικά έντυπα υποβάλλονται ηλεκτρονικά. Η υποχρεωτική αποστολή των φορολογικών εντύπων σε ηλεκτρονική μορφή ξεκίνησε από τα εισοδήματα του 2010 και επομένως έπρεπε να γίνει αλλαγή στον παλαιότερο νόμο ώστε να μην υπάρξει πρόβλημα υπαγωγής κάποιου στο σύστημα του αυτοελέγχου. Αντιστοίχως, με όσα ορίζονταν από τον Ν.3296/2004 τα εισοδήματα τα οποία δεν σχετίζονται με την άσκηση της επαγγελματικής δραστηριότητας δεν αποτελούν αντικείμενο του αυτοελέγχου και συνεπώς μπορούν να υπαχθούν σε έλεγχο.

Αντίστοιχα, στην διαδικασία του αυτοελέγχου δεν υπάγονται (Μελάς, 2011):

α) Όσοι δεν τήρησαν βιβλία ενώ έπρεπε ή τήρησαν βιβλία κατώτερης κατηγορίας σε σχέση με αυτή που έπρεπε.
β) Όσοι έχουν παραβάσεις του ΚΒΣ με αποτέλεσμα την ύπαρξη ανακριβών στοιχείων.
γ) Όσοι έχουν παραβάσεις μη επίδειξης βιβλίων ή στοιχείων.
δ) Οι εκπρόθεσμες δηλώσεις, στην περίπτωση του ΦΠΑ λαμβάνεται υπόψη η εκκαθαριστική.
ε) Στις δηλώσεις που είναι μεν εμπρόθεσμες αλλά ανακριβείς.
στ) Στις δηλώσεις που υποβλήθηκαν με επιφύλαξη.
ζ) Στους επιτηδευματίες για τους οποίους υπάρχουν κατασχεθέντα ανεπίσημα βιβλία και στοιχεία.
η) Στις επιχειρήσεις που ασχολούνται με την ανέγερση και πώληση οικοδομών.
θ) Στις επιχειρήσεις που υπάγονται στο ειδικό καθεστώς φορολογίας πλοίων για τη δραστηριότητα της εκμετάλλευσης του πλοίου.
ι) Στις επιχειρήσεις και οι ελεύθεροι επαγγελματίες που δεν τήρησαν βιβλία, αν και είχαν σχετική υποχρέωση.
ια) Στις δηλώσεις που αφορούν διαχειριστικές περιόδους στις οποίες υπάρχει ανέγερση ή απόκτηση κτιριακών εγκαταστάσεων της επιχείρησης ή του ελεύθερου επαγγελματία και δεν υπάρχουν ακαθάριστα έσοδα.
ιβ) Στις δηλώσεις που αφορούν διαχειριστικές περιόδους, κατά τις οποίες οι απαλλασσόμενες πράξεις με δικαίωμα έκπτωσης του φόρου εισροών (αγορών και εξόδων) ΦΠΑ ανέρχονται τουλάχιστον στο 60% των συνολικών ακαθάριστων εσόδων.
ιγ) Οι επιχειρήσεις οι οποίες προσδιορίζουν μόνον εξωλογιστικά τα κέρδη τους, δηλαδή είναι ενταγμένες στο ειδικό καθεστώς φορολογίας. Τέτοιες επιχειρήσεις είναι οι γεωργικές επιχειρήσεις, οι επιχειρήσεις που εκμεταλλεύονται αυτοκίνητα δημόσιας χρήσης, οι επιχειρήσεις ενοικιαζόμενων δωματίων, οι πλανόδιοι λιανοπωλητές και οι πωλητές λαϊκών αγορών και οι

επιχειρήσεις που ασχολούνται με την κατασκευή δημόσιων ή ιδιωτικών τεχνικών έργων. Βεβαίως στην περίπτωση όπου αυτές οι επιχειρήσεις μπορούν να προσδιορίσουν τα κέρδη τους λογιστικά, μπορούν να υπαχθούν στη διαδικασία του αυτοελέγχου για τις διαχειριστικές περιόδους που λήγουν από 31-12-2008 και μετά, βάσει της ΠΟΛ 1052/2009 και άρθρο 9 Ν. 3763/2009.

Αναφορικά με τα ακαθάριστα έσοδα του αυτοελέγχου θα πρέπει το αποτέλεσμα από τα ακαθάριστα έσοδα για τις επιχειρήσεις πώλησης εμπορευμάτων ή παραγωγής προϊόντων που δηλώνονται να είναι ίσο ή μεγαλύτερο από αυτό που προσδιορίζεται με βάση τον ειδικό τρόπο του αυτοελέγχου. Γίνεται δηλαδή σύγκριση των ακαθαρίστων εσόδων των βιβλίων με αυτά που προσδιορίζονται με τον ειδικό τρόπο για τον αυτοέλεγχο. Για να προσδιορίσουμε λοιπόν τα καθαρά κέρδη του αυτοελέγχου θα λάβουμε υπόψη μας τα μεγαλύτερα ακαθάριστα έσοδα μεταξύ αυτών των βιβλίων και των προσδιορισμένων με ειδικό τρόπο ακαθαρίστων εσόδων του αυτοελέγχου.

Τα ακαθάριστα έσοδα στον εξωλογιστικό τρόπο υπολογισμού του αυτοέλεγχου, για τις επιχειρήσεις πώλησης εμπορευμάτων ή παραγωγής προϊόντων, βρίσκονται αν πολλαπλασιαστεί το άθροισμα του κόστους πωληθέντων, των εξόδων και των δαπανών περιλαμβανομένων και των αποσβέσεων με το συντελεστή αναγωγής. Ο τύπος που ακολουθεί αυτή τη διαδικασία είναι ο ακόλουθος:

Ακαθάριστα έσοδα αυτοελέγχου = (κόστος πωληθέτων + έξοδα + δαπάνες + αποσβέσεις) Χ συντελεστή αναγωγής.

Το *κόστος πωληθέντων* ισούται με την απογραφή έναρξης συν τις αγορές της χρήσης μείον την απογραφή λήξης. Αντίστοιχα, ο *συντελεστής αναγωγής* προκύπτει από το κλάσμα που έχει αριθμητή το 100 και παρονομαστή το 100 μείον το μοναδικό συντελεστή καθαρού κέρδους (ΜΣΚΚ). Ο συντελεστής καθαρού κέρδους δίνεται από Υπουργείο Οικονομικών και εξαρτάται από το είδος της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ως αναφορά τα *έξοδα και τις δαπάνες* λαμβάνονται υπόψη όλα τα έξοδα και οι δαπάνες που έχουν καταχωρηθεί στα βιβλία ανεξάρτητα αν αναγνωρίζονται ή όχι για έκπτωση από τα ακαθάριστα έσοδα. Τέλος η έννοια των αποσβέσεων περιλαμβάνει όλες τις αποσβέσεις που αναλογούν στη διαχειριστική περίοδο ακόμη και όταν η επιχείρηση δεν έχει κάνει αποσβέσεις ή τις έχει κάνει με λαθεμένο τρόπο. Ενώ για τα πάγια που έχουν ήδη αποσβεστεί δεν υπολογίζονται αποσβέσεις.

Αναφερόμενοι στη διαδικασία του αυτοελέγχου δεν θα πρέπει να ξεχνάμε τον ρόλο του ΦΠΑ. Συγκεκριμένα, για να υπαχθεί κάποιος στη διαδικασία του αυτοελέγχου πρέπει να υποβάλλει και το Ειδικό σημείωμα αυτοελέγχου ΦΠΑ. Στο σημείωμα αυτό περιλαμβάνονται οι τυχόν διαφορές ΦΠΑ που προκύπτουν με βάση τα προσδιορισθέντα ακαθάριστα έσοδα. Τα έσοδα αυτά κατανέμονται κατά συντελεστή ΦΠΑ, σε υποκείμενες και απαλλασσόμενες με ή χωρίς δικαίωμα έκπτωσης. Η κατανομή γίνεται με βάση τα πραγματικά έσοδα των βιβλίων. Στην περίπτωση όπου η επιχείρηση έχει περισσότερους

από έναν συντελεστές ΦΠΑ, τότε γίνεται μετακύλιση εσόδων (εκροών) από τον υψηλότερο στο χαμηλότερο συντελεστή. Στην συνέχεια γίνεται αναπροσαρμογή και καταλογίζεται ο ΦΠΑ με προσαύξηση 40%. Αντίστοιχα, όταν σε μία χρήση γίνεται η διαδικασία του αυτοελέγχου ενδέχεται σε αυτήν τη χρήση να έχει μεταφερθεί πιστωτικό υπόλοιπο ΦΠΑ από προηγούμενη ανέλεγκτη χρήση. Έτσι το μεταφερόμενο πιστωτικό υπόλοιπο δεν υπολογίζεται κατά την εκκαθάριση του οφειλόμενου ΦΠΑ που εμπίπτει στον αυτοέλεγχο. Τέλος υπάρχει το ενδεχόμενο μία επιχείρηση να υπαχθεί στον αυτοέλεγχο, να υποβάλλει το ειδικό σημείωμα αυτοελέγχου ΦΠΑ και παράλληλα να εκκρεμεί αίτησή της για επιστροφή ΦΠΑ. Η επιστροφή αυτή θα καταστεί πραγματοποιήσιμη μόλις διενεργηθεί προσωρινός φορολογικός έλεγχος για τα προηγούμενα χρόνια πριν της ένταξης στον αυτοέλεγχο (Μελάς, 2011).

4.4.3 Τρόπος υπολογισμού του αυτοελέγχου

Στην παρούσα ενότητα θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται ο υπολογισμός στον αυτοέλεγχο, βάσει του Ν.3842/2010 (άρθρο 79). Η διαδικασία που ακολουθείται από τις επιχειρήσεις για την υπαγωγή τους στον αυτοέλεγχο είναι η ακόλουθη:

Αρχικά υπολογίζεται το ποσό των καθαρών κερδών πρώτα με τον λογιστικό τρόπο, μέσω των λογιστικών βιβλίων που τηρούν, και δεύτερον με τον εξωλογιστικό τρόπο, όπου ορίζεται βάσει αυτοελέγχου. Εν συνεχεία συγκρίνονται τα λογιστικά κέρδη με τα εξωλογιστικά και το μεγαλύτερο ποσό εκ των δύο δηλώνεται και φορολογείται. Τέλος στις περιπτώσεις που προκύπτει διαφορά στο ΦΠΑ υπολογίζεται και αποδίδεται.

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, στην διαδικασία του αυτοελέγχου μπορούν να υπαχθούν εμπορικές επιχειρήσεις με ετήσια ακαθάριστα έσοδα ως 300.000 ευρώ, επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών με ετήσια ακαθάριστα έσοδα ως 150.000 ευρώ και ελεύθεροι επαγγελματίες με ετήσιες ακαθάριστες αμοιβές ως 150.000 ευρώ. Επιπλέον, οι φορολογούμενοι μπορούν προαιρετικά να επαναπροσδιορίσουν τα ακαθάριστα έσοδά τους με βάση τις δαπάνες που πραγματοποίησαν, δηλαδή να δηλώσουν τεκμαρτά ακαθάριστα έσοδα.

Σε αυτή τη περίπτωση που τα τεκμαρτά ακαθάριστα έσοδα είναι υψηλότερα από αυτά που προκύπτουν με βάση τα τηρούμενα βιβλία, οι επιχειρηματίες και οι ελεύθεροι επαγγελματίες θα υποχρεωθούν να καταβάλουν το επιπλέον ποσό του ΦΠΑ. Επίσης τα καθαρά εισοδήματά τους θα επαναπροσδιοριστούν σε επίπεδα υψηλότερα από τα δηλωθέντα καθώς θα υπολογιστούν εκ νέου με βάση τα τεκμαρτά ακαθάριστα έσοδα, γεγονός που μπορεί να οδηγεί σε επανεκτιμήσεις του φόρου εισοδήματος.

Η επιλογή του αυτοελέγχου θεωρείται ιδιαίτερα «δημοφιλής» για τους ελεύθερους επαγγελματίες, τις εταιρίες και τους λογιστές, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου το τελικό αποτέλεσμα

είναι πάντα προς όφελός του. Για παράδειγμα όταν εταιρία έχει παρουσιάσει πραγματικές ζημιές στις χρήσεις αυτές και δεν μπορεί να τις μεταφέρει στις επόμενες χρήσεις.

Αναφορικά με τον τρόπο εξωλογιστικού υπολογισμού ανά περίπτωση ισχύουν τα ακόλουθα:

Για εμπορικές και βιοτεχνικές επιχειρήσεις:

Τα ακαθάριστα έσοδα της χρήσης επαναπροσδιορίζονται με βάση τον ακόλουθο μαθηματικό τύπο:

(κόστος πωληθέντων αγαθών + δαπάνες χρήσης) Χ 100 / (100 – μοναδικός συντελεστής καθαρού κέρδους).

Για επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών και ελεύθεροι επαγγελματίες:

Τα ακαθάριστα έσοδα επαναπροσδιορίζονται με βάση τον ακόλουθο μαθηματικό τύπο:

δαπάνες χρήσης Χ 100 / (100 – μοναδικός συντελεστής καθαρού κέρδους).

Για τις επιχειρήσεις πώλησης εμπορευμάτων ή παραγωγής προϊόντων υπάρχει διπλός τρόπος υπολογισμού, ο λογιστικός και ο εξωλογιστικός. Έτσι στη δήλωση εισοδήματος μεταφέρεται το μεγαλύτερο ποσό μεταξύ των δύο για να φορολογηθεί και να κλείσει η χρήση με τον αυτοέλεγχο. Οι δύο τρόποι υπολογισμού είναι οι ακόλουθοι:

Λογιστικά κέρδη.

Με τον λογιστικό τρόπο τα καθαρά κέρδη προκύπτουν από τα βιβλία που τηρήθηκαν αν αφαιρεθούν από τα ακαθάριστα έσοδα τα έξοδα που πραγματοποιήθηκαν μέσα στο έτος, *έσοδα μείον έξοδα= καθαρά κέρδη*.

Εξωλογιστικά κέρδη.

Με τον εξωλογιστικό τρόπο τα καθαρά κέρδη προκύπτουν από το γινόμενο των μεγαλύτερων ακαθαρίστων εσόδων από αυτά των βιβλίων και των προσδιοριζόμενων με ειδικό τρόπο ακαθάριστων εσόδων του αυτοελέγχου επί τον μοναδικό συντελεστή καθαρού κέρδους, *μεγαλύτερα ακαθάριστα έσοδα Χ ΜΣΚΚ = καθαρά κέρδη*.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε στην έννοια του ΜΣΚΚ ή όπως είναι η πλήρης ονομασία του Μοναδικός Συντελεστής Καθαρού Κέρδους. Ο συντελεστής αυτός είναι ένας ποσοστιαίος συντελεστής που περιλαμβάνεται σε πίνακες που ορίζει το Υπουργείο Οικονομικών και είναι διαφορετικός για κάθε επάγγελμα. Αν κάποια επιχείρηση έχει περισσότερες δραστηριότητες και κατά συνέπεια περισσότερους από έναν ΜΣΚΚ τότε εφαρμόζεται ο μέσος σταθμικός συντελεστής. Και αν για κάποια δραστηριότητα δεν

υπάρχει συντελεστής τότε εφαρμόζεται ο μέσος όρος της κατηγορίας στην οποία ανήκει η συγκεκριμένη δραστηριότητα.

Στη περίπτωση που μία επιχείρηση έχει περισσότερες από μία δραστηριότητες και οι οποίες υπάγονται σε διαφορετικούς μοναδικούς συντελεστές καθαρού κέρδους μπορεί να δημιουργήσει πρόβλημα στον σωστό εντοπισμό του ΜΣΚΚ. Προκειμένου να υπολογιστεί ο φόρος με βάση τη διαδικασία του αυτοελέγχου χρησιμοποιούμε το μέσο σταθμικό συντελεστή καθαρού κέρδους (Μελάς, 2011).

4.5 Σύνοψη - Συμπεράσματα

Στην ενότητα αυτή πραγματοποιήθηκε η παρουσίαση του φορολογικού συστήματος στην Ελληνική επικράτεια. Καθώς η μελέτη πρόκειται να εξετάσει την συμπεριφορά της φοροδιαφυγής από την επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα είναι αναγκαίο να παρουσιαστεί η εικόνα που παρουσιάζει η Ελληνική φορολογία όσον αφορά τα εισοδήματα που πηγάζουν από τις επιχειρήσεις. Άλλωστε μια ανάλυση της φορολογικής αντιμετώπισης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων κατά την δεκαετία 2010- 2019 προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες αναφορικά με την κατάσταση που επικρατεί στην χώρα την περίοδο αναφοράς που έχει το δείγμα.

Στην πρώτη φάση της ανάλυσης πραγματοποιείται αναφορά φορολογική νομοθεσία και στην εξέλιξη που παρουσιάζει τονίζοντας την ανάγκη μελέτης μιας επιπρόσθετης μεταβλητής στο δείγμα που δεν είναι άλλη από την πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος της Ελλάδας. Πέραν της προσωπικής γνώσης του ερευνητή αναφορικά με την υπέρμετρη χρήση φορολογικών νόμων από το κράτος, υπάρχουν μελέτες και σε ελληνικό επίπεδο που παρουσιάζουν την έκταση αυτού του φαινομένου (Ράπανος και Καπλάνογλου, 2014; Σωτηρόπουλος και Χτιστόπουλος, 2016).

Επιπρόσθετα στην παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση εξετάστηκε ένα πολύ συγκεκριμένο εργαλείο φορολογικής πολιτικής που δεν είναι άλλο από τον αυτοέλεγχο. Όπως τονίστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο το γεγονός ότι η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις εισάγει επιπρόσθετα στοιχεία ελέγχου που μέχρι σήμερα δεν έχουν εξεταστεί. Μια τέτοια περίπτωση είναι και το σύστημα του αυτοελέγχου. Σκοπός της ανάλυσής του, που βασίζεται στους δύο νόμους Ν.3296/2004 και Ν.3842/2010, είναι η εν τέλει χρήση του στον έλεγχο της συγκεκριμένης έρευνας καθώς για τα έτη αναφοράς αποτέλεσε ένα σύστημα που εφαρμόστηκε σε αρκετές από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις του δείγματος. Λόγω της κατηγορίας των επιχειρήσεων μπόρεσε να γίνει η ένταξή τους στο σύστημα αυτό και επομένως η ανάλυση της συγκεκριμένης μεταβλητής κρίθηκε αναγκαία. Παράλληλα αξίζει να τονιστεί το γεγονός πως μέχρι σήμερα, λόγω της φύσης των επιχειρήσεων, δεν έχει υπάρξει αντίστοιχη μελέτη ενός

τέτοιου παράγοντα και επομένως τα συμπεράσματα που θα προκύψουν στην παρούσα έρευνα αποδεικνύονται να έχουν ύψιστη σημασία αναφορικά με την χρήση τέτοιων μέτρων.

Στην συνέχεια της μελέτης και με σκοπό την ολοκλήρωση της βιβλιογραφικής ανασκόπησης αναλύεται και το πεδίο των φορολογικών ελέγχων.

Κεφάλαιο 5: Φορολογικοί Έλεγχοι

5.1 Εισαγωγή

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, ένα από τα βασικά ζητήματα που προκύπτουν σε αναδυόμενες και αναπτυγμένες οικονομίες αφορά τα προβλήματα αποτελεσματικής λειτουργίας της φορολογικής διοίκησης τα οποία ανακύπτουν από την σκόπιμη άρνηση των πολίτων να εκπληρώσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις και να αποδώσουν τον αναμενόμενο φόρο στο κράτος. Στην προσπάθεια να καταπολεμηθεί το φαινόμενο της φοροδιαφυγής αρκετές χώρες ανά τον κόσμο εισάγουν και προσθέτουν στο φορολογικό τους σύστημα ένα πλαίσιο κανονισμού που διέπει την λειτουργία του φορολογικού ελέγχου. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (2017), ένας φορολογικός έλεγχος εξετάζει την ικανότητα του φορολογούμενου να αξιολογήσει και να δηλώσει με ορθό τρόπο τη φορολογική του υποχρέωση καθώς επίσης και να εκπληρώσει με επιτυχία τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από αυτήν.

Στο παρόν κεφάλαιο θα αναφερθούμε στα είδη των φορολογικών ελέγχων καθώς επίσης και στους τρόπους εφαρμογής τους. Πιο συγκεκριμένα θα γίνει εκτενής αναφορά στον τρόπο λειτουργίας των ελέγχων δίνοντας έμφαση στην χρονική διάρκεια και στην διαδικασία που ακολουθείται. Παράλληλα, πραγματοποιείται βιβλιογραφική ανασκόπηση στα φορολογικά συστήματα ελέγχου σε παγκόσμιο επίπεδο και μελετάται ο τρόπος μέτρησης, το πλήθος των ελέγχων καθώς και τα κριτήρια που ακολουθούνται για την περίπτωση των επιχειρήσεων.

Επιπρόσθετα, γίνεται αναφορά στην Ελληνική πραγματικότητα όπου μελετάται ο τρόπος λειτουργίας των φορολογικών ελέγχων στην χώρα μας. Πιο συγκεκριμένα επικεντρωνόμαστε σε δύο βασικούς νόμους, όπως είναι ο Ν. 4174/2013 και ο Ν. 4308/2014, καθώς και σε διευκρινιστικές εγκυκλίους αυτών προκειμένου να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο εμφανίζονται οι άμεσοι και έμμεσοι φορολογικοί έλεγχοι, ενώ παράλληλα γίνεται αναφορά και στο ποινολόγιο που εφαρμόζει η Ελλάδα αναφορικά με τις φορολογικές παραβάσεις.

5.2 Το πλαίσιο δράσης του φορολογικού ελέγχου

Αναμφίβολα οι φορολογικοί έλεγχοι αποτελούν ένα βασικό παράγοντα στην προσπάθεια να τόσο η φοροδιαφυγή, ως έντονα κλιμακούμενο φαινόμενο, όσο και η τάση παρουσίασης έντονων διακυμάνσεων αναφορικά με τα δηλωτέα, προς φόρο, εισοδήματα των επιχειρήσεων και των φυσικών προσώπων. Στην παρούσα ενότητα θα αναφερθούμε στους σκοπούς και στην έννοια των φορολογικών ελέγχων, ενώ θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στην σπουδαιότητά του. Τέλος θα εξετάσουμε τα είδη ελέγχων που συναντούμε και θα σταθούμε τόσο στη χρονική διάρκεια όσο και στον τρόπο διεξαγωγής των ελέγχων.

5.2.1 Ο σκοπός και η έννοια του φορολογικού ελέγχου

Οι φορολογικοί έλεγχοι αναλύονται ως πιο λεπτομερείς και εκτεταμένοι από άλλα είδη ελέγχων. Βεβαίως οι συνθήκες και οι προσεγγίσεις που ισχύουν σε κάθε χώρα διαφοροποιούν τον τρόπο δράσης τους. Ο φορολογικός έλεγχος έχει ως σκοπό την εξέταση ζητημάτων που επιδιώκουν την επίτευξη μιας ακριβούς εκτίμησης της φορολογικής υποχρέωσης του φορολογούμενου. Τα ζητήματα που επικαλούνται να ερευνήσουν περιλαμβάνουν ενδεχόμενες ενδείξεις σημαντικών μη δηλωμένων εσόδων, για παράδειγμα η ύπαρξη ενός χαμηλού επιπέδου αναλογίας του λόγου καθαρό προς το ακαθάριστο εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα αποτελεί στοιχείο που υποδηλώνει την χαμηλή απόδοση του φορολογούμενου και ενδεχομένως χρήζει επιπρόσθετης διερεύνησης, καθώς επίσης και ενδεχόμενα αντικανονικά ποσά που υπερβαίνουν τα αναμενόμενα ποσά. Παράλληλα ο έλεγχος αφορά την εξέταση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων της εταιρίας, με εκτενής αναφορά στις δηλώσεις φόρου εισοδήματος, στις ετήσιες εκθέσεις των επιχειρήσεων καθώς και στα διάφορα δικαιολογητικά στοιχεία που οφείλει να διατηρεί ο φορολογούμενος. Στις περιπτώσεις των επιχειρήσεων ο έλεγχος πραγματοποιείται βάσει του εκάστοτε εμπορικού δικαίου που ισχύει σε κάθε χώρα και το οποίο απαιτεί τη τήρηση συγκεκριμένων λογιστικών καταστάσεων και προτύπων. Επιπρόσθετα ο έλεγχος μπορεί να περιλαμβάνει και φυσικές έρευνες, όπως για παράδειγμα η επιτόπια επιθεώρηση στις εγκαταστάσεις της επιχείρησης όπου ενδεικτικά μπορούν να εξεταστούν τα αποθέματα και τα πάγια περιουσιακά στοιχεία (ΟΟΣΑ, 2006).

5.2.2 Η σπουδαιότητα του φορολογικού ελέγχου

Η σπουδαιότητα του φορολογικού ελέγχου εστιάζεται στο γεγονός πως η αποτελεσματική του χρήση από τις κυβερνήσεις μπορεί να επιτύχει σημαντικά αποτελέσματα στη βελτίωση της διαχείρισης του φορολογικού συστήματος. Οι ρόλοι που καλείται να διατελέσει ο έλεγχος περιγράφονται αναλυτικά από τον ΟΟΣΑ (2006) στις ακόλουθες κατηγορίες:

- *Προώθηση της εθελοντικής συμμόρφωσης:* Ένας από τους βασικούς ρόλους που καλείται να επιτελέσει ο φορολογικός έλεγχος αφορά τη προώθηση και ενίσχυση της εθελοντικής συμμόρφωσης των φορολογουμένων με την φορολογική νομοθεσία. Η δημιουργία ενός κλίματος, που θα υπενθυμίζει στους φορολογούμενους τους κινδύνους που απορρέουν από τη μη συμμόρφωση και παράλληλα θα διασφαλίζει στην υπόλοιπη κοινότητα πως οι φορολογικοί παραβάτες εντοπίζονται και τιμωρούνται ανάλογα με την παράβασή τους, θα ενισχύσει την εθελοντική εναρμόνιση με τις υποδείξεις της εκάστοτε φορολογικής νομοθεσίας.

- *Εντοπισμός της μη συμμόρφωσης σε επίπεδο μεμονωμένων φορολογουμένων:* Στην προσπάθεια των φορολογικών αρχών να ελέγξουν το επίπεδο της φορολογικής συμμόρφωσης, ορίζονται κάποιοι σημαντικοί τομείς κινδύνου για φοροδιαφυγή, όπως για παράδειγμα η μη ορθή δήλωση των χρηματικών διαθεσίμων, και εν συνεχεία ελέγχεται μεμονωμένη μερίδα φορολογούμενων η οποία είναι πιθανότερο να αποφύγουν τις φορολογικές τους ευθύνες. Με αυτές τοις τακτικές οι έλεγχοι ενδέχεται να φέρουν στο προσκήνιο σημαντικές υποεκτιμήσεις των φορολογικών υποχρεώσεων και άρα να αυξηθούν φορολογικές απαιτήσεις των αρχών.
- *Συγκέντρωση πληροφορίων αναφορικά με την «υγιή» δράση του φορολογικού συστήματος, συμπεριλαμβανομένων και των προτύπων συμπεριφοράς των φορολογουμένων:* Η δράση του φορολογικού ελέγχου μπορεί να παρέχει στις αρχές πληροφορίες σχετικά με τη γενική ευημερία του φορολογικού συστήματος. Η πραγματοποίηση τυχαίων ελέγχων σε μερίδα φορολογούμενων μπορεί να ενισχύσει τις προσπάθειες των αρχών ως προς την διαχείριση των εσόδων συγκεντρώνοντας αναγκαίες πληροφορίες οι οποίες λειτουργούν ως αρωγοί στην αύξηση των επιπέδων φορολογικής συμμόρφωσης. Παράλληλα αυτές οι πληροφορίες μπορούν να εντοπίζουν τις τάσεις της συνολικής αποτελεσματικότητας των ελέγχων και να χρησιμοποιηθούν έναντι μελλοντικών στρατηγικών βελτίωσης της συμμόρφωσης μέσω της δράσης ενός πιο αυτοματοποιημένου συστήματος το οποίο θα ελέγχει τις ομάδες κινδύνου ενώ παράλληλα θα μπορούν να λειτουργούν ενισχυτικά στις αποφάσεις αλλαγών της φορολογικής νομοθεσίας.
- *Συγκέντρωση πληροφοριών:* Οι έλεγχοι μπορούν να αποκαλύψουν πληροφορίες σχετικά με τα συστήματα φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής που αφορούν μεγάλο αριθμό φορολογουμένων.
- *Εκπαίδευση των φορολογούμενων:* Βεβαίως πλην της αποτρεπτικής δράσης των ελέγχων μπορεί να υπάρξει, από τη μεριά τους, και εκπαίδευση των φορολογούμενων αναφορικά με την αποσαφήνιση ζητημάτων της φορολογικής νομοθεσίας που ενδεχομένως δεν γίνονται κατανοητές από το κοινό, ενώ παράλληλα μπορούν να προσδιορίσουν με σαφήνεια τις βελτιώσεις που απαιτούνται για την τήρηση αρχείων και, επομένως να συμβάλουν στη βελτίωση της μελλοντικής συμμόρφωσης των φορολογουμένων.
- *Προσδιορισμός των άρθρων του νόμου που απαιτούν διευκρινίσεις:* Επιπρόσθετα η πραγματοποίηση φορολογικών ελέγχων μπορεί να φέρει στο προσκήνιο τμήματα του φορολογικού νόμου που ενδεχομένως προκαλούν σύγχυση και προβλήματα σε μεγάλο αριθμό φορολογουμένων με αποτέλεσμα την ύπαρξη πολλών στρεβλώσεων. Για τον λόγο αυτό μπορεί να απαιτηθεί από την φορολογική αρχή να αποσαφηνιστούν ορισμένες διατάξεις των νόμων.

Λαμβάνοντας υπόψη το ευρύ φάσμα των ρόλων που πρέπει να διαχειριστεί ο φορολογικός έλεγχος συνεπάγεται πως η κατάλληλη στελέχωση αυτού του τμήματος είναι απολύτως σημαντική. Από την στιγμή

λοιπόν που το πρόγραμμα ελέγχου αντιπροσωπεύει μια σημαντική στρατηγική επένδυση μιας χώρας οφείλουν να υπάρχουν ορθές πολιτικές και πρακτικές διαχείρισης αυτού του οργάνου (ΟΟΣΑ, 2006).

5.2.3 Είδη των φορολογικών ελέγχων

Στην Ελληνική επικράτεια τα ζητήματα που εξετάζουν τις διαδικασίες του φορολογικού ελέγχου αποτυπώνονται στον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας. Συγκεκριμένα στον νόμο 4174/2013 αναλύονται οι εξουσίες της Φορολογικής Διοίκησης οι οποίες επαναδιατυπώθηκαν με τον νόμο 4038/2014 που εισήγαγε τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα, όπου γίνεται αναφορά στην δράση του ελέγχου μέσω των άρθρων 23,25,27,28,34,62 και 66. Πριν από την εισαγωγή του νόμου, και συγκεκριμένα μέχρι τις 31/12/2013, τα είδη των ελέγχων περιλάμβαναν τρεις βασικές κατηγορίες: τους προληπτικούς ελέγχους, τους προσωρινούς ελέγχους και τους τακτικούς ελέγχους, όπως αυτοί ορίζονταν από τις προηγούμενες διατάξεις του ν.2238/1994.

Οι φορολογικοί έλεγχοι ενδέχεται να διαφοροποιούνται ανάλογα με το πεδίο εφαρμογής τους και το βαθμό έντασής τους. Για το λόγο αυτό, υπάρχουν διαφορετικοί τύποι ελεγκτικής δραστηριότητας που αναλύονται στην συνέχεια (ΟΟΣΑ, 2006):

- *Πλήρεις έλεγχοι*: Περιλαμβάνουν μια συνολική εξέταση όλων των οικονομικών στοιχείων που σχετίζονται με τον υπολογισμό της φορολογικής υποχρέωσης ενός φορολογουμένου για μια δεδομένη περίοδο. Η διενέργεια του ελέγχου πραγματοποιείται με το τέλος της διαχειριστικής χρήσης και επαληθεύεται η πληρότητα και η ακρίβεια των φορολογικών δηλώσεων που υποβλήθηκαν από την επιχείρηση. Η ακρίβεια των οικονομικών καταστάσεων εξακριβώνεται μέσω των δεδομένων των φορολογικών βιβλίων της επιχείρησης καθώς επίσης και συμπληρωματικών πληροφοριών που προκύπτουν κατά την πορεία της υφιστάμενης ελεγκτικής διαδικασίας.

  Η χρονική διάρκεια πραγματοποίησης του ελέγχου εξαρτάται από τα δεδομένα της εκάστοτε υπόθεσης που βρίσκεται υπό διερεύνηση. Συγκεκριμένα ανάλογα με το είδος της δραστηριότητας της εξεταζόμενης επιχείρησης αλλά και το μέγεθός της μπορεί να επιτείνει την διάρκεια του ελέγχου, ενώ παράλληλα και ο βαθμός δυσκολίας διερεύνησης των ελεγκτικών υποθέσεων μπορεί επιπρόσθετα να λειτουργήσει ενισχυτικά. Σύμφωνα με τον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας, ανεξάρτητα του χρόνου ελέγχου που αρχικά τίθεται από την φορολογική διοίκηση υπάρχει η δυνατότητα παράτασης ενός εξαμήνου αλλά και παράταση για ακόμη έξι μήνες σε εξαιρετικές περιπτώσεις (Άρθρο 25, ν.4174/2013, "Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας").

Με τον τρόπο αυτό επαληθεύεται η ορθή τήρηση των φορολογικών διατάξεων που εφαρμόζονται σε κάθε ελεγχόμενη υπόθεση. Με την αποτελεσματική λειτουργία του ελέγχου επιτυγχάνεται η ενίσχυση της οικειοθελής συμμόρφωσης του επιτηδευματία έναντι των φορολογικών αρχών.

Επιδίωξη του ελέγχου αυτού είναι ο καθορισμός της σωστής φορολογικής υποχρέωσης ενός φορολογούμενου στο σύνολό της. Σε ορισμένες χώρες διενεργούνται πλήρεις έλεγχοι στο πλαίσιο δράσης τυχαίων ελέγχων που έχουν ως σκοπό τη συλλογή δεδομένων σχετικά με τα ειδικά χαρακτηριστικά των κινδύνων φορολογικής συμμόρφωσης. Βεβαίως η διενέργεια τέτοιων ελέγχων είναι ιδιαιτέρως δαπανηροί, παρέχοντας την επιλογή από τις φορολογικές αρχές να χρησιμοποιήσουν έναν συνδυασμό των διάφορων τύπων ελέγχων προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της συμμόρφωσης.

Έλεγχοι περιορισμένης εμβέλειας (μερικοί έλεγχοι): Στην συγκεκριμένη κατηγορία οι έλεγχοι περιορίζονται σε συγκεκριμένα θέματα αναφορικά με τη φορολογική δήλωση ή / και με ένα συγκεκριμένο φορολογικό καθεστώς που πραγματοποιεί ο φορολογούμενος.

Ο μερικός έλεγχος έχει ως βασική του επιδίωξη την διερεύνηση της ικανότητας του φορολογούμενου να εκπληρώσει τις φορολογικές του υποχρεώσεις. Αυτού του είδους οι έλεγχοι επειδή πραγματοποιούνται από τα γραφεία της διοίκησης εστιάζουν την έρευνά τους στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις που αποτυπώνουν τον Φόρο Προστιθέμενης Αξίας, τον φόρο Εισοδήματος και τους παρακρατούμενους φόρους για μία ή και πολλές διαχειριστικές χρήσεις. Με αυτόν τον τρόπο εξετάζονται ορισμένοι τομείς δυνητικού κινδύνου αναφορικά με τη μη συμμόρφωση ενώ το κόστος διαχείρισης αυτών των τύπων ελέγχου είναι σχετικά μικρότερο σε σχέση με τους πλήρεις ελέγχους.

Σύμφωνα με την ΑΑΔΕ, φορολογική διοίκηση έχει την δυνατότητα να διενεργεί ελέγχους και από τα γραφεία της, πέραν δηλαδή των επιτόπιων ελέγχων, βάσει των χρηματοοικονομικών στοιχείων που έχει στη διάθεσή της από τους φορολογούμενους. Επιπρόσθετα μπορεί να εγκαλέσει τον φορολογούμενο ώστε να προσκομίσει περαιτέρω στοιχεία που κρίνονται αναγκαία για την ολοκλήρωση του ελέγχου (Άρθρο 23, ν.4174/2013, "Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας").

- *Ενιαίοι έλεγχοι τεκμηρίων*: Οι έλεγχοι ενιαίου τεύχους περιορίζονται σε ένα στοιχείο δυνητικής μη συμμόρφωσης που μπορεί να προκύψει από την εξέταση της επιστροφής του φορολογούμενου. Λόγω του περιορισμένου πεδίου εφαρμογής τους, οι έλεγχοι μεμονωμένων θεμάτων συνήθως χρειάζονται λιγότερο χρόνο για να εκτελεστούν και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αναθεώρηση μεγάλου αριθμού φορολογουμένων που εμπλέκονται σε παρόμοια συστήματα για να αποκρύψουν τη μη συμμόρφωση. Βεβαίως αξίζει να σημειωθεί ότι στην Ελλάδα ο τύπος αυτού του ελέγχου εμπίπτει στην κατηγορία του μερικού ελέγχου.

Στην πράξη, το εύρος αλλά και ο τύπος του προκαθοριζόμενου ελέγχου εξαρτάται από τα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία που δείχνουν τους πιθανούς κινδύνους μη συμμόρφωσης αλλά και το ιστορικό του φορολογούμενου. Για παράδειγμα στην περίπτωση όπου πραγματοποιούνται πλήρεις έλεγχοι σε έναν φορολογούμενο για μεγάλα χρονικά διαστήματα μπορούν να δικαιολογηθούν εξαιτίας της συνεχόμενης, ασυνήθιστης, αλλαγής των οικονομικών καταστάσεων του φορολογούμενου ή της επιχείρησης που διαχειρίζεται.

5.2.4 Χρονική διάρκεια και τρόπος διεξαγωγής των ελέγχων

Κατά την πραγματοποίηση των φορολογικών ελέγχων, και όπως αναλύθηκε και προηγουμένως, η έρευνα επικεντρώνεται σε συγκεκριμένα τμήματα των δραστηριοτήτων ενός φορολογούμενου και εξετάζει συγκεκριμένες συναλλαγές ή δραστηριότητες που αφορούν κάποια φορολογική υποχρέωση που βρίσκεται υπό έλεγχο. Βεβαίως ένας έλεγχος ενδέχεται να διαφέρει ως προς το επίπεδο λεπτομέρειας που προσφέρει. Ανάλογα λοιπόν με το επίπεδο του κινδύνου που ελλοχεύει σε μια έρευνα, ο τρόπος διεξαγωγής του ελέγχου μπορεί να διαφέρει.

Στην πληθώρα τους οι έλεγχοι επικεντρώνονται σε ένα οικονομικό έτος ή σε μια λογιστική περίοδο. Ωστόσο ανάλογα με το είδος του ελέγχου η διάρκειά τους μπορεί να επεκταθεί με σκοπό να καλυφθούν περισσότερες διαχειριστικές χρήσεις. Ως επί των πλείστων, όπως ορίζει ο ν.4174/2013 στο κώδικα φορολογικής διαδικασίας, η διενέργεια του ελέγχου κυμαίνεται από 2 έως και 4 μήνες, χωρίς όμως να συνυπολογίζεται ο χρόνος των 30 ημερών που έχει στη διάθεσή του ο ελεγχόμενος για να υποβάλει προσφυγή στη Διεύθυνση Επίλυσης Διαφορών ούτε ο χρόνος που απαιτείται για να εξεταστεί η προσφυγή του και μπορεί να διαρκέσει μέχρι και 4 μήνες. Επομένως ο συνολικός χρόνος που μπορεί να απαιτηθεί προκειμένου να ολοκληρωθεί ένας φορολογικός έλεγχος μπορεί να κυμανθεί από 2 έως και 9 μήνες ανάλογα με το είδος της εξεταζόμενης υπόθεσης (Ν.4174/2013, άρθρο 28).

Ο τόπος πραγματοποίησης των φορολογικών ελέγχων μπορεί να διαφέρει ανάλογα με το είδος της ελεγκτικής μεθόδου. Στις περισσότερες περιπτώσεις των μερικών ελέγχων η έρευνα πραγματοποιείται από τα γραφεία της διοίκησης όταν ωστόσο υπάρχουν αποχρώσες ενδείξεις παράνομων ενεργειών μπορεί να πραγματοποιηθεί και επιτόπιος έλεγχος στις εγκαταστάσεις της επιχείρησης με σκοπό την συλλογή επιπρόσθετων πληροφοριών. Στις περιπτώσεις ελέγχων όπου οι διοικητικοί υπάλληλοι αναζητούν επιπρόσθετες χρηματοοικονομικές καταστάσεις ή και τα λογιστικά βιβλία της επιχείρησης, προκειμένου να ολοκληρωθεί ο έλεγχος, τότε δύναται να συλλέγονται και να αποστέλλονται προς το γραφείο του ελεγκτικού υπαλλήλου. Επομένως ανάλογα με το είδος των ελέγχων μπορούν να ταξινομηθούν σε «επιτόπιοι έλεγχοι» και «έλεγχοι γραφείου» (ΟΟΣΑ, 2006).

Δεδομένου ότι οι έλεγχοι ποικίλουν ανάλογα με το πεδίο εφαρμογής τους, οι ελεγκτικοί μηχανισμοί οφείλουν να ορίσουν μια σαφή πολιτική αναφορικά με τον αριθμό των ελέγχων και των περιστάσεων υπό τις οποίες πρόκειται να διεξαχθούν οι συγκεκριμένοι τύποι ελέγχων έτσι ώστε οι ελεγκτές της δημόσιας διοίκησης να κατανοήσουν εκ των προτέρων τι αναμένεται από αυτούς να πράξουν.

5.3 Τα συστήματα των φορολογικών ελέγχων

Ένα κρίσιμο ζήτημα που τίθεται αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των φορολογικών ελέγχων αποτελεί ο τρόπος με τον οποίο οι φορολογικές διοικήσεις επιλέγουν τις ομάδες των φορολογούμενων που θα ελεγχθούν. Σε πολλά κράτη η επιλογή αυτών των ομάδων βασίζεται σε μεθόδους και αναλύσεις του πληθυσμού με σκοπό να διαπιστωθεί το τμήμα των φορολογούμενων που φοροδιαφεύγει σε μεγαλύτερο βαθμό και εν τέλει να ελεγχθεί. Η δημιουργία επομένως τέτοιων συστημάτων, που θα μελετούν και θα οργανώνουν τον έλεγχο, μπορεί να προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα καθώς περιορίζει το κόστος επιφέροντας τον πιο αποτελεσματικό τρόπο δράσης της φορολογικής διοίκησης (Syed και Kalirajan, 2000). Αυτό που έχουν παρατηρήσει οι ελεγκτικές αρχές στην Αμερική στηρίζεται στο γεγονός ότι οι στοχευμένοι έλεγχοι παρουσιάζουν μεγαλύτερα εισπρακτικά αποτελέσματα σε σχέση με τους τυχαίους ελέγχους, κυρίως τους δειγματοληπτικούς, που δεν ενισχύουν περισσότερο την φορολογική συμμόρφωση (United States General Accounting Office, 1998).

Αναφορικά με την εξέταση των προγραμμάτων φορολογικού ελέγχου αξίζει να σταθούμε στο πλέον διαδεδομένο, βιβλιογραφικά, σύστημα που εφαρμόζουν οι ΗΠΑ. Με σκοπό την αύξηση του επιπέδου φορολογικής συμμόρφωσης η Αμερικάνικης φορολογικής υπηρεσίας (IRS) ξεκίνησε από το 1963 ένα πρόγραμμα παρακολούθησης των ελέγχων συμμόρφωσης προβλέποντας, για εκείνη την περίοδο, την διενέργεια 92.000 φορολογικών ελέγχων στα δηλωτέα εισοδήματα φυσικών προσώπων, χρησιμοποιώντας την μέθοδο της στρωματοποιημένης δειγματοληψίας. Βεβαίως το σύστημα αυτό έληξε άδοξα το 1988 καθώς λόγω τόσο των έντονων δημοσιονομικών περιορισμών όσο και της αρνητικής στάσης των φορολογούμενων δεν μπόρεσε να παρουσιάσει θετικά αποτελέσματα. Έκτοτε ανά τέσσερα χρόνια, πραγματοποιούνται δειγματοληπτικοί έλεγχοι, οι οποίοι επιλέγονται με γεωγραφικά και κοινωνικοοικονομικά κριτήρια ώστε να αποτελέσουν ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του συνολικού πληθυσμού. Η χρήση της συγκεκριμένης μεθόδου αποτέλεσε έναν σημαντικό τρόπο για το IRS προκειμένου να συλλέγει πρωτογενή στοιχεία τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ώστε να αναπτυχθεί ένα στρατηγικό πλάνο με σκοπό την επιλογή στοχευμένων ελέγχων προκειμένου να εντοπίζονται με μεγαλύτερη πιθανότητα οι περιπτώσεις φοροδιαφυγής. Αντίστοιχα, μετά την επιβολή αυτού του συστήματος το IRS κατάφερε να αυξήσει τη μέση απόδοση φορολογικών κυρώσεων ανά φορολογούμενο (Hunter και Nelson, 1996).

Από το 2001 και μετά το IRS εφάρμοσε ένα εθνικό ερευνητικό πρόγραμμα, με την ονομασία NRP20, το οποίο αποτέλεσε συνέχεια της προηγούμενης στρατηγικής προσπάθειας με σκοπό την ενίσχυση της εθελοντικής συμμόρφωσης. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα επιλέγει κατά προτεραιότητα ελέγχους σε δηλώσεις φυσικών προσώπων, συμπεριλαμβανομένων και προσώπων που διατηρούν εμπορικές επιχειρήσεις, που παρουσιάζουν υψηλά εισοδήματα. Το αποτέλεσμα ήταν να αυξηθούν σημαντικά τα επίπεδα εισπραχθέντων φόρων ενώ παράλληλα υπήρξε μια διασπορά των ελέγχων σε όλα τα επίπεδα φορολογούμενων (Internal Revenue Service, 2007). Παράλληλα στο κομμάτι των επιχειρήσεων η Αμερικάνικη φορολογική διοίκηση έχει αναπτύξει προγράμματα ελέγχου τα οποία στηρίζονται στην μέτρηση της εθελοντικής συμμόρφωσης.

Ανάλογα προγράμματα εφαρμόζονται και από άλλες χώρες όπως η Αυστραλία. Εκεί οι φορολογικές αρχές εφαρμόζουν ένα πλαίσιο ελέγχων των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Μετρώντας τους κλάδους δραστηριότητας με την μεγαλύτερη επίδραση της φοροδιαφυγής, οι έλεγχοι εστιάζουν στις αντίστοιχες κατηγορίες επιχειρήσεων ενισχύοντας έτσι την φορολογική συμμόρφωση (Braithwaite, 2007). Παράλληλα, όλα αυτά τα προγράμματα χαρακτηρίζονται από την μεταβλητή τάση που έχουν καθώς τα εκάστοτε νέα δεδομένα τα οποία παρουσιάζονται στο πεδίο της φορολογικής συμμόρφωσης μπορούν να μεταβάλουν πλήρως το πεδίο ελέγχων. Επομένως η ανατροφοδότηση πληροφοριών που λαμβάνουν από τους προηγούμενους ελέγχους καθορίζουν της εξέλιξη αυτών των προγραμμάτων.

Σε αρκετές χώρες, όπως για παράδειγμα στην Τζαμάικα, εξετάζεται ένα μοντέλο φορολογικού ελέγχου το οποίο βασίζεται σε συγκεκριμένες ενδείξεις που ορίζουν οι φορολογικές αρχές για την απόφαση διενέργειας ελέγχου. Συγκεκριμένα, οι φορολογικές αρχές χρησιμοποιούν ένα πρόγραμμα παρακολούθησης ορισμένων πληροφοριών, που δηλώνεται από τους φορολογούμενους μέσω των δηλώσεών τους, οι οποίοι στην περίπτωση που ξεπερνούν το όριο που θέτουν οι ελεγκτές συγκαταλέγεται στο δείγμα ελέγχου. Ως εκ τούτου, ο τρόπος διαχείρισης του συστήματος ελέγχου καθώς και η συμπεριφορά των φορολογούμενων διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην διαδικασία της φορολογικής συμμόρφωσης (Alm et al, 1993).

Υπο τον φόβο της αβεβαιότητας αναφορικά με την πραγματική φορολογική τους υποχρέωση, οι φορολογούμενοι μπορεί να επιλέξουν να μην υποβάλουν φορολογική δήλωση σε μια προσπάθεια να αποφύγουν την πληρωμή υπέρογκων ποσών ή όταν φοβούνται πως αντιμετωπίσουν κάποια ποινή για μη σωστή καταβολή των φορολογικών τους υποχρεώσεων, στην περίπτωση διενέργειας κάποιου ελέγχου. Ο έλεγχος που πραγματοποιήθηκε από τους Alm et al. (2010) στηρίχθηκε σε ένα εργαστηριακό πείραμα όπου οι φορολογούμενοι εφόσον αποκτούν κάποιο εισόδημα έχουν το δικαίωμα μια φορολογικής ελάφρυνσης. Καλούνται λοιπόν να επιλέξουν εάν θα υποβάλουν την φορολογική τους δήλωση στις αρχές ώστε να πραγματοποιηθεί ο απαραίτητος έλεγχος και αν διαπιστωθούν εσκεμμένες ή μη παραλήψεις θα τους

επιβληθεί η οριζόμενη ποινή. Υπό αυτό το πλαίσιο η αβεβαιότητα της ορθής δήλωσης ωθεί τους πολίτες να μην εκπληρώνουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Για τον λόγο αυτό είναι αναγκαία η ύπαρξη μιας περισσότερο φιλικής φορολογικής υπηρεσίας η οποία θα μπορεί να παρέχει πληροφόρηση και ενημέρωση στους φορολογούμενους γι' αυτά τα ζητήματα, έναντι βέβαια ενός χρηματικού κόστους. Η αύξηση λοιπόν των παροχών, μέσω της παροχής πληροφοριών προς το κοινό έναντι χαμηλού κόστους, από την μεριά των φορολογικών αρχών μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής.

Βεβαίως όλη αυτή η διαδικασία λειτουργίας των συστημάτων ελέγχου έχει δημιουργήσει το αίσθημα σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες πως στοχοποιούνται. Ενδεικτική είναι η έρευνα των Cloyd et al. (1996) οι οποίοι παρατήρησαν πως οι υπεύθυνοι λογιστηρίων των μεγάλων επιχειρήσεων θεωρούσαν ότι, με την χρήση αυτών των προγραμμάτων από το IRS, στοχοποιούνταν οι επιχειρήσεις τους ενώ οι ίδιοι είχαν την αίσθηση πως αποδυναμωνόταν η θέση τους. Ο τρόπος με τον οποίο οι φορολογικές διοικήσεις επιλέγουν να καταρτίσουν τα προγράμματα ελέγχου διαφέρουν καθώς χρησιμοποιούνται διαρκώς διαφορετικές τεχνικές επιλογής του τελικού δείγματος. Στις ΗΠΑ οι αρχές στηρίζονται σε ένα σύστημα, Discriminant Index Function (DIF), κατά το οποίο επιλέγεται να ελεγχθεί ένα ποσοστό δηλώσεων που αντιστοιχεί περίπου στο 2%. Συγκεκριμένα η μέθοδος που ακολουθείτε στηρίζεται στο πρόγραμμα της φορολογικής συμμόρφωσης όπου προστίθενται διάφορες μεταβλητές και κριτήρια προκειμένου να διαχωριστεί ο έλεγχος σε δυο πληθυσμούς και ιεραρχούνται με βάση το αποτέλεσμα DIF. Έτσι προκύπτει το ελεγχόμενο δείγμα το οποίο παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά κινδύνου (Wedick, 1983).

Επιπρόσθετα τίθεται υπό διερεύνηση η προσπάθεια των κυβερνήσεων να εφαρμόσουν πολιτικές συνδυασμένες με τους φορολογικούς ελέγχους προκειμένου να κατασταλεί το φαινόμενο της φοροδιαφυγής από τις επιχειρήσεις. Στην έρευνά τους οι Bayer και Cowell (2016) υποστηρίζουν ότι οι κυβερνήσεις θα πρέπει να υιοθετήσουν μια «πιο έξυπνη» πολιτική ελέγχου, κατά την οποία θα λαμβάνουν υπόψη τη σχέση μεταξύ των δηλωθέντων κερδών μιας επιχείρησης και των αντίστοιχων οικονομικών αποτελεσμάτων των κλάδων αναφοράς. Μια τέτοια πολιτική ελέγχου θα δημιουργούσε μια διαφορετική κατάσταση αναφορικά με τις πολιτικές αναφοράς των επιχειρήσεων αλλά και τις αποφάσεις τους για την αγορά. Έτσι ο σχεδιασμός της πολιτικής ελέγχου, από την μεριά της φορολογικής αρχής, μπορεί να έχει επιπτώσεις στις αποφάσεις παραγωγής των επιχειρήσεων. Η φύση αυτών των επιπτώσεων εξαρτάται από τη σχέση ανταγωνισμού ή συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων. Συνεπώς, μια κατάλληλα σχεδιασμένη πολιτική ελέγχου μπορεί όχι μόνο να επιτύχει μεγαλύτερη συμμόρφωση, αλλά και υψηλότερα καθαρά έσοδα.

Αναφορικά με τις επιχειρήσεις ο τρόπος διεξαγωγής των ελέγχων διαφέρει. Συγκεκριμένα, το IRS κατατάσσει δώδεκα έως δεκαπέντε κατηγορίες με κριτήρια και δείκτες βασισμένοι στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις, όπως για παράδειγμα τα ακαθάριστα κέρδη, τα μικτά κέρδη, το σύνολο

του ενεργητικού κ.α. όπως άλλωστε έδειξαν και έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στους φορολογούμενους παράγοντες όπως ο κλάδος δραστηριοποίησης αλλά και η γεωγραφική θέση εγκατάστασης αποτελούν προσδιοριστικούς παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης (Rotz et. al., 1994).

Όπως παρουσιάζεται από το United States General Accounting Office (1988, 1999) το IRS χρησιμοποιεί έναν συνδυασμό φορολογικών προγραμμάτων, περίπου 40 στο σύνολο, προκειμένου οι έλεγχοι να μη βασίζονται σε τυχαία επιλογή. Άλλωστε έρευνες αναφορικά με την αποτελεσματικότητα τέτοιων πρακτικών έδειξε πως παρόμοιοι τρόποι διεξαγωγής ελέγχων μπορούν να ενισχύσουν την φορολογική συμμόρφωση χωρίς απαραίτητα να επιβαρύνουν με επιπρόσθετο κόστος τον κρατικό προϋπολογισμό. Βεβαίως στα πλαίσια αυτών των προγραμμάτων, και για λόγους αποτροπής εμφάνισης μεθόδων φοροδιαφυγής, το IRS δεν γνωστοποιεί τις παραμέτρους που χρησιμοποιεί στα προγράμματά του παρόλο που ορισμένοι έχουν επιχειρήσει κατά καιρούς τα αποκωδικοποιήσουν τις μεθόδους που ακολουθούν οι αρχές (Alm και Mckee, 2004).

5.3.1 Παράμετροι μέτρησης των φορολογικών ελέγχων

Η αποτελεσματικότητα των φορολογικών ελέγχων καθορίζεται από δύο παραμέτρους. Η πρώτη παράμετρος μετρά το ποσοστό των φορολογικών ελέγχων, το οποίο ορίζεται από τον λόγο του αριθμού των φορολογουμένων που ελέγχθηκαν προς τον συνολικό αριθμό των φορολογουμένων σε μια δεδομένη οικονομική χρήση. Η δεύτερη παράμετρος ασχολείται με την έκταση των ελέγχων και είναι η πιο δύσκολη να μετρηθεί καθώς δεν υπάρχουν μέχρι σήμερα δημοσιευμένα στοιχεία αναφορικά με την διαδικασία που ακολουθείται από τις φορολογικές αρχές.

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα στις αναπτυγμένες χώρες παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον στην προσπάθεια διασύνδεσης των φορολογικών εσόδων με τα αποτελέσματα των ελέγχων. Σε αυτή την προσπάθεια στηρίζεται και το Αμερικάνικο φορολογικό σύστημα το οποίο βασίζεται στην εθελοντική συμμόρφωση παρατηρώντας ωστόσο πως η λειτουργία των ελεγκτικών μηχανισμών αποτελεί μια δαπανηρή διαδικασία. Για τον λόγο αυτό, όπως συμβαίνει και στην Ελλάδα, υποχρεώνει τους φορολογουμένους στην υποβολή των φορολογικών δηλώσεων και στην συνέχεια επιλέγει ένα ποσοστό αυτών προκειμένου να ελεγχθεί (Sanchez and Sobel, 1993). Στην έρευνα των Chang et al (1987) με σκοπό τη διερεύνηση της στάσης των φορολογουμένων απέναντι στον κίνδυνο ενός φορολογικού ελέγχου, τα συμπεράσματα έδειξαν πως μολονότι οι φορολογούμενοι έχουν την τάση να αποφεύγουν τον κίνδυνο, ένα σημαντικό ποσοστό στην πραγματικότητα παρουσιάζει μια αποκλίνουσα συμπεριφορά, η οποία μπορεί να εξηγηθεί λόγω της συμπεριφορικής προσέγγισης.

Σε πολλές χώρες αυξάνεται η ανησυχία γύρω από θέματα φοροδιαφυγής στις διάφορες οικονομικές δραστηριότητες. Τα στοιχεία δείχνουν ότι η φοροδιαφυγή εμφανίζεται σε έντονο ρυθμό στις αναπτυσσόμενες χώρες και σε αυτές που βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο (Schneider & Enste, 2000). Για παράδειγμα η έντονη εμπορική ανάπτυξη που παρατηρείται στην Κίνα συνοδεύεται και από μια σημαντική έξαρση της παραοικονομίας (Hashimzade et al., 2010). Βεβαίως σε επίπεδο οικονομίας δεν θα πρέπει να αμελούμαι τη σοβαρή επίπτωση που παρουσιάζει η φοροδιαφυγή των εταιρειών σε όλο το φάσμα του φορολογικού συστήματος. Αυτός άλλωστε είναι και ο λόγος που πολλές κυβέρνησης, όπως και αυτή της Κίνας, επιλέγουν την εθελοντική συμμόρφωση ως μια βασική πηγή λειτουργίας της φορολογικής πολιτικής τους.

Η χρήση των χρηματοοικονομικών αναφορών αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στην ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης. Μειώνοντας την ασύμμετρη πληροφόρηση μεταξύ της φορολογικής αρχής και των φορολογουμένων μπορεί να επαληθεύσει τις φορολογικές δηλώσεις, σε σχέση με τις ετήσιες εκθέσεις, αναφορικά με τα εισοδήματα των φορολογουμένων. Οι πρόσθετες λοιπόν πληροφορίες παρέχουν την δυνατότητα στους ελεγκτές να πραγματοποιούν στοχευμένους ελέγχους, οι οποίοι βεβαίως είναι περισσότερο αποτελεσματικοί. Όπως είναι φυσικό, ένα τέτοιο πρόγραμμα παροχής πληροφοριών απαιτεί σημαντικό ποσό πόρων που θα πρέπει να διατεθεί προς τις φορολογικές αρχές.

Στην περίπτωση εύρεσης ενός βέλτιστου επιπέδου ελέγχου, μπορεί αυτό να συνδεθεί με τα επίπεδα του εθνικού προϋπολογισμού. Τα επίπεδα του βέλτιστου φορολογικού ελέγχου αυξάνονται καθώς αυξάνεται ο προϋπολογισμός. Το κρίσιμο ζήτημα αποτελεί η εύρεση του άριστου σημείου αποτελεσματικότητας του ελέγχου, καθώς πέραν αυτού όσο αυξάνεται η ποσότητα της πληροφόρησης τόσο μειώνεται η αποτελεσματική στόχευση του ελέγχου.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες υπάρχει ένα σύστημα αναφοράς χρηματοοικονομικών πληροφοριών το οποίο αναβαθμίζεται διαρκώς με νέες πληροφορίες που παρέχονται κατόπιν οδηγιών. Συγκεκριμένα, πρόσφατα έχουν προσθέσει την υποχρέωση του τραπεζικού συστήματος να παρέχει πληροφορίες για τις επιχειρήσεις αναφορικά με το ακαθάριστο ποσό των συναλλαγών που πραγματοποιούνται με πιστωτικές κάρτες, δίνοντας έτσι την δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν καλύτερα οι συλλεγόμενες πληροφορίες.

Αναμφίβολα, αναφερόμενοι στο κομμάτι του ελέγχου δεν θα πρέπει να παραβλέπουμε το υψηλό κόστος που υπάρχει προκειμένου να μπορούν να πραγματοποιηθούν εργασίες όπως είναι η εκπαίδευση των φορολογούμενων, η δημιουργία κανόνων που προκύπτουν από τις νέες συνθήκες καθώς επίσης και η διευκόλυνση αντιστοιχίας μεταξύ των φορολογικών δηλώσεων και των πρόσθετων χρηματοοικονομικών πληροφοριών.

Για παράδειγμα, από το 2009 έως το 2012, οι αρμόδιες Αμερικανικές αρχές ελέγχου δαπάνησε περίπου 110 εκατομμύρια δολάρια προκειμένου να δημιουργήσει ένα πρόγραμμα που να μπορεί να αντιστοιχίζει τις νέες πληροφορίες που δέχονταν μέσων χρηματοοικονομικών αναφορών. Επομένως το οικονομικό βάρος αποτέλεσε εμπόδιο στην απόφαση των ελεγκτικών αρχών αναφορικά με την διενέργεια ελέγχων και της διαδικασίας υποβολής των πρόσθετων πληροφοριών. Βεβαίως αξίζει να σημειώσουμε πως και οι δύο λειτουργείες αποτελούν σημαντικό παράγοντα ενίσχυσης της φορολογικής αρχής προκειμένου να διασφαλιστεί η πρόσβασή της σε πληροφορίες που αφορούν το εισόδημα των φορολογούμενων, αλλά η κάθε πλευρά εξετάζει με διαφορετικό τρόπο το ζήτημα αυτό. Η ύπαρξη των φορολογικών ελέγχων αποκαλύπτει σε πλήρες βάθος οικονομικές πληροφορίες των φορολογούμενων ενώ οι οικονομικές αναφορές αποκαλύπτουν ορισμένες πληροφορίες για μια μικρή ή μεγαλύτερη μερίδα πολιτών.

Στην έρευνά της η Kuchumova (2017) υποστηρίζει ότι η πιθανότητα ελέγχου είναι μια συνάρτηση του εισοδήματος που δηλώνει ο φορολογούμενος καθώς και των ενδείξεων για φοροδιαφυγή. Ως εκ τούτου η εκάστοτε φορολογική αρχή θα πρέπει να επικεντρώσει τους ελέγχους στα εισοδήματα που εμφανίζουν τάση προς αλλοίωση των οικονομικών στοιχείων, έτσι ώστε τα οριακά φορολογικά έσοδα να παρουσιάζουν ίδια μορφή έναντι όλων των φορολογουμένων. Στόχος της δράσης αυτής παραμένει ο έλεγχος της εφαρμογής του σε άτομα τα οποία μεταφέρουν διαφορετικά είδη χρηματοοικονομικών πληροφοριών. Στην περίπτωση όπου υπάρξουν δύο ομάδες φορολογουμένων που διαφέρουν ως προς την έκταση της πληροφόρησης που παρέχουν, όπως για παράδειγμα συμβαίνει μεταξύ των μισθωτών και των αυτοαπασχολούμενων, δίνεται εντολή στη φορολογική αρχή να εστιάσει τους ελέγχους στον τομέα με τη μικρότερη έκταση της πληροφόρησης, όπως είναι οι αυτοαπασχολούμενοι.

Παραμένει ωστόσο το πρόβλημα της κατάλληλης κατανομής των πόρων μεταξύ των φορολογικών ελέγχων και της συλλογής των απαραίτητων χρηματοοικονομικών πληροφορίων. Η αναλύτρια επισημαίνει πως θα πρέπει να αναζητηθούν επιπρόσθετα ποσά προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες που εγείρουν οι επιπρόσθετες πληροφορίες καθώς με αυτό τον τρόπο θα επιτευχθεί ένας καλύτερος διαχωρισμός των φορολογούμενων ο οποίος θα λειτουργήσει ευεργετικά στην αύξηση της ποιότητας των ελέγχων και συνεπακόλουθα σε αύξηση των φορολογητέων εισοδημάτων. Συμπερασματικά, αξίζει να αναφέρουμε πως και τα δυο εργαλεία της φορολογικής αρχής ενισχύουν την προσπάθεια του κράτους για περισσότερη πληροφόρηση απέναντι στους φορολογούμενους παρόλο που οι μηχανισμοί αυτοί δρουν με διαφορετικό τρόπο (Kuchumova, 2017).

Οι Sanchez και Sobel (1993) ασχολήθηκαν με την βέλτιστη στρατηγική ελέγχου καταλήγοντας σε ένα μοντέλο στο οποίο η φορολογική αρχή θέτει υπό έλεγχο το δηλωτέο εισόδημα και επιλέγει την πιθανότητα ελέγχου βάσει αυτού του εισοδήματος. Η βέλτιστη στρατηγική ελέγχου στην περίπτωση αυτή είναι ένας

κανόνας αποκοπής. Συγκεκριμένα, οι φορολογούμενοι που δηλώνουν εισοδήματα που βρίσκονται κάτω από το εγκεκριμένο όριο που έχει τεθεί έχουν αυξημένες πιθανότητες ελέγχου, έναντι των υπολοίπων.

Νωρίτερα ο Scotchmer (1987) είχε τονίσει πως οι φορολογικές αρχές μπορούν να συσχετίσουν τα δηλωτέα εισοδήματα και με άλλους παράγοντες, για την διεξαγωγή ελέγχων, όπως είναι το επάγγελμα και η ηλικία. Έτσι προκύπτουν κατηγορίες φορολογούμενων όπου μπορούν στην συνέχεια οι ελεγκτικές αρχές να εστιάσουν τους ελέγχους σε κατηγορίες πολιτών που παρουσιάζουν αποκλίνουσα συμπεριφορά. Σε αντίθεση με τον Scotchmer (1987), οι Macho–Stadler και Pérez–Castrillo (2002) ακολουθούν έναν διαφορετικό τρόπο κατηγοριοποίησης των ελέγχων, καθώς θέτουν τους φορολογούμενους σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με το δηλωτέο εισόδημά τους. Βεβαίως και οι δύο έρευνες καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η ελέγχων με βάση τις χρηματοοικονομικές πληροφορίες μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη προοδευτικότητα.

Η έρευνα των Menichini και Simmons (2014) παρατήρησε πως η ύπαρξη ενός ακριβού μοντέλου ελέγχου το οποίο βασίζεται στις πρόσθετες χρηματοοικονομικές πληροφορίες ενδέχεται να επιφέρει δυσκολίες στους ελεγκτές να εξάγουν ορθά συμπεράσματα έναντι των μελλοντικών εσόδων. Παράλληλα αξίζει να αναφερθούμε στην πρόσφατη έρευνα των Slemrod και Traxler (2010), οι οποίοι εισήγαγαν έναν νέο όρο, αυτόν της "παρατηρησιμότητας" της φορολογικής βάσης, ορίζοντάς τον ως την ακρίβεια μέτρησης της φορολογικής βάσης που πραγματοποιείται από τη φορολογική αρχή. Καθώς λοιπόν μεταβάλλεται το ποσό που χρησιμοποιούν οι φορολογικές αρχές μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο μέτρησης της φορολογικής βάσης. Το βέλτιστο επίπεδο της συγκεκριμένης μεταβλητής ορίζεται από τους μελετητές ως το αντιστάθμισμα μεταξύ του κοινωνικού κόστους, το οποίο μπορεί να επιφέρει μεγάλες αλλαγές στα δηλωτέα καθαρά κέρδη, και των καθαρών κερδών, που προκύπτει από τα έσοδα ενός φορολογικού συστήματος το οποίο είναι φθηνότερο στη διαχείριση.

Παράλληλα η σπουδαιότητα συστημάτων ελέγχων στις χρηματοοικονομικές πληροφορίες είναι σημαντική καθώς μπορεί να βοηθήσει τις κυβερνητικές αρχές στην χάραξη κατάλληλων κριτηρίων για την ένταξη συγκεκριμένων κατηγοριών σε διάφορα κοινωνικά προγράμματα. Έτσι, σύμφωνα με τους Kleven και Kopczuk (2011) μπορεί να υπάρξει ένα βέλτιστο κοινωνικό πρόγραμμα στο οποίο οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής να είναι σε θέση να επιλέξουν αυστηροποίηση των ελέγχων. Επομένως μπορεί να δοθεί η αντίληψη πως η κυβέρνηση μπορεί να επηρεάσει την ακρίβεια των πληροφοριών του ελέγχου.

Επιπρόσθετα, αναλυτές όπως οι Besley και Persson (2013) υποστηρίζουν ότι η αποτελεσματικότητα φόρων όπως είναι ο φόρος εισοδήματος και ο φόρος προστιθέμενης αξίας μπορεί να ενισχυθεί όταν οι φορολογικές αρχές επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην ενδυνάμωση της φορολογικής συμμόρφωσης. Επομένως ένα ισχυρό σύστημα πληροφόρησης μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά. Σύμφωνα με τους αναλυτές, μια

τέτοια κίνηση από την μεριά των αναπτυγμένων χωρών μπορεί να επιφέρει αύξηση της συγκέντρωσης του εθνικού εισοδήματος από το 10% στο 40% μεταβαίνοντας από εμπορικούς φόρους και φόρους ειδικής κατανάλωσης σε φόρους εισοδήματος μισθωτής εργασίας και άλλες ευρείες φορολογικές βάσεις. Μια κυβέρνηση λοιπόν που στρέφει το ενδιαφέρον της στην ενίσχυση της δημοσιονομικής ικανότητας της χώρας μπορεί να δημιουργήσει ένα πιο αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα.

Στην έρευνα των Tan και Yim (2014) επιχειρείται η ανάλυση της φορολογικής συμμόρφωσης των φορολογούμενων μέσω ενός πειράματος εστιασμένο στους φορολογικούς ελέγχους. Πιο συγκεκριμένα, οι φορολογούμενοι ενημερώνονται για τον μέγιστο αριθμό ελέγχων από μια φορολογική αρχή, με αποτέλεσμα η πιθανότητα ελέγχου να εξαρτάται από τις κοινές αποφάσεις των πολιτών. Η διενέργεια ελέγχων αποτελεί μια στρατηγική κίνηση που χρησιμοποιείται ευρέως ως εργαλείο για την καταπολέμηση του προβλήματος φοροδιαφυγής. Ο φορολογικός έλεγχος μπορεί να οριστεί ως η αλληλεπίδραση μεταξύ της φορολογικής αρχής και του φορολογούμενου. Συγκεκριμένα, ο φορολογούμενος επιλέγει να δηλώσει με ειλικρίνεια το εισόδημά του ή να φοροδιαφύγει, γεγονός που μπορεί να αποφέρει επιπρόσθετα χρήματα, στην περίπτωση της φοροδιαφυγής χωρίς αυτή να γίνει αντιληπτή, ή οικονομική ζημιά στην περίπτωση εντοπισμού. Έτσι ο έλεγχος μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε με τυχαίο δείγμα είτε με εσκεμμένη παρέμβαση των φορολογικών αρχών (Allingham και Sandmo, 1972, Graetz et al., 1986).

Με δεδομένο πως το ζήτημα των φορολογικών ελέγχων παρουσιάζει, διαχρονικά, μεγάλο ερευνητικό ενδιαφέρον αρκετοί αναλυτές προσπάθησαν να μελετήσουν την επίδραση της πιθανότητας ελέγχου και των πρόστιμων στις αποφάσεις συμμόρφωσης. Στην μελέτη του ο Blackwell (2007) διαπίστωσε ότι η αύξηση της πιθανότητας ελέγχου οδηγεί σε μεγαλύτερη συμμόρφωση ενώ η αύξηση του φορολογικού συντελεστή δεν παρουσιάζει σημαντική επίδραση. Ακόμη η αποτελεσματικότητα του ελέγχου εμφανίζεται έντονα όταν οι φορολογούμενοι αναμένουν να ελεγχθούν (Alm και McKee, 2006).

Οι Alm και McKee (2004) μελέτησαν την πιθανότητα ελέγχου των Αμερικανών φορολογούμενων με βάση των κριτηρίων του IRS. Παρουσιάστηκε πως η πιθανότητα να διενεργηθεί ένας έλεγχος εξαρτάται από την απόκλιση που παρουσιάζουν τα οικονομικά στοιχεία που δηλώσει ένας φορολογούμενος με βάση το μέσο εισόδημα που παρουσιάζεται από την αντίστοιχη κοινωνική ομάδα. με βάση λοιπόν αυτόν τον κανόνα δημιουργείται ένα πρόβλημα συντονισμού για τους φορολογούμενους που θέλουν να εξαπατήσουν τις φορολογικές αρχές. Παράλληλα έχοντας ως δεδομένο στοιχείο πως μπορεί ένας φορολογούμενος για ένα διάστημα να αποκλίνει οικονομικά από την ομάδα στην οποία ανήκει, θεωρούν οι αναλυτές πως η ύπαρξη ενός συνδυασμού τυχαίων και στοχευμένων ελέγχων βάσει των κοινωνικών ομάδων μπορεί να αποτελέσει ισχυρό παράγοντα ενίσχυσης της φορολογικής συμμόρφωσης.

Ενδιαφέρων παρουσιάζει και η μελέτη των Coricelli et al. (2010) οι οποίοι ισχυρίζονται πως οι συναισθηματική αντίδραση των φορολογούμενων επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την συμμόρφωση. Έτσι κατατάσσουν τους φορολογούμενους σε δυο μεγάλες τάξεις: αυτήν που θεωρητικά φοροδιαφεύγει συστηματικά και ορίζει μια υψηλή πιθανότητα ελέγχου γύρω στο 65%, και εκείνη που παρουσιάζει την μεγαλύτερη συμμόρφωση θέτοντας σε πιθανότητα ελέγχου 35%. Αυτό που παρατηρείται από το πείραμα είναι πως οι φορολογούμενοι ενδιαφέρονται για την δημόσια εικόνα τους και υπό τον φόβο της στοχοποίησης επιλέγουν την συμμόρφωση.

Το πρότυπο οικονομικό μοντέλο αναφορικά με την φοροδιαφυγής από τα δηλωτέα εισοδήματα προϋποθέτει την ύπαρξη ορθολογικών φορολογούμενων οι οποίοι λαμβάνουν υπόψιν τους τις πιθανότητες ελέγχου, τα πρόστιμα και τους φορολογικούς συντελεστές και συμπεριφέρονται με γνώμονα την μεγιστοποίηση της χρησιμότητάς τους (Allingham και Sandmo, 1972). Ωστόσο στο συγκεκριμένο μοντέλο υπάρχει αντίληψη πως τόσο οι πιθανότητες ελέγχου όσο και τα πρόστιμα είναι χαμηλά και επομένως οι περισσότεροι φορολογούμενοι επιλέγουν να φοροδιαφύγουν. Κάτι τέτοιο όμως δεν συμβαίνει σε απόλυτο βαθμό καθώς έρευνες παρατηρούν πως υπάρχουν αρκετοί φορολογούμενοι που συμμορφώνονται με τους φορολογικούς νόμους (Alm et al., 1992, Graetz και Wilde, 1985). Αυτό προκαλεί προβληματισμό στην ερευνητική κοινότητα καθώς διατείνεται πως υπάρχουν και άλλοι παράγοντες πέραν της μεγιστοποίησης των αποτελεσμάτων. Διάφοροι κοινωνικοί και ψυχολογικοί παράγοντες έχουν προσδιοριστεί ως καθοριστικοί παράγοντες των αποφάσεων συμμόρφωσης, όπως είναι οι κοινωνικοί κανόνες, η φορολογική ηθική, οι νοοτροπίες και οι αντιλήψεις περί δίκαιης συμπεριφοράς κτλ. (Kirchler, 2007).

Σε ένα σύστημα ελέγχου υπάρχει η δυνατότητα, μέσω της λειτουργίας συγκεκριμένων κριτηρίων, ανίχνευσης των επιχειρήσεων που εμπλέκονται σε απάτες, καθώς επίσης και για εκείνες που παρέχουν ψευδείς έγγραφα. Το ερώτημα που τίθεται αφορά την επιλογή του ελέγχου, η οποία μπορεί να εστιάσει είτε στο πεδίο δράσης των επιχειρήσεων είτε στην πηγή παροχής ψευδών οικονομικών αποτελεσμάτων. Αυτή η επιλογή εξαρτάται από το κόστος που ενέχουν οι επιλογές αυτές. Στην περίπτωση λοιπόν που το οριακό κόστος ελέγχου τόσο των επιχειρήσεων όσο και των ατόμων που παραποιούν τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις είναι ίσο τότε η επιλογή ελέγχου εστιάζεται συνήθως στις επιχειρήσεις. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε πως ανασταλτικό ρόλο διαδραματίζει και η ύπαρξη ποινής. Έτσι όταν το ύψος της ποινής παρουσιάζει πτωτικό χαρακτήρα τότε οι επιχειρήσεις έχουν κίνητρο να διαπράξουν την μεγαλύτερη δυνατή απάτη, γεγονός ωστόσο που περιορίζεται στην πιθανότητα ύπαρξης ισχυρού ελεγκτικού πλαισίου. Συμπερασματικά λοιπόν οι κυβερνήσεις που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα επαρκούς στελέχωσης με ποιοτικούς και ποσοτικούς ελέγχους επιλέγει συνειδητά την ύπαρξη ενός συστήματος με υψηλά επίπεδα ποινών προκειμένου να διασφαλίσει, μέσω των αποσπασματικών ελέγχων, το επιθυμητό επίπεδο φορολογικής συμμόρφωσης (Hashimzade et al, 2010).

Δεδομένων λοιπόν των οικονομικών περιορισμών γίνεται αντιληπτό ότι το ποσοστό των φορολογικών ελέγχων είναι σχετικά χαμηλό. Συγκεκριμένα σε αρκετές αναπτυγμένες χώρες το ποσοστό των φορολογικών ελέγχων κυμαίνεται μεταξύ 1% έως 2%. Για παράδειγμα στην Ιαπωνία το ποσοστό των φορολογικών ελέγχων κατά τα έτη 2000 έως 2003 κυμάνθηκαν από 0,99% έως και 1,24% για τα φυσικά πρόσωπα, ενώ για τις επιχειρήσεις από 4,96% το έτος 2000, μειώθηκε κατά το έτος 2003 μόλις στο 3,94% (Hyun, 2006). Αντίστοιχα στην Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό για τις επιχειρήσεις ανέρχεται στο 2%, χωρίς ωστόσο να αποτελεί ένα επιθυμητό ποσοστό καθώς τα επίπεδα φοροδιαφυγής συνεχίζουν να παρουσιάζονται αυξημένα (Τράπεζα της Ελλάδος, 2010).

5.3.1.1 Τα κριτήρια των ελέγχων για φορολογικές υποθέσεις των επιχειρήσεων

Η προσπάθεια να εστιάσει κάποιος στα κριτήρια με τα οποία επιλέγονται οι φορολογικοί έλεγχοι είναι ιδιαίτερα δύσκολη καθώς υπάρχει περιορισμένη πρόσβαση των ερευνητών στα δεδομένα των φορολογικών ελέγχων. Εντούτοις σε πολλές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν με σκοπό να βρεθούν κάποιοι παράγοντες επιρροής συχνά παρατηρείται ο όρος «red flags». Υπο αυτή την ορολογία νοείται κάθε είδος δαπάνης ή φοροαπαλλαγής που εμφανίζεται στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις μιας εταιρίας, και το ύψος της οποίας αποκλίνει σημαντικά από τον μέσο όρο των αντιστοίχων καταστάσεων που παρουσιάζονται από επιχειρήσεις με συναφές αντικείμενο. Παράλληλα αυτοί οι παράγοντες καταδεικνύουν και φαινόμενα φοροδιαφυγής όπως για παράδειγμα η χρήση ατομικών εξόδων στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων (Braithwaite et al., 2003).

Σε έρευνες, όπως αυτή του Rice (1990), παρατηρήθηκε ότι η φοροδιαφυγή εξετάζεται από τις αρχές ως συσχέτιση των δηλωτέων εισοδημάτων μιας επιχείρησης σε σχέση με τον κλάδο δραστηριοποίησης. Έτσι οι εταιρίες που παρουσιάζουν κέρδη χαμηλότερα από τον αντίστοιχο μέσο όρο του κλάδου τους αποτελούν μια «ομάδα» υπό έλεγχο καθώς έχουν την τάση να αποδίδουν λιγότερους φόρους, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει πως και οι επιχειρήσεις που παρουσιάζουν μεγαλύτερα κέρδη δεν φανερώνουν μια προσπάθεια να αποκρύψουν επιπρόσθετα κέρδη έχοντας ως πεποίθηση πως είναι δυσκολότερο να ανιχνευθούν. Επιπρόσθετα, παρατηρείται ότι επιχειρήσεις με πολυετή παρουσία στην επιχειρηματική κοινότητα παρουσιάζουν μεγαλύτερα επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης καθώς είναι λογικό πως σε προηγούμενες χρήσεις να έχουν υποστεί φορολογικούς ελέγχους με αποτέλεσμα να γνωρίζουν τις συνέπειες της φοροδιαφυγής. Βεβαίως, όπως και σε κάθε περίπτωση, υπάρχουν και εκείνοι που υποστηρίζουν πως τέτοιες επιχειρήσεις λόγω της φήμης τους συμμορφώνονται λιγότερο καθώς η εμπειρία τους, λόγω της ισχυρής παρουσίας τους, αυξάνει τις πιθανότητες φοροδιαφυγής θεωρώντας πως αποτελούν εταιρίες πρότυπα του κλάδου (Murray, 1995).

Παράλληλα, ένα ακόμα στοιχείο το οποίο αποτελεί καθοριστικό παράγοντα επιλογής ελέγχου αποτελεί ή διακύμανση στις φορολογικές δαπάνες. Όπως παρατήρησαν οι Alm et al. (2004), σε έλεγχο που πραγματοποιήθηκε στις ΗΠΑ και συγκεκριμένα στην πολιτεία του Νέου Μεξικού, οι επιχειρήσεις που παρουσίαζαν συνεχείς και μεγάλες διακυμάνσεις στα έξοδά τους είχαν τα χαμηλότερα ποσοστά φορολογικής συμμόρφωσης. Επιπρόσθετα και κλάδοι όπως αυτοί της παροχής υπηρεσιών διατηρούσαν την μικρότερη πειθαρχία στις καταληκτικές προθεσμίες εκπλήρωσης των φορολογικών τους υποχρεώσεων. Τέλος παρατηρήθηκε ότι οι ελεγκτές επιλέγουν προς έλεγχο επιχειρήσεις οι οποίες εκπληρώνουν σε μικρότερο βαθμό τις φορολογικές τους υποχρεώσεις.

Έτσι σε αρκετές μελέτες (Ho και Lau, 1999, Haffey και Micci-Barecca, 2003, Hanlon et al. 2005) που εξετάσουν περιπτωσιολογικά τα κριτήρια των εκάστοτε χωρών, από την μεριά των ελεγκτικών αρχών, καταλήγουμε στις ακόλουθες περιπτώσεις οι οποίες εγείρουν το ενδιαφέρον προς την διενέργεια φορολογικών ελέγχων:

- Μεγάλες διακυμάνσεις, σε σχέση με τον μέσο όρο του κλάδου, των ακαθάριστων εσόδων και του περιθωρίου μικτού κέρδους.
- Ο κλάδος δραστηριότητας.
- Η πολυεθνική δραστηριότητα των επιχειρήσεων.
- Το μέγεθος των επιχειρήσεων.
- Η ηλικία της επιχείρησης.
- Το ποσοστό δαπανών ή φοροαπαλλαγών που δηλώνονται μέσω των χρηματοοικονομικών καταστάσεων.
- Το ύψος των φόρων που προκύπτουν από τις υποβληθείσες φορολογικές δηλώσεις, σε σχέση με τον κλάδο δραστηριοποίησης.
- Τα αποτελέσματα των προηγούμενων ελέγχων, ανατροφοδοτώντας το σύστημα με επιπρόσθετες πληροφορίες για τις μελλοντικές έρευνες.

Θέτοντας ως βάση των κριτηρίων, για την επιλογή μιας εταιρίας να ελεγχθεί, την ικανότητά της για φορολογική συμμόρφωση, τίθενται αυτομάτως ορισμένα κριτήρια τα οποία μπορεί να διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τόπο εφαρμογής. Για παράδειγμα στην Κίνα, διαπιστώθηκε πως οι εταιρίες οι οποίες απευθύνονταν αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά παρουσίαζαν την μικρότερη φορολογική συμμόρφωση. Έτσι εταιρίες που ασχολούνται με την παροχή υπηρεσίας και με τις κοινοπραξίες απευθύνονται επί τον πλείστων στην αγορά της Κίνας γεγονός που τους καθιστά υποψήφιους προς έλεγχο. Σε αντίθετη πορεία εξαγωγικές και βιομηχανικές εταιρίες παρουσιάζουν την μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση. Διερευνώντας την σχέση μεταξύ των διάφορων πρακτικών φοροαποφυγής και της μη συμμόρφωσης

υποστηρίχθηκε ότι οι επιχειρήσεις συμμορφώνονται, σε φορολογικό επίπεδο, λιγότερο κατά την χρονική περίοδο προ της έναρξης της πολιτικής των φοροαπαλλαγών (Chan και Mo, 2000).

Παράλληλα, δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε το γεγονός ότι σε ορισμένες περιπτώσεις εταιριών κάποια από τα κριτήρια επιλογής του δείγματος ελέγχου εξαιρούνται, καθώς παρατηρείται μια κυβερνητική πολιτική επέμβασης στην διαδικασία ελέγχου. Για παράδειγμα, σε αρκετές χώρες, μεταξύ άλλων και στην Ελλάδα, οι φορολογικές διοικήσεις στην προσπάθειά τους να προσελκύσουν επενδύσεις σε ορισμένους κλάδους δραστηριότητας, περιορίζουν τους συγκεκριμένους φορολογικούς ελέγχους. Ένα παρόμοιο παράδειγμα παρουσίασαν οι Chan και Chow (1997), οι οποίοι υποστήριξαν πως στην Κίνα οι αρχές παρείχαν ένα ευνοϊκότερο φορολογικό περιβάλλον σε επιχειρήσεις υψηλής τεχνολογίας, προκειμένου αυτές να παραμείνουν στην χώρα καθώς ήταν αποτέλεσμα της γενικότερης στρατηγικής επενδύσεων της Κίνας.

Τέλος, ένας επιπρόσθετος παράγοντας που μπορεί να καθορίσει το δείγμα ελέγχου είναι και ο ΦΠΑ. Σε αυτή τη περίπτωση εξετάζονται οι ακόλουθοι παράγοντες:

- Η αναλογία φορολογητέων εισροών προς τις εκροές ΦΠΑ.
- Η αναλογία των υποχρεώσεων από το ΦΠΑ προς τις εκροές ΦΠΑ.

Με δεδομένες τις ανωτέρω περιπτώσεις η επιλογή των ελεγκτικών αρχών εστιάζεται στις επιχειρήσεις που παρουσιάζουν μεγάλες αποκλίσεις ανά κλάδο δραστηριότητας (Manasan, 2002).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ότι τα κριτήρια επιλογής ενός φορολογικού ελέγχου χαρακτηρίζονται από συνεχείς εναλλαγές. Με την πάροδο των ετών τα κριτήρια αναθεωρούνται και προστίθενται παράμετροι που μπορούν να ενισχύσουν την αποτελεσματικότητα των ελέγχων και την ενίσχυση της συμμόρφωσης. Σε ορισμένες χώρες, όπως για παράδειγμα η Ολλανδία, υπάρχει μια εθνική βάσει δεδομένων κινδύνου (National Risk Database) η οποία αξιολογεί τις διάφορες παραμέτρους και δίνει την δυνατότητα στις φορολογικές αρχές να προσθέτουν παραμέτρους που εντοπίζουν ότι μπορεί να συνεισφέρουν στον έλεγχο (European Commission, 2006).

5.3.1.2 Η συχνότητα των φορολογικών ελέγχων

Αναφορικά με την αποτελεσματική λειτουργία ενός φορολογικού συστήματος σημαντικό ρόλο παίζει η ύπαρξη ελεγκτικών μηχανισμών προκειμένου να επιτευχθεί η καθολική συμμόρφωση των φορολογούμενων. Σε διεθνές επίπεδο η ένταση των φορολογικών ελέγχων εξετάζεται με δύο τρόπους. Ένας τρόπος ένδειξης της αποτελεσματικής τους λειτουργίας ορίζεται ως ποσοστό τους αριθμού των φορολογούμενων που ελέγχθηκαν σε σχέση με το πλήθος των φορολογούμενων μιας διαχειριστικής χρήσης. Μια δεύτερη προσέγγιση εστιάζει την προσοχή της στην έκταση των ελέγχων που

πραγματοποιούνται, στοιχείο που είναι δύσκολο να ανακτηθεί δεδομένου ότι δεν υπάρχουν αρκετά δημοσιοποιημένα στοιχεία από τους αρμόδιους ελεγκτικούς φορείς προκειμένου να εξαχθεί ένα ασφαλές συμπέρασμα.

Στις αναπτυγμένες χώρες, όπως για παράδειγμα στις ΗΠΑ, τα φορολογικά συστήματα είναι κατασκευασμένα με τέτοιο τρόπο όπου τα φορολογητέα έσοδα βασίζονται επί των πλείστων στην εθελοντική συμμόρφωση και λιγότερο στα αποτελέσματα των φορολογικών ελέγχων. Σε χώρες λοιπόν, όπως για παράδειγμα στις ΗΠΑ, οι αρχές (IRS) υποχρεώνουν τους φορολογούμενους να υποβάλλουν τις φορολογικές δηλώσεις και στην συνέχεια ελέγχουν ένα ποσοστό αυτών προκειμένου να διασταυρώσουν τα αποτελέσματα. Σε διαφορετική περίπτωση πρόκειται για μια ιδιαίτερη δαπανηρή διαδικασία, τόσο από άποψη χρημάτων όσο και χρόνου (Sanchez and Sobel, 1993).

Η διαδικασία του ελέγχου το ύψος των προστίμων λειτουργούν επικουρικά στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Συγκεκριμένα, παρατηρείται πως επίπεδο αντίδρασης της φοροδιαφυγής από μια μεταβολή του φορολογικού συντελεστή εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διαδικασία του ελέγχου είτε θετικά είτε αρνητικά σύμφωνα και με την μορφή των προστίμων (Levaggi και Menoncin, 2012). Ένα γενικότερο θέμα συζήτησης στην ακαδημαϊκή κοινότητα αποτελεί η επίδραση που επιφέρει η μεταβολή ενός φόρου στα επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης. Τι συμβαίνει όμως στα επίπεδα συμμόρφωσης από τα υπόλοιπα είδη φόρων?

Οι López και Scartascini (2019) υποστηρίζουν πως η επίδραση των υπόλοιπων φόρων στην συμμόρφωση εξαρτάται από τις αντιλήψεις των φορολογούμενων αναφορικά με το ύψος των ποινών και την πιθανότητα ανίχνευσης, αφού όμως πρώτα εξακριβώσουν τις αποτρεπτικές ενέργειες που λαμβάνει η φορολογική αρχή για κάποιον άλλο φόρο. Ως εκ τούτου, όταν υπάρχουν τέτοιες αποτρεπτικές ενέργειες, οι κυρώσεις και η πιθανότητα ανίχνευσης δεν αποτελούν κατ' ανάγκη εναλλακτικά εργαλεία πολιτικής. Η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε στην Αργεντινή σε δείγμα περίπου 700 φορολογουμένων, αναφερόμενοι σε φόρους ακίνητης περιουσίας και ακαθάριστους φόρους επί των πωλήσεων. Τα στοιχεία λοιπόν έδειξαν πως όταν υπάρχει μια μεταβολή σε έναν φόρο οι φορολογούμενοι έχουν την τάση να αυξάνουν τη συμμόρφωση και στην σχέση τους με τους υπόλοιπους φόρους.

Η φιλοσοφία γύρω από τη συγκεκριμένη μελέτη πηγάζει από το γεγονός πως η επιλογή των φορολογούμενων, ύστερα από αλλαγές σε ένα είδος φόρου, να συμμορφωθούν και με τους υπολειπόμενους φόρους εξαρτάται από:

- Την επίδραση που προκαλεί η ύπαρξη ενός ισχυρού αποτρεπτικού μηνύματος αναφορικά με την έκταση των ποινών

- Την επίδραση που προκαλεί το μήνυμα αυτό στους φορολογούμενους καθώς αξιολογούν την ικανότητα της φορολογικής αρχής να επιβάλει την ίδια συμπεριφορά ταυτόχρονα και στα υπόλοιπα είδη φόρων.

Στην περίπτωση επομένως που οι φορολογούμενοι αντιλαμβάνονται πως η πρόθεση της κυβέρνησης, ύστερα από την μεταβολή ενός φόρου, είναι μια κοινή αντιμετώπιση ελέγχου και στα υπόλοιπα είδη φόρου τότε η αλληλεπίδραση των πολιτών στους υπόλοιπους φόρους θα είναι θετική. Αντίθετα εάν θεωρηθεί πως η υψηλότερη ελεγκτική επίβλεψη σε ένα είδος φόρου μπορεί να λειτουργήσει σε μείωση των ελέγχων στους υπόλοιπους φόρους, εξαιτίας των μειωμένων οικονομικών πόρων, τότε η επίδραση ως προς την συμμόρφωση μπορεί να είναι μηδενική ακόμα και αρνητική.

Ως εκ τούτου ο τρόπος λειτουργίας των κυβερνήσεων θα πρέπει να είναι προσεκτικός. Δεδομένου ότι οι περισσότεροι φορολογούμενοι επιβαρύνονται με περισσότερους από έναν φόρους, οι φορολογικές αρχές θα πρέπει να σχεδιάσουν τις στρατηγικές ελέγχου έχοντας κατά νου πως τόσο οι κυρώσεις όσο και η ύπαρξη πιθανότητας εντοπισμού ενδέχεται να μην αποτελούν εναλλακτικές πολιτικές. Εάν λοιπόν οι φορολογούμενοι εκτιμούν ότι οι πόροι της φορολογικής αρχής είναι περιορισμένοι, τότε η αύξηση της ανίχνευσης σε έναν φόρο μπορεί να οδηγήσει σε μείωση της συμμόρφωσης με άλλους. Με άλλα λόγια η πολυπλοκότητα των φόρων ενδεχομένως δημιουργεί περισσότερες παραμέτρους ελέγχου ως προς την συμπεριφορά συμμόρφωσής τους (López και Scartascini, 2019).

Στην διεθνή βιβλιογραφία αλληλεπίδραση μεταξύ των διάφορων ειδών φόρου επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στον τρόπο με τον οποίο οι φορολογούμενοι τροποποιούν τις πεποιθήσεις τους σε σχέση με τις συνολικές πιθανότητες αποκάλυψης. Στην περίπτωση όπου οι φορολογούμενοι διαπιστώνουν ότι τα επίπεδα ελέγχου, σε ένα είδος φόρου που τους αφορά, είναι μικρότερα σε σχέση με ότι εφαρμόζεται σε άλλα είδη φόρων τότε παρατηρείται μειωμένη φορολογική συμμόρφωση (Advani et al., 2017, DeBacker et al., 2015, Maciejovsky et al., 2007).

Το ζήτημα της συσχέτισης των ελέγχων με την συμμόρφωση έχει εξεταστεί από πληθώρα ερευνητών καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως οι φορολογούμενοι που λαμβάνουν μηνύματα αποτροπής από τις φορολογικές αρχές τείνουν να αντιδρούν αυξάνοντας τη φορολογική τους συμμόρφωση (Brockmeyer et al., 2016, Chirico et al., 2016, Doerrenberg και Schmitz, 2015, Fellner et al., 2013, Kleven et al., 2011, Meiselman, 2018, Slemrod et al., 2001). Επιπρόσθετα η αύξηση των ελέγχων παρουσιάζει με την σειρά της θετική επίδραση στη συμμόρφωση (LaLumia και Sallee, 2013, Naritomi, 2019). Ενώ παράλληλα και τα άτομα που δεν έχουν πλήρη γνώση του φορολογικού συστήματος όταν έρχονται σε επαφή με ειδήσεις που τονίζουν την αύξηση του ύψους των ποινών για έννομες φορολογικές πράξεις τείνουν να αυξάνουν την συμμόρφωσή τους (Bernheim και Rangel, 2005, 2009, Castro και Scartascini, 2015).

Στην έρευνά τους οι Kleven et al. (2011) εξετάζουν ένα δείγμα 40.000 φορολογουμένων στη Δανία, από τους οποίους ο μισός πληθυσμός υποβλήθηκε σε φορολογικούς ελέγχους. Κατά την επόμενη χρονιά στάλθηκαν επιστολές σε ένα τυχαίο δείγμα από αυτούς προς έλεγχο. Αυτό που διαπιστώθηκε ήταν πως η απειλή ενός ενδεχόμενου ελέγχου λειτουργούσε ενισχυτικά προς την εθελούσια συμμόρφωση. Επομένως μπορούμε να ισχυριστούμε ότι σε έναν φορολογούμενο:

- Τα αποτρεπτικά μηνύματα που παρουσιάζουν αυξημένες κυρώσεις αλλά και αυστηρότητα κατά την επιβολή τους σε έναν φόρο μπορούν να αυξήσουν την συμμόρφωση
- Ο τρόπος συμπεριφοράς τους εξαρτάται από τα μηνύματα που λαμβάνει από τις φορολογικές αρχές και την εκτίμηση πως η φορολογική υπηρεσία είναι σε θέση να επιβάλλει κοινή γραμμή ελέγχου.
- Σε κάθε περίπτωση δεν θα πρέπει να αγνοούμε τον ισχυρό ρόλο που επωμίζονται τόσο η ύπαρξη θεσμοθετημένων υψηλών προστίμων όσο και η αυξημένη πιθανότητα ελέγχου. Στην περίπτωση που οι φορολογούμενοι αισθάνονται φόβο από τις επιπτώσεις που μπορεί να συναντήσουν εφόσον ελεγχθούν, η εθελοντική τους συμμόρφωση αυξάνεται. Σε αντίθετη λογική, όταν υπάρχει η πεποίθηση πως η διαδικασία ελέγχου είναι αρκετά δαπανηρή και δεν μπορεί να εφαρμοστεί από τις φορολογικές αρχές, η στροφή σε παράνομες ενέργειες όπως είναι η φοροδιαφυγή θα αυξάνεται.
- Σύμφωνα με την ανάλυση των Kirchler και Wahl (2010) η εθελοντική συμμόρφωση οδηγεί τους φορολογούμενους να μην λαμβάνουν υπόψιν τους την πιθανότητα να γλιτώσουν κάποια χρήματα αποκρύπτοντάς τα, αλλά να συνεργάζονται ηθελημένα προς τις αρχές. Υπό αυτές τις συνθήκες, ένα κλίμα φόβου και δυσπιστίας από την μεριά των αρχών μπορεί να επιφέρει αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που αναμένονται. Ωστόσο εάν οι φορολογούμενοι προκειμένου να συμμορφωθούν χρειάζονται την ύπαρξη κατασταλτικών μέτρων, τότε οι έλεγχοι και τα πρόστιμα είναι πιθανό να έχουν ενισχυτικά αποτελέσματα. Άλλωστε δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως η εθελοντική συμμόρφωση προέρχεται από την εμπιστοσύνη των φορολογουμένων στις αρχές, ενώ η υποχρεωτική συμμόρφωση ενισχύεται μέσω της ικανότητας των αρχών να διεξάγουν αποτελεσματικά ελέγχους και να επιβάλλουν πρόστιμα (Forest, 2001, Kirchler, 2007).

Βεβαίως το πρόβλημα που εμφανίζεται μεταξύ των πραγματικών συνθηκών και της θεωρητικής προσέγγισης επί των φορολογικών ελέγχων αφορά την διάρκεια πραγματοποίησής τους. Συγκεκριμένα στα περισσότερα πειράματα κυριαρχεί η υπόθεση πως οι έλεγχοι διεξάγονται με την κατάθεση των φορολογικών στοιχείων από την μεριά των φορολογούμενων. Ωστόσο, στην πραγματικότητα κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Στα περισσότερα κράτη το διάστημα μεταξύ της κατάθεσης των οικονομικών στοιχείων και της πραγματοποίησης ελέγχων μπορεί να διαρκέσει σε μεγάλη χρονική περίοδο, όπως για παράδειγμα στις ΗΠΑ που χρόνος παραγραφής ορίζεται στα τρία χρόνια ή ακόμα περισσότερο στην Αυστρία που διαρκεί έως επτά χρόνια, ενώ στην Ελλάδα η μέση περίοδος είναι τα πέντε έτη (Andreoni, 1992).

Με βάση την άνω θεωρητική προσέγγιση η έρευνα των Muehlbacher et al. (2012) παρατήρησε πως το ύψος της φορολογικής συμμόρφωσης επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από την ταχύτητα διενέργειας των ελέγχων. Συγκεκριμένα όταν οι έλεγχοι μπορούσαν να επιλυθούν σε διάστημα έως τριών εβδομάδων από την απόφαση των φορολογούμενων για συμμόρφωση τότε η εμπιστοσύνη των πολιτών στο φορολογικό σύστημα ενδυναμωνόταν. Παράλληλα, ο φόβος που προκαλείται κατά την αναμονή της διεξαγωγής του φορολογικού ελέγχου παρουσιάζει ισχυρότερη επίδραση απ' ότι η απειλή για την επιβολή κάποιου προστίμου. Ως εκ τούτου, στην πραγματικότητα και οι δύο μηχανισμοί (συνδυαστικά) μπορούν να λειτουργήσουν αποτρεπτικά.

Οι Mendoza et al. (2017) χρησιμοποιώντας στοιχεία από την περίοδο 2003 έως 2014, εξέτασαν τη συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου ελέγχου, το οποίο μετριέται από τον λόγο των ελέγχων ως προς τους φορολογούμενους, και της φορολογικής συμμόρφωσης. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως υπάρχει έντονη συσχέτιση μεταξύ του φορολογικού ελέγχου και της φοροδιαφυγής. Παράλληλα υιοθετείται η αντίληψη πως η εφαρμογή του φορολογικού ελέγχου και η ενίσχυσή του μπορεί να λειτουργήσει ανασταλτικά ως προς την εθελοντική συμμόρφωση δημιουργώντας ένα αίσθημα δυσπιστίας στους φορολογούμενους για τις αρχές (Falk και Kosfeld, 2006, Kessler και Leider, 2016, Schildberg-Hörisch και Strassmair, 2012). Ένα αίσθημα άδικης στοχοποίησης από την μεριά των φορολογικών αρχών προς τους φορολογούμενους μπορεί να προκαλέσει στους τελευταίους μια τάση προς μειωμένη συμμόρφωση (OECD, 2010, σ. 6). Η σχέση αυτή των δυο μερών αντανακλά στην πραγματικότητα ένα παιχνίδι παιγνίων κατά το οποίο τα αισθήματα μεροληψίας μπορεί να προκαλέσουν μια αμοιβαία δυσπιστία (Feld και Frey, 2002, Torgler, 2003, Torgler, 2004, Wahl et al., 2010). Καθώς χάνεται η εμπιστοσύνη δημιουργείται μια σχέση έντονης αμφιβολίας αναφορικά με την πρόθεση των φορολογούμενων προς την εθελοντική συμμόρφωση, ενώ παρατηρείται μια διαρκής προσπάθειας εναντίωσης απέναντι στους κανόνες και τις αποφάσεις της φορολογικής αρχής (Hollander και Einwohner, 2004, Murphy, 2004). Από την μεριά των επιχειρήσεων υπάρχει η αντίληψη πως η επιβολή έντονων ελέγχων από τις φορολογικές αρχές καθιστά περιττή την δράση του εσωτερικού ελέγχου μειώνοντας έτσι την εθελοντική συμμόρφωση (Feld και Frey, 2019, Frey και Jegen, 2001).

Το επίπεδο ελέγχου μπορεί να ελεγχθεί με δυο τρόπους, όπως ορίζει ο ΟΟΣΑ στις Συγκριτικές Εκθέσεις (2017).

- Ο πρώτος τρόπος λαμβάνει υπόψιν του τον αριθμό των ελέγχων που αντιστοιχούν σε όλες τις δραστηριότητες που οι ελεγκτικές αρχές πραγματοποιούν διασταυρώσεις αναφορικά με την σωστή δήλωση των οικονομικών στοιχείων από την μεριά των φορολογούμενων (ΟΟΣΑ, 2013, σελ. 212).
- Ο δεύτερος τρόπος χρησιμοποιεί τον αριθμό των φορολογουμένων, ο οποίος αντιστοιχεί στο συνολικό αριθμό των εγγεγραμμένων φορολογουμένων, για τους φόρους εισοδήματος φυσικών προσώπων και εταιρειών.

Στην πράξη, οι φορολογικές αρχές μπορούν να προσαρμόσουν τις ελεγκτικές μεθόδους ανάλογα με το επίπεδο φοροδιαφυγής και να σχεδιαστούν με τρόπου ώστε να εντοπίζονται με επαναληπτικό τρόπο οι παραβάτες. Ωστόσο μια τέτοια κίνηση εγείρει ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο σύνδεσης του ελέγχου με την φοροδιαφυγή (Mendoza et al., 2017).

5.3.2 Το πλήθος των φορολογικών ελεγκτών

Όπως έχει γίνει αντιληπτό, η αποτελεσματική λειτουργία των ελεγκτικών αρχών βασίζεται στην σωστή και εύρυθμη λειτουργία των στελεχών της. Δεδομένων των διαθέσιμων πόρων που διαθέτουν οι φορολογικές αρχές προσπαθούν να στελεχώσουν την υπηρεσία. Για τον λόγο αυτό η διοίκηση έχοντας υπόψιν το συνολικό διαθέσιμο κονδύλιο για την πραγματοποίηση των φορολογικών ελέγχων, καθορίζει και τον αριθμό των ελεγκτών που θα εργάζονται στις ελεγκτικές υπηρεσίες (Cebula, 2001).

Οι φορολογικές αρχές αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες στη συλλογή των φόρων από τους φορολογούμενους που είναι δύσκολο να φορολογήσουν, κυρίως τις μικρές επιχειρήσεις και τους μη μισθωτούς, των οποίων τα φορολογικά ποσά, θεωρητικά τουλάχιστον, που οφείλονται είναι αρκετά χαμηλά σε σύγκριση με το διοικητικό κόστος του ελέγχου τους. Για τον λόγο αυτό έχουν αναπτυχθεί τρεις διαφορετικές λύσεις:

1. Η αύξηση των διαθέσιμων πόρων προς τις φορολογικές αρχές.
2. Η βελτίωση της αποτελεσματικότητας των ελεγκτικών διαδικασιών.
3. Η ενίσχυση της σχέσης του κοινωνικού κόστους από την φοροδιαφυγή.

Τα ποσοστά της φορολογικής συμμόρφωσης επηρεάζονται σημαντικά από την επιλογή αποτελεσματικών μεθόδων ελέγχου. Συγκεκριμένα, σε έρευνα των Casagrande et al. (2015) ελέγχθηκε η αποτελεσματικότητα δύο εναλλακτικών μεθόδων ελέγχου:

- Στην πρώτη περίπτωση η επιλογή των φορολογούμενων προς έλεγχο γίνεται με τυχαίο τρόπο.
- Στην δεύτερη περίπτωση όπου επιλέγονται οι φορολογούμενοι με τα χαμηλότερα δηλωτέα εισοδήματα.

Το κύριο συμπέρασμα που προέκυψε έδειξε πως ο ανταγωνισμός μεταξύ των φορολογουμένων προκαλεί μεγαλύτερη συμμόρφωση. Πιο συγκεκριμένα βρήκαν πως οι εστιασμένοι έλεγχοι παρείχαν μεγαλύτερα ποσά από μη δηλωτέα εισοδήματα. Ενώ παράλληλα εφάρμοσαν μια πολιτική κατά την οποία οι ελεγχόμενοι θα έπρεπε να δημοσιοποιούν τα στοιχεία τους προς το κοινό, γεγονός που συνετέλεσε στην αύξηση της συμμόρφωσης, κυρίως υπό τον φόβο της δημόσια έκθεσης. Επομένως με την εφαρμογή του

κατάλληλου συνδυασμού ελέγχων, είναι δυνατόν να ενισχυθεί τόσο η φορολογική ηθική όσο και η εθελοντική συμμόρφωση.

Σε έρευνα που πραγματοποίησε ο Gallagher (2005), εξέτασε τα φορολογικά συστήματα διάφορων χωρών προκειμένου να διαπιστώσει το ποσοστό των ελεγκτών που συμμετέχουν στις διενέργειες ελέγχων. Όπως είναι φυσικό το σύνολο του προσωπικού που βρίσκεται στις φορολογικές υπηρεσίες δεν ασχολείται εξ' ολοκλήρου με την διενέργεια ελέγχων. Εν προκειμένω, ο ερευνητής διαπίστωσε πως το ποσοστό του προσωπικού των φορολογικών υπηρεσιών που θα πρέπει να ασχολείται με τους φορολογικούς ελέγχους, ανέρχεται περίπου στο 30% του συνολικού δυναμικού της υπηρεσίας, ενώ ο αριθμός των φορολογικών υπαλλήλων ανά 1.000 κατοίκους, ο οποίος αποτελεί ένα δείκτη του μεγέθους της φορολογικής διοίκησης, ανέρχεται περίπου στο 1‰. Αυτό λοιπόν που παρουσιάζει η έρευνα είναι πως στις αναπτυγμένες χώρες ο δείκτης αυτός εμφανίζεται μεγαλύτερος του 2‰, όπως για παράδειγμα στην Μεγάλη Βρετανία (2,36‰), ή την Γερμανία (2,10‰), ενώ λιγότερο αναπτυγμένες χώρες το ποσοστό βρίσκεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα, όπως για παράδειγμα στην Γουατεμάλα που είναι μόλις 0,17‰. Τέλος για την περίπτωση της Ελλάδας το ποσοστό αυτό ανέρχεται περίπου στο 1,2‰ (IntraEuropean Organization of Tax Administrations - IOTA).

5.3.3 Η ικανότητα των ελεγκτών

Δεδομένης της διεθνούς βιβλιογραφίας γίνεται κατανοητή η σύνδεση της φορολογικής συμμόρφωσης με την αυξημένη ύπαρξη φορολογικών ελέγχων. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να εστιάσουμε την προσοχή μας στην ικανότητα του ελέγχου και συγκεκριμένα των ελεγκτών προκειμένου να εντοπίζουν εκείνα τα στοιχεία που συνηγορούν στην ύπαρξη του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Για τον λόγο αυτό το έργο και η αποστολή που καλείται να διεκπεραιώσει ο ελεγκτής είναι εκ φύσεως ιδιαίτερα δύσκολη. Έρχεται αντιμέτωπος με δύο σημαντικές προκλήσεις τον χώρο και τον χρόνο. Έτσι ο ελεγκτής θα πρέπει να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει χρηματοοικονομικές καταστάσεις οι οποίες πραγματοποιούνται από οργανωμένα λογιστήρια ενώ θα πρέπει να έρχεται σε επαφή και με άλλους λογιστικούς φορείς όπως φοροτεχνικούς και λογιστές προκυμμένου να του παράσχουν επιπρόσθετες πληροφορίες, ενώ θα πρέπει σε λίγο χρόνο να διαχειριστεί πληροφορίες πολλών λογιστικών χρήσεων. Από την άλλη μεριά ο χρόνος αποτελεί βασικό παράγοντα καταστολής φαινομένων φοροδιαφυγής κατά την διενέργεια των ελέγχων. Η διεκπεραίωση ενός ελεγκτικού φακέλου σε σύντομο χρονικό διάστημα δεν επιτρέπει στους φορολογούμενους, που υπόκεινται τον έλεγχο, να βρουν χρόνο προκειμένου να καλύψουν υποθέσεις παράνομων ενεργειών (Παπαδόπουλος, 1998).

Παράλληλα, σε χώρες όπως η Ελλάδα που διακρίνονται για τα υψηλά επίπεδα γραφειοκρατίας και την υπέρμετρη πολυνομία, το ελεγκτικό έργο γίνεται ακόμη δυσκολότερο. Επομένως η ικανότητα επιτυχούς

άσκησης των καθηκόντων των ελεγκτών αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, μέσω της οργάνωσης των ελεγκτικών υπηρεσιών και της επιτυχούς βεβαίωσης και είσπραξης φόρων. Ως εκ τούτου αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα για τις φορολογικές αρχές να πληρούνται ορισμένα κριτήρια και συγκεκριμένες προδιαγραφές ώστε να προκύψει αποτελεσματική λειτουργία του ελέγχου. Η αποτελεσματικότητα ενός ελέγχου εξαρτάται από τις ικανότητες και δεξιότητες του ελεγκτή προκειμένου να μπορεί να εντοπίζει και να αποκαλύπτει τις τεχνικές που χρησιμοποιούν οι επιχειρηματίες ώστε να φοροδιαφεύγουν (Μιχαήλ κ.α, 2008). Βεβαίως δεν πρέπει να παραλείψουμε το γεγονός πως αρκετοί ερευνητές μελετώντας των ρόλο των ελεγκτικών αρχών υποστήριξαν πως οι ελεγκτές δεν επιτυγχάνουν πάντα στην αποκάλυψη των περιπτώσεων της μη φορολογικής συμμόρφωσης. Παρατηρείται λοιπόν το φαινόμενο όπου οι ελεγκτές παρουσιάζουν αδυναμία διαπίστωσης των φορολογικών παραβάσεων εξαιτίας της καλής συγκάλυψης που προσφέρουν οι φορολογούμενοι και οι σύμβουλοί τους (Erard, 1997).

Στην έρευνα των Brushwood et al. (2018) ελέγχοντας τις πληροφορίες που δίδονταν μέσω των φορολογικών ελέγχων παρατηρήθηκε πως τα αποτελέσματα επηρεάζουν τις εταιρείες προκειμένου να συμπεριφέρονται με συντηρητικό τρόπο στην δήλωση των οικονομικών τους αποτελεσμάτων αλλά και στον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζουν την μελλοντική τους φορολογική στρατηγική. Ελέγχοντας λοιπόν τον διακανονισμό που πραγματοποιείται από τις επιχειρήσεις μετά την διενέργεια φορολογικών ελέγχων, για ανακριβείς δηλώσεις οικονομικών αποτελεσμάτων, προέκυψαν ορισμένα συμπεράσματα αναφορικά με τον τρόπο φορολογικής συμπεριφοράς των επιχειρήσεων. Καθώς λοιπόν οι ελεγκτικές αρχές διαπιστώνουν παρατυπίες στα οικονομικά στοιχεία που δηλώνου οι επιχειρήσεις, τις υποχρεώνουν να γνωστοποιήσουν, μέσω των ετήσιων γνωστοποιήσεων, εκ νέου εκείνες τις πληροφορίες που βρίσκονται υπό αμφισβήτηση. Αυτό ωστόσο που παρατηρείται είναι πως τόσο α διευθυντικά στελέχη όσο και οι επιχειρήσεις λειτουργούν αρνητικά προς την συμμόρφωση παρουσιάζοντας εκ νέου αβέβαια φορολογικά αποτελέσματα.

Επιπρόσθετα, ένας άλλος παράγοντας εξέτασης, που αναφέρθηκε και παραπάνω, είναι και η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος που προκαλείτε από την πολυνομία. Σε αυτή τη περίπτωση, οι ελεγκτές αντιμετωπίζουν μεγάλη δυσκολία στην εκτίμηση του πραγματικού εισοδήματος των φορολογούμενων γεγονός που εγείρει αβεβαιότητα καθώς, παρόλο που οι φορολογούμενοι μπορεί να είναι πρόθυμοι να αποκαλύψουν, κατά την διάρκεια ενός φορολογικού ελέγχου, τις παράνομες πράξεις τους υπάρχει περίπτωση να υπάρχουν παράνομες ενέργειές τους οι οποίες να έχουν πραγματοποιηθεί ακούσια και λόγω της άγνοιάς τους για τις φορολογικές αλλαγές (Caballe και Panades, 2003).

5.4 Η παρουσία των φορολογικών ελέγχων στην Ελλάδα κατά την τελευταία πενταετία

Η πυκνότητα πραγματοποίησης των φορολογικών ελέγχων στη χώρα παρουσιάζει έντονη διακύμανση, η οποία σε μεγάλο βαθμό επηρεάζεται από την εκάστοτε κυβερνητική βούληση για το συγκεκριμένο θέμα. Κάθε χρόνο με απόφαση της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων (ΑΑΔΕ) καθορίζεται το πλήθος των ελέγχων θα διενεργηθούν για το εκάστοτε έτος. Παράλληλα, κατά την διάρκεια του ελέγχου πραγματοποιείται, ανά περίπτωση, αναδρομικός έλεγχος παρελθόντων ετών τα οποία σε κάθε περίπτωση αντιστοιχούν στην τελευταία πενταετία.

Στην Ελλάδα οι κυβερνητικές αποφάσεις για την ουσιαστική πάταξη της φοροδιαφυγής την τελευταία δεκαετία παρατηρούνται από το 2012 όταν την εξουσία αναλαμβάνει μια τριμερής κυβέρνηση συνασπισμού και εν μέσω μιας έντονης δημοσιονομικής κρίσης προβαίνει σε σημαντικές ενέργειες, μεταξύ άλλων και της εντατικοποίησης των φορολογικών ελέγχων, κατά το καλοκαίρι του ίδιου έτους όπου και ανέλαβε την εξουσία, ιδίως σε περιοχές με αυξημένη οικονομική δραστηριότητα λόγω έντονου τουριστικού ενδιαφέροντος. Οι έλεγχοι αυτοί αφορούσαν την ορθή δήλωση του ΦΠΑ και διεξάχθηκε από το Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος (ΣΔΟΕ) του Υπουργείου Οικονομικών καλύπτοντας την περίοδο από 6 Ιουλίου έως 3 Σεπτεμβρίου 2012. Κατά την περίοδο αυτή πραγματοποιήθηκαν 5.167 φορολογικοί έλεγχοι, και επιβλήθηκαν κυρώσεις σε 2.852 περιπτώσεις για 34.836 φορολογικές παραβάσεις με αποτέλεσμα το ποσοστό μεταξύ παραβατών και συνολικών ελέγχων να αγγίζει το 55,2%.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον Ταγκαλάκη (2013) μελετήθηκε η σχέση μεταξύ των φορολογικών ελέγχων και των φορολογουμένων. Μελετώντας 13 ελληνικές περιφέρειες με έντονο τουριστικό ενδιαφέρον κατά το διάστημα του καλοκαιριού του 2012 παρατήρησε ότι η εντατικοποίηση των φορολογικών ελέγχων μπορεί να προκαλέσει φορολογική συμμόρφωση. Έτσι η αύξηση του αριθμού των ελέγχων κατά 1% μειώνει τον λόγο των παραβατών προς έλεγχο κατά περίπου 4 έως 9 μονάδες βάσης και μειώνει τον αριθμό των παραβατών κατά 0,3% έως 0,4%. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν πως η εντατικοποίηση των ελέγχων μειώνει τους φορολογικούς παραβάτες ενώ ενισχύει την φορολογική συμμόρφωση σε περιοχές με υψηλή ανεργία, σε νησιά αλλά και σε περιοχές με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο, στοιχεία άλλωστε που έχουμε ήδη αναφέρει ως προσδιοριστικούς παράγοντες της συμμόρφωσης. Επιπρόσθετα, το αίσθημα φορολογικής δικαιοσύνης ενισχύεται καθώς παρατηρείται μείωση του ποσοστού των φορολογικών παραβατών σε σχέση με τους ελέγχους.

Με βάση λοιπόν το μοντέλο ελέγχου, το οποίο βασίζεται στην εκτίμησης κινδύνων που αφορούν στην απώλεια των φορολογικών εσόδων, κατά το έτος 2016, σύμφωνα με Αριθμ. ΔΕΛ Β 1161529 ΕΞ 2015 (ΦΕΚ Β' 2873/29-12-2015), αποφασίστηκε η διενέργεια 4.000 πλήρων ελέγχων και 18.000 μερικών ελέγχων που πραγματοποιούνται από τις ελεγκτικές υπηρεσίες των ΚΕΜΕΕΠ, ΚΕΦΟΜΕΠ, και ΔΥΟ. Από τις προαναφερόμενες το μισό πλήθος αυτών αφορά ελέγχους σε φορολογικά έτη από το 2011 έως το 2015.

Αντίστοιχα κατά το έτος 2017, Αριθμ. ΔΕΛ Β 1189202 ΕΞ 2016 (ΦΕΚ Β' 4270/30.12.2016), αποφασίστηκε η διενέργεια 3.500 πλήρων ελέγχων ενώ οι μερικοί έλεγχοι αυξήθηκαν στις 19.800. Το 2018 οι έλεγχοι που διενεργήθηκαν, Αριθμ. ΔΕΛ Β 1192636 ΕΞ 2017 (ΦΕΚ Β' 4640/29-12-2017), αφορούσαν 24.750 περιπτώσεις πλήρων και μερικών φορολογικών ελέγχων. Ενώ τέλος, για το 2019 οι έλεγχοι, ΔΕΛ Β 1190548 ΕΞ 2018 (ΦΕΚ Β' 6211/31-12-2018), αυξήθηκαν οριακά κατά 25.000 περιπτώσεις μερικών και πλήρων ελέγχων.

5.4.1 Τα κριτήρια επιλογής του δείγματος ελέγχου στην Ελλάδα

Για τα Ελληνικά δεδομένα οι επιστημονικές αναφορές στα κριτήρια επιλογής του δείγματος που θα ελεγχθεί είναι ελάχιστες. Σκοπός των ελληνικών ελεγκτικών αρχών είναι ο έλεγχος του επιλεγμένου δείγματος να αντιπροσωπεύει το μεγαλύτερο δυνατό ποσοστό της φορολογητέας βάσης και κατ' επέκταση της φοροδιαφυγής.

Έτσι τα κριτήρια επιλογής προβλέπονται από τις φορολογικές διατάξεις και τις αντίστοιχες εγκυκλίους που κατά καιρούς δημοσιεύονται. Ιστορικά, αναφορά στον τρόπο επιλογής των τακτικών φορολογικού ελέγχου γίνεται μέσω της Πολυγραφημένης Διαταγής, ή όπως είναι ευρέως γνωστής της ΠΟΛ 1144/1998 και της ΠΟΛ 1168/2001. Εκεί παρατηρείται η αναφορά σε 12 κριτήρια επιλογής των ελέγχων, ενώ με μεταγενέστερες διατάξεις όπως αυτές των ΠΟΛ 1037/2005 και ΠΟΛ 1081/2005 προστίθενται επιπρόσθετα κριτήρια.

Συμπερασματικά, τα βασικά κριτήρια που έχουν οριστεί από τις παραπάνω εγκυκλίους συνοψίζονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Όταν υπάρχουν ουσιαστικές παραβάσεις του ΚΒΣ ή δελτία πληροφοριών ή άλλα στοιχεία για φοροδιαφυγή.
- Όταν δεν υποβλήθηκαν δηλώσεις φορολογίας εισοδήματος, ΦΠΑ, ή άλλων φορολογικών αντικειμένων.
- Όταν υφίστανται μεγάλα πιστωτικά υπόλοιπα ΦΠΑ που δεν δικαιολογούνται από το αντικείμενο δραστηριότητας της επιχείρησης.
- Σε περιπτώσεις κατάσχεσης βιβλίων και στοιχείων ή φορολογικών ταμειακών μηχανών ή φορολογικών μηχανισμών.
- Σε περιπτώσεις απώλειας βιβλίων και στοιχείων ή φορολογικών ταμειακών μηχανών ή φορολογικών μηχανισμών.
- Όταν επί επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών που δεν διαθέτουν αξιόλογα αποθέματα ή επί ελεύθερων επαγγελματιών δηλώθηκαν μεγάλα ποσά δαπανών.

- Όταν τα καθαρά κέρδη δεν προσδιορίστηκαν κατά τις κείμενες διατάξεις ή δεν εφαρμόσθηκε ο προβλεπόμενος συντελεστής καθαρών κερδών εφόσον προβλέπεται ο εξωλογιστικός προσδιορισμός τους.
- Όταν υπάρχει αδικαιολόγητη διαφορά μεταξύ συμπληρωματικών στοιχείων των δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος και δηλώσεων ΦΠΑ.
- Όταν έστω και σε μία από τις εκκρεμείς διαχειριστικές περιόδους δηλώθηκε ζημία από την εκμετάλλευση της επιχείρησης ή από την άσκηση του ελευθέριου επαγγέλματος.
- Σε περιπτώσεις επιχειρήσεων που από τις υποβληθείσες δηλώσεις προκύπτει χαμηλός συντελεστής μικτού και καθαρού κέρδους.
- Όταν έγινε χρήση αναπτυξιακών νόμων.
- Σε περιπτώσεις επιχειρήσεων που έχουν τύχει απαλλαγής από το ΦΠΑ.
- Όταν κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας της επιχείρησης εμφανίζονται υπέρογκα ποσά ενδοκοινοτικών συναλλαγών, ή δυσανάλογα τέτοια ποσά σε σχέση με τον συνήθη ετήσιο κύκλο εργασιών της.
- Όταν κατά το χρόνο επιλογής για έλεγχο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία στην αρμόδια ελεγκτική υπηρεσία για επαναλαμβανόμενες αιτήσεις από άλλα κράτη μέλη για αμοιβαία συνδρομή, βάσει των διατάξεων του Κανονισμού (ΕΚ) 1798/2003.
- Σε δηλώσεις των οποίων επίκειται ο χρόνος παραγραφής, με τα μεγαλύτερα εισοδήματα.
- Σε δηλώσεις με τα μεγαλύτερα ακαθάριστα εισοδήματα από κάθε κατηγορία.
- Η μη αποδοχή του εκκαθαριστικού σημειώματος περαίωσης του Ν. 3259/2004.
- Η ανακριβής υποβολή δήλωσης αυτοελέγχου του Ν. 3296/2004.
- Η εισαγωγή στο Χρηματιστήριο.
- Η περίπτωση κατά την οποία ο έλεγχος ζητείται από την ίδια την επιχείρηση.

Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία για την διενέργεια των ελέγχων θέση ευθύνης έχουν οι Προϊστάμενοι των ελεγκτικών υπηρεσιών σε συνεργασία με τους Υποδιευθυντές ελέγχου καθώς και τους Προϊσταμένους των τμημάτων ή των εποπτειών ελέγχου. Παράλληλα ένα ποσοστό γύρω στο 10% των επιλεγόμενων για έλεγχο υποθέσεων επιλέγεται από τυχαίο δείγμα, χωρίς απαραίτητα να συντρέχουν τα ανωτέρω κριτήρια με την προϋπόθεση ότι πρόκειται για υποθέσεις με δύο τουλάχιστον εκκρεμείς διαχειριστικές χρήσεις.

5.4.2 Η διαδικασία λειτουργίας των άμεσων φορολογικών ελέγχων

Σύμφωνα με τον ν.4174/2013 και τον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας, η φορολογική διοίκηση έχει ως υποχρέωση να επιλέγει τις υποθέσεις προς έλεγχο και να προβαίνει στη σύνταξη εκθέσεων ελέγχου και

στην έκδοση καταλογιστικών πράξεων, όπου κρίνεται πως παρουσιάζονται ενδείξεις φορολογικών παραβάσεων.

Επιγραμματικά κατά την διενέργεια ενός φορολογικού ελέγχου ακολουθούνται τα παρακάτω στάδια, όπως αυτά περιγράφονται αναλυτικά σε άρθρο στην εφημερίδα «Η Ναυτεμπορική» (naftemporiki, 2019):

1. Με δεδομένα τα κριτήρια επιλογής του δείγματος προς έλεγχο, με βάση την ανάλυση κινδύνου, συγκεντρώνονται τα δεδομένα που απαιτούνται για την κάθε υπόθεση.
2. Η αρμόδια ελεγκτική αρχή εκδίδει την εντολή ελέγχου.
3. Κοινοποιείται η εντολή του ελέγχου στον φορολογούμενο σε διάστημα εντός πέντε ημερών.
4. Συλλογή και μελέτη του φακέλου της ελεγχόμενης υπόθεσης.
5. Εκκίνηση της διαδικασίας ελέγχου με κοινοποίηση του Αιτήματος Παροχής Πληροφοριών.
6. Ενημέρωση του Πληροφοριακού Συστήματος Φορολογικών Ελέγχων (ELENXIS).
7. Διενέργεια ελεγκτικών επαληθεύσεων, σύμφωνα με το πρόγραμμα ελέγχου, όπως αυτό ορίζεται από το περιεχόμενο των σχετικών εγκυκλίων και φορολογικών διατάξεων και περιλαμβάνει:
    - Την επεξεργασία λογιστικών και φορολογικών δεδομένων με χρήση ηλεκτρονικών εργαλείων.
    - Την επεξεργασία στοιχείων από βάσεις δεδομένων που διαθέτει ή έχει πρόσβαση η Υπηρεσία (π.χ., ELENXIS, TAXIS, VIES, TRANFER PRICING ANALYSIS, Ειδικό Λογισμικό Ελέγχου Προσαύξησης Περιουσίας, Σύστημα Μητρώων Τραπεζικών Λογαριασμών και Λογαριασμών Πληρωμών κ.λπ.).
8. Σύνταξη Ειδικής Έκθεσης Ελέγχου σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι δεν έχουν αποδοθεί ή έχουν αποδοθεί ανακριβώς φόροι με σκοπό την αποφυγή πληρωμής στο Δημόσιο ποσού άνω των 150.000 ευρώ, προκειμένου να ληφθούν προληπτικά ή διασφαλιστικά του δημόσιου συμφέροντος μέτρα άμεσου και επείγοντος χαρακτήρα (άνοιγμα τραπεζικών λογαριασμών και δέσμευση του 50% των καταθέσεων του ελεγχόμενου και άνοιγμα και δέσμευση του περιεχομένου των τραπεζικών θυρίδων, δέσμευση ακινήτων κ.λπ.).
9. Σύνταξη Πράξης Διασφάλισης των συμφερόντων του Δημοσίου.
10. Ενημέρωση του ελεγχόμενου επί των διαπιστώσεων του ελέγχου με κοινοποίηση της Πράξης Διασφάλισης μαζί με την Ειδική Έκθεση Ελέγχου.
11. Κλήση του ελεγχόμενου προς ακρόαση εντός 15 ημερών από την εφαρμογή των προληπτικών ή διασφαλιστικών μέτρων.
12. Σύνταξη του Σημειώματος Διαπιστώσεων Ελέγχου και των προσωρινών πράξεων διορθωτικού προσδιορισμού φόρου και προσωρινού προσδιορισμού προστίμων, σε περίπτωση διαφοροποίησης της φορολογητέας ύλης μεταξύ των υποβληθεισών δηλώσεων και των ευρημάτων του ελέγχου. Το

σημείωμα και οι προσωρινές πράξεις υπογράφονται από τον προϊστάμενο του Τμήματος Ελέγχου, τον υποδιευθυντή και τον διευθυντή της ΔΟΥ ή του Ελεγκτικού Κέντρου.

13. Ενημέρωση του συστήματος ELENXIS.
14. Ενημέρωση ελεγχομένου επί των αποτελεσμάτων του ελέγχου με κοινοποίηση του Σημειώματος Διαπιστώσεων και των προσωρινών πράξεων και παροχή σ' αυτόν προθεσμία 20 ημερών να διατυπώσει εγγράφως τις απόψεις του σχετικά με τα αποτελέσματα του ελέγχου.
15. Ενημέρωση εκ νέου του συστήματος ELENXIS.
16. Έγγραφη απάντηση του ελεγχόμενου φορολογούμενου στους προσωρινούς διορθωτικούς προσδιορισμούς φόρου και προσωρινούς προσδιορισμούς προστίμων, εντός της προθεσμίας των 20 ημερών.
17. Ενημέρωση του συστήματος ELENXIS για τις αλλαγές που έχουν προκύψει.
18. Σύνταξη Εκθέσεων Ελέγχου όλων των φορολογικών αντικειμένων και των οριστικών πράξεων διορθωτικού προσδιορισμού φόρου και επιβολής προστίμων.
19. Έγκριση και υπογραφή των Εκθέσεων Ελέγχου από τον προϊστάμενο του Τμήματος Ελέγχου και τον υποδιευθυντή.
20. Θεώρηση των Εκθέσεων Ελέγχου και έκδοση των οριστικών πράξεων διορθωτικού προσδιορισμού φόρου και επιβολής προστίμων από τον διευθυντή της αρμόδιας ελεγκτικής υπηρεσίας.
21. Σύνταξη μηνυτήριας αναφοράς σε περίπτωση που έχει διαπιστωθεί από τον έλεγχο ότι έχει τελεστεί ποινικά κολάσιμο αδίκημα φοροδιαφυγής.
22. Κοινοποίηση των Εκθέσεων Ελέγχου και των οριστικών πράξεων διορθωτικού προσδιορισμού φόρου και επιβολής προστίμων στον ελεγχθέντα φορολογούμενο.
23. Ενημέρωση του συστήματος ELENXIS με τα στοιχεία της κοινοποίησης.
24. Σύνταξη και αποστολή αναφοράς στην Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες, εφόσον έχει διαπιστωθεί ποινικά κολάσιμη φοροδιαφυγή, προκειμένου να διερευνηθεί τυχόν τέλεση του αδικήματος του ξεπλύματος «μαύρου» χρήματος. Η αναφορά αυτή συντάσσεται και αποστέλλεται μόνο εφόσον:
    - Ο φορολογούμενος δεν υποβάλει ενδικοφανή προσφυγή έως και 30 μέρες μετά την κοινοποίηση των πράξεων και δεν εξοφλήσει το καταλογισθέν ποσό.
    - Ο φορολογούμενος υποβάλει ενδικοφανή προσφυγή και:
        - σε συνέχεια απάντησης της Διεύθυνσης Επίλυσης Διαφορών (ΔΕΔ), ο φορολογούμενος δεν εξοφλήσει την οφειλή

- μετά την παρέλευση διαστήματος 120 ημερών, ο φορολογούμενος δεν εξοφλήσει την οφειλή ή προσφύγει στα διοικητικά δικαστήρια.

5.5 Η ύπαρξη και η σημασία των έμμεσων ελέγχων

Πέραν των άμεσων τεχνικών ελέγχου, οι οποίοι εστιάζουν τους ελέγχους σε στοιχεία όπως η πηγή των εισοδημάτων και η ορθή απεικόνιση στις φορολογικές δηλώσεις και στα λογιστικά βιβλία, υπάρχουν οι έμμεσες τεχνικές ελέγχου, κατά τις οποίες οι αρμόδιες ελεγκτικές αρχές υπολογίζουν τα εισοδήματα των φορολογούμενων με την χρήση άλλων τεχνικών και κυρίως αντλώντας πληροφορίες από διάφορες πηγές. Η ανάπτυξη επομένως τέτοιων τεχνικών ενισχύθηκε τα τελευταία χρόνια χάρη στην τεχνολογική εξέλιξη και την χρήση εργαλείων που μπορούν να συλλέγουν, να καταγράφουν και να επεξεργάζονται δεδομένα τα οποία σε συνδυασμό με την άρση του τραπεζικού απορρήτου και ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ κρατών μπορεί να αποτελέσει σημαντικά εργαλεία για τη πραγματοποίηση στοχευμένων ελέγχων. Για την Ελλάδα οι πληροφορίες που μπορούν να αντληθούν αφορούν ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών, το οποίο περιλαμβάνει πέραν του Τραπεζικού συστήματος, πρόσβαση στο χρηματιστήριο και στο αποθετήριο τίτλων, καθώς επίσης και διασύνδεση με τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας (ΔΕΚΟ). Με τον τρόπο αυτό μπορούν να εξαχθούν ασφαλέστερα συμπεράσματα και να διαμορφωθεί μια βάση φορολογούμενων προς έλεγχο. Παράλληλα η λειτουργία των έμμεσων τεχνικών λειτουργούν επικουρικά με τις άμεσες τεχνικές ελέγχου, οι οποίες και βασίζονται στα ακριβή δεδομένα που παρουσιάζουν τα τηρούμενα βιβλία και στοιχεία των χρηματοοικονομικών καταστάσεων.

Η εμφάνιση των έμμεσων τεχνικών ελέγχου παρουσιάστηκε σε διεθνές επίπεδο από τις Αμερικανικές Φορολογικές Αρχές, ενώ ακολούθησαν και Ευρωπαϊκές χώρες όπως η Γαλλία. Στην Ελλάδα η πρώτη μορφή θεσμοθέτησης τέτοιων τεχνικών παρατηρείται από το άρθρο 67β του ν.2238/1994, ο οποίος αντικαταστάθηκε από το άρθρο 28 του ν.4172/2013, το άρθρο 27 του ν.4174/2013 και την αντίστοιχη εγκύκλιο (ΠΟΛ.1050/17.2.2014). επομένως η υπαγωγή στον έλεγχο αφορά τις ανέλεγκτες υποθέσεις φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων και ατομικών επιχειρήσεων, για τις οποίες ισχύει μία ή περισσότερες από τις ακόλουθες περιπτώσεις (άρθρο 3, ΠΟΛ.1050/17.2.2014):

- Ύπαρξη αδικαιολόγητου πλουτισμού, κατόπιν διασταύρωσης των περιουσιακών στοιχείων και των καταθέσεων
- Ύπαρξη μεγάλων και αδικαιολόγητων δαπανών που δεν μπορούν να διασταυρωθούν με τα δηλωθέντα ατομικά εισοδήματα του φυσικού προσώπου ή/και της επιχείρησης στην οποία μπορεί να συμμετέχει

- Συνεχιζόμενα ζημιογόνα αποτελέσματα εταιριών, όπου η έρευνα εστιάζεται στα μέλη των αντίστοιχων εταιριών
- Η μη ορθή τήρηση των λογιστικών βιβλίων σύμφωνα με τον ΚΒΣ/ΚΦΑΣ
- Ύπαρξη πληροφοριών για παράνομα ή/και αδήλωτα εισοδήματα

Οι αρμόδιοι φορείς για την διενέργεια αυτών των ελέγχων είναι: οι Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία (ΔΟΥ), το Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος (ΣΔΟΕ), το Κέντρο Ελέγχου Φορολογούμενων Μεγάλου Πλούτου (ΚΕΦΟΜΕΠ) και το Κέντρο Ελέγχου Φορολογούμενων Μεγάλων Επιχειρήσεων (ΚΕΜΕΕΠ). Ο τρόπος με τον οποίο διεξάγονται οι έλεγχοι στηρίζονται σε πέντε βασικές αρχές, εκ των οποίων στην Ελλάδα έχουν εκδοθεί διευκρινήσεις για τρεις από αυτές:

- Η αρχή των αναλογιών.
- Η αρχή ανάλυσης ρευστότητας του φορολογούμενου.
- Η αρχή της καθαρής θέσης του φορολογούμενου.
- Η αρχή της σχέσης τιμής πώλησης προς το συνολικό όγκο κύκλου εργασιών.
- Η αρχή του ύψους των τραπεζικών καταθέσεων και των δαπανών σε μετρητά.

5.5.1 Η αρχή ανάλυσης της ρευστότητας του φορολογούμενου

Με βάση αυτή την αρχή ο τρόπος προσδιορισμού της φορολογητέας ύλης συντελείται μέσω της ιχνηλάτησης των εσόδων, είτε αναφερόμαστε σε φορολογητέα έσοδα είτε όχι, των αγορών και των δαπανών που πραγματοποιούνται σε ατομικό ή επαγγελματικό επίπεδο και μεταβολών που παρουσιάζονται στα περιουσιακά στοιχεία και τις υποχρεώσεις τόσο των φορολογούμενων όσο και των επιχειρήσεων.

Στην προσπάθεια λοιπόν να ελεγχθεί αυτή η κατάσταση πραγματοποιείται ένας διαχωρισμός των εισροών και εκροών κεφαλαίου. Η προκύπτουσα διαφορά μεταξύ των δύο μεταβλητών θεωρείται ως μη δηλωθείσα φορολογητέα ύλη και κατ' επέκταση, εφόσον δεν δικαιολογείται από την φορολογική κατάσταση του εξεταζόμενου, υπόκειται στο δείγμα ελέγχου.

5.5.2 Η αρχή της καθαρής θέσης του φορολογούμενου

Ο συγκεκριμένος τρόπος ελέγχου βασίζεται στην δημιουργία ενός οικονομικού ιστορικού για τον κάθε φορολογούμενο. Αναλυτικότερα, κατασκευάζεται ένας πίνακας που περιλαμβάνει το Ενεργητικό και το Παθητικό, τόσο για τις επιχειρήσεις όσο και για τα φυσικά πρόσωπα, για όλες τις ελεγχόμενες φορολογικές περιόδους και η πρώτη ελεγχόμενη φορολογική περίοδο συγκρίνεται με την προηγούμενη αυτής που γίνεται η αναφορά. Έτσι στο μεν Ενεργητικό, όπως ορίζει και η λογιστική θεωρία, περιλαμβάνονται όλα

τα περιουσιακά στοιχεία καθώς και οι καταθέσεις σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ενώ στο Παθητικό περιλαμβάνονται οι αντίστοιχες υποχρεώσεις. Στην ουσία πρόκειται για ένα δείγμα αυτού που ονομάζεται «Πόθεν Έσχες». Από την διαφορά των δύο καταστάσεων προκύπτει η Καθαρή θέση της εκάστοτε περιόδου.

Από την καθαρή θέση λήξης, κάθε φορολογικής περιόδου, αφαιρείται η καθαρή θέση έναρξης και εν συνεχεία παρατηρούνται οι μεταβολές που έχουν επέλθει. Οι προκύπτουσες διαφορές εξετάζεται αν έχουν προέλθει από συναλλαγές άνευ ανταλλάγματος, όπως δωρεές, γονικές παροχές και κέρδη από τυχερά παιχνίδια. Τέλος η αδικαιολόγητη μεταβολή της Καθαρής θέσης, και η οποία δεν μπορεί να ταυτοποιηθεί από τα υπάρχοντα φορολογητέα εισοδήματα, υπόκειται από τις αρχές σε φορολόγηση.

5.5.3 Η αρχή του ύψους των τραπεζικών καταθέσεων και των δαπανών σε μετρητά

Ένα μέτρο που πρόσφατα χρησιμοποιείται στην Ελλάδα είναι αυτό της παρακολούθησης των κινήσεων των φορολογούμενων μέσω των χρηματοπιστωτικών τους λογαριασμών. Μέσω της συγκεκριμένης τεχνικής ελέγχου παρακολουθείται η κίνηση κεφαλαίων τόσο του φορολογούμενου όσο και των συγγενών του, είτε αναφερόμαστε στο/στην σύζυγο είτε αναφερόμαστε στα προστατευόμενα μέλη αυτών. Η πρόσβαση στις κινήσεις των καταθέσεων μπορεί να δώσει πληροφορίες αναφορικά με τα διαθέσιμα, τις αγορές και δαπάνες τόσο σε επαγγελματικό όσο και σε ατομικό επίπεδο, κατά τη διάρκεια μιας δεδομένης φορολογικής περιόδου και τα υπάρξει σύγκριση με τα αντίστοιχα δηλωθέντα έσοδα.

Παράλληλα υπάρχει η πρόβλεψη για τα είδη των μεταφορών, μέσω εμβασμάτων τα οποία δεν λαμβάνονται υπόψη στην διενέργεια του ελέγχου. Πιο συγκεκριμένα, κατατεθειμένα ποσά που αφορούν μη υποκείμενα σε φορολογία έσοδα, όπως για παράδειγμα εκταμιεύσεις δανείων, συμψηφιστικές κινήσεις και λοιπές πράξεις δεν λαμβάνονται υπόψη κατά την διενέργεια του ελέγχου. Οι υπόλοιπες κινήσεις που πραγματοποιούνται με μετρητά προστίθενται υπόλοιπο των καθαρών τραπεζικών καταθέσεων και στην συνέχεια αφαιρούνται τα μη υποκείμενα σε φορολογία έσοδα που δεν κατατέθηκαν σε λογαριασμούς. Το νέο υπόλοιπο που προκύπτει συγκρίνεται με τα συνολικά δηλωθέντα Εισοδήματα. Στην περίπτωση που η ύπαρξη αυτού του ποσού δεν δικαιολογείται, υπόκειται σε φορολόγηση.

5.5.4 Τα στάδια ελέγχου στις έμμεσες τεχνικές

Οι υποθέσεις που υπόκεινται σε έλεγχο πρέπει να πληρούν ορισμένα κριτήρια, όπως αυτά ορίζονται από τον γενικό γραμματέα, και τα οποία δεν δημοσιεύονται για ευνόητους λόγους. Αυτό που μπορούμε να συμπεράνουμε είναι πως η επιλογή ελέγχου τεκμαίρεται με βάση κριτήρια ανάλυσης κινδύνου.

Η διαδικασία διενέργειας ενός φορολογικού ελέγχου, όπως αυτή ορίζεται από την ΠΟΛ 1050/2014, πραγματοποιείται με την έκδοση εντολής ελέγχου, η οποία κοινοποιείται εγγράφως στο φορολογούμενο. Από την ημερομηνία κοινοποίησης δίνεται το διάστημα των πέντε ημερών στον φορολογούμενο προκειμένου να προσκομίσει τα απαραίτητα έγγραφα προκειμένου να δικαιολογήσει την απόφαση του ελεγκτή. Κατά την διενέργεια του ελέγχου με τις έμμεσες τεχνικές συμπληρώνεται από τον φορολογούμενο και ένα ερωτηματολόγιο το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να ενισχυθούν οι ισχυρισμοί του.

Το επόμενο βήμα των ελεγκτικών αρχών είναι η κοινοποίηση του «Προσωρινού Σημειώματος Διαπιστώσεων του Ελέγχου». Σε αυτήν την αναφορά γίνεται εκτενής περιγραφή των στοιχείων που έχουν ληφθεί υπόψη κατά την διενέργεια του ελέγχου, από την μεριά του ελεγκτή, ενώ παράλληλα αιτιολογούνται τα στοιχεία που έχει προσκομίσει ο φορολογούμενος και έχουν απορριφθεί. Παράλληλα προκειμένου να διασφαλιστεί το Δημόσιο, έναντι οφειλών, μπορεί να προκύψει μέσω των εισαγγελικών αρχών η δέσμευση της κινητής και ακίνητης περιουσίας του ελεγχόμενου, από τραπεζικούς λογαριασμούς μέχρι μετοχές και ακίνητα, μέχρι την οριστικοποίηση της περαίωσης του ελέγχου.

Βεβαίως όλη αυτή η διαδικασία πραγματοποιείται σε πλήρη διαφάνεια καθώς δίνεται η δυνατότητα στους ελεγχόμενους να έχουν πρόσβαση στις έγγραφες δηλώσεις τεκμηρίωσης από τη μεριά των ελεγκτών. Η διάρκεια κατά την οποία ο φορολογούμενος μπορεί να προβάλει τις αντιρρήσεις σχετικά με τις διαπιστώσεις του Ελέγχου ορίζεται στις είκοσι ημέρες. Με την πάροδο αυτής της περιόδου η ελεγκτική αρχή σε διάστημα ενός μήνα μπορεί να επεξεργαστεί τα νέα στοιχεία και να κοινοποιήσει την «Έκθεση Ελέγχου Προσδιορισμού Φόρου». Με βάση αυτή την έκθεση βεβαιώνονται και οι οφειλές του φορολογούμενου.

Επιπρόσθετα, ο ελεγχόμενος έχει στη διάθεσή του ένα μήνα προκειμένου να καταθέσει Ενδικοφανή Προσφυγή ενώπιον της Διεύθυνσης Επίλυσης Διαφορών της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων του Υπουργείου Οικονομικών, η οποία μέσα σε διάστημα τεσσάρων μηνών έχει τη δυνατότητα να εξετάσει τους ισχυρισμούς του ελεγχόμενου και είτε να τους αποδεχθεί, είτε να τους απορρίψει.

5.6 Ποινολόγιο

Αναφερόμενοι τόσο στα είδη όσο και στην διαδικασία που ακολουθούν οι φορολογικοί έλεγχοι στην Ελλάδα κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε και στις ποινές, όπως αυτές ορίζονται από τον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας (ΚΦΔ) μέσω του Ν.4174/2013. Η διαδικασία των ποινών διαχωρίζεται σε δυο βασικές κατηγορίες:

- Τις Διοικητικές κυρώσεις (Πρόστιμα). Σε αυτή την κατηγορία γίνεται αναφορά στα πρόστιμα ανά κατηγορία φόρων. Για την παρούσα ανάλυση θα εστιάσουμε στα άρθρα 54 – 59 που αναφέρονται σε Διαδικαστικές παραβάσεις και πρόστιμα. Παράλληλα, γίνεται αναφορά σε παραβάσεις φοροδιαφυγής (άρθρο 55), σε πρόστιμα εκπρόθεσμης υποβολής ή μη υποβολής ή ανακριβούς/ατελούς Συνοπτικού Πίνακα Πληροφοριών ή Φακέλου Τεκμηρίωσης ενδοομιλικών συναλλαγών (άρθρο 56), σε πρόστιμα ανακριβούς δήλωσης ή μη υποβολής δήλωσης (άρθρο 58), σε πρόστιμα για παραβάσεις σχετικές με το Φ.Π.Α. (άρθρο 58 Α) και τέλος σε πρόστιμα για παραβάσεις σχετικές με παρακρατούμενους φόρους (άρθρο 59).
- Τις Ποινικές κυρώσεις, όπου πραγματοποιείται αναφορά σε θέματα παραπομπής εγκλημάτων φοροδιαφυγής σε ποινική δίκη (55Α), σε εγκλήματα φοροδιαφυγής (άρθρο 66), στη διάκριση των αυτουργών και συνεργών (άρθρο 67) και σε δικονομικά θέματα, παραγραφή εγκλημάτων, μετατροπές -αναστολές ποινών, μεταβατικές και καταργούμενες διατάξεις (άρθρα 68-71).

5.6.1 Διοικητικές κυρώσεις βάσει του Ν.4174/2013 «Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας»

Στην παρούσα ενότητα θα αναλύσουμε τις περιπτώσεις των προστίμων όπως αυτές ορίζονται από τον Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας που εισήχθη στην Ελλάδα μέσω του Ν. 4174/2013. Βεβαίως θα αναφερθούμε και στις πρόσθετες διατάξεις που στην πραγματικότητα συμπληρώνουν ζητήματα του νόμου αυτού. Για την ευκολότερη κατανόηση των ποινών θα χωρίσουμε την ανάλυσή μας ανά άρθρο νόμου.

5.6.1.1 Τόκοι εκπρόθεσμης καταβολής (άρθρο 53)

Στην περίπτωση που τα ποσά των φόρων δεν αποπληρωθούν στις καταληκτικές ημερομηνίες που ορίζονται τότε ο φορολογούμενος υποχρεούται να καταβάλει τόκους για το απλήρωτο ποσό. Ως αφετηρία υπολογισμού των τόκων, σε περίπτωση εκπρόθεσμης ή τροποποιητικής δήλωσης, εκτιμώμενου, διορθωτικού ή προληπτικού προσδιορισμού του φόρου, λαμβάνεται η λήξη της προθεσμίας που έπρεπε να είχε αρχικά καταβληθεί ο φόρος. Συμπληρωματικά στην περίπτωση αυτή έρχεται η ΠΟΛ.1252/2015, βάσει της οποίας ο τόκος για κάθε εκπρόθεσμη καταβολή υπολογίζεται, σε κάθε περίπτωση, για όλες τις εκδοθείσες πράξεις που πραγματοποιήθηκαν από την 1.1.2014 και μετά. Ενώ τονίζεται πως ο τόκος δεν συνιστά κύρωση αλλά υπολογίζεται λόγω της καθυστερημένης εξόφλησης των οφειλών.

5.6.1.2 Διαδικαστικές παραβάσεις (άρθρο 54)

Αναλύοντας τα ύψη των προστίμων για φορολογικές παραβάσεις αξίζει να σταθούμε σε ορισμένες περιπτώσεις του συγκεκριμένου άρθρου. Όπως παρουσιάζεται και στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 5.1)

το ύψος των προστίμων ποικίλλει ανάλογα με το είδος της παράβασης. Πιο συγκεκριμένα παρατηρούμαι ότι:

- Πρόστιμα ύψους 100 ευρώ επιβάλλονται σε περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν υποβάλλεται ή υποβάλλεται εκπρόθεσμα η δήλωση πληροφοριακού χαρακτήρα ή η φορολογική δήλωση από την οποία δεν προκύπτει φορολογική υποχρέωση καταβολής φόρου, δεν υποβάλλεται ή υποβάλλεται εκπρόθεσμα η δήλωση παρακράτησης φόρου, δεν υπάρχει ανταπόκριση σε αίτημα της Φορολογικής Διοίκησης για παροχή πληροφοριών ή στοιχείων καθώς και όταν τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα δεν διαβιβάζουν ηλεκτρονικά στη βάση δεδομένων της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων, τα δεδομένα των εκδιδόμενων λογιστικών αρχείων στοιχείων (ανεξαρτήτως της μεθόδου έκδοσης αυτών). Στις άνω περιπτώσεις εμπίπτουν οι κατηγορίες των φορολογούμενων που δεν υποχρεούνται στην τήρηση λογιστικών βιβλίων.
- Πρόστιμα ύψους 250 ευρώ επιβάλλονται στις περιπτώσεις όπου η επιχείρηση τηρεί απλογραφικά βιβλία και δεν υποβάλλει ή υποβάλλει εκπρόθεσμα φορολογική δήλωση, δεν υποβάλλει ή υποβάλει εκπρόθεσμα δήλωση παρακράτησης φόρου, δεν ανταποκριθεί σε αίτημα της Φορολογικής Διοίκησης για παροχή πληροφοριών ή στοιχείων και τέλος δεν γνωστοποιήσει στη Φορολογική Διοίκηση το διορισμό του φορολογικού εκπροσώπου του.
- Πρόστιμα ύψους 500 ευρώ επιβάλλονται στις επιχείρησες που, όπως και στην άνω περίπτωση, δεν υποβάλλουν ή υποβάλλουν εκπρόθεσμα φορολογικά στοιχεία όπως αναλύθηκαν παραπάνω αλλά τηρούν διπλογραφικό σύστημα.
- Πρόστιμα ύψους 2.500 ευρώ επιβάλλονται στις περιπτώσεις όπου ο φορολογούμενος δε συνεργάζεται κατά την διάρκεια ενός φορολογικού ελέγχου, δεν προβαίνει σε εγγραφή στο φορολογικό μητρώο ή εγγράφεται στο φορολογικό μητρώο περισσότερες φορές, δεν τηρεί αξιόπιστο λογιστικό σύστημα και κατάλληλα λογιστικά αρχεία σύμφωνα με τα λογιστικά πρότυπα που προβλέπονται στην ελληνική νομοθεσία, για τη σύνταξη των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και άλλων πληροφοριών και τέλος όταν δεν υποβάλει ή υποβάλλει ανακριβή στοιχεία (ένα πιστωτικό ίδρυμα) αναφορικά με την δήλωση χρηματικών ποσών που προκύπτουν μέσω των πιστωτικών ιδρυμάτων, των ιδρυμάτων πληρωμών και των ιδρυμάτων ηλεκτρονικού χρήματος που λειτουργούν στην Ελλάδα, καθώς και των παρόχων υπηρεσιών πληρωμών που αποδέχονται συναλλαγές καρτών πληρωμών (card acquirers) με έδρα το εξωτερικό και οι οποίοι δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα.
- Πρόστιμα ύψους 500 ευρώ ανά φορολογικό έλεγχο επιβάλλονται στις περιπτώσεις όπου εκδίδονται στοιχεία λιανικής πώλησης χωρίς τη χρήση φορολογικού ηλεκτρονικού μηχανισμού ή από εγκεκριμένο και μη δηλωμένο φορολογικό ηλεκτρονικό μηχανισμό ή από φορολογικό

ηλεκτρονικό μηχανισμό ο οποίος δεν λειτουργεί με εγκεκριμένες προδιαγραφές και στην περίπτωση που εκδίδονται δελτία και αποδείξεις από το Ολοκληρωμένο Σύστημα Ελέγχου Εισροών - Εκροών, χωρίς τη χρήση εγκεκριμένου μοντέλου μηχανισμού σήμανσης (Ε.Α.Φ.Δ.Σ.Σ.).

- Πρόστιμα ύψους 5.000, 10.000 και 20.000 ευρώ επιβάλλονται όταν παραβιάζεται ή παραποιείται ή επεμβαίνει κατά οποιονδήποτε τρόπο στη λειτουργία των φορολογικών ηλεκτρονικών μηχανισμών. Συγκεκριμένα, το πρόστιμο των 5.000 ευρώ επιβάλλεται όταν υπαίτιος της παράβασης είναι ο κάτοχος-χρήστης του φορολογικού ηλεκτρονικού μηχανισμού, 10.000 ευρώ, όταν υπαίτιος της παράβασης είναι η επιχείρηση μεταπώλησης ή τεχνικής υποστήριξης και 20.000 ευρώ σε περίπτωση που υπαίτιος της παράβασης είναι η επιχείρηση που έχει λάβει έγκριση λογισμικού (software) και υλισμικού (hardware) από τα αρμόδια όργανα.
- Στην περίπτωση που ο φορολογούμενος δεν εκδίδει λογιστικά αρχεία ή εκδίδει ή λαμβάνει ανακριβή λογιστικά αρχεία (παραστατικά), για πράξεις που δεν επιβαρύνονται με Φ.Π.Α και διακινεί αγαθά χωρίς την ύπαρξη παραστατικών στοιχείων διακίνησης επιβάλλονται πρόστιμα ύψους 500 ευρώ για απλογραφικά βιβλία και 1.000 ευρώ για διπλογραφικά βιβλία.
- Πρόστιμο ύψους 100 ευρώ επιβάλλεται όταν τα φορολογικά στοιχεία συνολικής αξίας πεντακοσίων (500) ευρώ και άνω, που εκδίδονται για πώληση αγαθών ή παροχή υπηρεσιών σε ιδιώτες, δεν εξοφλούνται από τους λήπτες τους μέσω ηλεκτρονικής πληρωμής.

Παράλληλα, σύμφωνα με το άρθρο 54 παρ.3 (Ν.4174/2013) επισημαίνεται ότι στις περιπτώσεις όπου διαπιστωθεί εκ νέου διάπραξη της ίδιας παράβασης, εντός πενταετίας από την έκδοση της αρχικής πράξης, τα πρόστιμα επιβάλλονται στο διπλάσιο, ενώ στην περίπτωση κάθε επόμενης ίδιας παράβασης, στο τετραπλάσιο του αρχικώς επιβληθέντος προστίμου. Συμπερασματικά ακολουθεί ο Πίνακας 5.1 παρουσιάζοντας συνοπτικά τις κατηγορίες προστίμων.

Πίνακας 5. 1: Άρθρο 54 Διαδικαστικές παραβάσεις στηριζόμενες στον Ν.4174/2013

Πρόσωπα στα οποία επιβάλλονται τα πρόστιμα (άρθρο 54 παρ. 1, πρώτο εδάφιο)	**Περιπτώσεις παραβάσεων επιβολής προστίμου (άρθρο 54 παρ. 1 περ. α', β', γ', δ', ε', στ', ζ', η', θ', ι', ια', ιβ', ιγ', ιδ', ιε', ιστ', ιζ')**	**Ύψος προστίμου (άρθρο 54 παρ. 2 περ. α', β', γ', δ', ε', στ', ζ', η', θ')**	**Υποτροπή (άρθρο 54 παρ. 3)**	
			(1η υποτροπή) Σε διαπίστωση ελέγχου διάπραξη ίδιας παράβασης εντός 5 ετών από την έκδοση της αρχικής πράξης. Το πρόστιμο διπλασιάζεται.	**(2η υποτροπή και επόμενες)** Σε διαπίστωση ελέγχου διάπραξη κάθε επόμενης ίδιας παράβασης εντός 5 ετών. Το αρχικό πρόστιμο τετραπλασιάζεται.
Στον φορολογούμενο ή σε οποιοδήποτε	**α.** Μη υποβολή ή εκπρόθεσμη ή ελλιπή υποβολή δήλωσης	**α.** 100 ευρώ για μη υποβολή ή εκπρόθεσμη υποβολή σχετικά με την	**α.** 200 ευρώ	**α.** 400 ευρώ

πρόσωπο που έχει υποχρεώσεις από τον Κώδικα ή τη φορολογική νομοθεσία.	πληροφοριακού χαρακτήρα ή φορολογικής δήλωσης από την οποία δεν προκύπτει φορολογική υποχρέωση καταβολής φόρου. **β.** Μη υποβολή ή εκπρόθεσμη υποβολή φορολογικής δήλωσης*. **γ.** Μη υποβολή ή εκπρόθεσμη υποβολή δήλωσης παρακράτησης φόρου*. **δ.** Μη ανταπόκριση σε αίτημα της Φορολογικής Διοίκησης για παροχή πληροφοριών ή στοιχείων. **ε.** Μη συνεργασία στη διάρκεια του φορολογικού ελέγχου. **στ.** Μη γνωστοποίηση στη Φορολογική Διοίκηση το διορισμό του φορολογικού εκπροσώπου. **ζ.** Μη εγγραφή στο φορολογικό μητρώο ή εγγραφή στο φορολογικό μητρώο περισσότερες φορές. **η.** Μη συμμόρφωση με τις κατά το άρθρο 13 υποχρεώσεις του. **θ……** *(Καταργήθηκε από 17.10.2015, με το άρθρο 3 παρ. 3β του Ν.4337/2015).* **ι.** Παραβιάζει ή παραποιεί ή επεμβαίνει κατά οποιοδήποτε τρόπο στη λειτουργία των φορολογικών ηλεκτρονικών μηχανισμών. **ια.** Εκδίδει στοιχεία λιανικής πώλησης χωρίς τη χρήση φορολογικού ηλεκτρονικού μηχανισμού ή από φορολογικό μηχανισμό ο οποίος δεν λειτουργεί με εγκεκριμένες προδιαγραφές.	περ. α' της παρ. 1 και στις φορολογίες κεφαλαίου, για κάθε παράβαση των περ. α', β', γ', δ', στ' και ιγ' της παρ. 1 **β.** 100 ευρώ, για κάθε παράβαση των περ. β', γ' & δ' της παρ. 1, όταν ο φορολογούμενος δεν είναι υπόχρεος τήρησης λογιστικών βιβλίων. **γ.** 250 ευρώ, για κάθε παράβαση των περ. β', γ', δ' και στ' της παρ. 1, όταν ο φορολογούμενος είναι υπόχρεος τήρησης βιβλίων και στοιχείων με βάση απλοποιημένα λογιστικά πρότυπα. **δ.** 500 ευρώ, για κάθε παράβαση των περ. β', γ', δ' και στ' της παρ. 1, όταν ο φορολογούμενος είναι υπόχρεος τήρησης βιβλίων και στοιχείων με βάση πλήρη λογιστικά πρότυπα. **ε.** 2.500 ευρώ για τις περ. ε', ζ', η' και ιδ' της παρ. 1 **στ.** 500 ευρώ, ανά φορολογικό έλεγχο, για παραβάσεις των περ. ια' και ιβ' της παρ. 1 **ζ.** 5.000, 10.000 και 20.000 ευρώ για κάθε παράβαση της περ. ι' της παρ. 1 και ως εξής: **5.000** ευρώ, όταν υπαίτιος της παράβασης είναι ο κάτοχος-χρήστης του Φ.Η.Μ. **10.000** ευρώ, όταν υπαίτιος της παράβασης είναι η επιχείρηση μεταπώλησης ή τεχνικής υποστήριξης. **20.000** ευρώ, όταν υπαίτιος της παράβασης είναι η επιχείρηση που έχει	**β.** 200 ευρώ γ. 500 ευρώ **δ.** 1.000 ευρώ **ε**. 5.000 ευρώ **στ.** 1.000 ευρώ **ζ.** 10.000, 20.000 και 40.000 ευρώ **10.000** ευρώ **20.000** ευρώ **40.000** ευρώ	**β.** 400 ευρώ **γ.** 1.000 ευρώ **δ.** 2.000 ευρώ **ε.** 10.000 ευρώ **στ.** 2.000 ευρώ **ζ.** 20.000, 40.000 και 80.000 ευρώ **20.000** ευρώ **40.000** ευρώ **80.000** ευρώ

	ιβ. Εκδίδει δελτία και αποδείξεις από το ολοκληρωμένο Σύστημα Ελέγχου Εισροών - Εκροών, χωρίς τη χρήση εγκεκριμένου μοντέλου μηχανισμού σήμανσης (Ε.Α.Φ.Δ.Σ.Σ.).	λάβει έγκριση του λογισμικού (softwate) και υλισμικού (hardware).		
	ιγ. Δεν συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις της παρ. 1 του άρθρου 20 του Ν.3842/2010 (Α' 58).**	**η.** 500 ευρώ, ανά φορολογικό έλεγχο, σε περίπτωση που ο φορολογούμενος είναι υπόχρεος τήρησης απλογραφικού λογιστικού συστήματος,	**1.000** ευρώ	**2.000** ευρώ
	ιδ. Δεν υποβάλλει ή υποβάλλει ανακριβή στοιχεία, αναφορικά με τις κατά την παρ. 8 του άρθρου 62 του Ν.4170/2013*** υποχρεώσεις του.	και 1.000 ευρώ, ανά φορολογικό έλεγχο, αν ο φορολογούμενος είναι υπόχρεος τήρησης διπλογραφικού λογιστικού συστήματος στις περιπτώσεις ιε' και ιστ' της παρ. 1	**2.000** ευρώ	**4.000** ευρώ
	ιε. Δεν εκδίδει λογιστικά αρχεία ή εκδίδει ή λαμβάνει ανακριβή λογιστικά αρχεία (παραστατικά), για πράξεις που δεν επιβαρύνονται με Φ.Π.Α.	**θ.** 100 ευρώ, για κάθε παράβαση της περ. ιζ' της παρ. 1	**200** ευρώ	**400** ευρώ
	ιστ. Διακινεί αγαθά χωρίς την ύπαρξη παραστατικών στοιχείων διακίνησης.**(α)**	Δεν επιβάλλονται τα πρόστιμα του παρόντος άρθρου, σε περίπτωση υποβολής εκπρόθεσμης τροποποιητικής δήλωσης Φ.Π.Α. ή δήλωσης παρακρατούμενου φόρου, εφόσον η σχετική αρχική δήλωση έχει υποβληθεί εμπρόθεσμα.		
	ιζ. Δεν συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις της παρ. 3 του άρθρου 20 του Ν.3842/2010.****			

** που προκύπτει φόρος προς καταβολή (κατά τη θέση της ΕΔΥΟ ΠΟΛ.1252/2015)*

*** **Ν. 3842/2010, άρθρο 20 παρ.1** «**1.** Τα υποκείμενα σε φόρο φυσικά και νομικά πρόσωπα των άρθρων 3 και 45 αντίστοιχα του ν.4172/2013 (Α' 167) υποχρεούνται να διαβιβάζουν ηλεκτρονικά σε βάση δεδομένων της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων, τα δεδομένα των εκδιδόμενων λογιστικών αρχείων - στοιχείων, ανεξαρτήτως της μεθόδου έκδοσης αυτών.»*

**** **Ν.4170/2013**, **άρθρο 62 παρ. 8** «**8.** Τα φυσικά και νομικά πρόσωπα που δραστηριοποιούνται στην Ελληνική επικράτεια και είναι τελικοί αποδέκτες χρηματικών ποσών, τα οποία αποτελούν αντικείμενο πράξης πληρωμής, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 2, σημείο 13 του Κανονισμού 2015/751, υποχρεούνται στη δήλωση του συνόλου των υπόχρεων προσώπων της παραγράφου 1 με τα οποία συνεργάζονται, εντός τριάντα (30) ημερών από την δημιουργία του μητρώου της παραγράφου 7 ή την εκκίνηση της όποιας νέας συνεργασίας τους. Η δήλωση των σχετικών στοιχείων γίνεται ηλεκτρονικά μέσω TAXISNET.» ******Ν.3842/2010**, **άρθρο 20 παρ. 3** «**3.** Τα φορολογικά στοιχεία συνολικής αξίας πεντακοσίων (500) ευρώ και άνω, που εκδίδονται για πώληση αγαθών ή παροχή υπηρεσιών σε ιδιώτες,*

εξοφλούνται από τους λήπτες τους, αγοραστές των αγαθών ή των υπηρεσιών, αποκλειστικώς με τη χρήση μέσων πληρωμής με κάρτα ή άλλου ηλεκτρονικού μέσου πληρωμής, όπως ενδεικτικά άλλα όχι περιοριστικά τραπεζικό έμβασμα, πληρωμή μέσω λογαριασμού πληρωμών, χρήση ηλεκτρονικού πορτοφολιού. Δεν επιτρέπεται εξόφληση των στοιχείων αυτών με μετρητά.»

Πηγή: Αργυρός, 2018. Σελ. βιβλίου 123

Στο κομμάτι της ανακριβούς έκδοσης και δήλωσης οικονομικών στοιχείων το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στην διαχρονική πορεία των συγκεκριμένων προστίμων. Πιο συγκεκριμένα όπως αναλύονται στον Πίνακα 5.2 παρουσιάζονται οι περιπτώσεις φορολογικών παραβάσεων από επιχειρήσεις. Όπως αναφέρεται εκτενώς και στο βιβλίο του Αργυρού (2018, σελ.135) στην περίπτωση όπου δεν εκδοθεί ή πραγματοποιηθεί ανακριβής έκδοση στοιχείων με αποτέλεσμα την απόκρυψη της συναλλαγής, το πρόστιμο που οριζόταν αρχικά στο 40 % για αξίες στοιχείου μεγαλύτερες των 5.000 ευρώ και όχι κάτω των 2.500 ευρώ, βάσει του Ν.4174/2013, άρθρο 55 παρ. 2 και άρθρο 66 (τώρα 72) παρ. 2 (τώρα 30). Με τις νέες μεταβατικές διατάξεις του άρθρου 7 παρ. 5 του Ν.4337/2015 (διάταξη διαρκούς ισχύος - πάγια ρύθμιση) το πρόστιμο μειώθηκε στο 25% για αξίες στοιχείου μεγαλύτερες των 1.200 ευρώ. Επιπρόσθετα για πράξεις από το έτος 2014 έως το 2015 σε περίπτωση μη έκδοσης ή ανακριβής έκδοσης Απόδειξης Λιανικής Πώλησης ή άλλων επαγγελματικών στοιχείων το πρόστιμο ήταν 250 ή 500 ευρώ, ανάλογα με το είδος τήρησης λογιστικών βιβλίων, με μέγιστο όριο τις 30.000 ευρώ ανά φορολογικό έλεγχο. Γενικότερα σε πράξεις που επιβαρύνονταν με Φ.Π.Α., το πρόστιμο ανακριβών στοιχείων και μη έκδοσης αυτών ανερχόταν στο 50% επί του φόρου που θα προέκυπτε από το μη εκδοθέν στοιχείο ή επί της διαφοράς αντίστοιχα.

Ωστόσο με νεότερες διατάξεις, και συγκεκριμένα με τους Ν.4410/2016, άρθρο 51 παρ. 3 και Ν.4474/2017, άρθρο 12 παρ. 4 α'-β' και άρθρο 36, υπήρξαν ορισμένες διαφοροποιήσεις στα ύψη των προστίμων. Στην περίπτωση που αναφερόμαστε σε πράξεις οι οποίες επιβαρύνονται με Φ.Π.Α. τότε το πρόστιμο επιβάλλεται στο 50% επί του φόρου που θα προέκυπτε από το μη εκδοθέν στοιχείο ή επί της διαφοράς αντίστοιχα και δεν μπορεί να είναι μικρότερο των 250 ευρώ, με απλογραφικό σύστημα τήρησης βιβλίων, και μικρότερο των 500 ευρώ, στην χρήση διπλογραφικού λογιστικού συστήματος, ανά φορολογικό έλεγχο. Στην περίπτωση κατά την οποία πράξεις δεν επιβαρύνονται με Φ.Π.Α. τότε το πρόστιμο είναι στα 500 ευρώ και 1.000 ευρώ ανάλογα με την τήρηση απλογραφικού ή διπλογραφικού λογιστικού συστήματος αντίστοιχα, ανά φορολογικό έλεγχο. Ενώ τέλος, στην περίπτωση που αναφερόμαστε στην διακίνηση αγαθών χωρίς την παρουσία των απαραίτητων στοιχείων διακίνησης, τότε το πρόστιμο είναι στα 500 ευρώ και 1.000 ευρώ ανάλογα με το σύστημα τήρησης βιβλίων, ανά φορολογικό έλεγχο.

Πίνακας 5. 2: Πίνακας προστίμων σε μη έκδοση ή ανακριβή έκδοση στοιχείων με βάση τις διατάξεις του Ν.4174/2013 (Κ.Φ.Δ.)

ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	**Από 26.7.2013(1) μέχρι 16.10.2015(2)**	**Από 1.1.2014(3) μέχρι 16.10.2015(4)**	**Για πράξεις που επιβαρύνονται με Φ.Π.Α.**		**Για πράξεις που δεν επιβαρύνονται με Φ.Π.Α.**	**Για διακίνηση αγαθών χωρίς στοιχεία διακίνησης**
			Από 17.10.2015(5) μέχρι 24.7.2016(6)	**Από 25.7.2016 και εντεύθεν(7)**	**Από 7.6.2017 και εντεύθεν(8)**	**Από 7.6.2017 και εντεύθεν(9)**
ΠΡΟΣΤΙΜΟ	Κατ' αρχήν το πρόστιμο για τη μη έκδοση ή ανακριβή έκδοση στοιχείων που είχε ως αποτέλεσμα την απόκρυψη της συναλλαγής, ήταν 40% για αξίες στοιχείου >5.000 ευρώ και όχι κάτω των 2.500 ευρώ. Λόγω όμως των μεταβατικών διατάξεων του άρθρου 7 παρ. 5 του Ν.4337/2015 (διάταξη διαρκούς ισχύος - πάγια ρύθμιση) το πρόστιμο είναι 25% για αξίες στοιχείου >1.200 ευρώ.	Σε μη έκδοση ή ανακριβή έκδοση Α.Λ.Π. ή επαγγελματικών στοιχείων το πρόστιμο ήταν 250 ή 500 ευρώ, σε τήρηση απλοποιημένων λογιστικών προτύπων ή τήρηση πλήρη λογιστικών προτύπων, αντίστοιχα, με οροφή (πλαφόν) 30.000 ευρώ ανά φορολογικό έλεγχο.	Σε μη έκδοση ή έκδοση ή λήψη ανακριβούς στοιχείου, το πρόστιμο ήταν 50% επί του φόρου που θα προέκυπτε από το μη εκδοθέν στοιχείο ή επί της διαφοράς αντίστοιχα.	Σε μη έκδοση ή έκδοση ή λήψη ανακριβούς στοιχείου, το πρόστιμο ήταν 50% επί του φόρου που θα προέκυπτε από το η εκδοθέν στοιχείο ή επί της διαφοράς αντίστοιχα και όχι <250 και <500 ευρώ, ανάλογα με την τήρηση απλογραφικού λογιστικού συστήματος ή διπλογραφικού λογιστικού συστήματος αντίστοιχα, ανά φορολογικό έλεγχο.	Σε μη έκδοση ή έκδοση ή λήψη ανακριβών λογιστικών αρχείων (παραστατικών), το πρόστιμο είναι 500 και 1.000 ευρώ ανάλογα με την τήρηση απλογραφικού ή διπλογραφικού λογιστικού συστήματος αντίστοιχα, ανά φορολογικό έλεγχο.	Σε διακίνηση αγαθών χωρίς παραστατικά στοιχεία διακίνησης, το πρόστιμο είναι 500 και 1.000 ευρώ ανάλογα με την τήρηση απλογραφικού ή διπλογραφικού λογιστικού συστήματος αντίστοιχα, ανά φορολογικό έλεγχο.
ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ	Ν.4174/2013, άρθρο 55 παρ. 2 α Ν.4337/2015, άρθρο 7 παρ. 5	Ν.4174/2013, άρθρο 54 παρ. 1 θ' και παρ. 2 γ', δ'	Ν.4337/2015, άρθρο 3 παρ. 8 (Τώρα Ν.4174/2013, άρθρο 58Α παρ. 1, πρώτο εδάφιο, αρχικά πριν την τροποποίηση)	Ν.4410/2016, άρθρο 51 παρ. 1 (Τώρα Ν.4174/2013, άρθρο 58Α παρ. 1, πρώτο και δεύτερο εδάφια, μετά την τροποποίηση)	Ν.4474/2017, άρθρο 12 παρ. 4 α'-β' (Τώρα Ν.4174/2013, άρθρο 54 παρ. 1 ιε' και παρ. 2 η')	Ν.4474/2017, άρθρο 12 παρ. 4 α'-β' (Τώρα Ν.4174/2013, άρθρο 54 παρ. 1 στ' και παρ. 2 η')

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Πρόστιμα σε υποτροπή (άρθρο 54 παρ. 3 και άρθρο 58Α παρ. 1, εδάφια τρίτο και τέταρτο Ν.4174/2013).
Υποτροπή . Διάπραξη ίδιας παράβασης εντός 5 ετών από την έκδοση της αρχικής πράξης, που διαπιστώνεται από τον έλεγχο.
1η υποτροπή, τα ως άνω πρόστιμα διπλασιάζονται.
2η υποτροπή και επόμενες, τα ως άνω αρχικά πρόστιμα τετραπλασιάζονται.
(1) Ν.4174/2013, άρθρο 55 παρ. 2 και άρθρο 66 (τώρα 72) παρ. 2 (τώρα 30)
(2) Ν.4337/2015, άρθρο 3 παρ. 4 β' και άρθρο 23
(3) Ν.4174/2013, άρθρο 54 παρ. 1 θ' και παρ. 2 γ', δ' και άρθρο 67 (τώρα 73)
(4) Ν.4337/2015, άρθρο 3 παρ. 3 β' και άρθρο 23
(5) Ν.4337/2015, άρθρο 3 παρ. 8 (που πρόσθεσε το άρθρο 58Α στον Κ.Φ.Δ.) και άρθρο 23
(6) Ν.4410/2016, άρθρο 51 παρ. 3
(7) Ν.4410/2016, άρθρο 51 παρ. 3
(8) Ν.4474/2017, άρθρο 12 παρ. 4 α'-β' και άρθρο 36
(9) Ν.4474/2017, άρθρο 12 παρ. 4 α'-β' και άρθρο 36

Πηγή: Αργυρός, 2018. Σελ. βιβλίου 135

5.6.1.3 Παραβάσεις φοροδιαφυγής (άρθρο 55)

Στο κομμάτι της φοροδιαφυγής έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές τροποποιήσεις πέραν του Ν.4174/2013 με κυριότερες αυτές των Ν. 4337/2015, Ν. 4342/2015 και Ν. 4366/2016. Σύμφωνα με αυτά τόσο ο ορισμός όσο και οι κατηγορίες των προστίμων (παράγραφοι 1 και 2 του άρθρου 55, Ν.4174/2013), καταργήθηκαν με το άρθρο 3 παρ.4 α και β του Ν.4337/2015, λόγω εισαγωγής νέου τμήματος το οποίο καθορίζει τα εγκλήματα φοροδιαφυγής. Συγκεκριμένα, η παράγραφος 1, με αναφορά στον ορισμό της φοροδιαφυγής, με βάση το άρθρο 7 παρ.9 του Ν.4337/2015, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 51 παρ.3 του Ν.4342/2015 και με το άρθρο 22 παρ.1 της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου 24.12.2015 που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του Ν.4366/2016 (ΦΕΚ 18 /Α΄/15.2.2016), καταργήθηκε από 1.2.2016.

Η επιβολή προστίμων καθώς και όλες οι διαδικασίες που προβλέπονται σύμφωνα με τον Κώδικα είναι ανεξάρτητες από τυχόν ποινικές κυρώσεις και οποιαδήποτε άλλη ποινική διαδικασία. Επιπρόσθετα, ορίζεται η υποχρεωτική έγγραφη άδεια του αρμόδιου Εισαγγελέα στην περίπτωση χορήγησης πληροφοριών ή εγγράφων στη Φορολογική Διοίκηση και τα οποία αφορούν ποινική διαδικασία. Τέλος, η Φορολογική Διοίκηση μπορεί να ερευνά παραβάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής, χωρίς να θίγεται η εφαρμογή του άρθρου 33 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

5.6.1.4 Πρόστιμο εκπρόθεσμης υποβολής ή μη υποβολής ή ανακριβούς/ατελούς Συνοπτικού Πίνακα Πληροφοριών ή Φακέλου Τεκμηρίωσης ενδοομιλικών συναλλαγών (άρθρο 56)

Στο παρόν άρθρο αξίζει να σημειώσουμε πως εφαρμόζονται τα αντίστοιχα πρόστιμα χωρίς να ακολουθείται το άρθρο 54. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την ΕΔΥΟ ΠΟΛ. 1252/2015, διευκρινίζεται ότι οι διατάξεις του άρθρου 54 δεν εφαρμόζονται για παραβάσεις που αφορούν την υποβολή του συνοπτικού πίνακα πληροφοριών ή του φακέλου τεκμηρίωσης ενδοομιλικών συναλλαγών, καθώς αυτές εξετάζονται από τις διατάξεις του άρθρου 56. Στις περιπτώσεις εκπρόθεσμης υποβολής ή μη υποβολής ή υποβολής ανακριβούς/ατελούς Συνοπτικού Πίνακα Πληροφοριών ή Φακέλου Τεκμηρίωσης Ενδοομιλικών Συναλλαγών επιβάλλονται, σε αντίθεση με τα ύψη των προστίμων του άρθρου 54, τα ακόλουθα πρόστιμα:

- Σε εκπρόθεσμη, ανακριβή/ατελή υποβολή του Συνοπτικού Πίνακα Πληροφοριών, επιβάλλεται πρόστιμο ίσο με το 1/1000 των συναλλαγών για τις οποίες υπήρχε υποχρέωση τεκμηρίωσης και όχι κάτω των 500 ευρώ και μεγαλύτερο των 2.000 ευρώ.
- Σε περίπτωση εκπρόθεσμης υποβολής τροποποιητικού συνοπτικού πίνακα το πρόστιμο επιβάλλεται όταν τα ποσά των συναλλαγών είναι πάνω από 200.000 ευρώ.

- Σε περίπτωση ανακριβούς συνοπτικού πίνακα το πρόστιμο επιβάλλεται μόνο όταν η ανακρίβεια είναι πάνω από 10% των συνολικών συναλλαγών.
- Σε μη υποβολή του Συνοπτικού Πίνακα Πληροφοριών ή μη επιβάλλεται πρόστιμο ίσο με το 1/1000 των συναλλαγών και όχι κάτω των 2.500 ευρώ και μεγαλύτερο των 10.000 ευρώ.
- Σε μη διάθεση του φακέλου τεκμηρίωσης, στη Φορολογική Διοίκηση, επιβάλλονται τα ακόλουθα πρόστιμα:

    - Σε διάθεση από την 31η μέχρι την 60η ημέρα 5.000 ευρώ.

    - Σε διάθεση από την 61η μέχρι την 90η ημέρα 10.000 ευρώ.

    - Σε διάθεση από την 91η ημέρα, ή σε μη διάθεση 20.000 ευρώ.

Παράλληλα σε περίπτωση πρώτης υποτροπής, εντός 5 ετών, το πρόστιμο διπλασιάζεται, ενώ σε δεύτερη υποτροπή εντός 5 ετών το πρόστιμο του αρχικού προστίμου τετραπλασιάζεται.

5.6.1.5 Πρόστιμα ανακριβούς δήλωσης ή μη υποβολής δήλωσης (άρθρο 58)

Όπως ορίζει ο Νόμος, παρ. 1 άρθρου 58, όταν το ποσό του φόρου που προκύπτει από τη φορολογική δήλωση υπολείπεται του φόρου με βάση το διορθωτικό προσδιορισμό φόρου, ο φορολογούμενος υπόκειται σε πρόστιμο, επί της διαφοράς στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- 10% του ποσού της διαφοράς, εάν το ποσό ανέρχεται σε ποσοστό 5-20% του φόρου που προκύπτει με βάση τη φορολογική δήλωση.
- 25% του ποσού της διαφοράς, εάν το ποσό ανέρχεται σε ποσοστό πάνω από 20% έως 50% του φόρου που προκύπτει με βάση τη φορολογική δήλωση.
- 50% του ποσού της διαφοράς, εάν το ποσό ανέρχεται σε ποσοστό πάνω από 50% του φόρου που προκύπτει με βάση τη φορολογική δήλωση.

Ενώ στην περίπτωση μη υποβολής δήλωσης, από την οποία προκύπτει φόρος, τότε επιβάλλεται πρόστιμο ίσο με το 50% επί του ποσού του φόρου που αναλογεί.

5.6.1.6 Πρόστιμα για παραβάσεις σχετικές με το Φ.Π.Α. (άρθρο 58 Α)

Κατά την πραγματοποίηση ελέγχων και την διαπίστωση παραβάσεων του ΦΠΑ επιβάλλονται οι αντίστοιχες κυρώσεις:

- Σε περίπτωση μη έκδοσης φορολογικού στοιχείου ή έκδοσης ή λήψης ανακριβούς στοιχείου που επιβαρύνεται με ΦΠΑ επιβάλλεται πρόστιμο 50% επί του φόρου που θα προέκυπτε από το μη εκδοθέν στοιχείο ή της διαφοράς. Το πρόστιμο αυτό δεν μπορεί να είναι κατώτερο, αθροιστικά ανά φορολογικό έλεγχο, των 250 ευρώ για τους υπόχρεους τήρησης απλογραφικού λογιστικού συστήματος και 500 ευρώ για τους υπόχρεους τήρησης διπλογραφικού λογιστικού συστήματος. Κατά την πρώτη υποτροπή, όπου διαπράττεται εντός 5ετίας της πρώτης παράβασης, επιβάλλεται πρόστιμο 100% επί του φόρου και όχι κατώτερο των 500 και 1.000 ευρώ, αντίστοιχα ανάλογα με την κατηγορία του λογιστικού συστήματος. Κατά τις επόμενες υποτροπές το πρόστιμο αυξάνεται στο 200% επί του φόρου και όχι κατώτερο των 1.000 και 2.000 ευρώ αντίστοιχα, ανάλογα με την κατηγορία του λογιστικού συστήματος.
- Σε περίπτωση υποβολής ανακριβών δηλώσεων ή μη υποβολή δηλώσεων, με συνέπεια τη μη απόδοση ή τη μειωμένη απόδοση ή επιπλέον έκπτωση ή επιστροφή ΦΠΑ, επιβάλλεται πρόστιμο 50% επί του ποσού του φόρου που θα προέκυπτε από τη μη υποβληθείσα δήλωση ή της διαφοράς.
- Σε περίπτωση άσκησης οικονομικής δραστηριότητας χωρίς να έχει υποβληθεί δήλωση έναρξης δραστηριότητας επιβάλλεται πρόστιμο 50% επί του ποσού του φόρου που θα έπρεπε να είχε αποδοθεί για όλη τη διάρκεια της οικονομικής δραστηριότητας.
- Σε περίπτωση που πρόσωπο μη υπόχρεο σε υποβολή δήλωσης ΦΠΑ εκδίδει φορολογικά στοιχεία με ΦΠΑ χωρίς να έχει τέτοια υποχρέωση, σε μη απόδοσή του, επιβάλλεται πρόστιμο 50% του ΦΠΑ που αναγράφεται και δεν αποδόθηκε.

5.6.1.7 Πρόστιμα για παραβάσεις σχετικές με παρακρατούμενους φόρους (άρθρο 59)

Στις περιπτώσεις των παρακρατούμενων φόρων τα πρόστιμα που προκύπτουν σε περίπτωση μη υποβολής της αντίστοιχης δήλωσης, από την οποία προκύπτει υποχρέωση καταβολής φόρου, αντιστοιχούν στο 50% του ποσού του φόρου που αναλογεί στη μη υποβληθείσα δήλωση. Σε ανάλογη περίπτωση όπου πραγματοποιηθεί υποβολή ανακριβούς δήλωσης φόρου επιβάλλεται πρόστιμο ίσο με το 50% της διαφοράς του φόρου.

5.6.2 Ποινικές κυρώσεις για εγκλήματα φοροδιαφυγής

Στο κομμάτι των ποινικών κυρώσεων θα εξετάσουμε τις περιπτώσεις κατά τις οποίες ορίζονται τα εγκλήματα φοροδιαφυγής καθώς επίσης θα αναλυθούν και περιπτώσεις αυτών, σύμφωνα με τον Κ.Φ.Δ..

5.6.2.1 Παραπομπή εγκλημάτων φοροδιαφυγής σε ποινική δίκη (55Α)

Αναφερόμενοι στην πράξη διορθωτικού προσδιορισμού φόρου, όταν υπάρχει περίπτωση τέλεσης ή απόπειρα τέλεσης εγκλήματος φοροδιαφυγής, κατά το άρθρο 66, υποβάλλεται ποινική δίωξη αυτεπάγγελτα. Η ποινική διαδικασία δεν επηρεάζεται από άσκηση ενδικοφανούς προσφυγής και προσφυγής στα Διοικητικά Δικαστήρια. Το ποινικό δικαστήριο μπορεί να αναστείλει, μέχρι την τελεσίδικη κρίση του Διοικητικού Δικαστηρίου, ότι η έκβαση της διοικητικής κρίσης είναι ουσιώδης για τη δική του κρίση. Ενώ η παραγραφή των εγκλημάτων αρχίζει από την τελεσιδικία της απόφασης επί της προσφυγής ή σε μη άσκηση προσφυγής από την οριστικοποίηση της φορολογικής εγγραφής.

Τέλος, η παράγραφος 1, του παρόντος εδαφίου, αντικαταστάθηκε με την παράγραφο 1 του άρθρου 35 του Ν. 4646/2019 (ΦΕΚ Α' 201/12-12-2019) και ισχύει από τη δημοσίευση του νόμου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ήτοι από 12/12/2019, σύμφωνα με το άρθρο 86 του ιδίου νόμου. Αναλυτικότερα η παράγραφος αντικαθίσταται ως εξής:

«1. Εάν με βάση την οριστική πράξη διορθωτικού προσδιορισμού φόρου ή την πράξη επιβολής προστίμου συντρέχει περίπτωση τέλεσης ή απόπειρας τέλεσης εγκλήματος φοροδιαφυγής, όπως ορίζεται στο άρθρο 66, υποβάλλεται μηνυτήρια αναφορά από τον Διοικητή της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων σύμφωνα με τα οριζόμενα στο δεύτερο και τρίτο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου 68 του Κώδικα. Η ποινική δίωξη ασκείται αυτεπαγγέλτως.».

5.6.2.2 Εγκλήματα φοροδιαφυγής (άρθρο 66)

Σύμφωνα με το άρθρο 66 τα εγκλήματα φοροδιαφυγής διαπράττονται με πρόθεση όταν:

- Δεν υποβάλει ή υποβάλει ανακριβή δήλωση για να αποφύγει την πληρωμή φόρου εισοδήματος, ΕΝΦΙΑ, ΕΦΑ αποκρύπτει φορολογητέα εισοδήματα από οποιαδήποτε πηγή ή περιουσιακά στοιχεία, ή καταχωρίζει στα λογιστικά αρχεία εικονικές (μερικά ή ολικά) δαπάνες ή επικαλείται στη δήλωση τέτοιες δαπάνες, ώστε να μην εμφανίζεται φορολογητέα ύλη ή να εμφανίζεται μειωμένη.
- Δεν αποδίδει ή αποδίδει ανακριβώς ή συμψηφίζει ή εκπίπτει ανακριβώς Φ.Π.Α., Φ.Κ.Ε. φόρου ασφαλίστρων, παρακρατούμενων και επιρριπτόμενων φόρων, τελών ή εισφορών. Δεν αποδίδει ή αποδίδει ανακριβώς ή συμψηφίζει ή εκπίπτει ανακριβώς τους φόρους αυτούς ή λαμβάνει επιστροφή, με παραπλάνηση της Φορολογικής Διοίκησης με την παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή με την αθέμιτη παρασιώπηση ή απόκρυψη αληθινών γεγονότων, καθώς και όποιος διακρατεί, τέτοιους φόρους, τέλη και εισφορές.
- Δεν αποδίδει ή αποδίδει ανακριβώς φόρου πλοίων και αποφεύγει την πληρωμή του φόρου αυτού.

Όποιος διαπράττει έγκλημα φοροδιαφυγής, η ποινή φυλάκισης αντιστοιχεί σε ποινή φυλάκισης τουλάχιστον 2 ετών στις περιπτώσεις όπου:

- Υπάρχει απόκρυψη πάνω από 100.000 ευρώ στον φόρο που αναλογεί στα φορολογητέα εισοδήματα ή στα περιουσιακά στοιχεία ανά φορολογικό ή διαχειριστικό έτος και ανά είδος φόρου.
- Η απόδοση του ποσού του κύριου φόρου ή τέλους ή εισφοράς που δεν αποδόθηκε ή αποδόθηκε ανακριβώς ή επιστράφηκε ή συμψηφίστηκε ή εξέπεσε ή διακρατείται υπερβαίνει ανά φορολογικό ή διαχειριστικό έτος:
    - Τις 50.000 ευρώ, εφόσον αφορά τον Φ.Π.Α.
    - Τις 100.000 ευρώ ανά είδος φόρου, τέλους ή εισφοράς σε κάθε άλλη περίπτωση.

Στην περίπτωση έκδοσης πλαστών ή εικονικών φορολογικών στοιχείων, όπως και στην περίπτωση αποδοχής τέτοιων στοιχείων η ποινή φυλάκισης ορίζεται κατ' ελάχιστων στους 3 μήνες, ανεξάρτητα αν αποφεύγεται ή όχι η πληρωμή του φόρου, εκτός αν ο δράστης αποδειχθεί αυτουργός ή συμμέτοχος. Ειδικότερα όποιος εκδίδει ή αποδέχεται εικονικά φορολογικά στοιχεία για ανύπαρκτη συναλλαγή στο σύνολό της ή για μέρος αυτής τιμωρείται ως εξής:

- Με φυλάκιση τουλάχιστον 1 έτους, όταν η συνολική αξία των εικονικών υπερβαίνει τις 75.000 ευρώ.
- Με κάθειρξη μέχρι 10 χρόνια, όταν η συνολική αξία των εικονικών υπερβαίνει τις 200.000 ευρώ.

Συνοψίζοντας, ακολουθεί ο πίνακας 5.3 με την ανάλυση ων περιπτώσεων των πλαστών και εικονικών στοιχείων.

Πίνακας 5. 3: Προσδιορισμός των εννοιών των πλαστών και εικονικών στοιχείων

Α. ΠΛΑΣΤΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ	
ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (Άρθρο 66, παρ. 5)	**ΠΡΑΚΤΙΚΑ (ΠΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΣΥΝΑΓΕΤΑΙ)**
Πλαστό θεωρείται και το φορολογικό στοιχείο που έχει διατρηθεί ή σφραγιστεί με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς να έχει καταχωρηθεί στα οικεία βιβλία της αρμόδιας φορολογικής αρχής σχετική πράξη θεώρησής του και εφόσον η μη καταχώρηση τελεί σε γνώση του υπόχρεου για τη θεώρηση του φορολογικού στοιχείου. Θεωρείται επίσης ως πλαστό το φορολογικό στοιχείο και όταν το περιεχόμενο και τα λοιπά στοιχεία του πρωτοτύπου ή αντιτύπου αυτού είναι διαφορετικά από αυτά που αναγράφονται στο στέλεχος του ίδιου στοιχείου.	**Πλαστό θεωρείται το φορολογικό στοιχείο που:** **α)** έχει διατρηθεί ή σφραγιστεί πέρα από τις Υπηρεσίες των Δ.Ο.Υ. Σε τέτοιες περιπτώσεις συνήθως η διάτρηση γίνεται μέσω ειδικών απομιμητικών (φαινομενικών) μηχανών ή ειδικών καρφίδων κ.λπ., **β)** έχει διατρηθεί ή σφραγιστεί μέσω των αρμόδιων Τμημάτων των Δ.Ο.Υ., όμως δεν έγινε η καταχώρηση στα οικεία βιβλία της Υπηρεσίας. Στην περίπτωση όμως αυτή, θα πρέπει ο υπόχρεος σε θεώρηση να τελεί σε γνώση του γεγονότος της μη καταχώρησης και **γ)** άλλα δεδομένα αναγράφονται στο πρωτότυπο ή αντίτυπο και άλλα στο στέλεχος του ίδιου στοιχείου.
Β. ΕΙΚΟΝΙΚΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ	

ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (Άρθρο 66, παρ. 5)	**ΠΡΑΚΤΙΚΑ (ΠΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΣΥΝΑΓΕΤΑΙ)**
Εικονικό είναι το στοιχείο που εκδίδεται για συναλλαγή ανύπαρκτη στο σύνολό της ή για μέρος αυτής ή για συναλλαγή στην οποία το ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη που αναγράφονται στο στοιχείο είναι άγνωστο φορολογικώς πρόσωπο, με την έννοια ότι δεν έχει δηλώσει την έναρξη του επιτηδεύματός του ούτε έχει θεωρήσει στοιχεία στη Φορολογική Διοίκηση. **Εικονικό είναι επίσης** το στοιχείο που φέρεται ότι εκδόθηκε ή έχει ληφθεί από εικονική εταιρεία, κοινοπραξία, κοινωνία ή άλλη οποιασδήποτε μορφής επιχείρηση ή από φυσικό πρόσωπο για το οποίο αποδεικνύεται ότι είναι παντελώς αμέτοχο στη συγκεκριμένη συναλλαγή, οπότε στην τελευταία αυτή περίπτωση οι σχετικές κυρώσεις και ποινές επιβάλλονται σε βάρος του πραγματικού υπεύθυνου που υποκρύπτεται. Τα φορολογικά στοιχεία στα οποία αναγράφεται αξία συναλλαγής κατώτερη της πραγματικής, θεωρούνται πάντοτε, για τους σκοπούς του παρόντος νόμου ως ανακριβή, ενώ τα φορολογικά στοιχεία στα οποία αναγράφεται αξία μεγαλύτερη της πραγματικής, θεωρούνται εικονικά, κατά το μέρος της μεγαλύτερης αυτής αξίας. **Δεν είναι εικονικό για τον λήπτη το φορολογικό στοιχείο που αφορά πραγματική συναλλαγή, αν το πρόσωπο του εκδότη είναι διαφορετικό από αυτό που αναγράφεται στο στοιχείο**.	**Εικονικό είναι το φορολογικό στοιχείο που:** **α) Εκδόθηκε για συναλλαγή ανύπαρκτη.** **β)** Εκδόθηκε για συναλλαγή ανύπαρκτη για μέρος αυτής (αναγράφεται αξία μεγαλύτερη της πραγματικής). **γ)** Εκδόθηκε για συναλλαγή στην οποία το ένα από αυτά είναι άγνωστο φορολογικά πρόσωπο, με την έννοια ότι δεν υπέβαλε δήλωση έναρξης δραστηριότητας και δεν έχει θεωρήσει στοιχεία στη Φορολογική Διοίκηση. **δ)** Εκδόθηκε ή έχει ληφθεί από εικονική εταιρεία, κοινοπραξία, κοινωνία ή άλλη επιχείρηση ή από φυσικό πρόσωπο που είναι παντελώς αμέτοχο στη συναλλαγή. Στην περίπτωση αυτή, οι διοικητικές και ποινικές κυρώσεις λαμβάνονται και ασκούνται αντίστοιχα, σε βάρος του πραγματικού υπεύθυνου που υποκρύπτεται.
ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΟΥ ΕΞΕΔΩΣΕ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΩΝ Κ.ΛΠ., ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΙΚΟΝΙΚΟ	
Δεν είναι εικονικό το φορολογικό στοιχείο που εξέδωσε ή έλαβε η κοινωνία κληρονόμων ή ο κληρονόμος ή σύζυγος ή τέκνο αποβιώσαντος ή συνταξιοδοτηθέντος συζύγου ή γονέα, το οποίο φέρεται ότι εκδόθηκε ή λήφθηκε από τον αποβιώσαντα ή συνταξιοδοτηθέντα επιτηδευματία, εφόσον αφορά πραγματική συναλλαγή και, πριν από κάθε είδους φορολογικό έλεγχο, έχει καταχωρηθεί στα βιβλία τόσο του λαμβάνοντα όσο και του εκδόσαντα το στοιχείο, η αξία αυτού να έχει συμπεριληφθεί στις οικείες δηλώσεις Φ.Π.Α. και Φορολογίας Εισοδήματος και έχει γίνει η απόδοση των φόρων που προκύπτουν από το στοιχείο αυτό.	

Πηγή: Αργυρός, 2018

Στο σημείο αυτό αξίζει να εστιάσουμε την προσοχή μας στις αλλαγές που έχουν επέλθει όσον αφορά τις ποινές σε εγκλήματα φοροδιαφυγής. Έτσι σύμφωνα με τις εγκυκλίους, ΠΟΛ. 1142/15.9.2016 (με την οποία δόθηκαν οδηγίες για τα άρθρα 66-71 του ΚΦΔ), ΠΟΛ.1154/4.10.2016 και ΠΟΛ.1209/20.12.2017, τόσο τα εγκλήματα φοροδιαφυγής, όσο και οι επιβαλλόμενες ποινές περιορίζονται σημαντικά σε σχέση με το προηγούμενο καθεστώς, ενώ συγχρόνως αυξάνονται πάρα πολύ τα όρια (ποσά) φοροδιαφυγής για την ποινική δίωξη.

5.6.2.3 Αυτουργοί και συνεργοί (άρθρο 67)

Σύμφωνα με το άρθρο 67, ως αυτουργοί των εγκλημάτων στα νομικά πρόσωπα νοούνται οι εξής περιπτώσεις (Αργυρός, 2018):

α) Στις Α.Ε.

Οι πρόεδροι των Δ.Σ., οι διευθύνοντες, εντεταλμένοι ή συμπράττοντες σύμβουλοι, οι διοικητές, οι γενικοί διευθυντές ή διευθυντές, ως και εν γένει κάθε πρόσωπο εντεταλμένο είτε άμεσα από το νόμο είτε από ιδιωτική βούληση είτε με δικαστική απόφαση στη διοίκηση ή διαχείριση ή εκπροσώπηση αυτών. Αν ελλείπουν όλα τα παραπάνω πρόσωπα, ως αυτουργοί θεωρούνται τα μέλη των διοικητικών συμβουλίων των εταιριών αυτών, εφόσον ασκούν πράγματι προσωρινά ή διαρκώς ένα από τα καθήκοντα που αναφέρονται πιο πάνω.

β) Στις Ο.Ε. και Ε.Ε.

Οι ομόρρυθμοι εταίροι και οι διαχειριστές αυτών ως και εν γένει κάθε πρόσωπο εντεταλμένο είτε άμεσα από το νόμο είτε από ιδιωτική βούληση είτε με δικαστική απόφαση είτε από οποιαδήποτε αιτία στη διοίκηση ή διαχείριση αυτών.

γ) Στις Ε.Π.Ε. και Ι.Κ.Ε.

Οι διαχειριστές αυτών ως και εν γένει κάθε πρόσωπο εντεταλμένο είτε άμεσα από το νόμο είτε από ιδιωτική βούληση είτε με δικαστική απόφαση είτε από οποιαδήποτε αιτία στη διοίκηση ή διαχείριση αυτών και όταν αυτοί ελλείπουν ή απουσιάζουν οι εταίροι αυτών.

δ) Στους Συνεταιρισμούς και Ενώσεις αυτών

Οι πρόεδροι, οι γραμματείς, οι ταμίες, ως και εν γένει κάθε πρόσωπο εντεταλμένο είτε άμεσα από το νόμο είτε από ιδιωτική βούληση είτε με δικαστική απόφαση είτε από οποιαδήποτε αιτία στη διοίκηση ή διαχείριση αυτών.

ε) Στις κοινοπραξίες, κοινωνίες, αστικές, συμμετοχικές ή αφανείς εταιρείες

Οι εκπρόσωποι τους, με βάση την ιδιωτική βούληση ή το νόμο ή δικαστική απόφαση, και αν ελλείπουν αυτοί, τα μέλη τους. Όταν στα μέλη αυτών περιλαμβάνονται και νομικά πρόσωπα ή αλλοδαπές επιχειρήσεις ή αλλοδαποί οργανισμοί, εφαρμόζονται ανάλογα και οι λοιπές διατάξεις της παρούσας παραγράφου.

στ) Στις αλλοδαπές επιχειρήσεις και γενικά στους κάθε είδους αλλοδαπούς οργανισμούς.

Οι διευθυντές ή αντιπρόσωποι ή πράκτορες, που έχουν στην Ελλάδα.

ζ) Στα νομικά πρόσωπα ή στις νομικές οντότητες του άρθρου 51 Α παρ.3 του ν.2238/1994 ή του άρθρου 2 περίπτωση δ' του ν.4172/2013.

Οι εκπρόσωποι αυτών ως και εν γένει κάθε πρόσωπο εντεταλμένο είτε άμεσα από το νόμο είτε από ιδιωτική βούληση είτε με δικαστική απόφαση στη διοίκηση ή διαχείριση ή εκπροσώπηση αυτών.

5.6.2.4 Δικονομικά θέματα, παραγραφή εγκλημάτων, μετατροπές -αναστολές ποινών, μεταβατικές και καταργούμενες διατάξεις (άρθρα 68-71)

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω στην περίπτωση τέλεσης ή απόπειρα τέλεσης εγκλήματος φοροδιαφυγής υποβάλλεται άμεσα μηνυτήρια αναφορά από το Γ.Γ.Δ.Ε., ή από τα όργανα της Φορολογικής Διοίκησης ή από τη Διεύθυνση Οικονομικής Αστυνομίας της Ελληνικής Αστυνομίας. Η ποινική δίωξη ασκείται αυτεπαγγέλτως. Η ποινική αυτή διαδικασία δεν επηρεάζεται από άσκηση ενδικοφανούς προσφυγής ή προσφυγής στα Διοικητικά Δικαστήρια. Το ποινικό δικαστήριο μπορεί να αναστείλει, μέχρι την τελεσίδικη κρίση του Διοικητικού Δικαστηρίου, την ποινική δίκη όταν κρίνει ότι η έκβαση της διοικητικής κρίσης είναι ουσιώδης για τη δική του κρίση. Ενώ μετατροπή και αναστολή της ποινής γίνεται κατά τις σχετικές διατάξεις των άρθρων 82 και 99 του Ποινικού Κώδικα. Σε περίπτωση πρώτης υποτροπής, αν μετατραπεί η ποινή, κάθε ημέρα φυλάκισης υπολογίζεται σε ποσό από είκοσι (20) έως εκατό (100) ευρώ, ενώ δεν επιτρέπεται μετατροπή της ποινής σε περίπτωση δεύτερης και κάθε περαιτέρω υποτροπής.

Αναφερόμενοι στην προϋπάρχουσα κατάσταση, του Ν. 2523/1997 και συγκεκριμένα στα άρθρα 17, 18 και 19, ο νόμος ορίζει την διακοπή τους και την ενσωμάτωση των νέων διατάξεων στις αντίστοιχες δικογραφίες. Παράλληλα, όποιος δεν καταβάλει βεβαιωμένα χρέη προς το Δημόσιο και τρίτους, για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 4 μηνών τιμωρείται με ποινή φυλάκισης:

- Τουλάχιστον 1 έτους, όταν το συνολικό χρέος υπερβαίνει τις 100.000 ευρώ.
- Τουλάχιστον 3 ετών, όταν το συνολικό χρέος υπερβαίνει τις 200.000 ευρώ.

Παράλληλα αξίζει να σημειωθεί, όπως τονίζει και στο βιβλίο του ο Αργυρός (2018) πως: «Υστερα από την κατάργηση των άρθρων 17-21 του Ν.2523/1997, για τα αδικήματα φοροδιαφυγής που τελέστηκαν σε προγενέστερο χρόνο, αποκλείεται η τήρηση της αυτόφωρης διαδικασίας που όριζαν οι διατάξεις του άρθρου 21 παρ.10 πρώτο εδάφιο του εν λόγω νόμου. Τα όρια (ποσά) για το ποινικό αδίκημα και κατ΄ επέκταση την ποινική δίωξη, για μη καταβολή των ληξιπρόθεσμων χρεών προς το Δημόσιο και τρίτους, αυξήθηκαν σημαντικά.». Επιπρόσθετα σύμφωνα με την ΕΔΥΟ ΠΟΛ.1142/15.9.2016, διευκρινίζεται ότι για τα αδικήματα που τελέστηκαν μέχρι 31.12.2013 εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 24 παρ.2 του Ν.2523/1997.

5.7 Σύνοψη - Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας την ενότητα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης εξετάστηκε η λειτουργία των φορολογικών ελέγχων στην Ελλάδα. Με δεδομένο ότι η στην διεθνή βιβλιογραφία κυριαρχεί το ζήτημα της λειτουργίας των ελεγκτικών αρχών σε ένα κράτος ως βασικός παράγοντας συσχέτισης με την φορολογική συμμόρφωση (Allingham και Sandmo, 1972; Beck et al., 1991; Payne, 1993; Hasseldine, 1993; Young, 1994; Andreoni et al., 1998; Slemrod et al., 2001; James και Alley, 2004; Evans et al., 2005; Guffey και McCartney, 2008; Khadijah και Pope, 2011; Oladipupo και Obazee, 2016) και κατ' επέκταση με την φοροδιαφυγή κρίθηκε επιβεβλημένη η παρουσίαση της Ελληνικής πραγματικότητας.

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκε με αναλυτικό τρόπο το σύστημα του φορολογικού ελέγχου όπως ισχύει στην Ελλάδα για τις επιχειρήσεις. Σκοπός αυτής της ανάλυσης είναι η καταγραφή δύο παραμέτρων που αποτέλεσαν παράγοντες εξέτασης της παρούσας διατριβής. Για την εξέταση του παράγοντα που αφορά την αποτελεσματικότητα διενέργειας των φορολογικών ελέγχων και περιλαμβάνει τις πεποιθήσεις των επιχειρηματιών αναφορικά με τον τρόπο δράσης του ελληνικού ελεγκτικού μηχανισμού κρίθηκε σκόπιμο να αναλυθεί στην παρούσα ενότητα ο τρόπος και τα σημεία ελέγχου των φορολογικών αρχών προκειμένου να γίνει πλήρως αντιληπτό το πεδίο δράσης των ελέγχων και πως το πλάνο αυτό των αρχών αντιμετωπίζεται από τους επιχειρηματίες. Η κατανόηση του σχεδίου δράσης των φορολογικών αρχών είναι σημαντική και η αναφορά της πραγματοποιείται με σκοπό την αναδειχθεί ο τρόπος λειτουργίας και κατά πόσο αυτός είναι αποτελεσματικός. Βεβαίως η έννοια της αποτελεσματικότητας μένει να διερευνηθεί στα ακόλουθα κεφάλαια της παρούσας μελέτης καθώς αποτυπωθεί και η οπτική που διαθέτει το κοινό έναντι του συγκεκριμένου σχεδίου.

Σε δεύτερο βαθμό και με σκοπό να εξεταστεί η έκταση της επίδρασης των προστίμων στην φοροδιαφυγή, κρίθηκε αναγκαία η εξέταση και του συγκεκριμένου παράγοντα. Όπως ήδη έχει παρατηρηθεί το ύψος των προστίμων επιδρά στα επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης και φοροδιαφυγής (James και Alley, 2004; Okoye et al., 2012; Badara, 2012; Mohdali και Yusoff, 2014; Guffey και McCartney, 2008). Υπό αυτές τις συνθήκες η παρουσίαση του ελληνικού ποινολογίου μας βοηθάει στην βαθύτερη κατανόηση της διάρθρωσης των σημερινών προστίμων όπως αυτές αποτυπώνονται από τον Ν.4174/2013 και τις τροποποιήσεις αυτού.

Ολοκληρώνοντας το πρώτο μέρος της παρούσας διατριβής παρέχεται μια πλήρης απεικόνιση των βασικών παραγόντων που επηρεάζουν τα επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης καθώς παράλληλα εξετάζεται η περίπτωση της Ελληνικής επικράτειας και του τρόπου λειτουργίας των αντίστοιχων παραμέτρων (κεφάλαια 5 και 6). Με την ολοκλήρωση της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και έχοντας υπόψη το πεδίο

έρευνας που αφορά τις ΜΜΕ (και συγκεκριμένα τις μικρές και πολύ μικρές οντότητες, βλέπε κεφάλαιο 3) στην συνέχιση των κεφαλαίων παρουσιάζεται η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί καθώς επίσης αναπτύσσονται και οι ερευνητικές υποθέσεις που θα μελετηθούν.

Δεύτερο Μέρος

Κεφάλαιο 6: Μεθοδολογία Έρευνας

6.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η στατιστική μεθοδολογία που ακολουθεί η μελέτη και περιλαμβάνει την παραγοντική ανάλυση, την ανάλυση της παλινδρόμησης καθώς επίσης και την δομή του μοντέλου ελέγχου. Όπως έχει αναλυθεί και σε προηγούμενα κεφάλαια η φοροδιαφυγή είναι ένα πολυσύνθετο φαινόμενο που απαρτίζεται από πολλούς παράγοντες. Πέραν των παραγόντων που ανακύπτουν σε πρώτη σκέψη όπως οι οικονομικοί, θεσμικοί και κοινωνικοί, υπάρχουν αναφορές (Spicer και Lurdstedt, 1976; Song και Yarbrough, 1978; Keenan και Dean 1980; Jackson και Milliron, 1986; Devos, 2005; Suryanto 2016) και για επιπρόσθετους παράγοντες όπως οι δημογραφικοί, λόγου χάρη η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και η οικονομική επιφάνεια. Ωστόσο τα αποτελέσματα ερευνών που έχουν ως δείγμα ελέγχου τις επιχειρήσεις και συγκεκριμένα τις ΜΜΕ είναι αρκετά περιορισμένα.

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστεί η μεθοδολογική προσέγγιση της παρούσας έρευνας. Παράλληλα, θα διατυπωθούν τα ερευνητικά ερωτήματα καθώς θα αναπτυχθεί ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάστηκε η υλοποιήθηκε η έρευνα προκειμένου να εξαχθούν τα συμπεράσματα.

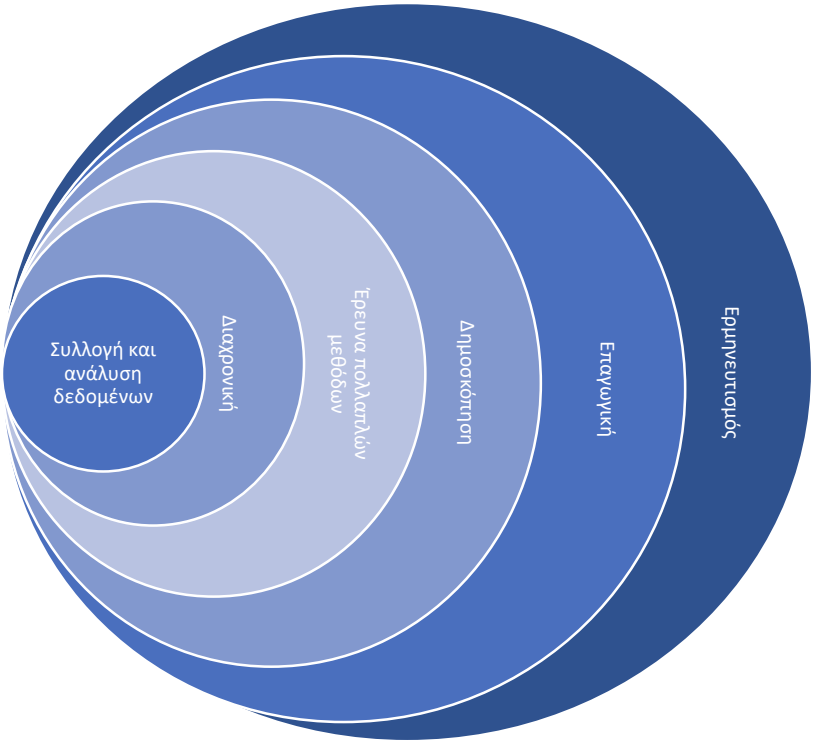
6.2 Ερευνητικές φιλοσοφίες και προσεγγίσεις

Η ερευνητική φιλοσοφία αποτελεί βασικό ζητούμενο για την ανάπτυξη και την υλοποίηση μιας έρευνας. Μέσω των παραδοχών που συντελούνται σε κάθε στάδιο μιας έρευνας διαμορφώνεται ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται τα ερευνητικά ερωτήματα και εν τέλει τις μεθόδους που θα χρησιμοποιηθούν προκειμένου να εξαχθούν τα συμπεράσματα (Crotty, 1998). Με την βοήθεια, επομένως, της ερευνητικής φιλοσοφίας δημιουργούνται οι βασικές υποθέσεις στις οποίες στηρίζεται η ερευνητική στρατηγική που θα ορίσει τις μεθόδους που θα εφαρμοστούν.

Αναφερόμενοι σε μελέτες που αφορούν γενικότερα τον τομέα των επιχειρήσεων και της οικονομίας θα πρέπει ο ερευνητής να αντιληφθεί τις φιλοσοφικές δεσμεύσεις, που πηγάζουν κατά την έρευνα, να ακολουθήσει εκείνη την ερευνητική στρατηγική που θα μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικότερα συμπεράσματα. Όπως εύστοχα παρατηρούν οι Johnson και Clark (2006), η φιλοσοφία που υιοθετείται από τον ερευνητή αποτελεί τον οδηγό με τον οποίο θα αντιμετωπίζει τα ζητήματα που προκύπτουν στην πορεία της έρευνας. Η προσήλωση σε μια θεωρητική προσέγγιση διαφοροποιεί τις μεθόδους και την στρατηγική που ακολουθούνται. Επιπρόσθετα, δεν θα πρέπει ο ερευνητής να υποπέσει στο «σφάλμα» κατά το οποίο

ακολουθώντας μια ερευνητική φιλοσοφία καταρρίπτει άλλες. Όπως διαφαίνεται και από το «κρεμμύδι» της έρευνας που παρουσιάζεται στην συνέχεια προσαρμοσμένο στο είδος της παρούσας έρευνας, σύμφωνα με τους Saunders et al. (2009), κάθε ερευνητικό ερώτημα σπάνια απαντάται από ένα μόνο φιλοσοφικό πεδίο.

Διάγραμμα 6. 1: Το «κρεμμύδι» της έρευνας

Πηγή: Saunders et al., 2009

6.2.1 Ερευνητικές φιλοσοφίες

Αναφερόμενοι στην ερευνητική φιλοσοφία μπορούμε να παρατηρήσουμε την ύπαρξη των ακόλουθων μορφών:

- Πραγματισμός. Με την παρούσα έννοια υποδηλώνεται ότι στα πλαίσια τεκμηρίωσης ενός ερευνητικού ερωτήματος μπορεί αν υπάρξουν πολλοί και διαφορετικοί, ενδεχομένως, τρόποι θεώρησης που όλοι μαζί να αλληλοσυμπληρώνονται και να αποτελούν ένα ολοκληρωμένο σύνολο. Βεβαίως αυτό δεν σημαίνει πως σε κάθε περίπτωση η χρήση πολλαπλών μεθόδων μπορεί να αποβεί

προς όφελος του ερευνητή αλλά θα πρέπει να γίνεται ορθή χρήση τους με σκοπό τα στοιχεία που συλλέγονται να είναι αξιόπιστα και τεκμηριωμένα προκειμένου να προωθηθεί η έρευνα (Kelemen και Rumens, 2008).

- Θετικισμός. Στη συγκεκριμένη φιλοσοφική προσέγγιση ο ερευνητής ακολουθεί την στάση του φυσικού επιστήμονα. Πιο αναλυτικά η έρευνα βασίζεται σε συλλογή δεδομένων που εμφανίζουν κανονικότητες και αιτιώδεις σχέσεις με σκοπό να δημιουργηθούν γενικεύσεις. Επιπρόσθετα, σε αυτή τη προσέγγιση ο ερευνητής επιλέγει ο ίδιος τόσο τους ερευνητικούς στόχους όσο και τα δεδομένα που θα συλλεχθούν. Τέλος σε αυτή τη περίπτωση ο μελετητής ακολουθεί μια δομημένη μεθοδολογία ενώ δίνεται έμφαση σε ποσοτικές παρατηρήσεις που χρίζουν στατιστικής ανάλυσης (Gill και Johnson, 2010).
- Ρεαλισμός. Ο ρεαλισμός ως φιλοσοφική θέση σχετίζεται άρρηκτα με την επιστημονική έρευνα. Υπο αυτή τη συνθήκη ο ερευνητής αντιλαμβάνεται ότι βασίζεται στην πραγματικότητα, και όχι σε θεωρητικές σκέψεις τους, έτσι ο ρεαλισμός αντιτίθεται του ιδεαλισμού (Crotty, 1998). Παράλληλα σε αυτή τη προσέγγιση υπάρχουν δύο τύποι. Ο πρώτος αφορά τον άμεσο ρεαλισμό όπου ο ερευνητής αντιλαμβάνεται οτιδήποτε μπορεί να βιώσει μέσα από τις αισθήσεις του. Ο δεύτερος είναι ο κριτικός ρεαλισμός, ο οποίος υποστηρίζει πως αυτό βιώνουμε είναι οι αισθήσεις, οι οποίες όμως πρέπει να ερευνώνται καθώς μπορεί να αποτελούν εξαπάτηση.
- Ερμηνευτισμός. Η προσέγγιση αυτή υιοθετείται σε μελέτες που ασχολούνται με την οικονομία καθώς υπάρχει ο ισχυρισμός πως στον συγκεκριμένο επιστημονικό κλάδο οι πλούσιες πληροφορίες, αν χρησιμοποιηθούν όπως ορίζει ο θετικισμός, στην προσπάθεια να συνδυαστούν με κάποιο φυσικό νόμο μπορεί να χαθούν στην γενίκευση. Η συγκεκριμένη φιλοσοφική προσέγγιση δίνει έμφαση στην κατανόηση, από την μεριά του ερευνητή, στον ανθρώπινο ρόλο. Όταν η έρευνα εστιάζεται στην ανθρώπινη φύση τότε ο ερευνητής υιοθετεί μια στάση κατανόησης του φαινομένου (Saunders et al., 2009).

Στην συνέχεια και για την καλύτερη κατανόηση των τεσσάρων βασικών φιλοσοφιών ακολουθεί ο Πίνακας 6.1 που συνοψίζει τις παραπάνω επεξηγήσεις.

Πίνακας 6. 1: Σύγκριση τεσσάρων φιλοσοφιών της έρευνας

	Πραγματισμός	**Θετικισμός**	**Ρεαλισμός**	**Ερμηνευτισμός**
Οντολογία: η άποψη του ερευνητή για τη φύση της πραγματικότητας ή του είναι	Εξωτερική, πολλαπλή άποψη που έχει επιλεχθεί για να διευκολύνει την απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος	Εξωτερική, αντικειμενική και ανεξάρτητη από τους κοινωνικώς δρώντες	Είναι αντικειμενική. Υπάρχει ανεξάρτητα από τις ανθρώπινες σκέψεις και τις πεποιθήσεις ή τη γνώμη της ύπαρξής τους (ρεαλισμός), αλλά ερμηνεύεται μέσα από	Κατασκευάζεται κοινωνικά, είναι υποκειμενική, αλλά μπορεί αν αλλάξει, μπορεί να είναι πολλαπλή

			τις κοινωνικές συνθήκες (κριτικός ρεαλισμός)	
Επιστημολογία: η άποψη του ερμηνευτή σχετικά με το τι αποτελεί αποδεκτή γνώση	Το καθένα ή όλα τα υπό παρατήρηση φαινόμενα και οι υποκειμενικές έννοιες μπορούν να παρέχουν αποδεκτή γνώση ανάλογα με το ερευνητικό ερώτημα. Έμφαση στην πρακτικά εφαρμοσμένη έρευνα, στην ενσωμάτωση διαφορετικών προοπτικών για την ερμηνεία των δεδομένων	Μόνο τα παρατηρήσιμα φαινόμενα μπορούν να παρέχουν αξιόπιστα δεδομένα και στοιχεία. Έμφαση στην αιτιότητα και τις ισχυρές, άκαμπτες γενικεύσεις, κατάτμηση φαινομένων σε απλούστερα στοιχεία	Τα παρατηρήσιμα φαινόμενα παρέχουν αξιόπιστα δεδομένα και στοιχεία. Ανεπάρκεια δεδομένων σημαίνει ανεπαρκείς παρατηρήσεις (άμεσος ρεαλισμός). Εναλλακτικά, τα φαινόμενα δημιουργούν παρατηρήσεις οι οποίες μπορεί να παρερμηνευθούν (κριτικός ρεαλισμός). Έμφαση στην εξήγηση μέσα σε ένα πλαίσιο ή πλαίσια	Υποκειμενικά νοήματα και κοινωνικά φαινόμενα. Έμφαση στις λεπτομέρειες της κατάστασης, πραγματικότητα πίσω από αυτές τις λεπτομέρειες τα υποκειμενικά νοήματα παρέχουν κίνητρο για δράση
Αξιολογία: η άποψη του ερευνητή για το ρόλο των αξιακών συστημάτων στην έρευνα	Οι αξίες έχουν σημαντικό ρόλο στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Ο ερευνητής υιοθετεί και αντικειμενικές και υποκειμενικές οπτικές	Η έρευνα διεξάγεται ανεξάρτητα από αξιακά συστήματα, ο ερευνητής είναι ανεξάρτητος από τα δεδομένα και διατηρεί αντικειμενική στάση	Η έρευνα είναι αξιολογικά φορτισμένη, ο ερευνητής καθοδηγείται από κοσμοθεωρίες, πολιτιστικές εμπειρίες και την ανατροφή του. Αυτά επηρεάζουν την έρευνα	Η έρευνα δεσμεύεται από την αξιολογία, ο ερευνητής είναι μέρος αυτού που ερευνάται, δεν μπορεί να διαχωριστεί και έτσι είναι υποκειμενικός
Τεχνικές συλλογής δεδομένων που χρησιμοποιούνται πιο συχνά	Σχεδιασμοί μεικτών ή πολλαπλών μεθόδων και ποιοτικών	Ισχυρά δομημένες, μεγάλα δείγματα, δεδομένα, αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν ποιοτικά	Οι μέθοδοι που επιλέγονται πρέπει να ταιριάζουν με το ερευνητικό αντικείμενο, ποσοτικά ή δεδομένα	Μικρά δείγματα, εις βάθος έρευνες, ποιοτικά ερευνητικά πρότυπα

Πηγή: Saunders et al., 2009

6.2.2 Ερευνητικές προσεγγίσεις

Κατά την διενέργεια μιας έρευνας το θεωρητικό υπόβαθρο αποτελεί έναν σημαντικό σταθμό για την ολοκλήρωση ενός ερευνητικού έργου. Βεβαίως ο τρόπος διατύπωσης αποσαφηνίζεται κατά την παρουσίαση των ερευνητικών ερωτημάτων και εν τέλει των συμπερασμάτων. Επομένως ο τρόπος με τον

οποίο συνδέονται τα ερευνητικά ερωτήματα και η θεωρία διαχωρίζονται σε τρεις μορφές προσεγγίσεων: την αφαιρετική, την επαγωγική και την απαγωγική (Saunders et al., 2009).

- Κατά την αφαιρετική συλλογιστική το αποτέλεσμα προκύπτει από την σύνδεσή του με την ικανοποίηση των προαπαιτούμενων (Ketokivi και Mantere, 2010)
- Κατά την επαγωγική συλλογιστική διατηρείται ένα κενό μεταξύ της επιχειρηματολογίας και των συμπερασμάτων, γεγονός που κρίνει το τελικό αποτέλεσμα από τις παρατηρήσεις που έχουν γίνει (Ketokivi και Mantere, 2010)
- Κατά την απαγωγική συλλογιστική η έρευνα ξεκινάει από ένα «απροσδόκητο» γεγονός, που συνήθως είναι το συμπέρασμα της έρευνας, και με βάση αυτό καθορίζονται τα ερευνητικά ερωτήματα που επεξηγούν την μελέτη (Ketokivi και Mantere, 2010)

Στην συνέχεια και για την καλύτερη κατανόηση των τριών συλλογιστικών προσεγγίσεων ακολουθεί ο Πίνακας 6.2 που συνοψίζει τις παραπάνω επεξηγήσεις.

Πίνακας 6. 2: Σύγκριση τεσσάρων φιλοσοφιών της έρευνας

	Αφαιρετική	**Επαγωγική**	**Απαγωγική**
Λογική	Όταν οι προϋποθέσεις είναι αληθείς το συμπέρασμα πρέπει επίσης να είναι αληθές	Γνωστές προϋποθέσεις χρησιμοποιούνται προκειμένου να παράγουν ανέλεγκτα συμπεράσματα	Γνωστές προϋποθέσεις χρησιμοποιούνται προκειμένου να παράγουν συμπεράσματα προς έλεγχο
Γενικοποίηση	Από το γενικό στο συγκεκριμένο	Από το συγκεκριμένο στο γενικό	Από τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ συγκεκριμένου και γενικού
Χρήση δεδομένων	Η συλλογή δεδομένων χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση προτάσεων ή υποθέσεων που σχετίζονται με μια υπάρχουσα θεωρία	Η συλλογή δεδομένων χρησιμοποιείται για τη διερεύνηση ενός φαινομένου, τον προσδιορισμό θεμάτων και μοτίβων και τη δημιουργία ενός εννοιολογικού πλαισίου	Η συλλογή δεδομένων χρησιμοποιείται για τη διερεύνηση ενός φαινομένου, τον προσδιορισμό των θεμάτων και μοτίβων, την τοποθέτηση αυτών σε ένα εννοιολογικό πλαίσιο και τον έλεγχο αυτού μέσω επακόλουθης συλλογής δεδομένων κ.ο.κ.
Θεωρία	Διάψευση ή επαλήθευση της θεωρίας	Δημιουργία και ανάπτυξη θεωρίας	Δημιουργία ή τροποποίηση θεωρίας. Ενσωμάτωση υπάρχουσας θεωρίας κατά περίπτωση, για τη δημιουργία νέας ή την τροποποίηση υπάρχουσας θεωρίας

Πηγή: Saunders et al., 2009

6.2.3 Επιλογή ερευνητικού σχεδιασμού

Έχοντας αναλύσει το φιλοσοφικό υπόβαθρο μιας έρευνας καθώς επίσης και την μεθοδολογική προσέγγιση, το επόμενο βήμα είναι η επιλογή του ερευνητικού σχεδιασμού και πιο συγκεκριμένα η μέθοδος που θα ακολουθήσουμε. Όπως είναι ευρέως γνωστό, η βασική διάκριση των ερευνητικών μεθόδων είναι η ποιοτική και η ποσοτική μέθοδος. Βασική διαφορά αυτών των δύο αποτελεί η διάκριση μεταξύ

αριθμητικών και μη αριθμητικών δεδομένων. Βεβαίως αυτός ο διαχωρισμός δεν είναι πάντα εύκολος, πολλές φορές μπορεί να αποτελέσει ένα περιοριστικό στοιχείο (Saunders et al., 2009).

Σε πολλές περιπτώσεις μιας έρευνας, και κυρίως σε έρευνες που πραγματοποιούνται σε τομείς των επιχειρήσεων και της οικονομίας, ο ερμηνευτικός σχεδιασμός συνδυάζει τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά χαρακτηριστικά. Επομένως ο συνδυασμός των μεθόδων γίνεται με ποικίλους τρόπους. Για την καλύτερη κατανόηση των επιλογών του ερευνητικού σχεδιασμού στην συνέχεια της ενότητας αναλύονται οι τρεις περιπτώσεις.

Ποσοτικός σχεδιασμός

Η ποσοτική μέθοδος σχετίζεται με την φιλοσοφία του θετικισμού χρησιμοποιώντας ισχυρά δομημένες τεχνικές συλλογής δεδομένων. Στις έρευνες στις οποίες δίδεται έμφαση στη χρήση των δεδομένων για τον έλεγχο της θεωρίας, ακολουθώντας δηλαδή την αφαιρετική προσέγγιση, συνήθως ακολουθείται η ποσοτική μέθοδος. Στην συγκεκριμένη μέθοδο εξετάζονται οι σχέσεις των μεταβλητών με την χρήση αριθμητικών δεδομένων που αναλύονται μέσω στατιστικών τεχνικών. Τέλος η μέθοδος αυτή αφορά κατά βάση πειραματικές και δειγματοληπτικές στρατηγικές (Saunders et al., 2009).

Ποιοτικός σχεδιασμός

Η ποιοτική έρευνα σχετίζεται με την ερευνητική φιλοσοφία (Denzin και Lincoln, 2005). Υπο αυτή την έννοια σκοπός της έρευνας είναι να ερμηνευθούν τα εξεταζόμενα φαινόμενα μέσω της διερεύνησης του ερευνητικού πλαισίου. Παράλληλα η προσέγγιση που ακολουθείτε συνήθως είναι η επαγωγική και η αφαιρετική, με σκοπό την ανάπτυξη μιας νέας θεωρίας βασισμένη στην υπάρχουσα βιβλιογραφική ανάλυση (Yin, 2009). Αναφορικά με τον τρόπο συλλογής δεδομένων, στην ποιοτική έρευνα, δεν αποτελεί μια τυποποιημένη διαδικασία καθώς δίνεται η δυνατότητα στον αναλυτή να μπορεί να μεταβάλει τα ερωτήματα και τις διαδικασίες που προκύπτουν κατά την διάρκεια της έρευνας. Επιπρόσθετα δύναται να χρησιμοποιείται μια μη τυχαία δειγματοληψία. Τέλος οι στρατηγικές που ακολουθούνται για την συλλογή του δείγματος εστιάζονται στις ακόλουθες επιλογές: έρευνα δράσης, μελέτη περίπτωσης, εθνογραφία, θεμελιωμένη θεωρία και αφηγηματική έρευνα.

Σχεδιασμός πολλαπλών μεθόδων

Πέραν των δύο βασικών σχεδιασμών, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις κατά την διάρκεια μιας έρευνας όπου χρειάζεται να συνδυαστεί η ρεαλιστική οντολογία με την ερμηνευτική επιστημολογία. Η συγκεκριμένη μέθοδος χρησιμοποιεί είτε την αφαιρετική είτε την επαγωγική προσέγγιση. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται σε εστίαση σε μια συγκεκριμένη θεωρία και πραγματοποιείται εστίαση στο πεδίο εφαρμογής της (Tashakkori και Teddlie, 2010). Παράλληλα η παρούσα μέθοδος επιδέχεται πολλών διαφοροποιήσεων. Ανάλογα με τον

συνδυασμό που πραγματοποιείται στον τρόπο συλλογής των δεδομένων μπορεί να διαχωριστεί σε ποσοτική μελέτη πολλαπλών μεθόδων, μέσω συνδυασμού ενός ερωτηματολογίου και δομημένης παρατήρησης, και σε ποιοτική μελέτη πολλαπλών μεθόδων, με τον συνδυασμό συνεντεύξεων και χρήσης ημερολογίου (Saunders et al., 2009).

6.2.4 Στρατηγικές μιας έρευνας

Η επιλογή της στρατηγικής που θα ακολουθηθεί σε μια έρευνα αποτελεί ένα πολύ σημαντικό βήμα καθώς καθορίζει και την συλλογή των δεδομένων. Όπως αναφέρουν και οι Denzin και Lincoln (2005), η ερευνητική στρατηγική αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο ο ερευνητής συνδέει τα ερευνητικά ερωτήματα με το τελικό αποτέλεσμα. Παράλληλα, αποτελεί την σύνδεση μεταξύ της φιλοσοφία και της ερευνητικής μεθόδου που θα αποτελέσει και τον τρόπο που θα συλλεχθούν και θα αναλυθούν τα δεδομένα.

Τα είδη των στρατηγικών που μπορούν να ακολουθηθούν είναι ποικίλα και εξαρτώνται από τον τρόπο προσέγγισης του ερευνητικού σχεδιασμού. Στην συνέχεια της ανάλυσης πραγματοποιείται επιγραμματική αναφορά στις στρατηγικές που μπορούν να επιλεγούν. Αξίζει να σημειωθεί πως οι δύο πρώτες επιλογές σχετίζονται κυρίως με τον ποσοτικό ερευνητικό σχεδιασμό και οι δύο επόμενες με την ποιοτική έρευνα ή των συνδυασμό μεθόδων. Τέλος οι τελευταίες τέσσερις στρατηγικές συνδέονται με τον ποιοτικό ερευνητικό σχεδιασμό (Yin, 2009).

Πείραμα

Η συγκεκριμένη μορφή έρευνας έχει ως σκοπό της να μελετήσει την αλλαγή που συντελείται σε μια εξαρτημένη μεταβλητή από την συσχέτιση των ανεξάρτητων μεταβλητών (Hakim, 2000). Η διαδικασία ενός πειράματος βασίζεται σε υποθέσεις και όχι σε ερευνητικά ερωτήματα, καθώς η έρευνα εστιάζεται στη σχέση μεταξύ των μεταβλητών. Επομένως σκοπός του ερευνητή είναι να διατυπώσει δύο τύπους υποθέσεων, την μηδενική και την εναλλακτική, και στην συνέχεια να ελέγξει στατιστικά την επαλήθευση ή όχι της μηδενικής υπόθεσης. Η μηδενική υπόθεση αφορά την μη ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ των μεταβλητών. Ο στατιστικός έλεγχος καθορίζει την απόρριψη ή μη της μηδενικής υπόθεσης. Συγκεκριμένα, αν η πιθανότητα είναι μικρότερη της προκαθορισμένης τιμής, συνήθως ορίζεται στο 0,05, τότε επαληθεύεται η εναλλακτική υπόθεση του υποδείγματος (Saunders et al., 2009).

Αναφορικά με τους τύπους των μεταβλητών που υπάρχουν στο υπόδειγμα ελέγχου, παρατίθεται ο ακόλουθος πίνακας, Πίνακας 6.3, συνοψίζοντας την σημασία του καθένα.

Πίνακας 6. 3: Τύποι μεταβλητών

Μεταβλητή	**Σημασία**

Ανεξάρτητη (IV)	Μεταβλητή της οποίας οι τιμές αλλάζουν ώστε να μετρηθεί ο αντίκτυπος της αλλαγής σε μια εξαρτημένη μεταβλητή
Εξαρτημένη (DV)	Μεταβλητή της οποίας οι τιμές μπορεί να αλλάζουν ως αποτέλεσμα αλλαγών των τιμών άλλων μεταβλητών – παρατηρούμενο αποτέλεσμα ή συμπέρασμα μετά από αλλαγή της τιμής μιας άλλης μεταβλητής
Ενδιάμεση (MV)	Μια μεταβλητή μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών και της εξαρτημένης μεταβλητής, η οποία εξηγεί τη μεταξύ τους σχέση
Μεσολαβητική	Μια νέα μεταβλητή που εισάγεται ώστε να επηρεάσει τη φύση της σχέσης μεταξύ ανεξάρτητης και εξαρτημένης μεταβλητής
Ελέγχου	Επιπρόσθετες παρατηρήσιμες και μετρήσιμες μεταβλητές που πρέπει να διατηρηθούν σταθερές ώστε να μην επηρεάζουν την επίδραση της ανεξάρτητης επί της εξαρτημένης μεταβλητής
Σύγχυσης	Εξωγενείς, αλλά δύσκολο να παρατηρηθούν ή να μετρηθούν μεταβλητές, οι οποίες ενδεχομένως υπονομεύουν την επίδραση της ανεξάρτητης επί της εξαρτημένης μεταβλητής. Πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη συζήτηση των αποτελεσμάτων, προς αποφυγή ψευδών συμπερασμάτων

Πηγή: Saunders et al., 2009

Ο σκοπός χρήσης μιας πειραματικής στρατηγικής εξαρτάται από το είδος των ερευνητικών ερωτημάτων. Η διαφοροποίηση της συγκεκριμένης στρατηγικής αφορά τον σχεδιασμό των ερευνητικών υποθέσεων, οι οποίες έχουν ως σκοπό κυρίως να ερευνήσουν την σχέση μεταξύ των μεταβλητών παρά τον έλεγχο της ισχύς των προβλεπόμενων σχέσεων.

Δημοσκόπηση

Στα πλαίσια μιας διερευνητικής και περιγραφικής έρευνας συναντάμε την στρατηγική της δημοσκόπησης. Με αυτή τη μέθοδο γίνεται χρήση των ερωτηματολογίων προκειμένου να συλλεχθούν ταυτόχρονα και σε μεγάλο όγκο τυποποιημένα δεδομένα. Με την χρήση της συγκεκριμένης στρατηγικής μπορούν να συλλεχθούν ποσοτικά δεδομένα τα οποία εν συνεχεία αναλύονται μέσω μεθόδων περιγραφικής και συμπερασματικής στατιστικής. Παράλληλα η δημοσκόπηση μπορεί να ελέγξει σε μεγαλύτερο φάσμα την ερευνητική μεθοδολογία καθώς η δειγματοληψία που θα πραγματοποιηθεί μπορεί να εξάγει ασφαλή συμπεράσματα για όλο το πληθυσμό, κυρίως λόγω του χαμηλού κόστους (Saunders et al., 2009).

Αρχειακή έρευνα

Η αρχειακή έρευνα έχει ως κύρια πηγή συλλογής δεδομένων τα διοικητικά αρχεία και τα έγγραφα. Βεβαίως, αξίζει να σημειωθεί πως η συγκεκριμένη αναφορά παρόλο που προϊδεάζει για την ύπαρξη έρευνας που ορίζεται σε παρελθόντα έτη μπορεί να αναφέρεται και σε έρευνα με πρόσφατα αρχεία (Bryman, 1989). Στην παρούσα στρατηγική μέθοδο τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται μπορούν να απαντηθούν μόνο με τα διοικητικά αρχεία και τα έγγραφα που θα συλλεχθούν από τον ερευνητή. Επομένως η ακρίβεια συλλογής των δεδομένων αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την επιτυχή δημιουργία των συμπερασμάτων.

Μελέτη περίπτωσης

Η μελέτη περίπτωσης μας παρέχει την δυνατότητα να ερευνήσουμε το πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκε η έρευνα καθώς επίσης και τις διαδικασίες που εμπλέκονται, δίνοντας έμφαση στην επεξηγηματική και διερευνητική μελέτη (Eisenhardt και Graebner, 2007). Τα δεδομένα που συλλέγονται μπορεί να είναι τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά και επομένως ο τρόπος ανάλυσης μπορεί να ποικίλει ανάλογα με τις ανάγκες της έρευνας. Στην μελέτη περίπτωσης δίνεται η επιλογή ανάπτυξης ενός ερευνητικού σχεδίου το οποίο βασίζεται σε δύο ή και τρείς περιπτώσεις (Yin, 2009).

Εθνογραφία

Ένα άλλο είδος στρατηγικής μελέτης είναι η εθνογραφία, η οποία χρησιμοποιεί στην ανάλυση την μελέτη ομάδας. Αποτελεί μια από τα παλαιότερα είδη μιας ποιοτικής έρευνας καθώς έχει τις ρίζες του από το τον 18ο αιώνα. Η συγκεκριμένη προσέγγιση εφαρμόζει μια ερμηνευτική και νατουραλιστική κατεύθυνση στον τρόπο μελέτης και δημιουργίας πολιτιστικών αναφορών. Ο ερευνητής κατέχει την θέση του κριτή στον τρόπο με τον οποίο εξιστορείται η ιστορία γεγονός που θέτει προβληματισμούς αναφορικά με το προσωπικό αξιακό σύστημα του ερευνητή και κατά πόσο η εμπλοκή του μπορεί να επηρεάσει την παραγομένη ερευνητική αναφορά (Geetz, 1988). Με την πάροδο των ετών η προσέγγιση αυτή διαφοροποιήθηκε και προέκυψαν τρία διαφορετικά είδη: τη Ρεαλιστική Εθνογραφία, την Ιμπρεσιονιστική ή Ερμηνευτική Εθνογραφία και την Κριτική Εθνογραφία (Cunliffe, 2010).

Έρευνα δράσης

Η έρευνα δράσης αποτελεί μια προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Lewin το 1946. Στην πραγματικότητα αποτελεί μια μέθοδο κατά την οποία ο ερευνητής πραγματοποιεί επανειλημμένες διαδικασίες αναζήτησης πληροφοριών έτσι ώστε να παρέχονται λύσεις σε διάφορα οργανωτικά προβλήματα χρησιμοποιώντας παράλληλα πολλαπλές πληροφορίες ενισχύοντας, πέραν του ερευνητικού έργου, και τους συμμετέχοντες στην έρευνα (Coghlan και Brannick, 2010; Reason, 2006; Wicks et al., 2008). Όπως γίνεται αντιληπτό πρόκειται για μια σταδιακή και διαχρονική δράση που ως σκοπό της έχει την ανατροφοδότηση πληροφοριών στο σύστημα για την επίλυση πολλαπλών ζητημάτων.

Θεμελιωμένη θεωρία

Η παρούσα προσέγγιση αναπτύχθηκε από τους Glaser και Strauss (1967) ως απάντηση στη χρήση του «ακραίου θετικισμού» που εφαρμοζόταν μέχρι τότε στις κοινωνικές έρευνες. Ο όρος της θεμελιωμένης θεωρίας συμπεριλαμβάνει τόσο τη μεθοδολογία όσο και τη μέθοδο που ακολουθείται. Με τον τρόπο αυτό αναπτύσσονται θεωρητικές ερμηνείες που αναλύουν τις αλληλεπιδράσεις σε μια σειρά τομέων, όπως είναι

οι επιχειρήσεις. Σκοπός της προσέγγισης είναι να παραχθεί μια θεωρία βασισμένη στα δεδομένα που αντλήθηκαν, ενώ ακολουθείτε η επαγωγική προσέγγιση (Strauss και Corbin, 1998).

Αφηγηματική έρευνα

Η τελευταία στρατηγική μέθοδος είναι αυτή της αφηγηματικής έρευνας. Η έννοια της αφήγησης περιγράφει την αναφορά σε μια εμπειρία η οποία συνδέεται με μια ροή δεδομένων που όλες μαζί αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι της ερευνητικής μελέτης (Coffey και Atkinson, 1996). Στην συγκεκριμένη προσέγγιση υπάρχει ο ρόλος του αφηγητή που εξιστορεί κάποια γεγονότα και του ερευνητή που έχει τον ρόλο του ακροατή, ενώ τα γεγονότα αυτά μπορεί να αποτελούν ένα συγκεκριμένο γεγονός ή και μια ιστορία ζωής. Επιπρόσθετα ο αριθμός των αφηγητών είναι μικρός (έως και τρεις) θεωρούμενοι, από τον ερευνητή, πως αντιπροσωπεύουν ένα μεγάλο σύνολο του πληθυσμού (Chase, 2005).

6.2.5 Ο χρονικός ορίζοντας μιας έρευνας

Κατά τον σχεδιασμό μιας έρευνας ένας σημαντικός παράγοντας στην εξέλιξή της αφορά τον χρονικό ορίζοντα που επιλέγεται να καλύπτουν τα δεδομένα, και κατ' επέκταση και τα αποτελέσματα της έρευνας. Για τον λόγο αυτό, και με βάση τον χρονικό ορίζοντα υπάρχουν δύο κατηγορίες: τις Διατομικές μελέτες και τις Διαχρονικές μελέτες (Saunders et al., 2009).

Διατομικές μελέτες

Η επιλογή μιας τέτοιας μελέτης παρέχει την δυνατότητα στον ερευνητή να μελετήσει ένα φαινόμενο για μια δεδομένη χρονική στιγμή. Επομένως τα δεδομένα λαμβάνονται για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και συνήθως η λήψη τους πραγματοποιείται με την στρατηγική της δημοσκόπησης. Παράλληλα, με τον τρόπο αυτό μπορούν να συλλεχθούν τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά δεδομένα.

Διαχρονικές μελέτες

Αντίθετα η έννοια των διαχρονικών μελετών παρέχει την δυνατότητα στον ερευνητή να παρουσιάσει την διαχρονική εξέλιξη των αποτελεσμάτων του. Η συλλογή, επομένως, δεδομένων για μεγάλα χρονικά διαστήματα μπορεί να ενέχει και περιορισμούς στον χρόνο εισάγοντας και άλλα δεδομένα που δεν ακολουθούν την ίδια πορεία. Τέλος το μεγάλο προτέρημα μιας τέτοιας επιλογής για μελέτη αποτελεί το γεγονός ότι τα στοιχεία που συλλέγονται μπορούν εκ νέου να χρησιμοποιηθούν από άλλους αναλυτές ως δευτερογενή δεδομένα προσφέροντας έτσι μια σημαντική βοήθεια στην έρευνα.

6.3 Βασικοί επιστημονικοί κανόνες κατά την διάρκεια μιας έρευνας

Η αξιοπιστία σύμφωνα με τον Joppe (2000, σελ. 1) θεωρείται «Ο βαθμός στον οποίο τα αποτελέσματα είναι συνεπή με το χρόνο και μια ακριβής αναπαράσταση του συνολικού υπό μελέτη πληθυσμού που αναφέρεται ως αξιόπιστος και εάν τα αποτελέσματα της μελέτης μπορούν να αναπαραχθούν κάτω από μια παρόμοια μεθοδολογία, τότε το μέσο της έρευνας θεωρείται ότι είναι αξιόπιστο». Παράλληλα η έννοια της αξιοπιστίας δίνει έμφαση στον βαθμό συνέπειας που υπήρξε μεταξύ των τεχνικών συλλογής δεδομένων και στη διαδικασία που ακολουθήθηκε. Επομένως η διασφάλιση της αξιοπιστίας είναι άκρως σημαντική καθώς αντιμετωπίζει πολλά ενδεχόμενα προβλήματα που θα πρέπει ο ερευνητής να λάβει υπόψη του.

6.3.1 Προβλήματα ενάντια στην αξιοπιστία της έρευνας

Κατά την διάρκεια μιας έρευνας μπορεί να ανακύψουν ζητήματα που ενδεχομένως να θέσουν σε κίνδυνο την αξιοπιστία της. Όπως αναφέρουν οι Saunders et al. (2009) οι απειλές που μπορεί να ελλοχεύουν σε μια έρευνα μπορεί να πάρει τις ακόλουθες μορφές:

Σφάλμα συμμετέχοντος

Στην περίπτωση όπου ένας παράγοντας μεταβάλει δυσμενώς τον τρόπο με τον οποίο συμμετέχει κάποιος στην έρευνα μπορεί να δέσει σε κίνδυνο την έκβαση της έρευνας. Για παράδειγμα, ο τρόπος με τον οποίο θα προσεγγιστεί ο συμμετέχοντας σε μια έρευνα παίζει σημαντικό ρόλο για την αξιοπιστία των λεγομένων του.

Μεροληψία συμμετέχοντος

Παράλληλα θα πρέπει να αποκλειστούν τυχόν περιπτώσεις ατόμων που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο την ποιότητα του δείγματος. Συγκεκριμένα μπορεί να υπάρξουν περιστατικά τα οποία ενδεχομένως να αποβούν μοιραία για την αξιοπιστία του δείγματος. Επομένως η προσέγγιση του δείγματος θα πρέπει να διασφαλίζει την αντικειμενική και αξιόπιστη διεξαγωγή της μελέτης που πραγματοποιείται.

Σφάλμα ερευνητή

Υπάρχουν, βεβαίως, και περιπτώσεις στις οποίες μπορεί ο ίδιος ο ερευνητής να αποτελέσει κίνδυνο για την έρευνα. Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει ο ερευνητής να διαθέτει τις κατάλληλες συνθήκες που θα του επιτρέψουν να βρίσκεται σε κατάλληλες συνθήκες προκειμένου να διεξάγει την έρευνά του.

Μεροληψία ερευνητή

Τέλος δεν θα πρέπει να παραλείψουμε στην αναφορά μας την συμβολή της αντικειμενικής κρίσης του ερευνητή. Κατά την διάρκεια μιας έρευνας οι προσωπικές πεποιθήσεις ενός ερευνητή θα πρέπει να

παραλείπονται και να μην προσμετρώνται κατά την διάρκεια της έρευνας καθώς μπορεί να αποβούν μοιραίες για την εξέλιξή της.

6.3.2 Η εγκυρότητα της έρευνας

Παρόλο που αξιοπιστία αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ορθή ολοκλήρωση μιας έρευνας, εντούτοις δεν αρκεί από μόνη της προκειμένου να διασφαλιστεί η καλή ποιότητα της έρευνας. Με σκοπό λοιπόν να αυξηθεί η ποιότητα της έρευνας υπάρχουν διάφοροι τύποι εγκυρότητας οι οποίοι μπορούν να ενισχύσουν το παραγόμενο αποτέλεσμα.

Εσωτερική εγκυρότητα

Η εσωτερική εγκυρότητα αποτελεί βασικό κομμάτι σε μια έρευνα καθώς αποδεικνύει την αιτιώδη σχέση που υπάρχει μεταξύ των μεταβλητών. Στην προκειμένη περίπτωση θα πρέπει ο ερευνητής εκ νέου να διασφαλίσει πως δεν απειλείται η εγκυρότητα της έρευνας από κάποιο πρόβλημα που ενδεχομένως εμφανιστεί κατά την διάρκεια του ερευνητικού σχεδιασμού (Cook και Campbell, 1979). Συνοπτικά ο ερευνητής καλείται να διασφαλίσει την ελαχιστοποίηση των παρακάτω απειλών:

- *Παρελθόντα και πρόσφατα γεγονότα*. Ενδεχομένως να υπάρξουν γεγονότα που μπορεί να αλλάξουν τις πεποιθήσεις των συμμετεχόντων. Σε αυτή τη περίπτωση θα πρέπει να εξεταστούν όλοι οι εξωτερικοί παράγοντες που μπορεί να διαστρεβλώσουν την συλλογή του δείγματος.
- *Έλεγχος*. Παράλληλα είναι σημαντικό για τον ερευνητή να ελέγξει την εγκυρότητα του δείγματός του. Σε περίπτωση όπου παρατηρηθεί πως οι συμμετέχοντες της έρευνας συμπεριφέρονται με διαφορετικό τρόπο σε σχέση με το παρελθόν, φοβούμενοι ίσως τυχών συνεπειών που μπορεί να έχουν, θα πρέπει να ληφθούν άλλα μέτρα.
- *Ερευνητικά εργαλεία*. Μια πιθανή αλλαγή σε ένα ερευνητικό εργαλείο κατά την διάρκεια έρευνας μπορεί να κλονίσει το τελικό αποτέλεσμα.
- *Αποχώρηση*. Επίσης σημαντικός απειλητικός παράγοντας αποτελεί η αποχώρηση κάποιου συμμετέχοντα κατά την διάρκεια της έρευνας. Η ξαφνική αλλαγή του δείγματος μπορεί να επιφέρει προβλήματα αναφορικά με τη συλλογή των δεδομένων.
- *Ωρίμανση*. Με το πέρασμα κάποιου χρονικό πλαισίου κατά την διάρκεια διεξαγωγής του ερευνητικού σταδίου υπάρχει περίπτωση οι συμμετέχοντες σε μια έρευνα να αλλάξουν τις αντιλήψεις που έχουν γεγονός που μπορεί να στρεβλώσει το προφίλ συμπεριφοράς τους.

- *Ασάφεια αιτιώδους κατεύθυνσης*. Τέλος η έλλειψη σαφήνειας αναφορικά με την συσχέτιση της αιτίας και του αποτελέσματος μπορεί να οδηγήσει σε δυσκολία ως προς την ερμηνεία ενός ερωτήματος.

Εξωτερική εγκυρότητα

Αναπόσπαστο κομμάτι σε μια έρευνα αποτελεί και η δυνατότητα που μπορεί να δώσει το αποτέλεσμα μιας έρευνας προκειμένου να μπορεί να δώσει ένα γενικευμένο συμπέρασμα. Η επιλογή λοιπόν του δείγματος θα πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται η αντιπροσώπευση του πληθυσμού. Με αυτό τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα στον ερευνητή να γενικεύσει τα αποτελέσματά του και να τα συγκρίνει με όμοια ερευνητικά πλαίσια και ομάδες (Saunders et al., 2009).

6.3.3 Ο ρόλος του ερευνητή

Ο ρόλος που έχει ο ερευνητής κατά την διενέργεια της έρευνας είναι αρκετά σημαντικός. Από την επιλογή της κατάλληλης προσέγγισης μέχρι την σύνδεση των ερευνητικών στρατηγικών και του χρονικού ορίζοντα διαδραματίζει καίριο ρόλο ο τρόπος διαχείρισής του από την μεριά του ερευνητή. Επομένως ο ερευνητής καλείται να λάβει άμεσες αποφάσεις κατά την διάρκεια της έρευνας προκειμένου να επιλύσει προβλήτα που τυχών εμφανιστούν. Βασικά χαρακτηριστικά που πρέπει να διακρίνουν τον ερευνητή είναι η εμπιστευτικότητα και η ανωνυμία των ατομικών συμμετεχόντων. Ο τρόπος δράσης του ερευνητή διαχωρίζεται ανάλογα με το είδος της έρευνας, σε εσωτερική και εξωτερική λειτουργία (Saunders et al., 2009).

Ο ρόλος του εσωτερικού ερευνητή

Όταν η λήψη του δείγματος πραγματοποιείται σε χώρο στον οποίο συμμετέχει ο ερευνητής τότε θα πρέπει να ληφθούν υπόψη ορισμένες καταστάσεις που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο την εξέλιξη των δεδομένων που θα ληφθούν. Ένα από τα πλεονεκτήματα του εσωτερικού ερευνητή αποτελεί η άμεση πρόσβαση που μπορεί να έχει στα δεδομένα που επιζητά. Ωστόσο η δυσκολία που εντοπίζεται αφορά την ουδέτερη στάση που θα πρέπει να έχει ο συλλέκτης των δεδομένων καθώς σε διαφορετική περίπτωση μπορεί να διαφανεί μια μεροληψία στο δείγμα. Η εξοικείωση και το χρονικό περιθώριο μπορούν να αποτελέσουν σημαντικά βήματα για να παρακαμφθούν οι τυχόν διαστρεβλώσεις στα δεδομένα.

Ο ρόλος του εξωτερικού ερευνητή

Στην περίπτωση όπου η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιείται σε εξωτερικούς, προς τον ερευνητή, συμμετέχοντες, αναφερόμαστε στον τρόπο δράσης του εξωτερικού ερευνητή. Βασικός σκοπός αποτελεί η πρόσβαση που θα πρέπει να διαθέτει ως προς την κατάλληλη συλλογή των στοιχείων. Βασικό

επικοινωνιακό κομμάτι, για την διασφάλιση της αξιοπιστίας των δεδομένων, αποτελεί η προσέγγιση των συμμετεχόντων προκειμένου να εξασφαλιστεί η εμπιστοσύνη του δείγματος. Η πρόσβαση σε δεδομένα αποτελεί το δυσκολότερο στοίχημα για τον εξωτερικό ερευνητή, εντούτοις η συλλογή των απαιτούμενων δεδομένων είναι απαλλαγμένα από στοιχεία υποκειμενικότητας.

6.3.4 Ζητήματα δεοντολογίας για την ανάλυση των δεδομένων

Το στοιχείο της αντικειμενικότητας αποτελεί μια διαδικασία ζωτικής σημασίας για την ποιότητα των αντλούμενων δεδομένων. Στο ζήτημα αυτό βασική υποχρέωση του ερευνητή αποτελεί η συλλογή δεδομένων δίχως την ύπαρξη παραποιημένων στοιχείων (Zikmund, 2000). Επομένως ένα βασικό δεοντολογικό ζήτημα αποτελεί η ακεραιότητα του ερευνητή και η ειλικρινείς παρουσίαση σε όλα τα στάδια της ανάλυσης. Όπως αναφέρει ο Wells (1994) ένα σημαντικό προσόν για έναν ερευνητή είναι η ικανότητά του να διατηρήσει την εμπιστευτικότητα του δείγματός του σε όλο το στάδιο της ανάλυσης. Αποκαλύπτοντας στοιχεία των συμμετεχόντων, ενώ έχει εξασφαλιστεί η εχεμύθειά του ερευνητή προς αυτούς, θέτει σε κίνδυνο όλη την έρευνα καθώς αντιβαίνει των υποσχέσεων εμπιστευτικότητας που έχει δώσει. Βεβαίως η σπουδαιότητα της εμπιστευτικότητας των δεδομένων ισχύουν είτε αναφερόμαστε σε στοιχεία που αντλούνται από ένα άτομο ή επιχείρηση είτε συμμετέχουν πολλά άτομα. Βασικό στοιχείο επομένως αποτελεί η εξασφάλιση της ανωνυμίας του δείγματος (Cooper και Schindler, 2008; Robson και McCartan, 2016). Παράλληλα ένα επιπρόσθετο στοιχείο το οποίο θα πρέπει να ληφθεί υπόψη από τον ερευνητή αφορά την μεταγενέστερη χρήση των δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, κατά την ανάλυση και την εξαγωγή των συμπερασμάτων μιας έρευνας και δεδομένων των δεσμεύσεων εχεμύθειας του ερευνητή προς τους συμμετέχοντες, υπάρχει η πιθανότητα σε μεταγενέστερο βαθμό τα στοιχεία αυτά να χρησιμοποιηθούν από μεταγενέστερους ερευνητές ως δευτερογενή. Σε αυτή τη περίπτωση υπάρχει ένας σημαντικός ηθικός προβληματισμός καθώς οι δεσμεύσεις που προϋπήρχαν δεν θα ληφθούν εκ νέου υπόψη (Dale et al., 1988).

6.3.5 Αρχές προστασίας και διαχείρισης δεδομένων

Η αρχή προστασίας και διαχείρισης δεδομένων αποτελεί βασικό σημείο αναφοράς προκειμένου να διασφαλιστεί η νόμιμη διαχείριση των στοιχείων μιας ανάλυσης. Με την Οδηγία 95/45/ΕΚ που συνταγματικά κατοχυρώθηκε με τον νόμο 2472/1997, θεσπίστηκε ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Δεδομένων (ΓΚΠΔ) των φυσικών προσώπων και της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων τους. Έκτοτε με τον κανονισμό (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου τέθηκε σε εφαρμογή, στις 25/05/2018, ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων από όλες τις χώρες της Ε.Ε. Όπως ορίζει ο κανονισμός η εφαρμογή και ο όρος της προστασίας δεδομένων αφορά:

«Ο παρών κανονισμός εφαρμόζεται στην, εν όλο ή εν μέρει, αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και στη μη αυτοματοποιημένη επεξεργασία τέτοιων δεδομένων τα οποία περιλαμβάνονται ή πρόκειται να περιληφθούν σε σύστημα αρχειοθέτησης.» (Άρθρο 2 του ΓΚΠΔ, Πεδίο Εφαρμογής).

Εκτιμώντας την σημαντικότητα του Ευρωπαϊκού κανονισμού οι Saunders et al. (2009) τονίζουν πως οι ερευνητές θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους τα ακόλουθα:

- Η επεξεργασία των δεδομένων θα πρέπει να είναι σύννομη.
- Η συλλογή των δεδομένων θα πρέπει να πραγματοποιείται με σαφείς νόμιμους σκοπούς και η επεξεργασία αυτών να εστιάζει στους σκοπούς για τους οποίους έχουν ληφθεί.
- Η άντληση των στοιχείων να μην υπερβαίνει τους ερευνητικούς σκοπούς.
- Τα στοιχεία πρέπει να είναι ακριβή και ενημερωμένα, για τις περιπτώσεις που αυτό απαιτείται.
- Η διατήρησή τους από τον ερευνητή δεν θα πρέπει να ξεπερνά τον χρόνο που κρίνεται απαραίτητος.
- Όλα τα στοιχεία επεξεργάζονται με τρόπο που είναι σύμφωνος προς τα νομικά δικαιώματα.
- Υπάρχει ασφαλής τρόπος φύλαξης των δεδομένων.
- Δεν πρέπει να μεταφέρονται σε χώρες εκτός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, αν πρώτα δεν διασφαλιστεί η προστασία τους.

Κατά την διάρκεια λοιπόν μιας έρευνας θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι αρχές που διέπουν την Προστασία Προσωπικών Δεδομένων προκειμένου να διασφαλιστεί η ορθή χρήση των στοιχείων που πηγάζουν από τους συμμετέχοντες.

6.4 Σχεδιασμός και μεθοδολογία της έρευνας

Βασιζόμενοι στην διεθνή βιβλιογραφία και σε μελέτες που αναλύθηκαν σε προγενέστερα κεφάλαια της παρούσας έρευνας οδηγηθήκαμε στο παρών μοντέλο ανάλυσης. Με δεδομένη την δυσκολία ανίχνευσης και μέτρησης της μη φορολογικής συμμόρφωσης και κατ' επέκταση του επιπέδου φοροδιαφυγής, σε ερευνητικό επίπεδο έχουν αναπτυχθεί ποικίλες μεθοδολογίες οι οποίες ασχολούνται με το αντίστοιχο θέμα καθώς τα αποτελέσματα τέτοιων μελετών μπορούν να επιλύσουν μεγάλες στρεβλώσεις που παρουσιάζονται στην πραγματική οικονομία μέσω των εκάστοτε πολιτικών.

Η περίπτωση της Ελλάδας χρήζει ιδιαίτερης προσοχής καθώς αποτελεί μια περίπτωση χώρας η οποία κατά την τελευταία δεκαετία έχει «παγιδευτεί» σε μια συνεχιζόμενη κατάσταση οικονομικής ύφεσης γεγονός που καταδεικνύει την αναγκαιότητα περιορισμού του φαινομένου της φοροδιαφυγής το οποίο μπορεί

άμεσα να οδηγήσει σε αύξηση των δημοσίων εσόδων χωρίς να επηρεάσει τις κρατικές δαπάνες. Βεβαίως η φοροδιαφυγή αποτελεί ένα πολυσύνθετο πρόβλημα το οποίο είναι πολυπαραγοντικό. Έτσι οι παράγοντες μπορεί να είναι οικονομικοί, πολιτικοί, νομικοί αλλά και ψυχολογικοί.

6.4.1 Διατύπωση ερευνητικών υποθέσεων

Όπως έχει ήδη διατυπωθεί, στόχος της παρούσας διατριβής αποτελεί η μελέτη ερευνητικών ερωτημάτων που σχετίζονται με τους προσδιοριστικούς παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης των μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων, βασιζόμενοι στην θεωρητική ανάλυση που έχει προηγηθεί. Έτσι οι βασικές ενότητες οι οποίες θα μελετηθούν είναι οι ακόλουθες:

- Η πιθανότητα επηρεασμού των στοιχείων του μητρώου των επιχειρήσεων ως προς τους προσδιοριστικούς παράγοντες της φοροδιαφυγής. Μορφές τέτοιων στοιχείων για τις επιχειρήσεις αποτελούν η νομική τους μορφή, το αντικείμενο οικονομικής δραστηριότητας και η διάρκεια λειτουργίας τους.
- Η επίδραση των λογιστικών και φορολογικών αλλαγών στην φορολογική συμμόρφωση των επιχειρήσεων. Με τις συνεχείς μεταβολές στους οικονομικούς παράγοντες η επιλογή των επιχειρηματιών να δηλώσουν εσφαλμένα στοιχεία στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις αποτελεί έναν τρόπο ελαχιστοποίησης των κρατικών εσόδων.
- Πέραν των επιχειρηματικών δημογραφικών χαρακτηριστικών, υπάρχουν και τα εξατομικευμένα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος, όπως η ηλικία, το φύλο και η εκπαίδευση των επιχειρηματιών, που ελέγχονται αναφορικά με την συσχέτισή τους με την φοροδιαφυγή.
- Οι πολιτικές συνθήκες που επικρατούν στην χώρα αποτελούν στοιχεία επηρεασμού της συμπεριφοράς των πολιτών ως προς την φορολογική τους συμμόρφωση. Συγκεκριμένα, η αναλγησία του πολιτικού συστήματος να ενισχύσει τις επιχειρήσεις και την πραγματική οικονομία σε περιόδους ανάγκης λειτουργεί ενισχυτικά στην αύξηση της φοροδιαφυγής.
- Η ύπαρξη ενός ενισχυμένου διοικητικού κράτους και της φορολογικής διοίκησης, με την ύπαρξη ισχυρών ελεγκτικών μηχανισμών και μια γενικευμένη κουλτούρα αυστηροποίησης των οικονομικών παραβάσεων μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά στην μείωση της φοροδιαφυγής.
- Η ύπαρξη επιπρόσθετων οικονομικών παραγόντων στις επιχειρήσεις, όπως το κόστος χρήσης ηλεκτρονικού τρόπου πληρωμών και τα αυξημένα σε ορισμένους κλάδους λειτουργικά κόστη, αποτελούν μια ιδιαίτερη συνθήκη που πρέπει να εξεταστεί. Για τον λόγο αυτό ελέγχονται οικονομικοί παράγοντες, πλην των φορολογικών συντελεστών, προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη συσχέτισης με τα επίπεδα φοροδιαφυγής.

- Μια άλλη κατηγορία που ερευνάται είναι αυτή της φορολογικής ηθικής. Μελετώνται οι πεποιθήσεις των ατόμων και η επιρροή τους στην φορολογική συμμόρφωση.
- Τέλος παρουσιάζουμε την σχέση που έχει διαμορφωθεί μεταξύ της φοροδιαφυγής και των λογιστικών – φορολογικών τεχνασμάτων, όπως αυτό του αυτοελέγχου που ίσχυε στην Ελλάδα μέχρι το 2013 και της φορολόγησης των επιχειρήσεων έκτοτε μέσω της διαφοράς τεκμαρτού και φορολογητέου αποτελέσματος. Οι τεχνικές αυτές εφαρμόστηκαν, και εφαρμόζονται, μόνο στους επιχειρηματίες γεγονός που προκαλεί μεγάλες στρεβλώσεις στην φορολογική βάση και στον τρόπο άσκησης οικονομικής δραστηριότητας στην χώρα. Για τον λόγο αυτό μελετάται ο βαθμός επιρροής της φοροδιαφυγής από τον αντίστοιχο παράγοντα.

6.4.2 Το δείγμα ελέγχου και ο τρόπος συλλογής του

Η επιλογή του δείγματος στο οποίο θα πραγματοποιηθεί μια έρευνα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εκπλήρωση του σκοπού της έρευνας. Το κατάλληλο μέγεθος της δειγματοληψίας μπορεί να αποτελέσει βασικό κλειδί σύνδεσης των ευρημάτων με τον χρόνο και τα χρήματα που χρειάζεται να δαπανηθούν προκειμένου να ελεγχθεί ολόκληρος ο πληθυσμός. Στην πράξη πρόκειται για έναν συμβιβασμό που γίνεται από τη μεριά του ερευνητή έτσι ώστε να εξάγει χρήσιμα συμπεράσματα για το πεδίο έρευνάς του. Το είδος του συμβιβασμού που καλείται να πραγματοποιήσει ο ερευνητής με την επιλογή του μεγέθους του δείγματος αφορά:

- Την εμπιστοσύνη του στα δεδομένα, όπου θα πρέπει να υπάρχει ένα υψηλό επίπεδο βεβαιότητας στον ερευνητή πως το δείγμα που έχει επιλεγεί φέρει εκείνα τα χαρακτηριστικά που μπορούν να αντιπροσωπεύσουν όλο τον πληθυσμό που αφορούν.
- Το ανεκτό περιθώριο λάθους, όπου απαιτείται η ακρίβεια στις εκτιμήσεις που πραγματοποιούνται και αφορούν το δείγμα ελέγχου.
- Τους τύπους ανάλυσης που θα διεξαχθούν, όπου σε ορισμένες στατιστικές τεχνικές υπάρχει ελάχιστο όριο δεδομένων που θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν προκειμένου το αποτέλεσμα να καταστεί αξιόπιστο.
- Το μέγεθος του συνολικού πληθυσμού από το οποίο αντλείται το δείγμα.

Βεβαίως θα πρέπει να τονίσουμε πως η επιλογή του όγκου του δείγματος είναι πολύ σημαντική. Συγκεκριμένα τα μεγάλα δείγματα δεν σημαίνει πάντα πως μπορούν να αποτελέσουν πλεονέκτημα για μια έρευνα. Όταν υπάρχει πολύ μεγάλος όγκος δείγματος ενώ μπορεί να μας προσφέρει στατιστικά σημαντικές σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών που επιλέγονται, εντούτοις το πραγματικό μέγεθος της επίδρασής τους μπορεί να είναι μικρό (Lenth, 2001). Ο καθορισμός του δείγματος βασίζεται στις ανάγκες που προκύπτουν για συγκεκριμένες στατιστικές αναλύσεις.

Το ερώτημα που προκύπτει σε κάθε έρευνα και καλείται να διαλευκανθεί πρώτα από τον ερευνητή είναι ποιο είναι το κατάλληλο μέγεθος ενός δείγματος. Από στατιστικής άποψης έχει αποδειχθεί πως όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος του δείγματος των ανεξάρτητων παρατηρήσεων τόσο περισσότερο προσεγγίζεται η κατανομή του αθροίσματος και της μέσης τιμής του πληθυσμού. Η επιστημονική κοινότητα προσεγγίζει τον επιτρεπτό αριθμό ενός δείγματος με βάση κεντρικό οριακό θεώρημα και ορίζει δείγματα ανάλυσης μεγαλύτερα των 30 παρατηρήσεων (Stutely, 2007).

Βασικό στοιχείο κατά την στατιστική ανάλυση του δείγματος αποτελεί η εξαγωγή συμπερασμάτων για το σύνολο του πληθυσμού. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται στατιστική συμπερασματολογία και δίνει το δικαίωμα στον ερευνητή να μελετήσει κατά πόσο τα αποτελέσματα που έχουν προκύψει είναι τυχαία. Στη σύνηθες μορφή του ο βαθμός εμπιστοσύνης είναι 95%, γεγονός που σημαίνει ότι εάν επιλεγεί ένα δείγμα 100 φορές στις 95 θα αποτελέσει αντιπροσωπευτικό κομμάτι του συνολικού πληθυσμού (Saunders et al., 2009).

Η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος αποτελεί ένα βασικό βήμα για την ακρίβεια του πληθυσμού που προέρχεται. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει το δείγμα που θα επιλεγεί να καλύπτει σε μεγάλο βαθμό τον συνολικό πληθυσμό ώστε να μειωθεί ο κίνδυνος μεροληψίας (Groves και Peytcheva, 2008). Παράλληλα εξίσου σημαντικό είναι και το επίπεδο συμμετοχής στην έρευνα. Ο πλήρης βαθμός απόκρισης (συμμετοχή άνω του 80% στα ζητούμενα προς απάντηση), όπως συμβαίνει και στην παρούσα έρευνα, αποτελεί την επιθυμητή επιλογή για έναν ερευνητή προκειμένου να παρατηρήσει την συμπεριφορά του εξεταζόμενου δείγματος.

6.4.3 Καθορισμός του απαιτούμενου μεγέθους του δείγματος

Με δεδομένη την προηγούμενη αναφορά στο επιτρεπτό μέγεθος του δείγματος είναι σημαντικό να εξασφαλιστεί η εμπιστοσύνη επί των δεδομένων. Έτσι το περιθώριο λάθους θα πρέπει να βρίσκεται εντός των αποδεκτών ορίων. Για τον λόγο αυτό και με δεομένη την εκτίμηση για τον βαθμό απόκρισης των συμμετεχόντων ορίζεται το απαιτούμενο μέγεθος ενός δείγματος που δίνεται από τον ακόλουθο τύπο (Saunders et al., 2009):

$$n^a = \frac{n\ x\ 100}{re\%}$$

όπου:

n^a, είναι το απαιτούμενο μέγεθος του δείγματος

n, είναι το ελάχιστο μέγεθος δείγματος

re %, είναι το εκτιμώμενο ποσοστό απόκρισης

Για την περίπτωση της παρούσας έρευνας το εκτιμώμενο ποσοστό απόκρισης είναι 100% επομένως γίνεται εύκολα κατανοητό πως το ελάχιστο μέγεθος του δείγματος αποτελεί ουσιαστικά και τον απαιτούμενο αριθμό συμμετεχόντων στην έρευνα.

6.5 Επιλογή τεχνικής δειγματοληψίας της έρευνας

Στο σημείο αυτό θα παρουσιαστεί η τεχνική της δειγματοληψίας που επιλέχθηκε δεδομένων των ιδιαιτεροτήτων της διατριβής. Η τεχνική που επιλέχθηκε για την παρούσα έρευνα ήταν η κατά συστάδες δειγματοληψία, η οποία αποτελεί μια παραλλαγή της τυχαίας δειγματοληψίας όπου ο πληθυσμός χωρίζεται σε επιμέρους στρώματα βάσει των χαρακτηριστικών τους. Με αυτό τον τρόπο ο διαχωρισμός του πληθυσμού σε στρώματα μπορεί να εξασφαλίσει ένα πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα. Η μέθοδος αυτή παρουσιάζει έναν πανομοιότυπο τρόπο λειτουργίας όμοιο με αυτόν της διαστρωματικής δειγματοληψίας.

Τα στάδια που ακολουθούνται στην συγκεκριμένη μέθοδο είναι ο εκ των προτέρων διαχωρισμός του πληθυσμού σε διακριτές ομάδες (κατηγορίες δραστηριοτήτων) προκειμένου να ακολουθήσει ο αριθμός του δείγματος που θα συλλεχθεί (Barnett, 2002). Δεδομένης λοιπόν της παρούσας μελέτης ο τρόπος δημιουργίας και επεξεργασίας των κατηγορών ήταν ακόλουθος:

- 1ο στάδιο: Πραγματοποιήθηκε η καταγραφή, στο σύνολο του πληθυσμού, του πλήθους των Μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων ανά δραστηριότητα και οι οποίες διαθέτουν επαγγελματική δραστηριότητα για το διάστημα 2010-2019.
- 2ο στάδιο: Διαμορφώθηκαν οι κατηγορίες, ανά κωδικό δραστηριότητας, και ορίστηκαν τα ποσοστά επί του συνόλου του πληθυσμού.
- 3ο στάδιο: Βάσει των άνω δεδομένων επιλέχθηκε το δείγμα εξέτασης το οποίο εστιάζεται στην περιοχή του Νομού Καβάλας και αντιπροσωπεύει ποσοτικά, ανά κωδικό δραστηριότητας, ένα τμήμα του συνολικού πληθυσμού.

Σε εθνικό επίπεδο οι Μικρές και πολύ Μικρές οντότητες αντιστοιχούν στην Ελλάδα σε ποσοστό 98,9% επί των συνολικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων, με βάση το ετήσιο Ενημερωτικό Δελτίο Small Business Act που δημοσιεύει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για το 2019. Πιο συγκεκριμένα, με βάση τις εκτιμήσεις, οι πολύ μικρές οντότητες ανέρχονται σε 800.075 επιχειρήσεις ενώ οι μικρές οντότητες σε 18.958. Αναμφίβολα λοιπόν προκύπτει η σπουδαιότητα μελέτης αυτών των επιχειρήσεων που όχι μόνο καλύπτουν το μεγαλύτερο τμήμα της αγοράς από άποψη πληθυσμού αλλά παράλληλα κατανέμεται σε αυτές περίπου το 78,2% της απασχόλησης στην Ελλάδα και η προστιθέμενη αξία που δίνουν στη χώρα ανέρχεται στο 40,7% (European Commission, 2019).

Έχοντας λοιπόν ως δεδομένη την ενασχόληση της έρευνας με λογιστικά και φορολογικά ζητήματα που αφορούν τις πολύ μικρές και μικρές οντότητες, η έρευνα προχώρησε στην περεταίρω ανάλυση αυτών των

επιχειρήσεων και πιο συγκεκριμένα στην κατανομή που παρουσιάζουν ανά κλάδο δραστηριότητας. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, για το έτος 2017, η κατανομή ανά τομέα δραστηριότητας ακολουθεί την παρακάτω αναλογία:

Πίνακας 6. 4: Κατανομή επιχειρήσεων ανά κλάδο δραστηριότητες

ΚΛΑΔΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	Πολύ Μικρές Οντότητες		Μικρές Οντότητες		Συνολικά ποσοστά
	Αριθμός επιχειρήσεων	Ποσοστό %	Αριθμός επιχειρήσεων	Ποσοστό %	
Τομέας Β- Ορυχεία και Λατομεία	532	0%	34	0%	0%
Τομέας Γ- Μεταποίηση	52.710	8%	2.459	13%	8%
Τομέας Δ- Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	6.931	1%	25	0%	1%
Τομέας Ε- Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	1.596	0%	67	0%	0%
Τομέας ΣΤ- Κατασκευές	60.402	9%	877	5%	9%
Τομέας Ζ- Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	224.885	33%	4.380	24%	32%
Τομέας Η- Μεταφορά και αποθήκευση	58.566	9%	851	5%	9%
Τομέας Θ- Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	98.491	14%	7.886	42%	15%
Τομέας Ι- Ενημέρωση και επικοινωνία	15.884	2%	405	2%	2%
Τομέας Λ- Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	7.682	0%	111	1%	1%
Τομέας Μ- Επαγγελματικές επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητας	135.866	20%	828	4%	19%
Τομέας Ν- Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	18.218	3%	658	4%	3%
Κλάδος 95- Επισκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής ή οικιακής χρήσης	6.454	1%	23	0%	1%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2019

Με βάση τα αναφερόμενα, γίνεται εύκολα κατανοητό πως το πλήθος των επιχειρήσεων αφορά κυρίως τους κλάδους του χονδρικού και λιανικού εμπορίου με ποσοστό 32% ενώ ακολουθούν οι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσίας από επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητας με ποσοστό 19% και στην

συνέχεια ακολουθούν οι υπηρεσίες παροχής καταλυμάτων και εστίασης με ποσοστό γύρω στο 15%. Η παρούσα κατανομή αποτελεί μια ενδεικτική κατάσταση των επιχειρήσεων που εδρεύουν στον Ελλαδικό χώρο και προσφέρουν την δυνατότητα να αποτελέσουν έναν χάρτη ελέγχου στον οποίο θα βασιστεί και η παρούσα έρευνα.

Ως εκ τούτου μια έρευνα βασισμένη στην πλειονότητα των ελληνικών επιχειρήσεων μπορεί να προσφέρει πλούσιο υλικό προς συζήτηση καθώς επίσης και να εγείρει ζητήματα βελτιστοποίησης των ήδη υπαρχόντων οικονομικών μέτρων. Με γνώμονα τις άνω υποδείξεις η μελέτη που ακολουθεί εστιάζει την προσοχή της στην εξέταση του δείγματος το οποίο πληροί τα κριτήρια επιλογής με βάση τα υψηλότερα ποσοστά ανά κλάδο δραστηριότητας. Στην παρούσα λοιπόν μελέτη λήφθηκαν 218 δείγματα επιχειρήσεων τα οποία εδρεύουν στην περιοχή της Καβάλας. Η συλλογή του δείγματος πραγματοποιήθηκε σε τρία στάδια ενώ η στόχευση στις επιλεγμένες επιχειρήσεις πραγματοποιήθηκε βασιζόμενοι σε δύο κριτήρια, αρχικά την προσωπική γνώση του ερευνητή για τον τρόπο λειτουργίας και σύνταξης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων της εκάστοτε εταιρίας και δεύτερον από την κατανομή του δείγματος με γνώμονα τις υποδείξεις της Ελληνικής Στατικής Υπηρεσίας σχετικά με πλήθος των επιχειρήσεων ανά δραστηριότητα.

Το δείγμα της έρευνας συλλέχθηκε σε τρεις περιόδους και ακολούθησε τις παρακάτω φάσεις:

- Η πρώτη φάση ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2019 και ολοκληρώθηκε στα τέλη Μαρτίου του ίδιου έτους με το συνολικό αριθμό συμμετεχόντων να αγγίζει τις 128 επιχειρήσεις. Οι επιχειρήσεις που συλλέχθηκαν σε αυτό το βήμα αποτέλεσαν τον βασικό πυλώνα του εξεταζόμενου δείγματος καθώς λήφθηκαν υπόψη επιχειρήσεις που εστιάζουν στους τρεις βασικούς τομείς δραστηριότητας, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, τον επιστημονικό κλάδο και τις επιχειρήσεις εστίασης, ενώ παράλληλα οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις διαχωρίζονται τόσο σε εταιρίες με υψηλές πρακτικές φοροδιαφυγής όσο και με χαμηλές τεχνικές φοροδιαφυγής.
- Η δεύτερη φάση συλλογής στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στο πρώτο έλεγχο και ως σκοπό είχε τόσο την διεύρυνση του δείγματος, στοιχείο απαραίτητο για την εξαγωγή αξιόπιστων αποτελεσμάτων, όσο και στον εμπλουτισμό των κλάδων δραστηριότητας που θα ελεγχθούν. Έχοντας ως βασική προσπάθεια την διατήρηση ενός δείγματος πληθυσμού που θα προσομοιάζει με αυτό του συνολικού πληθυσμού πραγματοποιήθηκαν προσαρμογές στο πρώτο δείγμα εισάγοντας νέες επιχειρήσεις, 78 στον αριθμό, αυξάνοντας το συνολικό δείγμα στις 206 εταιρίες. Η συλλογή δείγματος ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2019 και ολοκληρώθηκε στα τέλη Ιουνίου του ίδιου έτους.
- Η τρίτη και τελευταία φάση συλλογής πραγματοποιήθηκε από τον Ιανουάριο του 2020 έως και τον Απρίλιο του ίδιου έτους με βασική επιδίωξη την ομαλή κατανομή του δείγματος ανά κλάδο δραστηριότητας και παράλληλα τον έλεγχο τομέων επιχειρήσεων που μέχρι πρότινος δεν είχαν

συλλεχθεί. Κατά την διαδικασία αυτή συλλέχθηκαν 12 επιπρόσθετες επιχειρήσεις ανεβάζοντας τον συνολικό αριθμό του δείγματος στις 218 επιχειρήσεις.

Με την ολοκλήρωση του συλλεγόμενου υλικού πραγματοποιήθηκε η απεικόνιση του δείγματος ανά τομέα δραστηριότητας. Όπως παρατηρείται αρχικά στον πίνακα 6.5 απεικονίζεται το πλήθος των επιχειρήσεων που εδρεύουν στην Περιφερειακή ενότητα της Καβάλας, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ. Αυτό που γίνεται γρήγορα αντιληπτό είναι η ταύτιση που υπάρχει στα ποσοστά ανά κλάδο με εκείνα του συνολικού πληθυσμού των επιχειρήσεων της χώρας. Άλλωστε η Καβάλα αποτελεί την 4η μεγαλύτερη πόλη της Μακεδονίας γεγονός που μας προσφέρει την δυνατότητα εξετάζοντας το συγκεκριμένο δείγμα να μπορέσει να προσφέρει χρήσιμα και αξιόπιστα συμπεράσματα και για τις υπόλοιπες όμορες περιοχές.

Πίνακας 6. 5: Κατανομή των επιχειρήσεων της Περιφερειακής ενότητας Καβάλας ανά κλάδο δραστηριότητες

ΚΛΑΔΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΒΑΛΑΣ	Πολύ Μικρές και Μικρές Οντότητες	
	Αριθμός επιχειρήσεων	Ποσοστό %
Τομέας Β- Ορυχεία και Λατομεία	x	0%
Τομέας Γ- Μεταποίηση	651	8%
Τομέας Δ- Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	70	1%
Τομέας Ε- Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	21	0%
Τομέας ΣΤ- Κατασκευές	683	8%
Τομέας Ζ- Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	2.832	36%
Τομέας Η- Μεταφορά και αποθήκευση	830	11%
Τομέας Θ- Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	1.147	15%
Τομέας Ι- Ενημέρωση και επικοινωνία	119	2%
Τομέας Λ- Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	45	1%
Τομέας Μ- Επαγγελματικές επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητας	1.239	16%
Τομέας Ν- Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	135	2%
Κλάδος 95- Επισκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής ή οικιακής χρήσης	x	0%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017

Εν συνεχεία της παρουσίασης ο πίνακας 6.6 παρουσιάζει με σαφήνεια την κατανομή του δείγματος που συλλέχθηκε προκειμένου να αποτελέσει το υλικό εξαγωγής των αποτελεσμάτων της έρευνας. Αυτό που επιχειρήθηκε, από ερευνητικής άποψης, ήταν η προσομοίωση του δείγματος στις συνθήκες που ισχύουν στην γεωγραφική περιοχή που πραγματοποιήθηκε η μελέτη καθώς και η προσεκτική επιλογή επιχειρήσεων που πληρούν κάποια κριτήρια προκειμένου να δώσουν στην έρευνα και στα αποτελέσματα αυτής μια βαθύτερη αξία. Συγκεκριμένα οι επιλεγμένες επιχειρήσεις παρουσιάζουν μια συνεχιζόμενη δραστηριότητα δέκα ετών με έτος αναφορά το 2010, ενώ επιπρόσθετα οι επιχειρήσεις έχουν ως χαρακτηριστικό γνώρισμα

πως ο ερευνητής έχει πλήρη γνώση των διαδικασιών που συντελούνται μέσα στην οικονομική οντότητα και στον τρόπο σύνταξης των χρηματοοικονομικών της καταστάσεων. Με το τελευταίο στοιχείο να αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα αξιοπιστίας των δεδομένων καθώς προσφέρουν αντικειμενική γνώση τόσο του ποσοστού φοροδιαφυγής όσο και του τρόπου με τον οποίο αυτός επιτυγχάνεται.

Πίνακας 6. 6: Κατανομή του δείγματος ανά κλάδο δραστηριότητες

ΚΛΑΔΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΒΑΛΑΣ	Πολύ Μικρές και Μικρές Οντότητες	
	Αριθμός επιχειρήσεων	Ποσοστό %
Τομέας Β- Ορυχεία και Λατομεία	x	0%
Τομέας Γ- Μεταποίηση	17	8%
Τομέας Δ- Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού		0%
Τομέας Ε- Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης		0%
Τομέας ΣΤ- Κατασκευές	19	9%
Τομέας Ζ- Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	79	36%
Τομέας Η- Μεταφορά και αποθήκευση	21	10%
Τομέας Θ- Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	35	16%
Τομέας Ι- Ενημέρωση και επικοινωνία	1	0%
Τομέας Λ- Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας		0%
Τομέας Μ- Επαγγελματικές επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητας	44	20%
Τομέας Ν- Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	2	1%
Κλάδος 95- Επισκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής ή οικιακής χρήσης	x	0%

Όπως παρατηρούμαι από τον παραπάνω πίνακα, Πίνακας 6.6, η κατανομή του εξεταζόμενου δείγματος συμβαδίζει σε μεγάλο βαθμό με την αντίστοιχη κατανομή τόσο του πληθυσμού της Περιφερειακής Ενότητας που καλύπτει όσο και της συνολικής εικόνας που παρουσιάζει η χώρα. Παράλληλα αξίζει να αναφέρουμε πως το δείγμα ως προσομοίωση του ευρύτερου πληθυσμού χρίζει και μεγαλύτερης ανάλυσης. Συγκεκριμένα, η κατανομή των επιχειρήσεων πραγματοποιείται όχι μόνο βάσει κλάδου δραστηριότητας αλλά και νομικής μορφής. Έτσι το δείγμα αποτελείται από όλες τις εταιρικές – νομικές μορφές καθώς και από ατομικές επιχειρήσεις, ενώ και το έτος έναρξης δραστηριότητας ποικίλει σε κάθε εταιρία προκειμένου να προσδώσει έναν επιπρόσθετο αλλά σημαντικό στοιχεία στα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στην συνέχεια της ανάλυσης.

Τέλος, στο σημείο αυτό αξίζει να τονίσουμε για ακόμη μια φορά τον σκοπό της παρούσας μελέτης, και βάσει της οποίας επιλέχθηκε το παρόν δείγμα, που δεν είναι άλλος από την απεικόνιση των οικονομικών απωλειών του κρατικού συστήματος που συντελείται μέσω της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Επιπρόσθετα παρακολουθούνται οι λογιστικοί και φορολογικοί χειρισμοί των επιχειρηματικών οντοτήτων σε μια προσπάθεια χειραγώγησης των δηλωτέων εισοδημάτων. Για τον λόγο αυτό η πρόσβαση σε δεδομένα και για τα οποία ο ερευνητής έχει πλήρη γνώση του τρόπου σύνταξής τους διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην εξαγωγή σημαντικών συμπερασμάτων αναφορικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες που ενισχύουν την φοροδιαφυγή.

6.5.1 Τύπος δεδομένων και τρόποι συλλογής που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα

Ένα βασικό τμήμα μιας ερευνητικής μελέτης αποτελεί η απόκτηση των δεδομένων τα οποία θα μπορέσουν καλύψουν τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται. Για τον λόγο αυτό η άντληση αλλά και το είδος των δεδομένων αποτελούν βασικό ζήτημα για μια επιτυχημένη έκβαση στο κομμάτι της στατιστικής ανάλυσης. Αντιλαμβανόμαστε επομένως πως η απόκτηση των κατάλληλων δεδομένων μπορεί να ενισχύσει και να προσδώσει μεγαλύτερη αξία στα τελικά αποτελέσματα καθώς το σημαντικό σε μια μελέτη είναι τόσο η πλήρης αξιοποίηση των διαθέσιμων στοιχείων όσο και η συσχέτισή τους με το μοντέλο ελέγχου.

Στην παρούσα μελέτη τα δεδομένα που αντλήθηκαν μέσω των χρηματοοικονομικών καταστάσεων των επιχειρήσεων, μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων, ανήκουν στην κατηγορία των δευτερογενών δεδομένων. Η χρήση των δευτερογενών δεδομένων μπορεί να περιλαμβάνει τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά στοιχεία. Στην προκειμένη περίπτωση τα δεδομένα που αντλήθηκαν ανήκουν και στις δυο κατηγορίες, και συγκεκριμένα:

- Στοιχεία που αφορούν την εταιρική μορφή των επιχειρήσεων, τον κλάδο δραστηριότητας αλλά και τα έτη ενεργής δραστηριότητας αποτελούν τμήμα των ποιοτικών δεδομένων που συλλέχθηκαν
- Στοιχεία που αφορούν τα οικονομικά στοιχεία των εταιριών, όπως εν συντομία είναι ο κύκλος εργασιών, οι αγορές παγίων, το κόστος πωληθέντων, τα έξοδα μισθοδοσίας, τα έξοδα ασφαλιστικής κάλυψης του εργοδότη, οι αποσβέσεις και οι λοιπές δαπάνες, αποτελούν τα ποσοτικά δεδομένα της έρευνας.

Αναφερόμενοι στα δευτερογενή δεδομένα που αντλήθηκαν αξίζει να σημειώσουμε τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες που ελλοχεύει η χρήση τους. Πιο συγκεκριμένα τα πλεονεκτήματα από τη συλλογή των παραπάνω δεδομένων μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στα ακόλουθα:

- Όπως αναφέρουν οι Ghauri και Gronhaug (2010), ένα από τα βασικότερα πλεονεκτήματα από την χρήση αυτών των στοιχείων είναι η μεγάλη εξοικονόμηση τόσο του χρόνου όσο και του χρόνου. Παράλληλα δίνετε η δυνατότητα συλλογής μεγαλύτερου όγκου δεδομένων τα οποία ενδεχομένως διαθέτουν μεγαλύτερη ποιότητα (Smith και Smith, 2008).

- Η πρόσβαση σε δεδομένα που υπάρχουν ήδη σε πλατφόρμες, όπως αυτή της Ελληνικής Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, προσφέρει έναν βαθμό διακριτικότητας καθώς δεν φέρνει σε δύσκολη θέση τον συμμετέχοντα στην έρευνα προκειμένου να εκθέσει ενδεχομένως και ευαίσθητα δεδομένα (Cowton, 1998).
- Ένα επιπρόσθετο θετικό στοιχείο αποτελεί η δυνατότητα που παρέχεται στον ερευνητή προκειμένου να πραγματοποιήσει διαχρονικές μελέτες. Η προσφορά ενός τέτοιου εργαλείου στον ερευνητή μπορεί να προσδώσει ένα μεγάλο πλεονέκτημα σε μια ερευνητική μελέτη καθώς μπορεί να δώσει αποτελέσματα τα οποία θα μπορούν να παραβλέψουν ενδεχόμενα μεμονωμένα στοιχεία που συντελέστηκαν μόνο σε μια χρονιά (Saunders et al., 2009).
- Το στοιχείο της σύγκρισης και της εξειδίκευσης των δεδομένων αποτελεί ένα στοιχείο που χρησιμοποιείται και στην παρούσα έρευνα. Η σύγκριση των δευτερογενών δεδομένων με πρωτογενή στοιχεία μπορεί να αποτελέσει ένα παράγοντα ενδυνάμωσης των εξαγόμενων συμπερασμάτων (Saunders et al., 2009).
- Η χρήση δευτερογενών δεδομένων μπορεί να προσδώσουν μια μεγαλύτερη εκλεξιμότητα προς το κοινό καθώς η πρόσβαση σε αυτά μπορεί να γίνει πιο εύκολα από τρίτους, δεδομένης της διάθεσής τους σε μόνιμη ηλεκτρονική βάση (Denscombe, 2007).
- Τέλος όπως αναφέρουν και οι Dale et al. (1988) η χρήση δευτερογενών δεδομένων μπορεί να οδηγήσει σε απρόβλεπτα και απροσδόκητα αποτελέσματα. Επομένως ο τρόπος επεξεργασίας τους μπορεί να αποτελέσει ένα εφαλτήριο για την εξαγωγή πρωτοτύπων συμπερασμάτων.

Από την άλλη μεριά τα μειονεκτήματα που παρατηρούνται είναι εξίσου σημαντικά και στην πλειονότητά τους αφορούν την ποιότητά τους αλλά και την ικανότητα να διασφαλίσουν το σκοπό της έρευνας. Βεβαίως στην συγκεκριμένη μελέτη οι παράγοντες αποδυνάμωσης των δεδομένων έχουν ληφθεί υπόψη προκειμένου να διασφαλιστεί στον καλύτερο βαθμό η επιτυχία επεξεργασίας του επιλεγμένου δείγματος. Για να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι, αξίζει να αναφέρουμε πως ζητήματα όπως η δυσκολία πρόσβασης που αποτέλεσαν και τον σημαντικότερο ανασταλτικό παράγοντα της παρούσας μελέτης παρακάμφθηκε καθώς η πρόσβαση στα δεδομένα, μέσω της Κυβερνητικής πλατφόρμας, πραγματοποιήθηκε ύστερα από την συναίνεση των συμμετεχόντων να μετάσχουν στην έρευνα και να διαθέσουν τα στοιχεία πρόσβασής τους στο σύστημα για την συλλογή των κατάλληλων χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Με δεδομένη αυτή τη κίνηση η έρευνα και η συλλογή των δεδομένων ήταν εστιασμένη και επομένως τα στοιχεία που αναλύθηκαν δεν ταίριαζαν απόλυτα στις ανάγκες του μοντέλου χωρίς να χρειαστεί να ελεγχθεί κατά πόσο τα διαθέσιμα δεδομένα ταιριάζουν ως προς τους σκοπούς της έρευνας.

Παράλληλα με την συλλογή των δευτερογενών δεδομένων κρίθηκε αναγκαία και η συλλογή επιπρόσθετων, πρωτογενών, στοιχείων από τους συμμετέχοντες προκειμένου να επιτευχθεί μιας πλήρης καταγραφή των

συνθηκών που παρουσιάζονται σε μια επιχείρηση. Ορισμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά και κυρίως οι απόψεις των ιδιοκτητών αναφορικά με ζητήματα όπως η αποτελεσματικότητα του δημοσίου τομέα, η επίδραση των οικονομικών και ψυχολογικών παραγόντων αλλά και άλλα επιπρόσθετα λειτουργικά κόστη μπορούν να εξαχθούν μέσω της χρήσης των συνεντεύξεων.

Τέλος αναφορικά με τον τρόπο άντλησης των απαιτούμενων δεδομένων αξίζει να σημειωθεί πως τόσο για τα πρωτογενή όσο και για τα δευτερογενή δεδομένα πραγματοποιήθηκαν δομημένες συνεντεύξεις και έγινε χρήση ερωτηματολογίου το οποίο σχεδιάστηκε με σκοπό την κάλυψη των βασικών ερευνητικών ερωτημάτων που τέθηκαν κατά την διάρκεια της παρούσας μελέτης.

6.5.2 Σχεδιασμός του ερωτηματολογίου

Προκειμένου να υπάρξει τόσο εσωτερική εγκυρότητα όσο και αξιοπιστία επί των συλλεγόμενων στοιχείων η σωστή σχεδίαση ενός ερωτηματολογίου αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την εξέταση ερευνητικών ερωτημάτων. Στην παρούσα ενότητα θα αναλύσουμε τόσο τις ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν στο ερωτηματολόγιο όσο και την σύνδεσή τους με τις βασικές μεταβλητές του μοντέλου που θα χρησιμοποιηθεί.

Η επιλογή χρήσης ενός ερωτηματολογίου μπορεί να αποτελέσει μια ιδανική λύση προκειμένου να συλλεχθούν δεδομένα τα οποία είναι εστιασμένα στις ανάγκες της εκάστοτε μελέτης. Για τον λόγο αυτό η εκτενής αναφορά στην βιβλιογραφική ανασκόπηση ενισχύει τον ερευνητή προκειμένου να επιλέξει τα κατάλληλα κριτήρια που μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά την σύνταξη του ερωτηματολογίου. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η εγκυρότητα ενός ερωτηματολογίου είναι πολύ σημαντικό βήμα και σε μεγάλο βαθμό μπορεί να καλυφθεί από την χρήση των επιμέρους στοιχείων που έχουν ήδη ελεγχθεί, ως προς την εγκυρότητά τους, από μελέτες που αναλύθηκαν κατά την βιβλιογραφία. Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία που βοήθησαν στην κατασκευή του ερωτηματολογίου έχουν υιοθετηθεί από προηγούμενες μελέτες. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η αυξημένη αξιοπιστία καθότι τα στοιχεία που συμπεριλήφθηκαν έχουν ήδη επικυρωθεί. Επιπρόσθετα επιτρέπεται και η διεξαγωγή συγκρίσεων μεταξύ των μελετών που έχουν λάβει υπόψιν τους τις ίδιες παρατηρήσεις. Όπως παρατήρησαν και οι Netemeyer et al. (2003) η προσπάθεια για την επικύρωση ενός ερωτηματολογίου πολλές φορές είναι ιδιαιτέρως χρονοβόρα και δαπανηρή. Στην περίπτωση δε που υπάρχουν ήδη κάποια καλά μέτρα κατασκευής από άλλες έρευνες, ενδεχομένως η αξία κατασκευής ενός νέου μέτρου ίσως αποδειχθεί μικρή σε σχέση με το κόστος που θα χρειαστεί ώστε να αναπτυχθεί. Παράλληλα βασικός στόχος σε μια μελέτη αποτελεί η συμβολή στην επιστημονική βιβλιογραφία και επομένως ο τρόπος δόμησής της θα πρέπει να ελέγχεται και σε προηγούμενες μελέτες. Για τον λόγο αυτό η δομή των ερωτήσεων θα πρέπει να είναι

σχεδιασμένες με τρόπο που θα καθίσταται εύκολα κατανοητή στους συμμετέχοντες ώστε να μειωθεί ο χρόνος απόκρισης (Saks, 2000). Συμπερασματικά αναφερόμενοι στον σχεδιασμό των μεμονωμένων ερωτήσεων δεχόμαστε πως οι ερευνητές εκτελούν τρεις επιλογές (Bourque et al., 1992):

- Να υιοθετήσουν ερωτήσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί σε άλλα ερωτηματολόγια.
- Να προσαρμόσουν ερωτήσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί σε άλλες μελέτες.
- Να αναπτύξουν δικές τους ερωτήσεις.

Ως προς την δομή του ερωτηματολογίου αξίζει να αναφέρουμε πως αυτό αποτελείται αποκλειστικά από κλειστές ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής (Fink, 2009), καθώς αποτελεί έναν ευκολότερο παράγοντα τόσο για την ανταπόκριση των συμμετεχόντων όσο και για την αποτελεσματικότερη στατιστική ανάλυση. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε και στον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η σύνθεση του ερωτηματολογίου. Συγκεκριμένα η διεθνής βιβλιογραφία που αναλύθηκε προκειμένου να εξαχθούν οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν στο παρόν ερωτηματολόγιο ήταν κατά βάση στην Αγγλική γλώσσα. Για τον λόγο αυτό κατά την διάρκεια της μετάφρασης έγινε προσπάθεια αποκωδικοποίησης των γλωσσικών αποχρώσεων. Προκειμένου να διασφαλιστεί η σωστή ερμηνεία των στοιχείων στην ελληνική γλώσσα χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της οπίσθιας μετάφρασης (Geisinger, 2003). Η συγκεκριμένη τεχνική πραγματοποιεί την παράλληλη μετατροπή του εξεταζόμενου κειμένου αρχικά στην γλώσσα επιλογής και εν συνεχεία στην αυθεντική γλώσσα του κειμένου προκειμένου να διασφαλιστεί η ακρίβεια της μετάφρασης.

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως η έννοια της εγκυρότητας ενός ερωτηματολογίου μπορεί να εξεταστεί ως εγκυρότητα περιεχομένου (Blumberg et al., 2008). Η έννοια αυτή αναφέρεται στον βαθμό κατά τον οποίο οι ερωτήσεις μέτρησης που τίθενται στο ερωτηματολόγιο παρέχουν επαρκή κάλυψη των διερευνητικών ερωτημάτων. Η εγκυρότητα του περιεχομένου του παρόντος ερωτηματολογίου επιβεβαίωσε ότι οι ερωτήσεις κάλυψαν τα διερευνητικά ερωτήματα μέσω της κωδικοποίησής τους με αντίστοιχα ερωτήματα που τέθηκαν από άλλες μελέτες. Παράλληλα με την εγκυρότητα, βασικό στοιχείο συνέπειας μιας έρευνας αποτελεί η αξιοπιστία η οποία και προηγείται. Η αξιοπιστία ενός ερωτηματολογίου αφορά κατά βάση την ικανότητά του να παράγει σταθερά ευρήματα σε διαφορετικές χρονικές στιγμές και με διαφορετικούς συμμετέχοντες. Όπως περιγράφει ο Mitchell (1996) οι διαδικασίες για την αξιολόγηση της αξιοπιστίας ακολουθούν την εξής μορφή:

- Έλεγχος- επανέλεγχος. Κατά την περίπτωση αυτή γίνεται προσπάθεια συσχέτισης των δεδομένων που συλλέχθηκαν σε δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές για την ίδια ομάδα ελέγχου.
- Εσωτερική συνέπεια. Η περίπτωση αυτή, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, μετρά τον συσχετισμό των απαντήσεων με τις ερωτήσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί.

- Εναλλακτικές μορφές. Η χρήση των εναλλακτικών μορφών προσφέρει την δυνατότητα στον ερευνητή, μέσω εναλλακτικών διατυπώσεων σε ερωτήσεις, να εξακριβώσει την συνέπεια των ερωτηθέντων ως προς τις απαντήσεις τους.

Κατά τον σχεδιασμό του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε μια διαδικασία βήμα – βήμα κατά την οποία τελειοποιήθηκε ο σχηματισμός του. Προκειμένου να επιτευχθεί η καταλληλότητα του ερωτηματολογίου και για να επιτραπεί στον ερευνητή να επαληθεύσει τα στοιχεία που συλλέγονται δημιουργείται μια πιλοτική μελέτη που μπορεί να διασφαλίσει την εγκυρότητα του ερωτηματολογίου (Reynolds et al., 1993).

Για να διασφαλιστεί η καταλληλότητα του ερευνητικού εργαλείου πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι για τον προσδιορισμό της ***εγκυρότητας του περιεχομένου***, της ***εγκυρότητας της δομής*** και της ***αξιοπιστίας*** του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα.

Ο πρώτος έλεγχος που πραγματοποιήθηκε αφορούσε την εγκυρότητα του περιεχομένου. Αυτός ο έλεγχος εξετάζει εάν το ερωτηματολόγιο καλύπτει πλήρως και επακριβώς ολόκληρο τον τομέα που σχετίζεται με το αντικείμενο της συγκεκριμένης έρευνας (Heale and Twycross, 2015). Προκειμένου να διασφαλιστεί η εγκυρότητα του περιεχομένου αυτής της έρευνας, πραγματοποιήθηκε αρχικά μια ανασκόπηση της σχετικής με το αντικείμενο βιβλιογραφίας, μέσω άρθρων δημοσιευμένων σε επιστημονικά περιοδικά και βιβλίων, από την οποία προέκυψαν οι ερωτήσεις και στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε μια πιλοτική έρευνα σε μια ομάδα εμπειρογνωμόνων (καθηγητές και επαγγελματίες) με σκοπό τον έλεγχο της πληρότητας του ερωτηματολογίου.

Για τον σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε μια δοκιμαστική χρήση του ερωτηματολογίου προκειμένου να δοθούν χρήσιμες παρατηρήσεις και να βελτιώσουν την μορφή των υφιστάμενων ερωτήσεων. Στο δείγμα πιλοτικής μορφής συμπεριλήφθηκαν 14 άτομα στα οποία τους δόθηκε η οδηγία να εξετάσουν με λεπτομέρεια την μορφή των ερωτήσεων. Το δείγμα αυτό κατανεμήθηκε σε 7 λογιστές – ιδιοκτήτες λογιστικών γραφείων στην περιοχή της Καβάλας, 3 ακαδημαϊκούς ειδικούς στον τομέα της Χρηματοοικονομικής Λογιστικής και 4 ιδιώτες – επαγγελματίες. Με τον τρόπο αυτό θα επιτευχθεί η εγκυρότητα περιεχομένου κατά την οποία καθορίζεται κατά πόσο η διατύπωση των ερωτήσεων επιτυγχάνει τα επιθυμητά αποτελέσματα, έχουν τοποθετηθεί με κατάλληλη σειρά, γίνονται πλήρως αντιληπτές από τους ερωτηθέντες, εάν υπάρχει ανάγκη πρόσθετων διευκρινήσεων ή πιο εξατομικευμένων ερωτήσεων και κατά πόσο οι οδηγίες και ο χρόνος για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ήταν ορθά υπολογισμένος. Τέλος, όπως αναφέρθηκε και πρωτύτερα, οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν είναι κλειστού τύπου και δομημένες για την καλύτερη δυνατή απόκριση.

Το ερωτηματολόγιο παραδόθηκε στην πιλοτική ομάδα κατόπιν καθορισμένης συνάντησης προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα στον ερευνητή να συζητήσει κατ' ιδίαν με τους συμμετέχοντες αναφορικά με τους

στόχους της έρευνας και να δοθούν διευκρινήσεις αναφορικά με πιθανά λάθη από την κατανόηση και συμπλήρωση των ερωτήσεων. Τα πρώτα αποτελέσματα κατέδειξαν χρήσιμα σχόλια για την εξέλιξη και την τελική μορφή του ερωτηματολογίου. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες προέβησαν στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

- Το ερωτηματολόγιο περιείχε πολλές ερωτήσεις γεγονός που δυσκόλευε τους ερωτηθέντες στην αποτελεσματική κατανόησή του. Για τον λόγο αυτό έγινε προσπάθεια μείωσης του μεγέθους του, αποκρύπτοντας ερωτήσεις που δεν συνέβαλαν σε παρατήρηση επιπρόσθετων ευρημάτων.
- Πραγματοποιήθηκαν βελτιώσεις ως προς την μορφή του προκειμένου να προσδώσει στον συμμετέχοντα ευκολότερη προσπέλαση στις ερωτήσεις.
- Τέλος, ορισμένες από τις ερωτήσεις τροποποιήθηκαν συντακτικά προκειμένου να είναι περισσότερο ευανάγνωστες, ύστερα από τις προτροπές των ερωτηθέντων.

Με δεδομένα τα ανωτέρα σχόλια επιχειρήθηκε η τελική κατασκευή του ερωτηματολογίου το οποίο περιλαμβάνει δομημένες ερωτήσεις και αποτελούν το κύριο μέσο της παρούσας έρευνας (Παράρτημα). Παράλληλα, κατά την διεξαγωγή του ερωτηματολογίου ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να συναινέσουν προκειμένου να διατεθούν για τους σκοπούς της έρευνας όλες οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεών τους κατά την περίοδο 2010-2019.

Το επόμενο βήμα στη διαδικασία επικύρωσης ήταν ο έλεγχος της δομικής εγκυρότητας. Η δομική εγκυρότητα επιδιώκει συμφωνία μεταξύ μιας θεωρητικής έννοιας και ενός συγκεκριμένου οργάνου μέτρησης. Οι Cao και Dowlatshahi (2005) προτείνουν τρεις τρόπους για την αξιολόγηση της εγκυρότητας της δομής: (1) ένα τεστ για την μονοδιάστατη δομή του εργαλείου (Unidimensionality), (2) ένα τεστ για την Συγκλίνουσα εγκυρότητα (Convergent validity) και (3) ένα τεστ για την Διακριτική εγκυρότητα (Discriminant validity).

Για τον έλεγχο της ***Μονοδιάστατης Δομής*** πραγματοποιήθηκε ***Διερευνητική Παραγοντική Ανάλυση*** (Exploratory Factor Analysis) με τη μέθοδο των ***Κύριων Συνιστωσών*** (Principal Component). Για την ορθογώνια περιστροφή των αξόνων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος Varimax η οποία είναι η πλέον δημοφιλής μέθοδος σύμφωνα με τους Hair *et al.* (2010). Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκε το μέτρο δειγματικής καταλληλότητας των Kaiser-Mayer-Olkin (K.M.O) και πραγματοποιήθηκε ο έλεγχος σφαιρικότητας του Bartlett προκειμένου να διαπιστωθεί αν υπάρχουν ικανοποιητικές συσχετίσεις για την πραγματοποίηση παραγοντικής ανάλυσης. Προτείνεται το μέτρο K.M.O να είναι μεγαλύτερο από 0,8 (Sharma, 1996). Για τον καθορισμό του πλήθους των παραγόντων χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο της ιδιοτιμής. Επιλέχθηκαν παράγοντες με ιδιοτιμή μεγαλύτερη του 1. Τέλος, έγινε έλεγχος της σημαντικότητας των φορτίσεων των μεταβλητών στους παράγοντες. Σε ένα δείγμα μεγαλύτερο των 250 ατόμων, φορτίσεις μεγαλύτερες από 0,35 χαρακτηρίζονται ως σημαντικές (Hair et al., 2010).

Η ***Συγκλίνουσα Εγκυρότητα*** σχετίζεται με τον βαθμό κατά τον οποίο πολλές μέθοδοι μέτρησης των μεταβλητών δίνουν τα ίδια αποτελέσματα (Spector, 1992; Churchill, 1979). Η συγκλίνουσα εγκυρότητα θεωρείται αποδεκτή όταν οι φορτίσεις όλων των μεταβλητών είναι μεγαλύτερες από 0,5 (Wixom and Watson, 2001) και οι μεταβλητές για όλες τις δομές φορτίζουν σε έναν παράγοντα με ιδιοτιμή μεγαλύτερη του 1 (Kim et al., 2008).

Διακριτική Εγκυρότητα αναφέρεται στην υπόθεση ότι ανόμοιες δομές πρέπει να είναι διαφορετικές (Burns and Bush, 1995). Μπορεί να ελεγχθεί με την εξέταση των συσχετίσεων μεταξύ των παραγόντων οι οποίες πρέπει να είναι μικρότερες από την ρίζα της μέσης εξαχθείσας διακύμανσης (Kim et al., 2008). Μία ένδειξη διακριτικής εγκυρότητας υπάρχει επίσης όταν ο συντελεστής συσχέτισης μεταξύ των παραγόντων είναι μικρότερος από τον δείκτη ***α*** του Cronbach του κάθε παράγοντα (Churchill, 1979).

Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει συνολικά **30 ερωτήσεις** οι οποίες αφορούν τις απόψεις των επαγγελματιών αναφορικά με τους παράγοντες φοροδιαφυγής, ενώ διαχωρίζεται σε **2 ενότητες**. Στην αρχή του ερωτηματολογίου βρίσκεται η εισαγωγή που αναφέρεται στους στόχους της έρευνας και δηλώνει την εμπιστευτικότητα των στοιχείων των ερωτηθέντων. Η δομή του ερωτηματολογίου αποτελείται από δύο βασικές κατηγορίες, τα δημογραφικά στοιχεία και τα προσδιοριστικά – ποιοτικά δεδομένα. Η πρώτη ενότητα χωρίζεται σε **επτά κατηγορίες ερωτήσεων** και περιλαμβάνει ορισμένα δημογραφικά χαρακτηριστικά τα οποία εξετάζουν στοιχεία που συνδέονται με τους βασικούς παράγοντες του μοντέλου. Οι ερωτήσεις παρέχουν την δυνατότητα πολλαπλής επιλογής όπως αυτές έχουν καθοριστεί από προηγούμενες έρευνες. Πιο συγκεκριμένα η δομή των δημογραφικών ερωτήσεων ακολουθεί την παρακάτω κατανομή, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 6.7. Όπως διατυπώνεται από τον πίνακα 6.7 οι παράγοντες που εξετάζονται βασίζονται σε παρούσες μελέτες που εξετάζουν το φαινόμενο της φοροδιαφυγής υπό το πρίσμα των αντίστοιχων παραγόντων. Παράγοντες όπως το φύλο, η ηλικία, η εκπαίδευση, το επίπεδο εισοδημάτων, το είδος επαγγελματικής δραστηριότητας, η εταιρική μορφή της οντότητας και τα έτη δραστηριότητας αποτελούν αντικείμενο μελέτης από αρκετούς αναλυτές οι οποίοι παρατηρούν θετικές και αρνητικές συσχετίσεις με τις αντίστοιχες μεταβλητές (Witte και Woodbury, 1985, Sandmo, 2005, Richardson, 2006, Torgler, 2007 και Kirchler, 2008).

Πίνακας 6. 7: Δομή ερωτηματολογίου: Μέρος 1

Κατηγορίες	*Διαπιστώσεις*	*Αναφορές*
Φύλο	Η διάκριση του φύλου αποτελεί στοιχείο μελέτης σε αρκετές έρευνες. Οι διαπιστώσεις συνηγορούν πως οι άνδρες παρουσιάζουν μικρότερο βαθμό συμμόρφωσης και εκτελούν με μεγαλύτερη	**Allingham και Sandmo (1972), Vogel (1974), Mason και Calvin (1978), Tittle (1980), Grasmick et al. (1984), Jackson και**

	πιθανότητα πράξεις φοροδιαφυγής, ενώ η διαφορά μεταξύ των δύο φύλων μεταβάλλεται κατά την διάρκεια των δεκαετιών.	**Milliron (1986), Kinsey και Grasmick (1993), Kirchler (1997), Frey και Feld (2002), Torgler (2003), Richardson (2006), Mohamad Ali et al. (2007) και Feld et al. (2008).**
Ηλικία	Ο παράγοντας ηλικία παρουσιάζει μια αρνητική συσχέτιση ως προς την φοροδιαφυγή. Όσο πιο μεγάλος ηλικιακά είναι ο φορολογούμενος τόσο πιο πολύ συμμορφώνεται με το φορολογικό καθεστώς.	**Tittle (1980), Witte και Woodbury (1985), Dubin και Wilde (1988), Feinstein (1991), Hanno και Violette (1996), Williams (2006) και Tedds (2010).**
Εκπαίδευση	Η εκπαίδευση συνδέεται άμεσα με την φοροδιαφυγή. Όσο τα επίπεδα εκπαίδευσης αυξάνονται, η φορολογική συμμόρφωση ακολουθεί μια θετική πορεία μειώνοντας τις περιπτώσεις φοροδιαφυγής.	**Chan et al. (2000), Hite και Hasseldine (2001), Mohani (2001) και Richardson (2006).**
Επίπεδο Εισοδήματος	Το επίπεδο εισοδήματος έχει σημαντικό αντίκτυπο στη συμμόρφωση. Σε μια χώρα όπου η αναδιανομή του εισοδήματος δεν ικανοποιεί τους φορολογούμενους, οι ομάδες υψηλότερου εισοδήματος τείνουν να φοροδιαφεύγουν περισσότερο.	**Wallschutzky (1984), Wearing και Heady (1997), Mohani (2001), Loo (2006), Torgler (2007) και Kirchler (2008).**
Είδος δραστηριότητας	Ο κλάδος δραστηριότητας αποτελεί παράγοντα διαφοροποίησης στην φοροδιαφυγή. Ανά κλάδο δραστηριότητας παρατηρείται διαφορετικός βαθμός φορολογικής συμμόρφωσης.	**Wallschutzky (1984) και Matsaganis και Flevotomou (2010).**
Εταιρική μορφή	Η διαφοροποίηση στην εταιρική μορφή των επιχειρήσεων αποτελεί έναν επιπρόσθετο παράγοντα ελέγχου καθώς σε προγενέστερες έρευνες διαπιστώνεται το ερώτημα της αποτελεσματικότητας των μέτρων φοροδιαφυγής ανάλογα με την ευθύνη που αναλαμβάνουν τα μέλη της.	**Chen et al., (2002), Crocker και Slemrod, (2005) και Sandmo (2005).**
Έτος δραστηριότητας	Αντίστοιχη σχέση όπως εμφανίζεται με τον παράγοντα ηλικία εξετάζεται και στην περίπτωση των επιχειρήσεων. Έρευνες παρουσιάζουν συσχέτιση μεταξύ νεοσύστατων επιχειρήσεων και φοροδιαφυγής.	**Witte και Woodbury (1985), Dubin και Wilde (1988), Feinstein (1991) και Hanno και Violette (1996).**

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου (πίνακας 6.8) περιλαμβάνει ερωτήσεις που ανήκουν σε **πέντε θεματικές ενότητες**. Οι παρούσες ενότητες αποτελούνται από αντίστοιχες υποκατηγορίες μεταβλητών που

εξετάζονται διεθνώς από αρκετούς ερευνητές. Οι κατηγορίες αυτές αναλύονται σε οικονομικούς και φορολογικούς, ηθικούς, πολιτικούς, διοικητικούς και ελεγκτικούς και άλλους συνδυαστικούς και επιπρόσθετους παράγοντες. Πιο συγκεκριμένα, στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνονται **εικοσιτρείς ερωτήσεις** οι οποίες επεξηγούν τις παραπάνω κατηγορίες. Σε όλες τις ερωτήσεις χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα likert scale με μετρήσεις από το 1 έως το 7 ανάλογα με τον βαθμό σημαντικότητας (βλέπε ενότητα 6.6.1). Η κατηγορία των *ηθικών παραγόντων* περιλαμβάνει **επτά ερωτήσεις**, όπως ορισμένες από αυτές έχουν υιοθετηθεί σε άλλες έρευνες (Vythelingum et al., 2017) και υποδηλώνουν την έλλειψη ηθικής σε ζητήματα φοροδιαφυγής.

Για την εξέταση λοιπόν του παράγοντα της φορολογικής ηθικής ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να απαντήσουν σε συγκεκριμένες ερωτήσεις οι οποίοι στηρίζονται στην διεθνή βιβλιογραφία. Συγκεκριμένα, έχουν χρησιμοποιηθεί **επτά ερωτήσεις** οι οποίες έχουν μετρηθεί αναφορικά με την αξιοπιστία τους και σε προγενέστερες μελέτες. Η μέτρησή τους έγινες με την μέθοδο likert scale (όπως και προγενέστερες μεταβλητές της παρούσας έρευνας) και ως σκοπό είχαν να αναδείξουν την φορολογική ηθική των ατόμων. Οι πρώτες πέντε ερωτήσεις για την φορολογική ηθική βασίζονται στις έρευνες του καθηγητή McGee και συνεργατών του και έχουν χρησιμοποιηθεί σε μεταγενέστερες μελέτες ανά τον κόσμο με σκοπό την μέτρηση της φορολογικής ηθικής. Συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις που τέθηκαν στο κοινό ήταν οι ακόλουθες:

- E1: Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη καθώς το φορολογικό σύστημα είναι άδικο.
- E2: Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν η πιθανότητα να πιαστείς είναι χαμηλή.
- E3: Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη όταν όλοι συμμετέχουν σε αυτήν.
- E4: Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν οι φόροι δαπανώνται σε έργα που είναι προς όφελός σου.
- E5: Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη εφόσον δεν μπορώ να πληρώσω.

Ενισχύοντας τις παραπάνω μετρήσεις χρησιμοποιήθηκαν δύο επιπρόσθετες ερωτήσεις που χρησιμοποιούνται από διεθνείς οργανισμούς. Το πρώτο ερώτημα το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί, από τον οργανισμό International Social Science Panel (ISSP), σε μελέτες αναφορικά με την φορολογική ηθική είναι το ακόλουθο:

- E6: Ένας φορολογούμενος αποκρύπτει το εισόδημά του προκειμένου να πληρώσει λιγότερους φόρους. Συμφωνείς με την συγκεκριμένη επιλογή?

Στην συγκεκριμένη ερώτηση οι τιμές που λαμβάνει το δείγμα είναι τέσσερις, με τις επιλογές αν κυμαίνονται από το καθόλου λάθος έως το σημαντικά λάθος. Μέσω των συγκεκριμένων δεικτών φανερώνεται η αντίληψη των ατόμων αναφορικά με την φοροδιαφυγή, όπου οι μεγαλύτερες τιμές υποδηλώνουν μεγαλύτερη φορολογική ηθική στα άτομα.

Εν συνεχεία, και για περαιτέρω ενίσχυση της μελέτης, χρησιμοποιήθηκε ακόμη μια ερώτηση που εντάσσεται στην φορολογική ηθική και έχει χρησιμοποιηθεί από τον οργανισμό World Value Survey (WVS) και διαφοροποιείται ελαφρώς από το προηγούμενο ερώτημα. Πιο συγκεκριμένα το κοινό ρωτήθηκε για την εξής επιλογή:

- Ε7: Αν σου δινόταν η ευκαιρία να φοροδιαφύγεις θα έκλεβες σε φόρους?

Η συγκεκριμένη ερώτηση έχει χρησιμοποιηθεί για την μέτρηση της φορολογική ηθικής σε πολλές χώρες, ανάμεσά τους και της Ελλάδας, προσφέροντας την δυνατότητα στην ανάλυση να συσχετιστεί το συγκεκριμένο αποτέλεσμα με τις μετρήσεις που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί. Και σε αυτήν την περίπτωση η μέγιστη επιλογή υποδηλώνει και την μεγαλύτερη φορολογική ηθική των ατόμων.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε πως η φορολογική ηθική αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες προκειμένου να εξηγηθεί η συμπεριφορά των πολιτών έναντι της φοροδιαφυγής. Μια υψηλή μέτρηση φορολογικής ηθικής υποδηλώνει πως υπάρχει μικρή τάση για την εκδήλωση πράξεων φοροδιαφυγής. Αυτό που θα προσπαθήσουμε, στην παρούσα ενότητα, να διαπιστώσουμε είναι αν συσχετίζεται η φορολογική ηθική με την συμμόρφωση. Βεβαίως δεν πρέπει να ξεχνάμε πως για να δούμε τον βαθμό επιρροής που έχει αυτός ο παράγοντας στην γενικότερη εικόνα της φορολογικής συμμόρφωσης θα πρέπει να συμπεριληφθεί ως μια ανεξάρτητη μεταβλητή σε ένα μοντέλο ελέγχου.

Στην επόμενη κατηγορία αναλύονται οι *φορολογικοί και οικονομικοί παράγοντες* μέσω **τεσσάρων ερωτήσεων** σχετιζόμενων με το μέγεθος των άμεσων και έμμεσων φόρων και αντίστοιχων οικονομικών δυσχερειών όπως αυτές διαμορφώνονται στην σημερινή εποχή. Στην πλειονότητά τους οι μελέτες χαρακτηρίζουν την θετική σχέση μεταξύ της φοροδιαφυγής και των υψηλών φορολογικών συντελεστών (Alm et al., 1995, Kanellopoulos et al., 1995, Pommerehne και Weck-Hannemann, 1996, Tatsos, 2001 και Ernst & Young, 2016) χωρίς ωστόσο να υπάρχουν και αντίθετες μελέτες όπως αυτή του Katsios (2015) που παρατηρεί πως μια μεγάλη πτώση των φορολογικών συντελεστών ενδεχομένως να μην μπορέσει να συγκρατήσει τα επίπεδα φοροδιαφυγής.

Παράλληλα πραγματοποιείται έλεγχος αναφορικά με την επίδραση των *πολιτικών παραγόντων* οι οποίοι αναλύονται σε **τρεις κατηγορίες ερωτήσεων** αναφορικά με την αποτελεσματικότητα του πολιτικού συστήματος και την ικανότητα πολιτικής βούλησης (Alm, 1988, Bank of Greece, 2011, Artavanis et al., 2016, Ernst & Young, 2016). Επιπρόσθετη κατηγορία ανάλυσης αποτελεί ο *ελεγκτικός - διοικητικός παράγοντας* ο οποίος επιμερίζεται από **τρείς εξατομικευμένες ερωτήσεις** οι οποίες εξετάζουν ζητήματα της φορολογικής διοίκησης και του τρόπου αποτελεσματικότητας των φορολογικών ελέγχων (Alm et al., 1992a, Alm et al., 1992b, Snow και Warren, 2005 και Gemmell και Ratto, 2012).

Η επόμενη κατηγορία που περιλαμβάνεται στο ερωτηματολόγιο αφορά τους <u>*επιπρόσθετους παράγοντες*</u> οι οποίοι αποτελούνται από **έξι μεταβλητές** που εξετάζουν ζητήματα αναφορικά με το φορολογητέο εισόδημα, τα επιπρόσθετα λειτουργικά κόστη, τα κόστη χρήσης συστημάτων POS καθώς και η εφαρμογή κοινών πρακτικών ανά κλάδο δραστηριότητας (Witte και Woodbury, 1983, Jackson και Milliron, 1986, Immordino και Russo, 2018). Τέλος το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει τα στοιχεία επικοινωνίας του ερευνητή, γεγονός που ενισχύει την αξιοπιστία της έρευνας καθώς και το ποσοστό απόκρισης (Houston και Nevin, 1977). Επιπρόσθετα παρατίθενται διαβεβαιώσεις αναφορικά με τα προσωπικά δεδομένα και την αποκλειστική χρήση των δεδομένων μόνο για την στατιστική ανάλυση ενώ διαφυλάσσεται με αυστηρό τρόπο το απόρρητο των συλλεγμένων στοιχείων (Rucker et al., 1984, Childers και Skinner, 1985).

Πίνακας 6. 8: Δομή ερωτηματολογίου: Μέρος 2

Κατηγορίες	*Διαπιστώσεις*	*Ερωτήσεις*	*Αναφορές*
Ηθικοί Παράγοντες	Η φοροδιαφυγή μεταξύ των χωρών συνδέεται αρνητικά με το επίπεδο της οικονομικής ελευθερίας, το επίπεδο σπουδαιότητας της αγοράς, την αποτελεσματικότητα των νόμων περί ανταγωνισμού και τα υψηλά ηθικά πρότυπα.	7	**Riahi-Belkaoiu (2004), Vythelingum et al. (2017)**
Φορολογικοί και Οικονομικοί Παράγοντες	Κυριαρχεί η πεποίθηση πως οι φορολογικοί συντελεστές ενός κράτους συσχετίζονται αρνητικά με την οικονομική ανάπτυξη, ωθώντας τα κράτη να μειώσουν τους φόρους με στόχο οι επιχειρήσεις να τονώσουν την οικονομία.	4	**Alm et al. (1995), Kanellopoulos et al. (1995), Pommerehne και Weck-Hannemann (1996), Tatsos (2001), Soledad και Kenneth (2014), Ernst & Young (2016) και Katsios (2006).**
Πολιτικοί Παράγοντες	Τα εμπειρικά στοιχεία υποστηρίζουν την ιδέα ότι η πολιτική πρόθεση επηρεάζει τη φοροδιαφυγή. Μια κυβέρνηση έχει κίνητρα να επηρεάσει την οικονομία και επομένως να χρησιμοποιήσει φορολογικούς ελέγχους για να επιτύχει αυτό το σκοπό.	3	**Alm (1988), Kim (2008), Bank of Greece (2011), Artavanis et al. (2015) και Ernst & Young (2016).**
Ελεγκτικοί και Διοικητικοί Παράγοντες	Σε προγενέστερες μελέτες παρατηρήθηκε πως η αυξανόμενη διεξαγωγή φορολογικών ελέγχων ενίσχυσε την φορολογική συμμόρφωση	3	**Alm et al. (1992a), Alm et al. (1992b), Snow και Warren (2005), Gemmell και Ratto**

	και κατ' επέκταση συντέλεσε στην μείωση της φοροδιαφυγής.		**(2012), Fonseca και Myles (2012) και Alm (2019)**
Επιπρόσθετοι Παράγοντες	Επιπρόσθετοι παράγοντες που συνδέονται με την εύρυθμη λειτουργία των επιχειρήσεων αποτελούν παράγοντες που συνδέονται με την φοροδιαφυγή. Παράγοντες όπως η χρήση ηλεκτρονικού χρήματος αποτελούν μέτρα που λειτουργούν προς όφελος της φορολογικής συμμόρφωσης.	6	**Witte και Woodbury (1983), Jackson και Milliron (1986), Ernst and Young (2016) και Immordino και Russo (2018).**

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε για την συλλογή των δεδομένων βασίστηκε στην έννοια της αυτοαναφοράς. Όπως τονίζουν και οι Podsakoff και Organ (1986) η χρήση της αυτοαναφοράς πραγματοποιείται προκειμένου να ληφθούν δημογραφικά στοιχεία και δεδομένα προσωπικότητας των ερωτηθέντων, να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα των πειραματικών χειρισμών, την κλιμάκωση των ψυχολογικών καταστάσεων των συμμετεχόντων και την λήψη στοιχείων του παρελθόντος για το εξεταζόμενο δείγμα. Για τον λόγο αυτό στην παρούσα μελέτη επιλέχθηκε η αναφερόμενη μέθοδος εξαιτίας της φύσης των ερευνητικών ερωτημάτων και της αδυναμίας άμεσης μέτρησης του κατασκευασμένου ερωτηματολογίου.

6.5.3 Έρευνα με δευτερογενή δεδομένα

Με την συμμετοχή του δείγματος στην συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες ως επιπρόσθετο στοιχείο η άδεια πρόσβασης του ερευνητή στην ηλεκτρονική πλατφόρμα (TAXIS) της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων (ΑΑΔΕ) προκειμένου να αναζητηθούν οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις των Αποτελεσμάτων Χρήσης των επιχειρήσεων για το χρονικό διάστημα 2010-2019. Η απόκριση των συμμετεχόντων κρίθηκε με επιτυχία καθώς υπήρξε άριστη συνεργασία με τον ερευνητή και την παροχή των απαιτούμενων δεδομένων.

Η συλλογή των Χρηματοοικονομικών Καταστάσεων πραγματοποιήθηκε στο ίδιο διάστημα με αυτό της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου προκειμένου να διαμορφωθεί ειδικός φάκελος για τον κάθε συμμετέχοντα με τα οικονομικά στοιχεία της επιχείρησης που ανήκει. Κατά την συλλογή των Καταστάσεων Αποτελεσμάτων Χρήσης πραγματοποιήθηκε αποκωδικοποίηση των συμπληρωμένων ποσών. Συγκεκριμένα τα στοιχεία που αναλύθηκαν αποτελούνται από τις ακόλουθες κατηγορίες:

- Αγορές Χρήσης
- Απογραφή

- Κόστος πωληθέντων
- Αγορές Παγίων
- Έσοδα Εμπορίας
- Έσοδα Παροχής
- Συνολικά Ακαθάριστα Έσοδα
- Μικτό Αποτέλεσμα
- Αμοιβές Προσωπικού
- Έξοδα υπέρ Ασφαλιστικών Ταμείων
- Παροχές Τρίτων
- Έξοδα Ιδιόχρησης
- Διάφορα Έξοδα
- Αποσβέσεις Παγίων
- Σύνολο Δαπανών
- Αποτελέσματα προ Φόρου
- Ποσό φόρου βάσει Αυτοελέγχου

Ένας από τους βασικούς λόγους για τους οποίους επιλέχθηκε η πρόσβαση του ερευνητή στα δεδομένα των Χρηματοοικονομικών Καταστάσεων και όχι η παροχή των αντίστοιχων ποσών από τους συμμετέχοντες (μέσω της συμπλήρωσης αντίστοιχων ερωτήσεων του ερωτηματολογίου) ήταν η αντικειμενική και αληθής εικόνα των επιχειρήσεων. Παράλληλα, όπως τονίστηκε και σε προηγούμενη ενότητα βασικός στόχος των δεδομένων που συλλέχθηκαν ήταν, από την πλευρά του ερευνητή, η πλήρη γνώση του τρόπου διαχείρισης των επιλεγμένων επιχειρήσεων. Έτσι ο ερευνητής διαθέτει εκ των προτέρων γνώσεις αναφορικά με τους τρόπους φοροδιαφυγής των αντίστοιχων επιχειρήσεων και επομένως κατά την ανάλυση των οικονομικών καταστάσεων υπάρχει η δυνατότητα άμεσης επίγνωσης των σημείων όπου παρατηρείται παραποίηση των πραγματικών γεγονότων.

6.6 Μεθοδολογία στατικής ανάλυσης

Εξετάζοντας την σημαντικότητα του εκάστοτε προσδιοριστικού παράγοντα που επιδρά τόσο στην φορολογική συμμόρφωση όσο και στην φοροδιαφυγή παρατηρήθηκαν χρήσιμα συμπεράσματα για την πορεία του εξεταζόμενου θέματος. Ωστόσο πέραν της περιγραφικής ανάλυσης σε μεμονωμένη περίπτωση του εκάστοτε παράγοντα, το φαινόμενο της φοροδιαφυγής αποτελεί ένα πολυσύνθετο πρόβλημα όπου όλες οι ανεξάρτητες μεταβλητές επηρεάζουν ταυτόχρονα την εξαρτημένη μεταβλητή. Προκειμένου λοιπόν να αναλυθεί σε βάθος η παρούσα μελέτη θα γίνει χρήση μιας πολυμεταβλητής στατιστικής ανάλυσης με

σκοπό την μελέτη των αποτελεσμάτων της φοροδιαφυγής υπό την χρήση πολλαπλών μεταβλητών. Με την χρήση ταυτόχρονα πολλών μεταβλητών επιτυγχάνεται μια σύνθετη μοντελοποίηση η οποία μπορεί να δώσει χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με τον βαθμό επηρεασμού όλων των εν δυνάμει προσδιοριστικών παραγόντων.

Με δεδομένη την ανάλυση που προηγήθηκε, η διαμόρφωση των ανεξάρτητων μεταβλητών έχει ως κύριο σκοπό την εξέταση τόσο του φαινομένου της φοροδιαφυγής όσο και την ποσοτικοποιημένη διαφορά που προκύπτει στα εισοδήματα προ φόρου και εν τέλει στα δημόσια έσοδα του Ελληνικού κράτους. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να γίνει ξεκάθαρη η συνεισφορά της παρούσας εργασίας στον τρόπο λειτουργίας του Ελληνικού φορολογικού συστήματος. Με δεδομένη την επιδίωξη των εκάστοτε κυβερνητικών αρχών να ενισχύσουν το φορολογικό σύστημα παρατηρούνται διάφορες κινήσεις προς την ενίσχυση της αποκαλούμενης «εθελοντικής» συμμόρφωσης. Όπως άλλωστε αναλύθηκε εκτενέστερα στην βιβλιογραφική ανασκόπηση βασική επιδίωξη όλων των αναπτυγμένων χωρών αποτελεί η αύξηση των δημοσίων εσόδων μέσω της παροχής κινήτρων που ωθούν τους πολίτες της στην εθελούσια αναφορά των πραγματικών εισοδημάτων τους. Βεβαίως στην Ελληνική επικράτεια ο τρόπος ενίσχυσης αυτής της κατάστασης είναι παρωχημένος και στις περισσότερες περιπτώσεις οδηγεί, αν όχι σε αντίθετα αποτελέσματα, σε παρόμοιες καταστάσεις χωρίς κάποια ουσιαστική διαφορά.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός πως για το έτος 2016, όπου παρατηρήθηκε πτώση του ΑΕΠ κατά 27% σε σχέση με το επίπεδο τιμών του 2008, λόγω της εισαγωγής νέων φόρων και της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης το σύνολο των εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού μειώθηκε κατά 4%, από €55,3 σε €53,1 δισ. Παράλληλα οι άμεσοι φόροι παρουσίασαν αύξηση κατά 5%, από €20,8 σε €21,4 δισ., ενώ η αναλογία των έμμεσων φόρων μειώθηκε κατά 15%, από €30,2 δισ. σε €25,7 δισ.. Βεβαίως η ενίσχυση των εσόδων από άμεσους φόρους αυξήθηκε σε 41,1%, σε σχέση με το 2015 που άγγιζε το 39,9%, ενώ οι έμμεσοι φόροι συνεχίζουν διαχρονικά να αποτελούν την μεγαλύτερη πηγή εσόδων αποτελώντας το 48,3%, από 48% που εντοπιζόταν το έτος 2015 (Διανέοσις, 2018).

Έχοντας στο προσκήνιο της παρούσας μελέτης την αναζήτηση των παραγόντων και τον βαθμό επιρροή τους τα δημόσια έσοδα από την μεριά των επιχειρήσεων δημιουργείται η ανάγκη χρήσης μιας πολυμεταβλητής στατιστικής ανάλυσης. Πιο συγκεκριμένα, ο συγκεκριμένος τρόπος ανάλυσης θα βοηθήσει προκειμένου να καταδειχθούν εκείνοι οι παράγοντες που ωθούν τις επιχειρήσεις να αυξάνουν την μη φορολογική τους συμμόρφωση. Έχοντας στο επίκεντρο της προσοχής μας την προσπάθεια του κράτους, αποδεσμευμένη πλέον από τις μνημονιακές της υποχρεώσεις, να προσφέρει τόσο σε εξωτερικούς επενδυτές όσο και στην εγχώρια οικονομία σταθερές βάσεις για την οικονομική ανάπτυξη, η δημιουργία ενός σταθερού φορολογικού συστήματος κρίνεται αναγκαία υπόθεση. Έχοντας λοιπόν κατά νου την ανάγκη της χώρας για ενίσχυση της εγχώριας οικονομίας το ερώτημα που τίθεται αφορά τους τομείς της

οικονομίας που θα πρέπει να ενισχυθούν και να θωρακισθούν. Εξετάζοντας το ζήτημα αυτό και μελετώντας την διάρθρωση της αγοράς γίνεται άμεσα κατανοητή η στήριξη της οικονομίας στις Μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Πιο συγκεκριμένα, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε ενότητα 3.3), ο όγκος των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων αγγίζει 99% γεγονός που καταδεικνύει την ανάγκη κάλυψης, μέσω επιστημονικής ανάλυσης, των ιδιαίτερων οικονομικών χειρισμών που απαιτούνται για αυτές τις κατηγορίες. Επιπρόσθετα, πέραν του μεγάλου αριθμού των επιχειρήσεων, οι εκτιμήσεις της Κομισιόν για το 2018 ανέφεραν πως αγγίζουν τις 819.000, αξιοσημείωτη είναι και η συνεισφορά τους στον αριθμό της μισθωτής εργασίας που κατέχουν κατακτώντας το 78,2% του συνολικού ανθρωπίνου δυναμικού της χώρας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019).

Επομένως η χρήση μιας πολυμεταβλητής στατιστικής ανάλυσης κρίνεται σκόπιμη προκειμένου να εξετάσουμε την παράλληλη επίδραση παραγόντων που σε θεωρητικό επίπεδο τείνουν συντελούν δραστικό ρόλο στην εξαρτημένη μεταβλητή. Για τον σκοπό της παρούσας μελέτης θα χρησιμοποιηθούν συνολικά **εικοσιτρείς μεταβλητές**. Στην συνέχεια παρουσιάζονται οι ονομασίες των μεταβλητών καθώς επίσης και οι συντομεύσεις αυτών.

Στην παρούσα ανάλυση έγινε χρήση των μεταβλητών που σχετίζονται με τους *υψηλούς φορολογικούς συντελεστές της άμεσης φορολογίας, την υψηλή έμμεση φορολογία, την οικονομική δυσχέρεια*, *τη πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, το υψηλό κόστος ασφαλιστικής κάλυψης, την έλλειψη πολιτικής βούλησης, την αναποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος, την ανεπάρκεια παροχής ανταποδοτικών παροχών από το κράτος, τα χαμηλά ποσοστά φορολογικών ελέγχων, την αναποτελεσματική στελέχωση των ελεγκτικών αρχών, τα οργανωτικά προβλήματα της διοίκησης, η αναποτελεσματικότητα των προστίμων, την επαναφορά του συστήματος του «αυτοελέγχου», την ύπαρξη γειτονικών χωρών με χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές, το λειτουργικό κόστος και το κόστος λειτουργίας των POS* (αναφερόμενοι στα κόστη ετήσιας συντήρησης των μηχανημάτων και επιβάρυνσης από τις τράπεζες προς τις επιχειρήσεις) *και τη φορολογική ηθική* (με την χρήση επτά στοιχείων επεξήγησής της). Για τις παραπάνω μεταβλητές (variables) χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα likert scale με μετρήσεις από το 1 έως το 7 ανάλογα με τον βαθμό σημαντικότητας.

Παράλληλα μεταβλητές όπως *το φύλο, η ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, το συνολικό ετήσιο εισόδημα, τα φορολογητέα εισοδήματα προ φόρου, το ιδιοκτησιακό καθεστώς των επιχειρήσεων, το είδος δραστηριότητας και το έτος ίδρυσης της επιχείρησης* χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα ανάλυση.

Τέλος η εξαρτημένη μεταβλητή του μοντέλου αποτελείται από τον βαθμό της φορολογικής συμμόρφωσης και κατ' επέκταση τον βαθμό φοροδιαφυγής ο οποίος θα μετρηθεί μέσω της αναλογίας ανάμεσα στον πραγματικό φόρο που αποδόθηκε προς τις φορολογικές αρχές και του πραγματικού εισοδήματος που

προήλθε από την επιχειρηματική δραστηριότητα [βλ. έρευνα των Das Gupta et al. (1995)]. Στην προκειμένη περίπτωση και επειδή σκοπός μας είναι ο έλεγχος του επιπέδου φοροδιαφυγής για τις επιχειρήσεις, επιλέχθηκε η χρήση του συγκεκριμένου δείκτη για την εξέταση του προκαθορισμένου διαστήματος των τελευταίων δέκα ετών (2010-2019). Έτσι ο τύπος αυτός προσαρμόστηκε προκειμένου να παρουσιάσει στον αριθμητή το συνολικό αποτέλεσμα προ φόρου προς το συνολικό ποσό φόρου που πληρώθηκε μέσα σε μια προκαθορισμένη περίοδο ετών. Για την δική μας μελέτη τα έτη ανάλυσης ορίζονται από το 2010 έως και το 2019. Βεβαίως όπως τονίζεται και από τους ερευνητές το πρόβλημα με την χρήση των συγκεκριμένων τύπων είναι τα εσφαλμένα αποτελέσματα που παρουσιάζουν οι μετρήσεις αυτές. Και αυτό διότι η μέτρηση λαμβάνει τα απαραίτητα στοιχεία από τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις (αναφορικά με τα αποτελέσματα προ φόρου) με αποτέλεσμα να μην ανταποκρίνεται στο πραγματικό ποσό των εισοδημάτων που αποκτούν οι ιδιοκτήτες. Στο σημείο αυτό, και βρισκόμενοι ως ερευνητές σε αυτό το τέλμα καλείται η έρευνα αυτή να επιδείξει ένα στοιχείο που προσφέρει εγκυρότητα αναφορικά με τα αποτελέσματά της. Η υπέρβαση που πραγματοποιείται, έναντι άλλων μελετών, αφορά την πραγματική καταγραφή των εισοδημάτων από επιχειρηματική δραστηριότητα προτού δηλαδή επέλθει η χειραγώγησή τους. Αυτό επιτυγχάνεται χάρη στην ιδιότητα του ερευνητή και την καλή γνώση του εξεταζόμενου δείγματος. Για τον λόγο αυτό κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε ο παραπάνω τύπος (Tax Compliance) τόσο βάσει των εισοδημάτων που δηλώθηκαν μέσω των χρηματοοικονομικών καταστάσεων όσο και βάσει της πραγματικότητας (δηλαδή των αποτελεσμάτων που υπό κανονικές συνθήκες θα δηλώνονταν εάν δεν υπήρχαν «διορθωτικές» κινήσεις τόσο επί των εσόδων όσο και επί των δαπανών). Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την συγκεκριμένη μέθοδο είναι αξιόπιστα καθώς αποτυπώνουν την πραγματική εικόνα των επιχειρήσεων και όπως θα διαπιστώσουμε και στην ανάλυση που ακολουθεί σε ορισμένες περιπτώσεις οδηγεί σε διαφορετικά αποτελέσματα απ’ ότι παρουσιάζουν οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις.

6.6.1 Η αξιολόγηση των παραγόντων του μοντέλου και η Παραγοντική ανάλυση

Η έννοια της ανάλυσης παραγόντων αποτελεί μια μέθοδο στατιστικών τεχνικών που ως σκοπό έχουν την μείωση του συνόλου των παρατηρήσιμων μεταβλητών σε μικρότερο αριθμό παραγόντων. Η λογική που ακολουθεί η παρούσα ανάλυση βασίζεται στο γεγονός ότι υπάρχει ένας αριθμός που περιλαμβάνει μη παρατηρήσιμες λανθάνουσες μεταβλητές οι οποίες αντιπροσωπεύουν τους συσχετισμούς μεταξύ των παρατηρούμενων μεταβλητών, έτσι ώστε εάν οι λανθάνουσες μεταβλητές διατηρούνται πλήρως ή εν μέρει σταθερές, οι μερικές συσχετίσεις των παρατηρούμενων μεταβλητών γίνονται όλες μηδενικές (Sheppard, 1996).

Όπως τονίζει στην ανάλυσή του και ο De Coster (1998) η ανάλυση παραγόντων είναι μια συλλογή μεθόδων που χρησιμοποιούνται προκειμένου να εξετάσουν τα αποτελέσματα που παρατηρούνται σε έναν αριθμό μετρήσιμων μεταβλητών. Βασικός λοιπόν σκοπός της παραγοντικής ανάλυσης είναι η μείωση και η σύνοψη δεδομένων (Sheppard, 1996). Ένα στοιχείο, που εφαρμόζεται στην παρούσα έρευνα, είναι η κοινή ανάλυση παραγόντων (Confirmatory Factor Analysis). Με την ανάλυση κοινών παραγόντων (CFA) αναλύεται μόνο η κοινή διακύμανση των παρατηρούμενων μεταβλητών (Rummel, 1967).

Οι τεχνικές που ακολουθούνται στην ανάλυση παραγόντων ποικίλουν ανάλογα με την μέθοδο που θα επιλεγεί για την εξαγωγή των παραγόντων. Για τον λόγο αυτό οι μέθοδοι που μπορούν να εφαρμοστούν είναι οι ακόλουθοι (Zikmund et al., 2003):

- Principal component analysis. Είναι ίσως η πιο διαδεδομένη μέθοδος, καθώς αναζητεί το γραμμικό συνδυασμό των μεταβλητών έτσι ώστε να επεξηγούνται από τους παράγοντες η μέγιστη μεταβλητότητα των μεταβλητών.
- Maximum likelihood factoring. Αποτελεί μια μέθοδο που προϋποθέτει την ύπαρξη πολυδιάστατης κανονικής κατανομής. Ενδεχομένως να οδηγήσει σε πολλούς παράγοντες.
- Principal axis factoring. Αποτελεί παραλλαγή της PCA. Χρησιμοποιείται στις περιπτώσεις όπου ο πίνακας συσχέτισης είναι ιδιάζων.
- Image factoring. Χρησιμοποιείται κατά βάση στη θεωρία εικόνας.
- Alpha factoring. Αφορά την προσπάθεια μεγιστοποίησης της αξιοπιστίας.
- Unweighted least squares factoring. Βασίζεται στην έννοια των ελαχίστων τετραγώνων. Έτσι ελαχιστοποιείται το άθροισμα τετραγώνων μεταξύ παρατηρούμενων και εκτιμώμενων πινάκων συσχέτισης.
- Generalizes least squares factoring. Αποτελεί παραλλαγή της παραπάνω μεθόδου.

Οι δύο πιο συχνά χρησιμοποιούμενες τεχνικές αναλυτικών παραγόντων είναι αυτές της κύριας συνιστώσας και της ανάλυσης βασικών παραγόντων (Loehlin, 1992). Αναπόσπαστα στοιχεία σε αντίστοιχες στατιστικές αναλύσεις αποτελούν η αξιοπιστία και η εγκυρότητα. Η έννοια της αξιοπιστίας ενισχύεται κατά το διάστημα όπου παρόμοια αποτελέσματα συλλέγονται σε μια πάροδο χρόνου υπό δεδομένες καταστάσεις. Όπως αναφέρει και ο ερευνητής Peter (1979), εξετάζεται ο βαθμός κατά τον οποίο τα μέτρα είναι απαλλαγμένα από λάθη και επομένως εμφανίζονται συνεπή αποτελέσματα. Ωστόσο η αξιοπιστία δεν συνεπάγεται απαραιτήτως και την ύπαρξη εγκυρότητας (Rousson et al., 2002). Η εγκυρότητα αναζητά να μετρήσει το στοιχείο που έχει σχεδιαστεί από τον ερευνητή να εξεταστεί (Zikmund et al., 2003).

Η αξιολόγηση ενός μοντέλου περιλαμβάνει επίσης την εκτίμηση της ***Αξιοπιστίας*** (Reliability) η οποία μετράει την εσωτερική συνοχή των παραγόντων. Η εσωτερική συνοχή μπορεί να υπολογιστεί με τη χρήση

του δείκτη ***α*** του Cronbach και βασίζεται στις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών που αποτελούν τον παράγοντα. Τιμές του δείκτη *α* του Cronbach μεγαλύτερες του 0,7 θεωρούνται ικανοποιητικές (Spector, 1992; Nunnaly, 1978).

Οι επτά (7) μεταβλητές οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν για την αξιολόγηση της φορολογικής ηθικής των επιχειρήσεων έδωσαν έναν παράγοντα ο οποίος καλύπτει όλες τις απαιτήσεις μιας πολύ ικανοποιητικής παραγοντικής ανάλυσης. Συγκεκριμένα, ο δείκτης Κ.Μ.Ο με τιμή 0,916>0,7 και η στατιστικά σημαντική τιμή του ελέγχου σφαιρικότητας του Bartlett (χ2=2009,792 d.f=21, sig.=0,000<0,05) δείχνουν την καλή προσαρμογή των δεδομένων στην παραγοντική ανάλυση. Επιπλέον, οι φορτίσεις όλων των μεταβλητών στον παράγοντα ο οποίος δημιουργήθηκε με ιδιοτιμή 5,868>1, κυμαίνονται από 0,867 έως 0,957 και είναι σημαντικά μεγαλύτερες του κατώτερου ορίου 0,45. Επίσης, η συνολικά ερμηνευμένη διακύμανση ανέρχεται στο 83,83%>50%. Τέλος, ο δείκτης αξιοπιστίας (Cronbach's a) με τιμή 0,967 δηλώνει το πολύ υψηλό επίπεδο εσωτερικής συνοχής του παράγοντα. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 6. 9: Έλεγχος αξιοπιστίας ερωτήσεων Φορολογικής Ηθικής

Μεταβλητές	**Φορτίσεις**	**Παράγοντας**
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη καθώς το φορολογικό σύστημα είναι άδικο	0,909	Φορολογική Ηθική Ιδιοτιμή=5,868 Διακύμανση=83,83%
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν η πιθανότητα να πιαστείς είναι χαμηλή.	0,867	
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη όταν όλοι συμμετέχουν σε αυτήν.	0,931	
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν οι φόροι δαπανώνται σε έργα που είναι προς όφελός σου.	0,891	
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη εφόσον δεν μπορώ να πληρώσω.	0,934	
Ένας φορολογούμενος αποκρύπτει το εισόδημά του προκειμένου να πληρώσει λιγότερους φόρους. Συμφωνείς με την συγκεκριμένη επιλογή?	0,916	
Αν σου δινόταν η ευκαιρία να φοροδιαφύγεις θα έκλεβες σε φόρους?	0,957	

K.M.O =0,916 Bartlett's test of sphericity: Approx. chi- square 2009,792 df 21 Sig. 0,000	
Cronbach's a = 0,967	

Στην προσπάθειά μας να εξετάσουμε τον βαθμό εγκυρότητας του μοντέλου πραγματοποιήθηκε η χρήση του εργαλείου της παραγοντικής ανάλυσης. Συγκεκριμένα η παρούσα ανάλυση πραγματοποιήθηκε στο σύνολο των ερωτήσεων που αποτέλεσαν τις ανεξάρτητες μεταβλητές.

Η ανάλυση περιελάβανε τον έλεγχο για τις δεκαέξι μεταβλητές οι οποίες αφορούν τον οικονομικό-φορολογικό παράγοντα, τον πολιτικό παράγοντα, τον διοικητικό- ελεγκτικό παράγοντα και τον επιπρόσθετο παράγοντα. Οι παράγοντες που εξετάστηκαν ήταν οι ακόλουθοι: *οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές, η υψηλή έμμεση φορολογία, η οικονομική δυσχέρεια, η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, το υψηλό κόστος ασφαλιστικής κάλυψης, την έλλειψη πολιτικής βούλησης, την αναποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος, την ανεπάρκεια παροχής ανταποδοτικών παροχών από το κράτος, τα χαμηλά ποσοστά φορολογικών ελέγχων, την αναποτελεσματική στελέχωση των ελεγκτικών αρχών, τα οργανωτικά προβλήματα της διοίκησης, η αναποτελεσματικότητα των προστίμων, την επαναφορά του συστήματος του «αυτοελέγχου», την ύπαρξη γειτονικών χωρών με χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές, το λειτουργικό κόστος και το κόστος λειτουργίας των POS*.

Από την παραγοντική ανάλυση προέκυψε στατιστικά σημαντικός έλεγχος σφαιρικότητας (Bartlett' s test of sphericity: χ^2=1128,406 sig.=0,000) και ικανοποιητική τιμή του δείκτη K.M.O (0,774). Δημιουργήθηκαν, με βάση το κριτήριο της ιδιοτιμής, πέντε παράγοντες με συνολική διακύμανση 63,77%.

Ο πρώτος παράγοντας αποτελείται από τις τέσσερεις μεταβλητές που αφορούν τον οικονομικό-φορολογικό παράγοντα, ο δεύτερος από τις τρεις μεταβλητές του πολιτικού παράγοντα και μια μεταβλητή που εννοιολογικά ανήκει στον επιπρόσθετο παράγοντα, ο τρίτος παράγοντας από τις τρεις μεταβλητές του διοικητικού- ελεγκτικού παράγοντα και δύο μεταβλητές που εννοιολογικά ανήκουν στον επιπρόσθετο παράγοντα. Ο τέταρτος παράγοντας αποτελείται από μια μόνο μεταβλητή του επιπρόσθετου παράγοντα και τέλος ο πέμπτος παράγοντας από δύο μεταβλητές που εννοιολογικά ανήκουν στον επιπρόσθετο παράγοντα.

Προκειμένου να προκύψει ένα παραγοντικό μοντέλο με εννοιολογική συνάφεια, αποκλείστηκαν οι έξι μεταβλητές που φόρτιζαν σε παράγοντες στους οποίους δεν ανήκουν εννοιολογικά και πραγματοποιήθηκε εκ νέου παραγοντική ανάλυση.

Από την παραγοντική ανάλυση προέκυψε στατιστικά σημαντικός έλεγχος σφαιρικότητας (Bartlett' s test of sphericity: χ^2=642,530 sig.=0,000) και ικανοποιητική τιμή του δείκτη K.M.O (0,802). Δημιουργήθηκαν, με βάση το κριτήριο της ιδιοτιμής, τρείς παράγοντες με συνολική διακύμανση 62,180%. Ο πρώτος παράγοντας αποτελείται από τις τέσσερεις μεταβλητές που αφορούν τον οικονομικό- φορολογικό παράγοντα, ο δεύτερος από τις τρεις μεταβλητές του πολιτικού παράγοντα και ο τρίτος παράγοντας από τις τρεις μεταβλητές του διοικητικού- ελεγκτικού παράγοντα. Αναλυτικά τα αποτελέσματα της Παραγοντικής ανάλυσης παρουσιάζονται στον πίνακα 6.10.

Πίνακας 6. 10: Αποτελέσματα Παραγοντικής Ανάλυσης

Μεταβλητές	**Φορτίσεις**	**Παράγοντας**
Υψηλοί φορολογικοί συντελεστές	0,743	Οικονομικός- Φορολογικός Ιδιοτιμή=3,050
Υψηλή έμμεση φορολογία	0,795	
Οικονομική δυσχέρεια	0,612	
Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος	0,590	
Έλλειψη πολιτικής βούλησης	0,817	Πολιτικός Ιδιοτιμή=1,600
Αναποτελεσματικότητα φορολογικού συστήματος	0,814	
Ανεπαρκής παροχή δημόσιων υπηρεσιών	0,833	
Χαμηλά ποσοστά ελέγχων	0,827	Διοικητικός- Ελεγκτικός Ιδιοτιμή=1,568
Αδυναμία στελέχωσης ελεγκτικών αρχών	0,585	
Αναποτελεσματικότητα φορολογικών προστίμων	0,821	
K.M.O =0,802 Bartlett's test of sphericity: Approx. chi- square 642,530 df 45 Sig. 0,000		
Variance = 62,18%		

Πραγματοποιήθηκαν στη συνέχεια έλεγχοι για την συγκλίνουσα εγκυρότητα και την διακριτική εγκυρότητα της δομής που προέκυψε μετά την παραγοντική ανάλυση. Η συγκλίνουσα εγκυρότητα προκύπτει από τις τιμές των φορτίσεων και της ιδιοτιμής οι οποίες είναι μεγαλύτερες του 0,5 και του 1 αντίστοιχα, όπως φαίνονται στον πίνακα 6.11. Η διακριτική εγκυρότητα, προκειμένου να ελεγχθεί είναι απαραίτητο να υπολογιστούν οι δείκτες αξιοπιστίας (Cronbach's alpha) του κάθε παράγοντα και οι συντελεστές συσχέτισης των παραγόντων μεταξύ τους. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πίνακα

6.11 και πιστοποιούν την διακριτική εγκυρότητα καθώς ο δείκτης αξιοπιστίας του κάθε παράγοντα είναι μεγαλύτερος από τους συντελεστές συσχέτισης του παράγοντα με τους άλλους παράγοντες.

Πίνακας 6. 11: Έλεγχος Διακριτικής Εγκυρότητας ανά παράγοντα

	Φορολογική Ηθική	Οικονομικός-Φορολογικός	Πολιτικός	Διοικητικός-Ελεγκτικός
Φορολογική Ηθική	0,967*			
Οικονομικός- Φορολογικός	-0,360	0,639*		
Πολιτικός	-0,734	0,233	0,807*	
Διοικητικός- Ελεγκτικός	-0,416	0,218	0,539	0,748*

*Cronbach's alpha index

Όπως αναλύθηκε και παραπάνω για τις συγκεκριμένες μεταβλητές χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα likert scale με μετρήσεις από το 1 έως το 7 ανάλογα με τον βαθμό σημαντικότητας. Αξίζει να σημειωθεί πως η επιλογή της συγκεκριμένης μεθόδου έναντι εναλλακτικών, όπως για παράδειγμα μετρήσεις likert scale από το 1 έως το 5, πραγματοποιήθηκε διότι σε αρκετές μελέτες έχει παρατηρηθεί πως η χρήση επτά επιλογών απόκρισης μπορεί να βελτιώσει την αξιοπιστία των ερευνών (Symonds, 1924, Ghiselli, 1955, Colman et al., 1997). Συμπληρωματικά, υπάρχει και η έρευνα του Miller (1956) ο οποίος υποστήριξε πως ο ανθρώπινος εγκέφαλος παρουσιάζει ένα εύρος απόλυτης κρίσης το οποίο μπορεί να διακρίνει περίπου επτά διαφορετικές κατηγορίες και άρα η χρήση τέτοιων επιλογών μπορεί να προσδώσει μεγαλύτερη ευκολία στο κοινό, ενώ τόνισε πως η επιλογή αύξησης των κατηγοριών πέραν αυτού του αριθμού δεν ενισχύει την αξιοπιστία τους. Αναφορικά με τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την χρήση κλιμάκων με επτά σημεία, σε μελέτη του Lewis (1993) διαπιστώθηκε ότι η χρήση του συγκεκριμένου εργαλείου οδήγησε στην ύπαρξη ισχυρότερων συσχετίσεων με τα αντίστοιχα αποτελέσματα των δοκιμών. Έτσι το όριο που τίθεται από αναλυτές, όπως ο Johns (2010), για δεδομένα που προκύπτουν από κλίμακες likert αναφορικά με σημαντικότητα των δεδομένων που παρέχουν, αναφέρουν πως ο αριθμός των σημείων κλίμακας δεν θα πρέπει να περιέχει ούτε λιγότερα από πέντε σημεία ούτε περισσότερα από επτά.

6.6.2 Το υπόδειγμα της στατιστικής ανάλυσης

Στην παρούσα υποενότητα και με δεδομένες τις ανάγκες ύπαρξης ενός πολύσυνθετου μοντέλου, όπως αναλύθηκε πιο πάνω, παρουσιάζεται το μοντέλου ελέγχου για την παρούσα έρευνα. Η ανάλυση θα πραγματοποιηθεί μέσω της μεθόδου της πολλαπλής παλινδρόμησης επιχειρώντας να περιγράψει τη σχέση μεταξύ της εξαρτημένης μεταβλητής Υ που αναφέρεται στον βαθμό της φοροδιαφυγής και των

ανεξάρτητων μεταβλητών X1, X2, ….., X4, οι οποίες έχουν αναφερθεί αναλυτικότερα παραπάνω, και ακολουθεί την ακόλουθη δομή:

$$Y = b0 + b1*X1 + b2*X2 + b3*X3 + b4*X4 + ei$$

Συμπερασματικά το μοντέλο ελέγχου της φοροδιαφυγής θα έχει την ακόλουθη μορφή:

$$COM = b0 + b1*EF + b2*TFF + b3*PF + b4*AAF + ei$$ όπου:

COM = Tax compliance

b0 = η σταθερά προσδιορισμού του άξονα των Y και του υπερεπιπέδου παλινδρόμησης

b1, b2, b3, b4= οι συντελεστές παλινδρόμησης

EF= Ethical Factors

TFF = Taxation and Fiscal Factors.

PF = Politic Factors.

AAF = Administrative and Audit Factors.

ei = το σφάλμα, αναφερόμενοι στην διαφορά που προκύπτει μεταξύ της εξαρτημένης μεταβλητής και της τιμής πρόβλεψης του υποδείγματος.

Η ανάλυση της γραμμικής παλινδρόμησης πραγματοποιήθηκε μέσω του στατιστικού προγράμματος SPSS 26 και παρουσιάζονται στην συνέχεια της παρούσας έρευνας.

6.6.3 Ανάλυση Παλινδρόμησης και τα ερευνητικά ερωτήματα

Με την κατασκευή του ερευνητικού μοντέλου κρίθηκε κατάλληλη η χρήση ανάλυσης παλινδρόμησης (regression analysis). Σε κάθε πρόβλημα παλινδρόμησης διακρίνονται δύο είδη μεταβλητών, οι ανεξάρτητες ή ελεγχόμενες ή επεξηγηματικές και οι εξαρτημένες ή μεταβλητές απόκρισης. Δεδομένης της πολυπλοκότητας του ερευνητικού μοντέλου κρίθηκε σκόπιμη η χρήση μιας γραμμικής παλινδρόμησης.

Με την χρήση του μοντέλου αυτού καλούνται να ερμηνευθούν και οι έλεγχοι υποθέσεων που έχουν διαμορφωθεί μέσω της σύνθεσης των ερευνητικών ερωτημάτων. Στην παρούσα μελέτη εξετάζονται **εικοσιτέσσερα ερευνητικά ερωτήματα** που σχετίζονται με την επιρροή παραγόντων στο εύρος της φοροδιαφυγής και επιμερίζονται σε **έξι κατηγορίες**. Αδιαμφισβήτητα το φαινόμενο της φοροδιαφυγής έχει τεθεί στο μικροσκόπιο σημαντικών ερευνών (Jackson and Milliron, 1986, Long and Swingen, 1991, Cuccia 1994, Richardson and Sawyer, 2001) ωστόσο η έκτασή τους αναφορικά με τους παράγοντες που

επηρεάζουν την εμφάνιση φαινομένων φοροδιαφυγής, είναι περιορισμένη (Wentworth and Rickel, 1985, Richardson, 2006, Alm et al., 2019, Immordino and Russo, 2018, Oduro et al., 2018).

Με βάση την θεωρητική προσέγγιση που προηγήθηκε στο πρώτο μέρος της παρούσας διατριβής διαπιστώθηκε η ύπαρξη βασικών παραγόντων που στηριζόμενοι σε υπάρχουσες μελέτες υποδηλώνουν έναν βαθμό συσχέτισης. Οι παράγοντες αυτοί, με βάση και την παραγοντική ανάλυση που πραγματοποιήθηκε, διαχωρίζονται στις ακόλουθες κατηγορίες: τους δημογραφικούς, τους ηθικούς, τους οικονομικούς - φορολογικούς, τους πολιτικούς, τους ελεγκτικούς – διοικητικούς και επιπρόσθετους – συμπληρωματικούς. Πιο συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται προς μελέτη είναι τα ακόλουθα:

Δημογραφικοί παράγοντες

Η εξέταση των επιμέρους χαρακτηριστικών των επιχειρήσεων αποτελούσε μακράν ένα πρώτο βήμα στην κατανόηση των συνθηκών που υπάρχουν σε ένα εξεταζόμενο δείγμα προκειμένου να διαπιστωθεί η συμβολή των φυσικών χαρακτηριστικών στην διαμόρφωση της φορολογικής συνείδησης.

Σε επίπεδο συμμόρφωσης, οι δημογραφικοί παράγοντες, όπως το φύλο, η ηλικία και η εκπαίδευση, να αποτελούν συνδεδεμένα στοιχεία με την έκταση της φοροδιαφυγής. Πιο συγκεκριμένα, όπως αναλύθηκε και παραπάνω, οι έρευνες διαπιστώνουν ότι οι άνδρες παρουσιάζουν μικρότερο βαθμό συμμόρφωσης και εκτελούν με μεγαλύτερη πιθανότητα πράξεις φοροδιαφυγής, ενώ η διαφορά μεταξύ των δύο φύλων μεταβάλλεται κατά την διάρκεια των δεκαετιών (Allingham και Sandmo, 1972, Vogel, 1974, Mason και Calvin, 1978, Tittle, 1980, Grasmick et al., 1984, Jackson και Milliron, 1986, Kinsey και Grasmick, 1993, Kirchler, 1997, Frey και Feld, 2002, Torgler, 2003, Richardson, 2006, Mohamad Ali et al., 2007 και Feld et al., 2008). Αντίστοιχα ο παράγοντας ηλικία παρουσιάζει μια αρνητική συσχέτιση ως προς την φοροδιαφυγή. Όσο πιο μεγάλος ηλικιακά είναι ο φορολογούμενος τόσο πιο πολύ συμμορφώνεται με το φορολογικό καθεστώς (Tittle, 1980, Witte και Woodbury, 1985, Dubin και Wilde, 1988, Feinstein, 1991, Hanno και Violette, 1996, Williams, 2006 και Tedds, 2010), ενώ και η εκπαίδευση συνδέεται άμεσα με την φοροδιαφυγή. Όσο τα επίπεδα εκπαίδευσης αυξάνονται, η φορολογική συμμόρφωση ακολουθεί μια θετική πορεία μειώνοντας τις περιπτώσεις φοροδιαφυγής (Chan et al., 2000, Hite και Hasseldine, 2001, Mohani, 2001 και Richardson, 2006).

Έρευνες όπως εκείνη των Mason and Lowry (1981) καθώς και των Witte and Woodbury (1983) εντόπισαν ότι οι φορολογούμενοι που εντάσσονται στην κλίμακα των μεσαίων εισοδημάτων συμμορφώνονται με τη φορολογική νομοθεσία ενώ οι φορολογούμενοι που ανήκουν στην κλίμακα υψηλού εισοδήματος δεν συμμορφώνονται με το φορολογικό καθεστώς.

Με την εξέλιξη των χρόνων ήρθαν στο προσκήνιο νέες μελέτες όπως αυτή των Grundmann και Graf Lambsdorff (2017) οι οποίοι υποστήριξαν πως οι υψηλότερες εισοδηματικές τάξεις έχουν μεγαλύτερη ροπή προς της πράξη της φοροδιαφυγής. Προς ενίσχυση των ανωτέρω συμπερασμάτων, επιπρόσθετες μελέτες με την χρήση επιτόπιων ελέγχων (Artavanis, et al. 2016) διαπίστωσαν πως η φοροδιαφυγή παρουσιάζει μια αλληλένδετη σχέση με το εισόδημα, είτε στην περίπτωση όπου το εισόδημα προήλθε από χαριστική αιτία (Coricelli, et al. 2010, Coricelli, et al. 2014, Gërhexani και Schram, 2006, Torgler, 2003), είτε στην περίπτωση όπου το δηλωτέο εισόδημα αποκτήθηκε μέσω εργασίας (Anderhub, et al. 2001, Duch και Solaz, 2015, Heinemann και Kocher, 2013).

Επιπροσθέτως, θα εξεταστούν κάποιοι παράγοντες που σχετίζονται με τα έτη λειτουργίας της επιχείρησης προκειμένου να εντοπιστεί αν τα έτη λειτουργίας μίας επιχείρησης συμβάλλουν στη μεγέθυνση της φοροδιαφυγής ή όχι. Σύμφωνα με τις έρευνες Witte and Woodbury (1985), Dubin and Wilde (1988), Feinstein (1991), Hanno and Violette (1996), όσο πιο μεγάλος ηλικιακά είναι ο φορολογούμενος τόσο πιο πολύ συμμορφώνεται με το φορολογικό καθεστώς. Στο ίδιο πλαίσιο αναμένεται πως όσο πιο παλιά είναι μία επιχείρηση τόσο πιο πολύ θα συμμορφώνεται με τη φορολογική νομοθεσία αποφεύγοντας τη φοροδιαφυγή.

Ένας ακόμη παράγοντας που θα μελετηθεί είναι η πηγή του εισοδήματος, δηλαδή το είδος της δραστηριότητας που ασκεί ο επιτηδευματίας. Προγενέστερη έρευνα κατέδειξε ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στην πηγή του εισοδήματος και στη φοροδιαφυγή και πιο συγκεκριμένα εντοπίστηκε ότι στις περιπτώσεις όπου η πηγή εισοδήματος βασιζόταν στα έσοδα από αγροτική και εμπορική δραστηριότητα τότε το μέγεθος της φοροδιαφυγής ήταν μεγαλύτερο (Wallschutzky, 1984).

Βασιζόμενοι στα στοιχεία των μελετών αποτυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα που θα κληθεί να εξετάσει η παρούσα μελέτη.

ΕΕ1: Ο παράγοντας Φύλο επηρεάζει την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ2: Ο παράγοντας ηλικία επηρεάζει αρνητικά την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ3: Το μορφωτικό επίπεδο επηρεάζει θετικά την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ4: Το επίπεδο εισοδήματος επηρεάζει θετικά την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ5: Ο παράγοντας των ετών λειτουργίας μιας επιχείρησης επηρεάζει αρνητικά την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ6: Η εταιρική μορφή επηρεάζει την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ7: Το είδος δραστηριότητας επηρεάζει την φορολογική συμμόρφωση.

Φορολογική ηθική

Μέχρι σήμερα έχουν υπάρξει πολλές αναφορές που εξετάζουν το ζήτημα της φορολογικής ηθικής ως έναν παράγοντα υψίστης σημασίας για την εξέλιξη του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Αδιαμφισβήτητα λοιπόν ο τρόπος ορθολογικής σκέψης των φορολογούμενων αποτελεί βασική αντίληψη για την έννοια της φορολογικής ηθικής.

Οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο συγκεκριμένο αντικείμενο παρουσιάζουν μια θετική συσχέτιση μεταξύ της φορολογικής ηθικής και της απόφασης του πληθυσμού για φορολογική συμμόρφωση (Cummings et al., 2009; Halla, 2012; Molero και Pujol, 2012). Η αντίληψη που κυριαρχεί στην επιστημονική κοινότητα υποστηρίζει πως το επίπεδο φορολογικής ηθικής συσχετίζεται με την φορολογική συμμόρφωση ανεξάρτητα από τον τρόπο δράσης των εκάστοτε κυβερνήσεων και την φορολογική συμπεριφορά των υπόλοιπων ατόμων (Ortega et al., 2016).

Συμπερασματικά, όλες οι αναφορές συνηγορούν πως οι στάσεις και η δεοντολογία των φορολογούμενων παραμένουν ως καθοριστικοί παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης. Η στάση του πολίτη απέναντι στη φορολογική αρχή είναι σημαντική καθώς οι φορολογικές συμπεριφορές και η δεοντολογία εξαρτώνται φορολογία που εφαρμόζει η κυβέρνηση (Kirchler et al., 2008). Επομένως το ερώτημα που τίθεται προς διαβούλευση είναι το ακόλουθο:

ΕΕ8: Η φορολογική ηθική σχετίζεται θετικά με την φορολογική συμμόρφωση.

Οικονομικοί – Φορολογικοί παράγοντες

Ένας εκ των βασικών παραγόντων που διαχρονικά δείχνει πως επηρεάζει άμεσα τα ποσοστά τόσο της φορολογικής συμμόρφωσης όσο και κατ' επέκταση της φοροδιαφυγής είναι οι φορολογικοί συντελεστές. Οι περισσότερες μελέτες εξετάζουν το ζήτημα των φορολογικών συντελεστών και την επιρροής που έχει στην επιλογή απόκρυψης του δηλωτέου εισοδήματος αλλά και των δημοσίων εσόδων (Alm et al., 1995, Kanellopoulos et al., 1995, Pommerehne και Weck-Hannemann, 1996, Tatsos, 2001, Soledad και Kenneth, 2014, Ernst & Young, 2016 και Katsios, 2006). Η πλειονότητα των μελετών εμφανίζει άμεση, θετική, συσχέτιση μεταξύ των αυξημένων φορολογικών συντελεστών και του ποσοστού φοροδιαφυγής.

Παράλληλα σε αρκετές μελέτες, όπως αυτή των James και Alley (2004), παρατηρείται πως το ζήτημα της φοροδιαφυγής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τα λανθασμένα μηνύματα που λαμβάνουν οι φορολογούμενοι. Συγκεκριμένα οι φορολογικές αρχές στην προσπάθεια να ρυθμίσουν επαρκώς το

φορολογικό σύστημα προβαίνουν σε πολυάριθμους νόμους και οδηγίες οι οποίες εν τέλει μπορεί να λειτουργήσουν ως εμπόδιο αναφορικά με τις φορολογικές ευθύνες που πρέπει να επωμιστούν οι πολίτες.

Αναφερόμενοι στους οικονομικούς παράγοντες του φαινομένου αυτού αξίζει να σημειώσουμε και την έρευνα των Besley et al. (1997) οι οποίοι αναφέρουν ότι η οικονομική ύφεση και κατ' επέκταση η οικονομική δυσπραγία μπορεί να είναι παράγοντας που ωθεί τα άτομα στη μη συμμόρφωση με τη φορολογία. Με βάση την βιβλιογραφία παρατηρούνται τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα που εστιάζονται στον οικονομικό και φορολογικό τομέα και χρίζουν περαιτέρω μελέτης:

ΕΕ9: Ο φορολογικός συντελεστής άμεσης φορολογίας σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ10: Ο φορολογικός συντελεστής έμμεσης φορολογίας σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ11: Ο παράγοντας της οικονομικής συγκυρίας που επικρατεί στην αγορά σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ12: Η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

Σε γενικότερο πλαίσιο επομένως μπορούμε να μελετήσουμε συγκεντρωτικά τον παραπάνω παράγοντα ως ένα στοιχείο που σωρευτικά λειτουργεί αρνητικά ως προς την φορολογική συμμόρφωση.

Πολιτικοί παράγοντες

Οι πολιτικές καταστάσεις αποτελούσαν διαχρονικά έναν παράγοντα που διαμορφώνει την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Τα εμπειρικά στοιχεία (Alm, 1988, Kim, 2008, Bank of Greece, 2011, Artavanis et al., 2015 και Ernst & Young, 2016) υποστηρίζουν την ιδέα ότι η πολιτική πρόθεση επηρεάζει τη φοροδιαφυγή. Μια κυβέρνηση έχει κίνητρα να επηρεάσει την οικονομία και επομένως να χρησιμοποιήσει φορολογικούς ελέγχους για να επιτύχει αυτό το σκοπό. Για τον λόγο αυτό ελέγχονται οι παρακάτω μεταβλητές καθώς χαρακτηρίζονται από τις πολιτικές αποφάσεις που λαμβάνουν οι αρχές εξουσίας.

ΕΕ13: Η έλλειψη πολιτικών στρατηγικών για την πάταξη της φοροδιαφυγής σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ14: Η αναποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ15: Η ανταποδοτικότητα των κρατικών παροχών σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

Ως μια γενικότερη παρατήρηση μπορούμε να ισχυριστούμε πως ο παραπάνω παράγοντας ως ένα συγκεντρωτικό στοιχείο λειτουργεί αρνητικά ως προς την φορολογική συμμόρφωση.

Ελεγκτικοί - διοικητικοί παράγοντες

Ένα σημαντικό θέμα διερεύνησης αποτελεί και ο τρόπος λειτουργίας των ελεγκτικών μηχανισμών. Ανεξάρτητα από το είδος και το επίπεδο του ελέγχου η σπουδαιότητά του είναι μεγάλη (Alm, 2019). Σε προγενέστερες μελέτες, (Alm, 2019; Fonseca και Myles, 2012; Alm και McKee, 1998) παρατηρήθηκε πως η αυξανόμενη διεξαγωγή φορολογικών ελέγχων ενίσχυσε την φορολογική συμμόρφωση και κατ' επέκταση συντέλεσε στην μείωση της φοροδιαφυγής. Οι μελέτες που εξετάζουν την φορολογική συμμόρφωση ακολουθούν την τυποποιημένη ανάλυση του μοντέλου των Allinghamand και Sandmo (1972), Yitzhaki (1974) και Friedland et al. (1978). Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο δίνεται η επιλογή στον φορολογούμενο να αποφασίσει αναφορικά με το εισόδημα που διατίθεται να δηλώσει στις φορολογικές αρχές υπο την προϋπόθεση ύπαρξης ενός δεδομένου ύψους φορολογικών συντελεστών, πιθανότητας ελέγχου και κυρώσεων στην περίπτωση μη συμμόρφωσης. Σε μια τυποποιημένη πρόβλεψη προβλέπεται πως η αύξηση της πιθανότητας ελέγχου θα πρέπει να οδηγήσει και σε μεγαλύτερη συμμόρφωση, το οποίο ενδεχομένως να συνδέεται με μια μείωση των ποσοστών φοροδιαφυγής. Επιπρόσθετα υπάρχει η αντίληψη ότι η πιθανότητα ανίχνευσης και η ποινή για τη φοροδιαφυγή είναι υποκατάστατα πολιτικής. Εάν κάποιος επιθυμεί να επιτύχει ένα ορισμένο βαθμό απόκρυψης στοιχείων, αυτό μπορεί να επιτευχθεί με υψηλές πιθανότητες και χαμηλές ποινές ή με χαμηλές πιθανότητες και υψηλές ποινές (Becker, 1968). Στο παρόν κομμάτι λοιπόν ελέγχονται οι ακόλουθες πεποιθήσεις:

ΕΕ16: Η μειωμένη πιθανότητα διενέργειας φορολογικών ελέγχων σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ17: Η αδυναμία στελέχωσης των φορολογικών ελεγκτικών μηχανισμών σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ18: Η αναποτελεσματικότητα των φορολογικών προστίμων σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

Συμπερασματικά μπορούμε να ισχυριστούμε πως εξετάζοντας την συγκεκριμένη κατηγορία μεταβλητών ελέγχουμε στην πραγματικότητα την περίπτωση όπου οι ελεγκτικοί και διοικητικοί παράγοντες λειτουργούν αρνητικά ως προς την φορολογική συμμόρφωση.

Επιπρόσθετοι παράγοντες

Η φοροδιαφυγή, ως πράξης συμπεριφοράς είναι άμεσα εξαρτημένη από το φορολογικό καθεστώς που είναι σε εφαρμογή. Η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, το ύψος των φορολογικών συντελεστών και η συχνή αλλαγή φορολογικής νομοθεσίας είναι παράγοντες που μπορούν να επιτείνουν το πρόβλημα της φοροδιαφυγής (Groenland and Veldhoven, 1983). Για αυτό το λόγο κρίνεται ιδιαίτερα ενδιαφέρον να μελετηθεί πως συγκεκριμένα φορολογικά χαρακτηριστικά και τεχνάσματα έχουν επηρεάσει το φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Στο πνεύμα αυτό, θα μελετηθεί αν η τεχνική του αυτοελέγχου επηρέασε το μέγεθος της φοροδιαφυγής. Στην Ελλάδα ο αυτοέλεγχος χρησιμοποιήθηκε εκτενώς μέχρι το 2013. Παρόλο που η τεχνική του αυτοελέγχου αύξησε τα δημόσια έσοδα ωστόσο η χρήση του φορολογικού αυτού τεχνάσματος κρίθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας ως αντισυνταγματικό (ΣτΕ 1226/2017 και ΣτΕ 1262/2005), σηματοδοτώντας την επικινδυνότητα ενός τέτοιου μέτρου.

Ακόμη θα εξεταστεί κατά πόσο η χρήση των μετρητών στις συναλλαγές της επιχείρησης συμβάλλει στη μεγέθυνση του φαινομένου. Οι Immordino and Russo (2018), στην έρευνά τους, εντοπίζουν ότι οι συναλλαγές που βασίζονται στη χρήση πιστωτικών ή χρεωστικών καρτών, μειώνουν τον κίνδυνο της φοροδιαφυγής. Στην Ελλάδα από το 2013 (βάσει του Ν. 4172/2013) οι επιχειρήσεις υποχρεώθηκαν να προβαίνουν σε πληρωμές μέσω καρτών ή τραπεζικών εμβασμάτων από ένα ποσό και πάνω. Όπως παρουσιάζει ο Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης (διαΝΕΟσις) η χρήση του πλαστικού χρήματος λειτουργεί αποτελεσματικά στον περιορισμό της φοροδιαφυγής (Ernst και Young, 2016, σελ.91). Στο πνεύμα αυτό, θα μελετηθεί κατά πόσο η χρήση ή όχι αυτών των μέσων συνέβαλε στην αύξηση ή στην μείωση της φοροδιαφυγής.

Πέραν των παραγόντων που εντάσσονται σε βασικές κατηγορίες παραμέτρων, όπως οι οικονομικοί, οι πολιτικοί, οι διοικητικοί και οι δημογραφικοί, υπάρχουν μεταβλητές που συνδέονται με την εύρυθμη λειτουργία των επιχειρήσεων και συνδέονται με την φοροδιαφυγή. Παράγοντες όπως οι πρακτικές που ακολουθούνται ανά κλάδο τα επιπρόσθετα λειτουργικά κόστη τα κίνητρα εγκατάστασης των επιχειρήσεων σε γειτονικές χώρες αποτελούν στοιχεία που λειτουργούν αρνητικά προς την φορολογική συμμόρφωση (Witte και Woodbury, 1983, Jackson και Milliron, 1986 και Immordino και Russo, 2018). Συμπερασματικά λοιπόν η εξέταση των παραγόντων αυτής της ενότητας συνοψίζονται στους ακόλουθους:

ΕΕ19: Το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ20: Τα υψηλά προβλημάτων οργάνωσης σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ21: Η ύπαρξη γειτονικών χωρών που παρέχουν ευνοϊκότερα φορολογικά περιβάλλοντα σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ22: Η χρήση του συστήματος του αυτοελέγχου σχετίζεται θετικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ23: Το κόστος χρήσης των τραπεζικών προϊόντων και υπηρεσιών σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

ΕΕ24: Το λειτουργικό κόστος ανά επιχείρηση σχετίζεται αρνητικά με την φορολογική συμμόρφωση.

6.7 Σύνοψη - Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο που προηγήθηκε ασχοληθήκαμε με την μεθοδολογική προσέγγιση που περιλαμβάνει την παραγοντική ανάλυση και την παλινδρόμηση που θα ακολουθήσει. Παράλληλα περιεγράφηκαν οι βασικές έννοιες και προσεγγίσεις μιας επιστημονικής μελέτης ενώ αναλύθηκε ο τρόπος που επιλέχθηκε το δείγμα ελέγχου καθώς επίσης και ζητήματα που αφορούν την σύνθεση του ερωτηματολογίου και την συλλογή και των δευτερογενών δεδομένων. Η έρευνα αφορά την συλλογή πρωτογενών και δευτερογενών δεδομένων και κατά βάση χωρίζεται σε δύο επιμέρους μέρη: την συλλογή στοιχείων του ερωτηματολογίου και σε δεύτερο βαθμό την συλλογή δευτερογενών δεδομένων μέσω της πρόσβασης στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις.

Από τον παραπάνω σχεδιασμό προέκυψαν οι μεταβλητές ελέγχου, οι οποίες αναλύθηκαν με την μορφή των ερευνητικών υποθέσεων που θα εξεταστούν στην συνέχεια της μελέτης. Παράλληλα αξίζει να σημειώσουμε ότι ο ερευνητικός πληθυσμός περιλαμβάνει Έλληνες επαγγελματίες Μικρών και Πολύ Μικρών οντοτήτων οι οποίοι διαθέτουν επαγγελματική δραστηριότητα από το 2010 και διαθέτουν προσωπικό στην επιχείρησή τους, είτε περιστασιακά είτε σε μόνιμη βάση. Ο συνολικός αριθμός των συμμετεχόντων ανήλθε σε 218 επιχειρήσεις. Με βάση τις προαναφερόμενες μεταβλητές που καλούνται να εξεταστούν, η παρούσα έρευνα, μέσω του μοντέλου παλινδρόμησης που εξετάζει, προσφέρει την δυνατότητα χρήσης μιας μεταβλητής ελέγχου της φορολογικής συμμόρφωσης που έως σήμερα δεν έχει χρησιμοποιηθεί σε μελέτες που εξετάζουν την συμμόρφωση από την μεριά των επιχειρήσεων. Το στοιχείο αυτό σε συνδυασμό με την εγκυρότητα της μέτρησης προσφέρει πλούσιο υλικό για μελέτη αναφορικά με τα συμπεράσματα που πρόκειται να εξαχθούν.

Στο επόμενο κεφάλαιο εφαρμόζεται η ανάλυση παραγόντων, παρουσιάζεται η ανάλυση των δεδομένων, συμπεριλαμβανομένων και των περιγραφικών στατιστικών, ενώ πραγματοποιείται συζήτηση επί των αποτελεσμάτων που προέκυψαν.

Κεφάλαιο 7: Ανάλυση Αποτελεσμάτων

7.1 Εισαγωγή

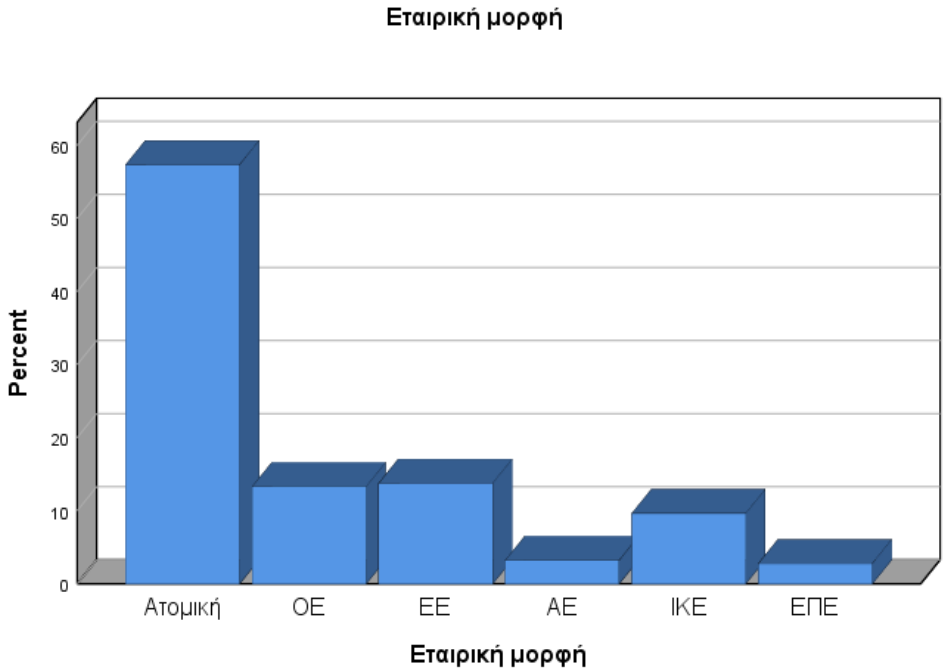
Στο παρών κεφάλαιο παρατίθενται τα αποτελέσματα της έρευνας ενώ παράλληλα επιχειρείται η ανάλυση και η ερμηνεία τους, στηριζόμενοι στις αναλύσεις των θεωρητικών προσεγγίσεων που αναλύθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια κατά την βιβλιογραφική ανασκόπηση. Στο πρώτο μέρος της ανάλυσης παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά του δείγματος με την εφαρμογή των μεθόδων της περιγραφικής στατιστικής. Εν συνεχεία ακολουθεί η εξέταση των διερευνητικών ερωτημάτων (που τέθηκαν κατά την ανάλυση της μεθοδολογίας) ερμηνεύοντας τα αποτελέσματα που προκύπτουν και συνδέοντας τα με την Ελληνική πραγματικότητα εξηγώντας και τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί στην πράξη η αγορά. Με την ανάλυση των ερευνητικών υποθέσεων εξάγονται τα συμπεράσματα τα οποία αποτελούν σημαντική ένδειξη για την στατιστική ανάλυση του μοντέλου, η οποία πραγματοποιείται με την μέθοδο της γραμμικής παλινδρόμησης. Στο τελευταίο κομμάτι του παρόντος κεφαλαίου εμφανίζονται τα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης και της γραμμικής παλινδρόμησης τα οποία αποτελούν βασικά εργαλεία για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων αναφορικά με τον τρόπο δράσης των μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων σε σχέση με την λογιστική και φορολογική πολιτική.

7.2 Ανάλυση περιγραφικής στατιστικής των δεδομένων

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα γενικά χαρακτηριστικά του δείγματος. Όπως αναλύθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο η εξέταση περιλαμβάνει 218 επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Καβάλας και οι οποίες ανήκουν στην κατηγορία των μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων. Στην συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένα περιγραφικά στατιστικά που προέκυψαν από την ανάλυση των αποτελεσμάτων και έχουν εξαχθεί μέσω του προγράμματος SPSS 26.

Σε πρώτο στάδιο παρατηρούμαι την διάρθρωση του δείγματος με βάση την εταιρική τους μορφή.

Διάγραμμα 7. 1: Κατανομή εταιρικής μορφής

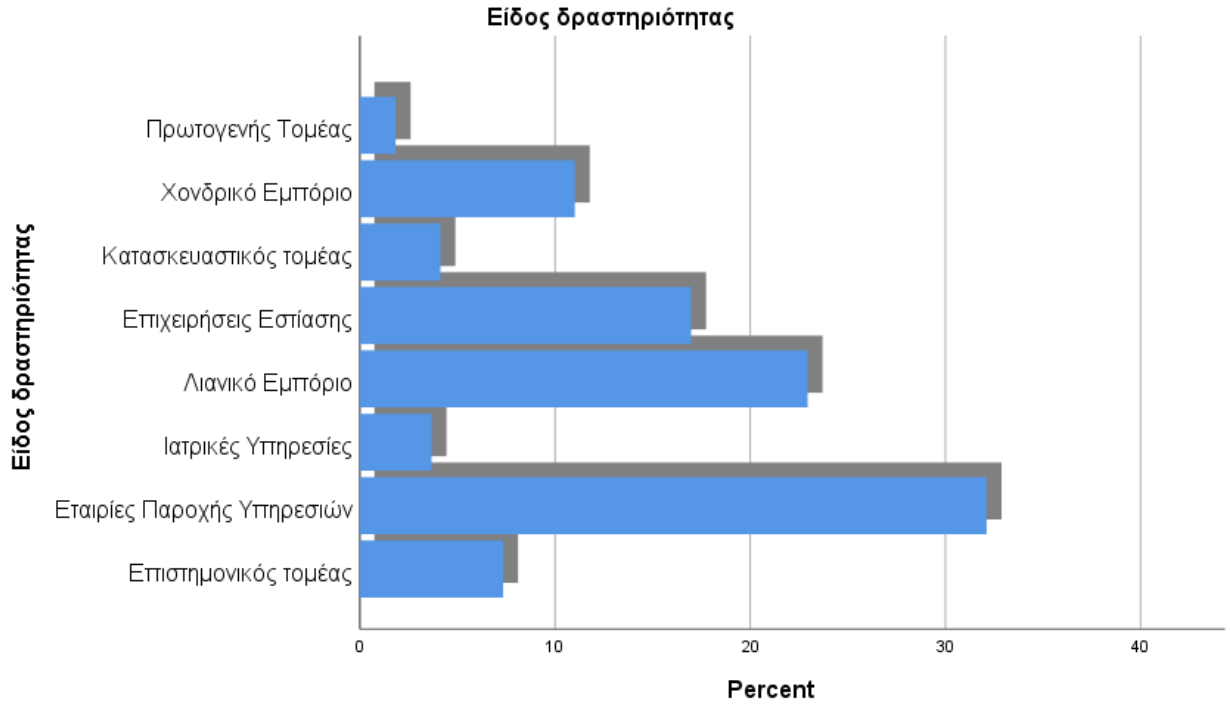

Η πλειονότητα των επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα αποτελούνται από ατομικές επιχειρήσεις σε ποσοστό 57,3% και έπειτα ακολουθούν οι προσωπικές εταιρίες (ΟΕ και ΕΕ) με ποσοστό 27,1% (13,3% και 13,8% αντίστοιχα). Εν συνεχεία ακολουθούν οι κεφαλαιουχικές εταιρίες με εξέχουσα μορφή να κατέχει η Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρία (ΙΚΕ) με ποσοστό 10,1% και ακολούθως οι Ανώνυμες εταιρίες (ΑΕ) με ποσοστό 3,2% και οι Εταιρίες Περιορισμένης Ευθύνης (ΕΠΕ) με ποσοστό 2,3%. Με δεδομένη την διατύπωση, από το στάδιο της μεθοδολογίας, αναφορικά με το εύρος των μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων, η ύπαρξη μεγάλου τμήματος των επιχειρήσεων του δείγματος που έχουν ως μορφή λειτουργίας τις ατομικές επιχειρήσεις κρίνεται ως αναμενόμενη. Οι περισσότερες επιχειρήσεις που ανήκουν στην κατηγορία των πολύ μικρών οντοτήτων στην πλειονότητά τους είναι ατομικές επιχειρήσεις και ως εκ τούτο αναμένουμε στο επιλεγμένο δείγμα να υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση αυτού του είδους των επιχειρήσεων.

Αξίζει να σημειώσουμε πως τα ποσοστά που παρουσιάζονται για τις κεφαλαιουχικές εταιρίες δείχνουν μια έντονη παρουσία των ΙΚΕ, οι οποίες στην Ελλάδα εμφανίστηκαν για πρώτη φορά το 2012 με την εισαγωγή του Νόμου 4072/2012, και αυτό σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στο ελκυστικό περιβάλλον που έχει δημιουργηθεί γύρω από την συγκεκριμένη εταιρική μορφή. Σε μεγάλο βαθμό, όπως αναφέρεται και στην αιτιολογική έκθεση του νόμου, η ΙΚΕ εμφανίστηκε με σκοπό να καλύψει τις παθογένειες που προϋπήρχαν και κυρίως να αντικαταστήσει την ΕΠΕ η οποία εφαρμοζόταν με τον απαρχαιωμένο νόμο 3190/1955 και

ως εκ τούτου εμφάνιζε αρκετές δυσκαμψίες κατά την εφαρμογή του (αιτιολογική έκθεση Ν.4072/2012, σελ.29). Με την έλευση της νέας εταιρικής μορφής οι επιχειρήσεις που στην πλειονότητά τους ήταν Εταιρίες Περιορισμένες Ευθύνης επέλεξαν την μετατροπή τους προκειμένου να τύχουν ευνοϊκότερης λογιστικής και φορολογικής αντιμετώπισης.

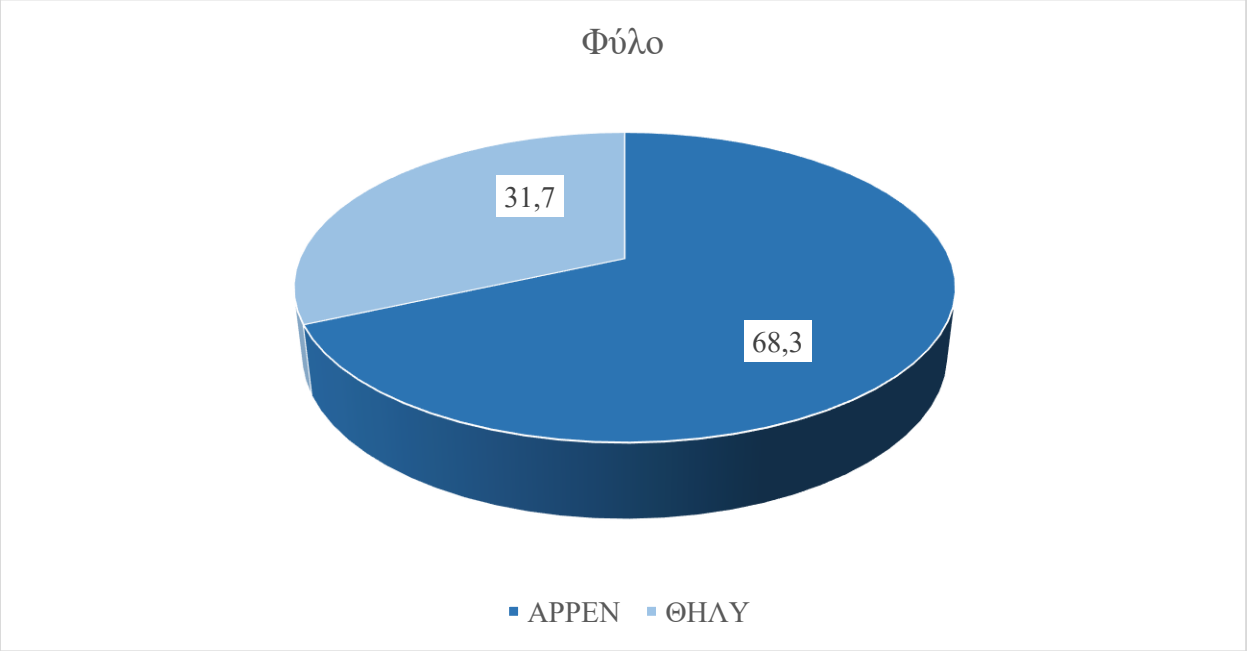
Διάγραμμα 7. 2: Κατανομή των επιχειρήσεων ανάλογα με το είδος δραστηριότητας

Αναφορικά με τον κλάδο δραστηριότητας των επιλεγμένων επιχειρήσεων παρατηρούμε πως το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών ανήκει στον κλάδο των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών με ποσοστό 32,1% ενώ με μικρή διαφορά ακολουθεί το Λιανικό εμπόριο με 22,9%. Εν συνεχεία ακολουθούν οι επιχειρήσεις εστίασης με 17% και το Χονδρικό εμπόριο με 11%. Τέλος οι επιχειρήσεις κάτω των 10% είναι: οι επιστήμονες με 7,3%, οι Κατασκευαστικές επιχειρήσεις με 4,1%, οι Ιατρικές επιχειρήσεις με 3,7% και τέλος οι επιχειρήσεις ασχολούνται στον Πρωτογενή Τομέα με 1,8%.

Αυτό που παρατηρούμαι ως προς το είδος δραστηριότητας είναι πως η πλειονότητα των επιχειρήσεων αφορούν την κατηγορία του Λιανικού εμπορίου και της Παροχής υπηρεσιών όπου στο σύνολό τους αγγίζουν το 55% του επιλεγμένου δείγματος. Βεβαίως αυτό το στοιχείο έρχεται σε πλήρη συμφωνία με τα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ αναφορικά με το είδος των επιχειρήσεων. Όπως αναλύθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε ενότητα 6.5) η κατανομή των επιχειρήσεων σε εθνικό επίπεδο και το επιλεγμένο δείγμα που εξετάζεται στην παρούσα μελέτη παρουσιάζουν κοινά στοιχεία και ως εκ τούτου εναρμονίζεται με τις εθνικές συνθήκες.

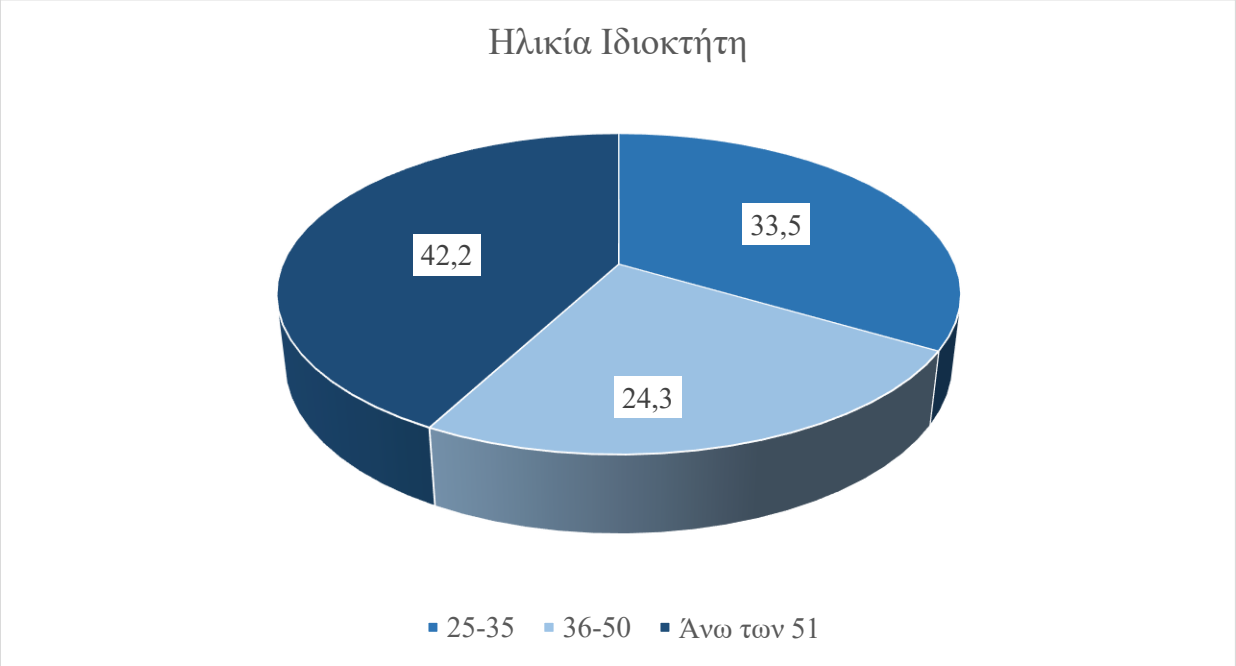
Διάγραμμα 7. 3: Κατανομή των επιχειρήσεων με βάση το φύλο

Αναφορικά με το φύλο των ιδιοκτητών, η πλειοψηφία του δείγματος αποτελείται από άνδρες, σε ποσοστό 68,3% ενώ οι γυναίκες αγγίζουν το 31,7%. Το ενδιαφέρον με το συγκεκριμένο ποσοστό είναι να ελέγξουμε την συσχέτιση που δημιουργείται μεταξύ του φύλου και της φορολογικής συμμόρφωσης, κάτι που εξετάζεται σε πολλές διεθνείς μελέτες και θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τον τρόπο συμπεριφοράς στην Ελληνική επικράτεια.

Παράλληλα με τον έλεγχο αναφορικά με την ηλικία των ιδιοκτητών ελέγχθηκε η ηλικία των επιχειρήσεων (βλέπε διάγραμμα 7.4).

Διάγραμμα 7. 4: Κατανομή επιχειρήσεων αναλογικά με την ηλικία των ιδιοκτητών τους

Στο πρώτο τμήμα παρατηρήθηκε πως το 42,2% του δείγματος αποτελείται από άτομα ηλικίας άνω των 51 ετών, ενώ το 33,5% ανήκει σε επιχειρήσεις όπου οι ιδιοκτήτες τους ανήκουν στο ηλικιακό όριο μεταξύ 25 και 35 ετών. Τέλος το υπόλοιπο 24,3% του δείγματος αποτελείται από άτομα ηλικίας μεταξύ 36 και 50 ετών.

Σε αντιδιαστολή με το ηλικιακό όριο των ιδιοκτητών, η ηλικία των επιχειρήσεων παρουσιάζει την ακόλουθη κατανομή: η πλειονότητα των επιχειρήσεων, σε ποσοστό 52,3%, έχει διατηρηθεί στην αγορά για πάνω από 16 έτη, το 24,3% αποτελείται από επιχειρήσεις που έχουν συμπληρώσει από 11 έως 15 έτη και το υπόλοιπο 23,4% αποτελείται από νέες επιχειρήσεις με έως δέκα έτη λειτουργίας στο ενεργητικό τους.

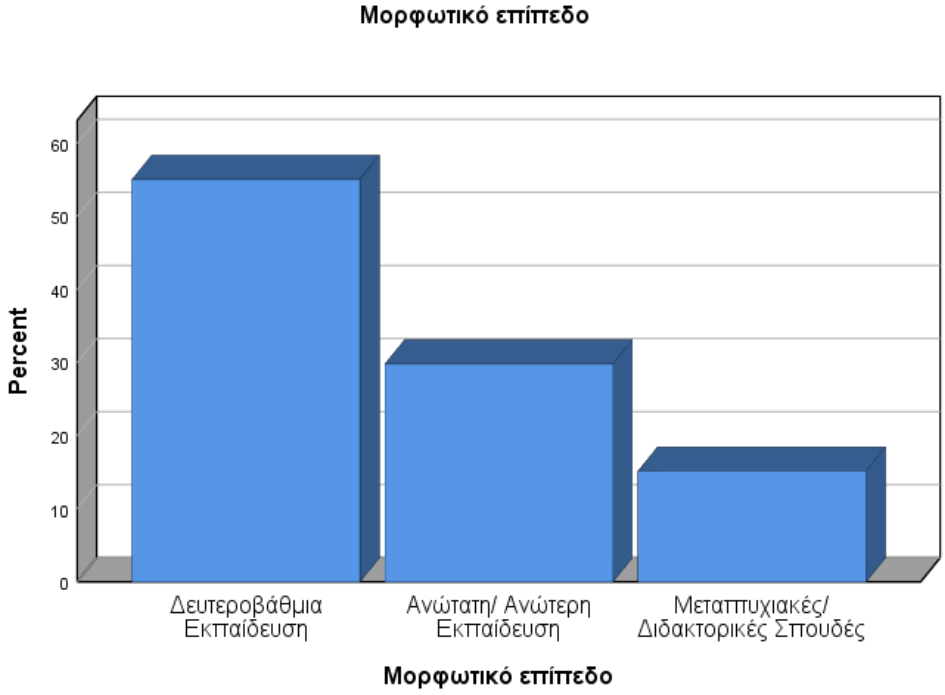
Διάγραμμα 7. 5: Κατανομή επιχειρήσεων με βάση την ηλικία της επιχείρησης

Το οξύμωρο που παρουσιάζεται με τα άνω δεδομένα αφορούν το γεγονός ότι ενώ οι επιχειρήσεις στην πλειονότητά τους δείχνουν να διατηρούνται στην αγορά για πολλά χρόνια, ο αριθμός του ηλικιακού ορίου των ιδιοκτητών είναι υψηλό, στην κατηγορία των νέων. Αυτό μπορεί εύκολα να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις, των μικρών σε ηλικία ιδιοκτητών, δεν είναι νεοσύστατες αλλά αποτελούν συνέχεια μιας επιτυχημένης οικογενειακής επιχείρησης.

Το επόμενο δημογραφικό στοιχείο που εξετάσαμε ήταν το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος (βλέπε διάγραμμα 7.6).

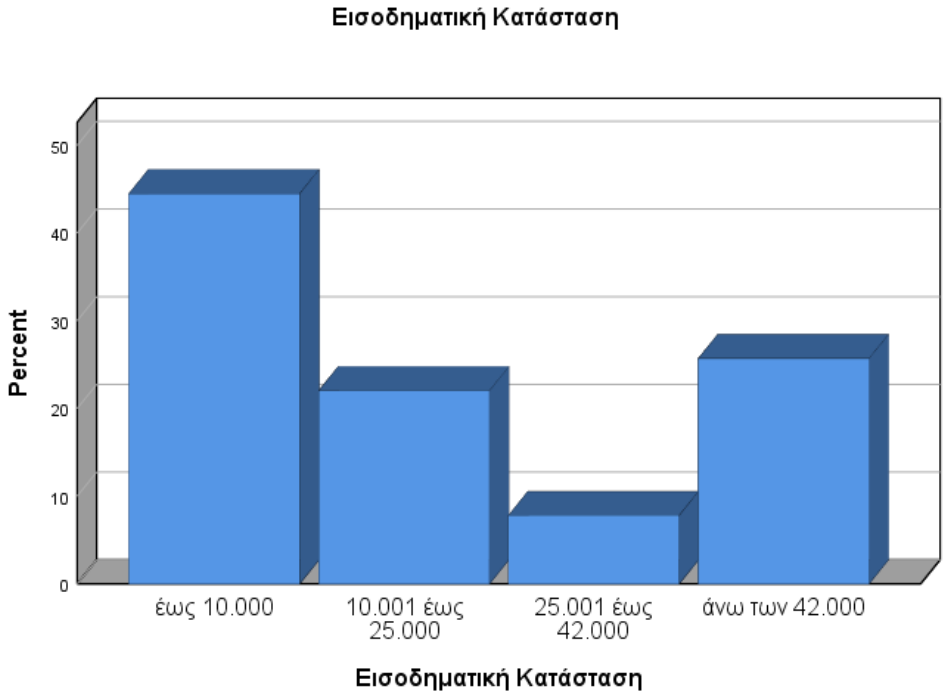
Διάγραμμα 7. 6: Το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος

Όπως ήταν αναμενόμενο, δεδομένου ότι ηλικιακά ο μεγαλύτερος πληθυσμός άνηκε στην κατηγορία των άνω των 51 ετών, η εκπαίδευση που έχει το δείγμα στην πλειονότητά του με ποσοστό 55% είναι αυτό της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Μόλις το 29,8% του δείγματος έχει ολοκληρώσει τις σπουδές του σε κάποιο Ανώτερο ή Ανώτατο Ίδρυμα, και αυτό αφορά κυρίως τις επιχειρήσεις που η κατοχή κάποιου επαγγελματικού τίτλου σπουδών είναι αναγκαία για την ύπαρξη της επιχείρησης, κυρίως αναφερόμαστε σε Ιατρικές επιστήμες, Υπηρεσίες εκπαίδευσης και τεχνικές υπηρεσίες. Ενώ για το υπόλοιπο 15,1% υπάρχει και κάποιος μεταπτυχιακός ή άλλος ανώτερος τίτλος σπουδών.

Ολοκληρώνοντας την περιγραφική ανάλυση του δείγματος εξετάστηκε η εισοδηματική κατάσταση των ατόμων που συμμετείχαν στην μελέτη. Αυτά τα αποτελέσματα προέκυψαν ύστερα από έλεγχο των δηλωτέων εισοδημάτων για το οικονομικό έτος 2019 όπως αυτά παρουσιάστηκαν στην δήλωση εισοδήματος μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων.

Διάγραμμα 7. 7: Εισοδηματική κατάσταση του δείγματος

Σε ποσοστό 44,5% το δείγμα δηλώνει ετήσια εισοδήματα έως 10.000 ευρώ, το 22% δηλώνει ποσά έως 25.000 ευρώ, το 7,8% δηλώνει ποσά που αγγίζουν τις 42.000 ευρώ και το υπόλοιπο 25,7% δηλώνει εισοδήματα άνω των 42.000 ευρώ. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι ενώ τα δηλωτέα εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να είναι μικρότερα από αυτές τις κατηγορίες, εντούτοις λαμβάνεται υπόψη και τυχόν ποσά από άλλες πηγές, π.χ. εισοδήματα από ακίνητη περιουσία.

7.3 Η εξέταση των διερευνητικών ερωτημάτων

Στην συνέχεια της ανάλυσης των αποτελεσμάτων θα εξεταστούν τα διερευνητικά ερωτήματα, όπως αυτά διατυπώθηκαν κατά την διάρκεια της μεθοδολογικής προσέγγισης (βλέπε ενότητα 6.6). Για την ανάλυση των υποθέσεών μας χρησιμοποιήθηκε ως βασική εξαρτημένη μεταβλητή η φορολογική συμμόρφωση. Για την ορθότερη εξήγηση των αποτελεσμάτων αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθούμε σε ορισμένες λεπτομέρειες αναφορικά με τον τρόπο μέτρησης της φορολογικής συμμόρφωσης. Για την μέτρηση του επιπέδου φοροδιαφυγής χρησιμοποιήθηκε ο λόγος ανάμεσα φόρου που αποδόθηκε προς το Ελληνικό Δημόσιο και το πραγματικό εισόδημα που απορρέει από την επιχειρηματική δραστηριότητα. Στην πραγματικότητα το στοιχείο αυτό είναι μια παραλλαγή του όρου effective tax rate (ETR) ο οποίος

χρησιμοποιείται διεθνώς με σκοπό να αποτυπώσει την φορολογική συνέπεια των ατόμων. Όπως ορίζεται και στην μελέτη των Hanlon και Heitzman (2010) ο τύπος που ακολουθείται ανά έρευνα μπορεί να μεταβληθεί ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες κάθε μελέτης.

Στην προκειμένη περίπτωση και επειδή σκοπός μας είναι ο έλεγχος του επιπέδου φοροδιαφυγής για τις επιχειρήσεις, επιλέχθηκε ο τύπος αυτός να αποτελείται από τον μέσο όρο της δεκαετίας 2010-2019 (όπου είναι και το διάστημα αναφοράς της έρευνας) με σκοπό την εξομάλυνση γεγονότων που μπορεί σε μια λογιστική χρήση να άμβλυναν τα αποτελέσματα. Όπως αναλύθηκε και στην ενότητα 6.6 η χρήση του συγκεκριμένου τύπου υπολογισμού της φορολογικής συμμόρφωσης θεωρήθηκε ότι πληροί τα βασικά κριτήρια για τον προσδιορισμό ενός αξιόπιστου αποτελέσματος σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Οι υποενότητες που ακολουθούν εξετάζουν τα ερευνητικά ερωτήματα με την χρήση του στατιστικού προγράμματος SPSS 26 και στο οποίο πραγματοποιήθηκε ο έλεγχος συσχέτισης των μεταβλητών χρησιμοποιώντας τη παραμετρική συσχέτιση Pearson και την ανάλυση διακύμανσης ANOVA.

7.3.1 Τα δημογραφικά στοιχεία των επιχειρήσεων

Ένα από τα βασικά στοιχεία ελέγχου του δείγματος αποτελεί ο έλεγχος των δημογραφικών χαρακτηριστικών ενός δείγματος. Πιο συγκεκριμένα στην παρούσα ενότητα θα ελέγξουμε την συσχέτιση παραγόντων όπως το φύλο, η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, η ηλικία λειτουργίας μιας επιχείρησης, η εταιρική μορφή και το είδος δραστηριότητας με το επίπεδο φοροδιαφυγής.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε πως για τον έλεγχο περί σημαντικότητας πραγματοποιήθηκε η Ανάλυση Διακύμανσης (ANOVA).

Πίνακας 7 1: Δείκτης συμμόρφωσης έναντι Γενικών Χαρακτηριστικών

	ANOVA	
Γενικά Χαρακτηριστικά	**F**	**Sig.**
Φύλο	0,002	0,962
Ηλικία Ιδιοκτήτη	7,460	0,001
Μορφωτικό Επίπεδο	12,443	0,000
Εισοδηματική Κατάσταση	131,474	0,000
Ηλικία επιχείρησης	0,048	0,953
Εταιρική Μορφή	28,421	0,000
Είδος Δραστηριότητας	5,851	0,000

Ο μέσος όρος του δείκτη συμμόρφωσης, ο οποίος εκφράζει την φορολογική συμμόρφωση, είναι 0,0992 με τυπική απόκλιση 0,08253. Ο υψηλός συντελεστής μεταβλητότητας 83,19% (0,08253/0,0992)*100) είναι σημαντική ένδειξη της διασποράς των δεδομένων και της διαφοροποίησης των απαντήσεων η οποία

οφείλεται ενδεχομένως στα γενικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων. Για τον λόγο αυτό πραγματοποιήθηκε Ανάλυση Διακύμανσης από την οποία προέκυψε ότι, τα γενικά στοιχεία των επιχειρήσεων που επηρεάζουν σημαντικά τον δείκτη φορολογικής συμμόρφωσης καθώς σε κάθε περίπτωση η τιμή του στατιστικού F είναι στατιστικά σημαντική (sig.<0,05) είναι «η ηλικία του ιδιοκτήτη», «το μορφωτικό επίπεδο», «η εισοδηματική κατάσταση», «η εταιρική μορφή» και «το είδος της δραστηριότητας». Αντίθετα «το φύλο» και «η ηλικία της επιχείρησης» δεν επηρεάζουν τον δείκτη συμμόρφωσης.

Στην συνέχεια της ανάλυσης διαχωρίζουμε τα δημογραφικά χαρακτηριστικά σε δύο υποενότητες: τα γενικά χαρακτηριστικά των φυσικών προσώπων και τα γενικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων του δείγματος.

7.3.1.1 Τα δημογραφικά στοιχεία των ιδιοκτητών

7.3.1.1.1 Το φύλο

Όπως αναφέρθηκε και στην διάρκεια της βιβλιογραφικής ανασκόπησης ο παράγοντας φύλο αποτελεί μια αμφιλεγόμενη μεταβλητή καθώς τα αποτελέσματα που προκύπτουν επιδέχονται πολλών ερμηνειών. Κατά την μελέτη μας και προκειμένου να πραγματοποιήσουμε τον έλεγχο υποθέσεων έχοντας ως στόχο την ανίχνευση ύπαρξης διαφορών στις μέσες τιμές του πληθυσμού πραγματοποιήθηκε η ανάλυση ANOVA.

Αυτό που παρατηρούμε από τα αποτελέσματα (βλέπε πίνακας 7.1) είναι πως ο παράγοντας φύλο δεν παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα ως προς το επίπεδο φοροδιαφυγής. Παράλληλα το p-value είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από το 0,05 επομένως το γεγονός αυτό μας ωθεί να αποδεχτούμε την μηδενική υπόθεση και να υιοθετήσουμε την παραδοχή πως οι μέσες τιμές είναι ίσες για την μεταβλητή φύλο και επομένως δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του επιπέδου της φοροδιαφυγής και του φύλου των ιδιοκτητών.

Βεβαίως στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε στα διεθνή ευρήματα που έχουν προκύψει αναφορικά με τον συγκεκριμένο παράγοντα. Όπως τονίσαμε και στην ενότητα 2.5.5.1 η συσχέτιση μεταξύ της φορολογικής συμμόρφωσης και του φύλου έχει δημιουργήσει ευρήματα που ποικίλλουν. Υπάρχουν ορισμένες μελέτες (Vogel, 1974; Mason και Calvin, 1978; Tittle, 1980; Kinsey και Grasmick, 1993; Roshidi et al., 2007) που παρουσιάζουν μια μεγαλύτερη πιθανότητα φοροδιαφυγής στους άνδρες, ενώ σε άλλες (όπως αυτή των Friedland et al., 1978) όπου οι γυναίκες κατείχαν εξέχουσα θέση στα υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής. Συμπερασματικά, αυτό που προκύπτει διεθνώς τα τελευταία χρόνια (Jackson και Milliron, 1986; Grasmick et al., 1984; Richardson, 2008) είναι συνεχιζόμενη σύγκλιση των διαφορών μεταξύ των φυλών γεγονός που εξηγείται από την εξέλιξη της θέσης των γυναικών στην σύγχρονη κοινωνία.

Με δεδομένο λοιπόν τα διφορούμενα συμπεράσματα που προκύπτουν σε σχέση με τον παράγοντα φύλο, ενισχύονται οι αντιλήψεις αυτές και από την παρούσα μελέτη καθώς δεν διαφαίνεται στατιστική

σημαντικότητα της συγκεκριμένης μεταβλητής. Βεβαίως στην προκειμένη περίπτωση ένα τέτοιο αποτέλεσμα μπορεί να εξηγηθεί λαμβάνοντας υπόψη δύο βασικά στοιχεία. Πρώτον, η μελέτη που πραγματοποιείται αφορά τον τρόπο δράσης των επιχειρήσεων και όχι των φυσικών προσώπων για τα ατομικά εισοδήματά τους. Έτσι λοιπόν, υπάρχει το ενδεχόμενο το φύλο του ιδιοκτήτη να μην διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις απόκρυψης εισοδημάτων από το κράτος καθώς μπορεί να υπάρχουν άλλοι ισχυρότεροι παράγοντες που να επηρεάζουν την συγκεκριμένη απόφαση. Δεύτερον, στο δείγμα που επιλέχθηκε υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις όπου η επιλογή του φύλου του ιδιοκτήτη έχει γίνει για τυχαίους λόγους ενώ στην πραγματικότητα η διαχείριση της επιχείρησης μπορεί να πραγματοποιείται είτε από το άλλο μέλος της οικογένειας είτε από κοινού με αμοιβαίες αποφάσεις για τον τρόπο λειτουργίας των εταιριών τους. Παράδειγμα μιας τέτοιας κατάστασης αποτελεί η περίπτωση όπου ο αρχικός ιδιοκτήτης της επιχείρησης συνταξιοδοτείται. Προκειμένου να συνεχίσει την λειτουργία της επιχείρησης, χωρίς να χρειαστεί να μειωθεί το ποσό της σύνταξης που παίρνει από το σύστημα ασφάλισης, προβαίνει σε μεταβίβαση της επιχείρησης προς τον/την σύζυγο συνεχίζοντας ωστόσο να έχει ηγετικό ρόλο στον τρόπο διοίκησης της εταιρίας.

Ως εκ τούτου το συμπέρασμα που προκύπτει είναι σε μεγάλο βαθμό αναμενόμενο και μάλιστα επιβεβαιώνει τις αρχικές πεποιθήσεις αναφορικά με την έλλειψη σημαντικής συσχέτισης των δύο παραγόντων.

7.3.1.1.2 Η ηλικία

Σε συνέχεια της ανάλυσης θα εξετάσουμε τον παράγοντα ηλικία και θα μελετήσουμε τον τρόπο με τον οποίο συσχετίζεται με την φοροδιαφυγή. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει (βλέπε ενότητα 6.6) ο παράγοντας της φοροδιαφυγής μετρήθηκε μέσω της εξέτασης της φορολογικής συμμόρφωσης όπως αυτή επεξηγείται από τις μελέτες των Hanlon και Heitzman (2010) και Das Gupta et al. (1995), και χρησιμοποιήθηκε ο μέσος όρος του δείκτη με σκοπό να αμβλύνει τυχόν έντονες διακυμάνσεις που υπήρχαν σε μια οικονομική χρήση. Για τον λόγο αυτό εξετάσθηκαν τα αποτελέσματα της εκάστοτε επιχείρησης σε βάθος δεκαετίας, από το 2010 έως το 2019. Μέσω του συγκεκριμένου συντελεστή παρατηρείται πως όσο μεγαλύτερες τιμές παίρνει ο συγκεκριμένος δείκτης τόσο ελαττώνονται τα επίπεδα φοροδιαφυγής.

Από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε αναφορικά με την σύνδεση που προκύπτει με την ηλικία του εξεταζόμενου δείγματος προέκυψε το ακόλουθο αποτέλεσμα:

Πίνακας 7 2: Ανάλυση Διακύμανσης έναντι του Χαρακτηριστικού της ηλικίας

	ANOVA	
Γενικά Χαρακτηριστικά	**F**	**Sig.**
Ηλικία Ιδιοκτήτη	7,460	0,001

Η ύπαρξη σημαντικής σχέσης μεταξύ των δύο παραγόντων παρατηρείται από την ανάλυση διακύμανσης ANOVA. Όπως δείχνουν τα αποτελέσματα το sig. είναι μικρότερο από 0,05 κα επομένως μπορούμε να εξάγουμε το ασφαλές συμπέρασμα της στατιστικής σημαντικότητας του παράγοντα ηλικία και την αποδοχή της ακόλουθης ερευνητικής υπόθεσης:

H_0 : Η ηλικία επηρεάζει αρνητικά την φορολογική συμμόρφωση

Στην συνέχεια μέσω του πίνακα 7.3 παρατηρούμαι το είδος της σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ των δύο μεταβλητών.

Πίνακας 7 3: Ηλικία Ιδιοκτήτη και Δείκτης συμμόρφωσης

Ηλικία Ιδιοκτήτη	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση
25- 35	,1219	,09503
36- 50	,1095	,08157
Άνω των 51	,0753	,06511
Σύνολο	**,0992**	**,08253**

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμαι μια αρνητική σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών. Ειδικότερα, όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία του ιδιοκτήτη τόσο μικρότερος είναι ο δείκτης συμμόρφωσης. Ενδεικτικά, ενώ για τους ιδιοκτήτες ηλικίας 25-35 ετών ο δείκτης έχει τιμή 0,1219 για τους ηλικία των 50 ετών και άνω η τιμή του δείκτη είναι 0,0753.

Το γεγονός αυτό ενισχύεται και από τα διεθνή ευρήματα τα οποία σε μεγάλο βαθμό έχουν εξετάσει την αρνητική σχέση που δημιουργείται μεταξύ του παράγοντα της φορολογικής συμμόρφωσης και της ηλικίας. Διεθνώς τα αποτελέσματα στον παράγοντα ηλικία είναι διφορούμενα, παρουσιάζοντας κατά καιρούς μια θετική ή αρνητική σχέση ως προς την φοροδιαφυγή. Ωστόσο διαχρονικά υπάρχουν μελέτες (Tittle, 1980; Warneryd και Walerud, 1982; Wahlund, 1992; Mohani, 2001; Loo, 2006) οι οποίες συνηγορούν στην ύπαρξη μιας μικρής ή μεγαλύτερης αρνητικής σχέσης μεταξύ των δύο μεταβλητών παρουσιάζοντας τις μεγαλύτερες ηλικίες ως πιο επιρρεπείς σε πράξεις φοροδιαφυγής.

Σε εμπειρικό βαθμό παρατηρούμαι πως άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και έχοντας μια μεγαλύτερη εμπειρία του τρόπου λειτουργίας της αγοράς ωθούνται να φοροδιαφύγουν σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τις νεότερες ηλικίες. Στις μικρότερες ηλικίες οι οποίες ξεκινούν για πρώτη φορά την επαγγελματική τους

πορεία ο τρόπος χειρισμού των οικονομικών αποφάσεων είναι περισσότερο συνετός στην πλειονότητα των ατόμων. Με την πορεία των ετών τα άτομα έχουν την τάση να εξοικειώνονται περισσότερο στον τρόπο λειτουργίας της αγοράς και συγκεκριμένα στον τρόπο με τον οποίον δρουν οι ελεγκτικές υπηρεσίες. Επομένως παρατηρώντας τα χαμηλά ποσοστά ελέγχων σε μικρές και πολύ μικρές οντότητες καθώς και τον εστιασμένο έλεγχο σε συγκεκριμένα είδη δραστηριοτήτων, αποκτούν μια «εικόνα» της πιθανότητας να αποκαλυφθούν κινήσεις φοροδιαφυγής. Επομένως μπορούμε να ισχυριστούμε πως κατά τα πρώτα χρόνια της διαχείρισης μιας επιχείρησης από τα νεότερα, ηλικιακά, άτομα αποτελεί αποτελούν μια περίοδο προσαρμογής στην μεταγενέστερη απόφασή τους ώστε να φοροδιαφύγουν.

Τείνουμε, επομένως, να υιοθετήσουμε την αντίληψη περί αρνητικής σχέσης ανάμεσα στην φορολογική συμμόρφωση και στον παράγοντα ηλικία. Η μελέτη δείχνει πως όσο αυξάνεται η φορολογική συμμόρφωση, δηλαδή μειώνεται το ποσοστό της φοροδιαφυγής, τόσο το ηλικιακό όριο μειώνεται και άρα τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, ενδεχομένως, όντας λιγότερο ικανοποιημένοι από το υπάρχον φορολογικό σύστημα και τον τρόπο που αυτό εφαρμόζεται προβαίνουν σε συχνότερο βαθμό σε παράνομες πράξεις απόκρυψης εισοδημάτων.

7.3.1.1.3 Το επίπεδο εκπαίδευσης

Ο επόμενος έλεγχος που πραγματοποιείται στα ατομικά χαρακτηριστικά του δείγματος είναι η πιθανή συσχέτιση του εκπαιδευτικού υπόβαθρου με το επίπεδο της φοροδιαφυγής. Το συμπέρασμα που αναμένουμε να εξάγουμε βασίζεται στην λογική υπόθεση πως η εκπαίδευση αποτελεί έναν παράγοντα ο οποίος μπορεί να επηρεάσει την φορολογική συμπεριφορά ενός ατόμου. Η ανάλυση που πραγματοποιήθηκε συνοψίζει τα αποτελέσματα στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 7.4: Επίπεδο εκπαίδευσης και Δείκτης συμμόρφωσης

Μορφωτικό Επίπεδο	**Μέση Τιμή**	**Τυπική Απόκλιση**
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	,0868	,07415
Ανώτατη/ Ανώτερη Εκπαίδευση	,0903	,08215
Μεταπτυχιακές/ Διδακτορικές Σπουδές	,1619	,08630
Σύνολο	**,0992**	**,08253**

Όπως ανέδειξε ο πίνακας 7.1, το μορφωτικό επίπεδο παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα με την φορολογική συμμόρφωση καθώς το p- value παρουσιάζεται μικρότερο του 0,05 (0,000). Ενισχυτικά ο πίνακας 7.4 υποδηλώνει και μορφή της σχέσης που δημιουργείται και μας ωθεί να επιβεβαιώσουμε πως:

H_0 : Το μορφωτικό επίπεδο επηρεάζει θετικά την φορολογική συμμόρφωση

Παρατηρούμαι επομένως πως η εκπαίδευση των επιχειρηματιών επιδρά, και μάλιστα σημαντικά στην απόφασή τους για την διενέργεια πράξεων φοροδιαφυγής. Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης των ιδιοκτητών τόσο μεγαλύτερος είναι και ο σχετικός δείκτης συμμόρφωσης και επομένως επιτυγχάνεται μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση. Επιχειρήσεις με ιδιοκτήτες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δίνουν δείκτη 0,0868 σε αντίθεση με ιδιοκτήτες επιπέδου μεταπτυχιακών/ διδακτορικών τίτλων με δείκτη 1,619. Το συμπέρασμα αυτό έρχεται σε επιβεβαίωση των μελετών που διατυπώθηκαν κατά την θεωρητική ανασκόπηση και η οποία προσέγγιζε τον παράγοντα εκπαίδευση με την ύπαρξη μιας θετικής σχέσης απέναντι στην φορολογική συμμόρφωση.

Βεβαίως στο σημείο αυτό αξίζει να τονίσουμε πως οι μελέτες που έχουν εστιάσει στο κομμάτι της εκπαίδευσης αναφέρονται όχι σε γενικές γνώσεις που εντάσσονται σε διάφορα γνωστικά πεδία αλλά κυρίως στο αντικείμενο της φορολογίας και της φορολογικής ηθικής. Οι διεθνείς μελέτες, όπως αυτές των Jones και Duncan (1995), των Craner και Lymer (1999), των Chan et al. (2000) και των Hite και Hasseldine (2001), παρουσίασαν μια έντονα θετική συσχέτιση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου και της φορολογικής συμμόρφωσης εστιάζοντας όμως την προσοχή τους στα μαθήματα οικονομίας και φορολογίας που διδάσκονταν οι μαθητές είτε σε επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είτε σε προπτυχιακό επίπεδο σε σχολές οικονομίας. Επομένως τα συμπεράσματα που εξήχθησαν συσχέτιζαν την συμμόρφωση με τα επίπεδα λογιστικών και όχι γενικών γνώσεων.

Στον παρόν δείγμα ελέγχου αυτό που παρατηρούμε είναι μεν αναμενόμενο, σύμφωνα και με τις διεθνείς μελέτες, ωστόσο παρουσιάζει ενδιαφέρον η αναφορά μας στην περίπτωση που εξετάζαμε την φορολογική συμμόρφωση σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία που δηλώνονται μέσω των χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Σε αυτήν την περίπτωση ο συγκεκριμένος παράγοντας δεν παρουσιάζει καμία συσχέτιση με την φοροδιαφυγή και επομένως θα μας οδηγούσε σε εσφαλμένη πεποίθηση αναφορικά με διερεύνηση των ανασταλτικών παραγόντων.

7.3.1.1.4 Το επίπεδο εισοδήματος

Ολοκληρώνοντας την μελέτη αναφορικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών θα προσεγγίσουμε τον παράγοντα του συνολικού αποκτηθέντος εισοδήματος. Η συγκεκριμένη μεταβλητή δεν ταυτίζεται με τα αποτελέσματα προ φόρου καθώς το πεδίο αναφοράς είναι το άτομο που διοικεί μια εταιρία και ως εκ τούτου λαμβάνονται υπόψιν όλες οι πηγές εισοδήματος. Σκοπός της παρούσας μεταβλητής είναι ο έλεγχος επηρεασμού του ύψος των εισοδημάτων (ανεξαρτήτως πηγής) σε σχέση με την φοροδιαφυγή.

Κατόπιν του ελέγχου που πραγματοποιήθηκε εξήχθησαν τα ακόλουθα αποτελέσματα:

Πίνακας 7.5: Περιγραφικά στοιχεία φορολογικής συμμόρφωσης και εισοδηματικής κατάστασης

Εισοδηματική Κατάσταση	**Μέση Τιμή**	**Τυπική Απόκλιση**
έως 10.000	,0416	,04584
10.001 έως 25.000	,0852	,05028
25.001 έως 42.000	,1221	,06088
άνω των 42.000	,2042	,05045
Σύνολο	**,0992**	**,08253**

Όπως παρουσιάζεται στον παραπάνω πίνακα τα υψηλότερα εισοδήματα παρουσιάζουν μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση έναντι των μικρότερων εισοδημάτων στοιχείο το οποίο μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι τα άτομα αυτά παρουσιάζουν μειωμένες δυνατότητες ώστε να φοροδιαφύγουν. Ενδεικτικά παρατηρούμε πως επιχειρήσεις με ποσά έως 10.000€ έχουν δείκτη 0,0416 και επιχειρήσεις με ποσά άνω των 42.000€ έχουν δείκτη 0,2042.

Το στοιχείο αυτό έρχεται σε μερική αντίθεση με ορισμένες μελέτες (Jackson και Milliron, 1986; Christian και Gupta, 1993; Hite, 1997) όπου ενώ παρατηρείται μια ασαφής σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών εντούτοις υποστηρίζεται πως τα υψηλότερα εισοδήματα συσχετίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό με την φοροδιαφυγή.

Βεβαίως στον αντίποδα αυτών των ερευνών υπάρχουν και μελέτες, όπως αυτές των Wearing και Heady (1997) και Torgler (2007), οι οποίοι υποστήριξαν πως οι κατηγορίες των ατόμων με υψηλότερα εισοδήματα τείνουν να συμμορφώνονται περισσότερο στους φορολογικούς νόμους. Επομένως η προσπάθεια συσχέτισης του παράγοντα εισόδημα με την φοροδιαφυγή παρουσιάζει διαφορετικά αποτελέσματα ανά περίοδο και τόπο εφαρμογής μιας έρευνας.

Η ύπαρξη στατιστική σημαντικότητας των δύο μεταβλητών (πίνακας 7.1) απεικονίζεται από το p-value (<0,05) το οποίο μας οδηγεί στην υιοθέτηση του ερευνητικού ερωτήματος πως:

H_0 : Το επίπεδο εισοδήματος επηρεάζει θετικά την φορολογική συμμόρφωση

Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε είναι η ύπαρξη μιας έντονα θετικής σχέσης μεταξύ στην φορολογικής συμμόρφωσης και των υψηλών εισοδημάτων.

7.3.1.2 Τα δημογραφικά στοιχεία των επιχειρήσεων

Στην συνέχεια της μελέτης θα εξετάσουμε άλλη μια κατηγορία δημογραφικών χαρακτηριστικών τα οποία ανήκουν στα επιμέρους χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων, όπως είναι τα έτη λειτουργίας, η εταιρική μορφή τους και το είδος επιχειρηματικής δραστηριότητας.

7.3.1.2.1 Τα έτη λειτουργίας μιας επιχείρησης

Στην συνέχεια της μελέτης μας εξετάζουμε τον παράγοντα των ετών λειτουργίας των επιχειρήσεων. Ο έλεγχος αυτός επιχειρεί να δώσει απάντηση στο ερώτημα της ύπαρξης συσχέτισης μεταξύ της φοροδιαφυγής και των ετών λειτουργίας μιας επιχείρησης. Από την παρούσα εξέταση αναμένουμε τα αποτελέσματα να κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση με αυτά του παράγοντα ηλικία. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την συγκεκριμένη συσχέτιση είναι τα ακόλουθα:

Πίνακας 7.6: Έτη λειτουργίας των επιχειρήσεων και Δείκτης Φορολογικής συμμόρφωσης

Ηλικία επιχείρησης	**Μέση Τιμή**	**Τυπική Απόκλιση**
0 - 10 έτη	,0984	,09827
11 - 15 έτη	,0967	,07400
Πάνω από 16 έτη	,1008	,07924
Σύνολο	**,0992**	**,08253**

Αυτό που παρατηρούμε είναι η μη ύπαρξη σημαντικής σχέσης μεταξύ των δύο παραγόντων (πίνακας 7.1), όπως ακριβώς διαπιστώθηκε και στην περίπτωση του παράγοντα ηλικία. Το συγκεκριμένο γεγονός μπορεί να εξηγηθεί ως έναν βαθμό καθώς οι επιχειρήσεις αποτελούν ένα είδος ζωντανών οργανισμών οι οποίοι λειτουργούν διαδραστικά με το περιβάλλον και προσαρμόζονται σε αυτό. Έτσι πολλές είναι οι επιχειρήσεις οι οποίες παρουσιάζουν μια πολυετή λειτουργία στην αγορά εργασίας κατά την οποία σε ιδιοκτησιακό καθεστώς έχουν πραγματοποιηθεί αλλαγές. Υπάρχουν επιχειρήσεις που ενώ λειτουργούν για πολλά έτη, οι ιδιοκτήτες τους είναι νέοι σε ηλικία, καθώς διαδέχονται ιδιοκτησιακά τους γονείς τους. Για τους λόγους αυτούς η μη ύπαρξη σημαντικής σχέσης μεταξύ των δύο παραγόντων αποτελεί μια αναμενόμενη εξέλιξη.

Όπως δείχνει και ο πίνακας 7.6 δεν παρουσιάζεται κάποια ιδιαίτερη απόκλιση στις μέσες τιμές ανά κατηγορία και επομένως δεν μπορούμε με ευκρίνεια να διαπιστώσουμε την ύπαρξη σχέσης, είτε θετική είτε αρνητική, μεταξύ των δύο μεταβλητών.

Με δεδομένο τον προγενέστερο έλεγχο αναφορικά με την σημαντικότητα του παράγοντα ηλικία και γνωρίζοντας τις ιδιαίτερες συνθήκες λειτουργίας μιας επιχείρησης, ότι δηλαδή πολλές επιχειρήσεις με πολλά έτη λειτουργίας αλλάζουν διαχείριση και από τους γονείς μεταφέρεται η ιδιοκτησία στους νεότερους, η συσχέτιση των ετών λειτουργίας με την φοροδιαφυγή δεν μπορεί να παρουσιάσει σημαντικά αποτελέσματα.

7.3.1.2.2 Η εταιρική μορφή

Προχωρώντας στην ανάλυση των αποτελεσμάτων αξίζει να ασχοληθούμε με ζητήματα που στην διεθνή βιβλιογραφία αποτελούν βασικά τεκμήρια παραγόντων που αλληλοεπιδρούν με την φοροδιαφυγή. Για τον λόγο αυτό εξετάζουμε την συσχέτιση του παράγοντα της εταιρικής μορφής μιας επιχείρησης.

Αναλύοντας τα περιγραφικά χαρακτηριστικά της σχέσης μεταξύ της φορολογικής συμμόρφωσης και της νομικής μορφής των επιχειρήσεων παρατηρούμαι το ακόλουθο πίνακα όπου παρουσιάζεται ο μέσος όρος των επιχειρήσεων που συμμορφώνονται φορολογικά, ανά εταιρική μορφή:

Πίνακας 7.7: Εταιρική μορφή των επιχειρήσεων και Δείκτης Φορολογικής συμμόρφωσης

Εταιρική Μορφή	**Μέση Τιμή**	**Τυπική Απόκλιση**
Ατομική	,0550	,05913
ΟΕ	,1424	,06783
ΕΕ	,1561	,07420
ΑΕ	,1915	,06227
ΙΚΕ	,1721	,07319
ΕΠΕ	,1652	,08039
Σύνολο	**,0992**	**,08253**

Όπως προκύπτει από τον παραπάνω πίνακα οι επιχειρήσεις μπορούν να διαχωριστούν σε 2 βασικές κατηγορίες, αναφορικά με την φορολογική τους συμμόρφωση. Οι επιχειρήσεις που τείνουν να συμμορφώνονται περισσότερο στην φορολογική νομοθεσία είναι κυρίως οι Ανώνυμες Εταιρίες, παρουσιάζοντας μια μέση τιμή συμμόρφωσης 0,1915, και στην συνέχεια οι Ιδιωτικές κεφαλαιουχικές Εταιρίες, με 0,1721, και οι Εταιρίες Περιορισμένης Ευθύνης, με μέση τιμή φορολογικής συμμόρφωσης 0,1652. Στον αντίποδα, οι Ετερόρρυθμες Εταιρίες με 0,1561, οι Ομόρρυθμες Εταιρίες, με μέση τιμή στο 0,1424 και οι Ατομικές επιχειρήσεις με τη μικρότερη τιμή φορολογικής συμμόρφωσης την 0,0550, παρουσιάζουν την μεγαλύτερη τάση για χειραγώγηση των οικονομικών τους αποτελεσμάτων. Ένα ακόμη χρήσιμο στοιχείο που μας προσφέρει ο παραπάνω πίνακας είναι και έκταση του συντελεστή συμμόρφωσης ανά εταιρική μορφή. Έτσι αυτό που παρατηρούμαι είναι πως ενώ στις προσωπικές εταιρίες και στην ΙΚΕ το εύρος του πραγματικού φορολογικού συντελεστή παίρνει τις μεγαλύτερες τιμές (γεγονός που υποδηλώνει πως υπάρχουν επιχειρήσεις που είναι φορολογικά συμμορφωμένες), στις υπόλοιπες κεφαλαιουχικές εταιρίες παρουσιάζεται μια μεγαλύτερη σύνεση ως προς την φορολογική επιβάρυνση καθώς οι τιμές που λαμβάνουν δεν παρουσιάζουν τόσο μεγάλη διακύμανση. Αυτό μπορεί ως έναν βαθμό να εξηγηθεί από τις υποχρεώσεις που καλούνται να έχουν οι συγκεκριμένοι εταίροι ή μέτοχοι να διατηρούν. Παράλληλα οι ελεγκτικοί μηχανισμοί λειτουργούν σε μεγαλύτερη πυκνότητα στις συγκεκριμένες

περιπτώσεις εταιρικών μορφών επομένως ο τρόπος χειρισμού των χρηματοοικονομικών καταστάσεων είναι πιο προσεκτικός και οι κινήσεις φοροδιαφυγής πιο περιορισμένες.

Σε δεύτερο βαθμό, συνδυάζοντας τα παραπάνω αποτελέσματα με την ανάλυση διακύμανσης ANOVA (πίνακας 7.1) διαπιστώνουμε την ύπαρξη στατιστικής σημαντικότητας μεταξύ των δύο μεταβλητών γεγονός που μας ωθεί να αποδεχθούμε την ακόλουθη ερευνητική υπόθεση:

H_0 : Η εταιρική μορφή επηρεάζει την φορολογική συμμόρφωση

Παρατηρούμε μια έντονη σχέση σημαντικότητας με το p-value να είναι μηδενικό και επομένως η επιλογή της εταιρικής μορφής αποτελεί ένα χαρακτηριστικό που συνδέεται με την στρατηγική του ιδιοκτήτη για τον τρόπο της οικονομικής διαχείρισης. Άλλωστε όπως αναλύθηκαν και σε θεωρητικό επίπεδο (βλέπε ενότητα 4.3.4) το ύψος της φορολογικής επιβάρυνσης κυμαίνεται ανάλογα με το είδος της εταιρικής μορφής. Επομένως η επιλογή, από την μεριά του επιχειρηματία, για το είδος της νομικής μορφής που θα επιλέξει σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από την φορολογική του αντιμετώπιση. Άλλωστε σε πρακτικό επίπεδο από το παρόν δείγμα οι επιχειρήσεις οι οποίες είτε έχουν μετατραπεί σε ΙΚΕ είτε ιδρύθηκαν εξ' αρχής υπό αυτήν την νομική μορφή αποτελούν επιλογή των επιχειρηματιών, οι οποίοι είχαν ως βασικές σκέψεις τους την εύρεση εταιρικών μορφών που θα μειώνουν την φορολογική τους υποχρέωση. Παράλληλα δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε πως οι ατομικές επιχειρήσεις αποτελούν μια επιλογή, για πολλούς ιδιοκτήτες, που τους δίνει την δυνατότητα να αποκρύψουν εισοδήματα χωρίς αυτά να μπορούν να ελεγχθούν εύκολα. Οι περιορισμένες υποχρεώσεις των επιχειρήσεων αυτών σε τήρηση όλων των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, όπως για παράδειγμα του Ισολογισμού και της Κατάστασης Ταμειακών Ροών, αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο στο οποίο βασίζονται οι περισσότερες τεχνικές παραποίησης των οικονομικών αποτελεσμάτων. Ακόμη και σε περίπτωση ελέγχου, πλην ορισμένων περιπτώσεων που η προσπάθεια εξαπάτησης γίνεται χωρίς καμία προσπάθεια συγκάλυψης όπως για παράδειγμα η συνεχόμενη παρουσίαση πιστωτικών υπολοίπων στα έντυπα του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας και ιδιαίτερα σε επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, η μη υποχρεωτική τήρηση του «ταμείου» εμποδίζει τον έλεγχο της εξέτασης για την ροή του χρήματος και κατά συνέπεια ο ρόλος των ελεγκτικών αρχών γίνεται πιο δύσκολος.

Από την άλλη μεριά ένα επιπρόσθετο στοιχείο που ενισχύει το συγκεκριμένο εύρημα αποτελεί η διαρκής μετατροπή των εταιρικών μορφών. Η επιλογή αυτή σε έναν μεγάλο βαθμό εξαρτάται και από τις φορολογικές μεταβολές καθώς ανά τα χρόνια η διαφορετική φορολογική προσέγγιση των εταιριών και των ατομικών επιχειρήσεων αποτέλεσε κινητήριο εργαλείο για τους επιχειρηματίες προκειμένου να αλλάζουν νομική μορφή.

7.3.1.2.3 Το είδος επιχειρηματική δραστηριότητας

Ένα επίσης βασικό στοιχείο εξέτασης των χαρακτηριστικών των επιχειρήσεων αποτελεί το είδος της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Αυτό που θέλουμε να μελετήσουμε είναι κατά πόσο συσχετίζεται το είδος της επιχείρησης με την επιλογή της να συμμορφωθεί ή όχι στους φορολογικούς κανόνες. Σε πρώτο βήμα θα ελέγξουμε την κατανομή αυτών των επιχειρήσεων σε σχέση με τα επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης.

Πίνακας 7.8: Περιγραφικά στοιχεία φορολογικής συμμόρφωσης και είδος δραστηριότητας

Είδος Δραστηριότητας	**Μέση Τιμή**	**Τυπική Απόκλιση**
Επιστημονικός τομέας	,1004	,07061
Εταιρίες Παροχής Υπηρεσιών	,0754	,07984
Ιατρικές Υπηρεσίες	,2037	,07028
Λιανικό Εμπόριο	,0861	,07571
Επιχειρήσεις Εστίασης	,0948	,07898
Κατασκευαστικός τομέας	,1577	,08346
Χονδρικό Εμπόριο	,1523	,07249
Πρωτογενής Τομέας	,0592	,04285
Σύνολο	**,0992**	**,08253**

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα τα μεγαλύτερα ποσοστά συμμόρφωσης παρατηρούνται τόσο στον ιατρικό κλάδο, με μέση τιμή της φορολογικής συμμόρφωσης το 0,2037, όσο και στο χονδρικό εμπόριο και στον κατασκευαστικό τομέα, με αντίστοιχα ποσοστά 0,1577 και 0,1523. Και οι τρεις κατηγορίες δραστηριότητας παρότι ως έναν βαθμό φοροδιαφεύγουν, εντούτοις αποτελούν τους πιο «συνετούς» τομείς δραστηριότητας, η καθεμία για δικούς της λόγους. Για παράδειγμα οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον ιατρικό τομέα και στον κατασκευαστικό λόγω της συνεργασίας τους με το Ελληνικό Δημόσιο, μέσω των συμβάσεων, παρουσιάζουν στην πλειονότητά τους μια ακριβής εικόνα των ακαθάριστων εσόδων τους. Αντίστοιχα οι επιχειρήσεις του χονδρικού εμπορίου λόγω της συναλλαγής τους αποκλειστικά με άλλες επιχειρήσεις εκδίδουν στα παραστατικά τους το σύνολο των ποσών που εισπράττουν.

Στον αντίποδα, οι επιχειρήσεις που παρουσιάζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά μη εθελοντικής συμμόρφωσης είναι κατά βάση οι επιχειρήσεις που ασχολούνται με την παροχή υπηρεσίας (με μέση τιμή της φορολογικής συμμόρφωσης στο 0,0754), οι επιχειρήσεις του αγροτικού τομέα (με τιμή της συμμόρφωσης στο 0,592), οι επιχειρήσεις της εστίασης και οι επιχειρήσεις του λιανικού εμπορίου (με τιμές στο 0,0948 και 0,0861 αντίστοιχα). Επιχειρήσεις δηλαδή οι οποίες είτε συναλλάσσονται με ιδιώτες είτε αποτελούν επιχειρήσεις που βασίζονται στον γεωργικό ή κτηνοτροφικό τομέα. Σε αυτές τις περιπτώσεις η επιλογή χειραγώγησης

των εσόδων αποτελεί μια συνήθεις τακτική καθώς δεν μπορεί εύκολα να καθοριστεί σε ελέγχους εκ των υστέρων από τις αρμόδιες αρχές.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έρχονται σε πλήρη επιβεβαίωση άλλων ερευνών (Wallschutzky, 1984; Matsaganis και Flevotomou, 2010) που διατύπωσαν πως τα επίπεδα φοροδιαφυγής μεταβάλλονται ανά κλάδο δραστηριότητας. Οι παρατηρήσεις των ερευνών διατύπωναν την πεποίθηση πως οι πράξεις με έντονη χειραγώγηση των αποτελεσμάτων πραγματοποιούνται σε επιχειρήσεις του αγροτικού τομέα καθώς επίσης και στην εμπορική δραστηριότητα. Στην συνέχεια της ανάλυσης εξετάζουμε τον βαθμό συσχέτισης του παράγοντα της φοροδιαφυγής και του είδους της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Με δεδομένη την ύπαρξη στατιστικής σημαντικότητας μεταξύ των δύο μεταβλητών συμπεραίνουμε ότι:

H_0 : Το είδος δραστηριότητας επηρεάζει την φορολογική συμμόρφωση

Σύμφωνα με τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας (πίνακας 7.1) αποδεχόμαστε την εναλλακτική υπόθεση, καθώς το p-value < 0.05, περί σημαντικότητας στην σχέση των δύο παραγόντων και παράλληλα παρουσιάζεται η ύπαρξη έντονης σχέσης μεταξύ των δύο μεταβλητών. Επομένως μπορούμε να εξάγουμε το ασφαλές συμπέρασμα πως το είδος της επιχειρηματικής δραστηριότητας αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες συσχέτισης με τα ποσοστά φοροδιαφυγής μιας εταιρίας.

Συμπερασματικά, μπορούμε να ισχυριστούμε πως οι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων ηλικίας άνω των 50 ετών, επιπέδου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, χαμηλής εισοδηματικής κατάστασης και οι ατομικές επιχειρήσεις του πρωτογενούς τομέα παρουσιάζουν χαμηλό δείκτη φορολογικής συμμόρφωσης (μικρότερο της μέσης τιμής 0,0992). Αντίθετα, οι νεότεροι σε ηλικία ιδιοκτήτες επιχειρήσεων, ανώτερου μορφωτικού επιπέδου, υψηλής εισοδηματικής κατάστασης και επιχειρήσεις Α.Ε. και επιχειρήσεις ιατρικών υπηρεσιών παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα τιμών του δείκτη φορολογικής συμμόρφωσης (μεγαλύτερο της μέσης τιμής 0,0992).

7.3.2 Οι ηθικοί παράγοντες

Στην συνέχεια της ανάλυσης θα επικεντρωθούμε στα στοιχεία που καθορίζουν τον παράγοντα ηθική και θα εξετάσουμε την σύνδεσή τους με την φοροδιαφυγή. Για την εξέταση του παράγοντα της φορολογικής ηθικής ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να απαντήσουν σε συγκεκριμένες ερωτήσεις οι οποίοι στηρίζονται στην διεθνή βιβλιογραφία. Ο τρόπος επιλογής και χρήσης του έχει αναλυθεί σε προγενέστερο στάδιο (στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας) και με βάση τα ευρήματα μπορούμε να εξάγουμε απρόσκοπτα τα αποτελέσματα των ελέγχων που παρατηρήθηκαν στο στάδιο της ανάλυσης.

Συνοπτικά οι ερωτήσεις που τέθηκαν στους ερωτώμενους ήταν οι ακόλουθες:

- Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη καθώς το φορολογικό σύστημα είναι άδικο.
- Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν η πιθανότητα να πιαστείς είναι χαμηλή.
- Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη όταν όλοι συμμετέχουν σε αυτήν.
- Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν οι φόροι δαπανώνται σε έργα που είναι προς όφελός σου.
- Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη εφόσον δεν μπορώ να πληρώσω.
- Ένας φορολογούμενος αποκρύπτει το εισόδημά του προκειμένου να πληρώσει λιγότερους φόρους. Συμφωνείς με την συγκεκριμένη επιλογή?
- Αν σου δινόταν η ευκαιρία να φοροδιαφύγεις θα έκλεβες σε φόρους?

Αυτό που θα προσπαθήσουμε, στην παρούσα ενότητα, να διαπιστώσουμε είναι αν συσχετίζεται η φορολογική ηθική με την συμμόρφωση. Βεβαίως δεν πρέπει να ξεχνάμε πως για να δούμε τον βαθμό επιρροής που έχει αυτός ο παράγοντας στην γενικότερη εικόνα της φορολογικής συμμόρφωσης θα πρέπει να συμπεριληφθεί ως μια ανεξάρτητη μεταβλητή σε ένα μοντέλο ελέγχου.

Σε διεθνείς μελέτες των τελευταίων ετών (Cummings et al, 2009; Halla, 2012; Molero και Pujol, 2012; Ortega et al., 2016) τα ευρήματα υποδηλώνουν μια θετική σχέση μεταξύ των δύο παραγόντων. Παρατηρώντας την ποσοστιαία κατανομή των επτά ερωτήσεων που αποτελούν τον παράγοντα της φορολογικής ηθικής διαπιστώνουμε κάποια σημαντικά ευρήματα αναφορικά με την κατανομή των απαντήσεων.

Πίνακας 7. 9: Ποσοστιαία κατανομή των ερωτήσεων της φορολογικής ηθικής

Φορολογική Ηθική	**Ναι (1)**	**Μάλλον είναι (2)**	**Σχεδόν είναι (3)**	**Ίσως (4)**	**Σχεδόν δεν είναι (5)**	**Μάλλον δεν είναι (6)**	**Όχι (7)**	**Σύνολο**
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη καθώς το φορολογικό σύστημα είναι άδικο.	10,6%	24,3%	30,7%	9,2%	8,7%	11,0%	5,5%	100%
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν η πιθανότητα να πιαστείς είναι χαμηλή.	3,7%	13,8%	31,2%	24,8%	8,7%	10,1%	7,8%	100%
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη όταν όλοι συμμετέχουν σε αυτήν.	3,7%	29,4%	27,5%	10,1%	7,3%	8,3%	13,8%	100%
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν οι φόροι δαπανώνται σε έργα που είναι προς όφελός σου.	3,7%	9,6%	33,0%	22,0%	6,4%	11,9%	13,3%	100%
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη εφόσον δεν μπορώ να πληρώσω.	12,8%	29,8%	20,6%	6,9%	11,5%	6,9%	11,5%	100%

Ένας φορολογούμενος αποκρύπτει το εισόδημά του προκειμένου να πληρώσει λιγότερους φόρους. Συμφωνείς με την συγκεκριμένη επιλογή?	14,2%	17,4%	19,7%	8,3%	15,6%	5,5%	19,3%	100%
Αν σου δινόταν η ευκαιρία να φοροδιαφύγεις θα έκλεβες σε φόρους?	18,3%	22,0%	25,2%	9,6%	4,6%	10,6%	9,6%	100%

Είναι προφανές από τα αποτελέσματα ότι, σε όλες τις μεταβλητές το άθροισμα των ποσοστών των απαντήσεων των ιδιοκτητών που θεωρούν ότι «λίγο ή πολύ» η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη είναι πολύ μεγαλύτερο των αντιστοίχων ποσοστών αυτών που θεωρούν ότι δεν είναι ηθική πράξη (Πίνακας 7.9). Παρατηρείται επομένως μια τάση συγκατάβασης αναφορικά με τις πράξεις φοροδιαφυγής οι οποίες σε μεγάλο βαθμό χαρακτηρίζονται από μετριοπάθεια έως μια αποδεκτή, σε ηθικό βαθμό, πράξη. Το γεγονός αυτό ενισχύεται και από τον ακόλουθο πίνακα (πίνακας 7.10).

Πίνακας 7 10: Ποσοστιαία κατανομή της φορολογικής ηθικής σε συμπτυγμένη κλίμακα

Φορολογική Ηθική	**(1)+(2)+(3)**	**(4)**	**(5)+(6)+(7)**
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη καθώς το φορολογικό σύστημα είναι άδικο.	65,60%	9,20%	25,20%
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν η πιθανότητα να πιαστείς είναι χαμηλή.	48,70%	24,80%	26,60%
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη όταν όλοι συμμετέχουν σε αυτήν.	60,60%	10,10%	29,40%
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν οι φόροι δαπανώνται σε έργα που είναι προς όφελός σου.	46,30%	22,00%	31,60%
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη εφόσον δεν μπορώ να πληρώσω.	63,20%	6,90%	29,90%
Ένας φορολογούμενος αποκρύπτει το εισόδημά του προκειμένου να πληρώσει λιγότερους φόρους. Συμφωνείς με την συγκεκριμένη επιλογή?	51,30%	8,30%	40,40%
Αν σου δινόταν η ευκαιρία να φοροδιαφύγεις θα έκλεβες σε φόρους?	65,50%	9,60%	24,80%

Στον παραπάνω πίνακα πραγματοποιείται μια συγχώνευση των θετικών και αρνητικών απαντήσεων. Για τον λόγο αυτό έχουν ενωθεί οι απαντήσεις που αντιστοιχούν σε θετική γνώμη (οι απαντήσεις των τριών πρώτων κατηγοριών στην likert scale) αναφορικά με την ηθική πράξη μιας ενέργειας φοροδιαφυγής, ενώ αντίστοιχη ενέργεια έχει γίνει και για τις αρνητικές πεποιθήσεις (οι απαντήσεις που κυμαίνονται από την πέμπτη έως την έβδομη επιλογή στο ερωτηματολόγιο). Με τον τρόπο αυτό διαπιστώνουμε ακόμη πιο έντονα την τάση εκλογίκευσης που υπάρχει από τους επιχειρηματίες αναφορικά με τις πράξεις

φοροδιαφυγής. Όλες οι ερωτήσεις παρουσιάζουν μια έντονη θετική τάση, η οποία μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις (σε όλες τις ερωτήσεις πλην της δεύτερης και τέταρτης ερώτησης) υπερβαίνουν σε ποσοστό αποδοχής το 50%. Συμπερασματικά λοιπόν μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα πως πράξεις φοροδιαφυγής θεωρούνται σε μεγάλο βαθμό ως ηθικές πράξεις εκλογικεύοντας την απάντησή τους και υπό το πρίσμα γεγονότων τα οποία υπο τις συνθήκες που δίνονται θεωρούνται πως αποτελούν επαρκή αιτιολόγηση για να θεωρηθεί η πράξη της φοροδιαφυγής ως μια αποδεκτή κίνηση έναντι του κοινωνικού συνόλου.

Στην συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένα περιγραφικά χαρακτηριστικά τόσο των επιμέρους ερωτήσεων για την φορολογική ηθική όσο και για την ολοκληρωμένη μεταβλητή η οποία περιλαμβάνει και τις επτά ερωτήσεις που έχουν τεθεί στους ερωτώμενους.

Πίνακας 7. 11: Βασικά Στατιστικά Μέτρα Φορολογικής Ηθικής

	Μέση Τιμή	**Τυπική Απόκλιση**
Φορολογική Ηθική	**3,64**	**1,652**
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη καθώς το φορολογικό σύστημα είναι άδικο.	3,36	1,691
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν η πιθανότητα να πιαστείς είναι χαμηλή.	3,83	1,538
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη όταν όλοι συμμετέχουν σε αυτήν.	3,68	1,826
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν οι φόροι δαπανώνται σε έργα που είναι προς όφελός σου.	4,07	1,671
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη εφόσον δεν μπορώ να πληρώσω.	3,41	1,909
Ένας φορολογούμενος αποκρύπτει το εισόδημά του προκειμένου να πληρώσει λιγότερους φόρους. Συμφωνείς με την συγκεκριμένη επιλογή?	3,87	2,071
Αν σου δινόταν η ευκαιρία να φοροδιαφύγεις θα έκλεβες σε φόρους?	3,30	1,910

Όπως παρατηρείται από τον πίνακα 7.11, η μέση τιμή του παράγοντα «φορολογική ηθική» είναι 3,65 και η τυπική απόκλιση 1,65. Η φοροδιαφυγή είναι μάλλον ηθική πράξη, σύμφωνα με την άποψη των ιδιοκτητών των επιχειρήσεων του δείγματος, γιατί πιστεύουν ότι το φορολογικό σύστημα είναι άδικο. Εκλογικεύουν δηλαδή την απάντησή τους και δικαιολογούν την πράξη τους καθώς υπάρχει υποβόσκουσα η αντίληψη περί ενός άνισου φορολογικού συστήματος και επομένως η όποια πράξη φοροδιαφυγής βοηθάει στην άμβλυνση αυτής της στρέβλωσης που υπάρχει. Παράλληλα, ο συντελεστής μεταβλητότητας με τιμή 45% ((1,65/3,65)*100)) δείχνει ότι και σε αυτή την περίπτωση υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις της άποψης των ερωτώμενων. Τέλος, παρατηρείται πως τόσο η συνολική μεταβλητή όσο και οι εκάστοτε ερωτήσεις παρουσιάζουν μια μέση τιμή που βρίσκεται κοντά στο 3 ενώ η μόνη απάντηση

που προσεγγίζεται με μεγαλύτερη μετριοπάθεια από τους ερωτηθέντες είναι η ερώτηση που αφορά τον χαρακτηρισμό της φοροδιαφυγής ως πράξη ηθική στην περίπτωση που ο τρόπος που δαπανούνται οι φόροι έχουν θετική επίδραση στο ίδιο άτομο. Στην περίπτωση λοιπόν αυτή υπάρχει μια συστολή στις απαντήσεις και αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι η πιθανή ωφέλεια από κρατικές παροχές μπορούν να αναχαιτίσουν τις απόψεις περί ηθικής για τα άτομα. Το ατομικό λοιπόν συμφέρον λειτουργεί μεν ανασταλτικά ωστόσο και πάλι η τελική απόφαση για την φοροδιαφυγή δεν δείχνει να επηρεάζεται τόσο από την συγκεκριμένη σκέψη.

Σε επόμενο βήμα, κρίθηκε σκόπιμο να εξεταστεί ο παράγοντας της φορολογικής ηθικής με τα επιμέρους γενικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων. Από την εξέταση, η οποία πραγματοποιήθηκε με την ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) προέκυψε ο ακόλουθος πίνακας.

Πίνακας 7. 12: Φορολογική Ηθική έναντι Γενικών Χαρακτηριστικών

	F	**Sig.**
Ηλικία Ιδιοκτήτη	5,580	0,004
Μορφωτικό Επίπεδο	12,402	0,000
Εισοδηματική Κατάσταση	82,734	0,000
Εταιρική Μορφή	15,928	0,000
Είδος Δραστηριότητας	4,437	0,000

Από την παραπάνω ανάλυση, η οποία περιλαμβάνει όλα τα γενικά στοιχεία των επιχειρήσεων εκτός του «φύλου» και της «ηλικίας της επιχείρησης» καθώς αυτά δεν παρουσιάζουν εικόνα στατιστικής σημαντικότητας, προκύπτει η ύπαρξη σημαντικής σχέσης μεταξύ του παράγοντα της φορολογικής ηθικής και των επιμέρους στοιχείων του δείγματος. Η ύπαρξη μιας μεγάλης τιμής του στατιστικού F που είναι στατιστικά σημαντική (sig.<0,05) μας βοηθάει ώστε να εξάγουμε μερικά χρήσιμα συμπεράσματα.

Συγκεκριμένα, οι ιδιοκτήτες ηλικίας 51^{+} δηλώνουν πως είναι σχεδόν ηθική πράξη η φοροδιαφυγή (με μέση τιμή 3,25) , ενώ οι νέοι σε ηλικία 25-35 ετών πιστεύουν πως ίσως είναι (4,10). Οι ιδιοκτήτες με επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δηλώνουν επίσης ότι μάλλον είναι ηθική πράξη (3,40) σε αντίθεση με τους κατόχους μεταπτυχιακού/ διδακτορικού τίτλου σπουδών οι οποίοι θεωρούν ότι σχεδόν δεν είναι ηθική πράξη (4,90). Στις επιχειρήσεις με εισοδηματική κατάσταση έως 10.000€ επικρατεί η άποψη ότι σχεδόν είναι ηθική πράξη (2,67) ενώ στις αντίστοιχες με 42.000€ η άποψη που επικρατεί είναι ότι η φοροδιαφυγή μάλλον δεν είναι ηθική πράξη (5,62). Οι ιδιοκτήτες ατομικών επιχειρήσεων πιστεύουν ότι η φοροδιαφυγή σχεδόν είναι ηθική πράξη (2,9), ενώ οι ιδιοκτήτες Α.Ε επιχειρήσεων δηλώνουν ότι σχεδόν δεν είναι ηθική πράξη. Τέλος, οι επιχειρήσεις παροχής ιατρικών υπηρεσιών δηλώνουν ότι μάλλον δεν είναι ηθική πράξη (5,57) ενώ οι αντίστοιχες του πρωτογενούς τομέα πιστεύουν πως σχεδόν είναι (2,90).

Στην προσπάθεια να αναλυθεί ο βαθμός συσχέτισης μεταξύ της φορολογικής ηθικής και της φορολογικής συμμόρφωσης προέκυψε ο ακόλουθος πίνακας:

Πίνακας 7.13 Ανάλυση συσχέτισης μεταξύ φορολογικής συμμόρφωσης και φορολογικής ηθικής

Μεταβλητές Φορολογικής Ηθικής	**Φορολογική Συμμόρφωση**
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη καθώς το φορολογικό σύστημα είναι άδικο.	0,806*
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν η πιθανότητα να πιαστείς είναι χαμηλή.	0,759*
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη όταν όλοι συμμετέχουν σε αυτήν.	0,856*
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη ακόμη και αν οι φόροι δαπανώνται σε έργα που είναι προς όφελός σου.	0,755*
Η φοροδιαφυγή αποτελεί ηθική πράξη εφόσον δεν μπορώ να πληρώσω.	0,815*
Ένας φορολογούμενος αποκρύπτει το εισόδημά του προκειμένου να πληρώσει λιγότερους φόρους. Συμφωνείς με την συγκεκριμένη επιλογή?	0,821*
Αν σου δινόταν η ευκαιρία να φοροδιαφύγεις θα έκλεβες σε φόρους?	0,872*
Φορολογική Ηθική	**0,890***

*συντελεστής συσχέτισης Pearson στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο 1%.

Αδιαμφισβήτητα, η στατιστική σημαντικότητα των ερωτήσεων είναι πολύ ισχυρή ακόμη και για μελέτη με βαθμούς ελευθερίας 0,01. Οι p- value όλων των ερωτήσεων είναι μηδενικές ενισχύοντας και ο βαθμός συσχέτισης έντονα θετικός. Το γεγονός αυτό ενισχύει το συμπέρασμα ότι η φορολογική ηθική αποτελεί έναν ισχυρό παράγοντα επίδρασης της φορολογικής συμμόρφωσης. Η θετική αυτή σχέση υποδηλώνει ότι όσο μεγαλύτερη είναι η ηθική των ατόμων (σε ζητήματα φορολογίας), τόσο περισσότερο ενισχύεται και η φορολογική τους συμμόρφωση.

Η σχέση όλων των μεταβλητών της φορολογικής ηθικής (r_p:0,755-0,872), αλλά και συνολικά ο παράγοντας της φορολογικής ηθικής (r_p:0,890) σχετίζονται έντονα θετικά με την φορολογική συμμόρφωση. Ο συντελεστής συσχέτισης του Pearson, ο οποίος μετράει την ένταση της σχέσης μεταξύ δύο ποσοτικών συνεχών μεταβλητών κυμαίνεται από -1 έως +1, ενώ θεωρείται πολύ ισχυρή η σχέση όταν οι τιμές του είναι κατ' απόλυτο τιμή μεγαλύτερες του 0,7. Συνεπώς, γίνεται πλήρως αποδεκτή η παρακάτω υπόθεση:

H_0 : Η φορολογική ηθική σχετίζεται θετικά με την φορολογική συμμόρφωση

Η παραδοχή αυτή, αν και ως σκέψη φαντάζει απολύτως λογική, εντούτοις είναι σημαντικό να διαπιστωθεί και στατιστικά. Όπως είχαν παρατηρήσει και οι Karlinsky et al. (2004) είναι σημαντική η συσχέτιση του παράγοντα ηθική με τις πράξεις φοροδιαφυγής καθώς υπάρχει η περίπτωση όπου ο φορολογούμενος μπορεί να αντιμετωπίσει την φοροδιαφυγή ως ένα μη σοβαρό παράπτωμα. Σε αυτή την περίπτωση η ανομία, παρόλο του βαθμού ηθικής των ατόμων, αποτελεί μια σύνηθες ενέργεια.

Σύμφωνα με το δείγμα μας, παρατηρούμαι ότι οι επιχειρήσεις που φοροδιαφεύγουν με συστηματικό τρόπο διαθέτουν μικρότερους ηθικούς φραγμούς, ενώ παράλληλα έχουν προβεί σε απενοχοποίηση των πράξεων φοροδιαφυγής. Επομένως η στάση των πολιτών απέναντι στις φορολογικές αρχές και ο τρόπος συμπεριφοράς και δεοντολογίας εξασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό την φορολογική στάση των κυβερνήσεων στους φορολογικούς νόμους (Kirchler et al., 2008).

7.3.3 Οικονομικοί και φορολογικοί παράγοντες

Η επόμενη ενότητα ελέγχων περιλαμβάνει τις κατηγορίες παραγόντων που άπτονται στον φορολογικό και οικονομικό τομέα. Πιο συγκεκριμένα θα ελεγχθεί η συσχέτιση των φορολογικών συντελεστών άμεσης και έμμεσης φορολογίας καθώς επίσης και η οικονομική συγκυρία. Από τα περιγραφικά χαρακτηριστικά της κατηγορίας των οικονομικών και φορολογικών στοιχείων προκύπτουν οι ακόλουθοι πίνακες.

Πίνακας 7. 14: Βασικά Στατιστικά Μέτρα Οικονομικού και Φορολογικού χαρακτήρα

Σε τι βαθμό επηρεάζουν την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:	**Μέση Τιμή**	**Τυπική Απόκλιση**
Υψηλοί φορολογικοί συντελεστές	6,69	0,555
Υψηλή έμμεση φορολογία	6,32	0,691
Οικονομική δυσχέρεια	6,30	0,550
Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος	6,06	0,859

Όπως γίνεται αντιληπτό όλες οι κατηγορίες της συγκεκριμένης ενότητας κυμαίνονται σε υψηλές κατηγορίες απαντήσεων καθώς κυμαίνονται γύρω στο 6. Παράλληλα η διασπορά των τιμών είναι αρκετά μικρή. Για τον λόγο αυτό και για την καλύτερη εξήγηση του παραπάνω πίνακα εξετάστηκε η ποσοστιαία κατανομή των απαντήσεων.

Πίνακας 7. 15: Ποσοστιαία κατανομή των ερωτήσεων οικονομικού και φορολογικού χαρακτήρα

Σε τι βαθμό επηρεάζουν την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:	Καθόλου (1)	Ελάχιστα (2)	Λίγο (3)	Ίσως (4)	Αρκετά (5)	Πολύ (6)	Πάρα πολύ (7)	**Σύνολο**
Υψηλοί φορολογικοί συντελεστές	-	-	-	-	4,6%	22%	73,4%	100%
Υψηλή έμμεση φορολογία	-	-	-	-	12,8%	42,2%	45%	100%
Οικονομική δυσχέρεια	-	-	-	-	4,6%	61%	34,4%	100%
Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος	-	-	0,9%	6,4%	9,2%	52,8%	30,7%	100%

Από τον συνδυασμό των δύο πινάκων προκύπτει η πεποίθηση ότι οι ερωτώμενοι σε μεγάλο βαθμό παρουσιάζουν έντονη επιρροή στην απόφασή τους να φοροδιαφύγουν από τον συγκεκριμένο παράγοντα. Το μεγαλύτερο τμήμα των απαντήσεων κυμαίνεται στις ερωτήσεις που αναφέρονται από «Αρκετά» έως «Πάρα Πολύ». Το στοιχείο αυτό έρχεται σε συνδυασμό με τον πίνακα 7.14 και εξηγεί τις μεγάλες τιμές που παίρνει η μέση τιμή. Οι ιδιοκτήτες φαίνεται πως θεωρούν μεγάλης σπουδαιότητας τους παράγοντες οικονομικού και φορολογικού χαρακτήρα καθώς προσδίδουν σε αυτούς μεγάλη βαρύτητα.

Σε συνολικό επίπεδο η συσχέτιση των οικονομικών μεταβλητών με την φορολογική συμμόρφωση κατέδειξαν τον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 7. 16: Συσχετίσεις μεταβλητών Οικονομικού – Φορολογικού χαρακτήρα και Φορολογικής Συμμόρφωσης

Οικονομικοί- φορολογικοί παράγοντες	**Φορολογική Συμμόρφωση**
Υψηλοί φορολογικοί συντελεστές	-0,249**
Υψηλή έμμεση φορολογία	-0,141*
Οικονομική δυσχέρεια	-0,113
Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος	-0,446**

**συντελεστής συσχέτισης Pearson στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο 1%.
*συντελεστής συσχέτισης Pearson στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο 5%.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι οι συγκεκριμένες μεταβλητές δείχνουν να απαρτίζουν την κατηγορία των οικονομικών και φορολογικών παραγόντων με βάση την βιβλιογραφική ανασκόπηση. Σε δεύτερο βαθμό και την χρήση της παραγοντικής ανάλυσης θα χαρακτηριστούν επακριβώς οι μεταβλητές που αντιστοιχούν στον κάθε παράγοντα προκειμένου να συμπεριληφθούν στο μοντέλο παλινδρόμησης. Για τον λόγο αυτό στην συνέχεια της ανάλυσης θα εξεταστούν οι σημαντικότεροι οικονομικοί και φορολογικοί παράγοντες σε σχέση με την φορολογική συμμόρφωση.

7.3.3.1 Φορολογικοί συντελεστές

Αδιαμφισβήτητα η σκέψη των περισσοτέρων όταν αναφερόμαστε στη φοροδιαφυγή πηγαίνει στο ύψος των φορολογικών συντελεστών. Ο τρόπος φορολόγησης μπορεί να οδηγήσει τον φορολογούμενο στην λήψη παράτολμων αποφάσεων αγνοώντας τους κινδύνους που μπορεί να ενέχει. Άμεσα λοιπόν αντιλαμβανόμαστε την σύνδεση του ύψους των φορολογικών συντελεστών που ορίζουν οι εκάστοτε αρχές με το επίπεδο φοροδιαφυγής. Βεβαίως δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε και τους ισχυρισμούς ερευνητών, όπως αυτή του Clotfelter (1983), ο οποίος εξέφρασε την πεποίθηση πως οι φορολογικοί συντελεστές αν και αποτελούν βασικούς λόγους της φοροδιαφυγής, εντούτοις δεν αποτελούν από μόνοι τους τον μόνον λόγο επίδρασης της φοροδιαφυγής και άρα θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με την ανάλογη προσοχή.

Σε ερευνητικό επίπεδο τα συμπεράσματα των ευρημάτων δεν βοηθούν ώστε να εξαχθεί ένα ασφαλές συμπέρασμα αναφορικά με την επίδραση του φαινομένου. Συγκεκριμένα, υπάρχουν μελέτες (Friedland et al., 1978; Tanzi, 1980; Reese, 1985; Pommerehne και Wech-Hannemann, 1996; Ali et al., 2001; Kirchler, 2007; Torgler, 2007) που καταδεικνύουν μια αρνητική σχέση ανάμεσα στην φορολογική συμμόρφωση και τους φορολογικούς συντελεστές, ενώ στον αντίποδα έρευνες, όπως αυτή των Kirchler et al. (2008), διαπίστωσαν πως σε ορισμένες περιπτώσεις η επίδραση των δύο παραγόντων μπορεί να είναι και θετική. Τέλος υπάρχουν και μελετητές (Allingham και Sandmo, 1972; Porcano, 1988; Trivedi et al, 2003) που διαπίστωσαν μια ασήμαντη σχέση μεταξύ της φορολογικής συμμόρφωσης και των φορολογικών συντελεστών.

Η ύπαρξη αντικρουόμενων στοιχείων για το συγκεκριμένο ζήτημα προκαλεί ακόμα περισσότερο το ενδιαφέρον της παρούσας έρευνας προκυμμένου να ερευνηθεί η συγκεκριμένη τάση και στο δείγμα ελέγχου που μελετάται. Παράλληλα και με σκοπό να εξεταστεί πλήρως η επίδραση του συγκεκριμένου παράγοντα, ο έλεγχος επί των φορολογικών συντελεστών διαχωρίστηκε σε δύο κατηγορίες: στο ύψος των φορολογικών συντελεστών επί του εισοδήματος (άμεση φορολογία) και στο ύψος των φορολογικών συντελεστών επί των έμμεσων φόρων, όπως για παράδειγμα του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας και των Ειδικών Φόρων κατανάλωσης. Στην συνέχεια της ανάλυσης θα εξετασθεί ο παράγοντας των φορολογικών συντελεστών και της επίδρασής του μέσω δύο ερευνητικών ερωτημάτων ανάλογα με το είδος του φορολογικού συντελεστή.

7.3.3.3.1 Φορολογικός συντελεστής άμεσης φορολογίας

Η άμεση φορολογία αποτελεί κατά βάση έναν άμεσο παράγοντα επίδρασης. Αυτό που σε ερευνητικό επίπεδο αγνοούμε είναι η στατιστική σημαντικότητα αλλά και το είδος της συσχέτισης που υπάρχει. Ύστερα από έλεγχο συσχέτισης της συγκεκριμένης μεταβλητής και με δεδομένα τα στοιχεία του πίνακα 7.16 παρατηρείται η ύπαρξη σχέσης μεταξύ των δύο μεταβλητών.

Όπως φαίνεται στον παραπάνω πίνακα (πίνακας 7.16) επιβεβαιώνεται η ύπαρξη στατιστικής σημαντικότητας μεταξύ της φορολογικής συμμόρφωσης και των φορολογικών συντελεστών επί της άμεσης φορολογίας καθώς το p- value είναι μηδενικό (0,000 < 0,05), ενισχύοντας την στατιστική σημαντικότητα και σε επίπεδο σημαντικότητας 1%. Παράλληλα η σχέση που δημιουργείται μεταξύ των μεταβλητών χαρακτηρίζεται ως αρνητική γεγονός που υποδηλώνει η αύξηση των φορολογικών συντελεστών άμεσης φορολογίας λειτουργεί αρνητικά ως προς την συμμόρφωση, δηλαδή μειώνει την συμμόρφωση των πολιτών έναντι της εκάστοτε φορολογίας.

7.3.3.3.2 Φορολογικός συντελεστής έμμεσης φορολογίας

Σε δεύτερο βαθμό θα εξετάσουμε και την σημαντικότητα του φορολογικού συντελεστή της έμμεσης φορολογίας. Προκειμένου να εξάγουμε ένα ασφαλές συμπέρασμα αναφορικά με τους φορολογικούς συντελεστές κρίθηκε σκόπιμο να μελετηθεί και η έμμεση φορολογία. Από την συγκεκριμένη μελέτη αυτό που προκύπτει είναι η οριακή αποδοχή της μηδενικής υπόθεσης περί στατιστικής σημαντικότητας του παράγοντα της έμμεσης φορολογίας. Με ένα p- value που είναι αρκετά κοντά όριο, για επίπεδο σημαντικότητας 5%, μας προσφέρει τη δυνατότητα, έστω και οριακά, της αποδοχής της πεποίθησης ότι ο συγκεκριμένος παράγοντας αποτελεί ένα επιπρόσθετο στοιχείο ελέγχου στην φορολογική συμμόρφωση και κατ' επέκταση στην φοροδιαφυγή. Όπως και στην περίπτωση της άμεσης φορολογίας παρατηρούμαι έναν επίσης αρνητικό βαθμό συσχέτισης, μικρότερης βέβαια έντασης.

Τα αποτελέσματα αυτά συνηγορούν στον ισχυρισμό πως οι φορολογικοί συντελεστές, στο σύνολό τους, επιφέρουν σημαντικές επιδράσεις στην φοροδιαφυγή και επομένως η χρήση τους σε έναν μοντέλο ελέγχου της σχέσης αυτής κρίνεται αναγκαίο.

7.3.3.2 Οικονομική συγκυρία

Αναφερόμενοι σε οικονομικούς παράγοντες οι οποίοι μπορεί να λειτουργούν ανασταλτικά στην φοροδιαφυγή δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε την οικονομική κατάσταση που επικρατεί είτε αναφερόμαστε σε προσωπικό είτε σε εθνικό ή και παγκόσμιο επίπεδο. Στην Ελλάδα οδήγησε την χώρα σε πληθώρα αλλαγών τόσο σε φορολογικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο αντιλήψεων. Ήδη τα τελευταία χρόνια, στην μεταμνημονιακή εποχή, παρατηρείται μια διαφορετική συμπεριφορά από την πλευρά των πολιτών, συμπεριλαμβανομένου του δείγματος ελέγχου, όπου υπάρχει η αποδοχή μιας νέας πραγματικότητας σε οικονομικό επίπεδο. Αυτό μπορεί να λειτουργήσει είτε με θετικό τρόπο ως προς την φοροδιαφυγή, δηλαδή την δημιουργία ενός ορισμένου αριθμού πολιτών που μπορεί να αγνοήσει τις προσπάθειες των κυβερνήσεων για ενίσχυση της συμμόρφωσης, είτε με αρνητικό τρόπο, όπου οι φορολογούμενοι αντιλαμβάνονται πως τα προηγούμενα χρόνια ζούσαν σε μια «εικονική» πραγματικότητα και στρέφονται πλέον σε στάσεις ενίσχυσης της εθελοντικής συμμόρφωσης.

Σε διεθνείς, και πιο πρόσφατες, μελέτες (Mohani και Sheehan, 2004; Mohani, 2001) υποστηρίζουν πως η σχέση μεταξύ φορολογικής συμμόρφωσης και οικονομικών συγκυριών είναι αρνητικός καθώς οι άνθρωποι δεδομένων των οικονομικών δυσκολιών επιχειρούν να φοροδιαφύγουν σε μεγαλύτερο βαθμό. Βεβαίως όπως συμβαίνει και σε άλλους παράγοντες που αναλύθηκαν προηγουμένως, υπάρχουν και μελέτες (Vogel, 1974; Warneryd και Walerud, 1982; Webley και Halstead, 1986) οι οποίες καταλήγουν στο ακριβώς αντίστροφο συμπέρασμα. Αυτό που δηλώνουν είναι πως ο παράγοντας αυτός δεν προσφέρει ασφαλείς

συμπεράσματα καθώς υπάρχουν και πολίτες χωρίς κάποια οικονομική επίδραση, δεδομένων των συνθηκών, που παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής. Για τον λόγο αυτό επιχειρήθηκε να γίνει η παρούσα μελέτη, από την οποία προέκυψε πως η ύπαρξη στατιστικής σημαντικότητας είναι υπο αμφισβήτηση.

Αυτό που παρατηρούμαι είναι πως αν και δεν παρουσιάζεται στατιστική σημαντικότητα διακρίνουμε μια αρνητική ροπή στην σχέση του με την φορολογική συμμόρφωση. Το γεγονός αυτό σημαίνει πως δυσχεραίνει η οικονομική κατάσταση του φορολογούμενου τόσο αυξάνονται οι πράξεις φοροδιαφυγής (αφού μειώνεται η φορολογική συμμόρφωση).

7.3.3.2 Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος

Αναφερόμενοι στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής και στην προσπάθεια εύρεσης των παραγόντων επηρεασμού της φορολογικής συνείδησης υπάρχουν έντονες σκέψεις που εστιάζουν την προσοχή μας στην λειτουργία του επιτελικού κράτους. Πληθώρα μελετών (Jackson και Milliron, 1986; Kesselman, 1994; Sandford, 1994; Kasipillai και Jabbar, 2003; James και Alley, 2004; López και Scartascini, 2019) που ασχολήθηκαν με την φοροδιαφυγή υποστήριξαν ότι μεγάλο βαθμό ευθύνης, στην προσπάθεια ενίσχυσης της φορολογικής συμμόρφωσης, διαδραματίζουν οι φορολογικές αρχές εξαιτίας του πολύπλοκου τρόπου λειτουργίας τους. Η πληθώρα των φορολογικών νόμων και οι αντιφάσεις στους φορολογικούς νόμους αποτελούν ένα αδιάσειστο στοιχείο της ανεπάρκειας των φορολογικών μηχανισμών. Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και η μελέτη των Kasipillai και Sapiei (2014) οι οποίοι υποστήριξαν πως τα υψηλά επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης παρουσιάζονται σε χώρες που έχουν καταφέρει να έχουν απλοποιημένο φορολογικό σύστημα.

Στην Ελλάδα, όπως έχει τονιστεί και στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος είναι έκδηλη και αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι κατά την τελευταία 15 χρόνια έχουν ψηφιστεί 1.478 νόμοι με 22.800 άρθρα και έχουν περάσει και 3.452 Προεδρικά Διατάγματα, ενώ κατά τα χρόνια της κρίσης ο αριθμός των Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου που ξεπερνούν τα 67 μετά το 2010, όταν τα προηγούμενα χρόνια ήταν μόλις 13 (Σωτηρόπουλος και Χριστόπουλος, 2016). Επομένως, αν οι σκέψεις περί πολύπλοκου φορολογικού μηχανισμού γίνονται θέμα μελέτης σε άλλες χώρες, τότε η Ελλάδα μπορεί εύκολα να διεκδικήσει μια από τις υψηλότερες θέσεις σε αυτήν την κατάταξη.

Η εξέταση που επιχειρείται να διενεργηθεί, όπως παρουσιάζει και ο πίνακας 7.16, δείχνει την σχέση της μεταβλητής του πολύπλοκου φορολογικού συστήματος σε σχέση με την φορολογική συμμόρφωση των πολιτών.

Αυτό που παρατηρούμε είναι πως υπάρχει στατιστική σημαντικότητα μεταξύ των δύο παραγόντων (p-value 0.000 < 0.05). Το γεγονός αυτό υποδηλώνει την ύπαρξη μιας έντονα αρνητικής σχέσης μεταξύ των παραγόντων. Όσο η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος είναι έντονη, σύμφωνα με την αντίληψη του κοινού, τόσο η φοροδιαφυγή αυξάνεται καθώς η φορολογική συμμόρφωση τείνει μειούμενη.

Βεβαίως αξίζει να σημειώσουμε πως τα ποσοστά των απαντήσεων στην συγκεκριμένη ερώτηση είναι ιδιαίτερα υψηλά και από τις επιχειρήσεις που φοροδιαφεύγουν σε μεγαλύτερο βαθμό αλλά και σε επιχειρήσεις που φοροδιαφεύγουν σε μικρό βαθμό. Το πρόβλημα επομένως της πολυπλοκότητας των φορολογικών αρχών είναι στοιχείο το οποίο αντιλαμβάνεται πλήρως το κοινό αλλά για ορισμένες ομάδες του πληθυσμού παρουσιάζει ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα.

7.3.4 Πολιτικοί παράγοντες

Στην συνέχεια της ανάλυσης θα επικεντρωθούμε στην μελέτη παραγόντων που άπτονται στην πολιτειακή συμπεριφορά των αρχών και στην προσπάθεια να καθορίσουν την φορολογική συμμόρφωση των πολιτών. Προηγούμενες μελέτες δείχνουν πως οι καθοριστικοί παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης, από κοινωνική άποψη, σχετίζονται με την προθυμία των φορολογουμένων να συμμορφώνονται με τους φορολογικούς νόμους σε σχέση με τη συμπεριφορά των άλλων ανθρώπων και το κοινωνικό τους περιβάλλον, δηλαδή τις κυβερνήσεις (Torgler, 2007).

Κατά την εξέταση των βασικών μεταβλητών που συναθροίζουν την παρούσα μεταβλητή εξήχθησαν τα ακόλουθα αποτελέσματα, τα οποία θα αναλυθούν ανά περίπτωση.

Πίνακας 7. 17: Βασικά Στατιστικά Μέτρα Πολιτικού χαρακτήρα

Σε τι βαθμό επηρεάζουν την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:	**Μέση Τιμή**	**Τυπική Απόκλιση**
Ελλειψη πολιτικής βούλησης	5,94	1,120
Αναποτελεσματικότητα φορολογικού συστήματος	6,28	0,868
Ανεπαρκής παροχή δημόσιων υπηρεσιών	5,83	1,036

Από τον πίνακα 7.17 παρατηρείται από τους ερωτηθέντες μια έντονα θετική πεποίθηση αναφορικά με την αντίληψη για τον βαθμό επιρροής των πολιτικών χαρακτηριστικών και της σχέσης τους με την απόφαση για την τέλεση πράξεων φοροδιαφυγής. Ωστόσο στην συγκεκριμένη περίπτωση παρατηρούμαι και μια μεγαλύτερη διεύρυνση των απαντήσεων η οποία εστιάζεται κυρίως στις ερωτήσεις περί πολιτικής βούλησης και αναποτελεσματικού τρόπου παροχής ποιοτικών δημοσίων αγαθών.

Πίνακας 7. 18: Ποσοστιαία κατανομή των ερωτήσεων Πολιτικού χαρακτήρα

Σε τι βαθμό επηρεάζουν την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:	Καθόλου (1)	Ελάχιστα (2)	Λίγο (3)	Ίσως (4)	Αρκετά (5)	Πολύ (6)	Πάρα πολύ (7)	**Σύνολο**
Έλλειψη πολιτικής βούλησης	0,5%	1,4%	0,5%	6,4%	22,9%	29,4%	39%	100%
Αναποτελεσματικότητα φορολογικού συστήματος	-	-	0,5%	3,2%	15,1%	30,7%	50,5%	100%
Ανεπαρκής παροχή δημόσιων υπηρεσιών	-	-	1,4%	9,6%	26,1%	30,3%	32,6%	100%

Αντίστοιχη είναι και η κατάσταση που παρατηρείται μέσω του πίνακα 7.18. σε γενικό βαθμό τα μεγαλύτερα ποσοστά των απαντήσεων μονοπωλούν οι απόλυτες απαντήσεις του «Πολύ» και «Πάρα Πολύ». Η συγκεκριμένη επιλογή δείχνει πως οι ιδιοκτήτες των μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων λαμβάνουν ως πολύ σημαντική την επιρροή των στοιχείων του πολιτικού παράγοντα, δηλαδή της ικανότητας που διαθέτει το πολιτικό κράτος ώστε να περιορίσει την φοροδιαφυγή, στον τελικό τρόπο σκέψης τους. Στην συνέχεια της ανάλυσης ακολουθεί η συσχέτιση του Πολιτικού παράγοντα με την φορολογική συμμόρφωση, με τα αποτελέσματα αυτού να αναλύονται στις επιμέρους ενότητες.

Πίνακας 7. 19: Συσχετίσεις μεταβλητών Πολιτικού χαρακτήρα και Φορολογικής Συμμόρφωσης

Πολιτικοί παράγοντες	**Φορολογική Συμμόρφωση**
Έλλειψη πολιτικής βούλησης	-0,529*
Αναποτελεσματικότητα φορολογικού συστήματος	-0,547*
Ανεπαρκής παροχή δημόσιων υπηρεσιών	-0,702*

*συντελεστής συσχέτισης Pearson στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο 1%.

7.3.4.1 Πολιτικές στρατηγικές

Στην προσπάθεια να αναζητηθεί ο βαθμός επιρροής των πολιτικών κομμάτων και κυρίως των κυβερνήσεων στην φορολογική συμπεριφορά των πολιτών επιχειρήθηκε η συσχέτισή του με την φορολογική συμμόρφωση. Είναι σύνηθες το φαινόμενο κατά το οποίο η εκάστοτε κυβέρνηση να παρουσιάζει το δικό της σχέδιο απέναντι στην φοροδιαφυγή. Για τον λόγο αυτό η πολιτική αντιμετώπιση παίζει μεγάλο ρόλο στην πίστη των φορολογούμενων προκειμένου να συμμορφωθούν προς τις φορολογικές αρχές.

Οι μελέτες που διενεργήθηκαν από τους Hasseldine και Hite (2003) και τον McGowan (2000) στην Αμερική κατέδειξαν την ύπαρξη σχέσης μεταξύ της πολιτικής βούλησης και της φορολογικής συμμόρφωσης των πολιτών. Αυτό που τονίζεται είναι πως η πολιτική βούληση διαμορφώνει τις συμπεριφορές των πολιτών σε διάφορά ζητήματα, ανάμεσά τους και στον φορολογικό τομέα.

Για τον λόγο αυτό επιχειρείται η εξέταση της συγκεκριμένης τάσης και στην περίπτωση των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Θέλουμε δηλαδή να εξετάσουμε αν αυτή η επιρροή που φαίνεται να υπάρχει από τα πολιτικά κόμματα αποδίδεται και στον τρόπο λειτουργίας των επιχειρηματιών. Εν προκειμένου η ερώτηση που τέθηκε στο δείγμα αφορούσε την επιρροή που έχει, στην απόφαση για φοροδιαφυγή, η έλλειψη πολιτικής βούλησης των κυβερνήσεων να πατάξουν περιπτώσεις μη φορολογικής συμμόρφωσης.

Αυτό που συμπεραίνουμε από τον παραπάνω πίνακα (πίνακας 7.19) είναι η στατική σημαντικότητα του παράγοντα της πολιτικής βούλησης. Αυτό λοιπόν που θέλαμε να μελετήσουμε είναι αν υπάρχει και σε τι βαθμό μια σχέση ανάμεσα στην πολιτική βούληση των κομμάτων και στην φοροδιαφυγή. Η ύπαρξη ισχυρής σχέσης μεταξύ των μεταβλητών (p-value 0.000 < 0.05) μας ωθεί να εξετάσουμε το είδος της σχέσης που δημιουργείται και είναι έντονα αρνητικό. Στο συμπέρασμα που καταλήγουμε είναι πως όσο μεγαλύτερη πολιτική δυσπραγία σε φορολογικά ζητήματα υπάρχει από τα πολιτικά κόμματα τόσο ενθαρρύνονται οι πράξεις φοροδιαφυγής (καθώς μειώνεται η φορολογική συμμόρφωση).

7.3.4.2 Αποτελεσματικότητα φορολογικού συστήματος

Ένα εξίσου σημαντικό ζήτημα μελέτης αποτελεί η συζήτηση περί της αποτελεσματικής λειτουργίας του φορολογικού συστήματος από τις φορολογικές αρχές και πως επηρεάζει τη συμπεριφορά των φορολογουμένων. Σε ερευνητικό επίπεδο μελέτες αρκετών ερευνητών (Roth et al., 1989; Hasseldine και Li, 1999) υποστηρίζουν ότι η ελαχιστοποίηση της φοροδιαφυγής, που θα οδηγήσει και σε μεγιστοποίηση των φορολογικών εσόδων, μπορεί να επιτευχθεί μέσω ενός αποτελεσματικού φορολογικού συστήματος το οποίο θα είναι οργανωμένο με τέτοιον τρόπο ώστε να ενισχύονται οι αντιλήψεις και οι πράξεις της εθελοντικής συμμόρφωσης. Παρόλο που ο τρόπος μέτρησης της αποτελεσματικότητας των κυβερνητικών πολιτικών είναι δύσκολη, οι ερευνητές περιγράφουν τον ρόλο των φορολογικών αρχών ιδιαιτέρως σημαντικό σε σχέση με τη φορολογική συμμόρφωση (Richardson, 2008).

Κατά την μελέτη της αντίληψης που έχει το εξεταζόμενο δείγμα αναφορικά με την αναποτελεσματικότητα που έχει το φορολογικό σύστημα της Ελλάδας και την σύνδεσή του με την φορολογική συμμόρφωση, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστική σημαντικότητα στο δείγμα αναφορικά με την αναποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος και την φορολογική συμμόρφωση (p-value 0.000< 0.05). Εξετάζοντας το ερευνητικό ερώτημα περί συσχέτισης της αποτελεσματικότητας του φορολογικού συστήματος με την φοροδιαφυγή, αποδεχόμαστε την υπόθεση όπου παρατηρείται μια έντονα αρνητική σχέση μεταξύ της φορολογικής συμμόρφωσης και του αναποτελεσματικού φορολογικού μηχανισμού. Στην ουσία

παρατηρούμαι ότι όσο πιο αναποτελεσματικό είναι το φορολογικό σύστημα τόσο το κοινό επιλέγει να μη συμμορφωθεί με την φορολογική νομοθεσία και να καταφύγει σε πράξεις φοροδιαφυγής.

7.3.4.3 Ανταποδοτικότητα κρατικών παροχών

Όταν αναφερόμαστε στην κρατική ευθύνη που διέπει μια κυβέρνηση αναφορικά με την διαμόρφωση της φορολογικής συνείδησης των πολιτών της δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την ανάγκη και το ζήτημα της ανταποδοτικότητας των φόρων. Η αντίληψη που κυριαρχεί μεταξύ των επιχειρήσεων, ορμώμενοι από τις αντιλήψεις του δείγματος, μας υποδεικνύει πως η ευαισθησία στον τρόπο με τον οποίο η εκάστοτε κυβέρνηση ξοδεύει τα χρήματά τους είναι μεγάλη. Είναι επομένως λογικό να υποθέσουμε ότι οι φορολογούμενοι τείνουν να αποφεύγουν τον φόρο εάν αντιληφθούν ότι η κυβέρνηση ξοδεύει τα λεφτά αυτά με αναποτελεσματικό τρόπο.

Όπως παρουσιάζεται και στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, οι περισσότερες μελέτες (Lewis, 1982; Roberts et al., 1994; Palil και Hanafiah, 2013) δείχνουν πως οι κυβερνήσεις πρέπει να δαπανούν με σύνεση τα χρήματα των φορολογουμένων, ή τουλάχιστον αυτό να παρουσιάζεται προς το κοινό, επειδή ο τρόπος με τον οποίο μια κυβέρνηση δρα μπορεί να επιφέρει διαφορές ως προς τα επίπεδα συμμόρφωσης.

Προκειμένου να επαληθεύσουμε τις ανωτέρω πεποιθήσεις θα συσχετίσουμε τον παράγοντα της ανταποδοτικότητας των φόρων μέσω της ανεπάρκειας των κρατικών μηχανισμών να προσφέρουν ποιοτικές δημόσιες υπηρεσίες προς τους φορολογούμενους με την φορολογική συμμόρφωση. Το ερευνητικό ερώτημα που τίθεται αφορά την ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ των δύο παραγόντων.

Αυτό που παρατηρούμε από τα αποτελέσματα (πίνακας 7.19) είναι η επιβεβαίωση των αναμενόμενων ισχυρισμών και η απόδειξη πως υπάρχει έντονη σχέση μεταξύ των δύο παραγόντων. Πιο συγκεκριμένα η δύο μεταβλητές είναι στατιστικά σημαντικές με ένα p-value που είναι 0,000, και άρα με στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 1%, και μας ωθεί να αποδεχτούμε την υπόθεση περί στατιστικής σημαντικότητας. Επιπλέον υπάρχει μια έντονα αρνητική σχέση μεταξύ της ανεπάρκειας των κρατικών δαπανών και της φορολογικής συμμόρφωσης. Αυτό υποδεικνύει ότι όσο πιο ανεπαρκής θεωρείται από τους φορολογούμενους ο τρόπος διαχείρισης των φόρων και της ανταπόδοσή τους μέσω της προσφοράς των δημοσίων αγαθών τόσο αυξάνεται η φοροδιαφυγή (μέσω της μείωσης της φορολογικής συμμόρφωσης).

7.3.5 Διοικητικοί και Ελεγκτικοί παράγοντες

Στην συνέχεια της ανάλυσης θα εξετάσουμε μια σειρά παραγόντων που άπτονται στο διοικητικό κομμάτι του ελέγχου. Οι παράγοντες που εξετάζονται αφορούν τον τρόπο λειτουργίας των ελεγκτικών μηχανισμών

του κράτους στην προσπάθεια να δημιουργήσει ένα πλαίσιο ενδυνάμωσης της φορολογικής αντίληψης και συνείδησης.

Ο συγκεντρωτικός πίνακας που περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που συναποτελούν τον παράγοντα αυτό παρουσιάζει τα ακόλουθα αποτελέσματα, τα οποία θα αναλυθούν στην συνέχεια.

Πίνακας 7. 20: Βασικά Στατιστικά Μέτρα Διοικητικού - Ελεγκτικού χαρακτήρα

Σε τι βαθμό επηρεάζουν την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:	**Μέση Τιμή**	**Τυπική Απόκλιση**
Χαμηλά ποσοστά ελέγχων	5,00	1,297
Αδυναμία στελέχωσης ελεγκτικών αρχών	5,99	0,797
Αναποτελεσματικότητα φορολογικών προστίμων	3,81	1,327

Αναλύοντας τα περιγραφικά χαρακτηριστικά των ερωτήσεων διοικητικού και ελεγκτικού χαρακτήρα διαπιστώνεται ότι υπάρχει μια έντονη επιρροή για τα δύο πρώτα στοιχεία ενώ όπως υποδηλώνει και η μέση τιμή αναφορικά με την αναποτελεσματικότητα των φορολογικών προστίμων υπάρχει μια μεγαλύτερη μετριοπάθεια. Με σκοπό να ενισχύσουμε αυτή την αντίληψη αξίζει να δούμε την κατανομή των απαντήσεων ανά περίπτωση.

Πίνακας 7. 21: Ποσοστιαία κατανομή των ερωτήσεων Πολιτικού χαρακτήρα

Σε τι βαθμό επηρεάζουν την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:	Καθόλου (1)	Ελάχιστα (2)	Λίγο (3)	Ίσως (4)	Αρκετά (5)	Πολύ (6)	Πάρα πολύ (7)	**Σύνολο**
Χαμηλά ποσοστά ελέγχων	1,4%	4,1%	5,5%	18,8%	31,7%	28,9%	9,6%	100%
Αδυναμία στελέχωσης ελεγκτικών αρχών	-	0,5%	-	1,4%	23,4%	47,7%	27,1%	100%
Αναποτελεσματικότητα φορολογικών προστίμων	7,3%	13,3%	12,4%	28%	36,2%	2,8%	-	100%

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 7.21 η κατανομή των απαντήσεων από τους ερωτηθέντες κυμαίνεται κυρίως στην θετική αντίληψη για την επιρροή των χαμηλών ποσοστών φορολογικών ελέγχων και της αδυναμίας στελέχωσης των ελεγκτικών μηχανισμών. Μια μεγαλύτερη μετριοπάθεια υπάρχει αναφορικά με την αναποτελεσματικότητα των φορολογικών προστίμων τα οποία δεν φαίνεται σε πρώτο βαθμό να παρέχουν μια μεγάλη προτροπή στους ιδιοκτήτες αναφορικά με την διενέργεια πράξεων φοροδιαφυγής. Στην συνέχεια ακολουθεί η συσχέτιση του Διοικητικού – Ελεγκτικού παράγοντα με την φορολογική συμμόρφωση.

Πίνακας 7. 22: Συσχετίσεις μεταβλητών Ελεγκτικού και Διοικητικού χαρακτήρα και Φορολογικής Συμμόρφωσης

Διοικητικοί - Ελεγκτικοί παράγοντες	**Φορολογική Συμμόρφωση**
Χαμηλά ποσοστά ελέγχων	-0,324*
Αδυναμία στελέχωσης ελεγκτικών αρχών	-0,404*
Αναποτελεσματικότητα φορολογικών προστίμων	-0,757*

*συντελεστής συσχέτισης Pearson στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο 1%.

7.3.5.1 Πιθανότητα διενέργειας φορολογικών ελέγχων

Η επιλογή να ελεγχθεί ο παράγοντας της πυκνότητας των φορολογικών ελέγχων έγινε καθώς αποτελεί ένα βασικό στοιχείο εξέτασης στην προσπάθεια να ερευνηθεί η φοροδιαφυγή και αυτό συμβαίνει καθώς παρατηρούνται έντονες διακυμάνσεις αναφορικά με τα δηλωτέα εισοδήματα των επιχειρήσεων.

Στην διεθνή βιβλιογραφία, η σχέση μεταξύ τις συχνότητας που διενεργούνται οι φορολογικού έλεγχοι και της φορολογικής συμμόρφωσης συνδέεται καθώς διαπιστώνεται πως στις περιπτώσεις όπου οι πιθανότητες ελέγχου είναι μικρότερες η συμμόρφωση μειώνεται αντιστοίχως (Dubin et al., 1987; Advani et al., 2017, DeBacker et al., 2015; Maciejovsky et al., 2007). Οι φορολογούμενοι επομένως όταν λαμβάνουν μηνύματα αποτροπής από τις φορολογικές αρχές (όπως είναι η ένταση των ελέγχων) τείνουν να αντιδρούν αυξάνοντας τη φορολογική τους συμμόρφωση (Brockmeyer et al., 2016; Chirico et al., 2016; Doerrenberg και Schmitz, 2015; Fellner et al., 2013; Kleven et al., 2011; Meiselman, 2018; Slemrod et al., 2001). Επιπρόσθετα η αύξηση των ελέγχων παρουσιάζει με την σειρά της θετική επίδραση στη συμμόρφωση (LaLumia και Sallee, 2013; Naritomi, 2019).

Τα παραπάνω στοιχεία μας δείχνουν μια εικόνα κατά την οποία κυριαρχεί μια έντονα αρνητική τάση στους δύο παράγοντες και άρα η μελέτη που πραγματοποιείται στην συνέχεια έχει ως σκοπό να δείξει αν υπάρχει, και σε ποιον βαθμό, ταύτιση με τα ανωτέρω συμπεράσματα.

Από τον παραπάνω πίνακα (πίνακας 7.22) διαπιστώνουμε την ύπαρξη στατιστικής σημαντικότητας μεταξύ των δύο παραγόντων (p-value < 0.05, και μάλιστα και για επίπεδο 1%) και άρα την αποδοχή της υπόθεσης περί ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στα χαμηλά ποσοστά ελέγχων και στην φορολογική συμμόρφωση. Επομένως καταλήγουμε να δεχθούμε τους ισχυρισμούς που προκύπτουν και από την διεθνή βιβλιογραφία, αναφορικά με την αρνητική σχέση των μειωμένων ελέγχων και της φορολογικής συμμόρφωσης. Όπως φαίνεται και στον παραπάνω πίνακα όσο οι φορολογικοί έλεγχοι γίνονται σε μικρότερη συχνότητα ή έχουν χάσει την ποιότητα των υπηρεσιών που πραγματοποιούν, τόσο οι φορολογούμενοι επιλέγουν με συνειδητό τρόπο να μη συμμορφώνονται προς τις φορολογικές αρχές και άρα να αυξάνεται η φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων.

7.3.5.2 Ελλιπής στελέχωση των φορολογικών ελεγκτικών μηχανισμών

Αναλύοντας τον μηχανισμό δράσης των φορολογικών ελέγχων, δεν μπορούμε να μην συμπεριλάβουμε στην αναφορά μας και τα προβλήματα που ενδεχομένως αντιμετωπίζουν οι ελεγκτικές αρχές. Μπορεί η συχνότητα των ελέγχων να είναι μικρή, όπως φαίνεται και από την παρούσα μελέτη, εντούτοις ανακύπτει η ανάγκη εύρεσης των πιθανών αιτιών που μπορεί να υπάρχουν. Η έλλειψη στελέχωσης των φορολογικών υπηρεσιών είναι ένα φαινόμενο που δεν συμβαίνει μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες. όπως είχε παρουσιάσει και η έρευνα του Gallagher (2005), το προσωπικό των φορολογικών αρχών δεν ασχολείται εξ' ολοκλήρου με την διενέργεια ελέγχων. Υπολογίζοντας τον ελάχιστο αριθμό των ελεγκτών ανά πληθυσμό διαπιστώθηκε πως σε χώρες με έντονα οργανωμένο φορολογικό σύστημα το ποσοστό αυτό κάλυπτε το αποδεχτό όριο ενώ χώρες όπως η Ελλάδα κινούνταν οριακά.

Στην προσπάθεια λοιπόν να δείξουμε την σχέση μεταξύ της φορολογικής συμμόρφωσης και της ελλιπούς στελέχωσης των ελεγκτικών μηχανισμών πραγματοποιήθηκε η συσχέτιση των δύο στοιχείων. Τα αποτελέσματα υποδηλώνουν την ύπαρξη στατιστικής σημαντικότητας με p-value = 0.00 (< 0.05) και αποδοχής της εναλλακτικής υπόθεσης με ύπαρξης στατιστικής σχέσης. Παράλληλα η επίδραση των δύο παραγόντων είναι έντονα αρνητική, γεγονός που υποδηλώνει πως όσο περισσότερα υποστελεχωμενές είναι οι ελεγκτικές υπηρεσίες τόσο μειώνεται ο φορολογικός έλεγχος και άρα και η φορολογική συμμόρφωση. Όλη αυτή η κατάσταση οδηγεί σε πράξεις ασυδοσίας από την μεριά των επιχειρήσεων και αύξησης της φοροδιαφυγής.

7.3.5.3 Αναποτελεσματικότητα των φορολογικών προστίμων

Όπως αναφέρθηκε και σε επίπεδο βιβλιογραφικής ανασκόπησης, το ύψος των φορολογικών προστίμων αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στη φαρέτρα των ελεγκτικών αρχών προκειμένου να κάμψουν την αντίσταση των επιχειρήσεων που φοροδιαφεύγουν. Ωστόσο πέραν των «εξοντωτικών» προστίμων είναι σημαντική και η εν τέλει χρήση αυτών. Σε ένα σύστημα όπου δεν εφαρμόζονται οι φορολογικοί νόμοι και οι ελεγκτικές αρχές υπολειτουργούν, η ύπαρξη προστίμων όσο αυξημένων και αν είναι ενδεχομένως να μην αποδίδουν όπως θα έπρεπε.

Μελέτες που προηγήθηκαν (Allingham και Sandmo, 1972; Alm, 2012) κατέδειξαν την σημασία των προστίμων, τα οποία λειτουργούν ανασταλτικά ως προς την φοροδιαφυγή αλλά αποτελούν και ένα μέτρο επικουρικό. Πρωταρχικό μέλημα για την μείωση της φοροδιαφυγής αποτελεί η σωστή οργάνωση των ελεγκτικών αρχών οι οποίες αναλαμβάνουν και την αποτελεσματική εφαρμογή των προστίμων. Βεβαίως σε αυτές τις μελέτες υπάρχουν και περιπτώσεις ερευνητών (Feinstein, 1991) οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η

ύπαρξη μεγάλων προστίμων μπορεί να οδηγήσει τους πολίτες σε μεγαλύτερο βαθμό φορολογικής συμμόρφωσης ανεξάρτητα από τον ρυθμό με τον οποίο διενεργούνται οι φορολογικοί έλεγχοι.

Κρίνεται επομένως αναγκαία η μέτρηση του παρόντος στοιχείου με σκοπό να εξεταστεί η πιθανή σχέση που υπάρχει μεταξύ συμμόρφωσης και αναποτελεσματικότητας των φορολογικών προστίμων. Όπως φαίνεται από τον πίνακα 7.22 η στατιστική σημαντικότητα μεταξύ των δύο παραγόντων είναι φανερή (p-value =0.000 < 0.05) γεγονός που επιβεβαιώνει τους αρχικούς ισχυρισμούς μας. Παράλληλα διαπιστώνεται ότι όσο πιο αναποτελεσματικός είναι ο τρόπος με τον οποίο επιβάλλονται τα φορολογικά πρόστιμα τόσο μειώνεται η φορολογική συμμόρφωση και άρα αυξάνεται η φοροδιαφυγή. Με αυτό το αποτέλεσμα απορρίπτουμε την πεποίθηση που υποστηρίζει ότι ανεξάρτητα από τον τρόπο διενέργεια των ελέγχων, τα φορολογικά πρόστιμα αρκούν για να επιφέρουν την φορολογική συμμόρφωση.

7.3.6 Συμπληρωματικοί παράγοντες

Στην συνέχεια της μελέτης εξετάζονται ορισμένοι επιπρόσθετοι παράγοντες όπως είναι το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών, τα προβλήματα οργάνωσης, η χαμηλότερη φορολογική επιβάρυνση των γειτονικών χωρών, η συνήθεις πρακτικές ανά είδος δραστηριότητας, το υψηλό κόστος χρήσης των διατραπεζικών συναλλαγών και το υψηλό λειτουργικό κόστος. Τα συγκεκριμένα στοιχεία αποτελούν γενικότερους παράγοντες οι οποίοι μπορούν να αναμιχθούν με περισσότερες από μια κατηγορίες των ομάδων που αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες. Για τον λόγο αυτό εξετάζονται σε χωριστή ομάδα και στην συνέχεια της εξέτασης θα διαπιστωθεί ο τρόπος που αναμιγνύονται σε σχέση με τα στοιχεία της φορολογικής ηθικής, των φορολογικών και οικονομικών μεταβλητών, των πολιτικών και των διοικητικών – ελεγκτικών μεταβλητών. Από την ανάλυση προκύπτουν οι ακόλουθοι πίνακες:

Πίνακας 7. 23: Βασικά Στατιστικά Μέτρα Συμπληρωματικών στοιχείων

Σε τι βαθμό επηρεάζουν την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:	**Μέση Τιμή**	**Τυπική Απόκλιση**
Οι ασφαλιστικές εισφορές	5,69	0,849
Τα υψηλά προβλήματα οργάνωσης	5,76	1,128
Η ύπαρξη γειτονικών χωρών με χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές	4,72	1,306
Η Χρήση αυτοελέγχου	4,09	1,139
Το κόστος χρήσης POS	4,94	1,445
Το υψηλό λειτουργικό κόστος	3,16	1,425

Και σε αυτήν την περίπτωση παρατηρείται μια θετική στάση των ερωτηθέντων αναφορικά με τα στοιχεία των εν δυνάμει παραγόντων επιρροής της φοροδιαφυγής. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει πως οι μεταβλητές που έχουν χρησιμοποιηθεί για την μελέτη παρουσιάζονται και από το κοινό ως στοιχεία που σε μεμονωμένο επίπεδο έχουν μια τάση επιρροής της απόφασής τους για τέλεση πράξεων φοροδιαφυγής. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, πλην της ερώτησης αναφορικά την διασύνδεση του υψηλού λειτουργικού κόστους με την φοροδιαφυγή, όλες οι ερωτήσεις δείχνουν μια έντονα θετική στάση. Παράλληλα οι διακυμάνσεις των ερωτήσεων σε αυτή την περίπτωση παρουσιάζουν μεγαλύτερη απόκλιση στοιχείο που δηλώνει μια διαφοροποίηση σε σχέση με τις προηγούμενες μεταβλητές. Εξετάζοντας και την ποσοστιαία κατανομή των ερωτήσεων μπορούμε να οδηγηθούμε σε ασφαλέστερα συμπεράσματα.

Πίνακας 7. 24: Ποσοστιαία κατανομή των ερωτήσεων Συμπληρωματικού χαρακτήρα

Σε τι βαθμό επηρεάζουν την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:	Καθόλου (1)	Ελάχιστα (2)	Λίγο (3)	Ίσως (4)	Αρκετά (5)	Πολύ (6)	Πάρα πολύ (7)	**Σύνολο**
Οι ασφαλιστικές εισφορές	-	1,4%	0,5%	7,8%	16,1%	66,4%	7,8%	100%
Τα υψηλά προβλήματα οργάνωσης	-	-	2,8%	13,2%	22,0%	29,4%	32,6%	100%
Η ύπαρξη γειτονικών χωρών με χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές	3,2%	4,1%	9,2%	13,8%	45,9%	18,8%	5,0%	100%
Η Χρήση αυτοελέγχου	-	3,7%	34,4%	26,1%	21,5%	13,8%	0,5%	100%
Το κόστος χρήσης POS	1,4%	11,0%	3,7%	8,7%	33,5%	34,4%	7,3%	100%
Το υψηλό λειτουργικό κόστος	14,2%	22,9%	20,2%	22,9%	15,2%	4,6%		100%

Συμπερασματικά καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτήσεων συνδέονται με μια θετική στάση αναφορικά με τον βαθμό επιρροής σε αποφάσεις φοροδιαφυγής. Πέραν του υψηλού λειτουργικού κόστους και της χρήσης του τεχνάσματος του αυτοελέγχου που χαρακτηρίζονται από μια μετριοπάθεια από την μεριά των ερωτηθέντων, οι υπόλοιπες μεταβλητές παρουσιάζουν έντονα ποσοστά στις απαντήσεις που κυμαίνονται από «Αρκετά» έως «Πάρα Πολύ». Στην συνέχεια των αποτελεσμάτων ακολουθεί η συσχέτιση των επιμέρους στοιχείων με την φορολογική συμμόρφωση.

Πίνακας 7. 25: Συσχετίσεις επιμέρους μεταβλητών και Φορολογικής Συμμόρφωσης

Επιπρόσθετες Μεταβλητές	**Φορολογική Συμμόρφωση**
Ασφαλιστικές εισφορές	-0,245*
Υψηλά προβλήματα οργάνωσης	-0,699*
Ύπαρξη γειτονικών χωρών με χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές	-0,266*
Χρήση αυτοελέγχου	0,434*

Κόστος χρήσης POS	-0,249*
Υψηλό λειτουργικό κόστος	0,207*

*συντελεστής συσχέτισης Pearson στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο 1%.

7.3.6.1 Ύψος ασφαλιστικών εισφορών

Η μελέτη αναφορικά με το ύψος των ασφαλιστών εισφορών αν και δεν χρησιμοποιείται ως παράγοντας ελέγχου σε πολλές μελέτες εντούτοις παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην μελέτη του. Όπως τονίστηκε και στη βιβλιογραφική ανασκόπηση, χώρες όπως η Ισπανία και η Γαλλία παρουσιάζουν υψηλές ασφαλιστικές εισφορές γεγονός που λειτουργεί αρνητικά ως προς την φορολογική συμμόρφωση. Στην περίπτωση των εισφορών των αυτοαπασχολούμενων γνωρίζουμε πως αυτές καταβάλλονται από το πρώτο εισπραχθέν ευρώ. Ως εκ τούτου, η επίδρασή του μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να είναι μεγαλύτερες και από αυτές του φόρου εισοδήματος. Παράλληλα υπάρχει η υπόνοια πως οι επιχειρήσεις που δεν καταβάλουν τις ασφαλιστικές εισφορές τους είναι εξίσου επιρρεπείς στην φοροδιαφυγή (Dell'Anno et al., 2007; Matsaganis και Flevotomou, 2010; Matsaganis et al., 2010).

Για τους λόγους αυτούς κρίθηκε σκόπιμη η εξέταση του παράγοντα των ασφαλιστικών εισφορών με δεδομένο πως στην Ελλάδα οι διακυμάνσεις των επιπέδων των ασφαλιστικών εισφορών μεταβάλλονται διαρκώς ενώ από το 2017, με τον Ν. 4387/2016, συνδέθηκε το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών με τα δηλωτέα εισοδήματα μετά φόρων μετατρέποντας έτσι την απόκρυψη οικονομικών στοιχείων ακόμα πιο σημαντική στους επαγγελματίες. Κατά την μελέτη διαπιστώθηκε η ύπαρξη μιας έντονης στατιστικής σημαντικότητας έναντι των δύο μεταβλητών (p- value = 0.000 < 0.05). Αυτό που διαπιστώνουμε από την αρνητική σχέση που διαμορφώνεται είναι πως όσο μεγαλώνουν οι ασφαλιστικές εισφορές, λειτουργούν προς μικρότερη φορολογική συμμόρφωση και άρα μεγαλύτερη φοροδιαφυγή. Το γεγονός αυτό έρχεται να λειτουργήσει ενισχυτικά των προηγούμενων ερευνών που παρουσίαζαν μια έντονη σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών.

7.3.6.2 Προβλήματα οργάνωσης των φορολογικών ελεγκτικών μηχανισμών

Με δεδομένη την υποστελέχωση των ελεγκτικών μηχανισμών και άρα την μείωση των φορολογικών ελέγχων από τις αρχές τίθεται άμεσα το ερώτημα περί σωστής οργάνωσης των ελεγκτικών μηχανισμών. Η αποτελεσματικότητα ενός ελέγχου εξαρτάται από τις ικανότητες τόσο των ίδιων των ελεγκτών όσο και από την οργάνωση του συστήματος (Μιχαήλ κ.α, 2008). Η έλλειψη ενός ισχυρού πλαισίου δράσης των ελεγκτικών αρχών μπορεί να αποτελέσει, σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος και την πολυνομία, μια ιδιαίτερα δύσκολη κατάσταση στους ελεγκτές με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η δράση τους (Caballe και Panades, 2003).

Συνοψίζοντας τις παραπάνω ενδείξεις, και με βάση τον πίνακα 7.25 εξετάστηκε ο βαθμός συσχέτισης μεταξύ των έντονων οργανωτικών προβλημάτων της φορολογικής διοίκησης με την φορολογική συμμόρφωση. Έχοντας λάβει υπόψη τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις άλλες αντίστοιχες μεταβλητές αναμένουμε να επιβεβαιώσουμε τους αρχικούς ισχυρισμούς αναφορικά με την αρνητική συσχέτιση που παρουσιάζουν οι δύο παράγοντες καθώς η φορολογική οργάνωση εμπεριέχει σε μεγάλο βαθμό και την ευθύνη τόσο της υποστελέχωσης όσο και της διενέργειας μικρού ποσοστού ελέγχων.

Όπως παρατηρείται από τα αποτελέσματα της μελέτης υπάρχει στατιστική σημαντικότητα μεταξύ των δύο παραγόντων, όπου το p- value είναι μηδενικό και άρα μικρότερο ακόμα και από τους βαθμούς ελευθερίας (0,01). Παράλληλα, ο πίνακας μας παρέχει πληροφορίες αναφορικά με την σχέση των δύο παραγόντων η οποία είναι έντονα αρνητική. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει πως όσο μεγαλύτερα είναι τα προβλήματα οργάνωσης των ελεγκτικών αρχών τόσο δίνεται η ευκαιρία στις επιχειρήσεις να φοροδιαφεύγουν, καθώς μειώνεται η φορολογικής συμμόρφωση.

7.3.6.3 Ύπαρξη γειτονικών χωρών με ευνοϊκότερα φορολογικά συστήματα

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα παρατηρείται μια έντονη ανάγκη των επιχειρήσεων να αναζητήσουν τρόπους για την μείωση των εξόδων τους. Πολλές φορές η λύση στην οποία καταφεύγουν είναι η φοροδιαφυγή και αυτό μπορεί ως ένα βαθμό να εξηγηθεί και λόγω των αντιλήψεων που υπάρχουν σε διεθνές επίπεδο. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός ότι σε περιοχές της Ελλάδας που συνορεύουν με άλλες χώρες είναι έκδηλο το ενδιαφέρον των επιχειρηματιών αναφορικά με το φορολογικό σκηνικό που επικρατεί στις χώρες αυτές.

Βεβαίως αυτό το γεγονός δεν είναι κάτι που εμφανίστηκε στην Ελλάδα αλλά και στις υπόλοιπες χώρες λόγω της παρούσας οικονομικής συγκυρίας. Όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα περί φορολογικών παραδείσων (βλέπε ενότητα 3.4.5) από την αρχαιότητα παρατηρούνταν αλλαγές στον τρόπο φορολόγησης ακόμα και μέσα στην ίδια χώρα. Αυτό που εντοπίζεται στην διεθνή βιβλιογραφία είναι η προσπάθεια πολλών επιχειρήσεων να μεταφέρουν την έδρα τους, ακόμη και με «εικονικό» τρόπο, σε χώρες χαρακτηρισμένες ως φορολογικοί παράδεισοι με σκοπό να λάβουν ευνοϊκότερες συνθήκες φορολόγησης (Constantin και Constanta, 2015).

Για τους σκοπούς της ανάλυσης θα εξετάσουμε την σχέση των επιχειρηματιών με την φοροδιαφυγή αναφορικά με την ύπαρξη άλλων επιχειρήσεων που επιλέγουν την «εικονική» μετεγκατάσταση της έδρας τους σε γειτονικές χώρες με σκοπό την μείωση των αποδιδόμενων φόρων.

Αυτό που παρατηρείται (πίνακας 7.25) είναι η ύπαρξη στατιστικής σημαντικότητας στις δύο μεταβλητές με ένα μηδενικό p-value (<0.05). Με το γεγονός αυτό αποδεχόμαστε την υπόθεση περί μιας έντονα αρνητικής σχέσης μεταξύ των παραγόντων. Αυτό που εμφανίζεται με τον παραπάνω πίνακα δηλώνει ότι οι επιχειρηματίες επηρεάζονται από τα φορολογικά μέτρα των γειτονικών χωρών. Πιο συγκεκριμένα στην περίπτωση όπου παρατηρούν πως άλλοι συνάδελφοί τους έχουν βρει έναν διαφορετικό τρόπο να φοροδιαφύγουν (μεταφέροντας «εικονικά» την έδρα της επιχείρησής τους και χωρίς να αλλάζουν στην πραγματικότητα τόπο λειτουργίας) χωρίς να γίνονται αντιληπτοί από το Ελληνικό κράτος, επιλέγουν να φοροδιαφύγουν σε μεγαλύτερο βαθμό αισθανόμενοι την αδικία που δημιουργείται εις βάρος τους. Η φορολογική συμμόρφωση, επομένως, μειώνεται και άρα υπάρχει μια διαρκείς προσπάθεια παραποίησης των χρηματοοικονομικών τους καταστάσεων.

7.3.6.4 Η χρήση του αυτοελέγχου

Στην επιχειρηματική κοινότητα, ο τρόπος δράσης των επιχειρήσεων συνδέεται άμεσα από το φορολογικό καθεστώς που είναι σε εφαρμογή. Σε χώρες όπου λειτουργεί ο αυτοέλεγχος, χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από την ενίσχυση της πλήρους συμμόρφωσης με τους φορολογικούς νόμους και την αύξηση της λειτουργικής αποτελεσματικότητας με την έγκαιρη είσπραξη των φορολογικών εσόδων, τον εξορθολογισμό του συστήματος (Choong et al., 2009, Michelle et al., 2015).

Για αυτό το λόγο κρίνεται ιδιαίτερα ενδιαφέρον να μελετηθεί πως συγκεκριμένα φορολογικά χαρακτηριστικά και τεχνάσματα έχουν επηρεάσει το φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Στο πνεύμα αυτό, θα μελετηθεί αν η τεχνική του αυτοελέγχου επηρέασε το μέγεθος της φοροδιαφυγής. Στην Ελλάδα ο αυτοέλεγχος χρησιμοποιήθηκε εκτενώς μέχρι το 2013. Παρόλο που η τεχνική του αυτοελέγχου αύξησε τα δημόσια έσοδα ωστόσο η χρήση του φορολογικού αυτού τεχνάσματος κρίθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας ως αντισυνταγματικό (ΣτΕ 1226/2017 και ΣτΕ 1262/2005), σηματοδοτώντας την επικινδυνότητα ενός τέτοιου μέτρου. Στο πλαίσιο, λοιπόν, αυτό θα διερευνηθεί αν η χρήση του τεχνάσματος του αυτοελέγχου επέδρασσε στο μέγεθος της φοροδιαφυγής.

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα (πίνακας 7.25) η εφαρμογή του συστήματος του αυτοελέγχου αποτελεί μια στατιστικά σημαντική μεταβλητή σε σχέση με την φορολογική συμμόρφωση (p-value = 0.000< 0.05). Παράλληλα δημιουργείται μια θετική σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές γεγονός που υποδηλώνει πως η εφαρμογή του συστήματος του αυτοελέγχου ενισχύει την φορολογική συμμόρφωση και άρα μειώνει το ύψος της φοροδιαφυγής. Το παραπάνω συμπέρασμα μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητό αν σκεφτεί κανείς πως με το σύστημα του αυτοελέγχου, όπως ίσχυσε στην Ελλάδα μέχρι το 2013, οι

επιχειρήσεις παρουσίαζαν μεγαλύτερα ποσοστά συμμόρφωσης καθώς οι εκτιμήσεις του δείκτη φορολογικής συμμόρφωσης ήταν μεγαλύτερες έναντι των επόμενων χρόνων.

Με άλλα λόγια η επιλογή της μικρότερης φοροδιαφυγής εγγυούταν και απαλλαγή από τον κίνδυνο φορολογικού ελέγχου γεγονός που ωθούσε τους πολίτες να δέχονται να συμμορφωθούν εθελοντικά με δεδομένο πως σε διαφορετική περίπτωση ο έλεγχος θα εντόπιζε το πλήθος των παραπτωμάτων. Στο σημείο αυτό αξίζει να προσθέσουμε πως το μέτρο αυτό μπορεί να ενισχύσει και την ποιότητα των ελέγχων καθώς μικρότερος αριθμός φορολογούμενων καλείται να ελεγχθεί, καθώς ένα μεγάλο μέρος του κοινού επιλέγει να εφαρμόσει το σύστημα του αυτοελέγχου.

7.3.6.5 Το κόστος χρήσης τραπεζικών υπηρεσιών και προϊόντων

Οι Immordino and Russo (2018), στην έρευνά τους, εντοπίζουν ότι οι συναλλαγές που βασίζονται στη χρήση πιστωτικών ή χρεωστικών καρτών, μειώνουν τον κίνδυνο της φοροδιαφυγής. Στην Ελλάδα από το 2013 (βάσει του Ν. 4172/2013) οι επιχειρήσεις υποχρεώθηκαν να προβαίνουν σε πληρωμές μέσω καρτών ή τραπεζικών εμβασμάτων από ένα ποσό και πάνω.

Η χρήση του ηλεκτρονικού χρήματος αν και αποτελεί ένα εργαλείο ενίσχυσης των φορολογικών αρχών απέναντι στην φοροδιαφυγή, αποτελεί και σημείο αντιπαράθεσης μεταξύ του επιχειρηματικού κόσμου και των αρχών. Και αυτό συμβαίνει καθώς το κόστος αγοράς, χρήσης και συντήρησης των απαιτούμενων προϊόντων από τα τραπεζικά ιδρύματα είναι ιδιαίτερα υψηλό. Υπο αυτές τις συνθήκες, και με δεδομένη την μικρή εφαρμογή του πλαισίου χρήσης του πλαστικού χρήματος (καθώς η υποχρέωση κάλυψης των δαπανών με αυτόν τον τρόπο για μισθωτούς και συνταξιούχους ανέρχεται στο 30% του δηλωτέου εισοδήματός τους), οι επιχειρήσεις επιζητούν μεθόδους που θα τους επιφέρουν μικρότερα κόστη.

Όπως παρουσιάζει ο παραπάνω πίνακας (πίνακας 7.25) η στατιστική σημαντικότητα των δύο παραγόντων είναι υψηλή (p-value = 0.000 < 0.05) ενώ παράλληλα υπάρχει μια έντονα αρνητική σχέση. Το συμπέρασμα που καταλήγει η συγκεκριμένη εξέταση είναι πως το κόστος διαχείρισης και λειτουργίας των τραπεζικών προϊόντων λειτουργεί αντίστροφα ως προς την φοροδιαφυγή. Επομένως τα υψηλά τραπεζικά κόστη λειτουργούν αντίστροφα ως προς την φορολογική συμμόρφωση ωθώντας τους επιχειρηματίας να φοροδιαφύγουν.

7.3.6.6 Το λειτουργικό κόστος ανά επιχείρηση

Δεδομένης της οικονομικής κατάστασης που επικρατεί τα τελευταία χρόνια αλλά και των αναφορών που έχουν γίνει κατά την μελέτη των προηγούμενων παραγόντων όπως του κόστους των ασφαλιστικών

εισφορών, του κόστους των τραπεζικών προϊόντων και υπηρεσιών και της οικονομική συγκυρίας γίνεται εύκολα κατανοητό πως το υφιστάμενο κόστος για την εν τέλει λειτουργία των επιχειρήσεων είναι αρκετά υψηλό. Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα επέφερε ακόμα πιο δυσμενείς καταστάσεις αυξάνοντας εκ νέου το κόστος λειτουργίας πολλών επιχειρήσεων καθιστώντας πολλές επιχειρήσεις ως μη βιώσιμες.

Το γεγονός πως οι περισσότερες πρώτες ύλες στην Ελλάδα εισάγονται και σε συνδυασμό με την μεγάλη πληθωριστική τάση που επικρατεί υπερδιπλασίασε τα έξοδα των επιχειρήσεων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα από την εποχή των capital control στην Ελλάδα. Με την εφαρμογή τους τον Ιούνιο του 2015 η αγορά παρουσίασε άμεσα τις πρώτες ελλείψεις από την μείωση της ρευστότητας καθώς το κόστος διατήρησης των επιχειρήσεων αυξανόταν διαρκώς.

Σύμφωνα με τον πίνακα (πίνακας 7.25) παρατηρείται στατιστική σημαντικότητα μεταξύ των δύο μεταβλητών καθώς για βαθμούς ελευθερίας 0,01 το p-value είναι οριακά μηδενικό (0,002). Επομένως αποδεχόμαστε την ύπαρξη θετικής σχέσης μεταξύ των δύο παραγόντων. Αυτό που παρουσιάζεται από την συγκεκριμένη εξέταση είναι πως όσο αυξάνεται το λειτουργικό κόστος των επιχειρήσεων τόσο αυξάνεται και η φορολογική συμμόρφωση. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα δεν αποτελεί ένα αναμενόμενο συμπέρασμα καθώς υποθέταμε πως οι πράξεις φοροδιαφυγής συντελούνται όταν οι επιχειρήσεις θεωρούν πως το κόστος για την λειτουργία τους είναι πολύ μεγάλο και άρα είναι αναγκαία η κίνηση για μείωση των εξόδων προς φόρους. Ωστόσο αυτός ο ισχυρισμός αποδεικνύεται λανθασμένος και άρα οι πράξεις φοροδιαφύγεις, εφόσον πραγματοποιούνται, συντελούνται από άλλους λόγους.

7.3.7 Γενικά συμπεράσματα παραγόντων

Ολοκληρώνοντας την ανάλυση των επιμέρους κατηγοριών που σε βιβλιογραφικό επίπεδο δείχνουν να επηρεάζουν τα επίπεδα της φοροδιαφυγής, θα σχολιάσουμε τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις βασικές παραμέτρους που κρίθηκαν μέσω της παραγοντικής ανάλυσης (βλέπε ενότητα 6.6.1) πως επιδρούν στην φορολογική συμμόρφωση (καθώς είναι στατιστικά σημαντικά).

Πίνακας 7. 26: Βασικά Στατιστικά Μέτρα

	Μέση Τιμή	**Τυπική Απόκλιση**
Φορολογική Συμμόρφωση	0,0992	0,08253
Φορολογική Ηθική	3,6455	1,65296
Οικονομικός- φορολογικός παράγοντας	6,3417	0,46806
Πολιτικός Παράγοντας	6,0153	0,86092

Ελεγκτικός- διοικητικός παράγοντας	4,9404	0,81084

Όπως παρουσιάζει ο πίνακας 7.26 οι παράγοντες που θα δοκιμαστούν στο μοντέλο παλινδρόμησης παρουσιάζουν μια έντονη σχέση επηρεασμού ως προς την φοροδιαφυγή. Πιο συγκεκριμένα με την μέση τιμή βρίσκουμε το κέντρο ισορροπίας των δεδομένων. Στην παρούσα περίπτωση παρατηρείται ότι οι δείκτες οικονομικού και φορολογικού παράγοντα, οι πολιτικοί και οι ελεγκτικοί – διοικητικοί παράγοντες παρουσιάζουν μια μέση τιμή από 4,94 έως 6,34. Σε αυτούς τους παράγοντες οι ερωτήσεις που τέθηκαν προς το κοινό παρουσίαζαν μεγαλύτερη επιρροή, και άρα σύνδεση με πράξεις φοροδιαφυγής, οι απαντήσεις που κυμαίνονταν (στην likert scale) από 5 έως 7. Οι ενδείξεις αυτές υποδείκνυαν τα στοιχεία που επηρεάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό την τάση των πολιτών προς την φοροδιαφυγή. Από την άλλη μεριά ο παράγοντας της φορολογικής ηθικής αντιμετωπίστηκε με μια αντίθετη κατεύθυνση. Εκεί οι ερωτηθέντες καλούνταν να απαντήσουν σε μια σειρά ερωτήσεων αναφορικά με την δικαιολόγηση πράξεων φοροδιαφυγής ως ηθικές. Η κλίμακα από το 1 έως το 3 υποδήλωνε την εκλογίκευση των πράξεων φοροδιαφυγής και την θεώρησή τους ως φορολογικά ηθικές κινήσεις.

Αναφορικά με την τυπική απόκλιση των παραγόντων παρατηρούμαι πως ο παράγοντας της φορολογικής ηθικής παρουσιάζει την μεγαλύτερη διασπορά των απαντήσεων σε σχέση με την μέση τιμή. Το στοιχείο αυτό αποτελεί μια λογική ένδειξη καθώς όπως αναλύθηκε και νωρίτερα όλοι οι παράγοντες που εξετάστηκαν παρουσίαζαν έναν έντονο ισχυρισμό πως τα στοιχεία που μελετήθηκαν επηρέαζαν σε μεγάλο βαθμό την σκέψη τους προς την φοροδιαφυγή. Σε μια αντίθετη κατεύθυνση βρίσκεται ο παράγοντας της φορολογικής ηθικής ο οποίος παρουσιάζει μεγαλύτερη διασπορά στις απαντήσεις. Αυτό άλλωστε φαίνεται και στην ανάλυση που προηγήθηκε όπου παραιτείται μια μεγάλη διασπορά καθώς οι ερωτώμενοι κυμάνθηκαν σε όλες τις δυνατές απαντήσεις (σε αντίθεση με τους άλλους παράγοντες).

7.4 Η γραμμική παλινδρόμηση

Όπως αναλύθηκε σε προγενέστερο στάδιο, κατά την εξέταση των ερευνητικών ερωτήσεων της έρευνας, μέχρι το σημείο αυτό αναλύθηκαν οι σχέσεις των μεμονωμένων μεταβλητών με την φορολογική συμμόρφωση. Σε ξεχωριστό επίπεδο προέκυψαν χρήσιμα συμπεράσματα τα οποία αποτελούν σημαντική συνεισφορά στο συνολικό τρόπο διερεύνησης του εξεταζόμενου ζητήματος της παρούσας διατριβής. Βεβαίως, όπως έχουμε τονίσει και προηγούμενες ενότητες, το φαινόμενο της φοροδιαφυγής είναι πολυπαραγοντικό. Ως εκ τούτου η εξέταση ενός τέτοιου φαινομένου δεν μπορεί να αποδώσει ασφαλείς συμπεράσματα εάν δεν μελετηθούν ταυτόχρονα οι επιδράσεις που προκαλούν όλοι οι βασικοί παράγοντες.

Έτσι και στην περίπτωση του επιπέδου της φορολογικής συμμόρφωσης δεν επηρεάζεται από έναν παράγοντα ανά φορά αλλά από όλες τις ανεξάρτητες μεταβλητές ταυτόχρονα και οι οποίες σε θεωρητικό επίπεδο συσχετίζονται με αυτήν. Επομένως, το επόμενο βήμα της μελέτης αποτελεί η χρήση μεθόδων πολυμεταβλητής στατιστικής ανάλυσης με σκοπό να εξαχθούν στατιστικά συμπεράσματα από την παράλληλη χρήση πολλών μεταβλητών.

Κύριος σκοπός της παρούσας διατριβής αποτελεί η μελέτη του φαινομένου της φοροδιαφυγής μέσω της εξέτασης της φορολογικής συμμόρφωσης για τις μικρές και πολύ μικρές οντότητες. Η εξέταση επομένως ενός συνδυασμού παραγόντων που χρησιμοποιούνται σε μελέτες μεγαλύτερων εταιριών μπορεί να μας δώσει χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με ισχύουσα κατάσταση των ΜΜΕ που όπως έχει ήδη τονιστεί αποτελεί και το μεγαλύτερο κομμάτι της Ελληνικής Οικονομίας.

Με δεδομένη την προσπάθεια να εξεταστούν εκείνοι οι παράγοντες που δείχνουν μια ενισχυτική τάση στην αύξηση των επιπέδων της μη φορολογικής συμμόρφωσης και εν τέλει στην μείωση της δυνητικής επιβάρυνσης των επιχειρήσεων και την αύξηση των κρατικών εσόδων, κρίνεται αναγκαία η εξέταση ενός μοντέλου γραμμικής παλινδρόμησης το οποίο θα εξηγεί σε βάθος τους τρόπους χειρισμού των παραγόντων που επιδρούν. Επομένως με βάση την εξαρτημένη μεταβλητή που είναι η φορολογική συμμόρφωση και με τις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές που επηρεάζουν ανάλογα με την βαρύτητά τους ως προς την εξαρτημένη, θα δοθεί η δυνατότητα να σχεδιαστεί ένας μηχανισμός διαμέσου του οποίου θα ενισχυθεί η προσήλωση των επιχειρήσεων ως προς την τήρηση των φορολογικών τους υποχρεώσεων. Παράλληλα με την χρήση του πραγματικού δείκτη φορολογικής συμμόρφωσης παρουσιάζεται η πραγματική κατάσταση αναφορικά με τον δείκτη φορολογικής συμμόρφωσης και άρα τα αποτελέσματα που θα προκύψουν θα είναι σε μεγάλο βαθμό ρεαλιστικά.

7.4.1 Οι μεταβλητές του μοντέλου

Ύστερα από την πραγματοποίηση της παραγοντικής ανάλυσης διαπιστώθηκε η καταλληλότητα χρήσης δεκαεπτά μεταβλητών ως ανεξάρτητες. Βεβαίως στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως ο αριθμός αυτός είναι αρκετά μεγάλος για να ενσωματωθεί σε ένα μοντέλο παλινδρόμησης. Για τον σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε η παραγοντική ανάλυση καθώς πολλές από τις μεταβλητές παρουσίαζαν κοινά στοιχεία και επομένως μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν σε ομάδες. Από αυτές προέκυψαν τέσσερις κατηγορίες όπου η κάθε μια περιλάμβανε ορισμένες μεταβλητές που παρουσίαζαν κοινά χαρακτηριστικά. Οι κατηγορίες αυτές είναι οι εξής:

- Φορολογική ηθική: περιλαμβάνονται 7 ερωτήσεις που βασίζονται στην ηθική πράξη της φοροδιαφυγής υπό περιπτώσεις όπου το φορολογικό σύστημα θεωρείται ως άδικο, η πιθανότητα

ελέγχου είναι χαμηλή, η συμμετοχή του κόσμου σε αυτό είναι μεγάλη, οι κρατικές δαπάνες που βασίζονται στην συγκομιδή των φόρων ενισχύουν τα ίδια τα άτομα, υπάρχει αδυναμία πληρωμής των φόρων, η κίνηση απόκρυψης εισοδήματος είναι δικαιολογημένη και στην περίπτωση που δίνεται η δυνατότητα δήλωσης μικρότερων, από το κανονικό, εισοδημάτων εάν αυτό επιλέγεται.

- Οικονομικοί – Φορολογικοί παράγοντες: στην ενότητα αυτή περιλαμβάνονται 4 ερωτήσεις με ισάξιες μεταβλητές. Οι προκύπτουσες μεταβλητές είναι οι φορολογικοί συντελεστές άμεσης φορολογίας (ΦΟΡ.ΣΥΝΤ.ΑΜ.), οι φορολογικοί συντελεστές έμμεσης φορολογίας (ΦΟΡ.ΣΥΝΤ.ΕΜ.), η οικονομική δυσχέρεια (ΟΙΚ.ΔΥΣ.) και η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος (ΠΟΛ.ΦΟΡ.ΣΥΣ.).
- Πολιτικοί παράγοντες: στην ενότητα αυτή περιλαμβάνονται 3 ερωτήσεις με αντίστοιχες μεταβλητές. Οι μεταβλητές αυτές είναι η πολιτική βούληση (ΠΟΛ.ΒΟΥΛ.), η αναποτελεσματική λειτουργεία του φορολογικού συστήματος (ΑΝΑ.ΦΟΡ.ΣΥΣΤ.) και η ανεπάρκεια παροχής δημοσίων υπηρεσιών (ΑΝΑ.ΔΗΜ.ΥΠΗΡ.).
- Ελεγκτικοί – Διοικητικοί παράγοντες: η τελευταία ενότητα ασχολείται με ελεγκτικούς και διοικητικούς παράγοντες. Σε αυτήν την ενότητα υπάρχουν 3 ερωτήσεις και αντίστοιχες μεταβλητές. Οι μεταβλητές αυτές είναι ο αριθμός των φορολογικών ελέγχων (ΠΟΣ. ΕΛΕΓ.), η αδυναμία επαρκούς στελέχωσης των ελεγκτικών αρχών (ΣΤΕΛ.ΕΛΕΓ.) και η αναποτελεσματικότητα των φορολογικών προστίμων (ΑΝΑ. ΦΟΡ.ΠΡΟΣ.).

Η χρήση των παραπάνω μεταβλητών κρίθηκε απαραίτητη δεδομένης της ανασκόπησης που έχει προηγηθεί. Κατόπιν ενδελεχούς ελέγχου θεωρήθηκε πως οι συγκεκριμένοι παράγοντες πληρούν τα κριτήρια ώστε να προστεθούν στο μοντέλο της γραμμικής παλινδρόμησης. Καθώς εξετάστηκαν όλες οι μεταβλητές σε μεμονωμένο επίπεδο σε σχέση με την φορολογική συμμόρφωση διαπιστώθηκαν ορισμένες μεταβλητές που δεν παρουσίαζαν κάποια συσχέτιση. Πλην αυτών, οι υπόλοιπες μεταβλητές εξετάστηκαν σε μια παραγοντική ανάλυση η οποία είχε ως σκοπό της την μείωση του πλήθους των μεταβλητών και την ομαδοποίηση των στοιχείων που παρουσίαζαν κοινή πορεία. Από την παραγοντική ανάλυση τέθηκαν οι συγκεκριμένοι τέσσερις παράγοντες που μπορούν να εξεταστούν ως ανεξάρτητες μεταβλητές.

7.4.2 Το μοντέλο της γραμμικής παλινδρόμησης

Για τον έλεγχο των υποθέσεων οι οποίες αναφέρονται στην σχέση της «φορολογικής συμμόρφωσης» με την «φορολογική ηθική», τον «οικονομικό- φορολογικό παράγοντα», τον «πολιτικό παράγοντα», και τον «ελεγκτικό- διοικητικό παράγοντα» επιλέχθηκε η τεχνική της γραμμικής παλινδρόμησης. Η γραμμική παλινδρόμηση προσπαθεί να μοντελοποιήσει τη σχέση μεταξύ δύο τουλάχιστον μεταβλητών

προσαρμόζοντας μια γραμμική εξίσωση σε παρατηρούμενα δεδομένα. Η μία μεταβλητή θεωρείται εξαρτημένη μεταβλητή και η άλλη ή οι άλλες θεωρούνται ανεξάρτητες μεταβλητές.

Κατά την εκτέλεση μιας πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης, υπάρχουν πολλές υποθέσεις που πρέπει να πληρούν τα δεδομένα, προκειμένου η ανάλυση να είναι αξιόπιστη και έγκυρη.

Η **πρώτη υπόθεση** της πολλαπλής παλινδρόμησης είναι η ***Γραμμικότητα (Linearity)***, σύμφωνα με την οποία η σχέση μεταξύ κάθε ανεξάρτητης μεταβλητής με την εξαρτημένη μεταβλητή πρέπει να χαρακτηρίζεται από μια ευθεία γραμμή.

Η **δεύτερη υπόθεση** είναι η ***Πολυσυγραμμικότητα (Multicollinearity)***. Οι ανεξάρτητες μεταβλητές δεν πρέπει να συσχετίζονται πολύ μεταξύ τους. Ο έλεγχος της πολυσυγραμμικότητας γίνεται με τον δείκτη ***Tolerance*** και τον δείκτη ***Variance Inflation Factor (V.I.F)***. Τιμές του δείκτη **Tolerance > 0,2** και του δείκτη **V.I.F < 5** πιστοποιούν την μη ύπαρξη πολυσυγραμμικότητας.

Η **τρίτη υπόθεση** αφορά την ***Αυτοσυσχέτιση (Autocorrelation)*** η οποία δηλώνει ότι τα κατάλοιπα είναι ανεξάρτητα ή ασυσχέτιστα και ελέγχεται με τον δείκτη ***Durbin-Watson (D.W)***. Οι τιμές του δείκτη D.W κυμαίνονται από 0 έως 4 και θέλουμε αυτή η τιμή να είναι κοντά στο 2. Οι τιμές κάτω του 1 και άνω 3 προκαλούν ανησυχία και ενδέχεται να καταστήσουν την ανάλυση άκυρη.

Σύμφωνα με την **τέταρτη υπόθεση** της ***Κανονικότητας (Normality),*** τα κατάλοιπα (residuals) θα πρέπει να κατανέμονται κανονικά. Ο έλεγχος της κανονικότητας μπορεί να ελεγχθεί με πληθώρα μεθόδων, ωστόσο σημαντικότερες όλων είναι ο έλεγχος Shapiro-Wilk όταν πρόκειται για μικρά δείγματα και ο έλεγχος Kolmogorov- Smirnov όταν τα δείγματα είναι πολύ μεγάλα.

Η **πέμπτη υπόθεση** η οποία πρέπει να ισχύει είναι η απουσία ***Σημείων Επιρροής (Influential points)***. Σημαντικά ακραία σημεία και σημεία επιρροής δεδομένων μπορούν να επηρεάσουν υπερβολικά το μοντέλο, καθιστώντας το λιγότερο αντιπροσωπευτικό των δεδομένων στο σύνολό του. Για να καθοριστεί πότε μια παρατήρηση είναι σημείο επιρροής χρησιμοποιείται ο δείκτης του ***Cook*** (***Cook's distance measure).*** Έτσι, σε περίπτωση που ο δείκτης είναι μεγαλύτερος της μονάδας για κάποια παρατήρηση, αυτή θεωρείται σημείο επιρροής και πρέπει να αποβάλλεται από το σύνολο των δεδομένων.

Τέλος, η **έκτη υπόθεση** είναι αυτή της ***Ομοσκεδαστικότητας (Homoscedasticity)***, σύμφωνα με την οποία η διακύμανση των καταλοίπων (ή η ποσότητα σφάλματος στο μοντέλο) είναι παρόμοια σε κάθε σημείο του μοντέλου. Με άλλα λόγια, η διασπορά των καταλοίπων πρέπει να είναι αρκετά σταθερή σε κάθε σημείο των μεταβλητών πρόβλεψης (ή σε όλο το γραμμικό μοντέλο).

Στην παρούσα εργασία η εξαρτημένη μεταβλητή του μοντέλου της πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης είναι η «φορολογική συμμόρφωση», με την «φορολογική ηθική», τον «οικονομικό- φορολογικό

παράγοντα», τον «πολιτικό παράγοντα», και τον «ελεγκτικό- διοικητικό παράγοντα» να αποτελούν τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Η εξαρτημένη μεταβλητή «φορολογική συμμόρφωση» συμβολίζεται με COM και οι ανεξάρτητες μεταβλητές συμβολίζονται με EF (φορολογική ηθική), TFF (οικονομικός- φορολογικός παράγοντας), PF (πολιτικός παράγοντας) και AAF (ελεγκτικός- διοικητικός παράγοντας) αντίστοιχα.

Το προβλεπόμενο μοντέλο έχει, κατ' αρχάς την μορφή:

$$COM=\beta_0+\beta_1*EF+\beta_2*TFF+\beta_3*PF+\beta_4*AAF+\varepsilon$$

Όπου: $\boldsymbol{\beta_0}$ είναι ο σταθερός όρος, $\boldsymbol{\beta_1}$,$\boldsymbol{\beta_2}$,$\boldsymbol{\beta_3}$,$\boldsymbol{\beta_4}$ οι συντελεστές παλινδρόμησης και $\boldsymbol{\varepsilon}$ ο όρος σφάλματος.

Για τον έλεγχο της υπόθεσης της ***γραμμικότητας*** πραγματοποιήθηκε ο έλεγχος γραμμικότητας της εξαρτημένης μεταβλητής με κάθε μία ανεξάρτητη μεταβλητή. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 7.27).

Πίνακας 7. 27: Έλεγχος Γραμμικότητας

Ανεξάρτητες Μεταβλητές		F	Sig.
Φορολογική ηθική	Deviation from Linearity	1,985	0,059
Οικονομικός- φορολογικός παράγοντας	Deviation from Linearity	1,969	0,061
Πολιτικός παράγοντας	Deviation from Linearity	7,765	0,000
Ελεγκτικός- διοικητικός παράγοντας	Deviation from Linearity	1,041	0,410

Από τα αποτελέσματα του ελέγχου γραμμικότητας προκύπτει ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές Φορολογική ηθική, Οικονομικός- φορολογικός παράγοντας και Ελεγκτικός- διοικητικός παράγοντας συνδέονται γραμμικά με την εξαρτημένη μεταβλητή καθώς η τιμή του στατιστικού F είναι στατιστικά ασήμαντη (Sig.>0,05). Αντίθετα, η μεταβλητή Πολιτικός παράγοντας δεν συνδέεται γραμμικά με την εξαρτημένη μεταβλητή του μοντέλου (F =7,765 Sig. =0,000<0,05). Συνεπώς η ανεξάρτητη μεταβλητή «Πολιτικός παράγοντας» αποβάλλεται από το μοντέλο και στη συνέχεια γίνεται έλεγχος για την συμμόρφωση στις υπόλοιπες υποθέσεις.

Ο έλεγχος της ***πολυσυγραμμικότητας***, ο οποίος αφορά την ύπαρξη σημαντικών συσχετίσεων μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών, έδειξε ότι δεν υπάρχει πρόβλημα καθώς οι δείκτες Tolerance και V.I.F είναι μεγαλύτεροι του 0,2 και μικρότεροι του 5 αντίστοιχα, για όλες τις μεταβλητές.

Πίνακας 7. 28: Έλεγχος Πολυσυγραμμικότητας

Ανεξάρτητες Μεταβλητές	Tolerance	V.I.F
Φορολογική ηθική	0,751	1,332

Οικονομικός- φορολογικός παράγοντας	0.865	1,156
Ελεγκτικός- διοικητικός παράγοντας	0,821	1,218

Ο έλεγχος ***αυτοσυσχέτισης*** ο οποίος επίσης πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του δείκτη ***Durbin-Watson*** έδειξε ότι δεν υπάρχει σοβαρό πρόβλημα αυτοσυσχέτισης καθώς η τιμή 1,471 δεν είναι κάτω του 1 ή άνω του 3 που είναι τα ανησυχητικά όρια και ενδέχεται να καταστήσουν την ανάλυση άκυρη.

Ο έλεγχος της ***κανονικότητας*** των καταλοίπων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του δείκτη Shapiro- Wilk. Η τιμή Statistic= 0,996 του δείκτη Shapiro- Wilk είναι στατιστικά ασήμαντη (sig.=0,896>0,05) υποδηλώνοντας την κανονικότητα των καταλοίπων.

Πίνακας 7. 29: Έλεγχος Κανονικότητας

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Unstandardized Residual	0,033	218	0,200	0,996	218	0,896

Για τον προσδιορισμό των ***σημείων επιρροής*** χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης ***Cook*** για όλες τις παρατηρήσεις. Καμία τιμή δεν είναι μεγαλύτερη της μονάδας και συνεπώς καμία παρατήρηση δεν θεωρείτε σημείο επιρροής.

Τέλος, για την ***ομοσκεδαστικότητα*** εφαρμόστηκε ο έλεγχος ***Glejser.*** Υπολογίστηκαν τα μη τυποποιημένα κατάλοιπα και οι απόλυτες τιμές αυτών και στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε ανάλυση παλινδρόμησης με εξαρτημένη την μεταβλητή των απολύτων τιμών των μη τυποποιημένων καταλοίπων. Τα αποτελέσματα τα οποία παρουσιάζονται στον επόμενο πίνακα δείχνουν ότι δεν υπάρχει πρόβλημα ετεροσκεδαστικότητας καθώς η t-τιμή και των τριών ανεξάρτητων μεταβλητών είναι στατιστικά ασήμαντη (sig.>0,05).

Πίνακας 7. 30: Έλεγχος Ομοσκεδαστικότητας

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-,015	,025		-,587	,558
	EF	,000	,001	-,019	-,248	,804
	TFF	,005	,003	,112	1,541	,125
	AAF	,002	,002	,080	1,081	,281

a. Dependent Variable: ABS_RES

Μετά την ολοκλήρωση των ελέγχων, διαπιστώθηκε ότι ισχύουν όλες οι υποθέσεις οι οποίες απαιτείται να ισχύουν προκειμένου το μοντέλο να είναι έγκυρο και αξιόπιστο.

Συνεπώς, τα αποτελέσματα της ανάλυσης παλινδρόμησης τα οποία παρουσιάζονται στους επόμενους πίνακες είναι καθ' όλα έγκυρα και αξιόπιστα.

Ο πίνακας ANOVA υποδεικνύει ότι το μοντέλο παλινδρόμησης προβλέπει σημαντικά την εξαρτημένη μεταβλητή επειδή το στατιστικό F είναι στατιστικά σημαντικό (Sig.= 0,000 <0,05).

Πίνακας 7. 31: ANOVA

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1,193	3	,398	298,407	,000
	Residual	,285	214	,001		
	Total	1,478	217			

Στον πίνακα Model Summary εμφανίζεται η τιμή του δείκτη προσδιορισμού (R- Square) η οποία εκφράζει το ποσοστό της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής το οποίο ερμηνεύεται από τις μεταβολές των ανεξάρτητων μεταβλητών. Στην προκειμένη περίπτωση το 80,7% της διακύμανσης της μεταβλητής «φορολογική συμμόρφωση» ερμηνεύεται από τις μεταβολές των τριών ανεξάρτητων μεταβλητών. Ο διορθωμένος δείκτης προσδιορισμού (Adjusted R Square) είναι ελάχιστα μικρότερος του αρχικού δείκτη καθώς το μεγάλο μέγεθος του δείγματος και το μικρό πλήθος των ανεξάρτητων μεταβλητών συντελούν προς αυτό.

Πίνακας 7. 32: Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,898	,807	,804	,03650

Στον πίνακα Coefficients παρατηρούμε τους μη τυποποιημένους ($\boldsymbol{\beta_1, \beta_2, \beta_4}$) και τους τυποποιημένους συντελεστές παλινδρόμησης, την τιμή του σταθερού όρου ($\boldsymbol{\beta_0}$) του μοντέλου και τις t- τιμές με την σημαντικότητα αυτών.

Πίνακας 7. 33: Coefficients

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,059	,042		1,411	,160
	EF	,041	,002	,822	23,715	,000
	TFF	-,007	,006	-,040	-1,248	,214
	AAF	-,013	,003	-,128	-3,858	,000

Το παλινδρομικό μοντέλο διαμορφώνεται ως εξής:

COM= 0,059+ 0,041* EF - 0,007* TFF - 0,013* AAF

Γίνεται αντιληπτό ότι η μεταβλητή «φορολογική ηθική» (EF) επιδρά θετικά στην «φορολογική συμμόρφωση» (COM), ενώ οι μεταβλητές «Οικονομικός- φορολογικός παράγοντας» (TFF) και «Ελεγκτικός- διοικητικός παράγοντας» (AAF) επιδρούν αρνητικά στην «φορολογική συμμόρφωση».

Επιπλέον, οι συντελεστές των μεταβλητών EF και AAF είναι σημαντικοί καθώς οι t- τιμές τους είναι στατιστικά σημαντικές (Sig.=0,000<0,05). Αντίθετα ο συντελεστής της μεταβλητής TFF δεν είναι στατιστικά σημαντικός (Sig.=0,214>0,05).

Συνεπώς γίνονται πλήρως αποδεκτές οι ακόλουθες υποθέσεις:

Η1: Η φορολογική ηθική επιδρά θετικά στην φορολογική συμμόρφωση

Η φορολογική ηθική διαμέσου των αντιλήψεων που έχουν οι φορολογούμενοι επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τα επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης. Παρατηρείται πως όσο αυξάνεται το επίπεδο φορολογικής ηθικής τόσο ενισχύονται οι αντιλήψεις περί φορολογικής συμμόρφωσης ανεξάρτητα από τον τρόπο δράσης των εκάστοτε κυβερνήσεων. Στον συγκεκριμένο παράγοντα εξετάστηκε και το ζήτημα της αλληλεπίδρασης που προκαλείται στην φορολογική συμπεριφορά του ατόμου έναντι της στάσης των υπολοίπων. Παράλληλα λοιπόν θα πρέπει να τονιστεί η ανάγκη δημιουργίας ενός πλαισίου τόνωσης των φορολογικών πεποιθήσεων των πολιτών προκειμένου τα αποδώσουν τα εκάστοτε φορολογικά μέτρα. Επομένως σε ένα φορολογικό σύστημα που θέλει να βασιστεί στην εθελοντική συμμόρφωση το επίπεδο δεοντολογίας των φορολογουμένων είναι ένας σημαντικός παράγοντας.

Η2: Ο Ελεγκτικός- διοικητικός παράγοντας επιδρά αρνητικά στην φορολογική συμμόρφωση

Αντίστοιχα ο παράγοντας της σπουδαιότητας στον τρόπο λειτουργίας των ελεγκτικών και διοικητικών αρχών είναι εξίσου σημαντικός. Όσο πιο ελλειμματικός είναι ο τρόπος που λειτουργούν οι φορολογικές αρχές τόσο μειώνεται και η φορολογική συμμόρφωση. Με βάση τα αποτελέσματα του μοντέλου συμπεραίνεται πως τόσο ο τρόπος λειτουργίας των φορολογικών ελέγχων όσο και ο τρόπος χειρισμού των φορολογικών ποινών προκειμένου να μπορέσουν να αποδώσουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα θα πρέπει να κινηθούν σε αποτελεσματικά επίπεδα. Ο ανορθόδοξος τρόπος με τον οποίο πραγματοποιούνται οι φορολογικοί έλεγχοι στις μικρές και πολύ μικρές οντότητες και η υποστελέχωση που υπάρχει στο συγκεκριμένο οικονομικό τμήμα οδηγούν σε αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Πρωταρχικής ανάγκης θεωρείται η κίνηση ενίσχυσης του σώματος των ελεγκτών. Παράλληλα στο πλαίσιο αυτό η δημιουργία ενός ελεγκτικού τμήματος το οποίο θα εστιάσει στις μικρές και πολύ μικρές οντότητες θα μπορέσει να οδηγήσει σε ισχυρότερη παρακολούθηση των οικονομικών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων και φυσικά θα ενισχύσει και την διενέργεια των φορολογικών ελέγχων που επίσης αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο στην συγκεκριμένη κατηγορία.

Σε δεύτερο βαθμό θα πρέπει να ελεγχθεί το πεδίο των φορολογικών ποινών. Η ύπαρξη προστίμων αλλά και το ύψος αυτών επηρεάζουν εξίσου την φορολογική συμμόρφωση. Η υπερβολική αύξηση των προστίμων δείχνει να επιφέρει χαμηλότερα επίπεδα συμμόρφωσης. Επομένως η αλόγιστη κατανομή του ύψους των προστίμων μπορεί να προκαλέσει αντίθετα αποτελέσματα από τα επιδιωκόμενα.

Αντιθέτως, δεν υποστηρίζεται η υπόθεση:

Η3: Ο Οικονομικός- φορολογικός παράγοντας επηρεάζει αρνητικά την φορολογική συμμόρφωση

Καθώς ο συντελεστής (-0,007) είναι μεν αρνητικός, ωστόσο δεν είναι στατιστικά σημαντικός και άρα δεν μπορεί να υποστηριχθεί η συγκεκριμένη παραδοχή. Το σημείο αυτό είναι άξιο προσοχής καθώς παρατηρείται πως ενώ ο οικονομικός – φορολογικός παράγοντας από μόνος του αποτελεί μια στατιστικά σημαντική μεταβλητή ως προς την φορολογική συμμόρφωση η ενσωμάτωσή του στο γραμμικό μοντέλο παλινδρόμησης οδηγεί στη μη υποστήριξή του. Εντούτοις η αρνητικότητα του συγκεκριμένου παράγοντα επιβεβαιώνει την ύπαρξη αρνητικής σχέσης αλλά όχι σε σημαντικό βαθμό. Αναμφίβολα ένα τέτοιο αποτέλεσμα ενδυναμώνει την πεποίθηση πως η αύξηση των φορολογικών συντελεστών καθώς επίσης και η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος μειώνουν την φορολογική συμμόρφωση των επιχειρήσεων, αλλά στην περίπτωση αλληλεπίδρασης με άλλους παράγοντες η τελική απόφαση περί φορολογικής συμμόρφωσης υποβιβάζει την σημαντικότητα του συγκεκριμένου παράγοντα.

7.5 Τρόποι χειραγώγησης οικονομικών αποτελεσμάτων

Πέραν της καταγραφής των αιτιακών παραγόντων που επηρεάζουν την φορολογική συμμόρφωση και κατ' επέκταση τα επίπεδα φοροδιαφυγής των μικρών και πολύ μικρών οντοτήτων του δείγματος, κρίνεται σημαντική και η παρουσίαση εκείνων των κατηγοριών στις οικονομικές καταστάσεις όπου παρατηρείται μεγαλύτερο ποσοστό απόκρυψης στοιχείων. Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί η συνεισφορά των ερωτηθέντων οι οποίοι αποκάλυψαν κατά προσέγγιση πιθανές πράξεις τους με σκοπό την απόκρυψη του πραγματικού τους εισοδήματος.

Προκειμένου να αναδειχθούν αυτές οι κατηγορίες αξιοποιήθηκαν τα δευτερογενή δεδομένα του δείγματος. Με την παράλληλη συμμετοχή του δείγματος αποτυπώθηκαν τα ποσοστά ανά κατηγορία όπου παρουσιάζονται οι αποκλείσεις σε σχέση με το δηλωτέο εισόδημα που παρουσιάζεται στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Επιπρόσθετα, υπενθυμίζουμε πως η ανάλυση των αποτελεσμάτων αφορά την περίοδο 2010 έως 2019 και εξετάστηκε ανά κατηγορία επαγγελματικής δραστηριότητας. Ο σκοπός στο διάγραμμα 7.1 είναι να αναδειχθούν, κατά προσέγγιση, σημεία αλλαγών των οικονομικών στοιχείων ανά δραστηριότητα.

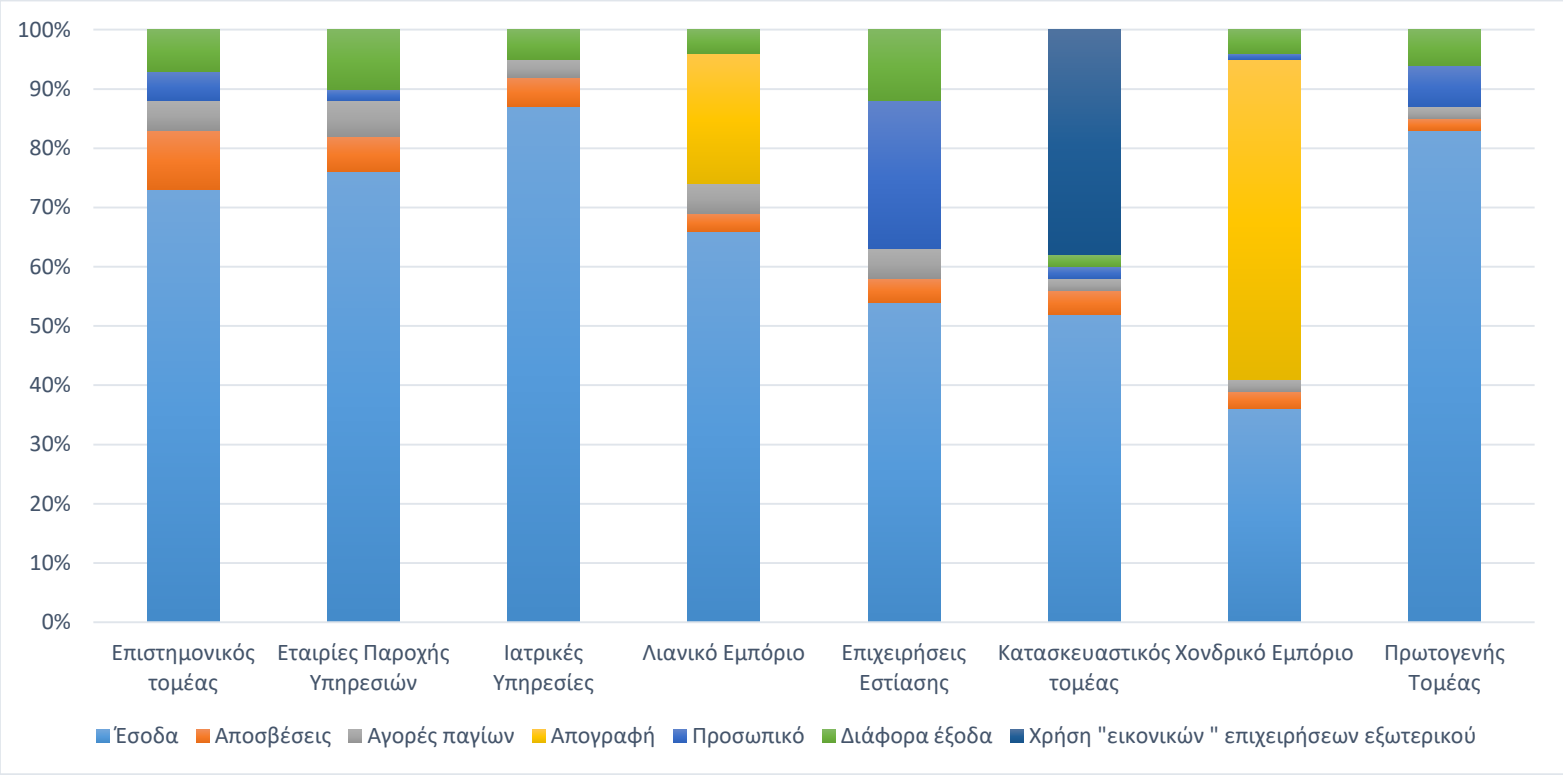
Οι βασικές κατηγορίες στις οποίες παρατηρείται αλλαγές των αποτελεσμάτων συνοψίζονται στις ακόλουθες: *τα έσοδα, ο λογαριασμός των αποσβέσεων, η αγορά παγίων, η απογραφή, η χρήση του προσωπικού, τα διάφορα – λοιπά έξοδα και η χρήση «εικονικών» παραστατικών από επιχειρήσεις στο εξωτερικό*. Η χρήση των παραπάνω εννοιών ανά περίπτωση υποδηλώνει την προσπάθεια των επιχειρήσεων να διαμορφώσουν μέρος των εισοδημάτων τους. Πιο συγκεκριμένα, αναφερόμενοι στα *έσοδα* νοείται η προσπάθεια των επιχειρηματιών να διαμορφώσουν εισοδήματα μεταβάλλοντας τα εκδιδόμενα παραστατικά εσόδων. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν προσπάθειες με υποτιμολόγηση των παραστατικών εσόδου αλλά και την πλήρη αποφυγή έκδοσης παραστατικών ύστερα από την παροχή μιας υπηρεσίας ή την πώληση εμπορευμάτων. Ο λογαριασμός των *αποσβέσεων* αποτελεί μια ακόμη πράξη με σκοπό την διαφοροποίηση του τελικού αποτελέσματος χρήσης. Κατά κύριο λόγο η πλήρης απόσβεση πραγματοποιείται για πάγια τα οποία δεν διατηρούνται στην επιχείρηση για μεγάλο χρονικό διάστημα. Επομένως όταν αναφερόμαστε στην *αγορά παγίων* εννοούμαι εκείνες τις περιπτώσεις όπου πάγια περιουσιακά στοιχεία δηλώνονται στην κατοχή της επιχείρησης ενώ στην πραγματικότητα δεν αγοράζονται για τους σκοπούς αυτούς. Η πιο σύνηθες πρακτική σε αυτή τη κατηγορία για τις μικρές και πολύ μικρές οντότητες αποτελεί η αγορά τεχνολογικού εξοπλισμού και η οποία κατά βάση εξυπηρετεί άλλους σκοπούς, και όχι κατ' ανάγκη, επιχειρηματικούς. Η έννοια της *απογραφής* ως στοιχείο παραποίησης παρουσιάζεται στις επιχειρήσεις που δεν διατηρούν μηχανογραφημένη αποθήκη. Σύμφωνα με τον Ν. 4308/2014 οι πολύ μικρές οντότητες έχουν την δυνατότητα να επιλέγουν αν θα διενεργήσουν απογραφή, η οποία είναι υποχρεωτική να ακολουθηθεί για τουλάχιστον τις τρείς επόμενες περιόδους χρήσης.

Παράλληλα οι επιχειρήσεις αυτές μπορούν να επιλέξουν την ένταξή τους στην περίπτωση που ο ετήσιος κύκλος εργασιών τους δεν υπερβαίνει το ποσό των 150.000 ευρώ από πωλήσεις αγαθών. Έτσι λοιπόν στις επιχειρήσεις πώλησης αγαθών δύναται να επιλεγεί το στοιχείο της απογραφής το οποίο λόγω του απλογραφικού λογιστικού συστήματος αλλά και της πραγματοποίησής του από την πλευρά των επιχειρηματιών ενδέχεται να αποδοθεί με ενδεχόμενες αλλοιώσεις.

Ένας επιπρόσθετος παράγοντας παραποίησης αποτελεί και η αξιοποίηση του λογαριασμού που αφορά *τα έξοδα προσωπικού*. Η χρήση αυτής της κίνησης υποδηλώνει είτε την προσπάθεια για απόκρυψη του πραγματικού κόστους μισθοδοσίας είτε την υπερμεγένθυση του λογαριασμού αυτού με σκοπό την «εικονική» απασχόληση. Στην τελευταία προσπάθεια επιχειρείται από ορισμένες επιχειρήσεις η χρήση επιδοτούμενων προγραμμάτων που προσφέρονται μέσω των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων (ΕΣΠΑ) και ως σκοπό έχουν την ενίσχυση της απασχόλησης. Στη περίπτωση αυτή οι επιχειρήσεις προσλαμβάνουν άτομα τα οποία δεν απασχολούνται στην πραγματικότητα σε αυτήν, κυρίως γιατί τα άτομα αυτά έχουν ανάγκη να καταγραφούν στο σύστημα ασφάλισης για την λήψη σε δεύτερο βαθμό κάποιου επιδόματος ή την υποχρεωτική από τον νόμο κάλυψη των 100 ενσήμων ανά έτος κατά τα τελευταία πέντε έτη προκειμένου να μπορεί να καταθέσει τα χαρτιά του στο αρμόδιο ασφαλιστικό τμήμα για την συνταξιοδότησή του. Με τον τρόπο αυτό οι επιχειρήσεις όχι μόνο δεν δαπανούν χρήματα για την ασφαλιστική κάλυψη του συγκεκριμένου προσωπικού αλλά επωφελούνται εισπράττοντας επιδοτήσεις χωρίς να επιβαρύνονται φορολογικά.

Μια ακόμη κατηγορία αλλαγής οικονομικών στοιχείων αποτελεί και η αλόγιστη χρήση των *διαφόρων και λοιπών εξόδων* μιας επιχείρησης. Κυρίως στην κατηγορία αυτή αναφερόμαστε στην χρήση εξόδων τα οποία είτε δεν σχετίζονται με αυτήν είτε λαμβάνονται με «εικονικό» σκοπό προκειμένου να επηρεάσουν τα τελικά αποτελέσματα χρήσης. Τέλος, στην κατηγορία ανάλυσης υπάρχει και μια ιδιαίτερη κατηγορία η οποία παρουσιάζεται κατά κύριο λόγω στις επιχειρήσεις του κατασκευαστικού τομέα και αφορά την *χρήση «εικονικών» παραστατικών από επιχειρήσεις στο εξωτερικό*. Σε αυτή τη περίπτωση αναφερόμαστε σε επιχειρήσεις που εδρεύουν στην Ελλάδα και παράλληλα διαθέτουν «εικονικές» επιχειρήσεις σε γειτονικές χώρες, όπως η Βουλγαρία, με σκοπό τον διαχωρισμό των εσόδων τους. Βεβαίως στη διαδικασία αυτή δεν θα προέκυπτε κάποιο ζήτημα εάν αυτές οι επιχειρήσεις στο εξωτερικό λειτουργούσαν κανονικά, ωστόσο η χρήση τους είναι «εικονική» καθώς όλη η δραστηριότητα και παραγωγή συντελείτε στην Ελλάδα και εν συνεχεία γίνεται ο διαχωρισμός των εκδιδόμενων παραστατικών με σκοπό την χειραγώγηση του δηλωτέου εισοδήματος.

Διάγραμμα 7. 1: Ποσοστά χειραγώγησης ανά κλάδο δραστηριότητας

Από την παραπάνω ανάλυση (διάγραμμα 7.1) προέκυψαν ορισμένα συμπεράσματα τα οποία συνοψίζονται ανά επαγγελματική δραστηριότητα, όπως αποτυπώθηκαν κατόπιν αποκάλυψης από το επιλεγμένο δείγμα.

- Επιστημονικός τομέας: στην κατηγορία αυτή παρουσιάζεται πως το μεγαλύτερο ποσοστό απόκρυψης προέρχεται από τα έσοδα. Αυτό άλλωστε αποτελεί μια «συνήθης» τεχνική στις επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών. Πέραν αυτής της κατηγορίας που αποτελεί το 73% του εισοδήματος που αποκρύπτεται, η επόμενη κατηγορία αφορά τον χειρισμό των αποσβέσεων με 10%. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η χρήση κυρίως τεχνολογικού εξοπλισμού σε επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, όπως είναι και αυτή των επιστημόνων, είναι μια γνώριμη τακτική που υποθέτει την υπερμεγέθυνση των παγίων περιουσιακών στοιχείων (5%) στοιχείων δηλαδή που δεν βρίσκονται στην πραγματική κατοχή της επιχείρησης με αποτέλεσμα να αποσβένονται σε πλήρη μορφή. Παράλληλα η χρήση «εικονικών» εξόδων αποτυπώνει το 7% του παραποιημένου εισοδήματος ενώ τέλος η χρήση προσωπικού με σκοπό την οικονομική ωφέλεια της επιχείρησης αποτελεί το 5%.
- Εταιρίες παροχής υπηρεσιών: ο συγκεκριμένος κλάδος ακολουθεί την ίδια πορεία με τον επιστημονικό τομέα. Η παραποίηση που παρατηρείται στα έσοδα αγγίζει το 76% ενώ η χρήση «εικονικών» εξόδων βρίσκεται στο 10%. Ο χειρισμός των αποσβέσεων και των αγορών πάγιων περιουσιακών στοιχείων αντιστοιχεί στο 6% ανά περίπτωση. Τέλος η χρήση του λογαριασμού του προσωπικού αντιστοιχεί στο 2%.
- Ιατρικές υπηρεσίες: η παροχή των συγκεκριμένων υπηρεσιών υπενθυμίζουμε πως παρουσιάζουν μια σχετικά μειωμένη αποκλίνουσα συμπεριφορά ως προς την φοροδιαφυγή. Εντούτοις αυτό δεν θα πρέπει να μας δημιουργεί την ψευδαίσθηση πως της παντελούς έλλειψης πράξεων φοροδιαφυγής. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, όλες οι επιχειρήσεις δύναται να φοροδιαφύγουν αρκεί να τους δοθεί η δυνατότητα. Στην συγκεκριμένη κατηγορία λόγω της διασύνδεσης των επιχειρήσεων με το εθνικό σύστημα υγείας και συγκεκριμένα με τον Εθνικό Οργανισμό Παροχής Υπηρεσιών Υγείας (ΕΟΠΥΥ) υπάρχει ένας περιορισμός του ύψους της φοροδιαφυγής. Πιο συγκεκριμένα οι επιχειρήσεις αυτές παρουσιάζουν αλλοίωση των αποτελεσμάτων στο κομμάτι των εσόδων κατά 87% αποτελώντας ουσιαστικά και την βασική πηγή απόκρυψης ενώ ακολουθούν οι αποσβέσεις και η λήψης «εικονικών» εξόδων σε ποσοστό 5%. Τέλος η κατάχρηση του λογαριασμού των παγίων αντιστοιχεί στο 3%.
- Λιανικό εμπόριο: αποτελεί ουσιαστικά, μαζί με τον πρωτογενή τομέα και την εστίαση, έναν κλάδο όπου παρουσιάζονται τα υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής. Η κατανομή αυτών βασίζεται στην πλειονότητά του από την αποφυγή έκδοσης νόμιμων παραστατικών κατά 66% και την παράλληλη χειραγώγηση της απογραφής κατά 22%. Πέραν αυτών των κατηγοριών μικρή συνεισφορά

προσφέρουν αγορές παγίων με 5%, η λήψη «εικονικών» εξόδων με 4% και η διενέργεια των αποσβέσεων με 3%.

- Επιχειρήσεις εστίασης: με δεδομένη την ιδιαιτερότητα του κάθε κλάδου παρατηρούμαι πως σε αυτή τη κατηγορία το μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόκρυψη στοιχείων από τον λογαριασμό του προσωπικού. Η λεγόμενη «μαύρη» εργασία διατηρεί την πρωτιά στον συγκεκριμένο κλάδο με 25% ενώ και η απόκρυψη εσόδων διατηρείται αρκετά υψηλά ποσοστά με 54%. Λόγω της φύσης των συγκεκριμένων επαγγελμάτων παρατηρείται ένας χειρισμός υποτίμησης των λογαριασμών εξόδων, όπου κατά βάση αναφερόμαστε στις αγορές εμπορευμάτων, της τάξης του 12% και την αλόγιστη αγορά παγίων και τις αποσβέσεις αυτών να διαμορφώνονται στο 5% και 4% αντίστοιχα.
- Κατασκευαστικός τομέας: στον τομέα αυτό εμφανίζεται και η κατηγορία των επιχειρήσεων «φάντασμα», δηλαδή επιχειρήσεων που παρουσιάζονται σε άλλη χώρα με σκοπό την μετρίαση της οικονομικής επιβάρυνσης των επιχειρήσεων. Η χρήση τέτοιων επιλογών αντιστοιχεί στο 38% των συνολικών κρυμμένων εισοδημάτων, με τα αδήλωτα έσοδα να διατηρούν ηνία με ποσοστό 52%. Πέραν αυτών των επιλογών οι τρόποι αλλοίωσης των αποτελεσμάτων χρήσης ακολουθούν μια κοινή κατεύθυνση με αποσβέσεις να παρεμβάλλονται σε ποσοστό 4% και την χρήση πλασματικών εξόδων, παγίων και εκμετάλλευσης του προσωπικού να αγγίζει μόλις το 2%.
- Χονδρικό εμπόριο: η συγκεκριμένη κατηγορία αποτελεί την μοναδική περίπτωση κατά την οποία τα έσοδα δεν παρουσιάζουν την μεγαλύτερη κατανομή επί της χειραγώγησης. Συγκεκριμένα εμφανίζονται στο 36%, με την μεγαλύτερη χειραγώγηση να συντελείται επί των στοιχείων της απογραφής κατά 54%. Όπως έχει ήδη αναφερθεί το στοιχείο της απογραφής λόγω της μη υποχρεωτικής τήρησης στις μικρές επιχειρήσεις προσφέρει την δυνατότητα μεγαλύτερης παραποίησης. Εν συνεχεία και με χαμηλότερα ποσοστά ακολουθούν η αλόγιστη χρήση «εικονικών» εξόδων (4%), ο χειρισμός των αποσβέσεων με 3%, οι αγορές παγίων με 2% και τέλος το αδήλωτο προσωπικό με 1%.
- Πρωτογενής τομέας: αποτελεί την δραστηριότητα με την μεγαλύτερη απόκρυψη εισοδήματος (ως ποσοστό επί των δηλωτέων εισοδημάτων) στο 83%. Οι υπόλοιπες πρακτικές παρουσιάζονται σε πολύ μικρότερα ποσοστά καθώς δεν αποτελούν λογαριασμούς που χρησιμοποιούνται σε τόσο μεγάλη έκταση όπως συμβαίνει στους υπόλοιπους κλάδους. Έτσι η υπόλοιπη κατανομή παρουσιάζεται στην αδήλωτη εργασία με 7%, στην δημιουργία «εικονικών» εξόδων με 6% και στον χειρισμό των παγίων και των αποσβέσεών τους με 2%.

Συμπερασματικά αυτό που προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση αναδεικνύει πως η προσπάθεια φοροδιαφυγής παραμένει σε όλους τους κλάδους δραστηριότητας. Ανεξάρτητα από το μέγεθος της φοροδιαφυγής ανά κλάδο σημαντικό κομμάτι αποτελεί η προσπάθεια απόκρυψης των εσόδων. Ακόμα και σε κλάδους που παρουσιάζουν μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση (βλέπε ενότητα 7.3.1.2.3) όπως είναι το χονδρικό εμπόριο τα έσοδα συνεχίζουν αποτελούν μια βασική πηγή παραποίησης παρόλο που βρίσκεται σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες. Επιπρόσθετα παρατηρείται ότι σε κλάδους όπου η απόκρυψη εισοδημάτων δεν αποτελεί μια βασική «πολιτική» γραμμή επιχειρείται η παρέμβαση σε άλλους τομείς προκειμένου να μεταβληθούν τα δηλωτέα εισοδήματα.

Κεφάλαιο 8: Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας την παρούσα έρευνα προκύπτουν ορισμένα ενδιαφέροντα συμπεράσματα αναφορικά με την τελική επίδραση της φορολογικής συμμόρφωσης και κατ' επέκταση της φοροδιαφυγής από ορισμένους παράγοντες. Στην συνέχεια του κεφαλαίου αυτού θα γίνει αναφορά στα συμπεράσματα της έρευνας ενώ θα τονιστεί και η συνεισφορά της παρούσας διατριβής σε εθνικό επίπεδο. Τέλος γίνεται αναφορά σε περιορισμούς αλλά και προτάσεις περαιτέρω ερευνών αναφορικά με το παρόν θέμα.

8.1 Συμπεράσματα της έρευνας

Αναμφίβολα η σπουδαιότητα της φορολογικής συμμόρφωσης και κατ' επέκταση της ίδιας της φοροδιαφυγής αποτελεί έναν παράγοντα άκρως σημαντικό για την εύρυθμη οικονομική λειτουργία ενός κράτους. Με δεδομένη την ανάγκη ενός κράτους να διαχειρίζεται με αποτελεσματικό τρόπο δημόσια έσοδά της, η χρήση ενός προσαρμοσμένου οικονομικού σχεδίου εστιασμένο στις ιδιαίτερες καταστάσεις που διέπουν τους πολίτες του είναι αναγκαίο. Στην Ελληνική πραγματικότητα, όπως και σε διεθνές επίπεδο, το πρόβλημα της φοροδιαφυγής αγγίζει πολύπλευρες διαστάσεις και προκαλεί αποσταθεροποίηση στην οικονομία τόσο σε μικροοικονομικό όσο και σε μακροοικονομικό επίπεδο. Οι στρεβλώσεις που δημιουργούνται θέτουν υπό αμφισβήτηση την κοινωνική ευημερία και συνοχή αλλά και γενικότερα την προάσπιση των θεμελιωδών συνταγματικών αρχών μιας χώρας.

Όπως αναφέρθηκε και στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης απασχολεί σε μεγάλο βαθμό τις αναπτυσσόμενες χώρες ωστόσο τα τελευταία χρόνια εμφανίζεται σε μεγάλο βαθμό και στις αναπτυγμένες χώρες. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως σε χώρες όπως στο Βέλγιο, το συνολικό ποσό φοροδιαφυγής υπολογίζεται περίπου στο 20% του φόρου εισοδήματος, ενώ στις ΗΠΑ, την Αυστραλία, τις Κάτω Χώρες και τη Σουηδία, οι έρευνες αποκάλυψαν ότι το ένα τέταρτο του δείγματος της έρευνας προσφεύγουν σκόπιμα σε χειραγώγηση των δηλωθέντων εισοδημάτων τους (Hasseldine, 1993). Στην Ελληνική επικράτεια η κατάσταση είναι επίσης ζοφερή καθώς όπως δείχνουν μελέτες που χρησιμοποιούν τα επίσημα στοιχεία των Ελληνικών τραπεζών εκτιμάται πως το 43% - 45% των εισοδημάτων των αυτοαπασχολούμενων επιχειρήσεων δεν δηλώνεται. Έτσι με βάση αναφορά το 2009 παρατηρείται πως γύρω στα 28,2 δισεκατομμύρια ευρώ αποκρύπτονται από τις επιχειρήσεις γεγονός που υποδηλώνει μια απώλεια φορολογικών εσόδων μεγαλύτερη των 11 δισεκατομμυρίων ευρώ ή διαφορετικούς όρους αποτελούν περίπου το 30% του ελλείμματος (Artavanis et al., 2016). Τα στοιχεία αυτά φαίνεται να διατηρούνται μέχρι και σήμερα καθώς ο τρόπος συμπεριφοράς των επιχειρήσεων δεν δείχνει κάποιο ενθαρρυντικό σημάδι ανάκαμψης.

Αποτελεί άλλωστε κοινή παραδοχή το γεγονός ότι τα εκτεταμένα επίπεδα φοροδιαφυγής παρατηρούνται σε επαγγελματικούς κλάδους που παρουσιάζουν μεγαλύτερες ευκαιρίες προς μη σύννομες φορολογικές

συμπεριφορές. Η φορολογική ανομία που κυριαρχεί στην Ελλάδα δεν αποτελεί μια πρόσφατη πεποίθηση. Ανά τα χρόνια έχουν υπάρξει προσπάθειες από τις φορολογικές διοικήσεις προκειμένου να ελεγχθεί η εφαρμογή του νομοθετικού φορολογικού πλαισίου. Κατά διαστήματα λοιπόν παρατηρείται στην αγορά η ενίσχυση των φορολογικών ελέγχων ως μια προσπάθεια εξασφάλισης του συνταγματικού δικαιώματος περί ισότητας της φοροδοτικής ικανότητας. Υπό αυτές τις συνθήκες αρκετές χώρες επιχείρησαν να μελετήσουν τις υπάρχουσες συνθήκες που δημιουργούνται και να εντοπίσουν τους τρόπους αντίδρασης των φορολογικών αρχών. Αξιοσημείωτη είναι η κατάσταση των ΗΠΑ όπου διαπιστώνεται πως τα υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής παρατηρούνται στους ελεύθερους επαγγελματίες και η λύση που επιδιώκεται αφορά την ενίσχυση, τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά, των φορολογικών ελέγχων ως μοναδικό τρόπο αναχαίτισης της φοροδιαφυγής (Eisenhauer, 2008).

Βεβαίως στην Ελλάδα ο τρόπος λειτουργίας των ελεγκτικών μηχανισμών είναι διαφοροποιημένος. Οι διενεργούμενοι φορολογικοί έλεγχοι επιμερίζονται σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους και κυρίως ύστερα από πολιτικές πρωτοβουλίες. Ειδικότερα στις μικρές και πολύ μικρές οντότητες οι φορολογικοί έλεγχοι βρίσκονται σε πολύ πρώιμο στάδιο ενώ οι περισσότεροι εξ' αυτών πραγματοποιούνται με βάση το είδος δραστηριότητας. Με δεδομένη την έλλειψη χρηματοοικονομικών πληροφοριών για επιχειρήσεις που κατηγοριοποιούνται στις μικρές οντότητες οι φορολογικοί έλεγχοι δεν μπορούν να αποδώσουν στον βαθμό που επιθυμούν οι κρατικοί μηχανισμοί καθώς δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν το μοντέλο βάσει του οποίου επιλέγονται οι επιχειρήσεις που θα ελεγχθούν. Προκειμένου λοιπόν να καλυφθεί αυτό το κενό θα πρέπει να υπάρξουν επιπρόσθετες ενέργειες που θα επιτύχουν την άμεση αύξηση των φορολογικών εσόδων ενώ σε μακροπρόθεσμο πλαίσιο θα ενισχύσουν τα επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης των επιχειρήσεων.

Με βάση την παραπάνω σκέψη τέθηκε το πλαίσιο στο οποίο βασίζεται το ερευνητικό πρόβλημα της παρούσας διατριβής. Για το λόγο αυτό καταγράφηκαν και αναλύθηκαν οι προσδιοριστικοί παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης. Πραγματοποιήθηκε λοιπόν εκτενής βιβλιογραφική αναφορά στους βασικούς προσδιοριστικούς παράγοντες αλλά και στους τρόπους αντιμετώπισής του.

Κατά την διενέργεια της βιβλιογραφικής ανασκόπησης προέκυψαν ορισμένες διαπιστώσεις αναφορικά με το διαθέσιμο υλικό που υπάρχει σε ερευνητικό επίπεδο. Από την διαχείριση θεωρητικού υπόβαθρου αναφορικά με την φορολογική συμμόρφωση και την φοροδιαφυγή προέκυψε το συμπέρασμα πως οι περισσότερες μέχρι σήμερα μελέτες εστιάζουν την προσοχή τους στην εξέταση της φορολογικής συμπεριφοράς των φυσικών προσώπων. Λίγες είναι οι έρευνες που μελετούν το φαινόμενο αυτό θέτοντας ως πεδίο μελέτης τις επιχειρήσεις. Ακόμα και σε αυτό το στάδιο η επιλογή μελέτης συγκεκριμένων επιχειρήσεων παρουσιάζει προβλήματα αξιόπιστων αποτελεσμάτων και αυτό γιατί οι μελέτες σε επιχειρήσεις εστιάζονται σε μεγάλες ή και μεσαίες οντότητες. Ωστόσο το σημείο αυτό δημιουργεί μεγάλο προβληματισμό καθώς όπως έχει διαπιστωθεί ερευνητικά ο μεγαλύτερος όγκος επιχειρήσεων

κατηγοριοποιείται σε μικρές και πολύ μικρές οντότητες. Το στοιχείο αυτό εντοπίζεται τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο. Ας μη ξεχνάμε άλλωστε πως στην Ελληνική επικράτεια οι επιχειρήσεις αυτές αντικατοπτρίζουν περίπου το 99% του συνόλου των επιχειρήσεων (European Commission, 2019). Επομένως μια μελέτη που εξετάζει συμπεριφορές φορολογικής συμμόρφωσης από ένα μειονοτικό κομμάτι του συνολικού δείγματος δεν μπορεί σε μεγάλο βαθμό να υιοθετήσει συμπεριφορές και από άλλες πληθυσμιακές ομάδες. Υπό αυτές τις συνθήκες υπάρχει ακόμη ένας περιοριστικός παράγοντας αναφορικά με τις μελέτες που πραγματοποιούνται και αυτός δεν είναι άλλος από τον περιορισμένο όγκο των δεδομένων που μπορούν να ληφθούν από αυτές τις επιχειρήσεις. Έτσι με δεδομένη την δυσκολία εύρεσης πληροφοριών, μέσω των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, το πλήθος των ερευνών που βασίζεται στο συγκεκριμένο αντικείμενο είναι πολύ μικρό.

Μέσα από αυτές τις δυσκολίες ανακύπτουν διαρκώς όλο και περισσότεροι περιορισμοί. Στο σημείο αυτό έγκειται και η προσπάθεια ενός ερευνητή να προσπαθήσει να κάμψει αυτά τα εμπόδια. Βασιζόμενοι σε θεμελιώδεις μελέτες όπως αυτή των Allingham και Sandmo (1972), που παρουσιάζουν την πρώτη προσέγγιση αναφορικά με τον τρόπο επιμέτρησης της φοροδιαφυγής, αλλά και σε νεότερες μελέτες (Drogalas et al., 2018), που εξατομικεύουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νέων συνθηκών στον τρόπο μέτρησης των παραγόντων που επηρεάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό την φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Στο σημείο αυτό αξίζει να υποστηρίξουμε πως πέραν των βασικών παραγόντων που χρησιμοποιούνται σε μελέτες ανά τον κόσμο και είναι οι φορολογικοί παράγοντες και το ύψος επιβαλλόμενων ποινών, υπάρχουν ανά χώρα και εξατομικευμένοι παράγοντες που συντελούν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό στην σύνθεση του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Υπό αυτό το πρίσμα μελέτης στοιχεία που παρουσιάζονται και σε ελληνικές μελέτες λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να ενισχυθούν τα τελικά αποτελέσματα που παρατηρούνται και στην συγκεκριμένη μελέτη.

Ύστερα από εκτεταμένη βιβλιογραφική μελέτη παρατηρήθηκε πως οι παράγοντες που παρουσιάζουν την μεγαλύτερη συνεισφορά στα μοντέλα ελέγχου είναι οι οικονομικοί - φορολογικοί, οι πολιτικοί, οι ελεγκτικοί - διοικητικοί και η φορολογική ηθική. Οι παράγοντες αυτοί παρουσιάζονται ανά περίπτωση ως στοιχεία μεγαλύτερου επηρεασμού σε επίπεδο φορολογικής συμμόρφωσης και κατ' επέκταση της φοροδιαφυγής.

Η παρουσία των οικονομικών και φορολογικών παραγόντων αντανακλάται στα επίπεδα φοροδιαφυγής με την έντασή του ποικίλη σε διάφορες μελέτες. Στην συγκεκριμένη κατηγορία αναφερόμαστε πέραν από τους φορολογικούς συντελεστές, σε εξατομικευμένα χαρακτηριστικά των φορολογούμενων όπως είναι η οικονομική τους κατάσταση με δεδομένη την οικονομική συγκυρία που επικρατεί και φυσικά στον όγκο της φορολογικής νομοθεσίας που εντέλει οδηγεί στην πολυπλοκότητα και στην δημιουργία μιας έντονης προδιάθεσης στροφής των πολιτών προς μη νόμιμες φορολογικά πράξεις. Όπως εκτενώς αναφέρεται και

στην βιβλιογραφική ανασκόπηση η ένταση του συγκεκριμένου παράγοντα εμφανίζεται με μια ασταθή μορφή καθώς σε αρκετές (παλιές και σύγχρονες) μελέτες υπάρχει ο ισχυρισμός πως η φορολογία αν και μεμονωμένα αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα εντούτοις το μέγεθος επιρροής του είναι ασαφές (Clotfelter, 1983; Kirchler, 2007). Αναφερόμενοι στις οικονομικές συγκυρίες και στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται σε ατομικό επίπεδο από τους πολίτες υπάρχει διεθνώς τα τελευταία χρόνια μια ένδειξη αρνητικής συσχέτισης. Βεβαίως όπως επί των πλείστων συμβαίνει με τους οικονομικούς παράγοντες, υπάρχουν παλαιότερες μελέτες οι οποίες παρατηρούν μια ανεπαίσθητη διαφοροποίηση στην επίδραση του παράγοντα αυτού κυρίως διότι διαφαίνεται πως οι φορολογούμενοι χρησιμοποιούν μεν τον συγκεκριμένο παράγοντα ως ένα βασικό κριτήριο επιλογής να φοροδιαφύγουν χωρίς όμως να αποτελεί και αυτοσκοπός. Με άλλα λόγια η απόφασή τους σχετίζεται με την γενικότερη πεποίθησή τους αναφορικά με την διενέργεια άνομων πράξεων.

Στην Ελληνική επικράτεια η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος είναι έκδηλη σχεδόν σε καθημερινή φάση. Αν ανατρέξουμε στα τελευταία 15 χρόνια έχουν ψηφιστεί 1.478 νόμοι με 22.800 άρθρα και έχουν περάσει και 3.452 Προεδρικά Διατάγματα, ενώ κατά τα χρόνια της κρίσης ο αριθμός των Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου που ξεπερνούν τα 67 μετά το 2010, όταν τα προηγούμενα χρόνια ήταν μόλις 13. Επομένως, αν οι σκέψεις περί πολύπλοκου φορολογικού μηχανισμού γίνονται θέμα μελέτης σε άλλες χώρες, τότε η Ελλάδα μπορεί εύκολα να διεκδικήσει μια από τις υψηλότερες θέσεις σε αυτήν την κατάταξη (Ράπανος και Καπλάνογλου, 2014). Σε διεθνές επίπεδο το ζήτημα αυτό υποστηρίζεται πως διαθέτει μεγάλο βαθμό ευθύνης στην προσπάθεια ενίσχυσης της φορολογικής συμμόρφωσης, καθώς οι φορολογικές αρχές παρουσιάζουν ανά χώρα σημαντικά προβλήματα δυσλειτουργίας εξαιτίας του όγκου των φορολογικών νόμων.

Στη διεθνή βιβλιογραφία παρατηρούνται χώρες που έχουν καταφέρει να εισάγουν ένα απλοποιημένο φορολογικό σύστημα, όπως είναι η Δανία, ο Καναδάς και η Νέα Ζηλανδία, εξασφαλίζεται μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση καθώς δεν απαιτούνται ιδιαίτερες γνώσεις λογιστικής στον τρόπο συμπλήρωσης των φορολογικών στοιχείων των πολιτών. Αντίστοιχη είναι και η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου, το οποίο έχει καταφέρει τα τελευταία χρόνια να χρησιμοποιεί ένα απλοποιημένο φορολογικό σύστημα χωρίς πολλές μεταβολές. Οι πληθώρα των φορολογικών νόμων και οι αντιφάσεις στους φορολογικούς νόμους αποτελούν ένα αδιάσειστο στοιχείο της ανεπάρκειας των φορολογικών μηχανισμών. Επομένως, υψηλά επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης παρουσιάζονται σε χώρες που έχουν καταφέρει να έχουν απλοποιημένο φορολογικό σύστημα.

Αναλύοντας τον τρόπο διαχείρισης ενός φορολογικού συστήματος δεν μπορούμε να αγνοήσουμε και την σημασία του αναφερόμενου ως πολιτικού παράγοντα. Σε μελέτες που διενεργήθηκαν στις ΗΠΑ κατέδειξαν την ύπαρξη σχέσης μεταξύ της πολιτικής βούλησης και της φορολογικής συμμόρφωσης των πολιτών. Αυτό

που τονίζεται είναι πως η πολιτική βούληση διαμορφώνει τις συμπεριφορές των πολιτών σε διάφορά ζητήματα, ανάμεσά τους και στον φορολογικό τομέα. Ως απόρροια της πολιτικής βούλησης επανέρχεται στην συζήτηση η έννοια της αποτελεσματικής λειτουργίας του φορολογικού συστήματος. Το στοιχείο αυτό αποτελεί σημείο αναφοράς στην εξέταση της φορολογίας. Δεν αρκεί μόνο η δημιουργία ενός φορολογικού πλαισίου νόμων αν αυτό δεν λειτουργεί με παραγωγικό και ωφέλιμο τρόπο. Υποστηρίζεται ότι η ελαχιστοποίηση της φοροδιαφυγής, που θα οδηγήσει και σε μεγιστοποίηση των φορολογικών εσόδων, μπορεί να επιτευχθεί μέσω ενός αποτελεσματικού φορολογικού συστήματος το οποίο θα είναι οργανωμένο με τέτοιον τρόπο ώστε να ενισχύονται οι αντιλήψεις και οι πράξεις της εθελοντικής συμμόρφωσης. Εν συνεχεία το ερώτημα που τίθεται είναι αν τελικά όλες αυτές οι προσπάθειες που καταβάλλονται από το κράτος αναφορικά με τον αποτελεσματικό τρόπο χειρισμού του φορολογικού πλαισίου αποδίδει. Ο τρόπος που μπορεί αυτό να διαφανεί είναι και μέσα από τις παρεχόμενες υπηρεσίες που προσφέρει προς το κοινωνικό σύνολο. Οι κυβερνητικές αρχές θα πρέπει να ελέγχουν τον τρόπο με τον οποίο τα κρατικά έσοδα μετατρέπονται σε δημόσια αγαθά καθώς μια ακαθόριστη (που δεν βασίζεται στις ανάγκες των πολιτών) παροχή δημοσίων αγαθών μπορεί να επιφέρει διαφορές ως προς τα επίπεδα συμμόρφωσης.

Το κομμάτι των ελέγχων και ο τρόπος λειτουργείας των ελεγκτικών αρχών αποτελεί ένα ακανθώδες ζήτημα για τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται η φορολογική συμμόρφωση σε ένα κράτος. Στην διεθνή βιβλιογραφία, η σχέση μεταξύ τις συχνότητας που διενεργούνται οι φορολογικού έλεγχοι και της φορολογικής συμμόρφωσης συνδέεται καθώς διαπιστώνεται πως στις περιπτώσεις όπου οι πιθανότητες ελέγχου είναι μικρότερες η συμμόρφωση μειώνεται αντιστοίχως (Dubin et al., 1987; Advani et al., 2017, DeBacker et al., 2015; Maciejovsky et al., 2007). Οι φορολογούμενοι επομένως όταν λαμβάνουν μηνύματα αποτροπής από τις φορολογικές αρχές (όπως είναι η ένταση των ελέγχων) τείνουν να αντιδρούν αυξάνοντας τη φορολογική τους συμμόρφωση. Έτσι η αύξηση των ελέγχων παρουσιάζει με την σειρά της θετική επίδραση στη συμμόρφωση. Προκειμένου να μπορέσουν να πραγματοποιηθούν οι απαραίτητοι έλεγχοι θα πρέπει να υπάρχει ένας σωστά στελεχωμένος ελεγκτικός μηχανισμός. Η αδυναμία στελέχωσης μπορεί με την σειρά της να οδηγήσει και σε ελλιπείς ελέγχους. Δεν θα πρέπει να αγνοούμαι πως η έλλειψη στελέχωσης των φορολογικών υπηρεσιών είναι ένα φαινόμενο που δεν συμβαίνει μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες. Όπως είχε παρουσιάσει και η έρευνα του Gallagher (2005), το προσωπικό των φορολογικών αρχών δεν ασχολείται εξ' ολοκλήρου με την διενέργεια ελέγχων. Υπολογίζοντας τον ελάχιστο αριθμό των ελεγκτών ανά πληθυσμό διαπιστώθηκε πως σε χώρες με έντονα οργανωμένο φορολογικό σύστημα το ποσοστό αυτό κάλυπτε το αποδεχτό όριο ενώ χώρες όπως η Ελλάδα κινούνταν σε οριακό σημείο. Ένα επιπρόσθετα ισχυρό στοιχείο που λειτουργεί επικουρικά στην μείωση της φοροδιαφυγής είναι το μέτρο των ποινών. Τα πρόστιμα και το ύψος που αυτά παίρνουν αποτελεί μια ένδειξη αποτροπής του κοινού στην τέλεση πράξεων φοροδιαφυγής ωστόσο θα πρέπει πρώτα να καθοριστεί το ύψος αυτής της επίδρασης. Μελέτες που προηγήθηκαν (Allingham και Sandmo, 1972; Alm,

2012) κατέδειξαν την σημασία των προστίμων που επηρεάζουν στην αύξηση της φορολογικής συμμόρφωσης και κατ' επέκταση στην μείωση της φοροδιαφυγής. Ωστόσο η ένδειξη αυτή θα πρέπει να εξεταστεί με προσοχή ως προς την γενικότερη παραδοχή της. Με άλλα λόγια το ύψος των τελικών φορολογικών προστίμων θα πρέπει να ακολουθεί μια νόρμα καθώς έχει παρατηρηθεί πως η ύπαρξη μεγάλων προστίμων μπορεί να οδηγήσει τους πολίτες σε μεγαλύτερο βαθμό φορολογικής συμμόρφωσης λαμβάνοντας πάντα υπόψη πως τα πρόστιμα δεν αποτελούν πανάκεια στην λύση του φαινομένου αυτού αλλά λειτουργούν αλληλοβοηθητικά με τα υπόλοιπα φορολογικά εργαλεία που διαθέτει ένα κράτος.

Στην κατηγορία των κοινωνικών παραγόντων εξετάζεται η συμπεριφορά των φορολογούμενων αναφορικά την φορολογική ηθική. Ο συγκεκριμένος παράγοντας αποτελεί μια από τις σημαντικότερες ίσως μεταβλητές καθώς παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο εκλογικεύεται, από τους φορολογούμενους, μια πράξη φοροδιαφυγής. Επομένως, η συμπεριφορική αυτή προσέγγιση των ατόμων αναφορικά με τις αντιλήψεις τους περί δικαίου και νόμιμου αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο στην εξήγηση του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Σε παρόμοιες διαπιστώσεις αποτυπώνει και η έρευνα των Kaplanoglou et al. (2016) που διαπιστώνει πως η πεποίθηση του επιτηδευματία διαμορφώνει σημαντικό ρόλο στην συμμόρφωσή του. Σε διεθνείς μελέτες των τελευταίων ετών (Cummings et al, 2009; Halla, 2012; Molero και Pujol, 2012; Ortega et al., 2016) τα ευρήματα υποδηλώνουν μια θετική σχέση μεταξύ της ηθικής και της φορολογικής συμμόρφωσης. Σημαντική είναι και η προσέγγιση των Torgler και Schneider (2005) που πραγματοποιήθηκε στην Αυστρία και έδειξε το βαθμό σύνδεσης της φορολογικής ηθικής με την φορολογική συμμόρφωση. Παρατηρήθηκε λοιπόν πως κατά το διάστημα 1990 έως το 1999 η Αυστρία ενώ συνέχιζε να παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά συμμόρφωσης σε σχέση με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες εντούτοις παρουσιαζόταν μια πτώση στα ποσοστά της γεγονός που συνδεόταν με την μείωση της φορολογικής ηθικής των πολιτών της.

Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να αγνοηθούν και ως επιπρόσθετοι παράγοντες μελέτης της φορολογικής συμμόρφωσης, οι δημογραφικοί παράγοντες. Τα στοιχεία αυτά μπορούν να εξάγουν σημαντικά συμπεράσματα αναφορικά με την κατανομή των επιχειρήσεων και τα ποσοστά φορολογικής συμμόρφωσης ανά κατηγορία των επιμέρους στοιχείων. Το σύνολο των μελετών εξετάζουν παράγοντες όπως το φύλο, η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, το επίπεδο εισοδήματος, ο κλάδος δραστηριότητας και το είδος της εταιρικής μορφής. Οι διαπιστώσεις συνηγορούν πως οι άνδρες παρουσιάζουν μικρότερο βαθμό συμμόρφωσης και εκτελούν με μεγαλύτερη πιθανότητα πράξεις φοροδιαφυγής, ενώ η διαφορά μεταξύ των δύο φύλων μεταβάλλεται κατά την διάρκεια των δεκαετιών. Ο παράγοντας ηλικία παρουσιάζει μια αρνητική συσχέτιση ως προς την φοροδιαφυγή. Όσο πιο μεγάλος ηλικιακά είναι ο φορολογούμενος τόσο πιο πολύ συμμορφώνεται με το φορολογικό καθεστώς. Αντίστοιχη σχέση εμφανίζεται με τα έτη λειτουργίας των επιχειρήσεων. Έρευνες παρουσιάζουν συσχέτιση μεταξύ νεοσύστατων επιχειρήσεων και

φοροδιαφυγής. Η εκπαίδευση συνδέεται άμεσα με την φοροδιαφυγή. Όσο τα επίπεδα εκπαίδευσης αυξάνονται, η φορολογική συμμόρφωση ακολουθεί μια θετική πορεία μειώνοντας τις περιπτώσεις φοροδιαφυγής. Το επίπεδο εισοδήματος έχει σημαντικό αντίκτυπο στη συμμόρφωση. Σε μια χώρα όπου η αναδιανομή του εισοδήματος δεν ικανοποιεί τους φορολογούμενους, οι ομάδες υψηλότερου εισοδήματος τείνουν να φοροδιαφεύγουν περισσότερο. Ο κλάδος δραστηριότητας αποτελεί παράγοντα διαφοροποίησης στην φοροδιαφυγή. Ανά κλάδο δραστηριότητας παρατηρείται διαφορετικός βαθμός φορολογικής συμμόρφωσης. Ενώ αναφορικά με την εταιρική μορφή διαπιστώνονται διαφορετικά ποσοστά συμμόρφωσης αναλογικά με τα συστήματα ελέγχου που υπάρχουν μεταξύ των μελών των επιχειρήσεων.

Πέραν των βασικών κατηγοριών που αποτελούν τις κύριες πηγές ελέγχου ως προς την φορολογική συμμόρφωση υπάρχουν και ορισμένοι επιπρόσθετοι παράγοντες οι οποίοι στηρίζονται στις προαναφερόμενες κατηγορίες. Με δεδομένη την οικονομική κατάσταση στην οποία περιήλθε η Ελλάδα κατά τα χρόνια του μνημονίου οι επιχειρήσεις οδηγήθηκαν σε οριακό σημείο αναφορικά με την κάλυψη των λειτουργικών τους εξόδων. Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα επέφερε ακόμα πιο δυσμενείς καταστάσεις αυξάνοντας εκ νέου το κόστος λειτουργίας πολλών επιχειρήσεων καθιστώντας πολλές επιχειρήσεις ως μη βιώσιμες. Το γεγονός πως οι περισσότερες πρώτες ύλες στην Ελλάδα εισάγονται και σε συνδυασμό με την μεγάλη πληθωριστική τάση που επικρατεί υπερδιπλασίασε τα έξοδα των επιχειρήσεων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα από την εποχή των capital control στην Ελλάδα. Με την εφαρμογή τους τον Ιούνιο του 2015 η αγορά παρουσίασε άμεσα τις πρώτες ελλείψεις από την μείωση της ρευστότητας καθώς το κόστος διατήρησης των επιχειρήσεων αυξανόταν διαρκώς. Παράλληλα στην Ελλάδα από το 2013 (βάσει του Ν. 4172/2013) οι επιχειρήσεις υποχρεώθηκαν να προβαίνουν σε πληρωμές μέσω καρτών ή τραπεζικών εμβασμάτων από ένα ποσό και πάνω. Το γεγονός αυτό ενώ θεωρητικά αποτελούσε ένα επιπρόσθετο στοιχείο διαφάνειας των συναλλαγών εντούτοις το υψηλό κόστος που κλήθηκαν να επωμιστούν οι επιχειρήσεις επέφερε αντίθετα αποτελέσματα. Το κόστος αγοράς, χρήσης και συντήρησης των απαιτούμενων προϊόντων από τα τραπεζικά ιδρύματα είναι ιδιαίτερα υψηλό. Υπο αυτές τις συνθήκες, και με δεδομένη την μικρή εφαρμογή του πλαισίου χρήσης του πλαστικού χρήματος (καθώς η υποχρέωση κάλυψης των δαπανών με αυτόν τον τρόπο για μισθωτούς και συνταξιούχους ανέρχεται στο 30% του δηλωτέου εισοδήματός τους), οι επιχειρήσεις επιζητούν μεθόδους που θα τους επιφέρουν μικρότερα κόστη. Η καταφυγή λοιπόν σε άτυπες μειώσεις τιμών με σκοπό οι συναλλαγές να μην καταγραφούν με ηλεκτρονικό τρόπο αποτελεί μια πάγια κατάσταση στην αγορά.

Καθώς αναφερόμαστε στις στρατηγικές σκέψεις των φορολογικών αρχών αναφορικά με τα εργαλεία διαχείρισης της φορολογικής συμμόρφωσης δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε και στο σχέδιο του αυτοελέγχου. Το συγκεκριμένο σχέδιο αποτελεί προέκταση μιας γενικότερης φιλοσοφίας κατά την οποία δημιουργείται μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ των αρχών και του φορολογούμενου. Το συγκεκριμένο

πλάνο έχει εισαχθεί σε πολλές χώρες του κόσμου μεταξύ άλλων στον Καναδά, την Αυστραλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία. Αν και η δημιουργία ενός τέτοιου πλαισίου παρουσιάζεται ιδιαίτερα κοστοβόρο αναφορικά με τον τρόπο οργάνωσής του παρατηρείται πως οι χώρες που του εφάρμοσαν παρουσίασαν άνοδο στα ποσοστά της εθελοντικής συμμόρφωσης. Το στοιχείο αυτό είναι ιδιαιτέρως σημαντικό αλλά όπως συμβαίνει και σε κάθε πλάνο πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι υπόλοιπες αλληλεπιδράσεις. Έτσι και στην προκειμένη περίπτωση οι μελέτες παρουσιάζουν το εγχείρημα αυτό ως επικουρικό και η συσχέτισή του και με άλλους παράγοντες είναι ιδιαίτερα σημαντική. Όπως τονίζεται λοιπόν μέτρα όπως ο φορολογικός έλεγχος συνεχίζουν να είναι αναγκαία. Σε χώρες όπου λειτουργεί ο αυτοέλεγχος, χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από την ενίσχυση της πλήρους συμμόρφωσης με τους φορολογικούς νόμους και την αύξηση της λειτουργικής αποτελεσματικότητας με την έγκαιρη είσπραξη των φορολογικών εσόδων, τον εξορθολογισμό του συστήματος (Choong et al., 2009, Michelle et al., 2015). Στην Ελλάδα το σύστημα του αυτοελέγχου εισάχθηκε με μια διαφορετική μορφή. Αρκετά πιο απλοποιημένο, σε σχέση με άλλες χώρες, αποτέλεσε μια προσπάθεια ελέγχου για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις. Γνωρίζοντας την ιδιαίτερη δυσκολία αυτών των επιχειρήσεων προκειμένου να ελεγχθούν τους δόθηκε η δυνατότητα, μέχρι το 2013, να υπολογίζουν τα φορολογητέα αποτελέσματά τους με βάση ενός τύπου ο οποίος βασιζόταν στον κύκλο εργασιών και στο είδος δραστηριότητας. Παρόλο που η τεχνική του αυτοελέγχου αύξησε τα δημόσια έσοδα ωστόσο η χρήση του φορολογικού αυτού τεχνάσματος κρίθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας ως αντισυνταγματικό (ΣτΕ 1226/2017 και ΣτΕ 1262/2005), σηματοδοτώντας την επικινδυνότητα ενός τέτοιου μέτρου.

Στηριζόμενοι σε όλες αυτές τις ενέργειες που επιχειρούνται από τις φορολογικές αρχές τίθεται το ερώτημα αναφορικά με τον αποτελεσματικό τρόπο λειτουργίας των φορολογικών αρχών. Η αποτελεσματικότητα ενός ελέγχου εξαρτάται από τις ικανότητες τόσο των ίδιων των ελεγκτών όσο και από την οργάνωση του συστήματος (Μιχαήλ κ.α, 2008). Η έλλειψη ενός ισχυρού πλαισίου δράσης των ελεγκτικών αρχών μπορεί να αποτελέσει, σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος και την πολυνομία, μια ιδιαίτερα δύσκολη κατάσταση στους ελεγκτές με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η δράση τους έχοντας ως αποτέλεσμα αντίκτυπο στην φορολογική συμμόρφωση.

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα παρατηρείται μια έντονη ανάγκη των επιχειρήσεων να αναζητήσουν τρόπους για την μείωση των εξόδων τους. Πολλές φορές η λύση στην οποία καταφεύγουν είναι η φοροδιαφυγή και αυτό μπορεί ως ένα βαθμό να εξηγηθεί και λόγω των αντιλήψεων που υπάρχουν σε διεθνές επίπεδο. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός ότι σε περιοχές της Ελλάδας που συνορεύουν με άλλες χώρες είναι έκδηλο το ενδιαφέρον των επιχειρηματιών αναφορικά με το φορολογικό σκηνικό που επικρατεί στις χώρες αυτές. Βεβαίως αυτό το γεγονός δεν είναι κάτι που εμφανίστηκε στην Ελλάδα αλλά και στις υπόλοιπες χώρες λόγω της παρούσας οικονομικής συγκυρίας. Όπως εντοπίζεται στην διεθνή

βιβλιογραφία οι επιχειρήσεις κατά καιρούς προσπαθούν να μεταφέρουν την έδρα τους, ακόμη και με «εικονικό» τρόπο, σε χώρες χαρακτηρισμένες ως φορολογικοί παράδεισοι με σκοπό να λάβουν ευνοϊκότερες συνθήκες φορολόγησης (Constantin και Constanta, 2015). Όσο λοιπόν αυτές οι καταστάσεις συνεχίζουν να υπάρχουν τόσο η φορολογική συμμόρφωση θα δέχεται την πίεση αυτών των επιλογών.

Ολοκληρώνοντας με τους παράγοντες επηρεασμού της φορολογικής συμμόρφωσης και εξετάζοντας τις περιπτώσεις όπου η χρήση αυτών επηρεάζει την φορολογική συμμόρφωση και κατ' επέκταση την φοροδιαφυγή αξίζει να επισημάνουμε ένα επιπρόσθετο στοιχείο επηρεασμού. Το στοιχείο αυτό δεν είναι άλλο από τις ασφαλιστικές εισφορές. Η μελέτη αναφορικά με το ύψος των ασφαλιστών εισφορών αν και δεν χρησιμοποιείται ως παράγοντας ελέγχου σε πολλές μελέτες εντούτοις παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Χώρες όπως η Ισπανία και η Γαλλία παρουσιάζουν υψηλές ασφαλιστικές εισφορές γεγονός που λειτουργεί αρνητικά ως προς την φορολογική συμμόρφωση. Στην περίπτωση των εισφορών των αυτοαπασχολούμενων γνωρίζουμε πως αυτές καταβάλλονται από το πρώτο εισπραχθέν ευρώ. Ως εκ τούτου, η επίδρασή του μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να είναι μεγαλύτερες και από αυτές του φόρου εισοδήματος. Παράλληλα υπάρχει η υπόνοια πως οι επιχειρήσεις που δεν καταβάλουν τις ασφαλιστικές εισφορές τους είναι εξίσου επιρρεπείς στην φοροδιαφυγή. Στην Ελλάδα οι διακυμάνσεις των επιπέδων των ασφαλιστικών εισφορών μεταβάλλονται διαρκώς ενώ από το 2017, με τον Ν. 4387/2016, συνδέθηκε το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών με τα δηλωτέα εισοδήματα μετά φόρων μετατρέποντας έτσι την απόκρυψη οικονομικών στοιχείων ακόμα πιο σημαντική στους επαγγελματίες.

Η φοροδιαφυγή επομένως αποτελεί μια κατάσταση αρκετά γνώριμη ανά τον κόσμο. Μπορεί να φαντάζει ως ένα φαινόμενο τοπικού χαρακτήρα υπό την έννοια ότι κάθε χώρα αντιμετωπίζει τις δικές της παραμέτρους και ιδιαιτερότητες αλλά όπως γίνεται κατανοητό οι παράγοντες είναι κοινοί. Όσο και αν προσπαθούμε να διαχωρίσουμε την έκταση του φαινομένου αναλογικά με το επίπεδο ανάπτυξης κάθε χώρας εντούτοις καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι όλα τα κράτη σε μεγάλο ή μικρότερο βαθμό επηρεάζονται από κοινά χαρακτηριστικά. Ο τρόπος με τον επιλέγεται το είδος της φοροδιαφυγής που πράξη κάθε επιχείρηση ποικίλει ανάλογα με τις ευκαιρίες που της δίνονται. Η έντασή του μπορεί να διακυμανθεί από απλές πράξεις δημιουργίας εικονικών εξόδων μέχρι την χειραγώγηση ποσών που αποτελούν το κόστος πωληθέντων αλλά και την εικονική δημιουργία επιχειρήσεων σε χώρες με ευνοϊκότερα φορολογικά συστήματα.

Σε έρευνα αναφορικά με το μέγεθος της παραοικονομίας σε 28 ευρωπαϊκές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την περίοδο 2003-2014 (ποσοστό του ΑΕΠ), διαπιστώθηκε πως το μέσο μέγεθος της παραοικονομίας ήταν στο 22,6% το 2003 και μειώθηκε στο 18,6% του ΑΕΠ το 2014. Οι σημαντικότερες κινητήριες δυνάμεις της παραοικονομίας είναι με 14,6% η ανεργία και η αυτοαπασχόληση, ακολουθούμενη από την φορολογική ηθική με 14,5% και την αύξηση του ΑΕΠ με 14,3%. Το ποσοστό φοροδιαφυγής (που

αντιστοιχεί στην έμμεση φορολογία και τις δραστηριότητες της αυτοαπασχόλησης) είναι κατά μέσο όρο στο 4,2% στην Πολωνία, στο 1,9% στη Γερμανία και στο 2,9% στην Τσεχική Δημοκρατία. Στην Ελλάδα η φορολογική συμμόρφωση κατά την δεκαετία 2010 έως 2019 κυμαίνεται, με βάση τον πραγματικό φορολογικό συντελεστή (Effective Tax Rate), από 20% έως 29%.

Από την στατιστική ανάλυση που πραγματοποιήθηκε αναφορικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων του Νομού Καβάλας προέκυψε η πλειονότητα των παραγόντων επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την φορολογική συμμόρφωση των επιχειρήσεων. Από τις επιχειρήσεις που ελέγχθηκαν το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών είναι ατομικές επιχειρήσεις γεγονός που εξηγείται λόγω του πλήθους τους στην κατηγορία των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις που τείνουν να συμμορφώνονται περισσότερο στην φορολογική νομοθεσία είναι κυρίως οι Ανώνυμες Εταιρίες, οι Ιδιωτικές κεφαλαιουχικές Εταιρίες και οι Εταιρίες Περιορισμένης Ευθύνης. Στον αντίποδα, οι Ετερόρρυθμες Εταιρίες, οι Ομόρρυθμες Εταιρίες και οι Ατομικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν την μεγαλύτερη τάση για χειραγώγηση των οικονομικών τους αποτελεσμάτων. Αυτό μπορεί ως έναν βαθμό να εξηγηθεί από τις υποχρεώσεις που καλούνται να έχουν οι συγκεκριμένοι εταίροι ή μέτοχοι να διατηρούν. Παράλληλα οι ελεγκτικοί μηχανισμοί λειτουργούν σε μεγαλύτερη πυκνότητα στις συγκεκριμένες περιπτώσεις εταιρικών μορφών επομένως ο τρόπος χειρισμού των χρηματοοικονομικών καταστάσεων είναι πιο προσεκτικός και οι κινήσεις φοροδιαφυγής πιο περιορισμένες.

Εξετάζοντας τα ερευνητικά ερωτήματα που διατυπώθηκαν στην παρούσα διατριβή παρατηρήθηκε πως η πλειονότητα των συμπερασμάτων επιβεβαιώνει την θεωρητική ανασκόπηση που έχει προηγηθεί. Αναλυτικότερα, τα δημογραφικά στοιχεία των επιχειρήσεων κατέδειξαν πως οι παράγοντες όπως το είδος της δραστηριότητας, η ηλικία των ιδιοκτητών, το μορφωτικό τους επίπεδο, η εταιρική μορφή των επιχειρήσεων και η εισοδηματική κατάσταση επηρεάζει σημαντικά τον παράγοντα της φορολογικής συμμόρφωσης. Τα στοιχεία αυτά ενισχύουν την αντίληψη πως πέραν των βασικών παραγόντων η ίδια φύση του επαγγέλματος και τα ατομικά χαρακτηριστικά των πολιτών επηρεάζουν την φορολογική συμμόρφωση. Όλοι οι παράγοντες που χρησιμοποιήθηκαν παρουσίασαν ισχυρή στατιστική σημαντικότητα και ιδιαίτερα η εταιρική μορφή και η εισοδηματική κατάσταση. Το στοιχείο της εταιρικής μορφής μας δίνει μια ένδειξη έναντι του λόγου που μπορεί η φορολογική συμμόρφωση να κυμαίνεται σε τόσο χαμηλά επίπεδα. Η διαφοροποίηση των φορολογικών συντελεστών σε συνδυασμό με την διαφορετική φορολογική συμπεριφορά των νομικών προσώπων αλλά και το μέγεθος της ευθύνης των μετόχων αποτελούν ορισμένες ενδείξεις για την διαφοροποίηση που υπάρχει.

Στον αντίποδα το φύλο και τα έτη δραστηριότητας των επιχειρήσεων δεν παρουσιάζουν στατιστική σημαντικότητα απέναντι στη συμμόρφωση. Το στοιχείο αυτό μπορεί να εξηγηθεί αν κάποιος αναλογιστεί την επιμέρους κατάσταση που επικρατεί στην Ελληνική επικράτεια. Οι πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις

που στην πλειονότητά τους είναι ατομικές εταιρίες διατηρούν ένα οικογενειακό καθεστώς διοίκησης. Οι περισσότερες εξ' αυτών που διατηρούνται για πολλά έτη στην αγορά και αποτυπώνουν μια συνέχιση της δραστηριότητας στην πραγματικότητα συνεχίζουν να διοικούνται από τα ίδια πρόσωπα μεταφέροντας τυπικά την θέση του ιδιοκτήτη στις επόμενες γενιές. Το στοιχείο αυτό αποτελεί μια κομβική κατάσταση όπου δεν επιτρέπει στις μελέτες να αντιληφθούν την σημαντικότητα του παράγοντα ηλικία. Αντίστοιχη είναι και η κατάσταση που επικρατεί με τον παράγοντα φύλο. Σε παλαιότερες έρευνες παρακολουθούταν η διαφοροποίηση που υπάρχει μεταξύ των δύο φύλων. Καθώς ο κόσμος και η οικονομία εξελίσσεται όλο και νεότερες έρευνες εντοπίζουν την έλλειψη στατιστικής δύναμης αναφορικά με την επίδραση του φύλου ως προς την φορολογική συμμόρφωση. Το στοιχείο αυτό μπορεί να τεκμηριωθεί από το γεγονός πως η θέση της γυναίκας τις τελευταίες δεκαετίες έχει εξελιχθεί και στον χώρο των επιχειρήσεων. Την τελευταία εικοσαετία παρατηρούνται επιχειρήσεις όπου στο ιδιοκτησιακό καθεστώς τους βρίσκονται γυναίκες. Η χειραφέτηση των γυναικών έχοντας περάσει από διάφορα στάδια εισήλθε και στην επιχειρηματική κοινότητα. Αυτό που αποδεικνύεται αναφορικά με τον τρόπο διαχείρισης και λειτουργίας των επιχειρήσεων είναι πως ο τρόπος σκέψης σε αυτή τη περίπτωση δεν παρουσιάζει κάποια σημαντική διαφορά και επομένως υπάρχει ένας διαφορετικός συνδυασμός παραγόντων που επιδρά ως προς τις πράξεις φοροδιαφυγής. Βεβαίως στο σημείο αυτό αξίζει να τονίσουμε πως υπάρχει και η περίπτωση όπου οι επιχειρήσεις, και ειδικά οι πολύ μικρές επιχειρήσεις, παρουσιάζουν στην διοίκηση άτομα που στην πραγματικότητα δεν ασκούν εξουσία. Στην περίπτωσή μας υπάρχουν επιχειρήσεις οι οποίες παρουσιάζουν διαφορά μεταξύ ηγεσίας και πραγματικής διοίκησης. Τέτοια παραδείγματα επιχειρήσεων αποτελούν εκείνες οι εταιρίες που είτε λόγω συνταξιοδότησης είτε λόγω υπερβολικών χρεών ενός μέλους του νοικοκυριού επιχειρούν να μεταβιβάσουν τις επιχειρήσεις τους στα υπόλοιπα μέλη διατηρώντας όμως την διαχείριση της εταιρίας.

Αναλυτικότερα επιχειρήθηκε να διαμορφωθεί ένα πρότυπο των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων που έχουν οι επιχειρήσεις που παρουσιάζουν μεγάλη φορολογική συμμόρφωση. Συγκεκριμένα παρατηρήθηκε πως οι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων ηλικίας άνω των 50 ετών, επιπέδου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, χαμηλής εισοδηματικής κατάστασης και οι ατομικές επιχειρήσεις του πρωτογενούς τομέα παρουσιάζουν χαμηλή φορολογική συμμόρφωση. Αντίθετα, οι νεότεροι σε ηλικία ιδιοκτήτες επιχειρήσεων, ανώτερου μορφωτικού επιπέδου, υψηλής εισοδηματικής κατάστασης και επιχειρήσεις Α.Ε και επιχειρήσεις ιατρικών υπηρεσιών παρουσιάζουν μεγαλύτερη επιρρέπεια στην αποτύπωση της πραγματικής εικόνας των χρηματοοικονομικών καταστάσεων των επιχειρήσεών τους.

Αναλύοντας τα ατομικά χαρακτηριστικά του δείγματος η έρευνα εστίασε την προσοχή της στην μελέτη των υπόλοιπων παραγόντων που λειτουργούν με βάση την βιβλιογραφική ανασκόπηση ως στοιχεία προσδιορισμού της φορολογικής συμμόρφωσης. Εξετάζοντας μεμονωμένα τους παράγοντες επίδρασης

παρατηρήθηκε ότι η φορολογική ηθική, οικονομικοί και φορολογικοί παράγοντες, ο τρόπος λειτουργίας του πολιτικού συστήματος, η λειτουργία των ελεγκτικών μηχανισμών καθώς και επιμέρους στοιχεία όπως τα κόστη διαχείρισης και λειτουργίας, οι ασφαλιστικές εισφορές και η ύπαρξη χωρών με ευνοϊκότερα φορολογικά συστήματα επιδρούν σημαντικά στην φορολογική συμμόρφωση. Ειδικότερα, η φορολογική ηθική, η ανεπάρκεια παροχής δημοσίων αγαθών από το κράτος, η αναποτελεσματική λειτουργία του φορολογικού συστήματος και τα υψηλά οργανωτικά προβλήματα του κράτους αποτέλεσαν τους ισχυρότερους παράγοντες αποδυνάμωσης της φορολογικής συμμόρφωσης.

Λόγω του μεγάλου όγκου των μεταβλητών που εξετάστηκαν στην παρούσα διατριβή κρίθηκε σκόπιμη η πραγματοποίηση μιας παραγοντικής ανάλυσης προκειμένου να ελεγχθούν οι μεταβλητές που παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά καθώς ο αριθμός των υφιστάμενων μεταβλητών ήταν αρκετά μεγάλος για να ενσωματωθεί σε ένα μοντέλο παλινδρόμησης. Από την ανάλυση προέκυψαν οι ακόλουθες ομάδες παραγόντων: ο οικονομικός – φορολογικός παράγοντας, ο πολιτικός παράγοντας και ο Ελεγκτικός – Διοικητικός παράγοντας. Για τον έλεγχο των υποθέσεων οι οποίες αναφέρονται στην σχέση της «φορολογικής συμμόρφωσης» με την «φορολογική ηθική», τον «οικονομικό- φορολογικό παράγοντα», τον «πολιτικό παράγοντα», και τον «ελεγκτικό- διοικητικό παράγοντα» επιλέχθηκε η τεχνική της γραμμικής παλινδρόμησης. Κατά τον έλεγχο γραμμικότητας προέκυψε ο πολιτικός παράγοντας δεν συνδέεται με την φορολογική συμμόρφωση γεγονός που οδήγησε στην αποβολή του συγκεκριμένου παράγοντα από το μοντέλο, στοιχείο που υποδηλώνει την απαξίωση της επιρροής του πολιτικού συστήματος στην προσπάθεια ενίσχυσης της φορολογικής συμμόρφωσης. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει η μελέτη είναι πως η φορολογική ηθική επιδρά θετικά ως προς της φορολογική συμμόρφωση. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως η συγκεκριμένη μεταβλητή εξετάζει μια διαχρονική τάση της τελευταίας δεκαετίας και όχι μεμονωμένα στοιχεία που ισχύουν σε μια οικονομική περίοδο. Η ενδυνάμωση του αισθήματος της φορολογικής ηθικής λειτουργεί ενισχυτικά αναφορικά με την φορολογική συμμόρφωση. Το αποτέλεσμα αυτό αποτελεί την επιβεβαίωση μιας παραδοχής απασχόλησε και συνεχίζει να απασχολεί της ερευνητική κοινότητα. Οι ηθικές αξίες και οι κανόνες δικαίου που διέπουν ένα άτομο επηρεάζουν εντέλει τον τρόπο λειτουργίας του και όσον αφορά την φορολογική του συμμόρφωση. Το στοιχείο αυτό αποτελεί ζωτικής σημασίας για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής και αυτό συμβαίνει διότι η φορολογική ηθική αποτελεί τρόπο συμπεριφοράς και συνείδησης. Η δυσκολία του να αποδώσει οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελεί ένα πλαίσιο οργάνωσης που έχει μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Επομένως μια κρατική παρέμβαση στο θέμα αυτό θα αργήσει να επιφέρει άμεσα αποτελέσματα. Κυρίαρχη ιδέα την οποία θα πρέπει να εφιστήσει το κράτος στους πολίτες είναι η αντίληψη πως η πληρωμή των φόρων αποτελεί μια ορθολογική κίνηση.

Ο ελεγκτικός – διοικητικός παράγοντας επηρεάζει αρνητικά την φορολογική συμμόρφωση. Ο ισχυρισμός αυτός υποδηλώνει πως όσο αυξάνονται τα προβλήματα λειτουργίας των ελεγκτικών μηχανισμών τόσο μειώνεται η φορολογική συμμόρφωση. Σύμφωνα με τον παράγοντα αυτόν η αναποτελεσματική λειτουργία των φορολογικών προστίμων όπως και η υποστελέχωση του συγκεκριμένου τμήματος ωθούν τις επιχειρήσεις να πράττουν κατά βούληση αναφορικά με τον τρόπο παρουσίασης των φορολογικών τους στοιχείων. Η ανάγκη που πηγάζει με βάση την συγκεκριμένη διαπίστωση είναι πως οι αρχές θα πρέπει συνειδητά να δώσουν μεγάλη προσοχή στο συγκεκριμένο ζήτημα. Οι κινήσεις τόνωσης της ηθικής αντίληψης των πολιτών δεν θα πρέπει να μην συνδυαστεί και από ένα ρυθμιστικό πλαίσιο εξίσου ισχυρό για τους παραβάτες. Από την μια η φορολογική συνείδηση και από την άλλη οι ισχυροί μηχανισμοί αποτροπής μπορούν να αποτελέσουν το πλαίσιο με το οποίο τα επίπεδα της φορολογικής συμμόρφωσης να ενισχυθούν για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις. Βεβαίως στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί πως η δημιουργία εξοντωτικών προστίμων και ποινών δεν αποτελεί πανάκεια. Χαρακτηριστικό σε αυτό είναι το παράδειγμα επιβολής προστίμου ύψους 10.549,44 ευρώ (το 18πλάσιο του κατώτατου μισθού) σε επιχειρήσεις που ανακαλύπτεται ότι απασχολούν προσωπικό με παράνομο τρόπο. Το συγκεκριμένο πρόστιμο εφαρμόστηκε στην Ελλάδα από το 2013 και αποτελεί μέχρι και σήμερα ένα πεδίο έντονης διαμάχης κυρίως από την πλευρά των επιχειρήσεων. Αρχικά να ξεκαθαρίσουμε ότι η επιβολή προστίμων για μη νόμιμες πράξης αποτελεί μια αποδεκτή πρακτική που είναι όπως προαναφέραμε βασικό στοιχείο για την σωστή φορολογική λειτουργία ενός κράτους. Ωστόσο η δημιουργία εξουθενωτικών προστίμων δεν αποτελεί κατ' ανάγκη και μια επιθυμητή κατάσταση. Στο δείγμα που εξετάστηκε στην παρούσα έρευνα, από το σύνολο των 218 επιχειρήσεων μέχρι και σήμερα πιστοποιήθηκαν συνολικά τρεις τέτοιες παραβάσεις. Με το ερώτημα να συνεχίζει να κινείτε στους ίδιους ρυθμούς. Αποτέλεσε αυτό το πρόστιμο ανασταλτικό παράγοντα αναφορικά με την συγκεκριμένη πράξη? Η απάντηση είναι απλή και εύκολα διατυπωμένη. Όχι. Από αυτές τις επιχειρήσεις οι δύο εξ' αυτών δεν έχουν προβεί σε αποπληρωμή του ποσού αυτού που συνεχίζει να εκκρεμεί. Ωστόσο το ανησυχητικό στοιχείο είναι πως οι επιχειρήσεις αυτές, όπως συμβαίνει και σε άλλες, δεν εξέλαβαν το σωστό μήνυμα ύστερα από την έκδοση του προστίμου. Αντί λοιπόν να συμμορφωθούν με τους νόμους και να εντάξουν τα αδήλωτα άτομα στην επιχείρηση τα άτομα αυτά δεν υπάρχουν πλέον στις επιχειρήσεις αυτές και η θέση τους δεν έχει αναπληρωθεί. Αν στην προκειμένη περίπτωση τα πρόστιμα είχαν έναν μικρότερο επιβαρυντικό χαρακτήρα αλλά δινόταν η υποχρέωση στην επιχείρηση να διατηρήσει το ανασφάλιστο προσωπικό με πλήρη ασφαλιστικά δικαιώματα για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα θα μπορούσε να υπάρχει ένα συνολικά μεγαλύτερο όφελος για το κράτος. Το παράδειγμα αυτό δίνεται για να συνειδητοποιήσουμε πως ο τρόπος με τον οποίο επιβάλλονται τα πρόστιμα χρειάζεται να μελετηθεί περαιτέρω προκειμένου να είναι αποδοτικά και αποτελεσματικά.

Ο οικονομικός – φορολογικός παράγοντας δεν παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα στο μοντέλο και για τον λόγο αυτό δεν μπορεί να υποστηριχθεί η υπόθεσή του. Εντούτοις ο συντελεστής παρουσιάζει

αρνητική τάση γεγονός που μεν μια αναμενόμενη εικόνα με βάση την διεθνή βιβλιογραφία αλλά στην αλληλεπίδρασή του με τους υπόλοιπους παράγοντες φαίνεται να μην επηρεάζει εν τέλει σε μεγάλο βαθμό το τελικό επίπεδο της φορολογικής συμμόρφωσης. Αδιαμφισβήτητα πρόκειται για ένα αξιοσημείωτο αποτέλεσμα καθώς διαπιστώνεται ότι το ύψος των φορολογικών συντελεστών αλλά και οι οικονομικές δυσκολίες δεν αποτελούν βασικό ρυθμιστικό παράγοντα. Το στοιχείο αυτό έρχεται να συμφωνήσει και με νεότερες μελέτες στις οποίες υποστηρίζεται έντονα πως το ύψος των φορολογικών συντελεστών και κυρίως οι μεταβολές αυτών δεν αποτελούν τεκμήριο μείωσης της φοροδιαφυγής. Απλοϊκά μπορούμε να υποστηρίξουμε πως τελικά οι επιχειρήσεις δεν επηρεάζονται από τις αλλαγές στους φορολογικούς συντελεστές καθώς είτε θεωρούν πως αυτοί μπορεί να είναι προσωρινοί είτε το κριτήριο της απόφασής τους σχετίζεται με την γενικότερη φιλοσοφία που διακατέχουν αναφορικά με τις πράξεις φοροδιαφυγής. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η φορολογική ηθική αποτελεί τον παράγοντα με την μεγαλύτερη συνοχή ως προς τον επηρεασμό του στην φοροδιαφυγή.

Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα της έρευνας υποδηλώνουν πως στην προσπάθεια ενδυνάμωσης της φορολογικής συμμόρφωσης των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων θα πρέπει να πραγματοποιηθούν ορισμένες συντονισμένες κινήσεις από την πλευρά των φορολογικών αρχών. Σε μια οικονομία που βασίζεται στις μικρές επιχειρήσεις και πιο συγκεκριμένα στις μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις, ο στόχος θα πρέπει να επικεντρωθεί στους νέους επιχειρηματίες. Όπως παρουσιάστηκε και στα αποτελέσματα, οι νέοι έχοντας μεγαλύτερο μορφωτικό επίπεδο παρουσιάζουν μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση. Τα άτομα αυτά, που αποτελούν συνέχεια των ήδη υπαρχόντων επιχειρήσεων, δεν παρουσιάζουν χαμηλή φορολογική συνείδηση γεγονός που υποδηλώνει πως το κράτος θα πρέπει να κινηθεί προς την κατεύθυνση ενίσχυσης αυτών των ομάδων. Η θεσμοθέτηση ενός φορολογικού συστήματος που θα είναι δίκαιο, θα χαρακτηρίζεται από διαφάνεια και θα παρουσιάζει σταθερότητα θα μπορέσει να κερδίσει την εμπιστοσύνη των επιχειρηματιών και παράλληλα θα διατηρήσει την φορολογική κουλτούρα. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την ενίσχυση του ελεγκτικού συστήματος και για τις μικρές επιχειρήσεις θα λειτουργήσει ενισχυτικά. Τέλος αξίζει να σημειωθεί πως και ο ρόλος του λογιστή θα πρέπει να ενισχυθεί με σκοπό την δημιουργία δικλίδων ασφαλείας προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί η επιτρεπόμενη, μέχρι σήμερα, παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων.

8.2 Συνεισφορά της διατριβής

Με την έναρξη της ερευνητικής μελέτης γύρω από το θέμα της φορολογικής συμμόρφωσης προέκυψαν οι πρώτες σκέψεις αναφορικά με την συμβολή της παρούσας έρευνας. Η συνεισφορά στο επιστημονικό πεδίο που εντάσσεται παρουσιάζει έναν διττό ρόλο. Από την μια ενισχύει ένα τμήμα μελέτης που μέχρι σήμερα

δεν έχει αναλυθεί σε μεγάλη έκταση και αφορά την φορολογία από εισοδήματα της επιχειρηματικής δραστηριότητας και πιο συγκεκριμένα τις μικρές και πολύ μικρές οντότητες και από την άλλη προσφέρει ένα επιστημονικό εργαλείο (το μοντέλο παλινδρόμησης) προς την φορολογική διοίκηση με σκοπό να συμβάλει στην ενίσχυση του επιδιωκόμενου σκοπού που δεν είναι άλλος από την μείωση της φοροδιαφυγής.

Από την μελέτη της επιστημονικής βιβλιογραφίας κρίθηκε σκόπιμο να μελετηθούν και επιπρόσθετοι παράγοντες οι οποίοι εισήχθησαν για πρώτη φορά κατά την εξέταση της φορολογική συμμόρφωσης. Οι παράγοντες αυτοί ανταποκρίνονται στις σύγχρονες απαιτήσεις αλλά και στις ιδιαίτερες συνθήκες που δημιουργεί η μελέτη ενός τέτοιου φαινομένου σε μικρές και πολύ μικρές οντότητες. Για το λόγο αυτό χρησιμοποιήθηκαν παράγοντες όπως το υψηλό λειτουργικό κόστος, το κόστος χρήσης των τραπεζικών προϊόντων και η εφαρμογή του τεχνάσματος του αυτοελέγχου. Η τελευταία μεταβλητή αποτελεί ένα στοιχείο το οποίο μέχρι σήμερα δεν έχει εξεταστεί καθώς το πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο λειτούργησε στην Ελλάδα ο αυτοέλεγχος αφορούσε μονάχα τα συγκεκριμένα είδη εταιριών που συμπεριλήφθηκαν στο δείγμα. Παράλληλα στην παρούσα διατριβή μελετήθηκαν και συμπληρωματικοί παράγοντες που μέχρι τώρα δεν λαμβάνονταν υπόψη αναφορικά με την συσχέτισή τους. Συγκεκριμένα γνωρίζοντας την ιδιομορφία του συγκεκριμένου τύπου των επιχειρήσεων κρίθηκε σκόπιμη η μελέτη όχι μόνο των ετών δραστηριότητας της επιχείρησης αλλά και των ιδιοκτητών της.

Από την αρχή της παρούσας διατριβής, επιχειρήθηκε από τη μελέτη να εξαχθούν συμπεράσματα και να μελετηθούν στοιχεία τα οποία χρίζουν μιας μοναδικότητας ως προς την συλλογή τους. Είναι άλλωστε αυτό που η επιστημονική κοινότητα προσπαθεί να εξασφαλίσει σε κάθε περίπτωση. Η παράλληλη ενασχόληση του μελετητή με την πραγματική αγορά και τις συνθήκες που επικρατούν είναι βασικό ζητούμενο. Αυτό λοιπόν πραγματοποιήθηκε και στην συγκεκριμένη περίπτωση μέσω της διπλής ιδιότητας του ερευνητή. Κατέχοντας την θέση του Οικονομολόγου – Λογιστή, με άδεια Α τάξης και μέλους του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, δόθηκε η δυνατότητα άμεσης επαφής με το εξεταζόμενο δείγμα. Οι επιχειρήσεις που λήφθηκαν υπόψη αποτελούν κομμάτι του πελατολογίου του ερευνητή και επομένως τα στοιχεία που λήφθηκαν εξασφάλισαν πλήρως την διαφάνεια και ακρίβειά τους. Παράλληλα υπήρχε γνώση του τρόπου συμπεριφοράς και αντιλήψεων τους δείγματος γεγονός που ενίσχυσε την αληθοφάνεια των απαντήσεών τους. Επιπρόσθετα κρίνοντας από τον τρόπο με τον οποίο μετρήθηκε η φορολογική συμμόρφωση φανερώνεται η συμβολή της συγκεκριμένης ιδιότητας.

Ο υπολογισμός της φορολογικής συμμόρφωσης στηρίχθηκε στο πραγματικό εισόδημα που προκύπτει από την επιχειρηματική δραστηριότητα και αποκρύπτεται τεχνηέντως μέσω πράξεων φοροδιαφυγής. Βεβαίως η δυσκολία εντοπισμού του ακριβές ποσού φοροδιαφυγής είναι ένα στοιχείο που δεν μπορεί εύκολα να υπολογιστεί. Η συνεισφορά λοιπόν του ερευνητή στο κομμάτι αυτό ήταν σημαντική καθώς κατάφερε να

οριστεί με ορθό τρόπο η πραγματική κατάσταση του δείκτη αυτού ανά επιχείρηση καθώς υπήρχε πλήρης γνώση αναφορικά με τα πραγματικά εισοδήματα. Έτσι το στοιχείο της υποκειμενικότητας των δεδομένων που αποτελεί πλήγμα για πολλές μελέτες κάμφθηκε και τα εξαγόμενα αποτελέσματα παρουσιάζουν την επακριβή εικόνα του εξεταζόμενου πληθυσμού. Παράλληλα η συγκεκριμένη μέτρηση χρησιμοποιείται για πρώτη φορά σε Ελληνική έρευνα που ασχολείται με το ζήτημα της φοροδιαφυγής γεγονός που ενισχύει την καινοτομία των αποτελεσμάτων.

Η απόφαση για την μελέτη του συγκεκριμένου είδους των επιχειρήσεων δεν αποτέλεσε ένα γεγονός που προέκυψε τυχαία. Κατά την αναδρομή της βιβλιογραφικής ανασκόπησης παρατηρήθηκε πως η πλειονότητα των ερευνών ασχολείται με τα φυσικά πρόσωπα αγνοώντας την επίδραση των επιχειρήσεων στην φοροδιαφυγή (Vlachos και Bitzenis, 2018; Matsaganis και Flevotomou, 2010; Frey και Feld, 2002). Λίγες είναι οι μελέτες που ασχολήθηκαν με το φαινόμενο αυτό και όσες το πραγματοποίησαν είχαν ως δείγμα αναφοράς και μεγαλύτερες επιχειρήσεις (Oz Yalama και Gumus, 2013; Akinboade, 2015; Inasius, 2015; Dlamini, 2017; Utami και Susyanti, 2018; LE et al., 2020). Το πρόβλημα που τονίζουν οι ερευνητές κατά την επιλογή τους είναι η περιορισμένη ύπαρξη δεδομένων για τις μικρότερες επιχειρήσεις. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να συμφωνήσουμε με τον περιορισμό αυτό καθώς οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις ενώ παρουσιάζουν πολύ μεγάλη αξία στην μελέτη τους εντούτοις τα δεδομένα που έχουμε από αυτές είναι λίγα. Εξαιτίας του διαφορετικού τρόπου αποτύπωσης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων δεν δίνεται η δυνατότητα στους ερευνητές να έχουν πρόσβαση σε αυτά. Με δεδομένη λοιπόν την καινοτομία που παρουσιάζει η παρούσα μελέτη ως προς την συλλογή των δεδομένων της που εξασφαλίζουν μοναδικότητα και αμεροληψία η συνεισφορά στην επιστημονική κοινότητα είναι μεγάλη.

Οι μελέτες που χρησιμοποιούν στην έρευνά τους μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις είναι πάρα πολύ λίγες (Vlachos και Bitzenis, 2016; Drogalas et al., 2018; Tessema, 2020). Όπως προαναφέρθηκε η μεροληψία του δείγματος στις έρευνες αυτές αποτελεί σοβαρό ζήτημα για την σωστή επεξεργασία των δεδομένων γεγονός που ορισμένες περιπτώσεις οδηγεί στην υιοθέτηση ερευνητικών πρακτικών (Kaplanoglou et al., 2016).

Επιπρόσθετα η παρούσα μελέτη συμβάλει με την συνεισφορά της στις ενέργειες που πρέπει να ληφθούν από την φορολογικής διοίκηση. Μέσου του μοντέλου παλινδρόμησης που παρουσιάζεται στην παρούσα διατριβή επιχειρείται η παροχή χρήσιμων συμπερασμάτων αναφορικά με ένα τμήμα επιχειρήσεων που αποτελεί την ραχοκοκαλιά της Ελληνικής οικονομίας (European Commission, 2019). Τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται από το συγκεκριμένο μοντέλο (παρόλο που εστιάζονται σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή) μπορούν προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες στις αρχές ώστε να δημιουργήσουν ένα συντεταγμένο πλάνο ενεργειών προκειμένου να επιτευχθεί η μείωση της φοροδιαφυγής και επομένως η αύξηση των Δημοσίων Εσόδων και η ενίσχυση της εθελοντικής συμμόρφωσης. Με την διενέργεια

απαραίτητων επανελέγχων σε τακτά χρονικά διαστήματα μπορεί σε βάθος χρόνου να διατηρηθεί και να ενισχυθεί η φορολογική συμμόρφωση των επιτηδευματιών.

Με δεδομένη την οικονομική συγκυρία κατά την οποία συμπίπτει η υλοποίηση της διατριβής κρίνεται όσο ποτέ αναγκαία η λήψη μέτρων δράσης προκειμένου να μην εκτροχιαστεί περαιτέρω η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας. Η συνεισφορά της μελέτης έγκειται στην άμεση λήψη μέτρων από την μεριά των διοικητικών αρχών προκειμένου να διαχειριστούν τις νέες συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί.

8.3 Περιορισμοί της έρευνας

Με την υλοποίηση της παρούσας διατριβής προέκυψαν ορισμένες αντικειμενικές δυσκολίες αναφορικά με την συλλογή των δεδομένων. Στην προσπάθεια της έρευνας να χρησιμοποιηθούν επιπρόσθετα δεδομένα προκειμένου να αυξήσουν περισσότερο την κατανομή του δείγματος παρουσιάστηκε δυσκολία ως προς την συλλογή αντικειμενικών χρηματοοικονομικών πληροφοριών. Με δεδομένο ότι στις μικρές και πολύ μικρές οντότητες δεν υπάρχουν δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις καθίσταται δύσκολη η συλλογή μεγάλου όγκου πληροφοριών. Παράλληλα κατά την παρούσα μελέτη τέθηκαν ορισμένα κριτήρια τα οποία έθεσαν μεγάλο πλήθος των υφιστάμενων επιχειρήσεων εκτός μελέτης. Η έρευνα επικεντρώθηκε σε επιχειρήσεις οι οποίες διέθεταν κατά την χρονική περίοδο 2010 έως 2019 πλήρη λειτουργία και παράλληλα απασχολούσαν προσωπικό είτε σε εποχιακή είτε σε μόνιμη βάση. Το κριτήριο αυτό εφαρμόστηκε προκειμένου να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με την διακύμανση των αποτελεσμάτων και την εξομάλυνση τυχών ξαφνικών αλλαγών λόγω μιας λογιστικής χρήσης. Εκ των πραγμάτων λοιπόν η μελέτη εστίασε την προσοχή της σε επιχειρήσεις που διατηρούνται στην αγορά και παρουσιάζουν μια διάρκεια ζωής τουλάχιστον δέκα ετών.

Επομένως υπάρχει η περίπτωση να μην έχουν πλήρως αξιοποιηθεί ορισμένα επιπρόσθετα στοιχεία που πιθανολογείται πως θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν στο γραμμικό μοντέλο παλινδρόμησης που κατασκευάστηκε στην παρούσα μελέτη. Παράλληλα η έρευνα έχει εξειδικευτεί στον έλεγχο μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής γεγονός που δεν επιτρέπει την πιθανή ανάδειξη επιπρόσθετων διαφορών που ενδεχομένως κρύβουν στατιστικής σημαντικότητας. Ο λόγος της μη γενικευμένης λήψης δειγμάτων ήταν διττός. Αρχικά, και όπως αναφέρθηκε, η δυσκολία συλλογής του δείγματος είναι μεγάλη. Καθώς δεν υπάρχουν διαθέσιμες βάσεις δεδομένων ο μόνος τρόπος λήψης είναι μέσω πρωτογενούς έρευνας. Ωστόσο το εμπόδιο που τίθεται αφορά την αντικειμενική συλλογή των απαιτούμενων πληροφοριών. Αναφορικά με την παρούσα μελέτη ένα μεγάλο ποσοστό της επιτυχίας των τελικών αποτελεσμάτων αποτελεί η αληθοφάνεια των ποσών που συλλέχθηκαν. Όπως είναι ευρέως γνωστό στην ερευνητική κοινότητα η υποκειμενικότητα ενός δείγματος ως προς τις απαντήσεις τους μπορεί να θέσει σε

κίνδυνο την ποιότητα του δείγματος. Υπό αυτό το φόβο προτιμήθηκε ο περιορισμός της έρευνας σε μια γεωγραφική περιοχή προκειμένου το τελικό αποτέλεσμα να μην στερείται αξιοπιστίας.

8.4 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Από την ολοκλήρωση της παρούσας διατριβής και βασιζόμενοι στην ανασκόπηση του θεωρητικού πλαισίου της φορολογικής συμμόρφωσης διαπιστώθηκε η μεγάλη επιρροή της φορολογικής ηθικής και των ελεγκτικών και διοικητικών μηχανισμών στην μείωση της φοροδιαφυγής. Αναφερόμενοι στην φορολογική ηθική ο τρόπος προσέγγισης εναπόκειται σε περαιτέρω μελέτη προκειμένου να ελεγχθούν εκείνα τα χαρακτηριστικά των ανθρώπων που διαμορφώνουν τον τρόπο εμφάνισης της φορολογικής συμπεριφοράς. Μια μελλοντική μελέτη που θα εστιάζει στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ατόμου από την παιδική μέχρι την ενήλικη ζωή του θα μπορούσε να ενισχύσει την γνώση και την κατανόηση της συμπεριφορικής μελέτης.

Τα βιώματα και η φορολογική εκπαίδευση των ανθρώπων μπορεί να αποτελέσει ένα πεδίο μελέτης για την κατανόηση του φαινομένου. Η συνεργασία ερευνητών με τις δημόσιες αρχές μπορεί να ενισχύσει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η δημιουργία μιας πειραματικής ομάδας όπου θα παρακολουθείται η εξέλιξη και η πορεία συμπεριφοράς του δείγματος από την παιδική μέχρι την ενήλικη ζωή μπορεί να διασφαλίσει μια ελεγχόμενη πορεία αναφορικά με την φορολογική συμπεριφορά των ατόμων. Όπως παρατηρήθηκε από την παρούσα μελέτη η φορολογική ηθική είναι ένας από τους σημαντικότερους ρυθμιστικούς παράγοντες και η ενίσχυσή του μπορεί να αποδώσει αποτελέσματα σε μακροχρόνια βάση. Επομένως η δημιουργία μιας πειραματικής ομάδας ελεγχόμενη στα ερεθίσματα που δέχεται μπορεί να βοηθήσει στην οργάνωση ενός ορθού πλαισίου ενίσχυσης των αντιλήψεων περί ηθικής και συγκεκριμένα της φορολογικής ηθικής.

Η επόμενη διαπίστωση στην οποία καταλήγει η μελέτη αφορά τον συντονισμό και την λειτουργία των ελεγκτικών αρχών. Θα μπορούσε επομένως να ελεγχθεί σε μεγαλύτερο βάθος η αδυναμία λειτουργίας των ελεγκτικών αρχών. Όπως αναλύθηκε στην βιβλιογραφική ανασκόπηση τα κριτήρια επιλογής των ελέγχων βασίζονται σε διατάξεις του 1998 τα οποία έκτοτε επιθεωρούνται και προστίθενται επιπρόσθετα κριτήρια. Με δεδομένη την μεγάλη σημασία που παρουσιάζουν οι κινήσεις αποτροπής, έλεγχοι και πρόστιμα, κρίνεται επιτακτική η ανάγκη περαιτέρω μελέτης της ακαταλληλότητας των εκάστοτε κριτηρίων. Μια έρευνα που θα εστιάσει την προσοχή της στην αποτελεσματικότητα των ελέγχων κρίνεται αναγκαία. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε πως ενώ για τις μεγάλες επιχειρήσεις υπάρχει ένας περισσότερο διαφανής τρόπος για τον εντοπισμό των ελεγχόμενων εταιριών, στις μικρές και πολύ μικρές οντότητες υπάρχει δυσκολία συντονισμού για την συλλογή των απαραίτητων στοιχείων.

Πέραν των ελέγχων και του τρόπου με τον οποίο αυτοί πραγματοποιούνται είναι σημαντικό να ελεγχθεί η σπουδαιότητα των προστίμων και η αναλογία του επιθυμητού ορίου. Όπως αναδείχθηκε από την έρευνα η αναποτελεσματικότητα των φορολογικών προστίμων λειτουργεί ανασταλτικά ως προς την φορολογική συμμόρφωση. Σε επόμενο στάδιο θα μπορούσε να μελετηθεί το φαινόμενο αυτό και να εξεταστεί το μέγιστο επιτρεπτό όριο για κάθε είδος φορολογικής παράβασης προκειμένου η έννοια της αποτροπής να παρουσιάζει μια χρηστική αξία. Μια τέτοια μελέτη θα μπορούσε να ενισχύσει ακόμη περισσότερο τα παρόντα συμπεράσματα τα οποία θα μπορούσαν εκ νέου να χρησιμοποιηθούν και να προστεθούν σε αυτά και οι βελτιωτικές κινήσεις. Με τον τρόπο αυτό θα ελεγχθεί σε βάθος η αποτελεσματικότητα των φορολογικών ποινών.

Ολοκληρώνοντας τις προτάσεις έναντι μελλοντικών ερευνών δεν θα μπορούσαμε να μην προτείνουμε την επέκταση της παρούσας μελέτης και στις υπόλοιπες γεωγραφικές περιοχές της χώρας. Ένα συνολικό δείγμα από όλη την Ελλάδα θα ενίσχυε τα τελικά αποτελέσματα και το υπάρχων μοντέλο παρέχοντας έτσι την δυνατότητα να εξαχθούν πολύτιμα συμπεράσματα για τις μικρές και πολύ μικρές οντότητες της χώρας. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να δοθεί η δυνατότητα μέσω της χρήσης του γραμμικού μοντέλου παλινδρόμησης συσχέτισης της φορολογικής συμμόρφωσης ανά γεωγραφική περιοχή προκειμένου να αναζητηθούν ενδεχόμενα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ανά γεωγραφική ομάδα. Επιπρόσθετα θα μπορούσε η σύγκριση αυτή να προσδώσει ενδείξεις για περαιτέρω βελτίωση του προτεινόμενου μοντέλου.

Βιβλιογραφία (References)

Abdul-Jabbar, H. and J. Pope (2008). "The effects of the self-assessment system on the tax compliance costs of small and medium enterprises in Malaysia." Austl. Tax F. **23**: 289.

ACCA. (2002). "ACCA members' survey: Self-assessment March 2002: The Association of Chartered Certified Accountants.".

Adbul, M. (2001). Personal income tax non-compliance in Malaysia, Victoria University of Technology.

Advani, A., Elming, W., & Shaw, J. (2017). The dynamic effects of tax audits (No. W17/24). *Institute for Fiscal Studies*.

Akinboade, O. A. (2015). Correlates of tax compliance of small and medium size businesses in Cameroon. *Managing global transitions*, *13*(4), 389-413.

Akintoye, I. (2013). "The effect of tax Compliance on Economic Growth and Development in Nigeria." British Journal of Arts and Social Sciences, UK **11**(2).

Ali, M. M., Cecil, H. W., & Knoblett, J. A. (2001). The effects of tax rates and enforcement policies on taxpayer compliance: A study of self-employed taxpayers. *Atlantic economic journal*, *29*(2), 186-202.

Allingham, M. G. and A. Sandmo (1972). "Income tax evasion: A theoretical analysis." Journal of public economics **1**(3-4): 323-338.

Alm, J. (1988). "Uncertain tax policies, individual behavior, and welfare." The American Economic Review **78**(1): 237-245.

Alm, J. (1991). "A perspective on the experimental analysis of taxpayer reporting." The Accounting Review **66**(3): 577-593.

Alm, J. (2012). "Measuring, explaining, and controlling tax evasion: lessons from theory, experiments, and field studies." International tax and public finance **19**(1): 54-77.

Alm, J. (2019). "What motivates tax compliance?" Journal of economic surveys **33**(2): 353-388.

Alm, J., Bahl, R., & Murray, M. N. (1993). Audit selection and income tax underreporting in the tax compliance game. *Journal of development Economics*, *42*(1), 1-33.

Alm, J., Cherry, T., Jones, M., & McKee, M. (2010). Taxpayer information assistance services and tax compliance behavior. *Journal of Economic Psychology*, *31*(4), 577-586.

Alm, J., Jackson, B., & McKee, M. (1992). Deterrence and beyond: Toward a kinder, gentler IRS. *Why people pay taxes*, *1*, 311-329.

Alm, J., Jackson, B. R., & McKee, M. (1992). Estimating the determinants of taxpayer compliance with experimental data. *National Tax Journal*, 107-114.

Alm, J., Liu, Y., & Zhang, K. (2019). "Financial constraints and firm tax evasion." International tax and public finance **26**(1): 71-102.

Alm, J., & Martinez-Vazquez, J. (2007). Tax morale and tax evasion in Latin America. *International Studies Program Working Paper*, (07-04).

Alm, J., Martinez-Vazquez, J., & McClellan, C. (2016). Corruption and firm tax evasion. *Journal of Economic Behavior & Organization*, *124*, 146-163.

Alm, J., McClelland, G. H., & Schulze, W. D. (1992). Why do people pay taxes?. *Journal of public Economics*, *48*(1), 21-38.

Alm, J., & McKee, M. (2004). Tax compliance as a coordination game. *Journal of Economic Behavior & Organization*, *54*(3), 297-312.

Alm, J. and M. McKee (2006). "Audit certainty, audit productivity, and taxpayer compliance." National Tax Journal: 801-816.

Alm, J., Sanchez, I., & De Juan, A. (1995). Economic and noneconomic factors in tax compliance. *KYKLOS-BERNE-*, *48*, 3-3.

Alm, J. and B. Torgler (2011). "Do ethics matter? Tax compliance and morality." Journal of Business Ethics **101**(4): 635-651.

Anderhub, V., Giese, S., Güth, W., Hoffmann, A., & Otto, T. (2001). Tax evasion with earned income-an experimental study. *FinanzArchiv/Public Finance Analysis*, 188-206.

Ando, A., Blume, M., & Friend, I. (1985). The structure and reform of the US tax system, Mit Press.

Andreoni, J. (1992). "IRS as loan shark tax compliance with borrowing constraints." Journal of public economics **49**(1): 35-46.

Andreoni, J., Erard, B., & Feinstein, J. (1998). "Tax compliance." Journal of economic literature **36**(2): 818-860.

Aronmwan, E., Imobhio, E., & Izedonmi, F. (2015). "Determinants of personal income tax compliance: perception of Nigerian tax payers." Available at SSRN 2619855.

Artavanis, N., Morse, A., & Tsoutsoura, M. (2016). "Measuring income tax evasion using bank credit: Evidence from Greece." The Quarterly Journal of Economics **131**(2): 739-798.

Australian Tax Office. (2009). Retrieved 12 May 2019, 2019, from http://www.ato.gov.au/corporate/content.asp?doc=/content/00107941.htm.

Authority, C. R. (2009). "Review of your tax return." Retrieved 16 May 2019, 2019, from http://www.cra-arc.gc.ca/tx/ndvdls/tpcs/ncm-tx/rvws/menu-eng.html.

Baer, M. K. and M. C. Silvani (1997). Designing a tax administration reform strategy: Experiences and guidelines, International Monetary Fund.

Baldry, J. (1999). "Self assessed taxation in Australia: definition, costs and benefits (Part I)." The Company Secretary: 6-8.

Bank, A. D. (2008). "Key Indicators for Asia and the Pacific 2008 " (39th Edition.).

Bank of Greece. (2011). "Tax Evasion in Greece: A General Overview. Financial Bulletin of the Bank of Greece." (35): 15-26.

Baranová, V. and L. Janícková (2012). "Taxation of corporations and their impact on economic growth: the case of EU countries." Journal of competitiveness **4**(4).

Barjoyai, B. (1987). "Taxation: Principle and Practice in Malaysia (Pencukaian Prinsip dan Amalan di Malaysia." Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Barnett, V. (2002). Sample survey principles and methods. Chichester, Arnold.

Barr, N., James, SR & Prest, AR (1977). Self-Assessment for Income Tax, Heinemann, London.

Barrand, P., Ross, S. G., & Harrison, G. (2004). *Integrating a unified revenue administration for tax and social contribution collections: experiences of central and eastern European countries*. International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department.

Bayer, R. and F. Cowell (2016). "Tax compliance by firms and audit policy." Research in Economics **70**(1): 38-52.

Beauchamp, A. (1983). Guide mondial des paradis fiscaux, B. Grasset.

Beck, P. J., Davis, J. S., & Jung, W. O. (1991). "Experimental evidence on taxpayer reporting under uncertainty." Accounting Review: 535-558.

Becker, G. S. (1968). Crime and punishment: An economic approach. The economic dimensions of crime, Springer**:** 13-68.

Becker, W., Büchner, H. J., & Sleeking, S. (1987). "The impact of public transfer expenditures on tax evasion: An experimental approach." Journal of public economics **34**(2): 243-252.

Bergman, M. (1998). "Criminal law and tax compliance in Argentina: Testing the limits of deterrence." International Journal of the Sociology of Law **26**(1): 55-74.

Bernheim, B. D. and A. Rangel (2005). Behavioral public economics: Welfare and policy analysis with non-standard decision-makers, National Bureau of Economic Research.

Bernheim, B. D. and A. Rangel (2009). "Beyond revealed preference: choice-theoretic foundations for behavioral welfare economics." The Quarterly Journal of Economics **124**(1): 51-104.

Beron, K. J., Tauchen, H. V., & Witte, A. D. (1988). A structural equation model for tax compliance and auditing, National Bureau of Economic Research.

Besley, T. and T. Persson (2013). Taxation and development. Handbook of public economics, Elsevier. **5:** 51-110.

Besley, T., Preston, I., & Ridge, M. (1997). "Fiscal anarchy in the UK: modelling poll tax noncompliance." Journal of public economics **64**(2): 137-152.

Bird, R. M. (1998). "Administrative constraints on tax policy." Further Key Issues in Tax Reform. Bath: Fiscal Publications.

Bird, R. M. and E. M. Zolt (2008). "Tax policy in emerging countries." Environment and Planning C: Government and policy **26**(1): 73-86.

Bitzenis, A., Vlachos, V., & Kontakos, P. (2015, September). Tax compliance games methods and evidence from behavioural dynamics in Greece. In *8th Annual Conference of the EuroMed Academy of Business*.

Bitzenis, A., & Vlachos, V. (2018). Tax morale in times of economic depression: The case of Greece. In *Advances in Taxation*. Emerald Publishing Limited.

Blackwell, C. (2007). "A meta-analysis of tax compliance experiments." International Studies Program Working Paper **7**: 24.

Blanthorne, C. and S. Kaplan (2008). "An egocentric model of the relations among the opportunity to underreport, social norms, ethical beliefs, and underreporting behavior." Accounting, Organizations and Society **33**(7-8): 684-703.

Blumberg, B., Cooper, D. R., & Schindler, P. S. (2008). *Business research methods* (Vol. 2). London: McGraw-Hill Higher Education.

Blumenthal, M., Christian, C. W., & Slemrod, J. B. (1998). The determinants of income tax compliance: Evidence from a controlled experiment in Minnesota. *NBER working paper*, (w6575)

Board, I. R. (2003). Annual Report 2002. Kuala Lumpur: Malaysia.

Bonnet, F., Vanek, J., & Chen, M. (2019). "Women and men in the informal economy: a statistical brief." International Labour Office, Geneva. http://www. wiego. org/sites/default/files/publications/files/Women% 20and% 20Men% 20in% 20the% 20Informal **20**.

Bourque, L. B., Clark, V. A., & Clark, V. (1992). *Processing data: The survey example* (No. 85). Sage.

Braithwaite, J., Pittelkow, Y., & Williams, R. (2003). "Tax compliance by the very wealthy: Red flags of risk." Taxing democracy: understanding tax avoidance and evasion: 205.

Braithwaite, V. (2007). "Responsive regulation and taxation: Introduction." Law & Policy **29**(1): 3-10.

Brockmeyer, A., Kettle, S., & Smith, S. D. (2016). Casting the tax net wider: Experimental evidence from Costa Rica. *World Bank policy research working paper*, (7850).

Brodie, D. (1999). "Self Assessment: Reflections from TaxAid." British Tax Review: 235-240.

Brushwood, J. D., Johnston, D. M., & Lusch, S. J. (2018). The effect of tax audit outcomes on the reporting and valuation of unrecognized tax benefits. *Advances in accounting*, *42*, 1-11.

BRYMAN, A. (1989). In Bulmer, M.(Ed). Research Methods and Organisation Studies, Routledge, London: Unwin Hyman.

Bryman, A. and E. Bell (2003). "Business Research Methods.[e--book] Oxford: University Press." Available through: DePaul University and Books 24x7< http://library. books24x7. com. ezproxy2. lib. depaul. edu/toc. aspx.

Buehn, A. and F. Schneider (2012). "Corruption and the shadow economy: like oil and vinegar, like water and fire?" International tax and public finance **19**(1): 172-194.

Buehn, A. and F. Schneider (2012). "Size and Development of Tax Evasion in 38 OECD Countries: What do we (not) know?".

Buettner, T. and G. Wamser (2009). "The impact of nonprofit taxes on foreign direct investment: evidence from German multinationals." International tax and public finance **16**(3): 298-320.

Burns, A.C. and Bush, R.F. 1995. Marketing research. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.

Caballé, J. and J. P. Martí (2003). Uncertainty and Taxpayer Compliance, Universidad de La Laguna.

Cao, Q. and Dowlatshahi, S. (2005). The impact of alignment between virtual enterprise and information technology on business performance in an agile manufacturing environment. Journal of Operations Management, 23, 531-550.

Carfì, D. and F. Musolino (2015). "Tax evasion: a game countermeasure." Atti della Accademia Peloritana dei Pericolanti-Classe di Scienze Fisiche, Matematiche e Naturali **93**(1): 2.

Casaburi, L. and U. Troiano (2016). "Ghost-house busters: The electoral response to a large anti–tax evasion program." The Quarterly Journal of Economics **131**(1): 273-314.

Casagrande, A., Di Cagno, D., Pandimiglio, A., & Spallone, M. (2015). "The effect of competition on tax compliance: The role of audit rules and shame." Journal of behavioral and experimental Economics **59**: 96-110.

Castro, L. and C. Scartascini (2015). "Tax compliance and enforcement in the pampas evidence from a field experiment." Journal of Economic Behavior & Organization **116**: 65-82.

CATA (2003). The Commonwealth association of tax administrators: Self-Assessment of Income Tax. Twenty fourth annual technical conference Kuala lumpur. Kuala lumpur, Malaysia

Cebula, R. J. (2001). "Impact of income-detection technology and other factors on aggregate income tax evasion: The case of the United States." PSL Quarterly Review **54**(219).

Cendrowski, H., Martin, J. P., & Petro, L. W. (2007). Handbook of fraud deterrence, Wiley Online Library.

Central Bank of Sri Lanka. (2008). Central Bank of Sri Lanka Annual Report, Central Bank of Sri Lanka.

Chan, C. W., Troutman, C. S., & O'Bryan, D. (2000). "An expanded model of taxpayer compliance: Empirical evidence from the United States and Hong Kong." Journal of international accounting, auditing and taxation **9**(2): 83-103.

Chan, K. H. and L. Chow (1997). "An empirical study of tax audits in China on international transfer pricing." Journal of Accounting and Economics **23**(1): 83-112.

Chan, K. H. and P. L. Lan Mo (2000). "Tax holidays and tax noncompliance: An empirical study of corporate tax audits in China's developing economy." The Accounting Review **75**(4): 469-484.

Chandararot, K. and B. Ballard (2003). CAMBODIA'S ANNUAL ECONOMIC REVIEW 2004, Citeseer.

Chang, O. H., Nichols, D. R., & Schultz, J. J. (1987). "Taxpayer attitudes toward tax audit risk." Journal of Economic Psychology **8**(3): 299-309.

Chase, S. E. (2005). "Narrative inquiry: Multiple lenses, approaches, voices."

Childers, T. L. and S. J. Skinner (1985). "Theoretical and empirical issues in the identification of survey respondents." Journal of the Market Research Society.

Chirico, M., Inman, R. P., Loeffler, C., MacDonald, J., & Sieg, H. (2016). "An experimental evaluation of notification strategies to increase property tax compliance: free-riding in the city of brotherly love." Tax policy and the economy **30**(1): 129-161.

Chow, C. (2004). "Gearing up for the self assessment tax regime for individuals." Tax Nasional **2**(1): 20-23.

Christian, C. W. and S. Gupta (1993). "New evidence on" secondary evasion"." The Journal of the American Taxation Association **15**(1): 72.

Churchchill, G.A., (1979), "A paradigm for developing better measures of marketing constructs", *Journal of Marketing Research*, 16, pp. 64-73.

Clemens, J. (2008). The Impact and Cost of Taxation in Canada: The case for flat tax reform, The Fraser Institute.

Clotfelter, C. T. (1983). "Tax evasion and tax rates: An analysis of individual returns." The review of economics and statistics: 363-373.

Cloyd, C. B., Pratt, J., & Stock, T. (1996). "The use of financial accounting choice to support aggressive tax positions: Public and private firms." Journal of Accounting research **34**(1): 23-43.

Coffey, A. and P. Atkinson (1996). Making sense of qualitative data: Complementary research strategies, Sage Publications, Inc.

Coghlan, D. and T. Brannick (2010). "Introducing action research." Doing action research in your own organization: 3-17.

Colman, A. M., Norris, C. E., & Preston, C. C. (1997). "Comparing rating scales of different lengths: Equivalence of scores from 5-point and 7-point scales." Psychological Reports **80**(2): 355-362.

Coman, R. M. (2018). "'"The presumption of guilt" in the investigation of tax evasion crimes." Tribuna Juridică **8**(15): 31-38.

Constantin, E. and E. Constanta (2015). "THE SUCCESS OF COMPANIES OPERATING IN THE AREA OF TAX HAVENS." Annals of'Constantin Brancusi'University of Targu-Jiu. Economy Series.

Cook, T. D., Campbell, D. T., & Day, A. (1979). *Quasi-experimentation: Design & analysis issues for field settings* (Vol. 351). Boston: Houghton Mifflin.

Cooper, D. and P. Schindler (2008). "Business research methods 10 (New York: McGrawHill/Irwin)."

Coopers, P. W. (2008). "Pocket tax book: a summary of Cambodian taxation.".

Coricelli, G., Joffily, M., Montmarquette, C., & Villeval, M. C. (2010). "Cheating, emotions, and rationality: an experiment on tax evasion." Experimental Economics **13**(2): 226-247.

Coricelli, G., Rusconi, E., & Villeval, M. C. (2014). "Tax evasion and emotions: An empirical test of re-integrative shaming theory." Journal of Economic Psychology **40**: 49-61.

Cowton, C. J. (1998). "The use of secondary data in business ethics research." Journal of Business Ethics **17**(4): 423-434.

Craner, J. and A. Lymer (1999). "Tax education in the UK: a survey of tax courses in undergraduate accounting degrees." Accounting Education **8**(2): 127-156.

Crocker, K. J. and J. Slemrod (2005). "Corporate tax evasion with agency costs." Journal of public economics **89**(9-10): 1593-1610.

Crosby, L. A. and D. D. Muehling (1983). "External Variables and the Fishbeinmodel: Mediation, Moderation, Or Direct Effects?" ACR North American Advances.

Crotty, M. (1998). The foundations of social research: Meaning and perspective in the research process, Sage.

Cuccia, A. D. (1994). "The economics of tax compliance: What do we know and where do we go?" Journal of accounting literature **13**: 81.

Cummings, R. G., Martinez-Vazquez, J., McKee, M., & Torgler, B. (2009). "Tax morale affects tax compliance: Evidence from surveys and an artefactual field experiment." Journal of Economic Behavior & Organization **70**(3): 447-457.

Cunliffe, A. L. (2010). Retelling tales of the field: In search of organizational ethnography 20 years on, SAGE Publications Sage CA: Los Angeles, CA.

Dabla-Norris, E. and A. Feltenstein (2005). "The underground economy and its macroeconomic consequences." The journal of policy reform **8**(2): 153-174.

Dale, A., Arber, S., & Procter, M. (1988). Doing secondary analysis, Unwin Hyman.

Das-Gupta, A., Lahiri, R., & Mookherjee, D. (1995). "Income tax compliance in India: An empirical analysis." World Development **23**(12): 2051-2064.

De Long, J. B. (1988). "Productivity growth, convergence, and welfare: comment." The American Economic Review **78**(5): 1138-1154.

DeBacker, J., Heim, B. T., Tran, A., & Yuskavage, A. (2015). "Legal enforcement and corporate behavior: An analysis of tax aggressiveness after an audit." The Journal of Law and Economics **58**(2): 291-324.

DeCoster, J. (1998). "Overview of factor analysis."

Dell'Anno, R., Gómez-Antonio, M., & Pardo, A. (2007). "The shadow economy in three Mediterranean countries: France, Spain and Greece. A MIMIC approach." Empirical Economics **33**(1): 51-84.

Denscombe, M. (2007). "The good research guide. Berkshire." England: McGraw-Hill Education.

Denzin, N. K. and Y. S. Lincoln (2005). "The SAGE handbook of qualitative." Research. London, Inglaterra: Sage.

Devereux, M. P. and R. Griffith (2003). "Evaluating tax policy for location decisions." International tax and public finance **10**(2): 107-126.

Devos, K. (2005). "The attitudes of tertiary students on tax evasion and the penalties for tax evasion: A pilot study and demographic analysis." eJTR **3**: 222.

Dissanayake, D. (2009). "Self-assessment suits an advanced tax culture, but not this country." The Sunday Times **19**.

Dlamini, B. (2017). Determinants of tax non-compliance among small and medium enterprises in Zimbabwe. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, *9*(4 (J)), 242-250.

Doerrenberg, P. and J. Schmitz (2015). "Tax compliance and information provision–A field experiment with small firms." ZEW-Centre for European Economic Research Discussion Paper(15-028).

Doran, M. (2009). "Tax penalties and tax compliance." Harv. J. on Legis. **46**: 111-161.

Dreher, A. and F. Schneider (2010). "Corruption and the shadow economy: an empirical analysis." Public choice **144**(1-2): 215-238.

Drogalas, G., Anagnostopoulou, E., Pazarskis, M., and Galeas, S. (2018). Tax Evasion in Small and Micro Greek Firms in the Light of the Economic Recession. Theoretical Economics Letters, 8(02), 135.

Dubin, A. (2004). Criminal Investigation Enforcement Activities and Taxpayer Noncompliance. California Institute of Technology, Mimeo Direktur Jenderal Pajak. 2000, Jakarta Post, Vol. July 31.

Dubin, J. A., Graetz, M. J., & Wilde, L. L. (1987). "Are we a nation of tax cheaters? New econometric evidence on tax compliance." The American Economic Review **77**(2): 240-245.

Dubin, J. A. and L. L. Wilde (1988). "An empirical analysis of federal income tax auditing and compliance." National Tax Journal: 61-74.

Duch, R. M. and H. Solaz (2015). Why we cheat: Experimental evidence on tax compliance, Working Paper. 19.

Eang, S., and Seiha, U. (2006). "Cambodia tax reform and self-assessment system. Tax administration Asian Development Bank Institute course III. Siem Reap." European Journal of Political Economy **19**(1): 83-102.

ECORYS (2012). "EU SMEs in 2012: at the crossroads, Annual report on small and medium sized enterprises in the EU, 2011/12", Rotterdam, September

Eilat, Y. and C. Zinnes (2002). "The shadow economy in transition countries: Friend or foe? A policy perspective." World Development **30**(7): 1233-1254.

Eisenhardt, K. M. and M. E. Graebner (2007). "Theory building from cases: Opportunities and challenges." Academy of management journal **50**(1): 25-32.

Eisenhauer, J. G. (2008). "Ethical preferences, risk aversion, and taxpayer behavior." The Journal of Socio-Economics **37**(1): 45-63.

Eissa, N. (1996). "Tax reforms and labor supply." Tax policy and the economy **10**: 119-151.

Elffers, H., Weigel, R. H., & Hessing, D. J. (1987). "The consequences of different strategies for measuring tax evasion behavior." Journal of Economic Psychology **8**(3): 311-337.

Elke, A. (2019). "Corporate Income Tax Rates in Europe." from https://taxfoundation.org/corporate-tax-rates-europe-2019/.

Enterprise Greece. (2018). "Investing in the Greek logistics sector." Retrieved 31 May 2018, 2018, from https://www.enterprisegreece.gov.gr/en/invest-in-greece/sectors-for-growth/logistics.

Enterprises, M., A. (2009). "Globalization of Production and the Competitiveness of Small and Medium-sized Enterprises in Asia and the Pacific: Trends and Prospects."

Erard, B. (1993). "Taxation with representation: An analysis of the role of tax practitioners in tax compliance." Journal of public economics **52**(2): 163-197.

Erard, B. (1997). "Self-selection with measurement errors A microeconometric analysis of the decision to seek tax assistance and its implications for tax compliance." Journal of Econometrics **81**(2): 319-356.

Eriksen, K. and L. Fallan (1996). "Tax knowledge and attitudes towards taxation; A report on a quasi-experiment." Journal of Economic Psychology **17**(3): 387-402.

Eugen, D., Marius, H., Gheorghe-Florin, B., & Cornel, D. F. (2011). The value added tax and the evasion chain of intra-communitarian VAT. *Annals of Faculty of Economics*, *1*(2), 347-353.

European Commission. (2003). "What is an SME?". Retrieved 18 February 2019, 2019, from https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/sme-definition_en.

European Commission. (2006). "Risk management guide for tax administrations." Fiscalis Risk Analysis Project Group.

European Commission. (2007). "Stepping up the fight against informal employment." Brussels: European Commission.

European Commission. (2010). The Economic Adjustment Programme for Greece.

European Commission. (2010). "EU Project on Baseline Measurement and Reduction of Administrative Costs: Final Report. ."

European Commission. (2019). "2018 SBA fact sheet: Greece."

European Commission. (2019). "2019 Small Business Act for Europe (SBA) Fact Sheet GREECE."

Eurostat (2019). "Database." Retrieved 22 February 2019, 2019, from https://ec.europa.eu/eurostat/data/database.

Evans, C., Carlon, S., & Massey, D. (2005). "Record keeping practices and tax compliance of SMEs." eJTR **3**: 288.

Falk, A. and M. Kosfeld (2006). "The hidden costs of control." American Economic Review **96**(5): 1611-1630.

Farzbod, J. (2000). "Investigation of the effective factors in the tax efficiency." Unpublished master's thesis, Governmental Management Training Center, Tehran.

Fatt, C. K. and E. W. S. Khin (2011). "A study on self-assessment tax system awareness in Malaysia." Australian Journal of Basic and Applied Sciences **5**(7): 881-888.

Fatt, C. K. and E. W. S. Khin (2012). "Disclosure of self-assessment tax systems on Malaysian agriculture based industries." Journal of Development and Agricultural Economics **4**(13): 361-370.

Feinstein, J. S. (1991). "An econometric analysis of income tax evasion and its detection." The RAND Journal of Economics: 14-35.

Feld, L. and B. Frey (2019). Tax compliance as the result of a psychological tax contract: The role of incentives and responsive regulation, Centre for Tax System Integrity (CTSI), Research School of Social Sciences ….

Feld, L. P. and B. S. Frey (2002). "Trust breeds trust: How taxpayers are treated." Economics of governance **3**(2): 87-99.

Feld, L. P., Torgler, B., & Dong, B. (2008). Coming closer? Tax morale, deterrence and social learning after German unification, CREMA Working paper.

Fellner, G., Sausgruber, R., & Traxler, C. (2013). "Testing enforcement strategies in the field: Threat, moral appeal and social information." Journal of the European Economic Association **11**(3): 634-660.

Fink, A. (2009). How to Conduct Surveys . Thousand Oak, Sage.

Fishbein, M. and I. Ajzen (1977). "Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research."

Floropoulos, J., Spathis, C., Halvatzis, D., & Tsipouridou, M. (2010). "Measuring the success of the Greek taxation information system." International Journal of Information Management **30**(1): 47-56.

Fonseca, M. and G. D. Myles (2012). "A survey of experiments on tax compliance." HM Revenue and Customs Research Report **198**.

Forest, A. (2001). "Active and passive deterrence of income tax evasion."

Forest, A. and S. M. Sheffrin (2002). "Complexity and compliance: An empirical investigation." National Tax Journal: 75-88.

Frederiksen, A., Graversen, E. K., & Smith, N. (2005). "Tax evasion and work in the underground sector." Labour economics **12**(5): 613-628.

Frey, B. S. and L. P. Feld (2002). "Deterrence and morale in taxation: An empirical analysis."

Frey, B. S. and R. Jegen (2001). "Motivation crowding theory." Journal of economic surveys **15**(5): 589-611.

Frey, B. S. and B. Torgler (2007). "Tax morale and conditional cooperation." Journal of comparative economics **35**(1): 136-159.

Friedland, N., Maital, S., & Rutenberg, A. (1978). "A simulation study of income tax evasion." Journal of public economics **10**(1): 107-116.

Friedman, E., Johnson, S., Kaufmann, D., & Zoido-Lobaton, P. (2000). "Dodging the grabbing hand: the determinants of unofficial activity in 69 countries." Journal of public economics **76**(3): 459-493.

Gallagher, M. (2005). "Benchmarking tax systems." Public Administration and Development: The International Journal of Management Research and Practice **25**(2): 125-144.

Garrison, R. H., Noreen, E. W., Brewer, P. C., & Mardini, R. U. (2003). *Managerial accounting* (p. 800). New York: McGraw-Hill/Irwin.

Geertz, C. (1988). Works and lives: The anthropologist as author, Stanford University Press.

Geisinger, K. F. (2003). "Testing and assessment in cross-cultural psychology." Handbook of psychology: 95-117.

Gemmell, N. and M. Ratto (2012). "Behavioral responses to taxpayer audits: evidence from random taxpayer inquiries." National Tax Journal **65**(1): 33.

Gërxhani, K. and A. Schram (2006). "Tax evasion and income source: A comparative experimental study." Journal of Economic Psychology **27**(3): 402-422.

Ghauri, P. and K. Grønhaug (2010). "Research methods in business studies (4. utg.)." Harlow: Financial Times Prentice Hall.

Ghiselli, E. E. (1955). "The measurement of occupational aptitude." University of California Publications in Psychology.

Ghosh, D. and T. L. Crain (1996). "Experimental investigation of ethical standards and perceived probability of audit on intentional noncompliance." Behavioral Research in Accounting **8**: 219-244.

Gill, J. and P. Johnson (2010). "The role of theory in management research." Research Methods for Managers, 4th edn, Los Angeles CA: Sage: 38-68.

Glaser Barney, G. and L. Strauss Anselm (1967). "The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research." New York, Adline de Gruyter.

Golding R, H. A. (2002). A comparative study of UK tax officers' and tax advisers' attitudes to Self Assessment Enquiries and the impact of research on UK tax policy and practice. International conference on Tax Administration. Sydney, Australia.

Gordon, J. P. (1990). "Evading taxes by selling for cash." Oxford Economic Papers **42**(1): 244-255.

Gorodnichenko, Y., Martinez-Vazquez, J., & Sabirianova Peter, K. (2009). "Myth and reality of flat tax reform: Micro estimates of tax evasion response and welfare effects in Russia." Journal of Political Economy **117**(3): 504-554.

Graetz, M. J., Reinganum, J. F., & Wilde, L. L. (1986). "The tax compliance game: Toward an interactive theory of law enforcement." Journal of Law, Economics, & Organization **2**(1): 1-32.

Graetz, M. J. and L. L. Wilde (1985). "The economics of tax compliance: fact and fantasy." National Tax Journal **38**(3): 355-363.

Grasmick, H. G., Finley, N. J., & Glaser, D. L. (1984). "Labor force participation, sex-role attitudes, and female crime." Social Science Quarterly **65**(3): 703.

Griffith, R., Redding, S., & Reenen, J. V. (2004). "Mapping the two faces of R&D: Productivity growth in a panel of OECD industries." Review of economics and statistics **86**(4): 883-895.

Groenland, E. A. and G. M. Van Veldhoven (1983). "Tax evasion behavior: A psychological framework." Journal of Economic Psychology **3**(2): 129-144.

Groves, R. M. and E. Peytcheva (2008). "The impact of nonresponse rates on nonresponse bias: a meta-analysis." Public Opinion Quarterly **72**(2): 167-189.

Grundmann, S. and J. G. Lambsdorff (2017). "How income and tax rates provoke cheating–An experimental investigation of tax morale." Journal of Economic Psychology **63**: 27-42.

Guffey, D. M. and M. W. Mccartney (2008). "The perceived importance of an ethical issue as a determinant of ethical decision-making for accounting students in an academic setting." Accounting Education: an international journal **17**(3): 327-348.

Guttman, G. (1994). "Increasing voluntary compliance to over 90 percent is unlikely." Tax Notes **63**: 146-149.

Haffey, B. and Micci-Barreca, D. (2003), "Predictive models for enhanced audit selection: The Texas audit scoring system" Presentation at FTA technology conference

Hair, F., Anderson, R., Tatham, R. and Black, W. (2010). Multivariate Data Analysis with Readings. Prentice-Hall International, London.

Hakim, C. (2000). Research design: Successful designs for social and economic research, Psychology Press.

Halla, M. (2012). "Tax morale and compliance behavior: First evidence on a causal link." The BE Journal of Economic Analysis & Policy **12**(1).

Hanefah, M. (1998). "Self assessment system: Some lessons for the Malaysian individual taxpayers'." The Malaysian Accountant, December: 2-7.

Hanlon, M. and S. Heitzman (2010). "A review of tax research." Journal of Accounting and Economics **50**(2-3): 127-178.

Hanlon, M., Mills, L. F., & Slemrod, J. B. (2005). "An empirical examination of corporate tax noncompliance." Ross School of Business Paper(1025).

Hanno, D. M. and G. R. Violette (1996). "An analysis of moral and social influences on taxpayer behavior." Behavioral Research in Accounting **8**: 57-75.

Hansford, A. (1999). Self Assessment: Working Towards Best Practice: A Research Perspective, Chartered Institute of Taxation.

Hansford, A. and M. McKerchar (2004). "Developing the UK self assessment regime: Is collaboration the key." Austl. Tax F. **19**: 81.

Harris, T. D. (1990). "The effect of type of tax knowledge on individuals' perceptions of fairness and compliance with the federal income tax system: an empirical study."

Hashimzade, N., Huang, Z., & Myles, G. D. (2010). "Tax fraud by firms and optimal auditing." International Review of Law and Economics **30**(1): 10-17.

Hasseldine, J. (1993). "International: How Do Revenue Audits Affect Taxpayer Compliance?" Bulletin for International Fiscal Documentation **47**: 424-424.

Hasseldine, J. and A. Hansford (2003). "Tax auditing under self-assessment: Survey Evidence from the United Kingdom." New Zealand Journal of Taxation Law and Policy **9**(3): 171-184.

Hasseldine, J. and P. A. Hite (2003). "Framing, gender and tax compliance." Journal of Economic Psychology **24**(4): 517-533.

Hasseldine, J., Holland, K., & van der Rijt, P. (2011). "The market for corporate tax knowledge." Critical Perspectives on Accounting **22**(1): 39-52.

Hasseldine, J. and Z. Li (1999). "More tax evasion research required in new millennium." Crime, law and social change **31**(2): 91-104.

Heale, R. and Twycross, A. (2015). Validity and reliability in quantitative research. Evidence-Based Nursing, 18(3), 66-67.

Heinemann, F. and M. G. Kocher (2013). "Tax compliance under tax regime changes." International tax and public finance **20**(2): 225-246.

Hinks, G. (2000). "Self assessment complexity set to increase penalties." Accountancy Age: 11-24.

Hite, P. A. (1997). "Identifying and mitigating taxpayer non-compliance." Austl. Tax F. **13**: 155.

HM Revenue & Customs. (2009). Retrieved 12 May 2019, 2019, from http://customs.hmrc.gov.uk/channelsPortalWebApp/channelsPortalWebApp.portal?_nfpb=trueand_pageLabel=pageImport_ShowContentandid=HMCE_PROD1_026228andpropertyType=document#P98_8253.

Ho, D. and P. Lau (1999). "Tax Audits in Hong Kong." Int'l Tax J. **25**: 61.

Hollander, J. A. and R. L. Einwohner (2004). Conceptualizing resistance. Sociological forum, Springer.

Hope, K. (2018). Annual Report on European SMEs 2017/2018. The 10th anniversary of the Small Business Act. SME Performance Review 2017/2018. Catalogue number ET-AB-18-001-EN-N, DOI 10.2873/248745.

Houston, M. J. and J. R. Nevin (1977). "The effects of source and appeal on mail survey response patterns." Journal of Marketing Research **14**(3): 374-378.

Hudson, J., Williams, C., Orviska, M., & Nadin, S. (2012). "Evaluating the impact of the informal economy on businesses in South East Europe: some lessons from the 2009 World Bank Enterprise Survey." South East European Journal of Economics and Business **7**(1): 99-110.

Hunter, W. J. and M. A. Nelson (1996). "An IRS production function." National Tax Journal: 105-115.

Hyun, J. K. (2006). "Tax Compliances in Korea and Japan: Why are they so different?" Korea and the World Economy **7**(1): 135-153.

Immordino, G. and F. F. Russo (2018). "Cashless payments and tax evasion." European Journal of Political Economy **55**: 36-43.

Inasius, F. (2015). Tax compliance of small and medium enterprises: Evidence from Indonesia. Accounting & Taxation, 7(1), 67-73.

Internal Revenue Services. (2008). Retrieved 11 May 2019, 2019, from http://www. irs.gov.

Internal Revenue Services. (2009). "Update on Reducing the Federal Tax Gap and Improving Voluntary Compliance." Retrieved 11 May 2019, 2019, from http://www.irs.gov/pub/newsroom/tax_gap_report_-final_version.pdf.

Internal Revenue Service and Department of the Treasury. (2007). "Reducing the federal tax gap: A report on improving voluntary compliance."

Internal Revenue Service of Sri Lanka. (2008).

International Monetary Fund. External Relations Dept., . (1984). "Measuring tax evasion: An introduction to measurement techniques". In *Finance & Development, December 1984*. USA: INTERNATIONAL MONETARY FUND. doi: https://doi.org/10.5089/9781616353599.022

International Monetary Fund, 2019, “Greece: Selected Issues,” Country Report No.19/341, Washington, DC.

Isa, K. and J. Pope (2011). "Corporate tax audits: Evidence from Malaysia." Global Review of Accounting and finance **2**(1): 42-56.

Ishi, H. (2001). The Japanese tax system, Oxford University Press.

Jackson, B. and P. Jaouen (1989). "Influencing taxpayer compliance through sanction threat or appeals to conscience." Advances in Taxation **2**: 131-147.

Jackson, B. R. and V. C. Milliron (1986). "Tax compliance research: Findings, problems, and prospects." Journal of accounting literature **5**(1): 125-165.

James, S. (1996). Self assessment and UK tax system, paper presented at. Conference on Current Issues in Tax Administration.

James, S. (1997). "Self-assessment and the UK tax system." Austl. Tax F. **13**: 205.

James, S. and C. Alley (2002). "Tax compliance, self-assessment and tax administration."

Johansson, Å., Heady, C., Arnold, J., Brys, B., & Vartia, L. (2008). "Taxation and economic growth."

Johns, R. (2010). "Survey question bank: Methods Fact Sheet 1, Likert items and scales." University of Strathclyde **1**: 1-11.

Johnson, P. and M. Clark (2006). "Mapping the terrain: an overview of business and management research methodologies." Business and management research methodologies. London: Sage.

Jones, S. M. and W. A. Duncan (1995). "Teaching the introductory tax course: A new paradigm." The Journal of the American Taxation Association **17**(1): 95.

Joppe, M. (2000). The Research Process. Retrieved February 20, 2019.

Kahneman, D. and A. Tversky (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk, Econometrica, vol. 47, pp 263-291.

Kamdar, N. (1997). "Corporate income tax compliance: A time series analysis." Atlantic economic journal **25**(1): 37-49.

Kanellopoulos, K., Koussoulakos, J., & Rapanos, V. (1995). "The shadow economy and tax evasion: Measurement and economic impact." Center for Planning and Economic Research, Athens **15**.

Kaplanoglou, G., Rapanos, V. T., & Daskalakis, N. (2016). Tax compliance behaviour during the crisis: the case of Greek SMEs. *European Journal of Law and Economics*, *42*(3), 405-444.

Karlinksy, S., Burton, H., & Blanthorne, C. (2004). "Perceptions of tax evasion as a crime." eJTR **2**: 226.

Kasipillai, J. (2000). A Practical Guide to Malaysian Taxation: Current Year Assessment, McGraw-Hill.

Kasipillai, J. (2002). "Investigations and tax audit under the self assessment system." The Company Secretary Malaysia: 16-22.

Kasipillai, J. and H. Abdul Jabbar (2003). "Tax compliance attitude and behaviour: Gender & ethnicity differences of Malaysian taxpayers."

Kasipillai, J., Aripin, N., & Amran, N. A. (2003). "The influence of education on tax avoidance and tax evasion." eJTR **1**: 134.

Kasipillai, J. and M. Mohd Hanefah (2000). "Tax professionals' views on self assessment system." Analisis **7**(1&2): 107-122.

Keenan, A. and P. N. Dean (1980). "Moral evaluations of tax evasion." Social Policy & Administration **14**(3): 209-220.

Kelemen, M. L. and N. Rumens (2008). An introduction to critical management research, Sage.

Keng, H. J., Chen, L. E., & Pheng, L. K. (2006). "Perspective of non-taxpayers' perception on issues of ethics and equity in tax compliance." Management & Accounting Review (MAR) **5**(2): 47-59.

Kent, M. (2004). "Facilitating-Or Confronting-Tax Audits." Corp. Bus. Tax'n Monthly **6**: 5.

Kesselman, J. (1994). Compliance, enforcement and administrative factors in improving tax fairness in Maslove, AM (Ed.) Issues in the Taxation of the Individuals, Queen'Printer Ontario.

Kessler, J. B. and S. Leider (2016). "Procedural fairness and the cost of control." The Journal of Law, Economics, and Organization **32**(4): 685-718.

Ketokivi, M. and S. Mantere (2010). "Two strategies for inductive reasoning in organizational research." Academy of management review **35**(2): 315-333.

Kim, S. (2008). "Does political intention affect tax evasion?" Journal of Policy Modeling **30**(3): 401-415.

Kim, D.J., Ferrin, D.L. and Rao, H.R. (2008). A trust-based consumer decision making model in electronic commerce: The role of trust, perceived risk, and their antecedents. *Decision Support Systems*, Vol. 44, pp. 544–564.

Kimura, Y. (2006). "Japan's tax administration reform and the self-assessment system." Tax administration Asian Development Bank Institute course III, Siem Reap, Cambodia: 21-23.

Kinsey, K. A. and H. G. Grasmick (1993). "Did the Tax Reform Act of 1986 improve compliance? Three studies of pre-and post-TRA compliance attitudes." Law & Policy **15**(4): 293-325.

Kiow, T. S., Salleh, M. F. M., & Kassim, A. A. B. M. (2017). "The determinants of individual taxpayers' tax compliance behaviour in peninsular malaysia." International Business and Accounting Research Journal **1**(1): 26-43.

Kirchler, E. (1997). "The burden of new taxes: acceptance of taxes as a function of affectedness and egoistic versus altruistic orientation." The Journal of Socio-Economics **26**(4): 421-437.

Kirchler, E. (2007). The economic psychology of tax behaviour, Cambridge University Press.

Kirchler, E., Hoelzl, E., & Wahl, I. (2008). "Enforced versus voluntary tax compliance: The "slippery slope" framework." Journal of Economic Psychology **29**(2): 210-225.

Kirchler, E. and I. Wahl (2010). "Tax compliance inventory TAX-I: Designing an inventory for surveys of tax compliance." Journal of Economic Psychology **31**(3): 331-346.

Klepper, S. and D. Nagin (1989). "The role of tax preparers in tax compliance." Policy Sciences **22**(2): 167-194.

Kleven, H. J., Knudsen, M. B., Kreiner, C. T., Pedersen, S., & Saez, E. (2011). "Unwilling or unable to cheat? Evidence from a tax audit experiment in Denmark." Econometrica **79**(3): 651-692.

Kleven, H. J. and W. Kopczuk (2011). "Transfer program complexity and the take-up of social benefits." American Economic Journal: Economic Policy **3**(1): 54-90.

Kneller, R., Bleaney, M. F., & Gemmell, N. (1999). "Fiscal policy and growth: evidence from OECD countries." Journal of public economics **74**(2): 171-190.

Kogler, C., Batrancea, L., Nichita, A., Pantya, J., Belianin, A., & Kirchler, E. (2013). "Trust and power as determinants of tax compliance: Testing the assumptions of the slippery slope framework in Austria, Hungary, Romania and Russia." Journal of Economic Psychology **34**: 169-180.

Krekó, J. and G. Kiss (2007). "Tax evasion and the Hungarian tax system." MNB Occasional Papers(65).

Kuchumova, Y. P. (2017). "The optimal deterrence of tax evasion: The trade-off between information reporting and audits." Journal of public economics **145**: 162-180.

Lackó, M. (2000). "Hidden economy–an unknown quantity? Comparative analysis of hidden economies in transition countries, 1989–95." Economics of transition **8**(1): 117-149.

Lai, M. L., Zalilawati, Y., Amran, M. M., & Choong, K. F. (2013). "Quest for tax education in non-accounting curriculum: A Malaysian study." Asian Social Science **9**(2): 154.

Lai, M.-L. and K.-F. Choong (2009). Self-assessment tax system and compliance complexities: tax practitioners' perspectives. 2009 Oxford Business & Economics Conference.

LaLumia, S. and J. M. Sallee (2013). "The value of honesty: empirical estimates from the case of the missing children." International tax and public finance **20**(2): 192-224.

Lanaspa, L., Pueyo, F., & Sanz, F. (2008). "Foreign direct investment, industrial location and capital taxation." The Annals of Regional Science **42**(2): 413-423.

LE, H. T. H., TUYET, V. T. B., HANH, C. T. B., & DO, Q. H. (2020). Factors affecting tax compliance among small-and medium-sized enterprises: Evidence from Vietnam. The Journal of Asian Finance, Economics, and Business, 7(7), 209-217.

Lenth, R. V. (2001). "Some practical guidelines for effective sample size determination." The American Statistician **55**(3): 187-193.

Levaggi, R. and F. Menoncin (2012). "Tax audits, fines and optimal tax evasion in a dynamic context." Economics Letters **117**(1): 318-321.

Lewin, K. (1946). "Action research and minority problems." Journal of social issues **2**(4): 34-46.

Lewis, A. (1982). "The social psychology of taxation." British Journal of Social Psychology **21**(2): 151-158.

Lewis, J. R. (1993). "Multipoint scales: Mean and median differences and observed significance levels." International Journal of Human-Computer Interaction **5**(4): 383-392.

Lin, S. (2000). "CPA attested tax returns and tax evasion." Taiwan Accounting Review **1**.

Lin, C.-J., Wang, T., & Pan, C.-J. (2015). Financial reporting quality and investment decisions for family firms. *Asia Pacific Journal of Management, 33*(2), 499-532. doi:10.1007/s10490-015-9438-8

Ling Lai, M. and T. Ng (2009). "Hawkers and the Self-Assessment Tax System: Survey Evidence from Malaysia." Hawkers and the Self-Assessment Tax System: 1000-1016.

Loehlin, J. C. (1992). Genes and environment in personality development, Sage Publications, Inc.

Long, S. B. and J. A. Swingen (1991). Taxpayer compliance: Setting new agendas for research, JSTOR.

Loo, E. C. (2006). "The influence of the introduction of self assessment on compliance behaviour of individual taxpayers in Malaysia."

López-Luzuriaga, A. and C. Scartascini (2019). "Compliance spillovers across taxes: The role of penalties and detection." Journal of Economic Behavior & Organization **164**: 518-534.

Lumumba, M., Migwi, S. W., & Magutu, O. (2010). "Taxpayers attitudes and tax compliance behaviour in Kenya (How the taxpayers attitudes influence compliance behaviour among SMEs Business Income Earners)."

Lymer, A. O. L. (2009). Taxation: Policy and Practice, Birmingham: Fiscal Publications.

Macho–Stadler, I. and J. D. Pérez–Castrillo (2002). "Auditing with signals." Economica **69**(273): 1-20.

Maciejovsky, B., Kirchler, E., & Schwarzenberger, H. (2007). "Misperception of chance and loss repair: On the dynamics of tax compliance." Journal of Economic Psychology **28**(6): 678-691.

Maduro, L. M. P. P. (1998). We the Court: The European Court of Justice and the European Economic Constitution, Bloomsbury Publishing.

Mamun, A. A., Entebang, H., Mansor, S. A., Yasser, Q. R., & Nathan, T. M. (2014). "The impact of demographic factors on tax compliance attitude and behavior in Malaysia."

Manasan, R. G. (2002). Estimating Industry Benchmarks for the Value Added Tax, PIDS Discussion Paper Series.

Manolas, G., Rontos, K., Sfakianakis, G., & Vavouras, I. (2013). "The determinants of the shadow economy: The case of Greece." International Journal of Criminology and Sociological Theory **6**(1).

Marrelli, M. (1984). "On indirect tax evasion." Journal of public economics **25**(1-2): 181-196.

Marrelli, M. and R. Martina (1988). "Tax evasion and strategic behaviour of the firms." Journal of public economics **37**(1): 55-69.

Marshall, R., Smith, M., & Armstrong, R. (2006). "The impact of audit risk, materiality and severity on ethical decision making." Managerial Auditing Journal.

Marshall, R., Smith, M., & Armstrong, R. W. (1997). "Self-assessment and the tax audit lottery: the Australian experience." Managerial Auditing Journal.

Mason, R. and L. D. Calvin (1978). "A study of admitted income tax evasion." Law & Soc'y Rev. **13**: 73.

Mason, R. and L. D. Calvin (1984). "Public confidence and admitted tax evasion." National Tax Journal: 489-496.

Mason, R. G. and H. M. Lowry (1981). An estimate of income tax evasion in Oregon, Survey Research Center, Oregon State University.

Matsaganis, M., Benedek, D., Flevotomou, M., Lelkes, O., Mantovani, D., & Nienadowska, S. (2010). "Distributional implications of income tax evasion in Greece, Hungary and Italy."

Matsaganis, M. and M. Flevotomou (2010). "Distributional implications of tax evasion in Greece."

McBarnet, D. (2019). When compliance is not the solution but the problem: From changes in law to changes in attitude, Centre for Tax System Integrity (CTSI), Research School of Social Sciences ….

McGee, R., Aljaaidi, K. S., & Musaibah, A. S. (2012). "The Ethics of Tax Evasion: A Survey of Administrative Sciences' Students in Yemen." International Journal of Business and Management **7**(16): 1.

McGee, R. W., Benk, S., Yıldırım, H., & Kayıkçı, M. (2011). "The ethics of tax evasion: A study of Turkish tax practitioner opinion." European Journal of Social Sciences **18**(3): 468-480.

McGee, R. W. and Z. Guo (2007). "A survey of law, business and philosophy students in China on the ethics of tax evasion." Society and Business Review.

McGee, R. W. and S. López Paláu (2007). "The Ethics of Tax Evasion: Two Empirical Studies of Puerto Rican Opinion." Available at SSRN 964048.

McGee, R. W. and S. N. Vittadini Andres (2007). "The Ethics of Tax Evasion: Case Studies of Taiwan." The Ethics of Tax Evasion: Case Studies of Taiwan (January 2007).

McGowan, J. R. (2000). "The effect of political affiliation on taxpayers' attitudes toward alternative tax systems." Journal of the American Taxation Association **22**(1): 111-128.

McKerchar, M. (2002). "The effects of complexity on unintentional noncompliance for personal taxpayers in Australia." Austl. Tax F. **17**: 3-26.

McKerchar, M. (2005). "The impact of income tax complexity of practitioners in Australia." Austl. Tax F. **20**: 529.

McKerchar, M. (2007). Tax complexity and its impact on tax compliance and tax administration in Australia. 2007 IRS Research Conference. June.

McKerchar, M. and C. Evans (2009). "Sustaining growth in developing economies through improved taxpayer compliance: Challenges for policy makers and revenue authorities." eJTR **7**: 171.

Medina, L., and F. Schneider, 2018, "Shadow Economies Around the World: what did we learn over the last 20 years?," Working Papers WP/18/17, Washington DC.

Meier, R. F. and W. T. Johnson (1977). "Deterrence as social control: The legal and extralegal production of conformity." American Sociological Review: 292-304.

Meiselman, B. S. (2018). "Ghostbusting in Detroit: Evidence on nonfilers from a controlled field experiment." Journal of public economics **158**: 180-193.

Mendoza, J. P., Wielhouwer, J. L., & Kirchler, E. (2017). "The backfiring effect of auditing on tax compliance." Journal of Economic Psychology **62**: 284-294.

Menichini, A. M. C. and P. J. Simmons (2014). "Sorting the good guys from bad: on the optimal audit structure with ex-ante information acquisition." Economic Theory **57**(2): 339-376.

Michelle, K. H. X., Kho, G.K, Lai, S.F., & Ng, H.C. (2015). "Factors Affecting individual Taxpayers' Compliance in Malaysian Tax Filing System." The International Journal of Business and Management **3**(9): 339-347.

Miller, G. (1956). "The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity For Processing Information. The Psychological Review, 63, 81-97." Google Scholar Google Scholar Cross Ref Cross Ref.

Mills, P. (2004). "New IRS audit compliance initiative to launch." Bulletin Board.

Ming Ling, L., Normala, S. O., & Meera, A. K. (2005). "Towards electronic tax filing: Technology readiness and responses of Malaysian tax practitioners." Tax Nasional: 16-23.

Mitchell, V. (1996). "Assessing the reliability and validity of questionnaires: an empirical example." Journal of Applied Management Studies **5**: 199-208.

Modugu, K. P. and J. O. Anyaduba (2014). "Impact of tax audit on tax compliance in Nigeria." International journal of business and social science **5**(9): 207-215.

Mohani, A. and P. Sheehan (2004). "Estimating the extent of income tax non-compliance in Malaysia and Australia using the gap approach (part II)." Tax Nasional **1**: 20-24.

Mohdali, R., Isa, K., & Yusoff, S. H. (2014). "The impact of threat of punishment on tax compliance and non-compliance attitudes in Malaysia." Procedia-Social and Behavioral Sciences **164**: 291-297.

Molero, J. C. and F. Pujol (2012). "Walking inside the potential tax evader's mind: tax morale does matter." Journal of Business Ethics **105**(2): 151-162.

Moschonas, G. (2013). "A new Left in Greece: Pasok's fall and Syriza's rise." Dissent **60**(4): 33-37.

MU'AZU, S. B. (2012). "The effect of tax audit on tax compliance in Nigeria (A study of Bauchi State Board of Internal Revenue)." assessment **3**(4).

Muehlbacher, S. and E. Kirchler (2010). "Tax compliance by trust and power of authorities." International Economic Journal **24**(4): 607-610.

Muehlbacher, S., Mittone, L., Kastlunger, B., & Kirchler, E. (2012). "Uncertainty resolution in tax experiments: Why waiting for an audit increases compliance." The Journal of Socio-Economics **41**(3): 289-291.

Muller P., Mattes A., Klitou D., Lonkeu O., Ramada P., Ruiz F., Devnani S., Farrenkopf J., Makowska A., Mankovska N., Robin N., Steigertahl L. (2018). Annual report on european SMEs. *European Commission*.

Murphy, K. (2004). "The role of trust in nurturing compliance: A study of accused tax avoiders." Law and human behavior **28**(2): 187-209.

Murray, M. N. (1995). "Sales tax compliance and audit selection." National Tax Journal: 515-530.

Mylonas, P. (2015). "Unlocking the potential of Greek agro-food industry." National Bank of Greece, Sectorial Report: 40.

Mylonas, P. and A. Athanasopoulos (2012). "Survey of Greek SMEs." National Bank of Greece. Strategic Planning & Research.

Naritomi, J. (2019). "Consumers as tax auditors." American Economic Review **109**(9): 3031-3072.

National Tax Agency of Japan. (2008). "Annual Report (2008)."

Netemeyer, R. G., Bearden, W. O., & Sharma, S. (2003). Scaling procedures: Issues and applications, Sage Publications.

Nunnally, J. C., 1978, Psychometric Theory, 2nd ed.,McGraw-Hall, New York.

Oduro, R., Asiedu, M. A., & Tackie, G. (2018). "Determinants of tax evasion in the developing economies: A structural equation model approach of the case of Ghana." Journal of Accounting and Taxation **10**(4): 37-47.

OECD (2006). "Strengthening tax audit capabilities: Auditor workforce management -survey findings and observations. Centre for tax policy and administration.".

OECD (2006). Strengthening Tax Audit Capabilities: General Principles and Approaches. Paris, OECD Publishing.

OECD (2006). "Strengthening Tax Audit Capabilities: General Principles and Approaches." OECD Publishing, Paris.

OECD (2010). "Understanding and Influencing Taxpayers' Compliance Behaviour."

OECD (2013). Tax Administration 2013.

OECD (2017). The Changing Tax Compliance Environment and the Role of Audit.

OECD (2017). OECD statistics – Short-term interest rates.

Office, U. S. G. A. (1998). Tax administration. IRS' use of random selection in choosing tax returns for audit. Washington.

Okello, A. (2014). Managing income tax compliance through self-assessment, International Monetary Fund.

Okoye, P. V., Akenbor, C. O., & Obara, L. C. (2012). "Promoting sustainable tax compliance in the informal sector in Nigeria." AFRREV IJAH: An International Journal of Arts and Humanities **1**(1): 40-54.

Oladipupo, A. O. and U. Obazee (2016). "Tax knowledge, penalties and tax compliance in small and medium scale enterprises in Nigeria." IBusiness **8**(1): 1-9.

Ortega, D., Ronconi, L., & Sanguinetti, P. (2016). "Reciprocity and willingness to pay taxes: evidence from a survey experiment in Latin America." Economía **16**(2): 55-87.

Orviska, M. and J. Hudson (2003). "Tax evasion, civic duty and the law abiding citizen." European Journal of Political Economy **19**(1): 83-102.

Oz Yalama, G. and E. Gumus (2013). "Determinants of tax evasion behavior: Empirical evidence from survey data." International Business and Management **6**(2): 15-23.

Paddock, A. and C. Oates (2003). "Corporate tax self-assessment lessons from down under." Int'l Tax Rev. **14**: 28.

Palil, M. R. (2010). Tax knowledge and tax compliance determinants in self assessment system in Malaysia, University of Birmingham.

Palil, M. R. (2016). "Issues, challenges and problems with tax evasion: The institutional factors approach." Gadjah Mada International Journal of Business **18**(2): 187-206.

Palil, M. R., Hamid, M. A., & Hanafiah, M. H. (2013). "Taxpayers compliance behaviour: Economic factors approach." Jurnal Pengurusan (UKM Journal of Management) **38**.

Palil, M. R. and A. F. Mustapha (2011). "Factors affecting tax compliance behaviour in self assessment system." African journal of business management **5**(33): 12864-12872.

Pappadà, F. and Y. Zylberberg (2015). "Austerity plans and tax evasion: theory and evidence from Greece."

Park, C.-G. and J. K. Hyun (2003). "Examining the determinants of tax compliance by experimental data: A case of Korea." Journal of Policy Modeling **25**(8): 673-684.

Payne, J. L. (1993). Costly Returns: The Burdens of the US Tax System, Ics Pr.

Penh, P. (2009). "Economic Institute of Cambodia."

Peter, J. P. (1979). "Reliability: A review of psychometric basics and recent marketing practices." Journal of Marketing Research **16**(1): 6-17.

Podsakoff, P. M. and D. W. Organ (1986). "Self-reports in organizational research: Problems and prospects." Journal of management **12**(4): 531-544.

Pommerehne, W. W. and H. Weck-Hannemann (1996). "Tax rates, tax administration and income tax evasion in Switzerland." Public choice **88**(1): 161-170.

Porcano, T. M. (1988). "Correlates of tax evasion." Journal of Economic Psychology **9**(1): 47-67.

Prillaman, S. A. and K. J. Meier (2014). "Taxes, incentives, and economic growth: Assessing the impact of pro-business taxes on US state economies." The Journal of Politics **76**(2): 364-379.

Rajan, R. G. and L. Zingales (1996). Financial dependence and growth, National bureau of economic research.

Reason, P. (2006). "Choice and quality in action research practice." Journal of management inquiry **15**(2): 187-203.

Reese, C. E. (1985). "Sawicki, Editor," Income Tax Compliance: A Report of the ABA Section of Taxation Invitational Conference on Income Tax Compliance"(Book Review)." The Accounting Review **60**(1): 154.

Registry, G. C. (2018). Retrieved 30.05.2018 2018, from http://www.businessportal.gr/home/index_en.

Revenue, I. (2017). "Tax Information Bulletin." Interpretation.

Reynolds, N., Diamantopoulos, A., & Schlegelmilch, B. (1993). "Pre-testing in questionnaire design: A review of the literature and suggestions for further research." Market Research Society. Journal. **35**(2): 1-11.

Rhoades, S. C. (1997). "Costly false detection errors and taxpayer rights legislation: Implications for tax compliance, audit policy and revenue collections." The Journal of the American Taxation Association **19**: 27.

Riahi-Belkaoui, A. (2004). "Relationship between tax compliance internationally and selected determinants of tax morale." Journal of international accounting, auditing and taxation **13**(2): 135-143.

Rice, E. M. (1990). The corporate tax gap: Evidence on tax compliance by small corporations.

Richardson, G. (2006). "Determinants of tax evasion: A cross-country investigation." Journal of international accounting, auditing and taxation **15**(2): 150-169.

Richardson, G. (2008). "The relationship between culture and tax evasion across countries: Additional evidence and extensions." Journal of international accounting, auditing and taxation **17**(2): 67-78.

Richardson, M. and A. J. Sawyer (2001). "A taxonomy of the tax compliance literature: further findings, problems and prospects." Austl. Tax F. **16**: 137.

Ritsema, C. M., Thomas, D. W., & Ferrier, G. D. (2003). Economic and behavioral determinants of tax compliance: evidence from the 1997 Arkansas Tax Penalty Amnesty Program. IRS Research conference, Citeseer.

Robben, H. S., Webley, P., Weigel, R. H., Wärneryd, K. E., Kinsey, K. A., Hessing, D. J., ... & Scholz, J. T. (1990). "Decision frame and opportunity as determinants of tax cheating: An international experimental study." Journal of Economic Psychology **11**(3): 341-364.

Roberts, M. L., Hite, P. A., & Bradley, C. F. (1994). "Understanding attitudes toward progressive taxation." Public Opinion Quarterly **58**(2): 165-190.

Robson, C. and K. McCartan (2016). Real world research, John Wiley & Sons.

Roshidi, M. A., Mustafa, H., & Asri, M. (2007). "The effects of knowledge on tax compliance behaviours among Malaysian taxpayers." Business and information **4**(1).

Roth, J. A., Scholz, J. T., & Witte, A. D. (1989). *Taxpayer Compliance, Volume 1: An Agenda for Research* (Vol. 1). University of Pennsylvania Press.

Rotz, W., Murlow, J., & Falk, E. (1994). "The 1995 taxpayer compliance measurement program (tcmp). sample redesign: A case history." Turning Administrative System Into Information System. Internal Revenue Service, Washington **121**.

Rousson, V., Gasser, T., & Seifert, B. (2002). "Assessing intrarater, interrater and test–retest reliability of continuous measurements." Statistics in medicine **21**(22): 3431-3446.

Rucker, R. R., Burt, O. R., & LaFrance, J. T. (1984). "An econometric model of cattle inventories." American Journal of Agricultural Economics **66**(2): 131-144.

Rummel, R. J. (1967). "Understanding factor analysis." Journal of conflict resolution **11**(4): 444-480.

Saks, A. (2000). "Research, Measurement, and Evaluation of Human Resources.".

Samson, W. D. (2002). History of taxation. The International Taxation System, Springer**:** 21-41.

Sancak, C., Velloso, R., & Xing, J. (2010). "Tax Revenue Response to the Business Cycle (IMF Working Paper 10/71)." Washington: International Monetary Fund.

Sanchez, I. and J. Sobel (1993). "Hierarchical design and enforcement of income tax policies." Journal of public economics **50**(3): 345-369.

Sandford, C. (1978). Self-Assessment for Income Tax, JSTOR.

Sandford, C. (1993). Successful tax reform: Lessons from an analysis of tax reform in six countries.

Sandford, C. (1994). "Self-Assessment for Income Tax–Another View." British Tax Review **3**: 674-680.

Sandmo, A. (2005). "The theory of tax evasion: A retrospective view." National Tax Journal: 643-663.

Sapiei, N. S. (2014). "Tax agents perceptions of the corporate taxpayers' compliance costs under the self-assessment system."

Sapiei, N. S. and J. Kasipillai (2014). "Evaluation of corporate income tax compliance costs under the Malaysian self-assessment system." Austl. Tax F. **29**: 3.

Sapiei, N. S. and J. Kasipillai (2014). "Tax agents perceptions of the corporate taxpayers' compliance costs under the self-assessment system." International Journal of Business and Management **2**(3): 92-109.

Sarker, T. K. (2003). "Improving Tax Compliance in Developing Countries via Self-Assessment Systems-What Could Bangladesh Learn from Japan." Asia-Pacific Tax Bulletin **9**(6): 3-34.

Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2009). *Research methods for business students*. Pearson education.

Schildberg-Hörisch, H. and C. Strassmair (2012). "An experimental test of the deterrence hypothesis." The Journal of Law, Economics, & Organization **28**(3): 447-459.

Schmolders, G. (1970). "Survey research in Public Finance-Behavioral Approach to Fiscal Theory." Public finance **25**(2): 300-306.

Schneider, F. (2008). The economics of the hidden economy, Edward Elgar Publishing.

Schneider, F. and D. H. Enste (2000). "Shadow economies: Size, causes, and consequences." Journal of economic literature **38**(1): 77-114.

Schneider, F. and D. H. Enste (2013). The shadow economy: An international survey, Cambridge University Press.

Schneider, F., Raczkowski, K., & Mróz, B. (2015). "Shadow economy and tax evasion in the EU." Journal of Money Laundering Control.

Schwab, K. and X. Sala-i-Martín (2016). The global competitiveness report 2013–2014: Full data edition, World Economic Forum.

Scotchmer, S. (1987). "Audit classes and tax enforcement policy." The American Economic Review **77**(2): 229-233.

Sen, D. K. and S. K. Bala (2002). "Tax audit: Bangladesh panorama." Managerial Auditing Journal.

Shafer, W. E. (2015). "Ethical climate, social responsibility, and earnings management." Journal of Business Ethics **126**(1): 43-60.

Shanmugam, S. (2003). "Managing self assessment-an appraisal." Tax Nasional **1**: 30-32.

Sharma, S., 1996, *Applied Multivariate Techniques*, Willey,New York.

Sheppard, A. G. (1996). "The sequence of factor analysis and cluster analysis: Differences in segmentation and dimensionality through the use of raw and factor scores." Tourism analysis **1**(1): 49-57.

Shoven, J. B. (1989). "The Japanese tax reform and the effective rate of tax on Japanese corporate investments." Tax policy and the economy **3**: 97-115.

Singh, V. and R. Bhupalan (2001). "The Malaysian self-assessment system of taxation: Issues and challenges." Tax Nasional **3**(1): 12-17.

Skouras, S. and N. Christodoulakis (2010). "Electoral Misgovernance Cycles: Evidence from wildfires and tax evasion in Greece and elsewhere." Available at SSRN 1709068.

Slemrod, J. (1988). Complexity, compliance costs, and tax evasion.

Slemrod, J. (2007). "Cheating ourselves: The economics of tax evasion." Journal of Economic perspectives **21**(1): 25-48.

Slemrod, J., Blumenthal, M., & Christian, C. (2001). "Taxpayer response to an increased probability of audit: evidence from a controlled experiment in Minnesota." Journal of public economics **79**(3): 455-483.

Slemrod, J. and C. Traxler (2010). "Optimal observability in a linear income tax." Economics Letters **108**(2): 105-108.

Slemrod, J. and S. Yitzhaki (2002). Tax avoidance, evasion, and administration. Handbook of public economics, Elsevier. **3:** 1423-1470.

Smith, A. (1776). "The wealth of nations (1999 ed. with an introduction and notes by Andrew Skinner, Penguin books)." London, New York.

Smith, D. (1999). "Self assessment: An Inland Revenue perspective." British Tax Review: 241-243.

Smith, E. and J. Smith Jr (2008). Using secondary data in educational and social research, McGraw-Hill Education (UK).

Snow, A. and R. S. Warren Jr (2005). "Tax evasion under random audits with uncertain detection." Economics Letters **88**(1): 97-100.

Song, Y.-d. and T. E. Yarbrough (1978). "Tax ethics and taxpayer attitudes: A survey." Public administration review: 442-452.

Spătărelu, I. (2016). "FRAUD BETWEEN DEFINITION AND WAYS TO DEFRAUD ILLUSTRATED BY EXAMPLES." Annals of the University of Craiova, Economic Sciences Series **1**(44).

Spector, E. P., 1997, *Job Satisfaction: Application,Assessment, Causes, and Consequences*, Sage Publications, London.

Spicer, M. W. and L. A. Becker (1980). "Fiscal inequity and tax evasion: An experimental approach." National Tax Journal: 171-175.

Spicer, M. W. and S. B. Lundstedt (1976). "Understanding tax evasion." Public Finance= Finances publiques **31**(2): 295-305.

Spicer, M. W. and J. E. Thomas (1982). "Audit probabilities and the tax evasion decision: An experimental approach." Journal of Economic Psychology **2**(3): 241-245.

Steigertahl, L., & Mauer, R. (2018). "EU Startup Monitor-2018 Report." ESCP Europe Jean-Baptiste Say Institute for Entrepreneurship European Commission.

Straub, S. (2005). "Informal sector: the credit market channel." Journal of Development Economics **78**(2): 299-321.

Strauss, A. and J. Corbin (1998). Basics of qualitative research techniques, Sage publications Thousand Oaks, CA.

Stutely, R. (2007). The Definitive Guide to Business Finance: What Smart Managers Do with the Numbers, Pearson Education.

Suryanto, T. (2016). "Dividend policy, information technology, accounting reporting to investor reaction and fraud prevention." Journal of Economic & Management Perspectives **10**(1): 138.

Syed, A. and K. Kalirajan (2000). "Benchmarking tax compliance efficiency (risk) at the business entity level." Benchmarking: An International Journal.

Symonds, P. M. (1924). "On the Loss of Reliability in Ratings Due to Coarseness of the Scale." Journal of Experimental Psychology **7**(6): 456.

Tagkalakis, A. O. (2013). "Audits and tax offenders: recent evidence from Greece." Economics Letters **118**(3): 519-522.

Tan, F. and A. Yim (2014). "Can strategic uncertainty help deter tax evasion? An experiment on auditing rules." Journal of Economic Psychology **40**: 161-174.

Tan, L. M. and C. Chin-Fatt (2000). "The impact of tax knowledge on the perceptions of tax fairness and attitudes towards compliance." Asian review of accounting.

Tanzi, V. (1980). "Inflationary expectations, economic activity, taxes, and interest rates." The American Economic Review **70**(1): 12-21.

Tashakkori, A. and C. Teddlie (2010). Sage handbook of mixed methods in social & behavioral research, sage.

Tatsos, N. (2001). "Shadow economy and tax evasion in Greece." IOBE, Athens (in Greek).

Taxexperts (2009). "Μία ιστορική αναδρομή στις περαιώσεις." Retrieved 18 Μαϊου 2018, 2018, from ttps://www.taxexperts.gr/αρθρογραφία/μία-ιστορική-αναδρομή-στις-περαιώσεις.

Taxheaven (2018). Κλίμακες και συντελεστές φορολογίας εισοδήματος.

Taxheaven (2019). Κλίμακες και συντελεστές φορολογίας εισοδήματος.

Tedds, L. M. (2010). "Keeping it off the books: an empirical investigation of firms that engage in tax evasion." Applied Economics **42**(19): 2459-2473.

Terrefe, M. (2016). "A close scrutiny of Self-Assessment System and its impact on the tax compliance level of taxpayers: The case of Wolaita Zone." American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences (ASRJETS) **20**(1): 78-103.

Tessema, M. M. (2020). Determinants of Tax Compliance of Micro and Small Business Enterprise (MSE) Category "C" Taxpayers, the Case of Gurage Zone, Ethiopia. Journal of Economics, Management and Trade, 67-80.

Tittle, C. R. (1980). "Sanctions and social deviance: The question of deterrence."

Torgler, B. (2003). "Tax morale, rule-governed behaviour and trust." Constitutional Political Economy **14**(2): 119-140.

Torgler, B. (2003). Tax morale: Theory and empirical analysis of tax compliance, University_of_Basel.

Torgler, B. (2004). Tax morale, trust and corruption: Empirical evidence from transition countries, CREMA Working Paper.

Torgler, B. (2007). Tax compliance and tax morale: A theoretical and empirical analysis, Edward Elgar Publishing.

Torgler, B. and F. Schneider (2005). "Attitudes towards paying taxes in Austria: An empirical analysis." Empirica **32**(2): 231-250.

Tran-Nam, B., Evans, C., Walpole, M., & Ritchie, K. (2000). "Tax compliance costs: Research methodology and empirical evidence from Australia." National Tax Journal: 229-252.

Trivedi, V. U., Shehata, M., & Lynn, B. (2003). "Impact of personal and situational factors on taxpayer compliance: An experimental analysis." Journal of Business Ethics **47**(3): 175-197.

Tsakumis, G. T., Curatola, A. P., & Porcano, T. M. (2007). "The relation between national cultural dimensions and tax evasion." Journal of international accounting, auditing and taxation **16**(2): 131-147.

Turner, J. L., Smith, M., & Gurd, B. (1998). "Auditing income tax self-assessment: the hidden cost of compliance." Managerial Auditing Journal.

Tversky, A. and D. Kahneman (1981). "The framing of decisions and the psychology of choice." science **211**(4481): 453-458.

Tyler, T. R. and E. A. Lind (1992). A relational model of authority in groups. Advances in experimental social psychology, Elsevier. **25:** 115-191.

US Department of the Treasury, I. R. S. (1996). Federal Tax Compliance Research: Individual Income Tax Gap Estimates for 1985, 1988 and 1992.

Utami, T., & Susyanti, S. (2017). Economic and Psychological Approach to Increase Tax Compliance in Micro, Small And Medium Enterprises. *Journal of Accounting and Investment*, *1*(2), 54-63.

Van Rooij, B. (2016). "Weak enforcement, strong deterrence: dialogues with Chinese lawyers about tax evasion and compliance." Law & Social Inquiry **41**(2): 288-310.

Varsadani, M. (2011). "Tax evasion in Greece: an overview." Economic Bulletin (35): 15-24.

Virmani, A. (1989). "Indirect tax evasion and production efficiency." Journal of public economics **39**(2): 223-237.

Vlachos, V. A., & Bitzenis, A. (2016). Tax compliance of small enterprises in Greece. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, *28*(2-3), 380-389.

Vogel, J. (1974). "Taxation and public opinion in Sweden: An interpretation of recent survey data." National Tax Journal: 499-513.

Vos, D. and T. Mihail (2006). "The importance of certainty and fairness in a selfassessing environment." Further global challenges in tax administration: 69-89.

Vythelingum, P., Soondram, H., & Jugurnath, B. (2017). "An assessment of tax morale among Mauritian taxpayers." Journal of Accounting and Taxation **9**(1): 1-10.

Wahl, I., Kastlunger, B., & Kirchler, E. (2010). "Trust in authorities and power to enforce tax compliance: An empirical analysis of the "Slippery Slope Framework"." Law & Policy **32**(4): 383-406.

Wahlund, R. (1992). "Tax changes and economic behavior: The case of tax evasion." Journal of Economic Psychology **13**(4): 657-677.

Wallschutzky, I. G. (1984). "Possible causes of tax evasion." Journal of Economic Psychology **5**(4): 371-384.

Wang, L. F. and J. L. Conant (1988). "Corporate tax evasion and output decisions of the uncertain monopolist." National Tax Journal **41**(4): 579-581.

Wärneryd, K.-E. and B. Walerud (1982). "Taxes and economic behavior: Some interview data on tax evasion in Sweden." Journal of Economic Psychology **2**(3): 187-211.

Wartick, M. L. (1994). "Legislative justification and the perceived fairness of tax law changes: A referent cognitions theory approach." The Journal of the American Taxation Association **16**(2): 106.

Wearing, A. and B. Headey (1997). "The would-be tax evader: A profile." Austl. Tax F. **13**: 3.

Webley, P. (2004). "Tax compliance by businesses." New perspectives on economic crime: 95-126.

Webley, P. and S. Halstead (1986). "Tax evasion on the micro: significant simulations or expedient experiments?" Journal of Interdisciplinary Economics **1**(2): 87-100.

Wedick, J. L. (1983). "Looking for a Needle in a Haystack–How the IRS Selects returns for Audit." The Tax Advisor: 675-675.

Weichenrieder, A. J. (2007). "Survey on the taxation of small and medium-sized enterprises: draft report on responses to the questionnaire." Organization for Economic Co-operation and Development web site. Retrieved from http://www. oecd. org/dataoecd/52/25/39597756. pdf.

Weiss, L. (1976). "The desirability of cheating incentives and randomnness in the optimal income tax." Journal of Political Economy **84**(6): 1343-1352.

Wells, P. (1994). "Ethics in business and management research." Principles and practice in business and management research, Aldershot, Dartmouth: 277-297.

Wentworth, D. K. and A. U. Rickel (1985). "Determinants of tax evasion and compliance." Behavioral Sciences & the Law **3**(4): 455-466.

Wenzel, M. (2003). Tax compliance and the psychology of justice: Mapping the field, Ashgate Publishing.

Wicks, P. G., Reason, P., & Bradbury, H. (2008). "Living inquiry: Personal, political and philosophical groundings for action research practice." The Sage handbook of action research: Participative inquiry and practice **2**: 15-30.

Williams, C. C. (2006). "Evaluating the magnitude of the shadow economy: a direct survey approach." Journal of Economic Studies.

Williams, D. (1999). "Self Assessment: A Tax Practitioner's View." British Tax Review: 229-234.

Witte, A. D. and D. F. Woodbury (1983). What we know about the factors affecting compliance with the tax laws. Sawicki Phillip (comp.), Income Tax Compliance: A Report of the ABA Section of Taxation Invitational Conference on Income Tax Compliance.

Witte, A. D. and D. F. Woodbury (1985). "The effect of tax laws and tax administration on tax compliance: The case of the US individual income tax." National Tax Journal: 1-13.

Wixom, B. H. and Watson, H. J., 2001, "An empirical investigation of the factors affecting data warehousing", *MIS Quarterly*, 25, 1, pp. 17-41.

Yahaya, L. (2015). "The Perception of Corporate Taxpayers' Compliance Behaviour under Self-assessment System in Nigeria." Journal of Management Research ISSN 1941-899X **7**(2).

Yahaya, L., Abba, M., & Suleiman, N. (2018). "Influence of Corporate Taxpayers Knowledge on Tax Compliance Behaviour under Self-assessment System in Nigeria."

Yin, R. K. (2009). Case study research: Design and methods 4th edition. United States: Library of Congress Cataloguing-in-Publication Data.

Yitzhaki, S. (1987). "On the excess burden of tax evasion." Public Finance Quarterly **15**(2): 123-137.

Young, A., Lei, L., Wong, B., & Kwok, B. (2016). "Individual tax compliance in China: a review." International Journal of Law and management.

Young, E. (2016). "Tax Evasion in Greece: Causes, Extent and Proposals. ."

Young, J. C. (1994). "Factors associated with noncompliance: Evidence from the Michigan tax amnesty program." The Journal of the American Taxation Association **16**(2): 82.

Zikmund, W. G., Babin, B. J., Carr, J. C., & Griffin, M. (2003). "Research methods." Health economics research method **2**.

Zikmund, W. G. and G. Carr (2000). "Business Research Methods. 7th." USA, Dryden.

Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων. (2015). Καθορισμός του αριθμού φορολογικών ελέγχων που θα διενεργηθούν κατά το έτος 2016. ΦΕΚ Β' 2873/29-12-2015. Αθήνα, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.

Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων. (2017). "ΕΚΘΕΣΗ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ Γ.Γ.Δ.Ε. ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2016 ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ Α.Α.Δ.Ε. ΓΙΑ ΤΟ 2017."

Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων. (2017). Ετήσια στατιστικά δελτία.

Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων. (2017). Καθορισμός του αριθμού φορολογικών ελέγχων που θα διενεργηθούν κατά το έτος 2017. ΦΕΚ Β' 4270/30.12.2016. Αθήνα, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.

Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων. (2018). Καθορισμός του αριθμού φορολογικών ελέγχων που θα διενεργηθούν κατά το έτος 2018. ΦΕΚ Β' 4640/29-12-2017. Αθήνα, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.

Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων. (2019). Έκθεση για την εξέλιξη και τη διακύμανση των εσόδων από φόρους. Απολογιστικό Δελτίο έτους 2019. Αθήνα, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ.

Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων. (2019). Καθορισμός του αριθμού φορολογικών ελέγχων που θα διενεργηθούν κατά το έτος 2019. ΦΕΚ Β' 6211/31-12-2018. Αθήνα, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.

Αργυρός Η. (2018). «ΝΕΟ ΕΠΙΚΑΙΡΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΠΟΙΝΟΛΟΓΙΟ - ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΥΡΩΣΕΙΣ - Κ.Φ.Δ. Ν.4174/2013». Αθήνα, Εκδόσεις PROSVASIS AEBE.

ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Ι. Ε. (2012). "Η ελληνική οικονομίακαι η απασχόληση Ετήσια Έκθεση 2012."

διαΝΕΟσις (2018). "Η φορολογία Εισοδήματος στην Ελλάδα. Συγκριτική Ανάλυση και Προτάσεις Αναμόρφωσης."

διαΝΕΟσις (Σωτηρόπουλος Δημήτρης, Χ. Λ. (2016). "Πολυνομία, Κακονομία και Γραφειοκρατία στην Ελλάδα. Ανάλυση Αποτυχιών του Παρελθόντος και Προτάσεις Βελτιωτικών Παρεμβάσεων."

Βουλή των Ελλήνων. (2010). ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ στο σχέδιο νόμου «Αποκατάσταση φορολογικής δικαιοσύνης και αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής». Αθήνα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (1978). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 820 Περί λήψεως μέτρων διά την περιστολήν της φοροδιαφυγής και άλλων τινών συναφών διατάξεων. ΦΕΚ Α' 174/17-10-1978. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (1986). ΝΟΜΟΣ ΥΠ΄ ΑΡ1Θ. 1642 Για την εφαρμογή του φόρου προστιθέμενης αξίας και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ Α 125/21.08.1986. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (1992). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 2065 Αναμόρφωση της άμεσης φορολογίας και άλλες διατάξεις. [Αναπροσαρμογή αξίας ακινήτων των επιχειρήσεων - Μέτρα για την πάταξη της φοροδιαφυγής]. ΦΕΚ Α' 113/30-06-1992. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (1994). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 2238 Κύρωση του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος. ΦΕΚ Α' 151/16-09-1994. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2000). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 2859 Κύρωση Κώδικα Φόρου Προστιθέμενης Αξίας. ΦΕΚ Α' 248/07-11-2000. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2004). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 3296 Φορολογία εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων, φορολογικοί έλεγχοι και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ Α' 253/14-12-2004. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2010). ΝΟΜΟΣ ΥΠ'ΑΡΙΘ. 3842 Αποκατάσταση φορολογικής δικαιοσύνης, αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και άλλες διατάξεις (Φόρος Ακίνητης Περιουσίας). ΦΕΚ Α' 58/23-04-2010. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2011). Ν. 3943/2011 Καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, στελέχωση των ελεγκτικών υπηρεσιών και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Οικονομικών. ΦΕΚ Α 66/31-03-2011. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2011). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4021 Ενισχυμένα μέτρα εποπτείας και εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων - Ρύθμιση θεμάτων χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα - Κύρωση της Σύμβασης - Πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και των τροποποιήσεών της και άλλες διατάξεις. [Ειδικό Τέλος Ακινήτων]. ΦΕΚ Α' 218/03-10-2011. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2011). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4024 Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, ενιαίο μισθολόγιο βαθμολόγιο, εργασιακή εφεδρεία και άλλες διατάξεις εφαρμογής του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012-2015. ΦΕΚ Α' 226/27-10-2011. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2011). ΝΟΜΟΣ ΥΠ’ ΑΡΙΘ. 3986 Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012 - 2015 - [Ειδική εισφορά αλληλεγγύης στα φυσικά πρόσωπα - Τέλος επιτηδεύματος]. ΦΕΚ Α' 152/1-7-2011. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2011). ΝΟΜΟΣ ΥΠ’ ΑΡΙΘ. 4002 Τροποποίηση της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου. Ρυθμίσεις για την ανάπτυξη και τη δημοσιονομική εξυγίανση. Θέματα αρμοδιότητας Υπουργείων Οικονομικών, Πολιτισμού και Τουρισμού και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης. ΦΕΚ Α' 180/22-08-2011. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2012). ΝΟΜΟΣ ΥΠ’ ΑΡΙΘ. 4038 Επείγουσες ρυθμίσεις που αφορούν την εφαρμογή του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012−2015. ΦΕΚ Α' 14/02-02-2012. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2012). ΝΟΜΟΣ ΥΠ’ ΑΡΙΘ. 4093 Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013−2016 − Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013−2016 - ΚΩΔΙΚΑΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ. ΦΕΚ Α' 222/12-11-2012. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2012). Νόμος 4072/2012 Βελτίωση επιχειρηματικού περιβάλλοντος - Νέα εταιρική μορφή - Σήματα - Μεσίτες Ακινήτων - Ρύθμιση θεμάτων ναυτιλίας, λιμένων και αλιείας και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ Α' 86/11-04-2012. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2012). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4046 Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας. ΦΕΚ Α' 28/14-02-2012. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2012). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4079 Κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις θεμάτων κεφαλαιακής ενίσχυσης των πιστωτικών ιδρυμάτων», της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις θεμάτων εφαρμογής των νόμων 3864/2010, 4021/2011,4046/2012,4051/2012 και 4071/2012», της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις θεμάτων δημοσίευσης οικονομικών εκθέσεων πιστωτικών ιδρυμάτων και θυγατρικών τους, οι οποίες δραστηριοποιούνται στο χρηματοοικονομικό τομέα» και άλλες διατάξεις του Υπουργείου Οικονομικών. ΦΕΚ Α' 180/20-09-2012. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2013). Νόμος 4174/2013, «Φορολογικές διαδικασίες και άλλες διατάξεις». ΦΕΚ Α' 170/26-07-2013. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2013). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4110 Ρυθμίσεις στη φορολογία εισοδήματος, ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Οικονομικών και λοιπές διατάξεις. ΦΕΚ Α' 17/23-01-2013. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2013). ΝΟΜΟΣ ΥΠ΄ ΑΡΙΘΜ. 4223 Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ Α΄287/31.12.2013. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2013). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4111 Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, τροποποιήσεις του ν. 4093/2012, κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Έγκριση των Σχεδίων των Συμβάσεων Τροποποίησης της Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Τ.Χ.Σ.) και της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤτΕ), με τίτλο «Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης», της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ., της Ελληνικής Δημοκρατίας και της ΤτΕ, με τίτλο «Σύμβαση Διευκόλυνσης Διαχείρισης Υποχρεώσεων ΣΙΤ» και της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ., της Ελληνικής Δημοκρατίας και της ΤτΕ, με τίτλο «Διευκόλυνση αποπληρωμής Τόκων Ομολόγων», παροχή εξουσιοδοτήσεων για την υπογραφή των Συμβάσεων» και άλλες επείγουσες διατάξεις. ΦΕΚ Α' 18/25-01-2013. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2013). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4127 Έγκριση της επικαιροποίησης του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013−2016. ΦΕΚ Α' 50/28-02-2013. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2013). ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4172 Φορολογία εισοδήματος, επείγοντα μέτρα εφαρμογής του ν. 4046/2012, του ν. 4093/2012 και του ν. 4127/2013 και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ Α' 167/23-07-2013. ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. (2014). Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα, συναφείς ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ Α' 251/24-11-2014. Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ. **Νόμος ν. 4308/2014**.

Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2017). "Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων, 2017."

Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2019). "ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ ΕΡΕΥΝΑ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ: Έτος 2017."

Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2019). "Η Ελλάς με Αριθμούς (Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2019)."

Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2020). "ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ ΕΤΗΣΙΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ 2018, 2019."

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2015). "Οδηγός χρήσης του ορισμού των ΜΜΕ."

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2016). "Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 ΤΟΥ Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ΚΑΙ ΤΟΥ Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων)."

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2017). "Η μορφή της Ευρώπης αλλάζει – η πτώση του Τείχους του Βερολίνου." from https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1980-1989_el.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2003). Ορισμός των πολύ μικρών, των μικρών και των μεσαίων επιχειρήσεων, κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό Ε(2003) 1422. **L 124:** 36-41.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014). Έβδομη Έκθεση Δραστηριοτήτων της Ομάδας Δράσης για την Ελλάδα: οι μεταρρυθμίσεις αποδίδουν αποτελέσματα. Βρυξέλλες.

Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών. (2017). "ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΤΩΝ FACTS & FIGURES." (13Η ΕΚΔΟΣΗ).

Καζάκος, Π. (2009). "Θεωρητικός πλουραλισμός και μεθοδολογικές συγκλίσεις στην πολιτική ανάλυση της ευρωπαϊκής ενοποίησης." Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης **33**: 7-29.

Καμάρα, Ι. (2005). Το χρονικό διόγκωσης του δημόσιου χρέους 1980-2005. Η Καθημερινή. Αθήνα.

Καραγιώργης Θ. (2016). "Λογιστική Εταιριών και Φορολογία Εισοδήματος." Αφοι Θεοφάνη Καραγιώργου: 549.

Κάτσιος, Σ. (2015). "The shadow economy and corruption in Greece." South-Eastern Europe Journal of Economics **4**(1).

Κουλογιάννης Κων/νος, Λ. Ρ. (2018). "Στην 4η θέση η Ελλάδα με τον υψηλότερο ανώτατο φορολογικό συντελεστή για τα φυσικά πρόσωπα." from https://www.taxheaven.gr/news/39894/sthn-4h-oesh-h-ellada-me-ton-ypshlotero-anwtato-forologiko-syntelesth-gia-ta-fysika-proswpa.

Κουτσούκος, Μιχαήλ, Π., Χαλβατσιώτης, Χ., Μανουσάκης, Δ., Τρυποσκούφης, Ι. (2008). "Οδηγός φορολογικού ελέγχου. Μέθοδοι και τεχνικές φορολογικού ελέγχου." Σχολή Επιμόρφωσης Υπαλλήλων Υπουργείου Οικονομικών, (ΣΕΥΥΟ), Αθήνα.

Κωστής, Κ. (2015). "Η μεταπολίτευση και οι υποτιμήσεις της δραχμής." www.huffingtonpost.gr: http://www.huffingtonpost.gr/kostas-kostis/-_577_b_7609980.html.

Μανιάτης, Θ. (2011). "Η δημοσιονομική κρίση και ο κοινωνικός μισθός στην Ελλάδα." cited from: www. bankofgreece. gr/, last cited at **3**(11): 2013.

Μελάς, Χ. (2011). Δηλώστε έξυπνα, 2011. Αθήνα, Σάκκουλας Αντ. Ν.

Μπάρμπας, Ν. Ι. κ. Φ., Κ. Δ. (2011). Δημόσια Οικονομικά, Αθήνα -Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Ντζανάτος, Δ. (2008). "Τα διεθνή λογιστικά πρότυπα με απλά λόγια και οι διαφορές τους από τα ελληνικά." Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα.

Παπαδόπουλος, Α. (1998). "Φορολογικός έλεγχος και σχέδια εργασίας." Εκδόσεις Φορολογιστική, Αθήνα.

Παυλόπουλος, Γ. (2011). "Η αλήθεια για την οικονομία."

Παυλόπουλος, Γ. (2013). "Η οικονομική διάσταση της επίθεσης στη Μεταπολίτευση." from https://www.ektosgrammis.gr/website/i-oikonomiki-diastasi-tis-epithesis-sti-metapoliteysi.

Παυλόπουλος, Γ. (2019). «Η «Βίβλος» της ΑΑΔΕ για τη διενέργεια των φορολογικών ελέγχων». Η Ναυτεμπορική. Αθήνα**:** 4-5.

Ράπανος, Β. και Καπλάνογλου, Γ. (2014), «Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη, Η περίπτωση της Ελλάδας», Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών: Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής, σελ. 609-638.

Σαββαΐδου, Κ. (2016). "Η αξιολόγηση της φορολογικής διοίκησης, μέσω διεθνών μοντέρνων εργαλείων μέτρησης της αποτελεσματικότητάς της. Ανάκτηση από Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας." (1580).

Σακελλαρόπουλος Θεόδωρος. (2011). Οικονομία και Πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα, Εκδόσεις Διόνικος.

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ. (2005). ΣτΕ Ολ 1262/2005 Αντισυνταγματικότητα περαίωσης Αθήνα.

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ. (2017). ΣτΕ 1226/2017 Επιστροφή ως αχρεωστήτως καταβληθέντος φόρου ποσού που είχε καταβληθεί με τις διατάξεις της περαίωσης του άρθρου 28 του ν. 3016/2002. Αντισυνταγματικότητα περαίωσης του νόμου 3016/2002 για ομοίους λόγους που το ΣτΕ αποφάσισε την αντισυνταγμα. Αθήνα

Τράπεζα της Ελλάδος. (2004). "Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2004."

Τράπεζα της Ελλάδος. (2005). "Νομισματική Πολιτική 2004-2005."

Τράπεζα της Ελλάδος. (2009). "Έκθεση του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος."

Τράπεζα της Ελλάδος. (2009). "Η κρίση του 1929, η Ελληνική οικονομία και οι εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος για τα έτη 1928 -1940."

Τράπεζα της Ελλάδος. (2010). "Έκθεση του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος,."

Τράπεζα της Ελλάδος. (2010). "Νομισματική πολιτική. Ενδιάμεση έκθεση 2010." διεύθυνση Οικονομικών Μελετών.

Τράπεζα της Ελλάδος. (2011). "Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος."

Τράπεζα της Ελλάδος. (2013). "Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2013."

Τράπεζα της Ελλάδος. (2014). "Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014."

Τράπεζα της Ελλάδος. (2015). "Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015."

Τράπεζα της Ελλάδος. (2016). "Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016."

Υπουργείο Οικονομικών. (1998). εγκύκλιος ΠΟΛ 1144/1998 «Έλεγχος ανέλεγκτων φορολογικών υποθέσεων και επίλυση φορολογικών διαφορών». Αθήνα, Εφημερίδα της Κυβέρνησης. **ΦΕΚ 526 Β`/29.5.1998**.

Υπουργείο Οικονομικών. (2001). εγκύκλιος ΠΟΛ 1168/2001, «Υπαγωγή στην υπ αριθ. 1061203/1148/ΠΟΛ.1144/20.5.1998 απόφαση του Υπουργού Οικονομικών, όπως ισχύει, των ανέλεγκτων χρήσεων που έκλεισαν εντός του έτους 2000 - Ειδικός τρόπος ελέγχου και επίλυσης των διαφορών ορισμένων υποθέσεων ελεγκτικής αρμοδιότητας των ΔΟΥ και άλλες διατάξεις». Αθήνα, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. **Αρ. Πρωτ. 1063790/14447 ΔΕ-Α'**.

Υπουργείο Οικονομικών. (2005). εγκύκλιος ΠΟΛ 1073/2005, «Έλεγχος εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων επιτηδευματιών και βεβαίωση και καταβολή των φόρων». Αθήνα, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. **Αρ.Πρωτ.1021681/1120/ΔΕ-Α΄**.

Υπουργείο Οικονομικών. (2005). εγκύκλιος ΠΟΛ 1081/2005, «Εφαρμογή της απόφασης 1021681/1120/ΠΟΛ.1037/1.3.05 "Έλεγχος εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων επιτηδευματιών και βεβαίωση και καταβολή των φόρων"». Αθήνα, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. **Αρ. Πρωτ.: 1058329/1851/ΔΕ-Α΄**.

Υπουργείο Οικονομικών. (2005). ΠΟΛ.1027/22.2.2005 Οδηγίες για την εφαρμογή ορισμένων διατάξεων του Ν.3296/2004 «Φορολογία εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων, φορολογικοί έλεγχοι και άλλες διατάξεις(Αρ.Πρ. 1018145/1103/ΔΕ-Α'). Αθήνα.

Υπουργείο Οικονομικών. (2014). εγκύκλιος ΠΟΛ 1050/2014, «Καθορισμός του περιεχομένου και του τρόπου εφαρμογής των τεχνικών ελέγχου των περιπτώσεων β΄, γ΄ και ε΄ της παραγράφου 1 του άρθρου 27 ν 4174/2013 (Φ.Ε.Κ. Α΄ 170) για τον διορθωτικό προσδιορισμό της φορολογητέας ύλης φορολογουμένων φυσικών προσώπων με μεθόδους εμμέσου προσδιορισμού». Αθήνα Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. **ΦΕΚ Β' 478/26-02-2014**.

Υπουργείο Οικονομικών. (2015). εγκύκλιος ΠΟΛ 1252/2015, «Παροχή διευκρινίσεων για την εφαρμογή των διατάξεων του Δέκατου Κεφαλαίου του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας (ν. 4174/2013, άρθρα 53-62)». Αθήνα.

Υπουργείο Οικονομικών. (2016). Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017. Αθήνα.

Υπουργείο Οικονομικών. (2017). Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2018 Αθήνα.

ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΡΟΚΟΠΗΣ, Ν. Σ. (2016). Μείωση εσόδων 9,2 δισ. το 2010-16 παρά τη λήψη μέτρων ύψους 37 δισ. Η Καθημερινή. Αθήνα.

Παραρτήματα (Appendices)

Πίνακας 4. 18: Σύνθεση φορολογικών εσόδων κατά κατηγορία

Έτος	*Άμεσοι φόροι (%)*	*Έμμεσοι φόροι (%)*	*Λόγος έμμεσων/άμεσων φόρων*
2007	*41,0*	*59,0*	*1,44*
2008	*40,8*	*59,2*	*1,45*
2009	*43,1*	*56,9*	*1,32*
2010	*39,4*	*60,6*	*1,53*
2011	*41,5*	*58,5*	*1,41*
2012	*44,7*	*55,3*	*1,24*
2013	*45,0*	*55,0*	*1,22*
2014	*46,5*	*53,5*	*1,15*
2015	*45,6*	*54,4*	*1,19*
2016	*46,0*	*54,0*	*1,18*
2017	*43,0*	*57,0*	*1,33*
2018	*43,1*	*56,9*	*1,32*

Πηγή: Κρατικός Προϋπολογισμός 2018

Πίνακας 4. 19: Έσοδα Κρατικού Προϋπολογισμού (σε εκατ. ευρώ)

	2016	2017		2018	Μεταβολή %	
	Πραγμ/σεις	ΜΠΔΣ	Εκτιμήσεις πραγμ/σεων	Προβλέψεις	2017/2016	2018/2017
Α. Τακτικά έσοδα (Ι+ ΙΙ + ΙΙΙ + ΙV)	**52.334**	**52.730**	**52.055**	**52.429**	**-0,5**	**0,7**
Ι. Άμεσοι φόροι	**21.839**	**21.525**	**20.288**	**20.766**	**-7,1**	**2,4**
Φόρος εισοδήματος	**13.379**	**14.037**	**12.897**	**13.307**	**-3,6**	**3,2**
Φυσικών προσώπων	8.171	9.265	8.269	8.725	1,2	5,5
Νομικών προσώπων	3.969	3.522	3.433	3.322	-13,5	-3,2
Ειδικών κατηγοριών	1.238	1.250	1.195	1.260	-3,5	5,4
Φόροι στην περιουσία	**3.604**	**3.317**	**3.200**	**3.379**	**-11,2**	**5,6**
Άμεσοι φόροι ΠΟΕ	**1.765**	**1.643**	**1.821**	**1.718**	**3,2**	**-5,7**
Λοιποί άμεσοι φόροι	**3.091**	**2.528**	**2.370**	**2.362**	**-23,3**	**-0,3**
ΙΙ. Έμμεσοι φόροι	**25.680**	**26.718**	**26.917**	**27.390**	**4,8**	**1,8**
Φόροι συναλλαγών	**15.540**	**16.093**	**16.354**	**16.441**	**5,2**	**0,5**
ΦΠΑ	15.010	15.545	15.767	15.845	5,0	0,5
πετρελαιοειδών	1.649	1.836	1.836	1.865	11,3	1,6
καπνού	711	676	602	669	-15,3	11,1
λοιπών	12.650	13.033	13.329	13.311	5,4	-0,1
Λοιποί φόροι συναλλαγών	530	548	587	596	10,7	1,5
(μεταβίβαση κεφαλαίων)	232	240	261	265	12,6	1,5
(χαρτόσημο)	294	304	322	327	9,5	1,6
Φόροι κατανάλωσης	**9.033**	**9.536**	**9.267**	**9.706**	**2,6**	**4,7**
Φόρος ασφαλίστρων	408	408	408	415	0,1	1,7
Τέλος ταξινόμησης οχημάτων	180	182	243	247	35,1	1,6
ΕΦΚ ενεργειακών προϊόντων	4.093	4.402	4.402	4.455	7,6	1,2
Λοιποί ΕΦΚ (καπνού κ.λπ.)	2.964	3.046	2.726	3.003	-8,0	10,2
Τέλη κυκλοφορίας οχημάτων	1.114	1.152	1.168	1.187	4,9	1,6
Λοιποί φόροι κατανάλωσης	275	346	320	399	16,3	24,7
Έμμεσοι φόροι ΠΟΕ	**753**	**718**	**922**	**851**	**22,5**	**-7,7**
Λοιποί έμμεσοι	**354**	**371**	**374**	**392**	**5,6**	**4,8**
Σύνολο φορολογικών εσόδων (Ι+ΙΙ)	**47.519**	**48.243**	**47.205**	**48.156**	**-0,7**	**2,0**
ΙΙΙ. Απολήψεις από ΕΕ	**415**	**508**	**510**	**331**	**23,1**	**-35,1**
ΙV. Λοιπά μη φορολογικά έσοδα	**4.400**	**3.979**	**4.340**	**3.942**	**-1,4**	**-9,2**
Σύνολο μη φορολογικών εσόδων (ΙΙΙ+ΙV)	**4.814**	**4.487**	**4.850**	**4.273**	**0,7**	**-11,9**
Β. Μη τακτικά έσοδα	**804**	**651**	**694**	**618**	**-13,6**	**-11,0**
Έσοδα καταργηθέντων ειδικών λογαριασμών	304	273	297	304	-2,4	2,4
Έσοδα προγράμματος ενίσχυσης της ρευστότητας λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης	96	0	12	0	-87,4	-100,0
Μεταφορά αποδόσεων από τη διακράτηση ομολόγων του ΕΔ στα χαμηφιλάκια των Κεντρικών Τραπεζών του Ευρωσυστήματος	375	345	345	314	-8,0	-8,8
Έσοδα από ΝΑΤΟ	29	33	41	0	38,4	-100,0
Γ. Έσοδα αποκρατικοποιήσεων*	**106**	**1.607**	**1.542**	**1.110**	**1358,7**	**-28,0**
Δ. Γενικό σύνολο εσόδων (Α + Β + Γ)	**53.243**	**54.988**	**54.292**	**54.157**	**2,0**	**-0,2**
Ε. Επιστροφές εσόδων	**3.263**	**3.324**	**5.577**	**3.648**	**70,9**	**-34,6**
ΣΤ. Επιστροφές εσόδων από ειδική πίστωση	**1.026**					
Ζ. Καθαρά έσοδα (Δ-Ε-ΣΤ)	**48.954**	**51.664**	**48.715**	**50.509**	**-0,5**	**3,7**
Η. Έσοδα Προϋπολογισμού Δημόσιων Επενδύσεων (1+2)	**4.172**	**3.617**	**3.427**	**3.735**	**-17,9**	**9,0**
1. Εισροές από την ΕΕ	3.861	3.437	3.177	3.555	-17,7	11,9
2. Ίδια έσοδα	311	180	250	180	-19,5	-28,0
Σύνολο εσόδων Κρατικού Προϋπολογισμού (Ζ + Η)	**53.125**	**55.281**	**52.142**	**54.244**	**-1,9**	**4,0**

* Περιλαμβάνονται τα έσοδα που δεν αποτελούν χρηματοοικονομικές συναλλαγές.

Πηγή: Κρατικός Προϋπολογισμός 2018

Πίνακας 4. 20: Έσοδα από φόρους Φυσικών Προσώπων (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

TIME	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
GEO (Labels)										
European Union - 28 countries (2013-2020)	8,8	8,9	9,2	9,4	9,4	9,4	9,3	9,4	9,5	9,6
Euro area - 19 countries (from 2015)	8,5	8,6	9,0	9,2	9,2	9,2	9,1	9,2	9,4	9,5
Belgium	12,2	12,4	12,6	13,0	12,9	12,4	12,0	12,0	11,9	11,4
Bulgaria	2,8	2,7	2,8	2,9	3,2	3,1	3,1	3,3	3,3	3,3
Czechia	3,7	4,0	4,0	4,1	4,2	4,0	4,3	4,5	4,8	4,9
Denmark	24,9	24,9	25,2	26,0	29,0	26,4	25,5	25,3	24,4	26,5
Germany	8,2	8,2	8,7	9,0	8,9	9,1	9,2	9,4	9,6	9,8
Estonia	5,2	5,0	5,2	5,4	5,6	5,7	5,7	5,6	5,4	5,4
Ireland	8,7	9,1	9,6	9,5	9,4	7,5	7,6	7,1	7,0	6,9
Greece	4,0	4,8	7,0	6,0	5,9	5,7	5,9	6,3	6,4	5,9
Spain	7,0	7,2	7,5	7,6	7,7	7,4	7,3	7,5	7,7	8,0
France	7,7	7,9	8,5	8,8	8,8	8,8	8,7	8,6	9,6	9,5
Croatia	3,5	3,4	3,6	4,0	3,9	3,5	3,6	3,3	3,5	3,6
Italy	11,3	11,1	11,8	11,9	11,9	12,1	11,8	11,7	11,5	11,8
Cyprus	3,4	3,5	3,5	2,8	2,7	2,7	2,8	3,1	3,2	3,3
Latvia	6,2	5,6	5,7	5,8	5,9	5,9	6,3	6,6	6,0	6,5
Lithuania	3,6	3,5	3,5	3,6	3,6	3,9	4,0	3,8	4,0	7,1
Luxembourg	7,9	8,2	8,4	8,7	8,7	9,1	9,1	8,9	9,3	9,3
Hungary	6,3	4,8	5,2	5,0	4,9	4,9	4,8	5,0	5,1	5,1
Malta	5,7	6,4	6,4	6,6	6,4	6,0	6,4	6,7	7,2	7,4
Netherlands	7,6	7,3	6,8	6,7	6,9	7,4	7,1	8,3	7,9	8,5
Austria	9,6	9,6	9,9	10,1	10,4	10,8	9,3	9,3	9,7	9,8
Poland	4,3	4,3	4,5	4,5	4,6	4,7	4,8	5,0	5,3	5,3
Portugal	5,4	6,0	5,8	7,7	7,7	7,3	6,8	6,4	6,5	6,4
Romania	3,2	3,3	3,4	3,4	3,5	3,7	3,7	3,6	2,4	2,3
Slovenia	5,5	5,5	5,6	5,1	5,0	5,1	5,2	5,1	5,4	5,3
Slovakia	2,6	2,8	2,9	2,9	3,0	3,1	3,3	3,4	3,6	3,8
Finland	12,0	12,2	12,4	12,7	13,3	13,2	12,9	12,5	12,2	12,2
Sweden	14,6	14,1	14,5	14,7	14,7	14,9	15,6	15,6	15,2	14,7
Iceland	12,3	13,1	13,4	13,9	13,8	13,7	14,4	15,2	15,3	15,2
Norway	9,9	9,7	9,7	9,9	9,9	10,8	10,7	10,3	10,0	10,4
Switzerland	8,2	8,2	8,2	8,1	8,1	8,3	8,3	8,3	8,3	8,5
United Kingdom	9,5	9,5	9,0	8,9	8,7	8,9	9,0	9,1	9,1	9,2

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 4. 21: Έσοδα από φόρους Νομικών Προσώπων (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

TIME	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
GEO (Labels)										
European Union - 28 countries (2013-2020)	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,6	2,7	2,7	2,6
Euro area - 19 countries (from 2015)	2,2	2,3	2,4	2,5	2,4	2,4	2,6	2,7	2,7	2,7
Belgium	2,5	2,8	3,0	3,1	3,1	3,3	3,4	4,1	4,3	3,7
Bulgaria	1,9	1,8	1,7	2,1	2,0	2,1	2,2	2,2	2,2	2,0
Czechia	3,2	3,2	3,1	3,2	3,3	3,4	3,5	3,4	3,5	3,3
Denmark	2,3	2,2	2,6	2,8	2,8	2,8	2,9	3,3	2,7	3,1
Germany	2,0	2,4	2,5	2,4	2,4	2,4	2,7	2,7	2,9	2,7
Estonia	1,3	1,2	1,4	1,7	1,7	2,0	1,7	1,5	2,0	1,8
Ireland	2,4	2,2	2,3	2,4	2,4	2,6	2,7	2,8	3,2	3,1
Greece	2,6	2,1	1,1	1,2	1,9	2,2	2,5	2,0	2,2	2,2
Spain	1,8	1,8	2,1	2,0	2,0	2,2	2,2	2,2	2,5	2,1
France	2,3	2,6	2,7	2,8	2,7	2,6	2,6	2,9	2,7	2,8
Croatia	1,9	2,3	2,0	2,0	1,8	1,9	2,2	2,3	2,3	2,4
Italy	2,3	2,2	2,3	2,5	2,2	2,0	2,1	2,1	1,9	1,9
Cyprus	5,5	6,2	5,7	6,5	6,4	5,8	5,5	5,9	5,9	5,9
Latvia	1,0	1,4	1,6	1,6	1,5	1,6	1,7	1,6	1,1	0,2
Lithuania	1,0	0,8	1,3	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,5	1,6
Luxembourg	5,8	5,0	5,1	4,8	4,3	4,4	4,5	5,1	6,3	5,9
Hungary	1,1	1,1	1,3	1,2	1,5	1,6	2,1	1,8	1,2	1,2
Malta	5,6	5,3	5,7	6,0	5,9	5,9	6,2	6,3	5,5	5,7
Netherlands	2,3	2,2	2,1	2,1	2,5	2,7	3,3	3,3	3,5	3,7
Austria	2,0	2,1	2,1	2,2	2,2	2,3	2,4	2,5	2,8	2,8
Poland	1,9	2,0	2,1	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	2,1	2,2
Portugal	2,7	3,1	2,8	3,3	2,8	3,1	3,0	3,2	3,3	3,1
Romania	2,1	2,3	1,9	2,0	2,1	2,3	2,2	2,0	2,1	2,1
Slovenia	1,8	1,6	1,2	1,2	1,4	1,5	1,6	1,8	1,9	2,0
Slovakia	2,4	2,4	2,3	2,8	3,3	3,7	3,5	3,5	3,3	3,0
Finland	2,4	2,6	2,1	2,3	1,9	2,2	2,2	2,7	2,5	2,5
Sweden	3,1	2,9	2,4	2,6	2,6	2,9	2,9	2,9	3,0	3,0
Iceland	1,0	1,8	1,9	2,1	3,2	2,3	2,5	3,1	2,4	2,1
Norway	9,9	10,7	10,3	8,3	6,6	4,5	4,1	4,9	6,5	5,9
Switzerland	2,6	2,7	2,7	2,7	2,7	2,9	3,0	3,0	3,1	3,1
United Kingdom	2,9	2,8	2,6	2,5	2,5	2,4	2,7	2,7	2,7	2,4

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 4. 22: Ανώτατοι Συντελεστές φόρου Εισοδήματος Φυσικών Προσώπων Χωρών της Ε.Ε. 2010- 2020

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Belgium	53,7	53,7	53,7	53,8	53,8	53,7	53,2	53,2	53,2	53,1	53,1
Bulgaria	*10,0*	*10,0*	*10,0*	*10,0*	*10,0*	*10,0*	*10,0*	*10,0*	*10,0*	*10,0*	*10,0*
Czechia	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*
Denmark	55,4	55,4	55,4	55,6	55,6	55,8	55,8	55,8	55,9	55,9	55,9
Germany	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5
Estonia	*21,0*	*21,0*	*21,0*	*21,0*	*21,0*	*20,0*	*20,0*	*20,0*	*20,0*	*20,0*	*20,0*
Ireland	47,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	40,0
Greece	49,0	49,0	49,0	46,0	46,0	48,0	48,0	55,0	55,0	55,0	54,0
Spain	43,0	45,0	52,0	52,0	52,0	45,0	45,0	43,5	43,5	43,5	43,5
France	45,4	46,6	50,3	50,3	50,3	50,2	50,2	50,2	51,5	51,5	51,5
Croatia	50,2	47,2	47,2	47,2	47,2	47,2	47,2	42,5	42,5	42,5	42,5
Italy	45,2	47,3	47,3	47,3	47,8	48,8	48,8	47,2	47,2	47,2	47,2
Cyprus	30,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0
Latvia	*26,0*	*25,0*	*25,0*	*24,0*	*24,0*	*23,0*	*23,0*	*23,0*	31,4	31,4	31,4
Lithuania	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*27,0*	32,0
Luxembourg	39,0	42,1	41,3	43,6	43,6	43,6	43,6	45,8	45,8	45,8	45,8
Hungary	40,6	20,3	20,3	*16,0*	*16,0*	*16,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*	*15,0*
Malta	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0
Netherlands	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	51,8	49,5
Austria	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0
Poland	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0
Portugal	45,9	50,0	49,0	56,5	56,5	56,5	56,5	56,2	53,0	53,0	53,0
Romania	*16,0*	*16,0*	*16,0*	*16,0*	*16,0*	*16,0*	*16,0*	*16,0*	*10,0*	*10,0*	*10,0*
Slovenia	41,0	41,0	41,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0
Slovakia	*19,0*	*19,0*	*19,0*	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0
Finland	49,0	49,2	49,0	51,1	51,5	51,6	51,6	51,4	51,1	51,1	51,1
Sweden	56,6	56,6	56,6	56,7	56,9	57,0	57,1	57,1	57,1	57,2	*52,3*
United Kingdom	50,0	50,0	50,0	45,0	45,0	45,0	45,0	45,0	45,0	45,0	45,0
Iceland	46,1	46,2	46,2	46,2	46,2	46,2	46,3	46,3	46,3	46,2	46,2
Norway	40,0	40,0	40,0	40,0	39,0	39,0	38,7	38,5	38,4	38,2	38,2
Simple averages											
EU-28	38,5	38,4	38,7	39,2	39,2	39,0	38,9	39,0	39,0	39,4	39,0
EU-27	38,1	37,9	38,2	38,9	39,0	38,8	38,7	38,8	38,8	39,2	38,8
EA-19	39,7	40,6	41,1	42,3	42,3	42,0	42,0	42,3	42,6	43,2	42,9

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 4. 23: Εισοδήματα από μερίσματα, τόκους και δικαιώματα για το φορολογικό έτος 2018

	Εισόδημα από μερίσματα τόκους δικαιώματα		
έως 10.000	4.468.271	487.851.403	99,46%
Από 10.000 έως 15.000	6.327	76.478.247	0,14%
Από 15.000 έως 20.000	3.485	59.833.040	0,08%
Από 20.000 έως 30.000	3.892	93.972.448	0,09%
Από 30.000 έως 55.000	3.654	139.596.630	0,08%
Από 50.000 έως 70.000	1.808	105.374.719	0,04%
Από 70.000 έως 100.000	1.426	118.133.354	0,03%
Πάνω από 100.000	3.791	1.611.574.515	0,08%
	4.492.654	2.692.814.356	100%
Από 0 έως 20.000	4.478.083	624.162.690	99,68%
Από 20.001 έως 50.000	7.546	233.569.079	0,17%
Πάνω από 50.000	7.025	1.835.082.588	0,16%
	4.492.654	2.692.814.356	100%

Πηγή: ΑΑΔΕ

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Ατομικά στοιχεία:

Φύλο :

1	Άρρεν
2	Θήλυ

Ηλικία Ιδιοκτήτη:

1	25 - 35
2	36 - 50
3	51+

Μορφωτικό επίπεδο:

1	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
2	Ανώτατη/ Ανώτερη Εκπαίδευση
3	Μεταπτυχιακές/ Διδακτορικές Σπουδές

Εισοδηματική Κατάσταση:

1	έως 10.000
2	10.001 έως 25.000
3	25.001 έως 42.000
4	άνω των 42.000

Στοιχεία επιχείρησης:

Τομέας δραστηριότητας:

1	Επιστημονικός τομέας
2	Εταιρίες Παροχής Υπηρεσιών
3	Ιατρικές Υπηρεσίες
4	Λιανικό Εμπόριο
5	Επιχειρήσεις Εστίασης
6	Κατασκευαστικός τομέας
7	Χονδρικό Εμπόριο
8	Πρωτογενής Τομέας

Έτη λειτουργίας της επιχείρησης:

1	0 - 10 έτη
2	11 - 15 έτη
3	Πάνω από 16 έτη

Εταιρική μορφή:

1	Ατομική
2	ΟΕ
3	ΕΕ
4	ΑΕ
5	ΙΚΕ
6	ΕΠΕ

ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη γιατί το φορολογικό σύστημα είναι άδικο:

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Συμφωνώ ελαφρώς	Ίσως	Διαφωνώ ελαφρώς	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7

Η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη εάν οι πιθανότητες να σε πιάσουν είναι χαμηλές:

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Συμφωνώ ελαφρώς	Ίσως	Διαφωνώ ελαφρώς	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7

Η φοροδιαφυγή είναι ηθική όταν όλοι φοροδιαφεύγουν:

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Συμφωνώ ελαφρώς	Ίσως	Διαφωνώ ελαφρώς	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7

Η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη εάν ένα μεγάλο μέρος από τα χρήματα που συλλέγονται πηγαίνουν σε πράγματα που δεν με ωφελούν προσωπικά:

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Συμφωνώ ελαφρώς	Ίσως	Διαφωνώ ελαφρώς	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7

Η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη εάν δεν αντέχω να πληρώσω:

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Συμφωνώ ελαφρώς	Ίσως	Διαφωνώ ελαφρώς	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7

Η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη εάν έχω την ευκαιρία να φοροδιαφύγω:

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Συμφωνώ ελαφρώς	Ίσως	Διαφωνώ ελαφρώς	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7

Η φοροδιαφυγή είναι ηθική πράξη, εάν οι φορολογικοί συντελεστές είναι υπερβολικά υψηλοί:

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Συμφωνώ ελαφρώς	Ίσως	Διαφωνώ ελαφρώς	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ- ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Από τους ακόλουθους παράγοντες σε τι βαθμό επηρεάζουν, ο καθένας, την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:

Η ύπαρξη υψηλών συντελεστών άμεσης Φορολογίας:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Η ύπαρξη υψηλών συντελεστών έμμεσης Φορολογίας:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Η ύπαρξη έντονης οικονομικής δυσχέρειας:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Η ύπαρξη υψηλών συντελεστών ασφαλιστικής κάλυψης:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Από τους ακόλουθους παράγοντες σε τι βαθμό επηρεάζουν, ο καθένας, την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:

Η έλλειψη πολιτικής βούλησης:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Η αναποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Η ανεπάρκεια παροχής ποιοτικών δημόσιων υπηρεσιών:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΙ – ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Από τους ακόλουθους παράγοντες σε τι βαθμό επηρεάζουν, ο καθένας, την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:

Η ύπαρξη χαμηλών ποσοστών ελέγχων:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Η αδυναμία ορθής στελέχωσης των ελεγκτικών αρχών:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Τα υψηλά προβλήματα οργάνωσης των ελεγκτικών μηχανισμών:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Η αναποτελεσματικότητα των φορολογικών προστίμων:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

ΕΠΙΠΡΟΣΘΕΤΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Από τους ακόλουθους παράγοντες σε τι βαθμό επηρεάζουν, ο καθένας, την απόφασή σας για χρήση πράξεων φοροδιαφυγής:

Η επαναφορά και χρήση του συστήματος του «αυτοελέγχου»:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Το υψηλό κόστος χρήσης των τραπεζικών προϊόντων:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Το υψηλό λειτουργικό κόστος:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Η ύπαρξη γειτονικών χωρών με ευνοϊκότερα φορολογικά συστήματα:

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Ίσως	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7